

Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp
av sexuell tjänst och utnyttjande av
barn genom köp av sexuell handling,
m.m.

*Delbetänkande av
2014 års människohandelsutredning*

Stockholm 2016

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2016:42

SOU och Ds kan köpas från Wolters Kluwers kundservice.
Beställningsadress: Wolters Kluwers kundservice, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: kundservice@wolterskluwer.se
Webbplats: wolterskluwer.se/offentligapublikationer

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Wolters Kluwer Sverige AB
på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02).

En kort handledning för dem som ska svara på remiss.

Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remisser

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet
Omslag: Elanders Sverige AB
Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2016

ISBN 978-91-38-24460-9

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 4 september 2014 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att undersöka om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel, köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn. I uppdraget har även ingått att vid behov lämna förslag till förändringar.

Till särskild utredare förordnades dåvarande expeditionschefen, numera chefsrådmannen Nils Cederstierna.

Som experter förordnades från och med den 20 oktober 2014 rådmannen Lena Nowak (Lunds tingsrätt), samordnaren Patrik Cederlöf (Länsstyrelsen i Stockholms län), docenten Stina Holmberg (Brottsförebyggande rådet), dåvarande lektorn, numera docenten Märta C Johansson (Örebro universitet), advokaten Anders Malmsten (Stockholms Advokatbyrå), kammaråklagaren Marianne Nordström (Internationella åklagarkammaren Stockholm), jur.kand. Fredrik Selin (Brottsoffermyndigheten), kriminalkommissarien Kajsa Wahlberg (Polismyndigheten) och rättssakkunnige Rikard Grozdics (Justitiedepartementet). Rikard Grozdics entledigades från och med den 22 juni 2015. Som ny expert förordnades från och med samma dag rättssakkunniga Lisa Nilheim.

Som sekreterare i utredningen anställdes från och med den 1 november 2014 dåvarande hovrättsassessorerna, numera rådmannen Nathalie Dahlén, samt hovrättsassessorerna Annelie Rosén, från och med den 1 augusti 2015, och Sara Leyde, från och med den 1 september 2015. Nathalie Dahlén entledigades som sekreterare från och med den 1 september 2015 och förordnades som expert från och med samma dag.

Den 29 januari 2015 beslutade regeringen att även ge utredningen i uppdrag att analysera och ta ställning till om brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

Därefter beslutade regeringen den 17 juni 2015 att också ge utredningen i uppdrag att se över straffskalorna för människohandel och koppleri. Utredningstiden förlängdes även till den 9 juni 2016.

Den 10 december 2015 beslutade regeringen att utredningen också skulle utreda om det finns behov av ett förtydligt, utvidgat eller på något annat sätt förändrat straffrättsligt skydd mot tvångsarbete eller exploatering för annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte och otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av personer som, exempelvis på grund av ekonomiskt svåra förhållanden, okunskap eller en beroendeställning, befinner sig i en utsatt situation.

I samtliga tilläggsdirektiv har även ingått att vid behov lämna förslag till förändringar.

Regeringen beslutade därefter den 28 april 2016 att förlänga utredningstiden ytterligare i de delar av uppdraget som avser att utvärdera tillämpningen av bestämmelsen om människohandelsbrott och undersöka om syftet med lagändringen 2010 har uppnåtts samt att granska hur de brottsbekämpande myndigheterna utreder och i övrigt arbetar med ärenden om människohandel, att se över straffskalorna för människohandel och koppleri och att se över den straffrättsliga lagstiftningen mot exploatering av utsatta personer, såsom för tvångsarbete, tiggeri eller annan ekonomisk vinning. Uppdraget i dessa delar ska i stället slutredovisas senast den 18 oktober 2016. I övriga delar ska uppdraget fortfarande redovisas senast den 9 juni 2016, men i ett delbetänkande. Detta avser då uppdraget att utvärdera vilket genomslag 2011 års skärpning av straffet för köp av sexuell tjänst har fått, att se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn, att utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § brottsbalken och att analysera och ta ställning till om brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

Experterna har i allt väsentligt ställt sig bakom utredningens överväganden och förslag. Betänkandet har därför formulerats i vi-form. Experterna Patrik Cederlöf, Stina Holmberg, Marianne Nordström och Kajsa Wahlberg har dock avgett ett särskilt yttrande i fråga om gradindelning av sexuell tjänst.

Utredningen, som antagit namnet 2014 års människohandelsutredning (Ju 2014:22), överlämnar härmed delbetänkandet *Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m.* (SOU 2016:42). Annelie Rosén har varit huvudansvarig sekreterare för delbetänkandet. Uppdraget i denna del är därmed slutfört.

Stockholm i juni 2016.

Nils Cederstierna

*/Annelie Rosén
Sara Leyde*

Innehåll

Sammanfattning	13
Summary	21
1 Författningsförslag.....	31
1.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken (1962:700)	31
2 Uppdraget och dess genomförande.....	35
2.1 Utredningens uppdrag.....	35
2.1.1 Inledning.....	35
2.1.2 Behovet av utredning.....	36
2.1.3 Sammanfattning av uppdraget	41
2.2 Utredningens arbete	42
2.3 Särskilt om praxisgenomgången.....	43
2.4 Betänkandets disposition.....	44
3 Köp av sexuell tjänst.....	47
3.1 Inledning.....	47
3.2 Bakgrund	47
3.3 Gällande rätt	57
3.4 De brottsbekämpande myndigheternas arbete	67
3.5 Praxis.....	76
3.5.1 Det granskade materialet	76
3.5.2 Påföljdsbestämning vid tillämpning av 6 kap. 11 § BrB	77

3.5.3	Försvårande och förmildrande omständigheter	80
3.6	Förhållandet i andra länder	82
3.6.1	Norden.....	82
3.6.2	Övriga Europa.....	84
3.6.3	Länder utanför Europa	86
3.7	Överväganden och förslag.....	87
3.7.1	Inledning.....	87
3.7.2	Förändringar av straffbestämmelsen.....	88
3.7.3	Brottet köp av sexuell tjänst ska gradindelas.....	93
3.7.4	Närmare om grovt köp av sexuell tjänst.....	102
3.7.5	Dubbel straffbarhet.....	106
4	Köp av sexuell handling av barn	127
4.1	Inledning.....	127
4.2	Bakgrund.....	127
4.3	Ungdomar som utnyttjas i prostitution.....	130
4.4	Gällande rätt	134
4.5	Praxis	144
4.5.1	Det granskade materialet	144
4.5.2	Påföljdsbestämning vid tillämpning av 6 kap. 9 § BrB.....	144
4.6	Förhållandet i andra länder	150
4.6.1	Norden.....	150
4.6.2	Övriga Europa.....	151
4.7	Överväganden och förslag.....	152
4.7.1	Inledning.....	152
4.7.2	Straffet för brottet köp av sexuell handling av barn bör skärpas.....	153
4.7.3	Allmänna straffrättsliga utgångspunkter	156
4.7.4	Utformningen av straffskalan för köp av sexuell handling av barn.....	158
4.7.5	Brottet köp av sexuell handling av barn ska gradindelas	164

4.7.6	Närmare om grovt köp av sexuell handling av barn	170
4.7.7	Brottet bör benämnas utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling	171
5	Oaktsamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn (6 kap. 13 § BrB).....	173
5.1	Inledning.....	173
5.2	Sexualbrott mot barn	174
5.2.1	Barns behov av skydd mot sexuella övergrepp	174
5.2.2	Ett effektivt skydd mot sexuellt utnyttjande av barn	174
5.2.3	Brottsbalkens bestämmelser om sexualbrott mot barn.....	189
5.2.4	Omfattningen av sexualbrott mot barn	193
5.2.5	Ungas användning av internet	199
5.3	Allmänt om straffrättsliga principer rörande personligt ansvar	201
5.3.1	Relevanta straffrättsliga principer för personligt ansvar.....	201
5.3.2	Skuldformer i gällande rätt.....	203
5.4	Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB	208
5.4.1	Bakgrund.....	208
5.4.2	Gällande rätt	211
5.4.3	Ungas kroppsutveckling	212
5.5	Praxis.....	214
5.5.1	Det granskade materialet	214
5.5.2	Domstolarnas tillämpning av 6 kap. 13 § BrB.....	215
5.6	En jämförelse med andra straffbestämmelser där oaktsamhet kan leda till personligt ansvar.....	248
5.6.1	Oaktsamhet i brottsbalken	249
5.6.2	Oaktsamhet i specialstraffrätten.....	254
5.7	Förhållandet i andra länder.....	259
5.7.1	Norden.....	259

5.7.2	Övriga Europa.....	260
5.8	Överväganden och förslag.....	260
5.8.1	Inledning.....	260
5.8.2	Behovet av en förändring av oaktsamhetsbestämmelsen för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn i 6 kap. 13 § BrB	262
5.8.3	En ny utformning av oaktsamhetsbestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB.....	269
6	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	281
6.1	Ikraftträdande	281
6.2	Övergångsbestämmelser	281
7	Konsekvenser	283
7.1	Inledning	283
7.2	Krav på redovisningen av konsekvenser av förslagen i ett betänkande.....	283
7.3	Vilka berörs av förslagen?	284
7.3.1	Personer som åtalas för brott, brottsoffer m.fl. ...	284
7.3.2	Rättsväsendet, inklusive de brottsbekämpande myndigheterna.....	286
7.4	Ekonomiska konsekvenser.....	287
7.4.1	Inledning.....	287
7.4.2	Konsekvenser för staten	288
7.5	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.....	292
7.6	Övriga konsekvenser.....	293
7.7	Ikraftträdande och informationsinsatser	294
8	Författningskommentar	295
8.1	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken (1962:700).....	295

Särskilt yttrande	307
Bilaga 1 Kommittédirektiv 2014:128	311
Bilaga 2 Kommittédirektiv 2015:6	325
Bilaga 3 Redovisning av domstolsavgöranden	329
Bilaga 4 Tabell – praxisgenomgång	419

Sammanfattning

Uppdraget

Den del av vårt uppdrag, som vi redovisar i detta delbetänkande, har varit att undersöka om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn. Vi har i det sammanhanget haft i uppdrag att

- utvärdera vilket genomsnitt 2011 års höjning av straffmaximum för brottet köp av sexuell tjänst har fått, i syfte att säkerställa att straffet vid allvarliga köp av sexuell tjänst fullt ut motsvarar brottslighetens allvar,
- analysera och ta ställning till om köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet samt att, oavsett vårt ställningstagande i sak, lämna förslag på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas, och
- se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn och överväga en höjning av straffminimum, i syfte att säkerställa en straffskala som återspeglar brottets allvar.

Vidare har utredningen haft i uppdrag att se över och utvärdera tillämpningen av oaksamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn (6 kap. 13 § brottsbalken [BrB]), i syfte att med utgångspunkt i resultatet av det arbetet överväga behovet av lagändringar.

Utredningens övriga uppdrag, att undersöka om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel, att se över straffskalorna för människohandel och koppleri samt att göra en översyn av det straffrättsliga skyddet mot exploatering av utsatta personer såsom för tvångsarbete, tiggeri eller

för annan ekonomisk vinning, kommer att redovisas i ett slutbetänkande från utredningen.

Bedömningar och förslag

Köp av sexuell tjänst

Brottet köp av sexuell tjänst ska gradindelas

År 2011 skärptes straffet för köp av sexuell tjänst, då straffmaximum höjdes från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Syftet med skärpningen var att skapa ytterligare utrymme för en mer nyanserad bedömning av straffvärdet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst. Enligt såväl statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) som de domar vi erhållit, tycks bedömningen av straffvärde och påföljdsval, trots straffskärpningen år 2011, fortfarande vara likformig. Det är således mycket ovanligt att påföljden bestäms till något annat än böter. Även om den nuvarande straffskalan varit i kraft en relativt begränsad tid tyder uppgifterna på att straffskärpningen inte har fått det genomslag som var avsett. Vår bedömning är att det därför, trots 2011 års skärpning av straffskalan för köp av sexuell tjänst, finns ett behov av ytterligare ändringar i straffbestämmelsen för att säkerställa en mer nyanserad bedömning av straffvärdet för de allvarligare fallen av köp av sexuell tjänst.

Vi föreslår därför att straffbestämmelsen ska ändras på så sätt att brottet köp av sexuell tjänst gradindelas och att ett grovt brott införs. Genom att förändra bestämmelsen och uttryckligen reglera att försvårande omständigheter ska beaktas samt ange vilken typ av omständigheter som avses kan det förväntas att 2011 års straffskärpning kommer få det avsedda genomslaget. En ändring av straffbestämmelsen kan förväntas medföra att det blir tydligare för både brottsbekämpande myndigheter och domstolar att försvårande omständigheter ska beaktas och även vilken typ av omständigheter som är aktuella att fästa avseende vid. Vidare blir också förutsebarheten för den enskilde gärningsmannen större och i förlängningen kan den s.k. normativa effekten av förbudet mot köp av sexuella tjänster förväntas bli förstärkt.

Enligt vårt förslag ska för normalgraden av brottet köp av sexuell tjänst straffet vara böter eller fängelse i högst sex månader. För

grovt köp av sexuell tjänst ska straffet vara fängelse i högst ett år. Vi föreslår att det vid bedömning av om ett köp av sexuell tjänst ska anses som grovt brott ska särskilt beaktas om den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art. Syftet är här att bl.a. träffa situationer där någon är offer för människohandel eller annan liknande organiserad brottslighet. Vår bedömning är att det inte finns något skäl att förändra straffskalans yttre ramar. Avsikten är inte att generellt påverka straffnivåerna.

Ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet för köp av sexuell tjänst bör inte införas

Köp av sexuell tjänst är ett brott mot svensk lag även när det begås utanför svenskt territorium. För att svensk domstol ska vara behörig att döma en person för brott som denne begått utomlands gäller generellt ett krav på att den aktuella gärningen är kriminaliserad både i Sverige och i det andra landet, dvs. ett krav på dubbel straffbarhet. Från kravet på dubbel straffbarhet har det tidigare gjorts undantag för ett stort antal sexualbrott mot barn, bl.a. köp av sexuell handling av barn, samt människohandel, äktenskapstvång och vissa barnpornografibrott. Undantag har även gjorts för könsstympning enligt 3 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Dessa brott kan alltså lagföras i Sverige även om gärningarna skulle vara fria från ansvar i det land där de begicks. De brott som är undantagna från kravet på dubbel straffbarhet är således sådana som betraktas som särskilt allvarliga, eller är av internationell och gränsöverskridande karaktär eller där det råder en internationell samsyn om vilka handlingar som ska vara straffbelagda.

Vi anser att ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet inte bör införas för brottet köp av sexuell tjänst. Det viktigaste skälet för detta är att det saknas en internationell samsyn i dag beträffande kriminaliseringen av sexuella tjänster. Att införa ett undantag i nu berört hänseende för köp av sexuella tjänster skulle således bryta mot hittillsvarande principer för när sådana undantag kan göras.

Vidare har en rad sexualbrott redan undantagits från kravet på dubbel straffbarhet. Dessa brott har dock gemensamt att en förutsättning för undantag från kravet är att de har begåtts mot en person under 18 år. Något undantag från dubbel straffbarhet för sexual-

brott begångna mot vuxna finns således inte i dag. Att införa ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet för köp av sexuell tjänst skulle därmed avvika påtagligt från den befintliga systematiken i brottsbalken. Därutöver är en eventuell lagföring av köp av sexuella tjänster utomlands förenad med flertalet svårigheter eftersom det kan antas att polis respektive åklagare inte kan förväntas få fullt biträde av utländska myndigheter för utredning av ett brott som i de flesta länder inte är kriminaliserat. I sammanhanget är det även viktigt att påpeka att reglerna om krav på åtalsförordnande i praktiken sannolikt medför att mycket få åtal för köp av sexuella tjänster utomlands skulle komma att väckas, även om ett undantag infördes från kravet på dubbel straffbarhet.

Utformningen av ett eventuellt undantag

Utredningen har alltså gjort bedömningen att köp av sexuell tjänst inte bör undantas från kravet på dubbel straffbarhet. I enlighet med våra direktiv lägger vi ändå fram ett lagförslag om ett sådant undantag. Vi anser då att undantaget bör omfatta såväl brottet köp av sexuell tjänst som det av oss föreslagna brottet grovt köp av sexuell tjänst. Vidare menar vi att det bör omfatta även försök till brott i den utsträckning brotten är straffbara på försöksstadiet. Slutligen anser vi att svenska domstolar bör ha möjlighet att döma till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

Köp av sexuell handling av barn

Brottet bör benämnas utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling och straffet bör skärpas

Det är av central betydelse att skydda barn och ungdomar från att dras in i prostitution. Hur stor omfattningen är i Sverige av utnyttjande av barn och ungdomar genom köp av sexuella handlingar är svårt att bedöma. Straffrättsligt möts detta genom kriminaliseringar, där köp av sexuella handlingar av den som är under 15 år många gånger är straffbara som våldtäkt mot barn, med ett minimistraff om fängelse två år, eller som sexuellt övergrepp mot barn om den sexuella hand-

lingen inte avsett samlag eller därmed jämförlig handling. För köp av sexuella handlingar som riktas mot den som är i åldern 15–17 år kan i stället brottet köp av sexuell handling av barn bli aktuellt.

Brottet köp av sexuell handling av barn infördes år 2005 genom en modernisering av den dittillsvarande bestämmelsen om förförelse av ungdom. Tillämpningsområdet utökades och maximistraffet höjdes från sex månaders fängelse till fängelse i två år. Det sistnämnda genomfördes för att markera att köp av sexuella handlingar av barn generellt sett har ett högre straffvärde än motsvarande gärningar som riktar sig mot vuxna personer. Böter i straffskalan för brottet behölls dock.

Vår genomgång av tillämpningen av bestämmelsen har visat att det endast är ett mindre antal personer som har lagförts för brottet köp av sexuell handling av barn sedan bestämmelsen infördes. Därutöver har framgått att de som lagförts för brottet sällan döms till en frihetsberövande påföljd och att böter förekommer som påföljd. Vår genomgång av praxis liksom uppgifter från företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna visar även på att det i viss utsträckning förekommer att lagföring i stället sker för köp av sexuell tjänst, trots att omständigheterna varit sådana att en mer omsorgsfull utredning från de brottsbekämpande myndigheternas sida rimligen borde gett underlag för lagföring enligt bestämmelsen köp av sexuell handling av barn, med det strängare straff som därmed följer.

Vår uppfattning är att flera åtgärder bör vidtas för att säkerställa att straffet för köp av sexuell handling av barn återspeglar brottets allvar. Vi föreslår därför att

- böter inte längre ska finnas med i straffskalan,
- brottet ska gradindelas för att ge ytterligare förutsättningar för att vid allvarliga fall av köp av sexuell handling av barn kunna göra en mer nyanserad bedömning av straffvärdet,
- vid bedömning av om ett köp av sexuell handling av barn ska bedömas som grovt ska särskilt beaktas om barnet befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynlös art,
- straffskalan för köp av sexuell handling av normalgraden ska vara fängelse i högst två år,

- straffskalan för grovt köp av sexuell handling av barn ska vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år, och
- brottsbenämningen ska ändras till *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* respektive *grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*, för att ytterligare markera skillnaden mellan barn och vuxna i fråga om köp av sexuella handlingar. Ett sexköp av en ung person bör således alltid betraktas som ett utnyttjande av den unge och kan aldrig ses som en affärstransaktion mellan två jämbördiga parter.

Oaktsamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn

Huvudregeln är att det krävs uppsåt för att någon ska kunna fällas till ansvar för brott enligt brottsbalken, men om det särskilt föreskrivs något annat gäller det (1 kap. 2 § första stycket BrB). För sexualbrotten i 6 kap. BrB finns ett sådant undantag. Enligt 6 kap. 13 § ska nämligen också den dömas för brott som inte insåg men som hade skäligen anledning att anta att den andra personen inte hade uppnått en viss ålder.

Bestämmelsen infördes i samband med brottsbalkens tillkomst. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att bestämmelsen ska tillämpas med stor försiktighet och att det för straffansvar ställs krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet.

Bestämmelsen fyller en viktig funktion i upprätthållandet av det straffrättsliga skyddet för barn mot att utsättas för sexuella övergrepp. Gemensamt för bestämmelserna om sexualbrott mot barn är nämligen att målsäganden är under en viss ålder, vanligen 15 år men i vissa fall 18 år. Det blir då betydelsefullt vad som kan visas beträffande gärningsmannens insikt om brottsoffrets ålder och hur lagbestämmelsen om detta är utformad.

I vår genomgång av praxis har vi funnit att det saknas en gemensam aktsamhetsstandard i fråga om vad krävs i förhållande till barnets ålder för att en tilltalad ska fällas till ansvar för sexualbrott mot barn. Vidare har vi i vår genomgång noterat stora variationer i domstolarnas oaktsamhetsbedömningar, bl.a. genom att domstolar i många fall bedömer liknande omständigheter på olika sätt. Som exempel på sådana omständigheter kan nämnas gärningsmannens

ålder, gärningsmannens kännedom om målsägandens skolgång, att målsäganden har använt sitt födelseår i sin e-postadress eller profilename samt att gärningsmannen inte har kontrollerat målsägandens ålder i tillräcklig utsträckning. Detta riskerar att allvarligt försämra skyddet för de barn som utsatts för sexuella övergrepp och även förutsebarheten för de tilltalade.

Vidare framgår av vår genomgång att det förekommer stor variation i hur domstolarna resonerar kring målsägandens kroppsutveckling för att bedöma gärningsmannens skuld. Det kan också konstateras att ett användande av bedömningar av ungas kroppsutveckling som utgångspunkt för gärningsmäns insikt eller misstanke om barns ålder innefattar brister, inte minst ur ett barnskyddsperspektiv.

Mot denna bakgrund anser vi att bestämmelsen behöver ändras. Utredningen har därvid övervägt kraftigt skärpta krav på gärningsmannen genom att sänka nivån för straffbarhet under oaktsamhet, t.ex. genom krav på strikt ansvar eller lagstadgad kontrollskyldighet. Sådana krav skulle dock av rättssäkerhetskäl bli för långtgående. I stället ska enligt vårt förslag en allmän oaktsamhetsbedömning göras. Vid en sådan bedömning ska samtliga föreliggande omständigheter beaktas. Vidare tydliggörs att det för att straffansvar ska kunna komma i fråga är tillräckligt att gärningsmannen varit omedvetet oaktsam. Med omedveten oaktsamhet avses att man prövar vad gärningsmannen kunde ha gjort för att komma till relevant insikt och därefter om man kan begära av gärningsmannen att han eller hon skulle ha gjort det som man i det första ledet har funnit att han eller hon hade förmåga och tillfälle att göra. Vi föreslår därmed att bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB formuleras så att till ansvar, som i 6 kap. BrB är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder, ska dömas även den som varit *oaktsam* i förhållande till att den andra personen inte hade uppnått den åldern. Ändringen är avsedd att innebära ett förtydligande av tillämpningsområdet, men innebär också en viss skärpning av kravet på aktsamhet hos en gärningsman för att han eller hon ska kunna undvika straffansvar.

Ikraftträdande m.m.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2017. Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

Konsekvenser

Ett genomförande av de förslag vi lämnat kommer sammantaget inte medföra några alltför stora kostnadsökningar för det allmänna. Våra förslag angående gradindelning av brotten köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling samt skärpningen av straffet för det sistnämnda brottet kan antas leda till att en större andel av gärningsmännen än i dag kommer att dömas till annan påföljd än böter. Även vårt förslag om en ändring av formuleringen av oaktsamhetskravet för gärningsmän i förhållande till ett ungt brottsoffer kan förväntas medföra att något fler gärningsmän döms till ansvar än i dag. Detta skulle medföra en kostnadsökning för Kriminalvården. De ekonomiska konsekvenserna är emellertid svårbedömda och bygger på uppskattningar. Vår uppfattning är dock att eventuella ökade kostnader till följd av våra förslag kan antas rymmas inom befintliga anslag.

Flera av våra förslag kan även förväntas kräva viss utbildning och information till personal inom rättsväsendet. Även dessa kostnader kan antas rymmas inom befintliga anslag.

Andra konsekvenser av våra förslag är att de kan antas medföra vissa positiva effekter för det brottsförebyggande arbetet. Vidare är vår uppfattning att våra förslag, som i flera avseenden utgör tydliggöranden, kan förväntas leda till ökad förutsebarhet och rätts säkerhet samt skapa förutsättningar för en mer nyanserad tillämpning inom såväl de brottsbekämpande myndigheterna som den dömande verksamheten.

Summary

Remit

This interim report discusses that part of our remit which focuses on examining whether there is a need for measures aimed at ensuring strong protection in criminal law against the purchase of sexual services and the purchase of sexual acts from children. In this context, our task has been to:

- evaluate what impact the increase, introduced in 2011, of the maximum penalty for the crime ‘purchase of sexual services’ has had, with the aim of ensuring that the penalty in serious cases of purchases of sexual services fully corresponds to the seriousness of the crime;
- analyse and take a position on whether the purchase of sexual services should be exempted from the dual criminality requirement and, regardless of our position on the substance of the matter, present proposals as to how an exception to the double criminality requirement should be designed; and
- review the scale of penalties for the purchase of sexual acts from children and consider an increase of the minimum penalty with the aim of ensuring a scale of penalties that reflects the seriousness of the crime.

In addition, the inquiry has been tasked with reviewing and evaluating application of the negligence requirement for perpetrators regarding the crime victim’s age in sexual crimes against children (Chapter 6, Section 13, Swedish Penal Code), with the aim of considering the need for legislative amendments, based on the results of our work.

The inquiry's other tasks – to investigate whether there is a need for measures aimed at ensuring strong protection in criminal law against trafficking in human beings, to review the scales of penalties for trafficking in human beings and procuring, and to review the protection provided in criminal law against exploitation of vulnerable people for activities such as forced labour, begging or for other financial gain – will be presented in a final report from the inquiry.

Assessments and proposals

Purchase of sexual services

The crime 'purchase of sexual services' will be divided into degrees

In 2011, stricter penalties for the purchase of sexual services were introduced when the maximum penalty was raised from imprisonment for six months to imprisonment for one year. The purpose of this was to create greater scope for a more nuanced assessment of penal value in serious cases of the purchase of sexual services. According to statistics from the Swedish National Council for Crime Prevention (Brå) and the judgments we have obtained, it appears that the assessment of penal value and choice of penalty remains the same, despite the stricter penalties introduced in 2011. It is thus very unusual for the penalty to be set at anything other than a fine. Even if the present scale of penalties has only been in place for a relatively limited period of time, this data indicates that the stricter penalties have not had the intended impact. Consequently, our assessment is that despite the stricter scale of penalties for the purchase of sexual services introduced in 2011, there is a need of further amendments to the penalty provision to ensure a more nuanced assessment of the penal value for the more serious cases of the purchase of sexual services.

We therefore propose that the penalty provision be amended so that the crime 'purchase of sexual services' is divided into degrees and that a gross offence is introduced. By amending the provision and explicitly stipulating that account is to be taken of aggravating circumstances, as well as specifying the kind of circumstances referred to, it can be expected that the stricter penalties introduced in 2011

will have the intended impact. An expected consequence of amending the penalty provision is that it will be clearer to both law enforcement authorities and courts that account is to be taken of aggravating circumstances, as well as what kind of circumstances are relevant to consider. Also, there will be greater predictability for the individual perpetrator and, by extension, the normative effect of the prohibition on purchasing sexual services is expected to be strengthened.

Under our proposal, the punishment for the ordinary degree of the crime ‘purchase of sexual services’ will be a fine or imprisonment for at most 6 months. For ‘gross purchase of sexual services’, the punishment will be imprisonment for at most one year. We propose that when assessing whether a purchase of sexual services is to be considered a gross crime, special attention should be given to whether the person who performed the sexual service was in a vulnerable situation or whether the act was otherwise of a ruthless nature. The aim here is to cover situations where someone is the victim of trafficking in human beings or other similar organised crime. We consider that there is no reason to change the outer boundaries of the scale of penalties. The intention is not to influence the levels of penalties across the board.

An exception to the dual criminality requirement for the purchase of sexual services should not be introduced

The purchase of sexual services is a crime under Swedish law even when the act is committed outside Swedish territory. A general requirement for a Swedish court to be competent to sentence a person for a crime committed abroad is that the act in question must be a criminal offence in both Sweden and the other country, i.e. dual criminality is required. Exceptions to the dual criminality requirement have previously been made for a large number of sexual crimes against children, including the purchase of sexual acts from children, trafficking in human beings, coercion to marry and certain child pornography offences. Exceptions have also been made for genital mutilation pursuant to Section 3 of the Act Prohibiting the Circumcision of Women (1982:316). These crimes can therefore be prosecuted in Sweden even if the acts are exempt from criminal liability in the country where they were committed. Consequently, the crimes that are excluded from the dual criminality requirement are

those considered to be particularly serious, or are of an international and cross-border nature, or where there is international consensus as to which acts are to be punishable.

We consider that an exception to the dual criminality requirement should not be introduced for the purchase of sexual services. The most important reason for this is that at present, there is no international consensus concerning criminalisation of sexual services. Introducing an exception in this regard for the purchase of sexual services would accordingly be contrary to the current principles of when such exceptions can be made.

Furthermore, a number of sexual crimes have already been excluded from the dual criminality requirement. However, one circumstance that these crimes have in common is that a condition for being excluded from the requirement is that they were committed against a person under the age of eighteen. Accordingly, at present there is no exception to the dual criminality requirement for sexual crimes committed against adults. Introducing an exception to the dual criminality requirement for the purchase of sexual services would thus deviate significantly from the existing system used in the Swedish Penal Code. In addition, any legal proceedings concerning the purchase of sexual services abroad would entail a number of difficulties since it can be assumed that the police and prosecutors cannot be expected to receive full assistance from foreign authorities for the investigation of a crime that, in many countries, is not a criminal offence. In this context, it is also important to point out that in practice, it is likely that the rules concerning the requirement of authorisation to prosecute mean that very few proceedings would be commenced for the purchase of sexual services abroad, even if an exception to the dual criminality requirement was introduced.

Design of a possible exception

Accordingly, it is the inquiry's opinion that the purchase of sexual services should not be exempted from the dual criminality requirement. Nevertheless, in line with our terms of reference, we are presenting a legislative proposal on such an exception. With this in mind, we consider that the exception should include both the crime

‘purchase of sexual services’ and our proposed crime of ‘gross purchase of sexual services’. Furthermore, we believe that it should also include attempts to commit a crime in so far as the crime is punishable while still in the attempt stage. Finally, we consider that Swedish courts should be able to impose sanctions considered more severe than the most severe penalty prescribed for the crime under the law in the place where it was committed.

Purchase of sexual acts from children

The crime should be called ‘exploitation of a child through the purchase of a sexual act’ and the penalty should be made more severe

Protecting children and young people from being drawn into prostitution is of key importance. The extent to which children and young people are exploited in Sweden through the purchase of sexual acts is difficult to assess. In terms of criminal law, this is addressed through criminalisation, where the purchase of sexual acts from those under the age of fifteen is often punishable as rape of a child, with a minimum sentence of imprisonment for at least two years, or as sexual abuse of a child if the sexual act did not involve intercourse or a comparable act. Regarding purchases of sexual acts that target children between the ages of 15 and 17, the crime ‘purchase of a sexual act from a child’ may instead apply.

The crime ‘purchase of a sexual act from a child’ was introduced in 2005 through modernisation of the previous provision on seduction of youth. The scope of application was expanded and the maximum penalty was increased from six months imprisonment to imprisonment for two years. The latter was implemented to emphasise that the purchase of sexual acts from children generally has a higher penal value than corresponding acts that target adults. However, fines were retained in the scale of penalties for the crime.

Our examination of the application of the provision has shown that since its introduction, legal proceedings have only been brought against a small number of people for the crime ‘purchase of a sexual act from a child’. Moreover, it has emerged that those who have been prosecuted for the crime are seldom sentenced to a custodial sentence and that penalties consisting of a fine have been imposed.

Our examination of case-law and information provided by representatives of law enforcement authorities also show that, to a certain extent, legal action is instead brought for the purchase of sexual services, even though the circumstances were such that a more careful investigation on the part of the law enforcement authorities would probably have provided a basis for legal action under the provision ‘purchase of a sexual act from a child’, which would result in a more severe penalty.

Our view is that more measures should be implemented to ensure that the penalty for the purchase of sexual acts from children reflects the seriousness of the crime. We therefore propose that:

- fines are no longer to be included in the scale of penalties;
- the crime is to be divided into degrees to provide greater opportunities to make a more nuanced assessment of the penal value regarding serious cases of the purchase of sexual acts from children;
- when assessing whether the purchase of sexual acts from children is to be considered gross, particular account is to be taken of whether the child was in a vulnerable situation or if the act was otherwise of a ruthless nature;
- the scale of penalties for the purchase of sexual acts of the ordinary degree is to be imprisonment for at most two years;
- the scale of penalties for the purchase of sexual acts from children is to be imprisonment for at least six months and at most four years; and
- the names of the crimes are to be changed to *exploitation of a child through the purchase of a sexual act* and *gross exploitation of a child through the purchase of a sexual act* in order to further emphasise the difference between children and adults where the purchase of sexual acts is concerned. Accordingly, purchasing sexual services from a young person should always be considered exploitation of that person and never viewed as a business transaction between two equal partners.

Negligence requirement for perpetrators regarding the crime victim's age in sexual crimes against children

The general rule is that intent is required for someone to be found guilty of a crime under the Swedish Penal Code unless otherwise specifically prescribed (Chapter 1, Section 2, first paragraph of the Swedish Penal Code). Chapter 6 of the Swedish Penal Code contains such an exception regarding sexual crimes. Under Chapter 6, Section 13, a person who did not realise but had reasonable cause to assume that the other person had not reached a certain age is also to be found guilty of a criminal offence.

The provision was introduced in connection with the establishment of the Penal Code. The legislative history of the provision makes clear that the provision is to be applied with great caution and that a fairly high degree of negligence is required for criminal liability to exist.

The provision fulfils an important function in maintaining the protection children have under criminal law from exposure to sexual abuse. This is because an element that is common to the provisions on sexual crimes against children is that the injured party is under a certain age, usually fifteen but in some cases eighteen. That which can be shown about the perpetrator's awareness of the victim's age then becomes important, as well as how the legal provisions concerning this are designed.

In our examination of the case-law, we have found that there is no common standard of prudence regarding what is required in relation to the child's age for a defendant to be found of guilty of a sexual crime against a child. Furthermore, in our examination we noted major variations in courts' assessments of negligence, which is illustrated by the fact that courts, in many cases, assess similar circumstances in different ways. Examples of such circumstances may include the perpetrator's age, the perpetrator's knowledge of which school the injured party attends, that the injured party used his or her year of birth in their email address or profile name, and that the perpetrator did not adequately check the injured party's age. This risks seriously impairing the protection of children who have been subjected to sexual abuse as well as predictability for the defendants.

Moreover, our examination shows that there is great variation in the courts' reasoning regarding the injured party's physical develop-

ment when determining the perpetrator's guilt. It can also be noted that the use of assessments of young people's physical development as the basis of the perpetrator's awareness or suspicion of a child's age has its shortcomings, not least from a child protection perspective.

In light of this, we consider that the provision must be changed. In this connection, the inquiry has considered introducing much more stringent requirements on the perpetrator by lowering the standard for criminality by means of negligence, for example by introducing a strict liability requirement or a control obligation laid down in law. However, for reasons pertaining to legal certainty, requirements of this kind would be too far-reaching. Instead, we propose that a general assessment of negligence be made. Such an assessment should take account of all existing circumstances. Furthermore, it should be made clear that for criminal liability to be considered, it is sufficient for the perpetrator to have been unintentionally negligent. The term 'unintentional negligence' involves making an examination of what the perpetrator could have done to obtain the relevant awareness and, thereafter, whether it can be expected of the perpetrator that he or she should have done that which, in the first stage, it was determined that he or she had the ability and opportunity to do. Accordingly, we propose that the provision of Chapter 6, Section 13 of the Swedish Penal Code be formulated so that a judgment of guilty, which under Chapter 6 of the Penal Code is prescribed for an act committed against a person under a certain age, is also to be handed down against a person who has been *negligent* with respect to the fact that the other person had not reached that age. The amendment is intended to help clarify the scope of application, but also entails a certain tightening of the requirements on the carefulness the perpetrator is required to exercise in order to avoid criminal liability.

Entry into force, etc.

It is proposed that the legislative amendments enter into force on 1 July 2017. No special transitional provisions are necessary.

Consequences

In all, implementation of the proposals we have presented will not lead to any substantial cost increases for public authorities. Our proposals regarding dividing the crimes ‘purchase of sexual services’ and ‘exploitation of a child through the purchase of a sexual act’ into degrees, and making the penalty for the latter crime stricter, can be expected to result in a larger share of perpetrators being sentenced to penalties other than a fine than is presently the case. Our proposal on amending the wording of the negligence requirement for perpetrators in relation to a young crime victim can also be expected to result in somewhat more perpetrators being found guilty than today. This would entail a cost increase for the Swedish Prison and Probation Service. However, the financial consequences are difficult to access and are based on estimates. Nevertheless, we believe that any increased costs that result from our proposals can be expected to fit within existing appropriations.

It can also be expected that several of our proposals will require training and information for staff working within the judicial system. We consider that these costs as well will fit within existing appropriations.

Among the other consequences of our proposals is that certain positive effects for crime prevention work can be expected. In addition, our view is that our proposals, which in many respects are clarifications, can be expected to result in increased predictability and legal certainty, and create the conditions for a more nuanced application by law enforcement authorities and the judiciary.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken (1962:700)

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken att 6 kap. 9, 11, 13 och 15 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap. 9 §¹

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmå ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för köp av sexuell handling av barn till böter eller fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmå ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömande av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om barnet befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art.

¹ Senaste lydelse 2005:90.

Vad som sägs i *första stycket* gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Vad som sägs i *första och andra styckena* gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

6 kap.

11 §²

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, döms för grovt köp av sexuell tjänst till fängelse i högst ett år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art.

Vad som sägs i *första stycket* gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Vad som sägs i *första och andra styckena* gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

6 kap.

13 §³

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder *skall* dömas även den som *inte insåg men hade skäligen anledning att anta* att den andra personen inte uppnått den åldern.

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder *ska* dömas även den som *varit oaktsam i förhållande till* att den andra personen *inte hade* uppnått den åldern.

² Senaste lydelse 2011:517.

³ Senaste lydelse 2005:90.

6 kap.

15 §⁴

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, *köp av sexuell handling av barn*, köp av sexuell tjänst, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse till koppleri samt förberedelse och stämpling till och underlåtenhet att avslöja våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt koppleri.

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*, *grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*, köp av sexuell tjänst, *grovt köp av sexuell tjänst*, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse till koppleri samt förberedelse och stämpling till och underlåtenhet att avslöja våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, *grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* och grovt koppleri.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2017.

⁴ Senaste lydelse 2011:511.

2 Uppdraget och dess genomförande

2.1 Utredningens uppdrag

2.1.1 Inledning

Regeringen beslutade den 4 september 2014 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att undersöka om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel, köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn. I uppdraget har även ingått att vid behov lämna förslag till förändringar.

Den 29 januari 2015 beslutade regeringen att även ge utredningen i uppdrag att analysera och ta ställning till om brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. I uppdraget har även ingått att oavsett ställningstagande i frågan lämna förslag på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas.

Därefter beslutade regeringen den 17 juni 2015 att även ge utredningen i uppdrag att se över straffskalorna för människohandel och koppleri. I uppdraget har också ingått att vid behov lämna förslag till förändringar. Utredningstiden förlängdes till den 9 juni 2016.

Den 10 december 2015 beslutade regeringen att utredningen också skulle utreda om det finns behov av ett förtydligat, utvidgat eller på något annat sätt förändrat straffrättsligt skydd mot tvångsarbete eller exploatering för annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte och otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av personer som, exempelvis på grund av ekonomiskt svåra förhållanden, okunskap eller en beroendeställning, befinner sig i en

utsatt situation. I uppdraget har även ingått att vid behov lämna förslag till förändringar.

Den 28 april 2016 beslutade regeringen att ytterligare förlänga utredningstiden i de delar av uppdraget som avser att utvärdera tillämpningen av bestämmelsen om människohandelsbrott och undersöka om syftet med lagändringen 2010 har uppnåtts samt att granska hur de brottsbekämpande myndigheterna utreder och i övrigt arbetar med ärenden om människohandel, att se över straffskalorna för människohandel och koppleri och att se över den straffrättsliga lagstiftningen mot exploatering av utsatta personer, såsom för tvångsarbete, tiggeri eller annan ekonomisk vinning. Uppdraget i dessa delar ska i stället slutredovisas senast den 18 oktober 2016. I övriga delar ska uppdraget fortfarande redovisas senast den 9 juni 2016, men i ett delbetänkande.

2.1.2 Behovet av utredning

Straffet för allvarliga fall av köp av sexuell tjänst

Sedan den 1 januari 1999 är det i Sverige förbjudet att köpa sexuella tjänster. Förbudet utgör ett viktigt instrument i arbetet med att förebygga och bekämpa både köp av sexuell tjänst och människohandel för sexuella ändamål.

Den nuvarande straffskalan för köp av sexuell tjänst infördes den 1 juli 2011 då straffmaximum höjdes från fängelse i sex månader till fängelse i ett år.¹ En utvärdering av tillämpningen av förbudet mot köp av sexuell tjänst hade visat att det fanns en stor likformighet när det gäller bedömning av straffvärde och påföljdsval.² Sedan Högsta domstolen år 2001 prövade frågan om straffmätning avseende ett köp av sexuell tjänst (NJA 2001 s. 527) hade mer än 85 procent av alla lagföringar för brottet medfört påföljden 50 dagsböter. Endast i ett fåtal fall fann utredningen att försvårande omständigheter hade redovisats och beaktats och annan påföljd än böter dömts ut.

Syftet med höjningen av straffmaximum var att skapa ytterligare utrymme för en mer nyanserad bedömning av straffvärdet vid all-

¹ Prop. 2010/11:77.

² SOU 2010:49, Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008.

varliga fall av köp av sexuell tjänst. Som exempel på omständigheter som vid straffvärdebedömningen bör tala i en skärpande riktning angavs att den som utför en sexuell tjänst befinner sig i en skyddslös eller annars utsatt situation, t.ex. på grund av att han eller hon är utländsk och inte kan göra sig förstådd och befinner sig på en okänd plats, eller är utlämnad till en tredje person som avtalar om detaljerna för köpet samt ofta även tar emot betalningen och står för arrangemangen kring köpet, såsom lokal eller transport. Sådana omständigheter torde inte sällan förekomma vid köp av sexuella tjänster som har anknytning till människohandel eller annan liknande organiserad brottslighet.

I samband med höjningen av straffmaximum övervägdes också en gradindelning av brottet. En gradindelning ansågs dock ha flera nackdelar. Det anfördes bl.a. att det med en sådan lösning skulle finnas risk för att resurser enbart skulle satsas på mera straffvärda fall, att färre brott totalt sett skulle beivras och att den attitydpåverkande effekten på sikt skulle minska. Vidare framhölls att en gradindelning också väcker frågor av systematisk och lagteknisk karaktär, i första hand i förhållande till köp av sexuell handling av barn men också andra sexualbrott. När det gällde den av Lagrådet förordade ordningen, att utan en samtidig gradindelning komplettera lagtexten med exempel på försvårande omständigheter, ansågs ett sådant förfaringsätt bryta mot systematiken i brottsbalken.

Av statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) för åren 2011–2013 framgår att påföljden i fall där köp av sexuell tjänst varit huvudbrott nu bestäms till annat än dagsböter i något fler fall än förut. Det handlar dock fortfarande endast om enstaka fall. Böternas storlek ligger i flertalet fall fortfarande på en nivå runt 50 dagsböter. I de allra flesta fallen är det åklagare som bestämmer påföljden genom att meddela strafföreläggande för brottet. Samtidigt framgick det vid utvärderingen av tillämpningen av förbudet att lagföringar för köp av sexuell tjänst många gånger har koppling till koppleri- eller människohandelsärenden.

Även om den nuvarande straffskalan för köp av sexuell tjänst varit i kraft en relativt begränsad tid tyder statistikuppgifterna på att straffskärpningen inte har fått det genomslag som var avsett. Bedömningen av straffvärde och påföljdsval tycks fortfarande vara likformig, vilket talar mot att omständigheter som bör tala i skärpan-

de eller mildrande riktning kommit att beaktas i någon nämnvärd utsträckning.

Mot denna bakgrund finns det skäl att utvärdera vilket genomslag 2011 års höjning av straffmaximum för köp av sexuell tjänst har fått. Med utgångspunkt i utvärderingen ska det övervägas om det finns behov av förändringar i straffbestämmelsen för att säkerställa att omständigheter som förekommer vid de allvarigare fallen av köp av sexuell tjänst, t.ex. där den som säljer en sexuell tjänst är offer för människohandel eller koppleri, får genomslag vid straffvärdebedömningen. I det sammanhanget bör det särskilt övervägas en höjning av straffminimum genom att ta bort böter i straffskalan vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst.

Straffet för köp av sexuell handling av barn

Bestämmelsen om köp av sexuell handling av barn tar i första hand sikte på köp av sexuella handlingar av barn mellan 15 och 18 år. När det gäller barn under 15 år blir andra sexualbrott tillämpliga, såsom exempelvis våldtäkt mot barn. Syftet med bestämmelsen är framför allt att skydda ungdomar från att dras in i prostitution.

Straffbestämmelsen fick sin nuvarande utformning och rubricering i samband med sexualbrottsreformen 2005.³ En av de förändringar som då genomfördes var en höjning av maximistraffet till fängelse i två år, för att markera att köp av sexuella handlingar av barn generellt sett har ett högre straffvärde än motsvarande gärningar som riktar sig mot vuxna personer. Då bestämmelsen ansågs kunna omfatta gärningar för vilka ett minsta straff om fängelse 14 dagar kunde tyckas för strängt ansågs att straffskalan även fortsättningsvis borde innehålla böter. Som exempel nämndes fall där ersättning i någon form visserligen förekommit, men där offret är nära 18 års ålder och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt.

Vid utvärderingen av 2005 års sexualbrottsreform gjordes, med hänsyn till att underlaget för utvärderingen varit mycket begränsat, bedömningen att det inte var möjligt att dra några säkra slutsatser om det fanns några problem vid tillämpningen av brottet köp av

³ Prop. 2004/05:45.

sexuell handling av barn.⁴ Enligt utredningen gick det inte heller att dra några slutsatser i fråga om synen på straffvärde för köp av sexuell handling av barn jämfört med före reformen.

Av statistik från Brå för åren 2006–2013 framgår att antalet lagföringar där köp av sexuell handling av barn varit huvudbrott varierar från 1 fall år 2006 till som mest 24 fall för år 2012. Påföljden varierar från böter till fängelse. År 2013 bestämdes påföljden till fängelse i 1 fall, skyddstillsyn med kontraktsvård i 1 fall, villkorlig dom med samhällstjänst i 3 fall och böter i 2 fall.

Det kan sättas i fråga om böter som påföljd för köp av sexuell handling av barn fullt ut kan anses motsvara allvaret i gärningen. Sverige har också av FN:s barnrättskommitté kritiserats för att inte se tillräckligt allvarligt på bl.a. köp av sexuell handling av barn och för att påföljderna inte är proportionerliga.

Mot denna bakgrund finns det anledning att se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn för att säkerställa att den motsvarar brottets allvar. I det sammanhanget ska det särskilt övervägas en höjning av straffminimum genom att ta bort böter i straffskalan.

Oaktsamhetskravet i förhållande till ålder

Normalt krävs det uppsåt för att någon ska kunna fällas till ansvar för brott enligt 6 kap. brottsbalken (BrB). Enligt 6 kap. 13 § BrB ska dock också den dömas som inte insåg men som hade skälig anledning att anta att den andra personen inte hade uppnått en viss ålder. De bestämmelser i 6 kap. som föreskriver ansvar för gärningar som begås mot någon under en viss ålder är 4 § (våldtäkt mot barn), 5 § (sexuellt utnyttjande av barn), 6 § (sexuellt övergrepp mot barn), 8 § (utnyttjande av barn för sexuell posering), 9 § (köp av sexuell handling av barn), 10 § första stycket (sexuellt ofredande) och 10 a § (kontakt med barn i sexuell syfte). Vid dessa brott uppställs alltså inte något krav på full insikt om barnets ålder. Det är i stället tillräckligt med oaktsamhet.

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB infördes i samband med brottsbalkens tillkomst. I samband med 2005 års sexualbrottsreform gjordes bedömningen att bestämmelsen skulle kvarstå i princip oför-

⁴ SOU 2010:71.

ändrad. Riksdagen delade den uppfattningen.⁵ Av de ursprungliga förarbetena framgår att bestämmelsen ska tillämpas med stor försiktighet och att det för straffansvar ställs krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet.⁶ Till ansvar ska det inte dömas om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Det innebär att det är i gränsfallen som gärningsmannen inte ska kunna undgå ansvar genom att hänvisa till att han eller hon inte haft säker kännedom om barnets verkliga ålder.⁷

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB fyller en viktig funktion i upprätthållandet av det straffrättsliga skyddet för barn mot att utsättas för sexuella övergrepp. Bestämmelsen har haft i stort sett samma lydelse sedan den infördes i samband med brottsbalkens tillkomst. Samtidigt har lagstiftningen om sexualbrott mot barn utvecklats och genomgått betydande förändringar i riktning mot ett förstärkt skydd för barn under 18 år. Vidare har frågor om bestämmelsens tillämpning uppkommit i den allmänna debatten, framför allt i samband med uppmärksammade domar. I det sammanhanget har det bl.a. hävdats att tillämpningsområdet kommit att bli alltför begränsat, vilket exempelvis, när det gäller köp av sexuella handlingar av barn, medfört att sådana gärningar inte sällan i stället lagförs som köp av sexuell tjänst.

Mot denna bakgrund finns det anledning att se över och utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § BrB samt med utgångspunkt i resultatet av det arbetet överväga behovet av lagändringar.

Utvidgning av uppdraget

Enligt regeringen är köp av sexuella tjänster oacceptabla oavsett om de sker i Sverige eller utomlands. De som säljer sexuella tjänster befinner sig ofta i en mycket utsatt situation och utnyttjas inte sällan av såväl köpare som kopplare eller människohandlare. En lagstiftning som inte fullt ut återspeglar denna syn på köp av sexuella tjänster

⁵ Prop. 2004/05:45.

⁶ NJA II 1962 s. 192 f.

⁷ Prop. 2004/05:45 s. 113 f.

riskerar att urholka respekten för straffbestämmelsen och att motverka den attitydförändring som förbudet medfört. Det är därför viktigt att tydligt markera att Sveriges inställning till köp av sexuella tjänster gäller oavsett var i världen de sker. Detta talar för att köp av sexuell tjänst ska kunna lagföras i Sverige oavsett var brottet har begåtts.

Vidare är det väl etablerat, såväl internationellt som i Sverige, att det finns en koppling mellan prostitution och brottslighet såsom människohandel och koppleri. Det handlar inte sällan om brottslighet i organiserad form som genererar stor ekonomisk vinning och som verkar över nationsgränser. Enligt regeringen är det angeläget att motverka att personer med anknytning till Sverige bidrar till denna brottslighet utomlands genom att där köpa sexuella tjänster. Även detta talar för att lagföring av brottet alltid ska kunna ske vid svensk domstol.

Mot denna bakgrund finns det anledning att analysera och ta ställning även till om brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Ett sådant undantag skulle ge svensk domstol behörighet att döma över köp av sexuell tjänst som begåtts utomlands även om gärningen inte är kriminaliserad på gärningsorten.

2.1.3 Sammanfattning av uppdraget

Utredningen har haft i uppdrag att undersöka om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot bl.a. köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn. Vid behov av förändringar ska förslag till sådana lämnas.

När det gäller brottet köp av sexuell tjänst har uppdraget omfattat en utvärdering av vilket genomsnitt 2011 års höjning av straffmaximum för brottet har fått. Syftet med utvärderingen har varit att säkerställa att straffet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst, t.ex. där den som säljer en sexuell tjänst är offer för människohandel eller koppleri, fullt ut motsvarar brottslighetens allvar.

Såvitt avser brottet köp av sexuell handling av barn har uppdraget inneburit att se över straffskalan samt överväga en höjning av straffminimum i syfte att säkerställa en straffskala som återspeglar brottets allvar.

Uppdraget har, när det gäller oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § BrB, omfattat bl.a. en utvärdering av tillämpningen av bestämmelsen i syfte att säkerställa och upprätthålla ett starkt straffrättsligt skydd för barn mot att utsättas för sexuella övergrepp.

Slutligen har uppdraget, enligt tilläggsdirektiv, också omfattat en analys och ett ställningstagande till om köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Oavsett utredningens ställningstagande i sak ska förslag lämnas på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas.

Utredningen har haft att samråda med och inhämta upplysningar från berörda företrädare för rättsväsendet samt vid behov även andra myndigheter eller organisationer som kan vara berörda. Utredningen har också haft att undersöka och beskriva hur de frågor som uppdraget omfattar behandlas i några länder som är jämförbara med Sverige samt att hålla sig informerad om och vid behov beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet och utredningsväsendet samt inom EU och andra internationella forum.

Enligt direktiven ska utredningen genomgående ha ett jämställdhetsperspektiv i den analys som görs samt ska all statistik som redovisas vara köns- och åldersuppdelad.

Förslagets konsekvenser ska redovisas enligt 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474).

Uppdraget ska, såvitt avser delbetänkandet, redovisas senast den 9 juni 2016.

Utredningens direktiv i angiven del återges i sin helhet i *bilaga 1–2*.

2.2 Utredningens arbete

Vårt arbete inleddes i oktober 2014. I utredningen har hållits 11 expertsammanträden, varav ett i form av ett tvådagars internationellt sammanträde.

Flera interna arbetsmöten har hållits mellan utredaren och sekreterarna. Besök, överläggningar och kontakter har förekommit med myndigheter och organisationer som särskilt berörs av vårt arbete såsom Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten. Kontakter har också förekommit med andra berörda myndigheter och organisationer såsom Barnombudsmannen, End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking in Children for Sexual Purposes (Ecpat),

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) och Plattformen Civila Sverige mot människohandel. Experterna i utredningen har medverkat inte bara med värdefulla synpunkter utan också med eget utredningsmaterial.

Vi har orienterat oss om arbetet i 2014 års sexualbrottskommitté (Ju 2014:21) och arbetet med en översyn av straffbestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte (Ds 2015:49).

Statistiskt underlag har, direkt eller genom experterna, inhämtats från bl.a. Brå. Inhämtning av relevant praxis har framförallt skett genom bistånd från landets samtliga domstolar men även genom sökning i rättsdatabaser.

Vi har därutöver tagit del av en stor mängd material som berört de områden som utredningen arbetat med. Vi har t.ex. tagit del av material från olika myndigheter och organisationer såsom Polismyndigheten, Länsstyrelsen i Stockholms län, Statens institutionsstyrelse, dåvarande Ungdomsstyrelsen, Ecpat, RFSL, RFSU och Nationellt centrum för kvinnofrid. Muntliga synpunkter har lämnats till utredningen av organisationer och personer som i sitt yrke kommer i kontakt med de frågor vi haft att se över.

Beträffande samtliga de frågor som vi har haft att se över har vi också tagit del av utländsk lagstiftning.

Av tidsskäl har vi inte kunnat redovisa eller diskutera material som kommit till vår kännedom efter december 2015.

2.3 Särskilt om praxisgenomgången

Vi redovisar en praxissammanställning i *bilaga 3*. När det gäller frågan om oaktsamhet i förhållande till ålder redovisar vi även en genomgång av avgöranden i tabellform, se *bilaga 4*. De refererade domar som vi redovisar i bilagorna är domar som vi erhållit genom skriftlig förfrågan om tillhandahållande av vissa domar samt genom sökande i rättsdatabaser. Förfrågan har skickats till landets tingsrätter, hovrätter och Högsta domstolen. Något anspråk på att redovisningen verkligen omfattar samtliga relevanta meddelade domar kan inte göras. Materialet torde dock trots detta god uppskattning av de förhållanden som ska belysas.

Praxissammanställningen omfattar följande material.

- Ett urval av domar från tingsrätter och hovrätter rörande köp av sexuell tjänst som meddelats efter den 1 juli 2011 och som avser gärningar begångna efter angivet datum.
- Ett urval av domar från tingsrätter och hovrätter där stämning utfärdats för köp av sexuell handling av barn.
- Ett urval av domar från tingsrätter och hovrätter där bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB, som innebär att en gärningsman kan dömas för vissa sexualbrott mot barn även om han eller hon inte insåg men hade skälig anledning att anta att barnet inte hade uppnått en viss ålder, aktualiserats.

Utredningen har totalt fått in flera hundratals domar. Vi har av utrymmesskäl inte kunnat referera samtliga erhållna domar. Vi har dock gått igenom allt material och använt oss av detta i våra slutsatser.

Domarna refereras kort och endast i för utredningen relevanta frågor. Beträffande samtliga punkter gäller att vi endast kunnat beakta domar till och med december 2015.

Utredningen har, utöver ovan nämnt material, även tagit del av ett stort antal refererade domar från såväl hovrätt som Högsta domstolen som har kommit till utredningens kännedom, t.ex. via databaser eller i samband med samråd med bl.a. myndigheter.

2.4 Betänkandets disposition

Betänkandet omfattar 8 avsnitt.

Betänkandet inleds med våra författningsförslag, avsnitt 1.

Avsnitt 2 omfattar ett inledande kapitel med bl.a. vårt uppdrag och arbete.

Därefter redogörs för våra överväganden och förslag rörande de olika frågor som behandlas, avsnitten 3–5. Avsnitten ansluter så långt möjligt till den uppställning över frågor som anges i direktiven till utredningen. Avsnitten innefattar i relevanta fall även en kortare redogörelse för internationella regler och instrument som är av grundläggande betydelse för frågan som behandlas.

Gällande rätt redovisas i relevanta delar vid våra överväganden och förslag rörande respektive fråga som omfattas av uppdraget. Varje avsnitt avslutas med våra överväganden och förslag.

I varje avsnitt ges en kortare översikt över utländsk rätt såvitt avser de frågor som vi har haft att se över.

Frågor rörande köp av sexuell tjänst behandlas i avsnitt 3. I avsnittet avhandlas således också frågan i våra tilläggsdirektiv om angivet brott ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Avsnitt 4 behandlar frågor hänförliga till brottet köp av sexuell handling av barn. Frågor som berör oaktsamhetskravet i förhållande till ålder i 6 kap. 13 § BrB behandlas i avsnitt 5.

Avsnitt 6 handlar om ikraftträdande och övergångsbestämmelser.

Avsnitt 7 innehåller kostnads- och konsekvensanalyser.

Avsnitt 8 innehåller våra författningsförslag med kommentarer.

3 Köp av sexuell tjänst

3.1 Inledning

Enligt direktiven för utredningen ska vi utvärdera vilket genomslag 2011 års höjning av straffmaximum för brottet köp av sexuell tjänst har fått. Syftet med utvärderingen är att säkerställa att straffet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst, t.ex. där den som säljer en sexuell tjänst är offer för människohandel eller koppleri, fullt ut motsvarar brottslighetens allvar. Enligt tilläggsdirektiv till utredningen ska vi också analysera och ta ställning till om köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Oavsett utredningens ställningstagande i sak ska, enligt tilläggsdirektiven, förslag lämnas på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas.

I förevarande avsnitt redogörs för frågor hänförliga till köp av sexuell tjänst. Avsnittet inleds med en kortare bakgrund (avsnitt 3.2). Gällande rätt redovisas i avsnitt 3.3. I avsnitt 3.4 ges en kortfattad presentation av de brottsbekämpande myndigheternas arbete. Därefter redovisas inhämtad praxis och domstolarnas tillämpning av straffbestämmelsen om köp av sexuell tjänst (avsnitt 3.5). Avsnitt 3.6 innehåller en internationell utblick. Slutligen presenteras våra överväganden och förslag hänförliga till ovan angivna frågeställningar (avsnitt 3.7).

3.2 Bakgrund

Den 1 januari 1999 införde Sverige, som första land i världen, en lagstiftning som kriminaliserade köp, men inte försäljning, av sexuella tjänster. Straffbestämmelsen förbud mot köp av sexuell tjänst finns numera i 6 kap. 11 § BrB. Förbudet mot köp av sexuell tjänst har allt sedan det tillkom orsakat debatt både i Sverige och internationellt.

1977 års prostitutionsutredning

På 1970-talet skedde stora förändringar när det gällde synen på prostitution. De hade sin grund i sociala förändringar och en ändrad syn på sexualitet. I detta samhällsklimat aktualiserades frågan om prostitution skulle kriminaliseras och år 1977 tillsattes en utredning (1977 års prostitutionsutredning) som ingående skulle studera prostitutionen som samhällsföreteelse.

I betänkande av 1977 års prostitutionsutredning, *Prostitutionen i Sverige, bakgrund och åtgärder*,¹ föreslogs att prostitutionen alltså skulle vara strafffri, men andra sociala och juridiska lösningar lyftes fram för att minska prostitutionen. Mot en kriminalisering framhölls främst risken för att prostitutionen skulle komma att drivas ”under jord”. Det befarades att det i sådana fall skulle bli svårare att möta de prostituerades behov av vård och sociala insatser.² Även risken för övergrepp mot de prostituerade och deras kunder riskerade att öka om prostitutionen blev mindre synlig.³ Man såg dessutom lagtekniska problem och tillämpningsproblem med en kriminalisering. Det skulle bli svårt att avgränsa och bevisa den straffbara handlingen samt kontrollera överträdelser av förbudet. Vetskapen om den ringa upptäcktsrisken skulle göra förbudet verkningslöst. Därmed ansåg man att det fanns en risk för att förbudet skulle urholka rättsmedvetandet och minska respekten för andra regler och lagar.⁴ En annan risk med förbudet ansågs vara att samhället – sedan ett förbud införts – skulle anse att frågan fått sin lösning och att ytterligare samhällsengagemang därför skulle bli överflödigt.⁵ Sammantaget ansågs att de skäl som talade mot en kriminalisering övervägde och därför föreslogs att prostitutionen även i fortsättningen skulle vara strafffri.⁶

För att komma till rätta med den befintliga prostitutionen föreslogs bl.a. att offentliga pornografiska föreställningar skulle förbjudas och att ett nytt straffansvar för den som köper tillfällig sexuell förbindelse av en narkotikaberoende prostituerad skulle införas eftersom ett sådant handlande framstod som särskilt hänsynslöst och

¹ SOU 1981:71.

² SOU 1981:71 s. 144 ff.

³ SOU 1981:71 s. 144 ff.

⁴ SOU 1981:71 s. 144 ff.

⁵ SOU 1981:71 s. 144 ff.

⁶ SOU 1981:71 s. 146.

straffvärt. Vidare ansågs att det borde vara möjligt att få prostitutionen att minska genom att använda sig av straffbestämmelser för koppleri i vidare utsträckning än vad som då gjordes. Det ansågs också att det borde krävas ett nytt straffansvar för hyresvärdar för de fall då en hyresvärd först efter det att en lägenhet uthyrts får kännedom om att denna utnyttjas i koppleriverksamhet och då underlåter att använda sin möjlighet att säga upp avtalet. Främst ansågs dock att det behövdes en satsning på sociala åtgärder i form av intensiv och kontinuerlig uppsökande verksamhet jämte ingripanden mot narkotikamissbruk, åtgärder som främst avsåg säljarna i gatuprostitutionen. Även de män som köpte sexuella tjänster i gatuprostitutionen ansågs vara i behov av sociala insatser utan att det närmare preciserades vilka dessa insatser skulle vara. Betydelsen av sexualrådgivning och sexualupplysning lyftes också fram som en faktor för att på sikt förändra attityderna till prostitution men också för att ge människor större kunskap om bl.a. sexualitet, samlevnad och könsroller.

Förslagen genomfördes endast vad avsåg offentliga pornografiska föreställningar genom att ett förbud mot sådana föreställningar infördes i den då gällande allmänna ordningsstadgan (1956:617).⁷

1977 års sexualbrottskommitté

I 1977 års sexualbrottskommittés betänkande, *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp*,⁸ framhölls att prostitutionen har sådana negativa verkningar i samhället att den bör bekämpas.⁹ Men även sexualbrottskommittén var av den uppfattningen att det inte fanns skäl att kriminalisera prostitutionen som sådan.¹⁰ Sexualbrottskommittén delade prostitutionsutredningens uppfattning att koppleribestämmelserna borde skärpas och denna ändring genomfördes också år 1984. I propositionen¹¹ gjorde departementschefen samma bedömning i prostitutionsfrågan och anförde att ett allmänt förbud mot prostitution med största sannolikhet skulle få övervägande negativa

⁷ I dag återfinns motsvarande bestämmelser i 2 kap. 14 § ordningslagen (1993:1617).

⁸ SOU 1982:61.

⁹ SOU 1982:61 s. 120.

¹⁰ SOU 1982:61 s. 120 ff.

¹¹ Prop. 1983/84:105.

effekter.¹² De skäl som anfördes var i allt väsentligt desamma som 1977 års prostitutionsutredning tidigare framfört. Frågan om en kriminalisering enbart av köparen togs upp särskilt under utskottsbehandlingen av regeringens förslag. Justitieutskottet avvisade i sitt betänkande om sexualbrotten ett sådant ensidigt förbud eftersom man inte trodde att det skulle undanröja de oönskade effekterna som ett allmänt utformat förbud mot prostitution skulle antas föra med sig.¹³

1993 års prostitutionsutredning

År 1993 tillsattes ytterligare en utredning, 1993 års prostitutionsutredning. I betänkandet *Könshandeln*¹⁴ föreslog utredningen att prostitution skulle kriminaliseras genom införandet av ett förbud mot både köp och försäljning av sexuella tjänster. Utredningen ansåg att en kriminalisering av prostitutionen var ett nödvändigt steg för att göra helt klart att prostitution som företeelse inte accepteras av samhället.¹⁵ Utredningens förslag, särskilt tanken att också kriminalisera den som utnyttjas i prostitution, möttes av en omfattande kritik och genomfördes inte.

Kvinnofridspropositionen

Det förslag som så småningom kom att leda fram till införandet av den s.k. sexköpslagen – lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster – utgjorde en del i Kvinnofridspropositionen. Förslaget byggde på 1993 års prostitutionsutrednings betänkande och på Kvinnovaldskommissionens slutbetänkande *Kvinnofrid*.¹⁶ I Kvinnofridspropositionen föreslogs ett stort antal åtgärder inom olika samhällssektorer för att motverka våld mot kvinnor, prostitution och sexuella trakasserier i arbetslivet. En fråga som enligt Kvinnofridspropositionen var nära besläktad med den om våld mot kvinnor

¹² Prop. 1983/84:105 s. 38 ff.

¹³ Bet. 1983/84:JuU25.

¹⁴ SOU 1995:15.

¹⁵ SOU 1995:15 s. 124 ff.

¹⁶ SOU 1995:60.

och bristande jämställdhet, var frågan om män som köper sexuella tjänster, oftast av kvinnor, dvs. prostitutionsfrågan.

Förbudet mot köp av sexuella tjänster infördes eftersom det ansågs vara ett angeläget samhällsligt intresse att bekämpa prostitution. Kriminaliseringen var till skillnad från tidigare åtgärder och insatser riktad mot efterfrågan av sexuella tjänster, dvs. mot sexköpare och presumtiva sexköpare. Även detta förslag avvisades emellertid av majoriteten av remissinstanserna. Justitiekommittén ställde sig dock bakom regeringens förslag.¹⁷ Trots motståndet beslutade riksdagen i maj år 1998 att införa det föreslagna förbudet mot köp av sexuella tjänster.¹⁸ Lagen kom att träda i kraft den 1 januari 1999. Att förbudet infördes som en särskild lag var en tillfällig lösning i avvaktan på en generell översyn av 6 kap. BrB.¹⁹

Med stöd av förbudet skulle prostitutionen och dess skadeverkningar kunna bekämpas på ett mer effektivt sätt än vad de tidigare åtgärderna mot prostitutionen hade möjliggjort.²⁰ Det anfördes i lagstiftningsärendet att det i ett jämställt samhälle är ovärdigt och oacceptabelt att män skaffar sig tillfälliga sexuella förbindelser med kvinnor mot ersättning och att Sverige genom att införa ett förbud mot sexköp också gjorde en viktig markering gentemot andra länder för att visa vår inställning till sexköp och prostitution.²¹ Det framhölls att prostitution medför allvarliga skador såväl för individen som för samhället.²² Kriminaliseringen antogs kunna få en avskräckande effekt på presumtiva sexköpare samt kunna minska intresset från olika grupper eller enskilda i utlandet att etablera en mer omfattande organiserad prostitutionsverksamhet i Sverige vilket skulle ha en hämmande effekt på prostitutionens utbredning här.²³ Det kan vara värt att notera att det i propositionen inte gavs något uttryckligt svar på frågan om den nya kriminaliseringens skyddsintresse, dvs. om skyddsobjektet var en enskild kvinnas hälsa och integritet eller om det var allmän ordning som skulle skyddas.

Straffskalan för brott mot lagen sträckte sig från böter till fängelse i högst sex månader. Påföljden skulle vara densamma som för

¹⁷ Bet. 1997/98:JuU13.

¹⁸ Riksdagen, prot. 1997/98:115.

¹⁹ Prop. 1997/98:55 s. 106.

²⁰ Prop. 1997/98:55 s. 104.

²¹ Prop. 1997/98:55 s. 22 och s. 105.

²² Prop. 1997/98:55 s. 104.

²³ Prop. 1997/98:55 s. 105.

brottet förförelse av ungdom i 6 kap. 10 § BrB. Man angav att det inom denna ram borde vara möjligt för domstolarna att ta vederbörlig hänsyn till t.ex. offrets ålder och andra omständigheter av betydelse för påföljden.²⁴ Brott enligt sexköpslagen – som var subsidiärt i förhållande till bestämmelsen om förförelse av ungdom – ansågs dock i normalfallet ha ett lägre straffvärde än förförelse av ungdom.²⁵

En ny sexualbrottslagstiftning

I samband med 2005 års lagstiftning,²⁶ där förslag till en reformerad sexualbrottslagstiftning framfördes i syfte att öka skyddet mot sexuella kränkningar och att ytterligare förstärka den sexuella integriteten och självbestämmanderätten, upphävdes lagen (1998:408) om köp av sexuella tjänster och brottet köp av sexuell tjänst i 6 kap. 11 § BrB tillkom. Bestämmelsen överensstämde i huvudsak med den i den upphävda lagen, men det kriminaliserade området utsträcktes till att omfatta, förutom den som skaffade sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, även den som nyttjade en sådan förbindelse som någon annan betalade. Brottbenämningen ändrades också till köp av sexuell tjänst.

En utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst

År 2008 tillsattes en utredning, Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst, med uppdrag att utvärdera tillämpningen av förbudet mot köp av sexuell tjänst och de effekter förbudet hade fått. Utredningen avlämnade i juni 2010 betänkandet *Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008*.²⁷ Syftet med utvärderingen var att undersöka hur bestämmelsen fungerade i praktiken och vilka effekter förbudet haft för förekomsten av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige. Förbudet mot köp av sexuell tjänst hade vid tillfället varit i kraft i drygt tio år och det hade framförts olika uppfattningar om vilka kon-

²⁴ Prop. 1997/98:55 s. 106.

²⁵ Prop. 1997/98:55 s. 106.

²⁶ Prop. 2004/05:45.

²⁷ SOU 2010:49.

sekvenser kriminaliseringen hade fått. Också internationellt hade lagstiftningen om förbud mot köp av sexuella tjänster uppmärksamats och det fanns ett stort intresse av att få veta vilken effekt förbudet haft. Bland annat hade ökande problem med människohandel för sexuella ändamål och prostitution inneburit att många länder funnit skäl att överväga nya metoder för att bekämpa köp av sexuella tjänster och människohandel.

Utredningens utvärdering visade, när det gällde gatuprostitutionen, bl.a. att denna halverats sedan förbudet mot köp av sexuella tjänster infördes i Sverige. Utredningen uttalade att denna minskning fick anses vara en direkt följd av kriminaliseringen av sexköp. Utredningen konstaterade dock att prostitutionen där den inledande kontakten togs via internet var en viktig och växande prostitutionsarena som kommit att uppmärksammas alltmer. Utredningens slutsats av utvärderingen var dock att den visade att förbudet mot köp av sexuell tjänst haft avsedd effekt och att den utgjorde ett viktigt instrument för att förebygga och bekämpa prostitution.

För att ytterligare förebygga och bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål föreslog utredningen satsningar på fortsatt och uthålligt socialt arbete. Utredningen föreslog bl.a. att ett nationellt centrum mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål borde inrättas för att ta tillvara redan existerande kunskap, men också för att kunna tillföra ny kunskap till alla dem som i olika egenskaper arbetar med dessa frågor samt för att för framtiden skapa bättre förutsättningar för samordning och uppföljning.

Vidare föreslog utredningen att straffet för köp av sexuell tjänst skulle skärpas. Enligt utredningens bedömning var det alltför sällan som variationer mellan olika sexköpsbrott beaktades vid påföljdsbestämningen. Av den praxisgenomgång som utredningen genomfört framkom att det i flera fall fanns anledning att se allvarigare på gärningen än vad som kommit till uttryck i praxis (se nedan).

Utredningen bedömde även att den som utnyttjades i prostitution kunde vara att anse som målsägande. En prövning fick göras i varje särskilt fall om den person som tillhandhållit den sexuella tjänsten var så direkt berörd av brottet att hon eller han borde betros med att utöva den offentliga funktion en straffatalan innebar.

Vidare konstaterade utredningen att det fanns ett behov av att utvidga förbudets tillämpningsområde när det gällde gärningar be-

gångna utomlands men utredningen ansåg trots detta att avsteg inte borde göras från kravet på dubbel straffbarhet. Som skäl härför angavs bl.a. att de flesta länder inte hade något förbud mot köp av sexuell tjänst motsvarande det svenska och att det inte heller fanns någon internationell samsyn när det gällde frågan om vilka metoder man borde använda för att bekämpa prostitution. Att låta brottet köp av sexuell tjänst undantas från kravet på dubbel straffbarhet för svensk straffrättslig jurisdiktion skulle därmed, enligt utredningen, innebära ett tydligt avsteg från de principer som motiverade införandet av ett generellt krav på dubbel straffbarhet för att lagföra ett brott som utförts i ett annat land. Ett sådant undantag skulle inte kunna grunda sig på en internationell samsyn kring brottets natur och på att brottet generellt sett var särskilt allvarligt och inte heller kunna motiveras med att något enskilt eller offentligt svenskt intresse skulle skyddas.

Skärpt straff för köp av sexuell tjänst

Som angetts ovan föreslog Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst att straffet för köp av sexuell tjänst skulle skärpas. Förslaget i denna del genomfördes den 1 juli 2011, då straffmaximum för köp av sexuell tjänst höjdes från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Syftet med skärpningen var att skapa ytterligare utrymme för en mer nyanserad bedömning av straffvärdet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst.

En genomgång²⁸ av de domar och strafförelägganden som meddelats under de första tio åren som straffbestämmelsen om förbud mot köp av sexuell tjänst varit i kraft, visade att det fanns en stor likformighet när det gällde bedömning av straffvärde och påföljdsväl. Sedan Högsta domstolen år 2001 prövade frågan om straffmätning vid köp av sexuell tjänst (NJA 2001 s. 527; se nedan) hade mer än 85 procent av alla lagföringar för brottet medfört påföljden 50 dagsböter. Endast i ett fåtal fall hade försvårande omständigheter redovisats och beaktats och annan påföljd än böter dömts ut. I andra fall där liknande omständigheter framkommit hade dessa inte lyfts fram särskilt och inte heller påverkat straffvärdebedömningen. Praxis

²⁸ Se SOU 2010:49.

hade vidare visat på andra exempel av köp av sexuell tjänst där omständigheterna varit av ett sådant slag att de rimligen borde ha påverkat bedömningen av gärningens straffvärde, men där så inte skett.

Även om den dåvarande straffskalan för köp av sexuell tjänst – böter eller fängelse i högst sex månader – fick anses ge ett tillräckligt utrymme för att i de flesta fall göra en nyanserad bedömning av straffvärdet kunde den i vissa fall framstå som otillräcklig. I vissa fall kunde enligt regeringen straffvärdet dessutom vara så högt att det närmade sig straffmaximum eller rent av borde vara högre än detta.²⁹ Så kunde t.ex. vara fallet i situationer där det enskilda köpet av en sexuell tjänst bar tydliga likheter med sexualbrott av mera allvarligt slag, t.ex. sexuellt tvång (6 kap. 2 § BrB) eller sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning (6 kap. 3 § BrB).³⁰

Straffmaximum för köp av sexuell tjänst höjdes således från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Därmed lämnades enligt regeringen ett tillräckligt utrymme för att även vid mer allvarliga fall av köp av sexuell tjänst ta hänsyn till omständigheter som talar i skärpande riktning.³¹ Den föreslagna höjningen av straffmaximum var dock inte avsedd att åstadkomma någon generell höjning av straffvärdet för köp av sexuell tjänst.³² Köp av sexuell tjänst skulle fortfarande i normalfallet anses ha ett lägre straffvärde än köp av sexuell handling av barn.³³

I samband med höjningen av straffmaximum övervägdes också en gradindelning av brottet. En gradindelning ansågs dock ha flera nackdelar. Det anfördes bl.a. att det med en sådan lösning skulle finnas risk för att resurser enbart skulle satsas på mera straffvärda fall, att färre brott totalt sett skulle beivras och att den attitydpåverkande effekten på sikt skulle minska. Vidare framhölls att en gradindelning också väcker frågor av systematisk och lagteknisk karaktär, i första hand i förhållande till köp av sexuell handling av barn men också andra sexualbrott. När det gällde den av Lagrådet förordade ordningen, att utan en samtidig gradindelning komplettera lagtexten med exempel på försvårande omständigheter, ansågs ett sådant förfaringsätt bryta mot systematiken i brottsbalken.

²⁹ Prop. 2010/11:77 s. 7.

³⁰ Prop. 2010/11:77 s. 7.

³¹ Prop. 2010/11:77 s. 11.

³² Prop. 2010/11:77 s. 11.

³³ Prop. 2010/11:77 s. 21.

Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Regeringen presenterade år 2008 en handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål för åren 2008–2010.³⁴ I skrivelsen redogör regeringen för sin syn på och åtgärder för hur prostitution och människohandel för sexuella ändamål ska bekämpas.

Handlingsplanen innehåller fem insatsområden med sammanlagt ett trettiotal åtgärder. Dessa åtgärder utvecklas och preciseras i uppdrag som regeringen har gett berörda myndigheter. Enligt handlingsplanen ska en utgångspunkt för samtliga åtgärder vara att de har ett tydligt fokus på den utsatta individens behov av skydd och stöd samt att detta perspektiv ska genomsyra myndigheternas arbete. Enligt handlingsplanen är det en viktig del i det förebyggande arbetet att öka kunskapen om personer som utsätts för prostitution och människohandel. Av de åtgärder som finns i handlingsplanen kan nämnas utbildning till personal som arbetar med barn och ungdomar, etiska riktlinjer inom statsförvaltningen och inom utvecklings-samarbetet samt stöd till frivilligorganisationers verksamhet. Andra åtgärder för ökad kunskap är särskilda medel för studier om förekomsten av olika former av prostitution och människohandel samt en studie om ungdomars erfarenhet och attityder till sexuell exploatering och exponering. Enligt handlingsplanen är också kampen mot människohandel en central del i regeringens långsiktiga strategi för att motverka den grova organiserade brottsligheten och arbetet mot människohandel för sexuella ändamål förutsätter ett globalt och interregionalt samarbete, men även ett sektorsövergripande angreppssätt som involverar myndigheter, frivilligorganisationer, forskare och allmänheten.

Med handlingsplanen markerade regeringen på nytt att prostitution och människohandel är något oacceptabelt i vårt samhälle och att det behövs omfattande insatser för att motverka dem. I handlingsplanen konstaterades också att de bakomliggande orsakerna till att personer befinner sig i prostitution varierar men att det som primärt upprätthåller såväl människohandeln som prostitutionen är efterfrågan, dvs. att människor, främst män, köper sex. Människohandel för sexuella ändamål drabbar i första hand unga kvinnor och

³⁴ Skr. 2007/08:167.

flickor. Den exakta omfattningen av människohandeln i världen är inte känd eftersom mörkertalen är höga, men det är allmänt erkänt att människohandel utgör en av de mest vinstbringande formerna av internationell organiserad brottslighet. Det finns alltså ett tydligt samband mellan förekomsten av prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

I februari 2014 antog regeringen också en ny handlingsplan för skydd av barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp under åren 2014 och 2015.³⁵ I jämförelse med den tidigare handlingsplanen från år 2008 har den nya handlingsplanen ett bredare perspektiv avseende målgrupp och omfattar olika former av exploatering, såsom exempelvis människohandel och utnyttjande i tiggeri eller i kriminell verksamhet samt mot sexuella övergrepp i olika sammanhang, inklusive i samband med turism och resande. Avsikten är att de åtgärder som presenteras, vilka syftar till att förbättra skyddet av barn i de sammanhang där barn kan vara särskilt utsatta, ska leda till att öka kunskapen om barns utsatthet för människohandel, exploatering och sexuella övergrepp, att öka effektiviteten i arbetet för att skydda barn mot dessa kränkningar hos myndigheter och övriga relevanta aktörer samt att förbättra de svenska myndigheternas bidrag till det internationella samarbetet för skydd av barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp. I regeringskansliet pågår för närvarande ett arbete med att ta fram en ny handlingsplan.

3.3 Gällande rätt

Förutsättningar för gärningens straffbarhet

Som angetts ovan upphävdes lagen (1998:408) om köp av sexuella tjänster i samband med den reformerade sexualbrottslagstiftningen år 2005 och brottet köp av sexuell tjänst i 6 kap. 11 § BrB tillkom.

I bestämmelsen om köp av sexuell tjänst i 6 kap. 11 § BrB anges i första stycket att den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år.

³⁵ Se skr. 2013/14:91, kapitel 6.

Av bestämmelsens andra stycke följer att vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Rekvisitet *tillfällig sexuell förbindelse* innebär att gärningsmannen har skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse. Formuleringen att mot ersättning skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse anknyter till bestämmelsen om koppleri i 6 kap. 12 § BrB och innebörden och tolkningen av uttrycket bör vara densamma som där, dock att det för straffansvar enligt aktuell bestämmelse är tillräckligt att vid ett enstaka tillfälle skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse. För koppleri krävs i regel att det är fråga om fler än en sexuell förbindelse.³⁶ Med sexuell förbindelse avses samlag och annat sexuellt umgänge.³⁷ Det krävs inte att den som säljer den sexuella tjänsten lever som prostituerad utan det kan röra sig om ett enstaka tillfälle vid vilket han eller hon säljer en sexuell tjänst.³⁸ Varje köp av en sexuell förbindelse av en person i prostitution bör anses som en tillfällig sexuell förbindelse, även om en köpare vid flera tillfällen eller regelmässigt köper sexuella tjänster av samma person. Frågan har inte prövats i rättstillämpningen och är inte berörd i förarbetena till den numera upphävda sexköpslagen genom vilken kriminaliseringen infördes. I 2005 års lagstiftningsärende hade regeringen dock svårt att se några skäl till att köp av sexuella tjänster av stamkunder till personen i prostitution inte skulle omfattas av bestämmelsen.³⁹

Bestämmelsen är könsneutral och någon åldersgräns har inte uppställts. Bestämmelsen i 6 kap. 9 § BrB, köp av sexuell handling av barn, har företräde i de fall då en person köper motsvarande tjänst av ett barn som inte fyllt arton år. Som framgår av bestämmelsen är 6 kap. 11 § BrB subsidiär i förhållande till de föregående brotten i 6 kap. BrB.

Den som säljer den sexuella tjänsten gör sig inte skyldig till något brott. Medverkansreglerna i 23 kap. BrB tillämpas inte för s.k. nödvändig medverkan, dvs. sådan medverkan utan vilket brottet inte

³⁶ Prop. 1997/98:55 s. 136. Se även prop. 1983/84:105.

³⁷ Prop. 1997/98:55 s. 137 och prop. 2004/05:45 s. 150. Numera används inte begreppet sexuellt umgänge i 6 kap. BrB, utan begreppet sexuell handling, vilket i allt väsentligt motsvarar sexuell handling; se prop. 2004/05:45 s. 133 ff.

³⁸ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 11 § BrB.

³⁹ Prop. 2004/05:45 s. 105 f.

kan förövas.⁴⁰ Däremot kan naturligtvis andra personer än säljaren av tjänsten göra sig skyldiga till medverkan. När det gäller försök torde försökspunkten i vart fall vara uppnådd när ett erbjudande om betalning har lämnats.⁴¹ Ansvar för försök förutsätter därutöver att det föreligger fara för att handlingen skulle ha lett till brottets fullbordan eller att sådan fara varit utesluten endast på grund av tillfälliga omständigheter.

Med uttrycket *mot ersättning* avses såväl ekonomisk ersättning som ersättning av annat slag, t.ex. alkohol eller narkotika. Även den som erbjuder ersättning men som sedan inte erlägger den utlovade ersättningen får anses ha skaffat sig den tillfälliga sexuella förbindelsen mot ersättning, om den utlovade ersättningen var en förutsättning för den sexuella förbindelsen.⁴² Ersättningen kan lämnas i förväg eller i anslutning till att den sexuella tjänsten utförs. Genomförs ett samlag mot en utlovad ersättning, fullbordas brottet även om ersättningen ännu inte har betalats.⁴³

Andra stycket fördes in efter förslag av Lagrådet. I stycket klargörs att även situationer där den person som nyttjar den sexuella tjänsten låter någon annan betala för densamma omfattas av bestämmelsen.⁴⁴ Det straffbara området omfattar alltså t.ex. även fall då någon affärskontakt tillhandahåller och betalar för personer i prostitution.⁴⁵ Den person som i en sådan situation betalar för den sexuella tjänsten döms inte som gärningsman för köp av sexuell tjänst, men torde kunna dömas för medhjälp till brottet med stöd av 23 kap. BrB.⁴⁶

För ansvar krävs uppsåt beträffande samtliga gärningsomständigheter. Skulle gärningsmannen inte känna till att ersättning har utlovats eller getts av annan person, utan tro att det handlat om en tillfällig sexuell förbindelse utan ersättning, kan denne gå fri från ansvar på grund av bristande uppsåt.⁴⁷

⁴⁰ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 11 § BrB.

⁴¹ Prop. 1997/98:55 s. 137.

⁴² Prop. 1997/98:55 s. 136.

⁴³ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 11 § BrB.

⁴⁴ Prop. 2004/05:45 s. 150.

⁴⁵ Prop. 2004/05:45 s. 150.

⁴⁶ Prop. 2004/05:45 s. 150.

⁴⁷ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2014, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 11 § BrB.

Straff och påföljd

Straffet för köp av sexuell tjänst är böter eller fängelse i högst ett år. Som angetts ovan skärptes straffet för köp av sexuell tjänst den 1 juli 2011 från fängelse i sex månader till fängelse i ett år.⁴⁸

I det ovan angivna rättsfallet, NJA 2001 s. 527, var omständigheterna följande. En man, O.D., åtalades för köp av sexuella tjänster enligt lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster under påståendet att han mot ersättning skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse genom att i sin bil, som han hade parkerat, för 300 kr låta en prostituerad utföra oralsex åt honom. Högsta domstolen, som hade att pröva straffvärdet, fastställde hovrättens domslut som innebär att antalet dagsböter bestämdes till 50. Högsta domstolen uttalade att den åtalade gärningen ansågs vara ett typiskt fall av brottet köp av sexuella tjänster och att några särskilda försvärande eller förmildrande omständigheter, ägnade att påverka bedömningen av straffvärdet, inte förelåg.

Omständigheter som vid straffvärdebedömningen av köp av sexuell tjänst bör tala i skärpande riktning är t.ex. att den som utför en sexuell tjänst befinner sig i en skyddslös eller annars utsatt situation, t.ex. på grund av en beroendeställning, ett psykiskt funktionshinder eller märkbar alkohol- eller annan drogpåverkan.⁴⁹ Andra exempel kan vara att den person som utför en sexuell tjänst är utländsk och inte kan göra sig förstådd och befinner sig på en okänd plats, eller är utlämnad till en tredje person som avtalar om detaljerna för köpet samt ofta även tar emot betalningen och står för arrangemangen kring köpet såsom lokal eller transport.⁵⁰ Sådana omständigheter torde inte sällan förekomma vid köp av sexuella tjänster som har anknytning till människohandel eller annan liknande organiserad brottslighet.⁵¹ I skärpande riktning kan också tala att själva det sexuella umgänget haft tvångsliknande eller förnedrande inslag för den som utfört den sexuella tjänsten.⁵² Det kan t.ex. handla om situationer där den som utför en sexuell tjänst på grund av omständigheterna befinner sig i ett sådant underläge att han eller hon –

⁴⁸ Prop. 2010/11:77.

⁴⁹ Prop. 2010/11:77 s. 21.

⁵⁰ Prop. 2010/11:77 s. 21.

⁵¹ Prop. 2010/11:77 s. 21.

⁵² Prop. 2010/11:77 s. 21.

även om några direkta hotelser inte uttalats – uppfattar situationen så att det är i det närmaste omöjligt att vägra samlag och annat sexuellt umgänge eller att i övrigt påverka situationen, vilket gärningsmannen inser och utnyttjar.⁵³ Även andra omständigheter än de nu nämnda kan tala i skärpande riktning. Omständigheter som talar i mildrande riktning kan också förekomma.⁵⁴ Domstolen ska göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.⁵⁵

Förbudets tillämplighet för sexköp utomlands

Förbudet mot sexköp har ansetts vara universellt tillämpligt.⁵⁶ Med universell tillämplighet avses att en gärning, i detta fall ett sexköp, ska anses vara ett brott mot svensk strafflag oavsett var i världen och mot vem gärningen begås. Utgångspunkten för brottsbalksbrotten är att dessa straffbud är universellt tillämpliga, såvida det inte finns någon särskild anledning till en motsatt bedömning. Bakgrunden till denna syn är bl.a. att dessa brott huvudsakligen avser gärningar som allmänt ansetts vara moraliskt förkastliga och som därför är straffbelagda i de flesta länder.

Frågan om förbudets tillämplighet på gärningar begångna utomlands har inte berörts närmare i de tidigaste förarbeten som legat till grund för förbudet. Vid den tiden var frågan om nationella och territoriella begränsningar inte lika uppmärksammas i lagstiftningsärenden som den senare blivit. Frågan utvecklades inte heller i samband med att den särskilda lagen ersattes av bestämmelsen i brottsbalken. Frågan behandlades dock utförligt i förarbetena till 2011 års ändringar av bestämmelsen.

⁵³ Prop. 2010/11:77 s. 21.

⁵⁴ Prop. 2010/11:77 s. 22.

⁵⁵ Prop. 2010/11:77 s. 22.

⁵⁶ Prop. 2010/11:77 s. 13.

Personkretsar som kan omfattas av svensk domstols behörighet samt möjligheten att döma till svårare straff än vad som föreskrivs på gärningsorten

I 2 kap. BrB finns processuella regler som bl.a. begränsar när en svensk domstol är behörig att döma för brott som begåtts utanför landets gränser. Av bestämmelsen i 2 kap. 1 § BrB framgår att svensk domstol alltid har domsrätt över brott som är begånget i Sverige. Vidare anges i 2 kap. 4 § BrB att brott ska anses begånget där den brottsliga handlingen företogs, där brottet fullbordades eller, vid försök, där det avsedda brottet skulle ha fullbordats.

Även om varje land själv bestämmer hur det vill utforma sin straffrättsliga jurisdiktion, sätter allmän folkrätt och internationella överenskommelser upp vissa begränsningar. Att dessa folkrättsliga begränsningar måste iaktas av svenska domstolar framgår även av 2 kap. 7 § BrB. Dessa frågor har behandlats i bl.a. i Internationella straffrättsutredningens betänkande, *Internationella brott och svensk jurisdiktion*,⁵⁷ och i departementspromemorian, *Åtalsförordnande enligt 2 kap. brottsbalken*.⁵⁸

Huvudreglerna beträffande brott som begåtts utanför Sverige framgår av bestämmelserna i 2 kap. 2 § BrB. Enligt bestämmelsens första stycke döms efter svensk lag och vid svensk domstol för brott som begåtts utanför Sverige om brottet begåtts av en svensk medborgare eller utlänning med hemvist i Sverige (p. 1). Även en utlänning utan hemvist i Sverige som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, omfattas av behörigheten (p. 2). Vidare anges i bestämmelsen att den svenska behörigheten även kan sträcka sig till brott som begåtts utom riket av en annan utlänning som finns här i riket, om på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader (p. 3). En begränsning av svensk domstols behörighet följer av det generella krav på dubbel straffbarhet som anges i 2 kap. 2 § andra stycket BrB, genom att första stycket inte gäller, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte

⁵⁷ SOU 2002:98.

⁵⁸ Ds 2014:13.

kan följa på gärningen. Vidare följer av bestämmelsens tredje stycke att i fall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

Bestämmelsen tillkom år 1972 med anledning av Sveriges tillträde till den s.k. brottmålskonventionen. När ett generellt krav på dubbel straffbarhet infördes var detta en indirekt följd av Sveriges tillträde till 1970 års Europeiska konvention om brottmålsdoms internationella rättsverkningar. I konventionen uppställdes bl.a. krav på att en person som dömts (eller frikänts) i ett land inte ska kunna åtalas eller dömas på nytt i ett annat land. Det ansågs orimligt att en person i en sådan situation skulle kunna åtalas i Sverige endast av det skälet att gärningen ännu inte hade prövats materiellt i utlandet och därmed infördes ett generellt krav på dubbel straffbarhet. Det hade redan tidigare uppställts ett sådant krav avseende utländska medborgare.

Undantag från kravet på dubbel straffbarhet

Kravet på dubbel straffbarhet motiveras vanligtvis med att det följer av den folkrättsliga icke-interventionsprincipen, dvs. principen att stater inte ska gripa in i varandras inre angelägenheter. Det brukar också ifrågasättas om det inte strider mot den straffrättsliga legalitetsprincipen att bestraffa en gärning som är straffri enligt lagen på gärningsorten.

I praktiken medför kravet på dubbel straffbarhet att gärningen ska vara straffbar både i Sverige och i det land där den begicks. När det gäller köp av sexuell tjänst är svensk domstol därför behörig att döma enligt svensk lag för sexköp i t.ex. Norge eller Island, länder som har en reglering som motsvarar den i Sverige. Eftersom den svenska domstolen även ska ta hänsyn till motsvarande gärnings straffbarhet i det särskilda fallet, går de svenska reglerna om sexköp däremot inte att tillämpa om en gärning begåtts i ett land där sexköp endast är förbjudet under vissa omständigheter eller om prostitution är förbjuden generellt men tolereras och inte leder till straff. Om gärningen begås i ett land där sexköp inte är kriminaliserat kan svensk domstol inte döma enligt den svenska lagen gällande sexköp.

I 2 kap. 2 § fjärde stycket BrB anges vissa undantag från kravet på dubbel straffbarhet. De brott som omfattas av undantagsregeln är till att börja med människohandel, olika slag av äktenskapstvång, samt vissa barnpornografibrott. Vidare är ett stort antal sexualbrott undantagna från kravet på dubbel straffbarhet under förutsättning att ett sådant brott har begåtts mot en person som inte har fyllt arton år. Det gäller för våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, koppleri och grovt koppleri. Dessa brott kan alltså bestraffas i Sverige även om de skulle vara straffria i det land där de begicks. För sexualbrotten krävs dock, som nyss nämnts, att brottet har begåtts mot en person som inte har fyllt arton år. Undantag från kravet på dubbel straffbarhet finns även i vissa specialstraffrättsliga lagar, t.ex. lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

Vad som kan konstateras är att bestämmelsen om undantag från kravet på dubbel straffbarhet inte är tillämplig beträffande köp av sexuell tjänst liksom inte heller för andra sexualbrott mot vuxna. För att svensk domstol ska vara behörig att döma till ansvar för ett sådant brott krävs således att gärningen var straffbelagd på gärningsorten.

Särskilt åtalsförordnande och rättsverkningar av brottmålsdom meddelad i en annan stat

Även om kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt, ligger ofta en faktisk begränsning för tillämpning av svensk jurisdiktion i svårigheten att få till stånd en brottsutredning, att skaffa bevisning och kunna genomföra en rättegång när det gäller brott som har begåtts utomlands eller då gärningsmannen har lämnat Sverige (se mer om detta nedan). Dessutom begränsas i många fall tillämpningen av svensk jurisdiktion av att en lämplighetsprövning ska göras innan åtal får väckas här. Detta kommer till uttryck genom att det i vissa utpekade situationer ställs upp ett krav på ett *särskilt åtalsförordnande* (2 kap. 5 § BrB). Krav på åtalsförordnande gäller framför allt

brott som har förövats utomlands men ett sådant krav finns också i några fall då brottet har begåtts på svenskt territorium.⁵⁹ I vissa särskilt angivna fall krävs dock inte något åtalsförordnande. Det gäller när brottet som begåtts utomlands är osann eller ovarsam utsaga inför en internationell domstol eller när det rör sig om brott som begåtts utomlands när brottet begåtts å svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg (p. 1), av någon som tillhör Försvarsmakten på ett område där en avdelning av Försvarsmakten befann sig (p. 2), vid tjänstgöring utom riket av någon som är anställd i Försvarsmakten och tjänstgör i en internationell militär insats eller som tillhör Polisens utlandsstyrka (p. 3), i tjänsten utom riket av en polisman, tulltjänsteman eller tjänsteman vid Kustbevakningen som utför gränsöverskridande arbetsuppgifter enligt en internationell överenskommelse som Sverige har tillträtt (p. 4), i Danmark, Finland, Island eller Norge eller på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av nämnda stater (p. 5), eller av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse (p. 6).

Ett åtalsförordnande kan meddelas av regeringen eller av riksåklagaren med stöd av förordningen (1993:1467) om bemyndigande för riksåklagaren att förordna om väckande av åtal i vissa fall. Riksåklagaren prövar frågan om åtalsförordnande när det rör ett brott som har begåtts utomlands av en svensk medborgare eller av en utlänning med hemvist i Sverige eller en gärning som har begåtts av en svensk medborgare eller en utlänning med hemvist i Sverige om frågan om ansvar för samma gärning har prövats genom dom meddelad i en främmande stat. Prövningen i andra fall är en uppgift för regeringen.

Frågan om åtalsförordnande avgörs genom en diskretionär lämplighetsavvägning, varvid olika omständigheter i det enskilda fallet kan beaktas. Faktorer som kan vara av betydelse är bl.a. gärningens allvar, anknytningen till Sverige och gärningslandets intresse. Även mer rättsliga överväganden – som en lagförings förenlighet med de

⁵⁹ Enligt 2 kap. 2 § första stycket BrB krävs åtalsförordnande för brott begångna inom riket som begåtts å utländskt fartyg eller luftfartyg av utlänning som var befälhavare eller tillhörde besättningen å fartyget eller eljest medföljde detsamma mot sådan utlänning eller mot utländskt intresse, må ej väckas utan att förordnande därom meddelas av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

folkrättsliga jurisdiktionsprinciperna – är självfallet av betydelse. Någon lagreglering som styr vad som ska beaktas vid prövningen finns inte.⁶⁰ För att väcka åtal har det krävts att det finns ett påtagligt och berättigat intresse av att lagföring kommer till stånd i Sverige.⁶¹ I den bedömningen ska även vägas in vilka praktiska möjligheter det finns för en rättegång här, t.ex. med beaktande av den bevisning som finns här eller kan skaffas in och den tilltalades personliga närvaro vid rättegången.⁶² Vidare bör även vid beslut om åtalsförordnande beaktas lämplighetsöverbäganden av en mer allmän art. Situationen vid utomlands begångna brott kan exempelvis vara den att en svensk medborgare begått brott i en annan stat utan att den staten har intresse för vare sig egen lagföring eller överföring av lagföringen till Sverige. Även om det inte föreligger något hinder mot att lagföra brottet i Sverige med hänsyn till personens anknytning till Sverige, torde något intresse av svensk lagföring normalt inte kunna anses föreligga i sådana fall.⁶³ Främst folkrättsliga hänsyn talar således för en restriktiv tillämpning av utrymmet för extraterritoriell domsrätt. Att utan begäran eller samtycke – stater kan sinsemellan komma överens om att universell tillämplighet är acceptabelt – utöva domsrätt över gärningar som begåtts på en annan stats territorium kan ses som en form av intrång i den statens suveränitet, även om det i det enskilda fallet inte kan anses vara folkrättsstridigt. Om den stat på vars område brottet har begåtts visar intresse för att detta också blir lagfört saknar däremot detta argument självfallet bärkraft.⁶⁴

Från kravet på åtalsförordnande finns ett antal undantag i 2 kap. 5 § andra stycket BrB. Det krävs t.ex. inte åtalsförordnande för brott som har begåtts i Danmark, Finland, Island eller Norge eller på fartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av dessa stater.

Regler om rättsverkningar av en brottmålsdom som meddelats i en annan stat finns i 2 kap. 5 a § BrB. Huvudregeln är att en person inte får lagföras i Sverige för en gärning för vilken ansvar prövats genom lagakraftvägande dom i en annan stat om domen meddelats i

⁶⁰ SOU 2002:98, s. 111.

⁶¹ SOU 2002:98, s. 189.

⁶² Ds 2014:13, s. 43.

⁶³ Ds 2014:13, s. 48 f.

⁶⁴ SOU 2002:98 s. 196 f.

den stat där gärningen begicks eller i en stat som tillträtt någon av de internationella överenskommelser som räknas upp i paragrafen. Detta gäller bl.a. om personen frikänts från ansvar, om han eller hon förklarats skyldig till brottet men inte ådömts någon påföljd eller om utdömd påföljd bortfallit enligt lagen i den främmande staten. Denna regel avspeglar principen om *ne bis in idem*.

Andra specialregler

Det finns även en rad specialregler som gör att det är möjligt att i vissa fall tillämpa svenska straffregler på en gärning som begåtts utomlands. Dessa möjligheter anges i 2 kap. 3 § BrB. I bestämmelsen finns ett antal punkter i vilka specificeras under vilka förutsättningar, i annat fall än som avses i 2 §, kan dömas efter svensk lag och vid svensk domstol. Som exempel på när sådan möjlighet föreligger kan nämnas att brott som begåtts utom riket döms även efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet förövats på svenskt fartyg eller luftfartyg, eller om det begåtts i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen på sådant fartyg eller om brottet begåtts av någon som tillhör Försvarsmakten på ett område där en avdelning av Försvarsmakten befann sig eller om det begåtts av någon annan på ett sådant område och avdelningen befann sig där för annat ändamål än övning. Detsamma gäller om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver. Som exempel på sådana mycket allvarliga brott, där alltså lagföring vid svensk domstol alltid kan ske, kan nämnas mord, dråp, människorov, grov våldtäkt och grovt rån.

3.4 De brottsbekämpande myndigheternas arbete

Beslut att inleda förundersökning ska fattas av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller åklagaren (23 kap. 3 § rättegångsbalken [RB]). Har förundersökningen inletts av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen och är saken inte av enkel beskaffenhet, ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagaren, så snart någon skäligen kan mistänkas för brottet. Åklagaren ska också i annat fall överta ledningen när det är motiverat av särskilda skäl.

Förundersökningar där saken anses vara av enkel beskaffenhet ska alltså som huvudregel ledas av Polismyndigheten. Brottet köp av sexuell tjänst anses vara ett sådant brott (4 § Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål, ÅFS 2005:9). Förundersökningar avseende människohandelsbrott, i vilka det förekommer att personer åtalas för köp av sexuell tjänst, leds ofta av åklagare. Vid ärenden utan känd gärningsman och utan användning av hemliga tvångsmedel kan dock polis vara förundersökningsledare (23 kap. 3 § RB).

Nedan följer en redogörelse för Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens arbete med brott mot förbudet mot köp av sexuell tjänst.

Polismyndigheten

Polismyndighetens organisation m.m.

Den 1 januari 2015 omorganiserades polisen genom att Polismyndigheten ersatte de tidigare 21 polismyndigheterna, Rikspolisstyrelsen och Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL). Polismyndigheten organiseras i sju polisregioner, åtta nationella avdelningar samt ett kansli.

De sju polisregionerna (Polisregion Region Bergslagen, Polisregion Region Mitt, Polisregion Region Nord, Polisregion Stockholm, Polisregion Syd, Polisregion Väst och Polisregion Öst) har helhetsansvar för polisverksamheten inom ett angivet geografiskt område. Ansvaret omfattar bl.a. utredningsverksamhet, brottsförebyggande verksamhet och service. Arbetet i regionen leds av en regionpolischef.

Nationella operativa avdelningen (Noa, tidigare Rikskriminalpolisen) och Nationellt forensiskt centrum (NFC, tidigare Statens kriminaltekniska laboratorium, SKL) är exempel på nationella avdelningar i den nya organisationen.

Polisens omorganisation har medfört och kommer även att medföra ytterligare förändringar för hur polisen arbetar både nationellt, regionalt och lokalt.

*Polismyndighetens arbete mot köp av sexuell tjänst
före omorganisationen år 2015*

En del av de anslag som år 1999 tilldelades dåvarande Rikspolisstyrelsen i samband med kriminaliseringen av köp av sexuell tjänst kom att tillföras dåvarande Rikskriminalpolisen (numera Noa). Rikskriminalpolisen var Rikspolisstyrelsens operativa del som bl.a. arbetade mot den grova och organiserade brottsligheten på nationell och internationell nivå, samordnade särskilda polisiära händelser i landet samt ansvarade för svensk polis i internationella samarbeten. Från 1 januari 2015 ingår, som ovan nämnts, denna polisstyrka i Noa. Målet för avdelningen är att motverka de kriminella organisationernas möjligheter att verka i Sverige.

Före polisens omorganisation den 1 januari 2015 bedrevs riktat arbete mot sexköp i Stockholm, Göteborg och Malmö, t.ex. i särskilda prostitutionsgrupper eller genom särskilda insatser.

I Polismyndigheten i Stockholms län utreddes köp av sexuell tjänst i respektive polismästardistrikt. I City polismästardistrikt fanns under 2009–2014 en prostitutionsgrupp med uppdrag att på heltid ingripa mot och utreda köp av sexuell tjänst och koppleri av normalgraden. Mer kvalificerade eller mer omfattande ärenden överfördes till den sektion som arbetade med ärenden rörande människohandel för sexuella ändamål och grovt koppleri. Vid de övriga polismästardistrikten fanns inga särskilda resurser avsatta för denna brottslighet varför arbetet mot köp av sexuell tjänst, koppleri och människohandel där bedrevs i begränsad omfattning.

I Polismyndigheten i Västra Götaland fanns en människohandelsgrupp i Göteborg mellan 2001–2014 som utredde ärenden om människohandel för sexuella ändamål och grovt koppleri i hela myndigheten. Ärenden rörande koppleri av normalgraden och köp av sexuell tjänst handlades på respektive polisområde. De insatser som gjordes mot gatuprostitutionen syftade i första hand till att identifiera offer för människohandel och rapportera sexköpare. I de övriga polisområdena i Västra Götaland var insatserna mycket begränsade när det gällde att beivra brotten människohandel, koppleri och köp av sexuell tjänst.

Fram till år 2006 fanns en särskild prostitutionsgrupp inom Polismyndigheten i Skåne. År 2014 initierades frågan på nytt genom projektet ”Ernst”, där syftet var att få kunskap om prostitutions-

marknaden och dess omfattning. Arbetet mot sexköp har dock varit nedprioriterat på grund av resurskrävande grov kriminalitet av annat slag.

När det gäller landets övriga polismyndigheter har det inte funnits några särskilt utpekade poliser som arbetat på heltid med spaning och utredning av brottet köp av sexuell tjänst. De flesta polismyndigheter har dock med anledning av inkomna tips och underrättelser bedrivit spaning riktad mot misstänkta fall av köp av sexuell tjänst, eller i form av särskilda insatser. Polisen får tips om och känner till en rad olika former av inomhusprostitution, t.ex. prostitution i lägenheter, på massagesalonger samt i hotell- och restaurangmiljö. De största resurserna riktas dock i stort sett mot den del av prostitutionen där man misstänker att det finns någon typ av organisation bakom.

Före polisens omorganisation utövade dåvarande Rikspolisstyrelsen tillsyn över polismyndigheterna samt genomförde inspektioner. Under år 2012 genomfördes en inspektion av polismyndigheternas förmåga att utreda ärenden om människohandel för sexuella ändamål och köp av sexuell tjänst. Inspektionen visade att det inte bedrevs något arbete mot köp av sexuell tjänst inom 21 av de 24 inspekterade polisområdena eller polismästardistriktet (se ovan). En uppföljning visade att fyra av de fem inspekterade polismyndigheterna arbetade aktivt med att förebygga och bekämpa människohandel för sexuella ändamål och köp av sexuell tjänst.

I Stockholm, Göteborg och Malmö har polisen samverkat både med socialtjänstens prostitutionsgrupper och med Köpare Av Sexuella Tjänster (KAST), men även med olika delar av vården, bl.a. missbruksenheterna. Det gäller t.ex. förmedling av stöd och hjälp till prostituerade i gatuprostitutionen. I samband med att polisen förhör misstänkta sexköpare erbjuds de hjälp att komma i kontakt med KAST.

I samarbete med bl.a. socialtjänstens prostitutionsgrupper arbetar polisen även förebyggande mot prostitution i form av informationsinsatser. Det rör sig om information riktad till aktörerna i gatuprostitutionen och till vissa yrkesgrupper som mer ofta kommer i kontakt med prostitution t.ex. taxichaufförer och hotellpersonal.

Hur polisen har arbetat med människohandel och vissa andra brott innan Polismyndigheten bildades den 1 januari 2015 beskrivs både i betänkandet *Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering*

1999–2008 (SOU 2010:49) och i Polismyndighetens senaste lägesrapport om människohandel för sexuella och andra ändamål avseende år 2014.

Arbetet efter Polismyndighetens omorganisation den 1 januari 2015

I samband med Polismyndighetens omorganisation utarbetades en brottskatalog som reglerar vid vilken av Polismyndighetens tre organisatoriska nivåer olika brott ska utredas. I brottskatalogen anges t.ex. att brottet människohandel ska utredas på regional nivå och köp av sexuell tjänst på polisområdesnivå. Brotten koppleri och köp av sexuell handling av barn under 18 år utreds i vissa regioner på regional nivå och i andra regioner på polisområdesnivå. Undantag kan göras i brottskatalogen.

I polisregion Stockholm finns fortfarande en prostitutionsgrupp som består av fyra poliser och en socialsekreterare som arbetar mot köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn. Gruppen utreder även fall av koppleri av normalgraden.

Gruppen besöker regelbundet hotell i och utanför Stockholm och informerar om sitt arbete. Hotellpersonal har utbildats och kan kontakta prostitutionsgruppens ”hotline” om de misstänker att brott som människohandel, koppleri och köp av sexuella tjänster eller köp av sexuell handling av barn förekommer inom hotellen. För att möta efterfrågan på utbildning av hotellpersonal har prostitutionsgruppen tagit fram ett filmmaterial som hotellen själva kan använda i utbildningssyfte.

I polisregion Väst är för närvarande en människohandelsgrupp om sex personer fastställd, och den kan komma att utökas. Gruppen är placerad vid spaningssektionen, under utredningsenheten. Gruppen ansvarar för arbete mot alla former av människohandel. Formerna för hur arbetet ska bedrivas i den nya polisorganisationen är inte helt klarlagda. Samverkan sker med Länsstyrelsen i Stockholm, Migrationsverket, frivilligorganisationer samt taxi och hotell. Människohandelsgruppen deltog under år 2015 i utbildning av såväl taxi- som hotellpersonal i ämnet människohandel. Under år 2015 samarbetade människohandelsgruppen med Noa och med andra polisregioner samt med polismyndigheter i utlandet, t.ex. Bulgarien och Rumänien. I slutet av år 2015 initierades ett ärende om människohandel för

sexuella ändamål som berör flertalet regioner i södra och mellersta Sverige. I detta ärende kommer den nationella operativa avdelningen (Noa) att ha en central roll.

Arbetet mot köp av sexuell tjänst organiseras, prioriteras och regleras på olika vis inom polisregionerna. Även inom de olika regionerna har polisområdena kommit olika långt i arbetet med att bekämpa människohandel, koppleri och köp av sexuell tjänst.

I oktober år 2015 fattade Polismyndigheten ett beslut om att förstärka sin förmåga att bekämpa människohandel. Arbetets mål finns beskrivna i ett beslutsprotokoll och innebär bl.a. att arbetet mot människohandel ska organiseras så att det i polisregionerna Stockholm, Väst och Syd ska finnas en särskild grupp som har förmåga att bekämpa alla former av människohandel samt därtill relaterad brottslighet som bl.a. koppleri och köp av sexuell tjänst. Övriga polisregioner ska bekämpa människohandel samt därtill relaterad brottslighet som t.ex. koppleri, köp av sexuell tjänst och ocker m.m. med stöd av samtliga enheter på Noa.

Samtliga polisregioner ska ha förmågan att kontinuerligt följa upp och sammanställa lägesbilder rörande människohandel och därtill relaterad brottslighet, samt att följa upp prostitutionens utveckling och utbredning på internet. Detta för att öka möjligheterna till samarbete och för att ingripa där prostitutionen är organiserad. I beslutet poängteras att det är av vikt att hela kedjan av kriminella aktörer angrips i arbetet mot människohandel för sexuella ändamål, dvs. sexköpare, hallickar och människohandlare, varför samma personal lämpligen bör utreda brotten människohandel för sexuella ändamål, koppleri och köp av sexuell tjänst (inklusive eventuella försvårande omständigheter).

Samverkan med länsstyrelserna, socialtjänsten och Migrationsverket bedrivs på samma sätt som det gjorde innan omorganisationen.

Åklagarmyndigheten

Åklagarmyndighetens resurser

Åklagarmyndigheten tilldelades inte några extra medel eller resurser i samband med kriminaliseringen av köp av sexuell tjänst. Enligt Brå:s utvärdering av tillämpningen av lagen under första året var det inte någon av de tillfrågade åklagarna som tyckte att den egna myndig-

heten behövde ökade anslag på grund av förbudet mot köp av sexuell tjänst.

Vid utredningens kontakter med åklagare har framkommit att de främst har erfarenhet av hanteringen av sexköpsbrotten i samband med utredningar rörande organiserade former av prostitution. Enligt dem är ärenden som rör människohandel och koppleri totalt sett mycket resurskrävande för både polis, åklagare och domstolar. Därför är det svårt att särskilja just hanteringen av sexköpsbrotten och bedöma hur resurskrävande de är.

I regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål ingår en satsning på operativa insatser för att bekämpa människohandel och prostitution (Åtgärd 18). Genom denna satsning tillfördes Åklagarmyndigheten särskilda medel för att förstärka de befintliga resurser som Åklagarmyndigheten använder för detta ändamål. Detta har lett till att ett större antal åklagare nu arbetar med inriktning mot människohandelsbrott och organiserade former av prostitution.

Förundersökningsledare i sexköpsbrott med anknytning till koppleri och människohandel

Som nämnts ovan är brottet köp av sexuell tjänst ett sådant brott som ska anses vara av enkel beskaffenhet och där förundersökningen i normalfallet ska ledas av polismyndigheten (ÅFS 2005:9). Det betyder att det normalt är poliser – utan inblandning av åklagare – som gör nödvändiga bedömningar avseende förbudets tillämpning fram till dess att förundersökningen är avslutad. Det rör t.ex. frågor som vilka gärningar som omfattas av förbudet och vilken bevisning som krävs för att förbudets olika rekvisit ska anses vara uppfyllda. När det däremot uppkommer en misstanke om sexköp i ärenden som avser koppleri- eller människohandelsbrott är det emellertid som regel åklagare som leder förundersökningen. I dessa fall rör det sig ofta om stora spaningsinsatser från polisens sida där det kan förekomma många utpekade sexköpare. Antalet sexköpare som identifieras och sedermera utreds kan i dessa fall begränsas av vilka resurser polisen har till sitt förfogande. Även om åklagaren leder förundersökningen är det i dessa fall ofta polisen som gör de resursmässiga övervägandena när det gäller hur många sexköpsbrott som kan utredas vidare.

I ärenden om sexuell handling mot barn är åklagare alltid förundersökningsledare. (6 § ÅFS 2005:9).

Arbetsmetoder

Enskilda sexköpsbrott handläggs inte i någon särskild ordning på Åklagarmyndigheten utan lottas i stället på olika åklagare på samma sätt som andra mål av motsvarande beskaffenhet. När det gäller de sexköpsbrott som förekommer i samband med utredningar rörande människohandelsbrott och koppleribrott har dessa ofta handlagts av ett fåtal åklagare på de internationella åklagarkamrarna. Hanteringen av brottet köp av sexuell tjänst behandlas i den promemoria rörande människohandel och koppleri som Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum i Stockholm gav ut 2008. Promemorian är främst inriktad på de organiserade formerna av prostitution, men man understryker även vikten av att bestämmelserna om köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn utnyttjas fullt ut. I promemorian berörs frågor avseende dessa brott såväl när det gäller enskilda gärningar som när brotten har samband med människohandel och koppleri. Förutom frågor rörande tolkningen av rekvisiten ”tillfällig”, ”sexuell förbindelse” och ”ersättning” behandlas även den prostituerades ställning som målsägande eller vittne, ingripanden och interimistisk passivitet.

Såvitt framkommit genom de samtal utredningen haft med företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna erkänner många av de misstänkta sexköparna att de gjort sig skyldiga till brott. Det gäller sexköpare både i gatuprostitutionen och i inomhusprostitutionen. I de flesta fall leder detta till att åklagaren inte väcker åtal utan att det i stället utfärdas ett strafföreläggande för den misstänkte sexköparen.

I de koppleri- och människohandelsärenden där åklagaren leder förundersökningen har sexköpsbrotten vanligen inte främsta prioritet. Åklagarna betonar att de naturligtvis vill att så många sexköpare som möjligt ska rapporteras in och lagföras men att det med hänsyn till hur lågt straffvärde ett sexköpsbrott har i jämförelse med koppleri- och människohandelsbrott är naturligt att sexköpsbrott inte prioriteras. Enligt åklagarna används sexköpen och sexköparna i första hand som bevisning i koppleri- och människohandelsärenden

för att kunna styrka särskilda omständigheter av betydelse eller omfattningen av den brottsliga verksamheten. Det anses ha stor betydelse om det finns ett antal sexköpare med i dessa mål. Bland de misstänkta sexköpare som polisen identifierat och rapporterar in väljer åklagarna ut några som åtalas med avsikt att höras vid huvudförhandlingen i koppleri- eller människohandelsmålet. Huvuddelen av de övriga – de erkända – sexköpen leder till strafförelägganden. Endast ett mindre antal sexköp som har samband med ett koppleri- eller människohandelsärende leder till åtal och handläggs separat.

I normalfallet används inte överskottsinformation som grund för inledande av förundersökning om sexköp. I Åklagarmyndighetens rättspromemoria om människohandel och koppleri finns ett avsnitt som rör frågan om i vilken utsträckning det är möjligt att lägga överskottsinformation om köp eller försök till köp av sexuell tjänst från hemliga tvångsmedel på teleområdet eller hemlig kameraövervakning till grund för inledande av förundersökning mot sexköpare. Överskottsinformation som härrör från användning av hemliga tvångsmedel på teleområdet eller hemlig kameraövervakning får enligt promemorian läggas till grund för att inleda förundersökning i två olika situationer, dels om brottet är så allvarligt att det kan medföra häktning, dels om det annars finns särskilda skäl. Sådana särskilda skäl finns i de fall där ett väsentligt allmänt intresse talar för att brottet utreds och lagförs eller då informationen rör ett brott vars svårhetsgrad kan variera avsevärt, men som i det enskilda fallet bedöms som ringa.⁶⁵ I ett sådant fall kan det undantagsvis finnas särskilda skäl att inleda förundersökning om polisen utifrån sin erfarenhet på goda grunder misstänker att det har begåtts ett betydligt allvarligare brott.

I Åklagarmyndighetens promemoria konstateras att förarbetena inte kan sägas ge stöd för att det skulle vara möjligt att inleda förundersökning om köp eller försök till köp av sexuell tjänst i de fall man fått uppgift om sådant brott vid t.ex. hemlig teleavlyssning som beviljats vid skälig misstanke om människohandel eller grovt koppleri. Frågan som en åklagare måste ställa sig är, enligt promemorian, om det finns ett väsentligt allmänt intresse av att utreda sexköpen som motiverar att man inleder förundersökning för dessa

⁶⁵Prop. 2004/05:143.

brott. I promemorian anges att det generellt sett inte kan anses finnas ett sådant intresse.

Den slutsats som dras är att överskottsinformation från hemlig teleavlyssning i normalfallet inte bör användas för att inleda förundersökning om köp av sexuell tjänst beträffande misstänkta sexköpare. I vissa fall, vid extremt många sexköp eller försvårande omständigheter vid köpet i kombination med återfall i likartad brottslighet, kan det dock anses rimligt att använda sådan information.

3.5 Praxis

3.5.1 Det granskade materialet

En av utredningens uppgifter har varit att utvärdera vilket genomslag 2011 års höjning av straffmaximum för köp av sexuell tjänst har fått. För att närmare kunna belysa detta har vi valt att samla in, gå igenom och referera domar från tingsrätter och hovrätter där domstolarna prövat frågor om köp av sexuell tjänst. Utöver avgörandet NJA 2001 s. 527 saknas det avgöranden från Högsta domstolen. Samtliga inhämtade domar har avsett tillämpning av bestämmelsen om köp av sexuell tjänst i dess lydelse från den 1 juli 2011. Ett urval av de domar vi inhämtat rörande köp av sexuell tjänst redovisas i *bilaga 3* till betänkandet. Av utrymmesskäl redovisas inte samtliga domar. Brottet köp av sexuell tjänst förekommer också ofta i mål rörande människohandel för sexuella ändamål och mål rörande koppleribrott. Våra slutsatser hänförliga till bestämmelsen baseras naturligtvis på samtliga de domar vi inhämtat och där brottet köp av sexuell tjänst finns representerat. Vi har också, i den mån det varit möjligt, samlat in förundersökningar gällande köp av sexuell tjänst i syfte att undersöka i vilken utsträckning förmildrande och försvårande omständigheter utreds och åberopas av polis och åklagare. Vi har också tagit del av statistik rörande brottet köp av sexuell tjänst från Brå.

En redovisning av domar rörande köp av sexuell tjänst enligt bestämmelsens tidigare lydelse finns i betänkandet *Förbud mot köp av sexuell tjänst, En utvärdering 1999 – 2008* (SOU 2010:49).

Domar som avser tillämpningen av 6 kap. 11 § BrB efter straffskärpningen år 2011 till och med december 2015

För att kunna ta ställning till vilket genomslag 2011 års höjning av straffmaximum för köp av sexuell tjänst har fått, och därmed också överväga om det finns behov av förändringar i straffbestämmelsen, har vi hämtat in domar som innehåller brottet köp av sexuell tjänst och som meddelats efter den 1 juli 2011. Vi har också, i den mån det varit möjligt, hämtat in förundersökningar i sådana mål.

Den 31 december 2015 hade utredningen erhållit flera hundra domar inkluderande brottet köp av sexuell tjänst. Av dessa domar har den övervägande delen brottet köp av sexuell tjänst som huvudbrott, dvs. det brott i lagföringen som har det strängaste straffet i straffskalan. I resterande antal domar utgör brottet köp av sexuell tjänst inte huvudbrott utan en mindre del av t.ex. ett åtal för människohandel eller koppleribrott.

Domar som har meddelats efter december 2015 har vi inte kunnat beakta.

Vi har även fått in ett stort antal förundersökningar där köp av sexuell tjänst varit huvudbrott. Vi har inte i samtliga fall erhållit eventuell dom tillhörande den aktuella förundersökningen. I de fall där vi fått del även av förundersökningen redovisas inte dessa särskilt, framför allt av utrymmesskäl. De slutsatser som kunnat dras av angivna förundersökningar redovisas dock nedan i samband med redovisningen av försvårande och förmildrande omständigheter.

I förevarande fall bör framhållas att domarnas utformning och omfattning varierar. I vissa domar redovisas de hördas berättelser ingående, medan andra domar bara kortfattat tar upp det som domstolarna bedömt vara väsentligt för prövningen av målet. Också när det gäller domstolarnas motiveringar förekommer väsentliga variationer.

3.5.2 Påföljdsbestämning vid tillämpning av 6 kap. 11 § BrB

Straffskalan för köp av sexuell tjänst är böter eller fängelse i högst ett år. I de allra flesta fall har påföljden bestämts till dagsböter. Som nämnts ovan har Högsta domstolen vid ett tillfälle prövat frågan om straffmätning när det gäller köp av sexuell tjänst (NJA 2001 s. 527). Högsta domstolen menade att gärningen i det fallet var ett typiskt

fall av brottet köp av sexuella tjänster och gjorde bedömningen att några särskilda försvårande eller förmildrande omständigheter som varit ägnade att påverka bedömningen av gärningens straffvärde inte förelåg. Med beaktande av de syften som uppbär kriminaliseringen av brottet ansåg Högsta domstolen att det straff om 50 dagsböter som hovrätten bestämt var väl avvägt.

Av statistik inhämtad från Brå avseende antal lagföringsbeslut och antal lagförda brott för köp av sexuell tjänst samt påföljder åren 2012 till 2014⁶⁶ framgår följande.

Tabell 3.1 Lagföringar för köp av sexuell tjänst åren 2012–2014 – huvudbrott i lagföringsbeslutet samt antal lagförda brott

Påföljd	2012 Huvudbrott- beslut	2012 Lagförda brott	2013 Huvudbrott- beslut	2013 Lagförda brott	2014 Huvudbrott- beslut	2014 Lagförda brott
<i>Strafföreläggande</i>	231	242	170	173	191	210
<i>Åtalsunderlåtelse</i>	9	9	2	2	6	6
<i>Dom totalt</i>	79	102	66	99	63	94
<i>– varav:</i>						
böter (domstol)	71	iu	62	iu	63	iu
– mer än 60 dagsböter (både SF och dom)	18	iu	12	iu	21	iu
villkorlig dom	5	iu	1	iu	0	iu
skyddstillsyn	1	iu	0	iu	0	iu
fängelse	0	iu	1	iu	0	iu
ungdomsvård	0	iu	1	iu	0	iu
Summa	319	353	238	274	260	310

I kolumnen som rör lagföringsbeslut är brottet köp av sexuell tjänst alltid huvudbrott. I kolumnen som rör lagförda brott ingår även lagförda brott för köp av sexuell tjänst som ingått i en lagföring men där det brottet inte varit huvudbrott.

Statistik-Brottsförebyggande rådet (Brå) 2012–2014

Som framgår av tabellen ovan beivras den största delen av brottet köp av sexuell tjänst genom strafförelägganden. Ett strafföreläggande utfärdas av åklagaren och består i huvudsak av en gärningsbeskrivning avseende ett påstått brott med en angiven påföljd. Genom att

⁶⁶ Brå:s statistik avseende år 2015 har inte varit tillgänglig för utredningen.

godkänna ett utfärdat strafföreläggande underkastar sig den förelagde personen ansvar för det aktuella brottet.

När det gäller domar har, i enlighet med Högsta domstolens rådande praxis, påföljden för ett brott mot förbudet av köp av sexuell tjänst i de flesta fall bestämts till 50 dagsböter. I de fall antalet dagsböter varit högre avser dessa oftast flera fall av köp av sexuell tjänst. Av statistiken kan även utläsas att det är mycket ovanligt att påföljden bestäms till något annat än dagsböter. År 2014 förekommer t.ex., såvitt framgår av tillgänglig statistik, inget fall där påföljden bestämts till annat än dagsböter. Statistiken bekräftas också av de domar vi inhämtat.⁶⁷ Utredningen har saknat möjlighet att invänta motsvarande statistik för år 2015. Dock har utredningen fått kännedom om en dom från år 2015 där påföljden bestämts till villkorlig dom i förening med dagsböter.⁶⁸ I avgörandet beaktade domstolarna förhållandet att kvinnan som sålde sex befunnit sig i en särskilt utsatt och skyddslös ställning och menade att omständigheterna talade i skärpande riktning vid bestämmandet av straffvärdet. I detta fall hade situationen varit sådan den aktuella kvällen att kvinnan lämnades ensam med flera okända män i en barack där hon fick tillbringa natten. Männerna turades sedan om att ha sex med henne efter varandra. Domstolarna menade att det knappast framstod som att kvinnan haft någon större kontroll över händelsen, vilket inte kunde ha undgått de män som hade sex med henne.

Av såväl den av Brå sammanställda statistiken som av de domar vi inhämtat framgår att det fortfarande är mycket ovanligt att påföljden bestäms till något annat än dagsböter. I de flesta fall har antalet bestämts till 50 dagsböter. I en del fall har antalet dagsböter satts något lägre eller något högre, i båda fallen utan några redovisade överväganden beträffande detta. I de få fall där påföljden bestämts till annat än dagsböter har det gällt ungdomspåföljder eller beaktande av redan löpande verkställighet av tidigare utdömda påföljder. Det kan således utläsas en stor likformighet när det gäller bedömning av straffvärde och påföljdsval. En genomgång av domar meddelade efter 2011 års lagändring visar att 67 av 77 domar (87 procent) för ett enstaka sexköp lett till påföljden 50 dagsböter. Av

⁶⁷ Domar från Stockholms tingsrätt och Göteborgs tingsrätt 2011–2014 avseende köp av sexuell tjänst.

⁶⁸ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 21 december 2015 i mål nr B 2768-15 (Göteborgs tingsrätts deldom den 17 april 2015 i mål nr B 483-15).

resterande domar ledde sju till en påföljd understigande 50 dagsböter och tre till en påföljd överstigande 50 dagsböter (60 dagsböter, ungdomsvård och i ett fall förordnades att brottet köp av sexuell tjänst skulle omfattas av en tidigare meddelad påföljd).

3.5.3 Försvårande och förmildrande omständigheter

Inledningsvis kan konstateras att gärningen köp av sexuell tjänst normalt redovisas tämligen summariskt och varken i domarna eller i förundersökningarna redovisas sällan några förmildrande eller försvårande omständigheter i samband med gärningen. Detta gäller även för de fall av köp av sexuell tjänst som förekommer i mål om människohandel och mål om koppleri som vi gått igenom. Endast i ett fåtal fall har domstolen, såvitt kan utläsas, redovisat tankegångar kring försvårande och förmildrande omständigheter.⁶⁹

Vi har tittat närmare på 119 förundersökningar avseende sexköp under tiden år 2009–2013. 56 av dessa avser sexköp i Stockholm och 63 avser sexköp i Göteborg. Totalt avser 103 av dessa sexköp gatu-prostitution, 15 sexköp har förmedlats via hemsidor eller annonser på internet och 1 försök till sexköp har gjorts på en porrklubb. Som nämnts ovan anges i förarbetena som exempel på försvårande omständigheter vid köp av sexuell tjänst att den som utför en sexuell tjänst befinner sig i en skyddslös eller annars utsatt situation, t.ex. på grund av en beroendeställning, ett psykiskt funktionshinder eller märkbar alkohol- eller annan drogpåverkan. Vidare ges som exempel på sådana förhållanden att den person som utför en sexuell tjänst är utländsk och inte kan göra sig förstådd och befinner sig på en okänd plats, eller är utlämnad till en tredje person som avtalar om detaljerna för köpet samt ofta även tar emot betalningen och står för arrangemangen kring köpet såsom lokal eller transport. Vår undersökning visar tydligt att det i förundersökningar om köp av sexuella tjänster endast sporadiskt upptas uppgifter som är relevanta för en nyanserad straffvärdesbedömning. Vid genomgång av förundersökningarna framgår att så gott som samtliga kvinnor utom en har hörts

⁶⁹ Se t.ex. Värmlands tingsrätts dom den 19 september 2014 i mål nr B 1494-14, Hovrätten för Västra Sveriges dom den 9 september 2014 i mål nr B 1085-14 (Värmlands tingsrätts dom den 11 december 2013 i mål nr B 4790-13) och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 21 december 2015 i mål nr B 2768-15 (Göteborgs tingsrätts deldom den 17 april 2015 i mål nr B 483-15).

samt att de medverkat och då berättat om sexköpen. Inte i något fall har polis gjort notering om kvinnans eventuella alkohol- eller drogpåverkan. Detsamma gäller beträffande eventuella psykiska funktionshinder. Endast i 16 förundersökningar har det klarlagts att kvinnan är bosatt i Sverige. I övriga förundersökningar lämnas frågan antingen öppen, alternativt framgår det att kvinnan är i Sverige i syfte att sälja sex och att hon därefter avser att återvända till sitt hemland. Vilket språk kvinnan har förhört på har noterats endast i vissa fall. I 63 förundersökningar, där det inte är självklart att kvinnan talar svenska, saknas uppgift om förhörsspråk. I 6 av 119 förundersökningar framgår det att kvinnan på något sätt har biträttats av en tredje person. Det rör sig om chaufförer i tre fall och av förmedlare/klubbägare i tre fall. Platsen för genomförande av sexköpet har noterats i samtliga fall. I 15 av 119 fall har sexköpet ägt rum i en lägenhet eller på ett hotellrum som kvinnan har disponerat. Inte i något av dessa fall framgår av förundersökningen hur kvinnan kommit att disponera lägenheten eller hotellrummet. Fyra av förundersökningarna från Göteborgsområdet var utlöpare till en omfattande koppleriutredning. I dessa fall måste det mer eller mindre ha stått klart att kvinnorna som sålde sex var föremål för i vart fall koppleri. De aktuella förundersökningarna ledde till fyra domar där de tilltalade dömdes för köp av sexuell tjänst. Påföljden bestämdes till 50 dagsböter i två av fallen⁷⁰ och till 30 dagsböter i de övriga två fallen.⁷¹ I domarna har några överväganden inte gjorts om huruvida kvinnorna varit föremål för koppleri. I en av förundersökningarna finns en notering om att omständigheterna varit sådana att den misstänkte borde ha insett att den prostituerade var utsatt för koppleri. Den tilltalade i det ärendet dömdes till 30 dagsböter. Av domen framgår inte vad som gjorts gällande i frågan om den tilltalades insikt om att kvinnan var föremål för koppleri.

En slutsats som kan dras av denna genomgång är att försvårande omständigheter inte utreds eller beaktas i tillräcklig utsträckning och att detta förhållande är oförändrat även efter lagändringen år 2011.

⁷⁰ Göteborgs tingsrätts domar den 12 april 2013 i mål nr B 3608-13 (överklagad till Hovrätten för Västra Sverige, dom den 27 januari 2014 i mål nr B 2691-13. Hovrätten ändrade endast dagsbotsbeloppets storlek) och B 3612-13.

⁷¹ Göteborgs tingsrätts domar den 27 juni 2013 i mål nr B 6485-13 och B 5650-13.

3.6 Förhållandet i andra länder

Nedan redogör vi kortfattat för relevant lagstiftning beträffande köp av sexuell tjänst i ett antal länder, både inom och utom Europa. Vi har valt att redovisa lagstiftningen i de länder som har någon form av kriminalisering av köp av sexuell tjänst samt att nämna några exempel från det stora antal länder som saknar sådan lagstiftning.

3.6.1 Norden

Danmark

Köp av sexuella tjänster av en person som har fyllt 18 år är inte kriminaliserat i dansk rätt. Frågan om kriminalisering av sexköp var senast aktuell i samband med ändringen av den danska strafflagen 2013, då man valde att inte kriminalisera köp av sexuella tjänster.

Finland

I 2 kap. 7 § ordningslagen (612/2003) anges att det är förbjudet att på allmän plats köpa och mot betalning erbjuda sexuella tjänster. Med sexuella tjänster avses samlag samt därmed jämförbara sexuella handlingar.

Enligt 14 § i lagen om ordningsbotförelseer (756/2010) föreläggs ordningsbot för uppsåtliga förelseer mot ordningslagen.

I 20 kap. 8 § strafflagen (10.4.2015/384) anges angående utnyttjande av person som är föremål för sexhandel i första stycket att den som genom att utlova eller ge en ersättning som representerar ett direkt ekonomiskt värde får någon som är föremål för ett brott som avses i 9 eller 9 a § (koppleri respektive grovt koppleri) eller i 25 kap. 3 eller 3 a § (människohandel respektive grov människohandel) att ha samlag eller företa en därmed jämförlig sexuell handling ska, om gärningen inte utgör brott enligt 8 a § (köp av sexuella tjänster av person under 18 år), dömas för utnyttjande av person som är föremål för sexhandel till böter eller fängelse i högst sex månader. Vidare anges i bestämmelsen att för utnyttjande av person som är föremål för sexhandel döms också den som drar fördel av en ersättning enligt första stycket som utlovats eller getts av en tredje part genom att ha samlag eller företa en därmed jämförlig sexuell

handling med en person som är föremål för ett brott som avses i det momentet. Därutöver följer av tredje stycket att för utnyttjande av person som är föremål för sexhandel döms även den som begår en gärning enligt första eller andra stycket trots att han eller hon har haft skäl att misstänka att den i första eller andra stycket avsedda personen är föremål för ett brott som avses i 9 eller 9 a § eller i 25 kap. 3 eller 3 a §. Enligt bestämmelsens sista stycke är försök till ett uppsåtligt brott straffbart.

Det finns ett krav på dubbel straffbarhet vid utnyttjande av en person som är föremål för sexhandel när brottet har begåtts utomlands (strafflagen 1 kap. 11 § 1 stycket.).

Island

I § 206 i den isländska strafflagen kriminaliseras både sexköp av vuxna och barn. Därutöver är även koppleri straffbelagt. Liksom motsvarande reglering i Sverige och Norge är det straffbart också när någon annan betalar för att en tredje part ska få nyttja en sexuell tjänst. Ersättningen behöver inte heller bestå av pengar. Även försök att köpa sexuella tjänster omfattas av kriminaliseringen. Straffet är böter eller fängelse i högst ett år.

Norge

I straffeloven § 316 stadgas att den som skaffar sig eller annan samlag eller annan sexuell handling genom att utlova eller avtala om vederlag eller utlovar eller avtalar om ersättning för annan straffas med böter eller fängelse upp till sex månader. I vissa fall kan påföljden bestämmas till såväl böter som fängelse. På samma sätt kan den straffas som får någon att utföra nämnda handlingar med sig själv.

Har samlaget eller den sexuella handlingen skett på ett särskilt kränkande sätt, utan att det är straffbart enligt andra bestämmelser, är straffet böter eller fängelse upp till ett år.

3.6.2 Övriga Europa

Frankrike

I april 2016 antog Frankrike en lag som gör det olagligt att köpa sexuella tjänster.⁷² Genom lagen kriminaliseras att erhålla sexuella tjänster av en prostituerad, mot betalning av olika slag. Straffet är böter, upp till € 1 500. Vid återfall riskerar gärningsmannen högre böter. För det fall ett köp av sexuella tjänster sker av en underårig person eller en person som är utsatt, på grund av sjukdom, handikapp, funktionshinder eller graviditet, är straffet fängelse i tre år eller böter om € 45 000.

Dessförinnan gällde en lag från år 2003, som gjorde det olagligt för prostituerade att bl.a. erbjuda sexuella tjänster.

Nederländerna

Till skillnad från i Sverige skiljer man i Nederländerna mellan prostitution med inslag av våld och annan prostitution. Nederländerna har aldrig förbjudit prostitution, utan inslag av våld, så länge det inte har rört sig om minderåriga sexsäljare.

Det kan nämnas att det i Nederländerna för närvarande utarbetas ett nytt lagförslag innebärande att även andra typer av köp av sexuell tjänst ska kriminaliseras.

Storbritannien

England, Skottland och Wales

Både att köpa och sälja sex är lagligt i England, Skottland och Wales. Vissa former av prostitution, såsom att hålla bordell, att efterfråga sexuella tjänster på allmän plats (*soliciting*) eller för en person att dröja sig kvar på en allmän plats i syfte att prostituera sig (*loitering*) är emellertid kriminaliserade på olika sätt.⁷³ I Skottland är det även brottsligt att köra omkring i ett område där gatuprostitution före-

⁷² Artikel 20, lag nr 2016-444 av den 13 april 2016, i syfte att stärka kampen mot prostitutionssystemet och stödda personer som är prostituerade.

⁷³ Sexual Offences Act 2003, section 51A, The Civic Government (Scotland) Act 1982, section 46, Sexual Offences Act 2003, section 51A.

kommer i syfte att efterfråga sexuella tjänster från prostituerade, så kallad *kerb-crawling*.⁷⁴ Straffet för samtliga gärningar är böter.

Därutöver är det i England och Wales kriminaliserat att betala för sexuella tjänster av en prostituerad som är, eller har varit, utsatt för tvång.⁷⁵ Det är straffbart att betala eller utlova betalning för sexuella tjänster av en prostituerad om en tredje person har ägnat sig åt ett exploaterande beteende av ett slag som sannolikt förmått eller uppmuntrat den prostituerade att tillhandahålla de sexuella tjänsterna för vilka gärningsmannen har betalat, eller utlovat betalning för, och den tredje personen har ägnat sig åt det beteendet för vinning åt sig själv eller annan. Med exploaterande beteende avses användning av tvång eller våld, hot (även andra hot än hot om våld omfattas), andra former av tvång, t.ex. utnyttjande av den prostituerades utsatta situation, och vilseledande. För straffansvar saknar det betydelse var i världen den sexuella tjänsten ska tillhandahållas och huruvida tjänsten de facto utförs eller inte. Vidare kan gärningsmannen dömas till ansvar även om han eller hon inte var, eller borde ha varit, medveten om att den prostituerade var utsatt för den tredje personens påtryckningar. Vidare saknas det betydelse för straffansvar huruvida den sexuella tjänsten tillhandahålls, eller är avsedd att tillhandahållas, åt personen som betalar eller utlovar betalning för tjänsten eller åt en annan person. Straffet är böter.

Nordirland

Sedan den 1 juni 2015 är det straffbart att köpa sexuella tjänster i Nordirland. Dessförinnan gällde samma bestämmelser i Nordirland som i England och Wales (se ovan).

Enligt lagen kan en person dömas för att ha erhållit sexuella tjänster från en person i utbyte mot betalning om han eller hon har tillhandahållit betalning eller utlovat betalning, eller om betalningen har utlovats av en tredje person och gärningsmannen känner till detta.⁷⁶ Om gärningsmannen döms av en domstol utan jury (summary

⁷⁴ The Civic Government (Scotland) Act 1982, section 46.

⁷⁵ Sexual Offences Act 2003, section 53A.

⁷⁶ The Sexual Offences (Northern Ireland) Order 2008, Section 64A. Ändringen infördes genom Human Trafficking and Exploitation (Criminal Justice and Support for Victims) Act (Northern Ireland).

conviction) är straffet fängelse i högst sex månader eller böter, eller båda påföljderna i kombination. Döms gärningsmannen i stället vid en Crown Court⁷⁷ är straffet fängelse i högst ett år, böter eller båda påföljderna i kombination.

Därutöver är det straffbart att på gatan eller på en allmän plats efterfråga en annan persons sexuella tjänster som prostituerad.⁷⁸ Straffet härför är böter.

Tyskland

Köp av sexuella tjänster är inte kriminaliserade i Tyskland.⁷⁹ Det har dock lagts fram ett lagförslag för att reglera prostitutionsindustrin och ge skydd för personer som arbetar som prostituerade.

3.6.3 Länder utanför Europa

Kanada

Sedan hösten 2014 döms den som erhåller sexuella tjänster av någon mot betalning, eller som kommunicerar med någon i detta syfte.⁸⁰ Straffet är fängelse i högst 18 månader eller fem år, beroende på om brottet lagförs som *summary conviction* eller *indictable offence*. Minimistraffet varierar mellan böter \$ 500 och \$ 2 000, beroende på åtalsform och var brottet begåtts. Om brottet begåtts på en allmän plats som utgör, eller ligger nära, en park, skolgård, religiös plats eller en plats där personer under 18 år kan antas befinna sig, är minimistraffet högre.

⁷⁷ Den högsta domstolen i första instans.

⁷⁸ The Sexual Offences (Northern Ireland) Order 2008, Section 60.

⁷⁹ I sektion 180 a (exploatering av prostituerade) i den tyska strafflagen (Strafgesetzbuch – StGB) anges emellertid att den som på kommersiell basis upprätthåller eller utför en handling där personer involveras i prostitution och där något beroendeförhållande föreligger, döms till böter eller fängelse högst tre år. Till samma straff döms den som, på kommersiell eller annan basis, till någon under arton år tillhandahåller en bostad för prostitution. Samma gäller för den som uppmanar någon annan att i en sådan bostad utöva prostitution eller exploatera en person i sådant avseende.

⁸⁰ Artikel 286.1 i Kanadas Criminal Code. Bestämmelsen infördes genom *Bill C-36, the Protection of Communities and Exploited Persons Act*, vilken fick kungligt godkännande den 6 november 2014 (S.C. 2014, c.25).

Därutöver är flertalet aktiviteter hänförliga till prostitution kriminaliserade, t.ex. koppleri (artikel 212 i Criminal Code of Canada) och bordellverksamhet (artikel 210).

Sydafrika

Sydafrikas strafflagstiftning kriminaliserar köp av sexuella tjänster av personer över 18 år. Det är kriminaliserat att avsiktligt erhålla sexuella tjänster av en person mot betalning eller annan belöning, tjänst eller annan kompensation till denne eller en tredje person.⁸¹ Även försök till brott är kriminaliserat.

Sydkorea

I maj 2011 infördes en lag som kriminaliserar handlingar varigenom sexuell handel arrangeras.⁸² Syftet med lagen är att stoppa sexuell handel, gärningar som innefattar arrangerande av sexuell handel m.m. samt människohandel med sexuell exploatering som syfte och att värna offren för den sexuella handelns mänskliga rättigheter (art. 1). Med sexuell handel avses att någon genomför ett samlag eller vissa andra sexuella handlingar med någon mot ersättning eller löfte om ersättning (art. 2.1). Att utföra någon sådan handling är förbjudet (art. 4) och straffet för att köpa sexuella handlingar är fängelse med straffarbete i högst ett år eller böter. Den aktuella lagen innehåller även en rad bestämmelser som kriminaliserar koppleri och människohandel.

3.7 Överväganden och förslag

3.7.1 Inledning

Prostitution är en i vårt samhälle oacceptabel företeelse som medför skador både för den enskilde individen och för samhället i stort. Att förebygga och bekämpa prostitution är därför ett angeläget

⁸¹ Criminal Law (Sexual Offences and Related Matters) Amendment Act 32 of 2007.

⁸² Act on the Punishment of Acts of Arranging Sexual Traffic. Dessförinnan gällde en lag från år 2003 som kriminaliserade sexköp.

samhälleligt intresse. I det arbetet utgör straffbestämmelsen om förbud mot köp av sexuell tjänst ett viktigt instrument.

Det tycks, enligt såväl statistik från Brå som enligt de domar vi erhållit, som att bedömningen av straffvärde och påföljdsval, trots en straffskärpning år 2011, fortfarande är likformig. Även om den nuvarande straffskalan för köp av sexuell tjänst varit i kraft en relativt begränsad tid tyder uppgifterna på att straffskärpningen inte har fått det genomslag som var avsett. Det är mot angiven bakgrund uppdraget att överväga om det finns behov av förändringar i straffbestämmelsen ska ses.

Som tidigare angetts har vi också i uppdrag att analysera och ta ställning till om brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Oavsett vårt ställningstagande i sak ska, enligt tilläggsdirektiven, förslag lämnas på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas.

3.7.2 Förändringar av straffbestämmelsen

Bedömning: Trots 2011 års skärpning av straffskalan för köp av sexuell tjänst, finns det behov av ytterligare ändringar i straffbestämmelsen för att säkerställa en mer nyanserad bedömning av straffvärdet för de allvarigare fallen av köp av sexuell tjänst.

2011 års skärpning av straffskalan för köp av sexuell tjänst har inte fått avsedd effekt

Den 1 juli 2011 höjdes straffmaximum för köp av sexuell tjänst från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Syftet med åtgärden var att skapa utrymme för en mer nyanserad bedömning av straffvärdet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst.

Som framgått av utredningens utvärdering av tillämpningen av förbudet mot köp av sexuell tjänst (se avsnitt 3.5) bestäms påföljden i de allra flesta fall av ett köp av sexuell tjänst till böter, vanligen till 50 dagsböter. Endast i enstaka fall väljs annan påföljd än dagsböter. Dessa fall är visserligen något fler än före 2011 års reform och i något fall har omständigheterna kring gärningen varit försvårande på det sätt som avsågs träffas med reformen.

Utredningens genomgång av såväl praxis som förundersökningar avseende lagförda köp av sexuell tjänst visar dock att försvårande omständigheter skulle ha kunnat utredas och åberopats av polis och åklagare i betydligt fler fall än i dag. Det sagda gäller i såväl fall där köp av sexuell tjänst varit huvudbrott som i fall där köp av sexuell tjänst lagförts i samband med åtal för människohandel eller grovt koppleri. Enligt utredningens uppfattning är detta anmärkningsvärt. När det gäller köp av sexuell tjänst i samband med angivna åtal har vi inte i något fall kunnat se att frågor om försvårande omständigheter kring köpet av sexuell tjänst har utretts. Vidare har Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum i Göteborg genomfört en tillsyn av människohandelsärenden och bl.a. konstaterat att det endast undantagsvis har förekommit förundersökningar avseende köp av sexuell tjänst eller köp av sexuell handling av barn.⁸³ Ett skäl till detta kan naturligtvis vara att de flesta gärningar som lagförs är erkända och därmed bedöms mera summariskt. Det förekommer dock fall, av de slag som behandlats ovan, där försvårande omständigheter enligt vår uppfattning borde ha uppmärksamats och där de borde fått genomslag.

Vår slutsats, att försvårande omständigheter skulle kunnat ha beaktats i betydligt fler fall än i dag, stöds också av de företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna vi samtalat med. I dessa samtal har framkommit att uppfattningen inom respektive myndighet är att försvårande eller förmildrande omständigheter inte utreds, varken i de ärenden där köp av sexuell tjänst är huvudbrott eller när köp av sexuell tjänst har samband med ärenden rörande människohandel eller grovt koppleri.

Företrädare för *Polismyndigheten* har t.ex. angett att myndigheten bättre skulle kunna uppmärksamma försvårande, och förmildrande, omständigheter och även styra förhören så att sådana omständigheter utreds på ett bra sätt. Som skäl för varför så inte redan sker har angetts att detta i mycket är en resursfråga. Inom polisen är köp av sexuell tjänst ett lågprioriterat brott. I Stockholm har polisen visserligen fått resurser för att särskilt arbeta mot sexköp, där det finns en särskild prostitutionsgrupp som jobbar riktat mot prostitution. Så är dock inte fallet i landet i övrigt.

⁸³ *Människohandel – Granskning av handläggningen av människohandelsärenden under 2012–2013*, Tillsynsrapport 2015:2, s. 10. Utvecklingscentrum, Åklagarmyndigheten.

I sammanhanget har företrädare för Polismyndigheten också angett att tillräcklig utbildning i och information om vad straffskärpningsen år 2011 innebar inte erhållits. Utbildning i betydelsen av straffskärpningsen har dock skett av förundersökningsledare och utredare som leder respektive utreder ärenden om människohandel och koppleri m.m. Det har dock uppgetts att problem ibland har uppstått då fördelning har skett av sexköpsärenden till mängdbrottsrotlar, där förundersökningsledare inte har specialistkunskaper i fråga om att särskilda omständigheter ska utredas kring sexköpet. Det har i detta sammanhang framhållits att utbildningsinsatser även bör ske mot personal som arbetar operativt. Sexköp som inte sker inom ramen för en kriminell organisation och där det inte finns andra försvårande omständigheter kan dock utredas väl som ett mängdbrott.

Vidare har angetts att det i den nya organisationen finns en brottskatalog som styr vid vilken organisatorisk nivå olika brott ska utredas. Det ser lite olika ut för de olika regionerna men generellt kan sägas att människohandel utreds på regional nivå och sexköp på polisområdesnivå, och ibland på lokalpolisområdesnivå. Det har framhållits att det vore önskvärt att få till stånd en ändring av brottskatalogen så att utredningar om människohandel, koppleri och sexköp kan hållas ihop.⁸⁴

Företrädare för *Åklagarmyndigheten* har uttryckt att deras uppfattning är att det i fler fall rörande människohandel skulle kunna visas att sexköparen inser, eller i vart fall förhållit sig likgiltig inför, att den person som befinner sig i prostitution är offer för människohandel. Så skulle t.ex. kunna vara möjligt i fall där den som befinner sig i prostitution är full av blåmärken, inte förstår svenska, eller där det är tydligt att denne utnyttjas av annan. Även Åklagarmyndigheten har påtalat att möjligheten att utreda aktuella omständigheter i mycket är en resursfråga och att åklagarna i sitt arbete i stor utsträckning blir beroende av hur polisen genomför brottsutredningarna.

Mot angiven bakgrund kan vi konstatera att lagändringen år 2011 inte har fått det genomslag som eftersträvades. Såväl våra kontakter

⁸⁴ Polismyndigheten Rapport 2015, *Människohandel för sexuella och andra ändamål*, Lägesrapport 16 och Polismyndighetens beslutsprotokoll 37/15 daterat den 30 oktober 2015 *Förstärkt förmåga att bekämpa människohandel*.

med företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna som vår genomgång av praxis, förundersökningar och statistik, har tillsammans gett vid handen att ökade incitament krävs för att säkerställa att försvårande omständigheter verkligen får ett genomslag vid straffvärdebedömningen, framför allt när det gäller de mer allvarliga fallen av sexköp. Det framstår som att polis och åklagare i vissa fall inte uppmärksammat vad lagändringen år 2011 innebar, i vart fall tillämpas inte bestämmelsen på det sätt som avsågs med ändringen. Det kan vidare även ifrågasättas om medborgarna i allmänhet, och köpare av sexuella tjänster i synnerhet, genom den valda lagstiftningsmodellen år 2011 getts tillräckliga förutsättningar att få kunskap om innebörden av straffskärpningen. Det finns mot den angivna bakgrunden ett behov av att överväga åtgärder eller förändringar för att uppnå den eftersträlvade effekten av 2011 års lagändring.

Åtgärder för att uppnå den eftersträlvade effekten av 2011 års lagändring

Som nämnts ovan är vår slutsats att bestämmelsen om förbud mot köp av sexuell tjänst inte tillämpas på det sätt som avsågs med lagändringen år 2011. Det finns därmed ett behov av att överväga åtgärder eller förändringar av straffbestämmelsen för att den eftersträlvade effekten av 2011 års lagändring ska uppnås.

Ett tänkbart alternativ för att säkerställa att 2011 års lagändring får genomslag i tillämpningen av bestämmelsen skulle kunna vara att satsa på information till och utbildning av personal inom de brottsbekämpande myndigheterna. Syftet med en sådan satsning skulle vara att avhjälpa vad som i dag framstår som en viss brist på kunskap om innebörden av 2011 års straffskärpning. Som ovan nämnts kan det även ifrågasättas om medborgarna i allmänhet getts förutsättningar för att få kunskap om innebörden av straffskärpningen. Informations- och utbildningsinsatser skulle kunna bidra till att bristen på kunskap om lagändringen avhjälpes.

Informations- och utbildningsinsatser skulle dock enligt vår mening inte vara tillräckliga. Som nämnts ovan har det framgått i våra kontakter med företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna att bristen på utredningar kring eventuella försvårande omständigheter framför allt är en fråga om resurser, val av metoder för utredningsarbetet och hur utredningsarbetet organiseras. Detta är

ytterst en fråga för regeringen, som genom fördelning av resurser och i regleringsbrev m.m. styr inriktningen på myndigheternas arbete, men även för de respektive brottsbekämpande myndigheterna genom egen intern styrning och prioritering.

Ett annat handlingsalternativ för att säkerställa att brottsbekämpande myndigheter och domstolar i högre utsträckning utreder respektive beaktar försvårande omständigheter är att ändra straffbestämmelsen avseende köp av sexuell tjänst. Genom att förändra bestämmelsen och uttryckligen reglera att försvårande omständigheter ska beaktas samt ange vilken typ av omständigheter som avses kan det förväntas att 2011 års straffskärpning kommer få det avsedda genomslaget.

Vår uppfattning är att det inte är tillräckligt att genomföra informations- och utbildningsinsatser i förening med resursfördelning från regeringens och de brottsbekämpande myndigheternas sida. En ändring av straffbestämmelsen kan förväntas medföra att det blir mycket tydligare för både brottsbekämpande myndigheter och domstolar att försvårande omständigheter ska beaktas och även vilken typ av omständigheter som är aktuella att fästa avseende vid. Vidare blir också förutsebarheten för den enskilde gärningsmannen betydligt större och i förlängningen kan den s.k. normativa effekten av förbudet mot köp av sexuella tjänster förstärkas. Vi föreslår därför att ändringar av straffbestämmelsen ska genomföras.

I följande avsnitt redovisas våra överväganden och förslag till ny reglering.

3.7.3 Brottet köp av sexuell tjänst ska gradindelas

Förslag: Brottet köp av sexuell tjänst ska gradindelas på så sätt att ett grovt brott införs.

För normalgraden av brottet köp av sexuell tjänst ska straffet vara böter eller fängelse i högst sex månader. För grovt köp av sexuell tjänst ska straffet vara fängelse i högst ett år.

Bedömning: Något skäl att ändra straffskalans yttre ramar finns inte. Gradindelningen bör således ske inom den nu befintliga straffskalan.

Som framgått tidigare kan vi konstatera att syftet med 2011 års skärpning av straffskalan för köp av sexuell tjänst inte har infriats i tillräcklig utsträckning. Ändringen tog sikte på en skärpt straffvärdebedömning vid allvarigare fall av sexköp. Det kan röra sig om sådana fall där den som utför en sexuell tjänst befinner sig i en skyddslös eller annars utsatt situation, t.ex. på grund av att han eller hon är utländsk och inte kan göra sig förstörd och befinner sig på en okänd plats, eller är utlämnad till en tredje person som avtalar om detaljerna för köpet samt ofta även tar emot betalningen och står för arrangemangen kring köpet såsom lokal eller transport. Ett av de rättspolitiska syftena var att särskilt träffa bl.a. sådana omständigheter som ofta förekommer när ett sexköp har anknytning till människohandel, koppleri eller annan liknande organiserad brottslighet.

Alternativa lagtekniska lösningar

Enligt vår uppfattning innefattar 2011 års lagändring i allt väsentligt en ändamålsenlig avgränsning av de omständigheter som bör föranleda att ett sexköp ska anses såsom särskilt allvarligt (se även avsnitt 3.7.4).⁸⁵

Den valda lagtekniska konstruktionen, med en gemensam straffskala från böter till fängelse i ett år för samtliga fall av köp av sexuell tjänst, har enligt vår uppfattning flera svagheter. Även om straff-

⁸⁵ Se prop. 2010/11:77 s. 5 ff.

maximum för brottet har höjts från fängelse i sex månader till ett år, är det uppenbart att detta inte fått något större genomslag på det sätt som avsågs. Det kan sannolikt till viss del antas stå i samband med det väl kända förhållandet att det främst är skärpningar av ett brotts minimumstraff som får tydligt genomslag i rättspraxis, dvs. att domstolarna ofta straffmäter i de lägre delarna av straffskalan. Den omständigheten att böter fortfarande ingår som påföljd i straffskalan även för de allvarigare fallen av sexköp framstår även i sig som mindre lämpligt. Den valda konstruktionen medför vidare att de försvårande omständigheterna vid allvarliga fall av sexköp beskrivs i lagmotiven, men inte framgår av själva lagtexten. Det är mindre lämpligt bl.a. med hänsyn till förutsebarhet och legalitet.

För att få till stånd en förändring på avsett sätt anser vi att det är nödvändigt att nu förändra straffbestämmelsen så att regleringen av de allvarigare fallen av sexköp blir än mer tydlig. Det är då önskvärt att lagstiftningen dels utformas så att de försvårande omständigheterna framgår genom exempel i själva lagtexten, dels att en särskild straffskala, som utesluter böter som påföljd, reserveras för de mer allvarliga fallen av sexköp.

Det finns närmast två sätt att helt eller delvis åstadkomma detta. Det ena är den ordning som Lagrådet förordade vid 2011 års lagändring, nämligen att utan en samtidig gradindelning av brottet komplettera lagtexten med exempel på försvårande omständigheter. Den andra möjligheten är att införa en gradindelning av brottet och lämpligen då införa en egen brottsbeteckning för de mer allvarliga fallen av sexköp. Det finns svagheter med båda modellerna.

Att i lagtexten ange försvårande omständigheter, men utan att gradindela brottet, bryter mot systematiken i brottsbalken.⁸⁶ Beroende på hur en sådan bestämmelse utformas är det inte heller givet att den ger en tydlig anvisning om tillämplig straffskala för de allvarigare fallen. Vi anser därför att denna modell bör undvikas. Då återstår en modell med en gradindelning av brottet.

⁸⁶ Se t.ex. prop. 2010/11:77 s. 10.

Fördelar och nackdelar med en gradindelning av brottet

Mot en gradindelning av brottet har tidigare ansetts tala att det finns en risk för att polisiära resurser enbart skulle komma att satsas på mer straffvärda fall, att antalet beivrade brott totalt sett då skulle minska och därigenom också den attitydpåverkande effekt som eftersträvas med kriminaliseringen av sexköp. I tidigare lagstiftningsarbete gjordes bedömningen att fördelarna med att genomföra en gradindelning av brottet inte uppvägs av de nackdelar och risker som en sådan förändring skulle kunna medföra och att det därför inte var lämpligt att göra en gradindelning av brottet. Samtidigt ansågs att de fördelar som skulle kunna finnas med en gradindelning i viss utsträckning kunde uppnås genom att omständigheterna i det enskilda fallet beaktades vid straffmätningen.

Utredningen har särskilt diskuterat angivna farhågor med företrädare för såväl Polismyndigheten som Åklagarmyndigheten. Från Polismyndigheten har på nytt framhållits ovan nämnda risker. Åklagarmyndigheten har å andra sidan uttryckt att en gradindelning av brottet vore bra eftersom det skulle tydliggöra vad som ska anses som försvårande omständigheter. Åklagarmyndighetens företrädare har också framhållit att den nuvarande lösningen uppenbarligen inte har fungerat som tänkt och att en gradindelning skulle tydliggöra att en förändring skett samt även få effekten av en ändring att kvarstå. Enligt företrädare för Åklagarmyndigheten skulle en gradindelning också kunna få en större allmänpreventiv påverkan.

Enligt vår uppfattning bör i sammanhanget särskilt framhållas att det, som vid allt brottsbeivrande arbete, är viktigt att de polisiära insatserna planeras på ett differentierat sätt så att de inriktas mot brottslighet med skilda nivåer av straffbarhet. Insatserna behöver således riktas mot såväl enklare fall av sexköp som de mer kvalificerade fallen av sexköp, vilka ofta torde ha samband med utredningar om koppleri eller människohandel. Det bör dessutom i många fall förhålla sig så att det är när man utreder de till synes ”enkla” fallen av köp av sexuell tjänst som man upptäcker att de är mer kvalificerade än man först antog. Det är således av stor vikt att man fortsätter att fokusera på mängdbrotten, de s.k. enkla sexköpen, för att på så vis komma åt den mer organiserade brottsligheten i form av människohandel eller koppleri.

Som ett led i detta arbete vill vi framhålla vikten av att även fortsättningsvis arbeta med olika ”prostitutionsgrupper”, i vart fall i landets tre största städer. Utredningens kontakt med företrädare för Prostitutionsgruppen i Stockholm gav vid handen att arbetet som bedrivs i gruppen är mycket värdefullt, framför allt vad gäller möjligheterna att hitta de mer organiserade formerna av sexköp.

Vår genomgång av det av oss inhämtade materialet visar på att det finns ett ökat utrymme att i fler fall uppmärksamma om det föreligger försvårande omständigheter. De förhoppningar som fanns i tidigare lagstiftningsarbete om att försvårande omständigheter skulle komma att beaktas vid straffmätningen i det enskilda fallet har alltså inte infriats. Förhållandet stöds också av företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna. Det är naturligtvis angeläget att samtliga fall av köp av sexuell tjänst kraftfullt beivras av de brottsbekämpande myndigheterna. Det har i det sammanhanget framhållits att incitament för att så sker främst skapas genom en tydlig straffrättslig reglering för grova fall av sexköp. Samtidigt är det naturligtvis även i fortsättningen av stor vikt att generella insatser vidtas mot sexköp genom polisiära satsningar mot gatuprostitutionen och sexköp via internet eller på annat sätt.

Vår uppfattning är alltså att befarade negativa effekter av en gradindelning av brottet till stor del kan undvikas genom att polisarbetet planeras så att det anpassas till att beivra skilda fall av sexköp. Det är av flera anledningar viktigt att Polismyndigheten styr polisarbetets prioriteringar så att såväl köp av sexuell tjänst som grovt köp av sexuell tjänst bekämpas. Framför allt är det centralt att myndighetens resurser inte enbart satsas på de mer straffvärda brotten, vilket skulle kunna leda till att färre brott totalt sett beivras.⁸⁷ I sin tur skulle detta kunna leda till att lagstiftningens attitydpåverkande effekter minskar.⁸⁸

Det är naturligtvis också viktigt att polisens initiala utredningsarbete bedrivs förutsättningslöst. Det bör också påpekas att det är mycket viktigt att statistik över aktuella ärenden förs och att den följs upp samt att arbetet styrs upp genom resurstilldelning. Genom

⁸⁷ I sammanhanget kan nämnas att Sverige är förpliktat enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, att vidta åtgärder för att motverka den efterfrågan som ligger till grund för alla former av utnyttjanden som är relaterade till människohandel (art. 18).

⁸⁸ Jfr prop. 2010/11:77.

att ett grovt brott införs ger det en god möjlighet att på ett relativt enkelt sätt följa upp brottet. Som redovisats ovan har det visat sig vara verkningsfullt att inrätta särskilda grupper som arbetar riktat mot prostitution. Det skulle vara önskvärt att resurser tilldelas så att sådant riktat arbete kan bedrivas på fler platser i Sverige (se Polismyndighetens beslut den 30 oktober 2015, som nämnts ovan i avsnitt 3.4, där det anges att det i polisregionerna Stockholm, Väst och Syd ska finnas en särskild grupp som har förmåga att bekämpa alla former av människohandel samt därtill relaterad brottslighet som bl.a. koppleri och köp av sexuell tjänst).

Det har av vissa företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna framförts farhågor om att en gradindelning av brottet skulle kunna uppfattas som att sexköp utan försvårande omständigheter generellt sett betraktas som mindre klandervärda än tidigare och att svensk lagstiftning gör skillnad mellan olika former av sexköp (jfr lagstiftningen i Nederländerna där skillnad görs mellan prostitution med t.ex. inslag av våld och andra former av legal prostitution, se avsnitt 3.6.2). Som nämnts ovan är avsikten med en gradindelning att ge incitament för en mer nyanserad straffmätning där mer straffvärda sexköp ska bestraffas hårdare. Det sagda innebär inte att de sexköp som bedöms vara av normalgraden ska anses som mindre klandervärda än vad som gällde före 2011 års reform. Utgångspunkten är att prostitution som företeelse inte accepteras av samhället, oavsett om sexköpet är att bedöma som ett brott av normalgraden eller som ett grovt brott.

Som vi anförde ovan kan en ändring av straffbestämmelsen förväntas medföra att det blir mycket tydligare för både brottsbekämpande myndigheter och domstolar att försvårande omständigheter ska beaktas och även vilken typ av omständigheter som är aktuella att fästa avseende vid. Därutöver blir också förutsebarheten för den enskilde gärningsmannen betydligt större och i förlängningen kan den s.k. normativa effekten av förbudet mot köp av sexuella tjänster förstärkas, både för brott av normalgraden och grova brott.

När det gäller gradindelning i sig bör i sammanhanget framhållas att ett mycket stort antal brott, såväl sexualbrott som andra, är gradindelade utifrån brottets allvar och att förhållandet generellt sett inte är främmande för de brottsbekämpande myndigheterna.

Inför en gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst måste också frågor av systematisk och lagteknisk natur övervägas.

De flesta sexualbrott är gradindelade, detta gäller bl.a. för de allvarligaste brotten såsom våldtäkt, våldtäkt mot barn, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, sexuellt övergrepp mot barn samt koppleri. Straffskalorna för de grova fallen av dessa brott är anpassade till brottens svårighetsgrad och varierar med ett minimistraff från som mest fängelse i fyra år och som minst fängelse i sex månader. Bland sexualbrott som inte är gradindelade återfinns bl.a. sexuellt ofredande, kontakt med barn i sexuellt syfte samt köp av sexuell handling av barn. Gemensamt för dessa brott är att de har straffmaximum på fängelse i ett eller två år. Vidare ingår böter i straffskalan för dem.

Särskilt om köp av sexuell handling av barn

Av särskild betydelse i detta sammanhang är brottet köp av sexuell handling av barn.⁸⁹ Sexuella handlingar som riktar sig mot barn har generellt sett ett högre straffvärde än om gärningen riktas mot en vuxen. Detta återspeglas också i brottets nuvarande straffskala som skiljer sig åt från sexköp av vuxna genom att straffmaximum är fängelse i två år.

Som vi närmare redovisar i avsnitt 4.7 finns det enligt vår mening skäl att se än mer allvarligt på det generella straffvärdet vid köp av sexuell handling av barn. Mot bakgrund av sambandet mellan brotten köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn bör, om en gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst sker, även införas en gradindelning av köp av sexuell handling av barn. På detta sätt uppnås enligt vår uppfattning ytterligare möjligheter att även nyansera straffvärdet vid allvarliga fall av köp av sexuell handling av barn. Straffskalan för sådana grova fall behöver övervägas särskilt utifrån de förutsättningar som gäller för sexköp som riktar sig mot barn.

Införandet av en gradindelning av köp av sexuell tjänst bör alltså leda till att även brottet köp av sexuell handling av barn gradindelas. Som nyss angetts ser vi fördelar med en sådan ordning, utifrån vår skärpta syn på straffvärdet av sexköp riktade mot underåriga. När det sedan gäller de båda brotten sexuellt ofredande och kontakt med

⁸⁹ Som framgår av avsnitt 4 föreslår vi att brottet köp av sexuell handling av barn i stället ska benämnas *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*.

barn i sexuellt syfte kan utredningen se att det finns skäl som talar för en gradindelning även av dessa brott, men vårt arbete har inte avsett dessa brottstyper särskilt och vi har inte haft utrymme eller möjlighet att inhämta något underlag för att överväga frågan närmare. En jämförelse mellan dessa båda brott och brotten köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn visar emellertid inte på ett sådant omedelbart samband att det för oss medför att vi bör avstå från att föreslå en gradindelning såvitt avser brotten köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn.

I sammanhanget bör också påtalas att det inom Justitiedepartementet för närvarande pågår en översyn av straffbestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte. Den 21 oktober 2015 lämnades ett förslag att maximistraftet för kontakt med barn i sexuellt syfte ska skärpas från fängelse i ett år till fängelse i två år samt att brottsrubriceringen kontakt med barn i sexuellt syfte ändras till åtgärd för att möta ett barn i sexuellt syfte. Vidare föreslås att kravet på främjande åtgärd slopas.⁹⁰ Promemorian bereds för närvarande inom Justitiedepartementet.

Vår slutsats

Vid en samlad bedömning anser vi således att brottet köp av sexuell tjänst bör gradindelas på så sätt att ett brott benämnt grovt köp av sexuell tjänst införs. Lämpligtvis bör en sådan bestämmelse placeras som ett eget stycke i befintlig bestämmelse om köp av sexuell tjänst. Genom införandet av en gradindelning blir lagstiftningen enligt vår uppfattning tydligare och innebär att det skapas bättre förutsättningar för de rättsvårdande myndigheterna att göra en differentierad bedömning av straffvärdepåverkande omständigheter.

Det är vanligt att det vid gradindelade brott anges exempel på omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av till vilken grad brottet ska hänföras. Att uttryckligen ange sådana omständigheter anses normalt leda till bättre förutsebarhet och till större enhetlighet i rättstillämpningen. Vi delar den uppfattningen och föreslår således att det i lagtext anges vilka omständigheter som bör beaktas vid bedömningen av om ett brott ska anses som grovt.

⁹⁰ Ds 2015:49, Översyn av straffbestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte.

I avsnittet nedan (avsnitt 3.7.4) beskriver vi närmare exempel på försvårande omständigheter som bör föranleda att brottet ska anses som grovt.

På samma sätt, och av samma skäl, som köp av sexuell tjänst är straffbelagt på försöksstadiet bör även det grova brottet vara det.

Straffskalans närmare utformning

När det gäller straffskalans närmare utformning kan följande anföras. Sedan år 2011 är straffskalan för köp av sexuell tjänst böter eller fängelse i ett högst ett år. Vid en jämförelse med andra brott kan konstateras att exempelvis köp av sexuell handling av barn har ett straffmaximum på fängelse i högst två år. Vi föreslår dock i avsnitt 4.7.4 att straffmaximum för köp av sexuell handling av barn bör höjas till fängelse i högst fyra år. Köp av sexuell tjänst bör även fortsättningsvis generellt sett anses ha ett lägre straffvärde än motsvarande gärningar som riktar sig mot barn. Straffskalan för koppleri är fängelse i högst fyra år, eller om brottet är grovt, fängelse i lägst två och högst åtta år. Också detta är ett brott som normalt sett har ett betydligt högre straffvärde än köp av sexuell tjänst. Mot angiven bakgrund, och även i förhållande till övriga brott i 6 kap. BrB, framstår den nuvarande straffskalan för köp av sexuell tjänst som väl avvägd. Enligt vår uppfattning ger straffskalan utrymme för att kunna bedöma straffvärdet i de mer allvarliga fallen av sexuell tjänst (se mer om detta nedan i 3.7.4) på ett tillräckligt differentierat sätt. Den lämnar enligt vår uppfattning tillräckligt utrymme för att även vid mer allvarliga fall av köp av sexuell tjänst ta hänsyn till omständigheter som talar i skärpande riktning. Något skäl att förändra straffskalans yttre ramar föreligger således inte. Det sagda innebär att gradindelningen bör ske inom den angivna straffskalan.

En gradindelning av köp av sexuell tjänst inom den befintliga straffskalan innebär att straffmaximum för brott av normalgraden kommer sättas till fängelse sex månader. Det sagda innebär att det när det gäller vårt föreslagna brott av normalgraden kommer det inte längre vara möjligt att använda vissa tvångsmedel som förutsätter att brottet som personen i fråga misstänks för har fängelse ett år i straffskalan. Exempel på sådana tvångsmedel är häktning, anhållande och gripande utan anhållningsbeslut (24 kap. 1, 6 och 7 §§ RB).

En person som begått brott, på vilket fängelse kan följa, som påträffas på bar gärning eller flyende fot, får dock gripas av envar (24 kap. 7 § andra stycket RB). Det torde sällan vara aktuellt med användande av dessa tvångsåtgärder vid misstanke om köp av sexuell tjänst, annat än möjligtvis i sådana situationer som vi avser att träffa med vårt föreslagna grova brott. Det bör även påpekas att häktning inte får ske om det kan antas att den misstänkte endast kommer att dömas till böter (24 kap. 1 § fjärde stycket RB), vilket torde vara fallet i de allra flesta fall av köp av sexuell tjänst av normalgraden.

En aspekt som bör uppmärksammas inför en gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst, mot bakgrund av att detta föreslås ske inom den befintliga straffskalan, är av generell straffsystematisk natur. Den rör det förhållandet att det för brott med ett straffmaximum på ett års fängelse är ovanligt med gradindelning med ett särskilt grovt brott. Det förekommer dock gradindelning av brott på liknande sätt inom specialstraffrätten.⁹¹ Vid brottet köp av sexuell tjänst är såväl intresset av attitydpåverkande effekt som skyddsaspekter mot exploatering centrala. Vi anser därför att de tekniska invändningar som finns mot gradindelning av föreslagen art inte överväger de skäl i övrigt som vi redovisat till stöd för en sådan ordning.

Särskilt om straff och valet av påföljd

Straffet för köp av sexuell tjänst är som angetts sedan år 2011 böter eller fängelse i högst ett år. Den föreslagna gradindelningen av brottet är inte avsedd att åstadkomma någon generell höjning av straffvärdet för köp av sexuell tjänst. Om det inte finns någon särskilt försvärande omständighet bör påföljden enligt vår bedömning även fortsättningsvis normalt ligga på dagsbotsnivå. För fall av normalgraden av köp av sexuell tjänst bör straffet därför anges till böter eller fängelse i högst sex månader, dvs. den straffskala som gällde generellt före lagändringen år 2011. Ett straffmaximum om sex månader för brott av normalgraden är enligt vår uppfattning väl avvägd.

För brott av normalgraden kommer påföljden även fortsättningsvis normalt sett stanna vid böter. För fall av normalgraden av

⁹¹ Se t.ex. 3 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, där straffskalan för olovlig körning av normalgraden är böter och för grov olovlig körning böter till fängelse sex månader.

köp av sexuell tjänst finns det alltså normalt sett inte skäl att döma till fängelse. Därmed blir inte heller de till fängelse alternativa påföljderna aktuella. Att fängelse trots allt ingår i straffskalan för brott av normalgraden är naturligt ur systematisk synpunkt. Annan påföljd än böter kan bli aktuellt i vissa fall, t.ex. då det rör sig om ett stort antal fall av sexköp eller vid kvalificerade återfall i brott.

Vid grovt köp av sexuell tjänst, som alltså bör kännetecknas av försvårande omständigheter som gör brottet särskilt allvarligt (se nedan), är straffvärdet enligt vår bedömning så högt att dagsböter inte kan anses vara en tillräcklig påföljd. För grova fall av köp av sexuell tjänst bör straffet således anges till fängelse, med ett straffmaximum om högst ett år. Genom den valda konstruktionen kommer ett straffminimum om 14 dagars fängelse att gälla.

När brottet har ett så högt straffvärde att böter inte kan anses som en tillräcklig påföljd ska påföljden bestämmas enligt bestämmelserna om val av påföljd i 30 kap. BrB. Därvid ska särskilt avseende fästas vid omständigheter som talar för en icke frihetsberövande påföljd. För vuxna lagöverträdare kan det i dessa fall beroende på omständigheterna i det enskilda fallet och den tilltalades personliga förhållanden bli fråga om t.ex. villkorlig dom eller skyddstillsyn.

Det bör i sammanhanget påpekas att straffmätningen av gärningar generellt ska ske med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet, i enlighet med vad som stadgas i 29 kap. BrB.

3.7.4 Närmare om grovt köp av sexuell tjänst

Förslag: Vid bedömande av om ett köp av sexuell tjänst ska anses som grovt ska särskilt beaktas om den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art.

Som angetts ovan är avsikten med vårt förslag om en gradindelad straffskala inte att generellt påverka straffnivån för köp av sexuell tjänst. Meningen är bl.a. att göra lagstiftningen tydligare och att skapa bättre förutsättningar för domstolar och andra rättsvärdande myndigheter att fullt ut, inom ramen för respektive straffskala, beakta samtliga för straffvärdet relevanta omständigheter.

Ovan har vi föreslagit att exempel på omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av till vilken grad brottet ska hänföras bör anges i lagtext.

Tidigare lagstiftningsarbete

I samband med 2011 års höjning av straffskalan angavs i förarbetena när det gäller frågan om vilka omständigheter som bör beaktas exempel på när gärningen kan anses vara av mer allvarligt slag.⁹² Exempelvis nämndes omständigheten att den som utför en sexuell tjänst befinner sig i en skyddslös eller annars utsatt situation, t.ex. på grund av en beroendeställning, en intellektuell funktionsnedsättning eller märkbar alkohol- eller drogpåverkan. Ytterligare omständigheter som angavs var åldern på den person som utnyttjas. Andra exempel som nämndes var när han eller hon är offer för människohandel eller annan liknande organiserad brottslighet, vilket torde avse t.ex. koppleri. Omständigheter som enligt förarbetena kan tala för att nämnda förhållanden föreligger är t.ex. att personen som tillhandahåller den sexuella tjänsten är utländsk och inte kan göra sig förstådd på svenska eller annat språk som köparen talar eller har någon närmare kännedom om lokala förhållanden. Andra förhållanden som nämndes som kan tala för detta är om den som tillhandahåller den sexuella tjänsten är utlämnad till en tredje person som avtalar om detaljerna för köpet samt ofta också tar emot betalningen och står för arrangemangen kring köpet, såsom lokal eller transport.

Vidare angavs att även förhållanden som rör det sexuella umgängets karaktär bör kunna beaktas. Det rör sig främst om fall där gärningen har tvångsliknande eller förnedrande inslag. I förarbetena angavs även att situationer bör kunna omfattas där det enskilda köpet av en sexuell tjänst bär likheter med sexualbrott av mera allvarligt slag, t.ex. sexuellt tvång (6 kap. 2 § BrB) eller sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning (6 kap. 3 § BrB), dock utan att gärningarna kan rubriceras som dessa brott. Här kan det exempelvis handla om en situation där den som utför den sexuella tjänsten på grund av omständigheterna befinner sig i ett sådant underläge att hon eller han – även om några direkta hotelser inte uttalats – upp-

⁹² Prop. 2010/11:77 s. 7 f. och 21 f.

fattar situationen så att det är i det närmaste omöjligt att vägra samlag och annat sexuellt umgänge eller att i övrigt påverka situationen, vilket gärningsmannen inser och utnyttjar.

Utformningen av bestämmelsen

Vår bedömning är att de exempel på försvårande omständigheter vid sexköp som anges i förarbetena till 2011 års lagändring utgör en lämplig utgångspunkt för vilka förhållanden som särskilt bör beaktas vid en bedömning av om ett brott ska bedömas som grovt köp av sexuell tjänst.

Exemplen ovan visar alltså på omständigheter vid brottet som normalt sett bör föranleda att gärningen får anses ha ett högre straffvärde, och att det bör bedömas som grovt brott, där böter inte bör kunna komma i fråga som påföljd. Exemplen ovan är just exempel och är inte avsedda att vara en uttömmande uppräkningslista av de omständigheter som bör beaktas i sammanhanget.

Enligt vår uppfattning bör i lagtext anges att vid bedömningen av om ett köp av sexuell tjänst ska bedömas som grovt ska särskilt beaktas om den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art. Den föreslagna avfattningen bedöms på ett lämpligt sätt ge anvisning om de omständigheter som avses omfattas av bestämmelsen.

Som framgår ovan har vi valt att ange som en försvårande omständighet att gärningsmannen utnyttjar att den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation. Det bör poängteras att vår föreslagna utformning av omständigheten skiljer sig från begreppet *särskilt utsatt situation*, som används i t.ex. bestämmelsen om våldtäkt i 6 kap. 1 § andra stycket BrB.⁹³ Utmärkande för en särskilt utsatt situation i detta fall är enligt förarbetena att offret har haft klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet och undgå ett övergrepp. En sådan begränsad möjlighet kan enligt förarbetena bero på omständigheter hänförliga till offrets person

⁹³ I våldtäktsbestämmelsen anges att för våldtäkt döms den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.

och även till yttre omständigheter.⁹⁴ Vi har valt att formulera den försvårande omständigheten utan förstärkningsordet ”särskilt” och därmed kommer tillämpningsområde att bli bredare än vad som hade blivit fallet om vi använt oss av samma begrepp som i våldtäktsbestämmelsen. Vår avsikt är således inte att det ska krävas lika kvalificerade omständigheter som i våldtäktsbestämmelsen för att köp av sexuell tjänst ska bedömas som grovt.

Avsikten är således att den nya bestämmelsen om grovt brott ska omfatta de situationer som angavs i 2011 års lagstiftningsärende som exempel på allvarliga fall av sexköp. Som angetts ovan är exemplen dock inte uttömmande. Även andra omständigheter kan beaktas. Domstolen ska liksom tidigare göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet för att ta ställning till om dessa var för sig eller tillsammans motiverar att brottet bedöms som grovt. Det kan röra sig om omständigheter som har att göra med såväl den person som tillhandahåller den sexuella tjänsten som med det sexuella umgänget i sig och det sammanhang i vilket gärningen äger rum. En helhetsbedömning ska alltså göras med hänsynstagande till samtliga omständigheter.

Det krävs på sedvanligt sätt att gärningsmannen haft uppsåt till de omständigheter som föranleder att brottet ska bedömas som grovt. Vid bedömandet av om gärningen t.ex. varit av hänsynslös art, exempelvis genom att gärningen varit förnedrande eller inneburit lidande, är det förhållandena för den som tillhandahållit den sexuella tjänsten som är av intresse, inte vad gärningsmannen för sin egen del anser om detta. En annan sak är att gärningsmannen även här måste inse risken för effekterna för den som tillhandahållit den sexuella tjänsten.

Status som målsägande i brottmålsprocessen

I mål om köp av sexuell tjänst har det ansetts att den som utfört en sexuell tjänst kan vara att betrakta som målsägande. Avgörande för om så är fallet är enligt 20 kap. 8 § fjärde stycket RB om brottet begåtts mot den personen eller om hon eller han blivit förnärad eller lidit skada av brottet. Frågan om en person som utfört en sexuell

⁹⁴ Prop. 2012/13:111 s. 112.

tjänst har ställning som målsägande eller vittne vid köp av sexuell tjänst måste alltså prövas och avgöras i varje enskilt fall.⁹⁵

Vi har ovan föreslagit att brottet köp av sexuell tjänst ska gradindelas på så sätt att ett grovt brott ska införas. När det gäller målsägandens status i de grova fallen torde en bedömning av frågan om den som utfört en sexuell tjänst ska anses som målsägande sannolikt endast undantagsvis komma att kunna besvaras nekande. De omständigheter som avses kunna medföra att ett brott ska bedömas som grovt torde typiskt sett vara sådana som också bör medföra att den som utfört den sexuella tjänsten bör vara att betrakta som målsägande. Någon förändring avseende nuvarande reglering angående brott av normalgraden är inte avsedd.

Att en person har ställning som målsägande eller vittne får konsekvenser för såväl förundersökning som rättegång. Den som är målsägande har bl.a. rätt att bli underrättad och få information av olika slag, vilket framgår av rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen (1947:948).

3.7.5 Dubbel straffbarhet

Bedömning: Bestämmelsen om förbud mot köp av sexuell tjänst bör inte undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

Den svenska bestämmelsen om förbud mot köp av sexuell tjänst var länge unik i världen. Syftet med bestämmelsen har bl.a. varit att göra en markering av att det inte är acceptabelt att köpa en annan människas kropp. Bestämmelsen antogs också ha en avskräckande effekt på dem som köper sex, så att antalet sexköp skulle gå ned. Vid tillkomsten av straffbudet framhölls också att en kriminalisering kunde bidra till att försvåra för olika grupper eller enskilda i utlandet att etablera en mer omfattande organiserad prostitutionsverksamhet i Sverige. Ett av motiven till att införa bestämmelsen var att prostitution ansågs medföra allvarliga skador för både individ och samhälle. En omfattande kriminalitet, såsom t.ex. människohandel och koppleriverksamhet, är inte ovanlig i samband med prostitution.

⁹⁵ Beträffande målsägandestatus, se prop. 2010/11:77 s. 14 f.

Prostitution är en i vårt samhälle oacceptabel företeelse som medför skador både för den enskilda individen och för samhället i stort. Att förebygga och bekämpa prostitution är därför ett angeläget samhällsintresse. I det arbetet utgör straffbestämmelsen om förbud mot köp av sexuell tjänst ett viktigt instrument. Den tar som ansetts sikte på att minska efterfrågan av sexuella tjänster och markerar samhällets inställning i frågan.

Den svenska kriminaliseringen av sexköp har bidragit till att bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål.⁹⁶ Kriminaliseringen har också haft en normativ effekt och det finns ett starkt stöd för förbudet i Sverige.⁹⁷ Samtidigt förekommer uppgifter om att en övervägande andel köp av sexuella tjänster, där köparen är svensk eller bosatt i Sverige, sker utomlands.⁹⁸

Universell tillämplighet

Köp av sexuell tjänst är ett brott mot svensk lag även när det begås utanför svenskt territorium, dvs. straffstadgandet anses vara universellt tillämpligt.⁹⁹ För att ett straffstadgande ska kunna anses vara universellt tillämpligt krävs bl.a. att det inte enbart kan anses utgöra ett brott mot allmän ordning, och därmed vara begränsat till att gälla enbart inom svenskt territorium. I tidigare lagstiftningsarbeten har ansetts att den aktuella kriminaliseringen avser att skydda såväl enskilda som allmänna intressen,¹⁰⁰ vilket innebär att brott mot förbudet kan utgöra brott mot person såväl som brott mot allmän ordning. Frågan hänger samman med målsägandens status i brottmålsprocessen i aktuella mål. Det har ansetts att den som utfört en sexuell tjänst kan vara att anse som målsägande i ett mål om brott mot förbudet mot köp av sexuell tjänst. Avgörande för om så är fallet är enligt 20 kap. 8 § fjärde stycket RB om brottet begåtts mot den personen eller om hon eller han blivit förnärad eller lidit skada av brottet. Frågan om en person som utfört en sexuell tjänst har ställning som målsägande eller vittne vid brottet köp av sexuell

⁹⁶ Se SOU 2010:49.

⁹⁷ Se SOU 2010:49.

⁹⁸ Se SOU 2010:49.

⁹⁹ Se prop. 2010/11:77 s.13.

¹⁰⁰ Prop. 1997/98:55 s. 104.

tjänst måste alltså prövas och avgöras i varje enskilt fall.¹⁰¹ När det gäller fall av det av oss föreslagna brottet grovt köp av sexuell tjänst har vi i föregående avsnitt (avsnitt 3.7.4) angett att frågan om den som utfört den sexuella tjänsten ska anses som målsägande sannolikt endast undantagsvis kommer att kunna besvaras nekande. Som nämnts ovan har vi inte avsett att någon ändring ska ske beträffande status som målsägande när det gäller brott av normalgraden.

Vi gör ingen annan generell bedömning i frågan än den som redovisats ovan. Straffbudet är alltså även enligt vår uppfattning att anse som universellt tillämpligt.

Hur har hittills införda undantag från kravet på dubbel straffbarhet motiverats?

Som redovisats ovan finns i 2 kap. BrB de processuella regler som reglerar när en svensk domstol är behörig att döma för brott som begåtts utanför landets gränser. Även om varje land kan bestämma hur man där vill utforma sina straffrättsliga jurisdiktionsregler, sätter allmän folkrätt och internationella överenskommelser vissa gränser för rätten att utöva nationell domsrätt. Som yttersta skäl för kravet på dubbel straffbarhet åberopas traditionellt den folkrättsliga principen att stater inte ska gripa in i varandras inre angelägenheter. Det brukar också ifrågasättas om det inte strider mot den straffrättsliga legalitetsprincipen att bestraffa en gärning som är straffri enligt lagen på gärningsorten. Vi har redogjort för dessa frågor i avsnitt 3.3.

Från kravet på dubbel straffbarhet har det dock gjorts undantag för ett stort antal sexualbrott mot barn, bl.a. köp av sexuell handling av barn, människohandel och äktenskapstvång samt även för vissa barnpornografibrott. Undantag har även gjorts för könsstympning enligt 3 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Dessa brott kan alltså lagföras i Sverige även om gärningarna skulle vara fria från ansvar i det land där de begicks.

Frågan om undantag från kravet på dubbel straffbarhet för könsstympning av kvinnor togs upp i den ovan nämnda Kvinnofredspositionen,¹⁰² i vilken en översyn av frågor som rör mäns våld mot kvinnor gjordes, och utreddes senare i samband med beredningen

¹⁰¹ Beträffande målsägandestatus, se prop. 2010/11:77 s. 14 f.

¹⁰² Prop. 1997/98:55.

av Barnkommitténs betänkande.¹⁰³ Ett undantag från kravet infördes och motiverades främst med hänvisning till ingreppets grymhet och risken för bestående skadeverkningar.¹⁰⁴ Samtidigt poängterades att syftet med lagen med förbud mot könsstypning av kvinnor, att ge flickor och unga kvinnor i Sverige ett skydd mot att utsättas för könsstypning, också överensstämmer med Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen. Undantaget motiverades vidare av effektivitetshänsyn. Det ansågs inte tillfredsställande att någon utan risk för lagföring kunde kringgå lagen genom att låta flickor och unga kvinnor, som är bosatta eller annars vistas i Sverige, könsstypas i länder där könsstypning inte är straffbart.¹⁰⁵

I samband med den stora revideringen av brottsbalkens bestämmelser om sexualbrotten år 2005¹⁰⁶ undantogs ett stort antal brott riktade mot barn från kravet på dubbel straffbarhet. I motiven framhölls att ett avskaffande av kravet på dubbel straffbarhet skulle medföra en ökad effektivitet i lagföringshänseende, främst på området kommersiell sexuell exploatering av barn.¹⁰⁷ Även om det vid tidpunkten inte fanns något internationellt instrument med någon absolut förpliktelse att slopa kravet på dubbel straffbarhet för sexualbrott mot barn menade regeringen att Barnkonventionens krav på internationellt samarbete för att genomföra rättigheterna i konventionen borde tolkas så att det uppställdes krav på att varje stat har effektiva medel för att lagföra enskilda medborgare som kränker barns rättigheter utomlands.¹⁰⁸ Vidare ansågs det råda en internationell samsyn om det förkastliga i och allvarliga med sexuellt utnyttjande av barn, och att en extraterritoriell lagstiftning således fyllde en viktig funktion i kampen mot sådan brottslighet.¹⁰⁹ Regeringen anförde även att det inte kunde anses vara en tillfredsställande ordning att sådana handlingar som bedöms som allvarliga sexualbrott mot barn enligt svensk lag kan begås av t.ex. svenska medborgare som besöker andra länder där förfarandet inte är straffbelagt.¹¹⁰

¹⁰³ SOU 1997:116.

¹⁰⁴ Prop. 1997/98:55 s. 99 och prop. 1998/99:70 s. 6 ff.

¹⁰⁵ Prop. 1998/99:70 s. 9.

¹⁰⁶ Prop. 2004/05:45.

¹⁰⁷ Prop. 2004/05:45 s. 127.

¹⁰⁸ Prop. 2004/05:45 s. 128.

¹⁰⁹ Prop. 2004/05:45 s. 128.

¹¹⁰ Prop. 2004/05:45 s. 128.

År 2010 antog Sverige Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Konventionens syfte är att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, att skydda brottsoffrens rättigheter samt att främja nationellt och internationellt samarbete i frågan.¹¹¹ Bland annat för att uppfylla Sveriges åtaganden enligt konventionen undantogs även brotten utnyttjande av barn för sexuell posering, brott av normalgraden, och köp av sexuell handling av barn från kravet på dubbel straffbarhet.¹¹² Därigenom kom för första gången även brott som har böter i straffskalan att omfattas av undantaget.

Även vissa former av barnpornografibrott undantogs från kravet på dubbel straffbarhet år 2010. Bakgrunden till detta var framför allt att brotten riktade sig mot barn och att det i praktiken innebär att barn kan komma att kränkas i en omfattning som rimligen kan jämnställas med andra sexualbrott mot barn som är undantagna från kravet.¹¹³ I motiven angavs vidare att det mycket väl kunde tänkas att den som begår ett sådant övergrepp samtidigt fotograferar eller filmar sitt handlande eller under sin resa framställer andra pornografiska bilder av utländska barn.¹¹⁴ Regeringen anförde även att effektivitetsskäl talade för ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet.¹¹⁵

År 2010 undantogs också människohandelsbrottet från kravet på dubbel straffbarhet. Som skäl för detta anfördes att de internationella instrumenten som rör människohandel inte uppställer någon förpliktelse att ta bort kravet på dubbel straffbarhet såvitt avser människohandel men att de uttrycker en internationell samsyn kring människohandel.¹¹⁶ Vidare angavs att en viktig del i det internationella arbetet mot människohandel också är att kunna beivra människohandel såväl när brottet anses begånget i Sverige som när det anses begånget utomlands.¹¹⁷ Dessutom framhölls att brottets internationella och gränsöverskridande karaktär innebar att frågan

¹¹¹ Prop. 2012/13:111 s.56.

¹¹² Prop. 2012/13:111.

¹¹³ Prop. 2009/10:70 s. 34.

¹¹⁴ Prop. 2009/10:70 s. 34.

¹¹⁵ Prop. 2009/10:70 s. 34.

¹¹⁶ Prop. 2009/10:152 s. 24.

¹¹⁷ Prop. 2009/10:152 s. 24.

om svensk domsrätt över människohandel som begåtts utomlands kunde komma att aktualiseras i praktiken.¹¹⁸

I samband med införandet av brottet äktenskapstvång gjordes ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet. I förarbetena angavs att det visserligen saknades en global samsyn¹¹⁹ som det normalt har varit fråga om när undantag har gjorts och att det rådde en oklarhet i hur många länder som hade kriminaliserat gärningar som motsvarar äktenskapstvångsbrottet.¹²⁰ Det poängterades dock att det skydd mot allvarliga kränkningar som kriminaliseringen syftar till i annat fall påtagligt skulle urholkas i praktiken om kravet på dubbel straffbarhet skulle uppställas.¹²¹ Detta eftersom brottet äktenskapstvång är ett brott av internationell och gränsöverskridande karaktär och de som drabbas till stor del är unga människor med utländsk bakgrund, och äktenskapen ingås inte sällan i samband med besök i familjens ursprungsland. Straffbestämmelsen skulle riskera att bli verkningslös till den del den avser brott som begås utomlands, om det inte samtidigt gjordes ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet.¹²²

När det gäller köp av sexuell tjänst finns det, i likhet med övriga sexualbrott mot vuxna, inte något undantag från kravet på dubbel straffbarhet. Har brottet begåtts i ett land där gärningen är kriminaliserad, t.ex. i Norge, är dock kravet uppfyllt och brottet kan lagföras här.

De brott som är undantagna från kravet på dubbel straffbarhet är således sådana som betraktas som särskilt allvarliga, eller är av internationell och gränsöverskridande karaktär eller där det råder en internationell samsyn om vilka handlingar som ska vara straffbelagda.

¹¹⁸ Prop. 20009/10:152 s. 24.

¹¹⁹ En regional europeisk samsyn kunde dock enligt regeringen anses föreligga genom Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS nr 210), vilken Sverige antog år 2011, se prop. 2013/14:208 s. 74.

¹²⁰ Prop. 2013/14:208 s. 74.

¹²¹ Prop. 2013/14:208 s. 74.

¹²² Prop. 2013/14:208 s. 74 f.

Ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet vid köp av sexuell tjänst utomlands bör inte införas

När det gäller sexköp där sexköparen är svensk eller bosatt i Sverige tyder undersökningar som genomförts på att en betydande del av dessa köp sker utomlands. Resultaten från de två befolkningsbaserade undersökningar som genomfördes år 1996 respektive år 2008 visar att mer än 70 procent av de personer som uppgav att de hade köpt sex någon gång hade gjort det senaste köpet utomlands.¹²³ Det finns ingen anledning att tro att förhållandena förändrats nämnvärt under senare år.

Frågan huruvida brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet har utretts tidigare. Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst¹²⁴ gjorde bedömningen att det visserligen fanns ett behov av att utvidga möjligheterna att vid svensk domstol lagföra köp av sexuell tjänst som begåtts utomlands, men ansåg sig inte kunna föreslå ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet. Att avskaffa kravet på dubbel straffbarhet för köp av sexuell tjänst bedömdes av utredningen innebära ett tydligt avsteg från de principer som låg bakom kravet, bl.a. angavs att det inte rådde någon internationell samsyn kring brottet och att det inte heller rådde någon internationell samsyn när det gällde frågan om på vilket sätt prostitution bäst borde bekämpas. Likaså angavs som skäl emot ett slopande av den dubbla straffbarheten att en lagföring av sådana brott begångna utomlands, beroende bl.a. på vilket land brottet var begånget i, kunde vara förenad med svårigheter samt att inget av de brott som vid tidpunkten räknades upp i 2 kap. 2 § sista stycket BrB innehöll böter i straffskalan. Således omfattades vid tidpunkten t.ex. inte brottet köp av sexuell handling av barn.

I det följande lagstiftningsarbetet ansåg regeringen, i likhet med utredningen, att tillräckliga skäl saknades för att undanta brottet från kravet på dubbel straffbarhet.¹²⁵ Skälen för ställningstagandet var dels att det kunde konstateras att de flesta länder inte har något motsvarande förbud mot sexköp och att det inte heller fanns någon internationell samsyn när det gäller frågan om på vilket sätt pro-

¹²³ Se SOU 2010:49 s. 254 ff. samt däri angivna fotnoter.

¹²⁴ SOU 2010:49.

¹²⁵ Prop. 2010/11:77 s. 13.

stitution bäst bör bekämpas.¹²⁶ Regeringen poängterade att en lagföring av sådana brott begångna utomlands kunde, beroende bl.a. på vilket land brottet är begånget i, vara förenad med svårigheter.¹²⁷

I direktiven till vår utredning anges att vi ska analysera och ta ställning till om köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Vi har, av skäl som anges i det följande, funnit att brottet köp av sexuell tjänst inte ska undantas från detta krav. Enligt utredningens direktiv ska vi dock, oavsett vårt ställningstagande i sak, lämna förslag på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas. Vi lämnar därför även förslag på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet skulle kunna utformas samt redovisar närmare de skäl vi har funnit som skulle kunna åberopas för att ett undantag ska införas. Detta förslag presenteras och motiveras nedan under rubrikerna *Skäl som kan åberopas till stöd för ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet*, *Närmare om utformningen av ett eventuellt undantag från kravet på dubbel straffbarhet vid köp av sexuell tjänst utomlands* och *Bestämmelsens lydelse och en författningskommentar*.

Våra skäl mot ett införande av ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet

Det finns förvisso ett antal skäl som talar för att brottet köp av sexuell tjänst skulle kunna undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Det kan t.ex. anföras att köp av sexuella tjänster är oacceptabla oavsett om de sker i Sverige eller utomlands och att det därför är angeläget att köp av sexuella tjänster kan bestraffas, oavsett var brottet är begånget. Vidare kan argumenteras för att forskning har visat att det finns en koppling mellan prostitution och brottslighet såsom människohandel och koppleri, vilket kan tala för att köp av sex bör bestraffas i Sverige även om brottet begåtts utomlands. Den svenska regleringen kring sexköp utgör dessutom en viktig markering mot andra länder för att visa vår inställning till sexköp och prostitution.

Vår uppfattning är dock att starkt vägande skäl talar mot att brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Dessa skäl redovisas i det följande.

¹²⁶ Prop. 2010/11:77 s. 13.

¹²⁷ Prop. 2010/11:77 s. 13.

1. Brist på internationell samsyn

De brott som i dag enligt svensk rätt är undantagna från kravet på dubbel straffbarhet avser i stor utsträckning brott som är straffbelagda även utomlands och kring vilka det råder en internationell samsyn. Tidigare har, som skäl för att inte undanta brottet köp av sexuella tjänster från kravet på dubbel straffbarhet, anförts att det inte råder internationell samsyn om hur prostitution ska bekämpas. I denna del kan dock anföras att många länder nu uppmärksammat den problematik som köp av sex kan medföra.

Flera länder har också infört eller överväger att införa en kriminalisering av köp av sexuell tjänst, t.ex. har Norge, Island, Nordirland och Frankrike kriminaliserat köp av sexuell tjänst. Norge och Island har dessutom undantagit brottet från kravet på dubbel straffbarhet. Även t.ex. Finland, England, Wales, Kanada, Sydafrika och Sydkorea har på olika sätt infört en kriminalisering av köp av sexuell tjänst; kriminaliseringen är dock inte alltid lika generell som den svenska regleringen utan tar vanligen sikte på vissa sexköp som antingen är särskilt allvarliga eller som stör den allmänna ordningen (beträffande respektive lands lagstiftning, se avsnitt 3.6). I andra länder, både inom och utanför EU, övervägs en kriminalisering av köp av sexuella tjänster. I t.ex. Nederländerna utarbetas för närvarande ett nytt lagförslag innebärande att vissa köp av sexuell tjänst ska kunna straffas och den svenska modellen när det gäller synen på köp av sex har också uppmärksammats i media. Även i Irland diskuteras en kriminalisering i aktuellt hänseende. Europaparlamentet har också antagit en icke-bindande resolution¹²⁸ där det betonas att prostitution strider mot den mänskliga värdigheten och principen om mänskliga rättigheter, oavsett om det är påtvingat eller frivilligt. I resolutionen pekas det också bl.a. på kopplingen mellan prostitution och människohandel samt konstateras att ansträngningarna att arbeta mot människohandel visserligen ökat men att de fortfarande är otillräckliga. I rapporten nämns särskilt den svenska kriminaliseringen av köp av sexuell tjänst som ett verktyg för att bekämpa människohandel. Å andra sidan kan noteras att en internationell rättighetsorganisation som Amnesty International under hösten 2015 beslutade att en policy ska utvecklas för att värna rättigheterna för

¹²⁸ Doc. 13446, 20 March 2014, Prostitution, trafficking and modern slavery in Europe.

dem som säljer sex, t.ex. genom att arbeta för att sexköp ska avkriminaliseras.¹²⁹

Enligt vad som redovisats visar den internationella utvecklingen under senare år på ett *gradvis ökat stöd för kriminalisering av köp av sexuella tjänster*. Det finns således tecken på att det på sikt kan komma att utvecklas en samsyn kring brottets natur. Utvecklingen kan dock inte sägas ha nått så långt att det för närvarande råder en sådan internationell samsyn som hittills brukat krävas för att överväga införande av undantag från krav på dubbel straffbarhet. Det rör sig alltså ännu inte om ett brott som i någon större utsträckning är straffbelagt även utomlands och frågan om hur prostitution bäst bör bekämpas är internationellt fortsatt omdiskuterad. Att införa ett undantag i nu berört hänseende för köp av sexuella tjänster skulle således bryta mot hittillsvarande principer för när sådana undantag kan göras.

2. En fråga om systematik

Som nämnts ovan har en rad sexualbrott redan undantagits från kravet på dubbel straffbarhet. Dessa brott har dock gemensamt att en förutsättning för undantag från kravet är att de har begåtts mot en person under arton år. Något undantag från dubbel straffbarhet för sexualbrott begångna mot vuxna finns således inte i dag. Att införa ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet för köp av sexuell tjänst skulle därmed avvika påtagligt från den befintliga systematiken i brottsbalken. Det kan konstateras att betydligt allvarigare sexualbrott mot vuxna inte kan straffas om de begåtts i ett land där just den handlingen inte var straffbar. Exempelvis kan en person som utomlands har begått ett fall av våldtäkt inom äktenskapet, något som i vissa länder inte är kriminaliserat, inte lagföras av svensk domstol.¹³⁰ Det vore enligt vår mening svårt att försvara en sådan ordning där det enda sexualbrottet mot vuxna personer som blev undantaget från kravet på dubbel straffbarhet vore ett i sam-

¹²⁹ <https://www.amnesty.org/policy-on-state-obligations-to-respect-protect-and-fulfil-the-human-rights-of-sex-workers/>. Nämnas bör också att svenska Amnesty protesterade mot beslutet.

¹³⁰ Om gärningen är att bedöma som grov våldtäkt kan den dock lagföras i Sverige eftersom lägsta straff då är fängelse fyra år, se 2 kap. 3 § BrB.

manhanget mindre allvarligt brott, där normalpåföljden är böter. För det fall att det i framtiden uppstår en större internationell samsyn kring kriminalisering av köp av sexuella tjänster och ett undantag då bedöms kunna införas, bör ett sådant införande enligt vår mening ske först efter en generell översyn av kravet på dubbel straffbarhet för samtliga sexualbrott mot vuxna.

3. Svårigheter för en effektiv tillämpning

Ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet skulle vara förenat med vissa svårigheter avseende en effektiv tillämpning.

Inledningsvis bör uppmärksamhet fästas vid en rad praktiska aspekter hänförliga till *bevissvårigheterna* specifikt i fråga om sexköp utomlands.

När ett brott som har begåtts utomlands ska utredas och lagföras i Sverige kan det bli aktuellt med bistånd med utredningsåtgärder från en annan stat. Sådant bistånd kan lämnas i form av internationell rättslig hjälp i brottmål. Möjligheterna till sådant bistånd regleras huvudsakligen i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål (LIRB). Exempel på åtgärder som kan komma i fråga är förhör under förundersökning eller rättegång samt beslag och husrannsakan. LIRB omfattar huvudsakligen ett samarbete mellan åklagare och domstolar. Internationellt polis- och tullsamarbete regleras i andra lagar.¹³¹

För ett åtal i Sverige krävs enligt 45 kap. RB, med vissa undantag, stämning på den misstänkte. I de fall där åtal får väckas utan stämning fordras att den person mot vilken talan väcks får ta del av det yrkande som framställs. Stämning ska därmed delges den misstänkte eller, då det blir aktuellt, en legal ställföreträdare eller behörigt ombud för den misstänkte. Möjligheterna att i brottmål delge en stämning med en utlänning som vistas utrikes är begränsade och i första hand beroende av de regler som i detta fall gäller i respektive

¹³¹ Se t.ex. lagen (2003:1174) om vissa former av internationellt samarbete i brottsutredningar. I denna lag regleras vissa former av samarbete som används inom ramen för internationell rättslig hjälp men även i det internationella polissamarbetet. De samarbetsformer som regleras i lagen är gemensamma utredningsgrupper, kontrollerade leveranser och brottsutredningar med användning av skyddsidentitet.

land. LIRB omfattar inte delgivning, utlämning eller överlämnande, för vilka särskild lagstiftning finns.

De svenska domstolarnas möjligheter att begära rättslig hjälp i brottmål utomlands regleras uttömmande i lagen. I lagen finns också vissa bestämmelser om att svenska åklagare får ansöka om hjälp utomlands. Utgångspunkten är emellertid att svenska åklagare kan begära rättslig hjälp utomlands i den utsträckning som den andra staten tillåter detta.

Om och under vilka förutsättningar svenska åklagare och domstolar kan få hjälp från andra stater är en fråga som styrs av gällande bestämmelser i den aktuella staten och de internationella överenskommelser som är bindande mellan den andra staten och Sverige. Många stater kräver avtal om ömsesidig rättslig hjälp för att kunna samarbeta. Det finns en rad internationella konventioner som ger möjlighet till rättsligt samarbete. Den grundläggande konventionen på området är 1959 års Europeiska konvention om inbördes rättslig hjälp i brottmål och dess två tilläggsprotokoll. År 2000 tillkom EU-konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål. Vidare har den 3 april 2014 Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/41/EU om en europeisk utredningsorder antagits. Direktivet ersätter i princip alla nu gällande regler om bevisinhämtning mellan EU:s medlemsstater. I Ds 2015:57, *En europeisk utredningsorder*, lämnas förslag till genomförande av direktivet i form av en ny lag som ska få företräde framför LIRB. Även en rad andra internationella konventioner, såsom Förenta nationernas konvention mot korruption, konventionen mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen, konventionen om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott innehåller bestämmelser om internationell rättslig hjälp i brottmål. I många av dessa konventioner finns krav på dubbel straffbarhet. Även direktivet om en europeisk utredningsorder ger medlemsstaterna förhållandevis stora möjligheter att vägra verkställighet av utredningsåtgärder med hänvisning till ett krav på dubbel straffbarhet (se artikel 11.1.g).

Mot denna bakgrund finns det risk att polis respektive åklagare inte kan förväntas få fullt biträde av utländska myndigheter för utredning av ett brott som i de flesta länder inte är kriminaliserat. Möjligheterna till internationell rättslig hjälp kan även variera beroende på om brottet har begåtts i en EU-medlemsstat eller inte. Enligt vår uppfattning är det viktigt att påtala de svårigheter som

finns i ovan nämnt avseende eftersom det kan antas att om inga åtal eller lagföringar sker kan förtroendet för kriminaliseringen komma att urholkas.

En ytterligare aspekt av införandet av ett undantag från dubbel straffbarhet som rör möjligheterna till effektiv lagföring är att det utöver ett sådant undantag även krävs ett *åtalsförordnande* för att åtal ska kunna väckas och därefter prövas av svensk domstol.

Lagstiftaren har, som nämnts ovan, ansett att det i viss utsträckning ska bero på en prövning av förhållandena i det särskilda fallet, om de svenska myndigheterna ska använda sig av de möjligheter till lagföring som ges i bestämmelserna i 2 kap. 1–3 §§ BrB. Det kan i vissa fall finnas många goda skäl för att den svenska straffrättskipningen inte bör ingripa i så stor utsträckning som jurisdiktionsbestämmelserna tillåter. Som huvudregel gäller därför att åtal för ett brott som har förövats utanför Sverige får väckas endast efter särskilt åtalsförordnande. Utan ett sådant förordnande får alltså åtal inte väckas för t.ex. ett sexköp utomlands. Dock gäller undantag från kravet på åtalsförordnande t.ex. för brott begånget i Danmark, Finland, Island eller Norge, eller på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av nämnda stater (se i avsnitt 3.3. ovan om samtliga undantag från kravet på åtalsförordnande). Om en person som omfattas av svensk domsrätt till följd av sin anknytning till Sverige gör sig skyldig till köp av sexuell tjänst i ett annat land än Danmark, Finland, Island eller Norge eller på fartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av dessa stater krävs således ett åtalsförordnande för att åtal ska kunna väckas i Sverige för gärningen.

Ovan har redogjorts för hur prövningen av åtalsförordnande sker i dag. I prövningen av om åtalsförordnande ska meddelas när en person med anknytning till Sverige har köpt sexuella tjänster utomlands ska beaktas bl.a. gärningens allvar, anknytningen till Sverige och gärningslandets intresse av att gärningen lagförs. I dessa avseenden kan sägas att köp av sexuell tjänst inte kan anses vara en gärning av särskilt allvar. En sådan gärnings anknytning till Sverige kan sägas främst bestå i symbolvärdet av att från svenskt håll markera att sexköp är oacceptabla, oavsett var i världen de sker. För det fall gärningen har begåtts i ett land där köp av sexuella tjänster inte är kriminaliserade torde inte gärningslandet ha något större intresse av att gärningen lagförs i Sverige. Utöver de stater som nämnts ovan,

där det inte krävs något åtalsförordnande, är det endast ett fåtal stater som i dagsläget har kriminaliserat köp av sexuell tjänst i någon form. Dessa stater kan möjligen antas ha ett något större intresse av att gärningen lagförs.

Inom ramen för prövningen av om åtalsförordnande ska meddelas har det ofta krävts att det finns ett påtagligt och berättigat intresse av att lagföring kommer till stånd i Sverige. I den bedömningen ska även vägas in vilka praktiska möjligheter det finns för en rättegång här, t.ex. med beaktande av den bevisning som finns här eller kan skaffas in och den tilltalades personliga närvaro vid rättegången. Som nämnts ovan kan det antas att svårigheter kan uppstå i fråga om inskaffande av bevisning m.m. genom t.ex. internationell rättslig hjälp. Det kan därmed antas att det i många fall inte kommer att anses att ett sådant påtagligt och berättigat intresse föreligger som brukar krävas för att åtalsförordnande ska meddelas. Som nämnts ovan talar vidare folkrättsliga hänsyn för en restriktiv tillämpning av utrymmet för extraterritoriell domsrätt.

Sammantaget gör vi bedömningen att åtalsförordnande, när en person med anknytning till Sverige har gjort sig skyldig till köp av sexuell tjänst utomlands, inte kommer att meddelas i någon större utsträckning.

Även mot den nu angivna bakgrunden föreslår vi således att brottet köp av sexuell tjänst inte ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

Skäl som kan åberopas till stöd för ett eventuellt undantag från kravet på dubbel straffbarhet

Som tidigare angetts har vi i uppdrag att, oavsett vårt ställningstagande i sak, lämna förslag på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas. I det följande redogör vi för vilka skäl som kan göras gällande till stöd för att ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet ska införas.

Köp av sexuella tjänster är oacceptabla oavsett om de sker i Sverige eller utomlands. De som säljer sexuella tjänster befinner sig ofta i en mycket utsatt situation och utnyttjas inte sällan av såväl köpare som kopplare eller människohandlare. En lagstiftning som inte fullt ut återspeglar denna syn på köp av sexuella tjänster kan riskera att urholka respekten för straffbestämmelsen och att motverka den

attitydförändring som förbudet medfört. Det svenska förbudet mot sexköp avser bl.a. att markera, även gentemot andra länder, Sveriges inställning till handeln med sexuella tjänster och det klandervärda i att köpa sex. Från dessa utgångspunkter är det inte en tillfredsställande ordning att sådana handlingar som bedöms som sexualbrott enligt svensk lag kan begås av t.ex. svenska medborgare som besöker andra länder där förfarandet inte är straffbelagt. Prostitution medför allvarliga skador såväl för individen som för samhället. Det är därför viktigt att tydligt markera att Sveriges inställning till köp av sexuella tjänster gäller oavsett var i världen de sker. Det angivna talar för att köp av sexuell tjänst ska kunna lagföras i Sverige oavsett var brottet har begåtts.

Vidare är det väl etablerat, såväl internationellt som i Sverige, att det finns en koppling mellan prostitution och brottslighet såsom människohandel och koppleri. Det handlar inte sällan om brottslighet i organiserad form som genererar stor ekonomisk vinning och som verkar över nationsgränser. Det är angeläget att motverka att personer med anknytning till Sverige bidrar till denna brottslighet utomlands genom att där köpa sexuella tjänster. Även detta talar för att lagföring av brottet i dessa fall alltid borde kunna ske vid svensk domstol.

Ett undantag i angivet hänseende skulle också klargöra att köp av sexuell tjänst är oacceptabelt oavsett var köpet sker och vem som köper eller säljer tjänsten. Bestämmelsens normgivande effekt skulle även kunna vara verksam utomlands. Dessutom är naturligtvis människovärdet lika stort i andra länder som i Sverige och en kränkning utomlands är lika allvarlig som här. Att köpa tillgång till någons kropp är ett brott och det som betraktas som ett brott när det begås i Sverige borde vara möjligt att lagföra i Sverige även om det sker utomlands. Ett undantag från regeln om dubbel straffbarhet skulle kunna medföra att svenskars sexköpande minskar även utomlands såsom t.ex. gatuprostitutionen minskat i Sverige efter att straffbestämmelsen om förbud mot sexköp infördes.

En invändning mot ett slopande av kravet på dubbel straffbarhet är naturligtvis att det i vissa fall skulle uppkomma bevissvårigheter när händelsen utomlands ska utredas av svenska myndigheter. Det kan dock hävdas att de principiella skäl som talar för ett undantag ger fördelar som överväger de praktiska nackdelar som kan uppkomma vid utredningar av brottet. Bevissvårigheter torde för övrigt

kunna föreligga även i vissa andra typer av mål. Svårigheten är således inte specifik just för frågan om dubbel straffbarhet.

Närmare om utformningen av ett eventuellt undantag från kravet på dubbel straffbarhet vid köp av sexuell tjänst utomlands

Som nämnts ovan har vi i uppdrag att lämna förslag på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet vid köp av sexuella tjänster utomlands bör utformas. I det följande redogör vi för hur ett sådant undantag skulle kunna utformas.

Undantaget bör omfatta både köp av sexuell tjänst och det av oss föreslagna brottet grovt köp av sexuell tjänst

Enligt vårt förslag i avsnitt 3.7.3 ska brottet köp av sexuell tjänst gradindelas. Vår uppfattning är att ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör, om det skulle införas, omfatta såväl brottet köp av sexuell tjänst som det av oss föreslagna brottet grovt köp av sexuell tjänst. Som framgår ovan kommer brottet köp av sexuell tjänst även fortsättningsvis att innehålla böter i straffskalan. Det skulle kunna argumenteras för att undantagsregeln inte bör omfatta brott med böter i straffskalan. Ett alternativ till det angivna skulle kunna vara att undantaget endast skulle omfatta det grova brottet av köp av sexuell tjänst. En sådan lösning skulle också kunna motiveras med att det brottet är förbehållet de allvarigare fallen av köp av sexuell tjänst (se avsnitt 3.7.4) för vilka böter inte anses utgöra en tillräcklig påföljd.

Mot detta kan dock anföras att de argument som framförts för ett undantag från den dubbla straffbarheten när det gäller köp av sexuell tjänst är principiella ställningstaganden vilka har bäring på samtliga köp av sexuell tjänst, oavsett svårighetsgrad och oavsett vilken påföljd som är föreskriven för brottet. Argumenten avser företeelsen som sådan. Därutöver bör påpekas att förhållandet att böter finns i straffskalan i senare tiders lagstiftningsarbeten inte ansetts utgöra hinder mot införande av undantag från kravet på den dubbla straffbarheten (se mer om detta ovan). Mot angiven bakgrund kan, enligt vår uppfattning, ett undantag endast för de grova fallen inte tillräckligt motiveras. Ett eventuellt undantag från kravet på dubbel

straffbarhet bör således gälla såväl köp av sexuell tjänst som grovt köp av sexuell tjänst.

Försök till brott

Ett undantag från den dubbla straffbarheten bör enligt vår uppfattning omfatta även försök till brott i den utsträckning brotten är straffbara på försöksstadiet. Förberedelse till brott har inte i något av tidigare lagstiftningsärenden undantagits från kravet på dubbel straffbarhet. Det sagda innebär att undantaget från den dubbla straffbarheten kommer att omfatta även försök till brott i den utsträckning brotten är straffbara på försöksstadiet och att man vid dessa brott inte kommer att tillämpa de begränsningar som följer av 2 § tredje och fjärde styckena BrB.

Vilka personkretsar som skulle komma att omfattas av svensk domstols behörighet

Som nämnts ovan i avsnitt 3.3 anges i 2 kap. 2 § första stycket BrB att för brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts av en person tillhörande någon av de personkretsar som räknas upp i bestämmelsen. Enligt gällande rätt skulle svenska medborgare och utländska medborgare med hemvist i Sverige omfattas av svensk domstols behörighet (p. 1), om ett undantag införs från kravet på dubbel straffbarhet för brottet köp av sexuell tjänst. Vidare skulle behörigheten omfatta en utlänning utan hemvist i Sverige, men som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket, samt en gärningsman som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och som finns här i riket (p. 2). Som ett exempel på en av de kategorier av personer som räknas upp i p. 2 skulle en relativt stor grupp nordiska medborgare med anknytning till Sverige komma att omfattas av svensk domsrätt. En dansk medborgare som bor i Danmark, men som exempelvis arbetar i Sverige skulle sannolikt bedömas ”finnas här” enligt bestämmelsen i 2 kap. 2 § BrB och skulle därmed omfattas av svensk domsrätt för ett sexköp som skett i Danmark, där köp av sex är lagligt. Han eller hon skulle även kunna åtalas för brottet eftersom något krav på åtalsförordnande inte gäller för brott som skett i

Danmark (se ovan i avsnitt 3.3). De enda kraven som ställs är det grundläggande kravet för att förundersökning ska inledas, att det finns anledning att anta att brott har förövats (23 kap. 1 § RB) och att åklagare på objektiva grunder kan emotse en fällande dom, för att åtal ska få väckas (20 kap. 6 § RB).

När det gäller frågan om svensk domstols behörighet att döma för brott som begåtts utom riket, efter svensk lag, när gärningsmannen är en annan utlänning som finns här i riket, gäller enligt 2 kap. 2 § första stycket p. 3 BrB ett krav på att det på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader. Kravet på att straffskalan ska överstiga fängelse sex månader innebär att svensk domstol inte skulle vara behörig att döma en sådan annan utlänning, som finns här i riket, för brottet köp av sexuell tjänst av normalgraden, eftersom det enligt vårt förslag inte ska vara möjligt att döma till mer än sex månaders fängelse för detta brott. Däremot skulle behörighet föreligga i fråga om vårt föreslagna brott grovt köp av sexuell tjänst.

För det fall brottet köp av sexuell tjänst inte gradindelas i enlighet med vårt förslag ovan (se avsnitt 3.7.3), kommer den befintliga straffskalan för brottet att kvarstå, dvs. med ett maximistraff om fängelse ett år. Samtliga gärningar som faller in under den nuvarande bestämmelsen om köp av sexuell tjänst kommer därmed kunna lagföras när en gärningsman, som inte är svensk eller nordisk eller har hemvist här, finns här i riket.

Enligt vår uppfattning finns inte anledning att för brottet köp av sexuell tjänst göra avsteg från de nu gällande reglerna om omfattningen av svensk domstols behörighet och tillämpligheten av svensk lag.

Nämnas bör även att kravet på åtalsförordnande i 2 kap. 5 § BrB kan innebära en begränsning av hur långtgående denna domsrättsregel blir i praktiken. Vi återkommer till detta nedan.

Svensk domstol bör ha möjlighet att döma till svårare straff än vad som föreskrivs på gärningsorten

I tidigare lagstiftningsärenden där frågan om undantag från kravet på dubbel straffbarhet behandlats har det ansetts att det inte funnits anledning att tillämpa den begränsning av svensk domsrätt som följer av 2 kap. 2 § tredje stycket BrB (se avsnitt 3.3), på grund

av dess nära samband med kravet på dubbel straffbarhet.¹³² Vi anser att det på liknande sätt finns anledning att ge svenska domstolar möjlighet att döma till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten både vad gäller köp av sexuell tjänst och vårt föreslagna brott grovt köp av sexuell tjänst. Även för det fall brottet köp av sexuell tjänst inte gradindelas i enlighet med vårt förslag ovan (se avsnitt 3.7.3), bör begränsningen av svensk domsrätt enligt ovan inte tillämpas.

Krav på särskilt åtalsförordnande

Som ovan nämnts krävs beror det på en prövning av förhållandena i det särskilda fallet, om de svenska myndigheterna ska använda sig av de möjligheter till lagföring som ges i bestämmelserna i 2 kap. 1–3 §§ BrB. Även om ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet införs kan det i vissa fall finnas många goda skäl för att den svenska straffrättskipningen inte bör ingripa i så stor utsträckning som jurisdiktionsbestämmelserna tillåter. Som huvudregel gäller därför att åtal för ett brott som har förövats utanför Sverige får väckas endast efter särskilt åtalsförordnande. Utan ett sådant förordnande får alltså åtal inte väckas för t.ex. ett sexköp utomlands.

Om en person som omfattas av svensk domsrätt till följd av sin anknytning till Sverige gör sig skyldig till köp av sexuell tjänst i ett annat land än Danmark, Finland, Island eller Norge eller t.ex. på fartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av dessa stater (se avsnitt 3.3 om samtliga situationer som är undantagna kravet på åtalsförordnande) krävs således ett åtalsförordnande för att åtal ska kunna väckas i Sverige för gärningen.

Ovan har redogjorts för hur prövningen av åtalsförordnande sker i dag.

¹³² Se t.ex. prop. 2012/13:111 s. 106.

Bestämmelsens lydelse och en författningskommentar

2 kap. 2 § BrB

För brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, eller
3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller inte, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för sådana brott eller försök till brott som avses i

1. 4 kap. 1 a och 4 c §§ och 16 kap. 10 a § första stycket 1 och femte stycket,
2. 4 kap. 4 § andra stycket varigenom någon förmåtts att ingå ett sådant äktenskap eller en sådan äktenskapsliknande förbindelse som avses i 4 c §,
3. 6 kap. 11 §, eller
4. 6 kap. 1–6, 8, 9 och 12 §§, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Paragrafen innehåller vissa regler om svensk domstols behörighet att döma över brott som har begåtts utomlands. Fjärde stycket har ändrats.

Ändringen innebär att det görs ytterligare undantag från de inskränkningar av svensk domsrätt som följer av kravet i andra stycket på dubbel straffbarhet och föreskriften i tredje stycket om beaktande av straffmaximum i gärningslandets lag, genom att även brottet *köp av sexuell tjänst* undantas.

Undantaget innebär att brottet köp av sexuell tjänst kan bestraffas i Sverige även om det skulle vara fritt från ansvar enligt lagen i det land där de begicks. Likaså är svensk domstol oförhindrad att för dessa

brott döma till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

4 Köp av sexuell handling av barn

4.1 Inledning

Enligt direktiven för utredningen ska vi se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn och överväga en höjning av straffminimum i syfte att säkerställa en straffskala som återspeglar brottets allvar.

I förevarande avsnitt redogörs för frågor hänförliga till köp av sexuell handling av barn. Avsnittet inleds med en kortare bakgrund (avsnitt 4.2). I avsnitt 4.3. redogörs för vissa frågeställningar rörande ungdomar som utnyttjas i prostitution. Gällande rätt redovisas i avsnitt 4.4. Därefter redovisas inhämtad praxis och domstolarnas tillämpning av straffbestämmelsen om köp av sexuell handling av barn såvitt avser påföljdsbestämningen (avsnitt 4.5). Avsnitt 4.6 innehåller en internationell utblick. Avsnittet avslutas därefter med våra överväganden och förslag hänförliga till ovan angivna frågeställningar (avsnitt 4.7).

4.2 Bakgrund

Straffbestämmelserna i 6 kap. BrB har varit föremål för ett flertal omfattande reformeringar. Framför allt har bestämmelserna om brott mot barn och ungdomar ändrats flera gånger i syfte att förstärka skyddet för barn och ungdomar mot att utsättas för sexuella övergrepp. Likaså har man i den straffrättsliga lagstiftningen ytterligare velat markera allvaret i sexuella övergrepp mot barn.

Brottet köp av sexuell handling av barn infördes i 6 kap. 9 § BrB i samband med 2005 års reformering av 6 kap. BrB.¹ 2005 års sexualbrottsreform innebar genomgripande förändringar av straffbestäm-

¹ Se prop. 2004/05:45.

melseorna gällande sexuella övergrepp mot barn och förändringarna är grundade på en skärpt syn på sexualbrott mot barn. Straffbestämmelsen fick en ny brottsrubricering år 2005 men motsvarade sakligt till största delen vad som tidigare benämndes förförelse av ungdom.

Enligt tidigare lagstiftning dömdes den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under 18 år för förförelse av ungdom enligt dåvarande 6 kap. 10 § BrB. Straffet var böter eller fängelse i högst sex månader. Straffbestämmelsen om förförelse av ungdom tillkom med brottsbalken och avsåg att bereda ungdom ökat skydd mot att dras in i prostitution. Bestämmelsen var en del av det generella skyddet för personer under 18 år mot att utsättas för sexuella övergrepp. Bestämmelsen har ändrats vid några tillfällen, bl.a. år 1978 då en tidigare upptagen särskild åldersgräns för homosexuella förbindelser slopades.

Den dåvarande straffbestämmelsen om förförelse av ungdom var enligt förarbetena avsedd att tillämpas endast vid fall av utnyttjande av ungdomar i gatuprostitution eller liknande förhållanden.² För att på ett effektivt sätt skydda ungdomar från att dras in i prostitution föreslog 1998 års sexualbrottskommitté i sitt betänkande, *Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor*, (SOU 2001:14) att tillämpningsområdet för köp av sexuella tjänster av ungdomar borde utvidgas till att omfatta även köp av sexuella tjänster av ungdomar som sker under andra förhållanden än sådana som utgjorde rena prostitutionsförhållanden samt sådana fall där en person nyttjade en sexuell tjänst som någon annan betalade. Kommittén föreslog även att tillämpningsområdet skulle utvidgas så att det dåvarande uttrycket *sexuellt umgänge* ersattes med uttrycket *sexuell handling*. Det sistnämnda begreppet ansågs ha en något vidare innebörd. Enligt kommitténs förslag borde således tillämpningsområdet enligt den nya regleringen omfatta den som genomför en sexuell handling med någon som inte har fyllt 18 år, om den unge har företagit handlingen mot ersättning. I lagstiftningsärendet ansåg även regeringen, i likhet med flera remissinstanser, att det fanns skäl att förstärka skyddet för barn genom att utvidga det kriminaliserade området till att även avse andra situationer än

² Prop. 1969:25 och prop. 1983/84:105 s. 60.

rena prostitutionsförhållanden.³ Ett sådant förslag ansågs ha stöd i den forskning som då fanns om barn och ungdomars väg in i prostitution. Som skäl angavs att sexualiteten inte sällan i de sexuella relationer som kunde förekomma innan man kunde tala om egentlig prostitution fått en varukaraktär i den betydelsen att den byttes mot t.ex. materiella ting som kläder och smycken, men det kunde också förekomma andra situationer där någon t.ex. drog fördel av en ung persons svaghet eller bristande mognad och mot ersättning lockar, förleder och utnyttjar honom eller henne i sexuellt syfte. Även det senare kunde utgöra exempel på sådana situationer som i förlängningen kunde leda den unge in i prostitution. Det fanns enligt regeringens mening anledning att i den straffrättsliga lagstiftningen uppmärksamma även de nämnda fallen.⁴ Mot bakgrund av att regeringen ansåg att den allmänna bestämmelsen om köp av sexuella tjänster borde utvidgas till att omfatta även sådana fall där en person nyttjar en sexuell tjänst som någon annan betalar ansågs att ett sådant förfarande också borde vara kriminaliserat när det riktade sig mot en person under 18 år.⁵

Vidare diskuterades i lagstiftningsärendet även, mot bakgrund av att det föreslagits att det allmänna förbudet mot köp av sexuella tjänster borde tas in i 6 kap. BrB, huruvida det fanns behov av att särreglera köp av sexuella tjänster av personer under 18 år. I denna del anfördes att bestämmelsen om förförelse av ungdom emellertid var en del av det generella skyddet för personer under 18 år mot att utsättas för sexuella övergrepp samt att brott mot skyddsbestämmelser av det nu angivna slaget utgör brott mot person medan förbudet mot köp av sexuella tjänster emellertid motiverats både av enskilda och av allmänna intressen.⁶ Mot denna bakgrund ansågs att de båda bestämmelserna borde tas upp i skilda paragrafer.⁷ Detta var också att föredra med hänsyn till att bestämmelserna borde ha något olika tillämpningsområden.⁸

Straffet för förförelse av ungdom var som angetts böter eller fängelse i högst sex månader. 1998 års sexualbrottskommitté före-

³ Prop. 2004/05:45 s. 91 f.

⁴ Prop. 2004/05:45 s. 92.

⁵ Prop. 2004/05:45 s. 92.

⁶ Prop. 2004/05:45 s. 91 f.

⁷ Prop. 2004/05:45 s. 91 f.

⁸ Prop. 2004/05:45 s. 91 f.

slog att maximistraftet för brottet skulle höjas från fängelse i högst sex månader till fängelse i högst två år. Som skäl anfördes att köp av sexuella tjänster av underåriga generellt sett hade ett högre straffvärde än motsvarande handlingar som riktade sig mot vuxna personer.⁹ Enligt kommitténs mening borde detta komma till uttryck i straffbestämmelsens straffskala.¹⁰ Regeringen delade denna bedömning.

När det gällde frågan om huruvida böter fortfarande skulle finnas i straffskalan för brottet uttalade regeringen att då tillämpningsområdet för den föreslagna bestämmelsen var sådant att gärningar av skiftande slag skulle kunna bedömas som köp av sexuell handling av barn, ett minsta straff om fängelse 14 dagar kunde tyckas för strängt.¹¹ Det kunde t.ex. enligt regeringen vara fråga om fall där ersättning i någon form visserligen förekommit men där offret var nära 18 års ålder och omständigheterna även i övrigt var sådana att straffvärdet var lågt.¹² Regeringen ansåg mot angiven bakgrund att straffskalan även fortsättningsvis borde innehålla böter.¹³

4.3 Ungdomar som utnyttjas i prostitution

I dag har marknadsföring via internet tagit över som kontaktväg och det står klart att internet är en allt mera dominerande och växande arena för prostitutionskontakter, i synnerhet för ungdomar. Enligt en enkätundersökning på uppdrag av Ungdomsstyrelsen år 2009 uppgav en majoritet av de ungdomar som medverkade att de kommit i kontakt med sexköpare via internet.¹⁴ En liknande undersökning genomfördes år 2014, på uppdrag av Stiftelsen Allmänna Barnhuset.¹⁵ Även denna visade att en stor andel, knappt hälften, av de unga som medverkade hade kommit i kontakt med sexköpare via internet.

⁹ Prop. 2004/05:45 s. 92.

¹⁰ Prop. 2004/05:45 s. 92.

¹¹ Prop. 2004/05:45 s. 93.

¹² Prop. 2004/05:45 s. 93.

¹³ Prop. 2004/05:45 s. 93.

¹⁴ Se Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:9, *Se mig. Unga om sex och internet*.

¹⁵ Carl-Göran Svedin (red) m.fl., *Unga sex och internet- i en föränderlig värld*, 2015. Informationen i avsnittet är hämtad från de nämnda skrifterna.

Enligt undersökningen år 2009 har cirka 10 procent av unga mellan 16 och 25 år någon gång lagt ut ”sexiga bilder” av sig själva på internet. Ett annat exempel är s.k. *sexting* vilket innebär att skicka en avklädd bild eller film där bröst, kön eller rumpa syns. I den studie från år 2014 som nämnts ovan uppgav 24,7 procent av deltagarna att de någon gång skickat en sådan bild. Detta var vanligare bland de kvinnliga eleverna och bland dem där könsindelningen inte passade (27,1 respektive 24,5 procent). Samtidigt hade nära hälften av tjejerna upplevt att någon hade försökt övertala dem att skicka sexuella bilder, prata om sex eller agera framför webbkameran. För killar var motsvarande andel 13 procent.

Internet är en viktig arena i ungas sociala liv och ses av dem som något positivt. Tekniken har gjort att kontaktytorna ökat vilket samtidigt har medfört fler oönskade kontakter. Många unga har accepterat att det fungerar så och sägs ha strategier för att hantera obehagliga situationer.

Ungdomsstyrelsens slutsats år 2009, att de flesta ungdomar som utnyttjats sexuellt mot betalning fått kontakt med köpare via internet, stöds av resultaten från andra enkätundersökningar som genomförts angående ungdomars erfarenheter av att tillhandhålla sexuella tjänster.

I Ungdomsstyrelsens Ungdomsenkät uppgav 1,7 procent av de tillfrågade, vilket sägs motsvara 20 000 tjejer och killar, att de hade tagit emot ersättning för sex. Motsvarande resultat för 2014 års undersökning var att 0,9 procent av de medverkande ungdomarna hade sålt sex, 1,2 procent av pojkarna och 0,6 procent av flickorna.¹⁶ För de ungdomar där könsindelningen inte passade var motsvarande andel 3,8 procent.¹⁷ Unga verkar generellt ha en liberal attityd till sex mot ersättning. Drygt fyra av tio ansåg i 2009 års undersökning att det är acceptabelt att ha sex mot ersättning om båda är med på det. En av tio kunde tänka sig att själv ta emot ersättning för sex och killar var mer positivt inställda än tjejer. Det var dock vanligare att man kunde acceptera att andra gjorde sexuella handlingar mot ersättning än att man själv kunde tänka sig att göra det. I rapporterna från år 2009 och 2014 anges att andelen som uppger sig ha

¹⁶ Minskningen jämfört med tidigare undersökningar var dock inte signifikant.

¹⁷ Även andra studier ger stöd för att unga HBT-personer säljer sex i högre utsträckning än andra unga, se t.ex. Suzann Larsedotter m.fl., *Osynliga synliga aktörer: HBT-personer med erfarenhet av att sälja och/eller köpa sexuella tjänster*, RFSL.

tagit betalt för sex inte har ökat sedan 2004 trots att antalet unga internetanvändare har ökat kraftigt.

Av de nämnda rapporterna framgår samtidigt att de ungdomar som uppger att de tillhandahållit sexuella tjänster ofta har en problematisk livssituation. De har fler symtom av ångest, depression, posttraumatisk stress, dissociation, ilska och sexuella bekymmer, bristande vuxenkontakter och svårt att sätta gränser jämfört med andra ungdomar. Internet är som nämnts en viktig arena för kontakter, men tekniken är inte i sig orsaken till att dessa unga tillhandahåller sex mot betalning via internet.

Att unga som utnyttjas i prostitution har problem med psykisk ohälsa, ett sexualiserat beteende och gränsöverskridande handlingar – som alkoholkonsumtion, missbruk och kriminalitet – bekräftas bl.a. av rapporten från år 2014 där det framgår att andelen ungdomar som hade varit med om sexuella övergrepp var högre bland dem som hade utnyttjats genom sexköp än bland dem som inte hade det. Även andra studier visar att det finns ett starkt samband mellan att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp och att tillhandahålla sex mot ersättning.¹⁸ En undersökning bland HBT-ungdomar inom ramen för Ungdomsstyrelsens rapport visade att de som uppgav sig ha tillhandahållit sexuella tjänster i högre utsträckning angav att de hade ångest och var deprimerade jämfört med andra HBT-ungdomar.

Att de ungdomar som uppger att de erbjuder sex mot någon form av ersättning är en grupp ungdomar med många särdrag och svårigheter bekräftas även av Socialstyrelsens informanter. Det rör sig bl.a. om flickor som växer upp i missbrukarmiljöer och som tidigt blir både drogade och sexuellt utnyttjade men även om flickor i utåt sett väl fungerande familjer som förutom prostitutionen företagit andra självdestruktiva handlingar som självsvalt, hetsätning, och självmordsförsök. Vidare visar studier att ungdomar som har en svår problematik oftare har erfarenhet av att sälja sex än ungdomar som inte har en sådan problematik. Som ett exempel har 16 procent av ungdomar intagna på Statens institutionsstyrelses ungdomshem fått ersättning i utbyte mot sex.¹⁹

¹⁸ Se t.ex. *Ungdomar intagna på SIS särskilda ungdomshem 2013*, En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju, Statens Institutionsstyrelse 2015.

¹⁹ *Ungdomar intagna på SIS särskilda ungdomshem 2013*, En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju, Statens Institutionsstyrelse 2015, s. 48.

Forskning visar även att främst unga flickor använder själva sexsäljandet som en del i ett självskadande beteende.²⁰ Självskadabeteende bland barn och unga är ett växande samhällsproblem. Omfattningen av självskadabeteenden hos barn och unga bedöms ha ökat.²¹ Det finns även studier som visar att unga som säljer sex som ett led i ett självskadande beteende i stor utsträckning väljer att sälja mer våldsamma eller skadliga sexuella handlingar.²²

I samband med utredningens kontakter med Barnombudsmannen har det framkommit att unga som utnyttjas genom sexuella handlingar mot ersättning har förmedlat att de i stor utsträckning lägger skuld på sig själva för sexköpet och att de mår mycket dåligt psykiskt.

Av de kartläggningar som gjorts av annonser på internet framkommer att det nästan aldrig förekommer annonser där personen som erbjuder sexuella tjänster mot betalning uppges vara under 18 år.

I Socialstyrelsens rapporter framkommer emellertid att de personer som socialtjänsten kommer i kontakt med som har erfarenhet av prostitution i många fall utnyttjades första gången redan i 14–15-årsåldern. Detta bekräftas av svaren i enkätundersökningar som riktat sig till ungdomar. Även Prostitutionsenheten i Stockholm uppger att majoriteten av de drygt 400 personer som gått i någon form av samtal där berättar att de började tillhandahålla sexuella handlingar i 13–14-årsåldern. Av den enkätundersökning, som genomfördes av Ungdomsstyrelsen år 2009, framgår, på frågan vid vilken ålder de för första gången hade sålt sex mot ersättning, att tio personer (38,5 procent) var under 18 år första gången de sålde sex. Medelåldern var 17,8 år, 18,6 år för pojkar, 16,8 år för flickor och 13 år för den (1) person där könsindelningen inte passade. Motsvarande resultat i undersökningen år 2014 var 15,1 år för pojkar, 15,8 år för flickor och 15,5 år för dem där könsindelningen inte passade.

Det finns inga närmare uppgifter om antalet unga som utnyttjas för sexuella handlingar via internet eller i annan form av inomhus-

²⁰ Se t.ex. Linda Jonsson, *Online Sexual Behaviours Among Swedish Youth: Characteristics, Associations and Consequences*, Linköping University Medical Dissertations NO. 1444, 2015, s. 60, Linda Jonsson, *Sex som självskadabeteende*, i *Unga, sex och internet*, 2015, Linda Jonsson och Åsa Lundström Mattsson, *Unga som skadar sig genom sex*, 2012, samt Linda Jonsson och Carl Göran Svedin, *Online är jag någon annan...*, 2012, s. 5 och 27. Se också RPS Rapport 2014, *Människohandel för sexuella och andra ändamål*, Lägesrapport 15, s. 28.

²¹ Se t.ex. *Socialstyrelsens Folkhälsorapport* år 2009, s. 86, i vilken framgår att sjukhusvård på grund av självmordsförsök eller andra självdestruktiva handlingar har ökat kraftigt bland unga kvinnor sedan början av 1990-talet.

²² Linda Jonsson och Carl Göran Svedin, *Online är jag någon annan...*, 2012, s. 27 f.

prostitution. Det är därför inte möjligt att avgöra om antalet unga som på detta sätt utnyttjas sexuellt faktiskt har blivit fler de senaste åren.

4.4 Gällande rätt

Förutsättningar för gärningens straffbarhet

Bestämmelsen om köp av sexuell handling av barn finns i 6 kap. 9 § BrB. I bestämmelsens första stycke anges att den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmår ett barn som inte fyllt 18 år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för köp av sexuell handling av barn till böter eller fängelse i högst två år. I andra stycket anges att vad som sägs i första stycket även gäller om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Som angetts ovan har bestämmelsen sin bakgrund i straffbestämmelsen enligt 6 kap. 8 § BrB om förförelse av ungdom. Bestämmelsen är uttryckligen subsidiär till de tidigare bestämmelserna i 6 kap. BrB, vilka alltså har företräde.

Köp av sexuell handling av barn förövas av den som förmår ett barn som inte fyllt 18 år till en sexuell handling mot ersättning. Tillämpningsområdet har, som redovisas ovan, utvidgats något, jämfört med vad som gällde tidigare, genom införandet av kravet på sexuell handling.

Bestämmelsen syftar till att skydda barn från att dras in i prostitution. Barnet begår inte något brott och de allmänna medverkansbestämmelserna är inte tillämpliga på barnets agerande.

Rekvisitet att *förmå ett barn att företa eller tåla en sexuell handling* behöver inte handla om rena prostitutionsförhållanden. Även köp av sexuella handlingar som sker under andra förhållanden än sådana som utgör rena prostitutionsförhållanden omfattas.²³ Innebörden av begreppet sexuell handling är detsamma som avses under bestämmelsen om våldtäkt i 6 kap. 1 §.²⁴ Kravet att barnet ska förmås till handlingen innebär ett krav på en påverkan av barnet. Det har inte någon betydelse om barnet eller köparen är den aktive i

²³ Prop. 2004/05:45 s. 148.

²⁴ Prop. 2004/05:45 s. 148.

utförandet av den sexuella handlingen, vilket framgår av formuleringen att barnet företar eller tål den sexuella handlingen.²⁵

För straffansvar förutsätts att den utlovade eller utgivna ersättningen är en förutsättning för att barnet själv utför eller genomlider den sexuella handlingen. Ersättningen måste inte lämnas i förväg, utan redan ett utlovande av ersättning anses vara tillräckligt.²⁶ Med ersättning avses här detsamma som i straffbestämmelserna om utnyttjande av barn för sexuell posering och köp av sexuell tjänst.²⁷ Begreppet ersättning omfattar alltså förutom pengar även materiella ting, som t.ex. smycken eller kläder.²⁸ Ersättningen kan men behöver inte ha getts ut till den underårige utan kan ha getts ut helt eller delvis till någon annan, så länge den haft samband med den sexuella handlingen.²⁹ Av andra stycket framgår att straffansvaret träffar även den som nyttjar den sexuella handlingen men låter någon annan betala för den. Den som lämnat ersättningen kan dömas för medverkan till köp av sexuell tjänst av barn med stöd av 23 kap. 4 § men är inte gärningsman till sexualbrottet.³⁰ Under vissa förutsättningar kan ansvar för koppleri komma i fråga.³¹

För ansvar krävs uppsåt till samtliga omständigheter utom åldern för vilken det är tillräckligt med oaktsamhet enligt 6 kap. 13 § BrB (se avsnitt 5). Skulle gärningsmannen ha trott att den person som den sexuella handlingen köptes av fyllt 18 år och inte haft skälig anledning att anta annat, kan brottet köp av sexuell tjänst enligt 6 kap. 11 § BrB komma i fråga.

Straff och påföljd

Straffskalan är böter eller fängelse i högst två år. Som redovisats ovan höjdes straffmaximum från sex månaders fängelse till två års fängelse i samband med 2005 års reformering av 6 kap. BrB. Avsikten med höjningen var att markera att köp av sexuella handlingar som

²⁵ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 9 § BrB.

²⁶ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 9 § BrB.

²⁷ Prop. 2004/05:45 s. 148.

²⁸ Prop. 2004/05:45 s. 148.

²⁹ Prop. 2004/05:45 s. 148.

³⁰ Prop. 2004/05:45 s. 148.

³¹ Prop. 2004/05:45 s. 148.

riktar sig mot barn generellt sett har ett högre straffvärde än om gärningen riktar sig mot en vuxen person.

Från refererad praxis kan nämnas ett avgörande från Svea hovrätt, RH 2008:79. I fallet väckte åklagaren talan mot T.K. för bl.a. köp av sexuell handling av barn under påstående att T.K. förmått målsäganden, som inte fyllt 18 år, att mot ersättning företa och tåla vissa sexuella handlingar. Ersättningen hade bestått av en flaska whisky.

Tingsrätten fann åtalet styrkt och dömde T.K. för köp av sexuell handling av barn och två fall av olovligt anskaffande av alkohol-drycker till 150 dagsböter.

Tingsrättens dom överklagades bl.a. av åklagaren som yrkade att hovrätten skulle bestämma påföljden till fängelse. I frågan om påföljd uttalade hovrätten följande.

I samband med att straffbestämmelsen om köp av sexuell handling av barn fick sin nuvarande lydelse skärptes straffskalan för att markera att köp av sexuella handlingar av barn generellt har ett högre straffvärde än motsvarande köp från vuxna. Straffskalan är böter eller fängelse i högst två år. Enligt tidigare gällande lagstiftning dömdes för en sådan gärning för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

När det gäller fall där ett bötesstraff kan aktualiseras för köp av sexuell handling av ett barn nämns i motiven som ett exempel fall där offret är nära 18 år och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt (prop. 2004/05:45 s. 93). I övrigt ger förarbetena inte någon vägledning om vilka omständigheter som bör påverka straffvärdet. Vägledande domstolsavgöranden saknas i detta hänseende.

I förevarande fall var målsäganden 15 år och T.K. skulle fylla 31 år. De sexuella handlingarna var avancerade; T.K. förmådde målsäganden att suga på och smeka hans penis, att tåla att han själv stack in fingrar i hennes underliv och anus samt genomförde han ett vaginalt samlag med henne. I samband med detta fick han målsäganden att säga att hon var hans "kåta lilla slyna". Enligt hovrättens mening uppgår straffvärdet till åtminstone ett par månaders fängelse.

Även när det gäller val av påföljd för köp av sexuell handling av barn saknas vägledande motivuttalande och rättsfall. Bestämmelsen är för-anledd av att det finns ett behov av ett särskilt straffrättsligt skydd för barn och ungdomar mot att utnyttjas för köp av sexuella tjänster samt syftar till att skydda barn från att dras in i prostitution (prop. 2004/05:45 s. 91 och 147). Det angivna syftet talar för att det ofta finns anledning att överväga ett fängelsestraff för sådan brottslighet. Det aktuella brottets

karaktär talar enligt hovrättens mening för att påföljden i detta fall bör bestämmas till fängelse, om inte omständigheter hänförliga till T.K:s person med viss styrka talar för ett annat påföljdsalternativ.

I fråga om T.K. personliga förhållanden har av det läkarintyg som inhämtats i målet framkommit bl.a. att T.K. kan ha ett autistiskt syndrom, att det kan finnas ett visst intellektuellt handikapp samt att han klarar sig bra i socialt hänseende och att han har en fast anställning som fungerar bra. I läkarintyget föreslås att han döms till skyddstillsyn med föreskrift om psykiatriskt stöd. Även Kriminalvården har föreslagit skyddstillsyn.

Enligt hovrättens mening utgör dessa, tämligen särpräglade, förhållanden tillräckliga skäl att frångå ett fängelsestraff och i stället välja en sådan nyss nämnd frivårdspåföljd. Med hänsyn till att brottet köp av sexuella tjänster av barn, i enlighet med vad som har redogjorts för ovan, bör betraktas som ett sådant brott vars art talar för ett fängelsestraff, ska skyddstillsynen förenas med böter.

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att påföljden bestämdes till skyddstillsyn med föreskrift att genomgå den psykiatriska behandling som Kriminalvården i samråd med läkare fann nödvändig, och – med tillämpning av 28 kap. 2 § BrB – 150 dagsböter.

I sammanhanget bör också ett beslut från Åklagarmyndigheten nämnas.³² Beslutet avser granskning av utfärdande av strafföreläggande för köp av sexuell handling av barn.

I ärendet hade en åklagare meddelat ett strafföreläggande för köp av sexuell handling av barn vid sex tillfällen med påföljden 100 dagsböter. Strafföreläggandet godkändes. I januari 2014 beslutade Riksåklagaren att inleda ett särskilt tillsynsärende angående utfärdandet av strafföreläggandet. Av skälen för beslutet framgår följande.

Av förundersökningen framgår bl.a. följande. Parterna har fått kontakt med varandra genom chattkonversationer på internet. Där har det gjorts upp om att den misstänkte skulle köpa sex av målsäganden. Målsäganden var då 15 år gammal. Parterna träffades sedan vid åtminstone de sex tillfällen som strafföreläggandet omfattar och vid vart och ett av tillfällena betalade den misstänkte målsäganden för att hon skulle företa eller tåla sexuella handlingar. De sexuella handlingarna bestod bl.a. i samlag och oralsex. Den misstänkte har varit medveten om målsägandens ålder och han har erkänt brotten.

³² Åklagarmyndighetens beslut av den 25 mars 2014, dnr. ÅM 2013/10294.

Åklagaren och kammarchefen har utöver dessa omständigheter anfört ytterligare faktorer hänförliga till brottet som de ansett vara av betydelse för straffvärdebedömningen. Det är enligt min uppfattning tveksamt i vilken omfattning dessa faktorer kan utläsas ur utredningen. I vilket fall anser jag inte att dessa ytterligare omständigheter, i detta mål, ska tillmätas någon betydelse.

Åklagare har getts möjlighet att i vissa situationer utfärda strafförelägganden. Detta innebär att en lagföring åstadkoms utan en prövning i domstol. Ett godkänt strafföreläggande blir i princip slutgiltigt och kan inte prövas i ett normalt domstolsförfarande eller inom ramen för överprövning. Eftersom ett godkänt strafföreläggande är slutligt finns det ett antal förutsättningar som ska vara uppfyllda för att föreläggande ska kunna utfärdas och det är av vikt att åklagaren är omsorgsfull och noggrann i sina bedömningar.

Åklagare A har utfärdat ett strafföreläggande avseende sex fall av köp av sexuell handling av barn med påföljden 100 dagsböter.

Utredningen i ärendet har varit sådan att det funnits förutsättningar att väcka åtal och skuldfrågan har varit klarlagd. Det har inte förelegat något hinder att utfärda ett strafföreläggande med hänsyn till andra brottsmisstankar eller enskilda anspråk. Frågan i detta tillsynsärende är då om det funnits förutsättningar att utfärda det aktuella strafföreläggandet med hänsyn till påföljden.

År 1994 utvidgades tillämpningsområdet för strafföreläggande från att endast omfatta brott med högst sex månaders fängelse i straffskalan till att avse i princip alla bötesbrott. I motiven (prop. 1994/95: 23 s. 99) till denna utvidgning anges följande angående möjligheterna att utfärda ett strafföreläggande.

”Det avgörande för om strafföreläggande skall kunna utfärdas bör därför enligt regeringens mening vara om brottet i det enskilda fallet skall leda till ett bötesstraff. Därutöver måste påföljdspraxis för brottet ha en sådan stadga att det är möjligt för en åklagare att bedöma vad som är rätt påföljd. Brottet skall även i övrigt vara lämpligt att beivra genom strafföreläggande.”

För att det ska vara möjligt att utfärda ett strafföreläggande av villkorlig dom krävs det enligt 48 kap. 4 § rättegångsbalken att det är uppenbart att rätten skulle välja en sådan påföljd. Även om något motsvarande krav inte uttryckligen uppställts för strafförelägganden av böter innebär regleringen enligt min mening att det måste stå klart för åklagaren att straffet för gärningen ska bestämmas till böter för att ett sådant strafföreläggande ska kunna utfärdas.

Detta innebär att om det saknas relevant praxis för vilken påföljd ett brott ska medföra eller om det i det enskilda fallet finns förmildrande eller försvårande omständigheter och det är oklart vilken betydelse de har för påföljden så kan ett strafföreläggande inte utfärdas.

I förarbetena (prop. 2004/05:45 s. 93 f.) till bestämmelsen om köp av sexuell handling av barn anges det att köp av sexuella tjänster av underåriga generellt sett har ett högre straffvärde än motsvarande handlingar som riktar sig mot vuxna personer. Regeringen anför vidare att straffskalan även fortsättningsvis (liksom för det tidigare brottet förförelse av ungdom) bör innehålla böter eftersom tillämpningsområdet för bestämmelsen är sådant att även handlingar där ett minsta straff om fängelse 14 dagar kan tyckas för strängt kan omfattas. Som exempel ges att det kan vara fråga om fall där ersättning i någon form visserligen förekommit men där offret är nära 18 års ålder och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt.

Svea hovrätt har i ett rättsfall (RH 2008:79) bedömt att köp av sexuell handling av barn bör betraktas som ett sådant brott vars art talar för ett fängelsestraff. Utöver detta rättsfall saknas det publicerad praxis på området. I den senaste upplagan av Martin Borgeke m.fl., Studier rörande påföljdspraxis med mera, 5 uppl. 2013, s. 469 f., framgår det att det saknas enhetlig praxis för påföljdsbestämningen samt att statistik tyder på att domstolarna i stor utsträckning är benägna att återropa brottets art som skäl för fängelse.

Det saknas således fast praxis för hur straffet ska bestämmas för köp av sexuell handling av barn. Av det ovan anförda framgår dock att påföljden endast undantagsvis ska bestämmas till böter och att inte heller villkorlig dom kan betraktas som en uppenbar påföljd i de flesta fall.

Uttalandena i proposition och hovrättsavgörande tar sikte på enstaka fall av köp av sexuell handling av barn. I det aktuella fallet handlar det om sex tillfällen vilket naturligtvis kan påverka såväl påföljdsval som straffmätning.

Sammanfattningsvis har påföljdsvalet avseende den aktuella brottsligheten inte varit så klart att strafföreläggande kunde utfärdas i målet.

Jag vill härutöver ta tillfället i akt och påminna om att möjligheterna till sekretess skiljer sig åt i ärenden om strafföreläggande och ärenden där åtal väcks. För uppgifter i ärenden om strafföreläggande gäller inte sekretessen i 35 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslag (2009:400) (OSL) till skydd för enskilda personliga och ekonomiska förhållanden enligt 35 kap. 6 § OSL (andra sekretessbestämmelser kan dock vara tillämpliga i vissa fall). Om åtal väcks finns det däremot situationer då sekretessen kan bestå. I domstol kan sekretess t.ex. gälla till skydd för enskild i bl.a. mål om ansvar för sexualbrott (35 kap. 12 § OSL). Samma

sekretess gäller då även hos Åklagarmyndigheten och Polisen (35 kap. 7 § OSL). Åklagarna bör därför innan strafföreläggande utfärdas överväga om det kan finnas skäl att alltjämt behålla sekretess i ärendet. I sådana fall bör åklagarna i stället välja att väcka åtal.

Med dessa synpunkter avslutar jag ärendet.

Av vad som ovan anförts bör i vart fall den slutsatsen kunna dras att påföljden böter för närvarande endast i undantagsfall anses kunna väljas i mål gällande köp av sexuell handling av barn.

Direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi

Den 25 mars 2009 presenterade EU-kommissionen ett förslag till rambeslut om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuellt utnyttjande av barn samt barnpornografi (KOM [2009] 135) som föreslogs ersätta rådets rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (2004/68/RIF). Förslaget byggde i stora delar på Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp från 2005 (CETS No. 201). I och med Lissabonfördragets ikraftträdande den 1 december 2009 försvann den rättsliga grunden för att anta rambeslutet. Kommissionen presenterade därför den 29 mars 2010 ett förslag till direktiv som i stor utsträckning byggde på resultatet av förhandlingarna om rambeslutet. Kommissionens förslag till direktiv, Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF, antogs den 15 november 2011 och trädde för Sveriges del i kraft den 17 december 2011. Direktivet är sedan den 18 december 2013 genomfört i svensk rätt.

Direktivet syftar till att skapa minimiregler om brottsrekvisit och påföljder när det gäller sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi. Det syftar också till att stärka åtgärderna för att förebygga sådana brott och förbättra skyddet för brottsoffer. Utgångspunkten är att sexuella övergrepp mot barn och sexuell exploatering av barn, däribland barnpornografi, utgör allvarliga kränkningar av de grundläggande rättigheterna, framför allt barns rätt till det skydd och den omvårdnad som behövs för deras välfärd

i enlighet med vad som föreskrivs i Barnkonventionen och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. I direktivet slås fast att sexuella övergrepp och andra särskilt allvarliga former av sexuella övergrepp mot barn och sexuell exploatering av barn ökar och sprids genom användningen av ny teknik och internet.

Allvarliga brott som sexuell exploatering av barn och barnpornografi kräver en övergripande strategi som omfattar lagföring av gärningsmän, skydd av barn som är brottsoffer och förebyggande åtgärder mot fenomenet. Direktivet är avsett att tillhandahålla en övergripande rättslig ram för internationellt samarbete så att syftet kan uppnås. Viktiga inslag är möjligheten att hindra personer som dömts för brott från att arbeta med barn, möjligheten för arbetsgivare att vid rekrytering till sådan yrkesverksamhet eller organiserad frivilligverksamhet som innefattar nära kontakt med barn att bli informerade om fällande domar för brott som omfattas av direktivet samt åtgärder för att stänga ner och blockera hemsidor som innehåller barnpornografi.

Direktivet inleds med att ange dess syfte (art. 1). Begreppen barn, åldern för sexuellt självbestämmande, barnpornografi, barnprostitution, pornografisk föreställning och juridisk person definieras i art. 2. Med barn avses i direktivet varje person som är under 18 år. Åldern för sexuellt självbestämmande anges i direktivet som den ålder under vilken det enligt nationell lag är förbjudet att ägna sig åt sexuella handlingar med ett barn.

I art. 3–6 anges de gärningar som ska vara straffbelagda. Där framgår även de krav som direktivet uppställer i fråga om lägsta maximistraff för olika gärningar. Art. 3 behandlar brott som har samband med sexuella övergrepp. För vissa av gärningarna i art. 3 gäller kriminaliseringskravet endast när de riktar sig mot barn som inte uppnått åldern för sexuellt självbestämmande. Art. 4 behandlar brott som har samband med sexuell exploatering. Straffen i art. 3 och 4 är delvis differentierade beroende på om brottet riktar sig mot ett barn som uppnått åldern för sexuellt självbestämmande eller inte. I art. 4.1 anges att medlemsstaterna ska vidta de åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att de uppsåtliga handlingar som avses i punkterna 2–7 är straffbelagda. Vissa av punkterna i art. 4 tar sikte på barnprostitution. I art. 4.5 anges att det ska vara straffbelagt att förmå eller rekrytera ett barn till att delta i barnprostitution, eller dra nytta av eller på annat sätt utnyttja ett barn för sådana

syften. Maximistraflet i dessa fall anges till minst åtta års fängelse om barnet inte har uppnått åldern för sexuellt självbestämmande och minst fem års fängelse om barnet uppnått denna ålder. Av art. 4.6 följer att det ska vara straffbelagt att tvinga eller med våld förmå ett barn till barnprostitution, eller att hota ett barn för sådana syften, och att maximistraflet i dessa fall ska vara minst tio års fängelse om barnet inte har uppnått åldern för sexuellt självbestämmande och minst fem års fängelse om barnet uppnått denna ålder. I art. 4.7 anges slutligen att det ska vara straffbelagt att ägna sig åt sexuella handlingar med ett barn, där barnprostitution utnyttjas. Maximistraflet anges till minst fem års fängelse om barnet inte har uppnått åldern för sexuellt självbestämmande och minst två års fängelse om barnet uppnått denna ålder.

I art. 5 behandlas brott som har samband med barnpornografi och i art. 6 kontaktsökning med barn i sexuellt syfte. I art. 7 stadgas vad som ska gälla i fråga om dels ansvar för medverkan till brott enligt direktivet, dels ansvar för försök till vissa av brotten. I art. 8 behandlas vissa frågor om frivilliga sexuella handlingar. Av bestämmelsen framgår att det är upp till medlemsstaterna att avgöra om vissa handlingar ska vara straffbara när de involverar jämbördiga parter som är nära i ålder och grad av utveckling och mognad eller när barnet nått åldern för sexuellt självbestämmande. I art. 9 anges vilka omständigheter som ska anses som försvärande.

I art. 10 behandlas frågor om diskvalifikation och information om fällande domar. Medlemsstaterna ska enligt p. 1 säkerställa att personer som dömts för brott som omfattas av direktivet kan förhindras att utöva åtminstone yrkesverksamhet som inbegriper direkta och regelbundna kontakter med barn. Enligt p. 2 ska medlemsstaterna vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att arbetsgivare, vid rekrytering till yrkesverksamhet eller organiserad frivilligverksamhet som innefattar sådana kontakter med barn, har rätt att få information om fällande domar för brott som direktivet omfattar. Arbetsgivarna ska få informationen på lämpligt sätt, såsom genom tillgång på begäran eller via den berörda personen. I p. 3 anges att information rörande fällande domar för brott enligt direktivet eller om diskvalifikationer till följd av sådana domar ska kunna överföras mellan medlemsstaterna i enlighet med de förfaranden som anges i rådets rambeslut 2009/315/RIF om organisationen av medlems-

staternas utbyte av uppgifter ur kriminalregistret och uppgifternas innehåll.

Art. 11 handlar om beslag och förverkande medan art. 12 och 13 behandlar juridiska personers ansvar samt sanktioner för dessa. I art. 14 föreskrivs att det ska vara möjligt för de behöriga myndigheterna att avstå från att lagföra eller straffa barn som är offer för sexuella övergrepp eller sexuell exploatering för deras medverkan i brott som de har tvingats att begå som en direkt följd av att de har utsatts för vissa gärningar enligt direktivet. Art. 15 behandlar frågor om utredning och lagföring. Enligt p. 1 ska utredning och lagföring inte vara beroende av anmälan från brottsoffret. I p. 2, som behandlar frågan om preskription, anges att lagföring av flertalet brott enligt direktivet ska kunna ske under en tillräckligt lång tidsperiod efter det att offret uppnått myndighetsåldern och i en utsträckning som motsvarar brottets svårhetsgrad. Punkterna 3 och 4 anger att det ska finnas effektiva utredningsverktyg samt åtgärder för att möjliggöra identifiering av barn som är offer för brott enligt direktivet.

Frågor om rapportering av misstanke om sexuella övergrepp eller sexuell exploatering respektive om domsrätt behandlas i art. 16 och 17. Art. 18–20 tar upp frågor om hjälp, stöd och skyddsåtgärder för barn som är brottsoffer. I art. 21–25 behandlas åtgärder för att förebygga att sådana brott som omfattas av direktivet begås, såsom åtgärder mot reklam för möjligheten att begå övergrepp och för barnsexturism samt mot webbplatser som innehåller eller sprider barnpornografi, liksom olika former av interventionsprogram.

Avslutningsvis ges i art. 26–30 bestämmelser om bl.a. införlivande, rapportering och ikraftträdande.

I arbetet med genomförandet av direktivet konstaterades att Sverige levde upp till åtagandena i art. 4 och att inga lagstiftningsåtgärder var påkallade med anledning av artikeln.³³ De straffbestämmelser art. 4 innehöll bedömdes i svensk rätt kunna motsvaras av flera av brotten i 6 kap. BrB, däribland brottet köp av sexuell handling av barn.

³³ Se Ds 2012:45.

4.5 Praxis

4.5.1 Det granskade materialet

En av utredningens uppgifter har varit att se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn och överväga en höjning av straffminimum i syfte att säkerställa en straffskala som återspeglar brottets allvar. I uppdraget har ingått att granska och analysera tillämpningen av straffbestämmelsen, särskilt när det gäller straffvärdebedömning och påföljdsval. För att närmare kunna göra detta har vi valt att samla in, gå igenom och referera domar från tingsrätter och hovrätter där domstolarna prövat frågor om köp av sexuell handling av barn. Det saknas avgöranden från Högsta domstolen. Vi har valt att begränsa oss till domar meddelade från och med år 2008 till och med den 31 december 2015. Domar som meddelats därefter har vi inte haft möjlighet att beakta. Ett urval av de domar vi inhämtat rörande köp av sexuell handling av barn redovisas i *bilaga 3* till betänkandet. Vi har också tagit del av statistik från Brå rörande brottet köp av sexuell handling av barn.

En utvärdering av domar rörande köp av sexuell handling av barn från reformen år 2005 fram till och med år 2009 finns i betänkandet *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag* (SOU 2010:71).

4.5.2 Påföljdsbestämning vid tillämpning av 6 kap. 9 § BrB

Vi har, för att kunna granska och analysera tillämpningen av straffbestämmelsen om köp av sexuell handling av barn och därmed också överväga en höjning av straffminimum, hämtat in domar där huvudbrottet, dvs. det brott i lagföringen som har det strängaste straffet i straffskalan, utgjorts av brottet köp av sexuell handling av barn. Brottet köp av sexuell handling av barn har i en del fall funnits representerat även i domar som vi begärt in rörande andra brott. Hänsyn har i relevanta fall tagits till brottet köp av sexuell handling av barn även i sådana domar.

Den 31 december 2015 hade utredningen erhållit 26 domar där huvudbrottet, dvs. brottet med den strängaste straffskalan, utgjorts

av köp av sexuell handling av barn.³⁴ Av dessa har 19 domar varit fällande medan tre varit friande. Därutöver har fyra av domarna rört antingen flera tilltalade eller flera målsäganden där domstolarna har meddelat friande domslut beträffande någon eller några av de tilltalade eller beträffande gärningar begångna mot någon eller några av målsägandena. Domar som har meddelats efter december 2015 har vi inte kunnat beakta.

I de flesta fall har vi endast haft tillgång till domstolarnas domar i målet. Något ytterligare material, såsom förhör som hållits under förundersökningen, har i dessa fall inte gått genom.

Det bör framhållas att domarnas utformning och omfattning varierar. I vissa domar redovisas de hördas berättelser ingående, medan andra domar bara kortfattat tar upp det som domstolarna bedömt vara väsentligt för prövningen av målet. Också när det gäller domstolarnas motiveringar förekommer väsentliga variationer.

Domar som avser tillämpningen av 6 kap. 9 § BrB

Av statistik från Brå gällande lagföringar för brottet köp av sexuell handling av barn framgår att antalet lagföringar där brottet varit huvudbrott varierar från 1 fall år 2006 till som mest 24 fall för år 2012. Vidare framgår att det år 2006 var ett lagföringsbeslut med det brottet som huvudbrott, sex år 2007, fyra år 2008, sex år 2009, nio år 2010, sju år 2011, tjugofyra år 2012, sju år 2013 och tre år 2014. Av statistiken framgår även vilken typ av påföljd de lagförda personerna fått, även om straffmätningen inte preciseras i uppgifterna (se nedanstående tabell).

³⁴ Om den tilltalade döms för flera brott är huvudbrottet det brott som har den strängaste straffskalan. För det fall flera av brotten som den tilltalade döms för har samma straffskala väljs ett av brotten slumpmässigt ut som huvudbrott. I vår framställning har vi dock valt att betrakta köp av sexuell handling av barn som huvudbrott i de domar där en tilltalad döms för flera brott med samma straffskala.

Tabell 4.1 Köp av sexuell handling av barn, lagförda personer och påföljdsval 2006–2014³⁵

År	Fängelse	Skyddstillsyn	Villkorlig dom utan samhällstjänst	Villkorlig dom med samhällstjänst
2006				
2007		2		1
2008	1			
2009	1	1		1
2010	2	1	3	2
2011	3	2	1	1
2012		6	6	2
2013	1	1		3
2014	1			

År	Ungdoms-tjänst	Böter i dom	34 kap 1 § 1 p BrB	Böter i strafföreläggande
2006				1
2007		1		2
2008	2			1
2009		2		1
2010		1		
2011				
2012		9	1	
2013		1		1
2014		1		1

Källa: Brå 2006–2014

Av statistiken framgår att det totalt mellan åren 2006 och 2014 förekommit 67 lagföringar för köp av sexuell handling av barn där det brottet utgjort huvudbrott. I sammanhanget kan nämnas att det t.ex. år 2013 gjordes 150 anmälningar om köp av sexuell handling av barn och att dessa endast resulterade i 7 domslut eller lagföringar.³⁶

³⁵ Brås statistik för år 2015 presenteras i mycket nära anslutning till redovisningen av delbetänkandet varför vi inte haft möjlighet att redovisa denna statistik.

³⁶ RPS Rapport 2014, *Människohandel för sexuella och andra ändamål*, Lägesrapport 15, s. 27.

Såvitt framgår av statistiken ovan har straffvärdet för köp av sexuell handling av barn uppenbarligen i flera fall legat på fängelse-nivå med tanke på påföljdsvalet. I vissa andra fall tycks straffvärdet ha legat på bötesnivå. Eftersom det av statistiken inte kan utläsas uppgift om ålder och personliga omständigheter hos gärningsmännen är det dock oklart om straffvärdet motsvarat böter eller fängelse i de fall där böter valts som påföljd. År 2012 anges i statistiken att böter valts som påföljd i nio fall. Sannolikt bör fem av dessa kunna hänföras till Södertörns tingsrätts dom från den 2 mars 2012 i mål B 14554-11. Av denna dom framgår att dagsböter valdes som påföljd med hänsyn till att de sexuella handlingar som åtalen gällde inte hade varit särskilt avancerade och att det inte förekommit några inslag av förnedring eller våld i samband med handlingarna samt att gärningarna begåtts endast några månader innan målsäganden skulle fylla 18 år. För att markera att gärningarna var allvarigare än om det varit fråga om en kvinna över 18 år ansåg tingsrätten att antalet dagsböter borde ligga högre än vad som motsvarade den praxis som utvecklats beträffande köp av sexuell tjänst. Tingsrätten uttalade också att det i de fall det varit fråga om mer än ett sammanträffande med målsäganden bötesstraffen borde sättas högre än i de fall där det endast förekommit ett sådant sammanträffande.

Som angetts har vi, för att kunna överväga en höjning av straffminimum, granskat och analyserat tillämpningen av straffbestämmelsen, särskilt såvitt avser straffvärdebedömning och påföljdsval. Som ovan redovisats ger förarbetena inte någon vägledning om vilka omständigheter som bör påverka straffvärdet. I förarbetena nämns endast ett exempel på när bötesstraff skulle kunna komma i fråga. Som exempel på när det gäller fall där ett bötesstraff skulle kunna aktualiseras för köp av sexuell handling av ett barn nämns fall där offret är nära 18 år och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt.³⁷ Vägledande domstolsavgöranden från Högsta domstolen saknas i detta hänseende. Enligt vad som redogjorts för ovan under avsnitt 4.4 finns ett refererat hovrättsavgörande som gäller brottet köp av sexuell handling av barn (RH 2008:79). I sammanhanget bör påtalas att Riksåklagaren begärt att Högsta domstolen

³⁷ Prop. 2004/05:45 s. 93.

skulle pröva påföljden för köp av sexuell handling av barn.³⁸ Ärendet rörde en man som dömts för ett flertal olika sexualbrott till fängelse. Den del som Riksåklagaren ville få prövad avsåg fem fall av köp av sexuell handling av barn. De riktade sig mot en 16-årig flicka med självskadebeteende som blivit utsatt för våldsamma och kränkande sexuella handlingar mot betalning. Hovrätten bedömde att straffvärdet för de fem brotten sammanlagt var fängelse i sex månader. Mot bakgrund av de mycket försvårande omständigheterna kring gärningarna ansåg dock Riksåklagaren att straffvärdet skulle uppgå till fängelse i minst två år. Som skäl härför anförde Riksåklagaren bl.a. att självskadebeteende bland barn och unga är ett växande samhällsproblem och att detta inte sällan tar sig uttryck i att barn "frivilligt" ställer upp på allehanda och ofta djupt kränkande sexuella handlingar mot någon form av betalning. Mot denna bakgrund var det enligt Riksåklagaren av stor vikt att Högsta domstolen skulle klargöra hur straffet ska bestämmas när det gäller köp av sexuell handling av barn i sådana fall. Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd i målet.³⁹

Vid vår genomgång av de domar vi erhållit från domstolarna kan, såvitt gäller straffvärdebedömningen, konstateras att domstolarna ofta, i straffvärdehöjande riktning, tagit hänsyn till att målsäganden befunnit sig i en utsatt situation, t.ex. att målsäganden utsatts för påtryckningar från den tilltalades sida, att situationen tett sig skrämmande för målsäganden eller att målsäganden befunnit i ett särskilt utsatt känslotillstånd samt i en svår social situation.⁴⁰ Likaså har domstolarna i straffvärdehöjande riktning tagit hänsyn till att den tilltalade varit betydligt äldre än målsägandena och att det varit fråga om avancerade sexuella handlingar.⁴¹ I straffvärdesänkande riktning har domstolarna i något fall tagit hänsyn till att handlingarna inte varit särskilt avancerade och att målsäganden snart skulle fylla 18 år.

³⁸ ÅM 2015/3836. Det överklagade avgörandet var Svea hovrätts dom den 19 maj 2015 i mål nr B 2517-15.

³⁹ Högsta domstolens beslut den 30 juni 2015 i mål nr B 3099-15.

⁴⁰ Se t.ex. Malmö tingsrätts dom den 23 juni 2010 i mål nr B 3281-09 samt Ystads tingsrätts dom den 20 maj 2011 i mål nr B 2857-09.

⁴¹ Se t.ex. Ystads tingsrätts dom den 20 maj 2011 i mål nr B 2857-09 och Svea hovrätts dom den 14 mars 2008 i mål nr B 8918-06 (Stockholms tingsrätts dom den 18 oktober 2006 i mål nr B 1070-06).

Efter att ha gått igenom de domar vi erhållit från domstolarna kan vi konstatera att domstolarna oftast argumenterar för att det är fråga om brott mot en skyddslagstiftning med syfte att skydda barn från att lockas in i prostitution. I övervägande delen av de fällande domar vi erhållit från domstolarna har argumenterats för att brottet köp av sexuell handling av barn utgör ett brott av sådan art att påföljden bör bestämmas till fängelse.⁴² För att avvika från den angivna presumtionen för fängelse har krävts att omständigheter hänförliga till den tilltalades person med viss styrka talat för ett annat påföljdsalternativ.⁴³ Hänsyn har också tagits till brottets karaktär i det enskilda fallet.⁴⁴

Som angetts ovan har det totalt mellan åren 2006 och 2014 förekommit 67 lagföringar för köp av sexuell handling av barn där det brottet utgjort huvudbrott. Underlaget för vår utvärdering kan därmed tyckas vara något begränsat. Vår bedömning är dock att den likväl torde kunna ge en någorlunda korrekt bild av hur domstolarna tillämpat straffbestämmelsen, särskilt när det gäller straffvärdebedömning och påföljdsval.

När det gäller frågan om straffvärde och påföljdsbestämning för brottet kan konstateras att i vart fall vår praxisundersökning indikerar att det finns en någorlunda enhetlig rättstillämpning på området. Slutsatsen bör kunna dras att domstolarna i princip alltid beaktar hur situationen tett sig för målsäganden, att det är fråga om en skyddslagstiftning och att det är fråga om ett brott av sådan art som innebär att det föreligger en presumtion för fängelse. Domstolarna har i de mål vi erhållit och gått igenom sällan funnit att omständigheterna varit sådana att det funnits skäl att utdöma böter för brottet. Domstolarna har i stället ofta funnit anledning att överväga ett fängelsestraff, såvida inte omständigheter hänförliga till den tilltalades person

⁴² Se t.ex. Svea hovrätts dom den 14 mars 2008 i mål nr B 8918-06 (Stockholms tingsrätts dom den 18 oktober 2006 i mål nr B 1070-06.), Malmö tingsrätts dom den 23 juni 2010 i mål nr B 3281-09 och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 20 juni 2013 i mål nr B 1980-13 (Göteborgs tingsrätts dom den 18 februari 2013 i mål nr B 4355-12).

⁴³ Se t.ex. Malmö tingsrätts dom den 23 juni 2010 i mål nr B 3281-09, Göteborgs tingsrätts dom den 10 februari 2012 i mål nr B 1099-11, Hovrätten för Västra Sveriges dom den 20 juni 2013 i mål nr B 1980-13 (Göteborgs tingsrätts dom den 18 februari 2013 i mål nr B 4355-12) och Svea hovrätts dom den 3 juni 2014 i mål nr B 787-14 (Stockholms tingsrätts dom den 23 december 2013 i mål nr B 12448-11).

⁴⁴ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 14 mars 2008 i mål nr B 8918-06 (Stockholms tingsrätts dom den 18 oktober 2006 i mål nr B 1070-06) och Södertörns tingsrätts dom den 2 mars 2012 i mål nr B 14554-11.

med viss styrka talat för ett annat påföljdsalternativ. Det kan således konstateras att de principer för påföljdsbestämningen som uttalades i RH 2008:79 fått ett stort genomslag på rättstillämpningen.

4.6 Förhållandet i andra länder

4.6.1 Norden

Danmark

I dansk rätt är det straffbart att mot betalning eller löfte om betalning ha samlag med en person under 18 år. Straffet är böter eller fängelse upp till två år.⁴⁵ Även att medverka till att en person under 18 år mot betalning eller löfte om betalning har samlag med en kund är straffbart. En sådan handling straffas med böter eller fängelse i högst 6 år. Bestämmelserna ska tillämpas även när det rör sig om andra sexuella handlingar än samlag.⁴⁶

Finland

Enligt finsk rätt kan den som genom att utlova eller utge ersättning får någon som är under 18 år att ha samlag eller företa någon annan sexuell handling, dömas för köp av sexuella tjänster av en ung person. Straffet anges till böter eller fängelse i högst två år (20 kap. 8 a § strafflagen).

För köp av sexuella tjänster av en ung person döms även den som utnyttjar angivna sexuella tjänster, för vilka någon annan har utlovat eller utgett ersättning.

Även försök till brottet är straffbart.

Straffbarheten enligt paragrafen förutsätter att gärningsmannen haft uppsåt till att han eller hon har haft samlag eller utfört en annan sexuell handling med en minderårig.

⁴⁵ Straffeloven § 224.

⁴⁶ Straffeloven § 225.

Norge

I norsk rätt regleras köp av sexuella handlingar från minderåriga och köp av sexuella tjänster från vuxna i två olika paragrafer.

När det gäller minderåriga, dvs. personer under 18 år, stadgas i straffeloven § 309 att den som skaffar sig eller annan samlag eller annan sexuell handling med en person under 18 år genom att utlova eller avtala om vederlag kan straffas för köpet. Detsamma gäller i fall där ersättningen har utlovats eller avtalats av annan samt i fall där den minderårige förmås att utföra ovan angivna handlingar med sig själv.

Angivna handlingar straffas med böter eller fängelse upp till två år.

Har samlaget eller den sexuella handlingen skett på ett särskilt kränkande sätt, utan att det är straffbart enligt andra bestämmelser, är straffet fängelse upp till tre år.

4.6.2 Övriga Europa

Samtliga länder i Europa har en lagstiftning som bestraffar köp av sexuella handlingar av barn. Nedan redovisar vi ett par exempel på sådan lagstiftning.

Nederländerna

Enligt nederländsk rätt är det enligt artikel 248 b DCC (strafflagen, Dutch Criminal Code) straffbart att köpa sexuella tjänster av minderåriga. När det gäller ungdomar mellan 16 och 17 år finns en bestämmelse som innebär att den som sexuellt utnyttjar en sådan person som erbjuder sig att utföra sexuella handlingar mot ersättning döms till böter eller fängelse högst fyra år. Motsvarande bestämmelser om skydd för barn under 16 år finns i ett flertal olika artiklar. Olika åldersgränser gäller, i vissa fall gäller åldersgränsen 12 år och i andra fall gäller åldersgränsen 16 år.

Tyskland

Köp av sexuell handling av barn regleras i tysk rätt i sektion 180 och 182 i den tyska strafflagen (Strafgesetzbuch – StGB).

Den som är över 18 år och som utnyttjar en person under 18 år, genom att själv delta i sexuella aktiviteter med honom eller henne eller förmår personen att tåla sexuella handlingar mot ersättning, döms till böter eller fängelse högst fem år (sektion 182 StGB).

4.7 Överväganden och förslag

4.7.1 Inledning

Som anförts i direktiven till utredningen kan det sättas i fråga om böter som påföljd för köp av sexuell handling av barn fullt ut kan anses motsvara allvaret i gärningen. Sverige har också av FN:s barnrättskommitté kritiserats för att inte se tillräckligt allvarligt på bl.a. köp av sexuell handling av barn och för att påföljderna för detta brott inte är proportionerliga.⁴⁷ Det är mot denna bakgrund vi har i uppdrag att se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn för att säkerställa att den motsvarar brottets allvar samt i det sammanhanget särskilt överväga en höjning av straffminimum genom att ta bort böter i straffskalan.

⁴⁷ Se barnrättskommitténs rapporter (CRC/C/SWE/CO/4) avseende Sveriges genomförande av barnkonventionen samt sammanfattande slutsatser 2007 (CRC/C/OPAC/SWE/CO/1) och 2011 (CRC/C/OPSC/SWE/CO/1).

4.7.2 Straffet för brottet köp av sexuell handling av barn bör skärpas

Bedömning: Straffet bör skärpas för brottet köp av sexuell handling av barn.

Ytterligare förutsättningar bör tillskapas för att vid mer allvarliga fall av köp av sexuell handling av barn kunna göra en mer nyanserad bedömning av straffvärdet.

Det är av central betydelse att skydda barn och ungdomar från att dras in i prostitution. Hur stor omfattningen är i Sverige av utnyttjande av barn och ungdomar genom köp av sexuella handlingar är svårt att bedöma, men undersökningar visar på att de unga som har erfarenhet av prostitution i många fall börjar tillhandahålla sexuella handlingar redan vid 13–15 års ålder (se ovan avsnitt 4.3). Straffrättsligt möts detta genom kriminaliseringar, där köp av sexuella handlingar av den som är under 15 år många gånger är straffbara som våldtäkt mot barn, med ett minimistraff om fängelse två år, eller som sexuellt övergrepp mot barn om den sexuella handlingen inte avsett samlag eller därmed jämförlig handling. För köp av sexuella handlingar som riktas mot dem som är i åldern 15–17 år kan i stället brottet köp av sexuell handling av barn bli aktuellt.

När det gäller sexualbrott mot barn i allmänhet bör framhållas att motiven bakom den lagstiftning som skyddar barn mot sexuella övergrepp delvis skiljer sig från den lagstiftning som tar sikte på vuxnas skydd mot övergrepp. En utgångspunkt är att barn under 15 år, på grund av sin utvecklingsnivå och sin beroendeställning, aldrig kan samtycka till sexuella handlingar. Barns förmåga att ge uttryck för sin vilja i sådana situationer är också av naturliga skäl mycket begränsad. Lagstiftningen skiljer därför på om ett sexualbrott riktats mot ett barn eller mot en vuxen. Avsikten är att lagstiftningen tydligt ska förmedla att om ett barn deltar i en sexuell aktivitet med en vuxen är detta helt och hållet den vuxnes ansvar.

Genom att den sexuella självbestämmanderätten inträder vid 15 års ålder anses barn därefter ha förmåga att samtycka till sådana handlingar. Brottet köp av sexuell handling av barn riktar sig mot brottsoffer över 15 år. När det gäller barn i åldrarna 15–17 år är utgångspunkten alltså att de inte anses ha förmågan att samtycka till att sälja sexuella handlingar.

Brottet köp av sexuell handling av barn infördes år 2005 genom en modernisering av den dittillsvarande bestämmelsen om förförelse av ungdom (se ovan avsnitt 4.2). Tillämpningsområdet utökades och maximistraftet höjdes från sex månaders fängelse till fängelse i två år. Det sistnämnda genomfördes för att markera att köp av sexuella handlingar av barn generellt sett har ett högre straffvärde än motsvarande gärningar som riktar sig mot vuxna personer. Böter i straffskalan för brottet behölls dock.

Som framgått av utredningens genomgång av tillämpningen av straffbestämmelsen (se avsnitt 4.5) är det inte särskilt många personer som lagförts för brottet köp av sexuell handling av barn sedan bestämmelsen infördes. Vår genomgång av praxis liksom uppgifter från företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna visar även på att det i viss utsträckning förekommer att lagföring i stället sker för köp av sexuell tjänst, trots att omständigheterna varit sådana att en mer omsorgsfull utredning från de brottsbekämpande myndigheternas sida rimligen borde gett underlag för lagföring enligt bestämmelsen köp av sexuell handling av barn, med det strängare straff som därmed följer (se avsnitt 5 – Oaktsamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn [6 kap. 13 § BrB]). Vidare visar utredningens genomgång av praxis att påföljden för köp av sexuell handling av barn bestäms till en icke frihetsberövande påföljd i cirka 80 procent av fallen samt att böter förekommer som påföljd.⁴⁸

Som nämnts i avsnitt 4.2 var en av de viktigaste rättspolitiska utgångspunkterna med kriminaliseringen av köp av sexuell handling av barn att bereda ungdomar ett skydd mot att dras in i prostitution. Som framgått tidigare (se ovan avsnitt 4.3) visar aktuell forskning att de barn och ungdomar som utnyttjas genom sexköp ofta är särskilt utsatta genom att de har en mycket problematisk livssituation, med dålig psykisk hälsa, bristande vuxenkontakter, missbruk eller andra självdestruktiva beteenden. Självskadebeteende bland barn och unga är vidare ett växande samhällsproblem. Därutöver har den unge oftast svårigheter att själv sätta gränser, även sexuella, vilket inte sällan utnyttjas hänsynslöst. Ofta har den unge också tidigare erfaren-

⁴⁸ Det bör noteras att flertalet av gärningsmännen är vuxna. Gärningsmannens ålder är således i dessa fall inte en faktor som har medfört att påföljden har bestämts till en icke frihetsberövande påföljd.

heter av sexuella övergrepp riktade mot sig. Samtidigt ger den nya informationstekniken möjlighet till omfattande kontaktytor för barn och ungdomar som i de här sammanhangen kan leda till sexuella kontakter. Som angetts är internet i dag en allt mera dominerande och växande arena för prostitutionskontakter, i synnerhet för ungdomar. Det är känt att erfarenheter hos barn och unga av att erbjuda sexköp generellt sett medför omfattande skadeeffekter för dem. Dessutom blir sådana handlingar tidigt i livet inte sällan en inkörsport till mer omfattande prostitution senare i livet. Det bör i sammanhanget påpekas att faktisk rekrytering av ett barn in i prostitution kan utgöra människohandel enligt 4 kap. 1 a § BrB.

Genom den forskning som föreligger i dag finns bättre kunskap om prostitutionens skadeverkningar för unga och om utbredningen av att sälja sex som ett led i självskadebeteenden. Vid överväganden kring kriminaliseringen av köp av sexuell handling av barn är således skyddsaspekterna för den enskilde unge särskilt framträdande. I detta brott utnyttjas den unges utsatthet och den unges oförmåga i många fall att sätta sexuella gränser. Men även för det samhälleliga intresset att generellt sett motverka utbredningen av prostitutionen med utnyttjande av såväl barn och ungdomar som vuxna är kriminaliseringen av köp av sexuell handling av barn av central betydelse. Likaså är det viktigt att man från lagstiftarens sida visar att aktuellt brott är oacceptabelt och att det innebär en allvarlig kränkning av barnet.

Enligt vår uppfattning finns det mot angiven bakgrund skäl att anlägga en skärpt syn på straffet för brottet köp av sexuell handling av barn för att ytterligare markera brottets allvar och dess särskilda beskaffenhet jämfört med köp av en sexuell tjänst av den som är vuxen. Nedan behandlar vi hur detta bör åstadkommas (se avsnitt 4.7.4). Vår uppfattning är att det även bör skapas ytterligare förutsättningar för att vid allvarliga fall av köp av sexuell handling av barn kunna göra en mer nyanserad bedömning av straffvärdet. Vi behandlar hur detta ska åstadkommas i avsnitt 4.7.5–4.7.6. Nedan föreslår vi även en ändring av brottsbenämningen (se avsnitt 4.7.7).

I sammanhanget bör även nämnas att vi i avsnitt 5 behandlar oaktsamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn (6 kap. 13 § BrB). Våra förslag i den delen medför bl.a. ett tydliggörande av vilken grad av aktsamhet som bör kunna krävas av en gärningsman för att han eller hon ska undgå

straffansvar. Därutöver innebär vårt förslag även en höjning av kravet på aktsamhet, vilket kan få till följd att fler gärningsmän än i dag kan komma att dömas för köp av sexuell handling av barn.

4.7.3 Allmänna straffrättsliga utgångspunkter

Den grundläggande utgångspunkten för utformning av alla straffskalor är brottets allvar. Straffet ska återspegla hur allvarligt och klandervärt ett visst brott är. Ett allvarligare brott ska bestraffas strängare än ett mindre allvarligt brott och lika allvarliga brott ska bestraffas lika strängt. När man ska tilldela ett visst brott en straffskala måste man också göra en bedömning av vilka faktiska gärningar som ska rymmas inom straffbestämmelsens ram och av hur allvarliga dessa är.⁴⁹

Principerna om *proportionalitet* mellan brott och straff och om *ekvivalens* kommer till uttryck i den centrala bestämmelsen om straffmätning i 29 kap. 1 § BrB. Principerna kan beskrivas så att straffet ska stå i proportion till brottets allvar, så att svårare brott bestraffas strängare än mindre allvarliga brott (proportionalitet) och att lika allvarliga brott bestraffas lika strängt (ekvivalens). Straffet ska alltså spegla hur allvarligt samhället ser på den brottsliga gärningen. Enligt bestämmelsen i 29 kap. 1 § BrB ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska vidare beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Principerna om proportionalitet och ekvivalens gör sig gällande såväl när straffskalans minimum och maximum bestäms som när gränserna för de olika graderna av ett visst brott ska utformas.

Det följer emellertid inte omedelbart av proportionalitets- och ekvivalensprinciperna vilken straffskala ett visst brott ska tilldelas,

⁴⁹ SOU 1986:14 s. 153.

dvs. vilket abstrakt straffvärde det kan anses ha.⁵⁰ Lagstiftaren måste göra en värdering av hur svårt ett visst brott ska anses vara i relation till andra brott. Det finns därmed ett utrymme för straffskärpningar eller andra justeringar i straffnivån för olika brottstyper, så länge dessa sker på ett enhetligt sätt och kan motiveras utifrån brottslighetens förkastlighet.

Straffskalan kan som nämnts sägas ange brottets abstrakta straffvärde, dvs. hur lagstiftaren värderar brottstypens svårhet i relation till andra brott. De i brottsbalken angivna straffskalorna är, i vart fall delvis, resultatet av kriminalpolitiska överväganden. De fastslås vidare efter de förhållanden och värderingar som rådde vid tiden för deras tillkomst eller senaste lagändring och efter en jämförelse med övriga straffbud. Synen på hur allvarlig en brottstyp är kan dock komma att förändras över tid till följd av samhällsutvecklingen.

Ett skäl för att skärpa straffen för en viss brottstyp skulle teoretiskt kunna vara att en skärpning skulle kunna bidra till minskad brottslighet genom att människor under ett hot om strängare straff i högre utsträckning skulle avhålla sig från att begå brott. Det finns dock inte något empiriskt stöd för att generellt skärpta straff skulle medföra minskad brottslighet.⁵¹ Detta gäller i synnerhet för brott som i stor utsträckning begås impulsivt. När det gäller sådan brottslighet som typiskt sett föregås av ett kalkylerat risktagande, som t.ex. vid ekonomisk brottslighet, kan det dock inte uteslutas att straffnivån har mer direkt betydelse för benägenheten att begå brott. Även köp av sexuell handling av barn får anses vara ett sådant brott som i många fall föregås av viss planering varför skärpta straff teoretiskt skulle kunna bidra till minskad sådan brottslighet. Det finns emellertid inte anledning att tro på annat än marginella effekter. Det finns också principiella skäl emot att låta allmänpreventiva överväganden påverka straffskalorna för enskilda brottstyper. På ett övergripande plan kan utgångspunkten sägas vara att allmänpreventiva överväganden visserligen har viss betydelse när man bestämmer den allmänna repressionsnivån, men inte bör läggas till grund för riktade straffskärpningar.

Generellt kan vidare sägas att en höjning av maximistraffet i första hand får betydelse för de allra allvarligaste brotten inom den aktuella

⁵⁰ SOU 2008:85 s. 245 och Martin Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, 2 uppl., s. 32.

⁵¹ SOU 2008:85 s. 256.

brottstypen. Om det är en skärpt syn på den stora merparten av brotten som är i fokus för en reform är det snarare straffminimum som bör ändras.

4.7.4 Utformningen av straffskalan för köp av sexuell handling av barn

Förslag: För att säkerställa att straffskalan för köp av sexuell handling av barn motsvarar brottets allvar ska straffskalan för brottet skärpas. En skärpning ska ske dels genom att böter tas bort i straffskalan och dels genom att straffmaximum för brottet höjs.

Som anförts i tidigare lagstiftningsarbeten bör köp av sexuella tjänster av underåriga generellt sett ha ett högre straffvärde än motsvarande handlingar som riktar sig mot vuxna personer. Som vi utvecklat i föregående avsnitt är köp av sexuell handling av barn ett allvarligt brott och vi anser att det finns anledning att se allvarligare på brottet än vad man tidigare gjort. Det är viktigt att brottets allvar kommer till uttryck i straffskalan för brottet. En höjning av straffminimum skulle utgöra en markering av samhällets syn på brottets allvar och dess särskilda beskaffenhet jämfört med köp av sexuell tjänst av vuxna personer. Samtidigt måste straffskalan för köp av sexuell handling av barn ge utrymme för nyanserade bedömningar av straffvärdet i varje enskilt fall med beaktande av de försvårande och förmildrande omständigheter som kan finnas. Utgångspunkten för bedömningen bör vara de straffteoretiska principerna om proportion och ekvivalens; straffet ska återspegla brottets allvar, ett allvarligare brott ska bestraffas strängare än ett mindre allvarligt brott och lika allvarliga brott ska bestraffas lika strängt. I linje med detta anser vi att det även finns skäl att överväga ett ökat utrymme i straffskalan för de allvarligaste gärningarna.

Böter ska tas bort ur straffskalan

För närvarande anger straffskalan för brottet köp av sexuell handling av barn böter eller fängelse i högst två år. Det kan ifrågasättas om böter över huvud taget bör kunna komma i fråga för brottet.

I samband med att bestämmelsen om köp av sexuell handling av barn år 2005 fick sin nuvarande utformning motiverades böter i straffskalan på följande sätt.⁵²

Regeringen vill dock framhålla att tillämpningsområdet för den föreslagna bestämmelsen är sådant att gärningar av skiftande slag kommer att kunna bedömas som köp av sexuell handling av barn. Bestämmelsen syftar till att omfatta gärningar för vilka ett minsta straff om fängelse 14 dagar kan tyckas för strängt. Det kan t.ex. vara fråga om fall där ersättning i någon form visserligen förekommit men där offret är nära 18 års ålder och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt. Regeringen anser därför att straffskalan även fortsättningsvis bör innehålla böter.

Utredningens genomgång av statistik och praxis beträffande brottet köp av sexuell handling av barn visar visserligen att det förekommer enstaka fall där påföljden för köp av sexuell handling av barn bestäms till böter. Av statistiken kan dock inte, som angetts ovan, utläsas uppgift om ålder och personliga omständigheter hos gärningsmännen vilket medför att det är oklart om straffvärdet motsvarar böter eller fängelse i de fall där böter valts som påföljd. När det gäller de domar vi inhämtat kan dock konstateras att det endast ådömts böter i något fall där huvudbrottet utgjorts av brottet köp av sexuell handling av barn. Att strafföreläggande inte bör komma i fråga för aktuellt brott framgår av ovan nämnt beslut från Åklagarmyndighetens tillsynsavdelning.

I sammanhanget bör också förhållandet till några andra sexualbrott övervägas för att analysera vilka konsekvenser eventuella lagändringar såvitt avser brottet köp av sexuell handling av barn kan medföra för tillämpningen av övriga bestämmelser i 6 kap. BrB. Av särskilt intresse i detta hänseende är att för brotten sexuellt ofredande (6 kap. 10 § BrB), kontakt med barn i sexuellt syfte (6 kap. 10 a § BrB) och utnyttjande av barn för sexuell posering ingår böter i straffskalan (6 kap. 8 § BrB).

⁵² Prop. 2004/05:45 s. 93.

Beträffande brottet sexuellt ofredande kan inledningsvis konstateras att även detta brott är subsidiärt till övriga brott i 6 kap. BrB. Ett sexuellt ofredande kan omfatta allt från en mer varaktig beröring av ett barn under 15 år till en ren s.k. blottning för en vuxen person. Mot denna bakgrund kan det med fog hävdas att brottet sexuellt ofredande är sådant att det kan komma att omfatta gärningar av de mest skiftande slag och för vilket böter i straffskalan bör kunna motiveras. Samma argumentation kan för övrigt anläggas även på normalgraden av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering. Brottet motsvarar till vissa delar bestämmelsen om vad som tidigare utgjorde sexuellt ofredande i dåvarande 6 kap. 7 § första och andra styckena BrB. Brottet utnyttjande av barn för sexuell posering finns även i en grov form för vilket är föreskrivet fängelse i lägst sex månader och högst sex år (se nedan).

När det gäller brottet kontakt med barn i sexuellt syfte bör noteras att det visserligen räknas som ett fullbordat sexualbrott, men att det egentligen handlar om ett slags förberedelse till vissa sexuella övergrepp. Bestämmelsen avser att skydda barn som inte fyllt 15 år mot vad som brukar kallas grooming, dvs. förfaranden där en gärningsman knyter barn känslomässigt till sig för att senare utsätta barnet för sexuellt övergrepp. I de fall gärningsmannens handlande lett till att han eller hon fullbordat ett brott enligt 6 kap. 4, 5, 6, 8 eller 10 §§ BrB mot barnet eller begått en gärning som utgör ett straffbart förstadium till något sådant brott ska i enlighet med sedvanliga konkurrensprinciper dömas för den senare begångna gärningen och inte för det handlande som föregått denna gärning.⁵³ I angivet avseende måste alltså beaktas att det rör sig om kriminalisering av gärningar på ett tidigt stadium, vilket rimligen också bör få genomslag i straffskalan. Bestämmelsen är dessutom avsedd att omfatta även gärningar med ett begränsat straffvärde.⁵⁴ Mot denna bakgrund kan det även i detta fall motiveras att böter återfinns i straffskalan.

Brottet köp av sexuell handling av barn kan visserligen också omfatta fall av skiftande slag. Vad som dock bör beaktas är att det i dessa fall alltid är fråga om sexuella handlingar, inte sexuella beröringar eller kontakter av annat slag. Kravet på sexuell handling innebär att

⁵³ Prop. 2008/09:149 s. 47 f.

⁵⁴ Se dock förslaget som lämnas i Ds 2015 2015:49, *Översyn av straffbestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte*, att straffmaximum för brottet ska höjas till fängelse två år.

det ställs vissa högre krav på handlingen för att straffansvar för brottet över huvud taget ska kunna komma i fråga. Vad som vidare bör beaktas är att skyddsaspekterna för den enskilde unge är särskilt framträdande i dessa fall, liksom det samhällseliga intresset av att generellt sett motverka utbredningen av att unga människor prostituerar sig. Likaså är det viktigt att man från lagstiftarens sida principiellt tar ställning och visar att brottet är oacceptabelt och att det innebär en allvarlig kränkning av barnet samt att påföljden för brottet uppfattas som proportionerlig.

Som nämnts ovan innebär principerna om proportionalitet och ekvivalens att straffet ska stå i proportion till brottets allvar, så att svårare brott bestraffas strängare än mindre allvarliga brott och att lika allvarliga brott bestraffas lika strängt. Straffet ska alltså spegla hur allvarligt samhället ser på den brottsliga gärningen. Mot denna bakgrund och med anledning av vår syn på köp av sexuell handling av barn är vår uppfattning att lagstiftaren måste markera brottets allvar och särskilda beskaffenhet genom en skärpning av straffet. För att åstadkomma den önskade straffskärpningen bör i första hand ske en ändring av straffminimum. Vår uppfattning är därför att angivna syften säkerställs bäst genom att straffet för brottet köp av sexuell handling av barn skärps på så sätt att böter tas bort från straffskalan. Mot ovan angiven bakgrund är det vår uppfattning att ett straffminimum om 14 dagars fängelse är väl avvägt.

Ett borttagande av böter som påföljd innebär att straffvärdet skärps genomgående. Det är med hänsyn till vår skärpta syn på brottet en önskvärd effekt. Hur stor skärpningen bör bli i varje enskilt fall får lösas i rättstillämpningen.

Ett höjt straffmaximum

Vi har ovan föreslagit att böter avskaffas i straffskalan för brottet köp av sexuell handling av barn. För att säkerställa att straffskalan för brottet ger utrymme för nyanserade bedömningar av straffvärdet i varje enskilt fall med beaktande av de försvårande och förmildrande omständigheter som kan finnas, anser vi att det finns skäl att även höja straffmaximum för brottet.

Som vi tidigare redogjort för är syftet med kriminaliseringen att skydda barn från att dras in i prostitution. Vidare är det viktigt att

från samhällets sida tydligt markera att sexköp av unga är oacceptabelt och att det utgör ett allvarligt utnyttjande och en allvarlig kränkning av den unge.

Köp av sexuell handling av barn är ett brott där den unges utsatthet utnyttjas. Som nämnts ovan (se avsnitt 4.2) har unga generellt sett många gånger svårt att sätta gränser sexuellt. Därutöver har de unga som förmås att tåla eller företa sexuella handlingar ofta en dålig psykisk hälsa, bristande vuxenkontakter och ett gränsöverskridande beteende. Det är ofta barn med självskadebeteende som utnyttjas för köp av sexuella handlingar, som ytterligare ett sätt att skada sig själva. De har också många gånger blivit utsatta för övergrepp av olika slag. Att utnyttjas för köp av sexuella handlingar i ung ålder är vidare en inkörsport till vuxenprostitution och ungdomar som utnyttjas på detta sätt har i stor utsträckning mycket dåligt psykiskt mående och lägger stor skuld på sig själva för den sexuella handlingen. Som nämnts ovan finns genom aktuell forskning mer kunskap om bakgrund, omfattning och ungas utsatthet i dag vilket ger stöd för att synen på brottet bör skärpas.

Vid möten med poliser som arbetar med bl.a. unga som utnyttjas genom sexköp har framkommit att de sexuella handlingar som köparna efterfrågar av dessa unga offer generellt sett är av ett mer hänsynslöst slag eftersom de unga har betydligt svårare att sätta gränser än vuxna personer som säljer sex. De unga personer som säljer sexuella handlingar riskerar därmed att utnyttjas grovt och de utgör en särskilt utsatt grupp.

Mot ovan angiven bakgrund ger den nuvarande straffskalan enligt vår mening inte tillräckligt utrymme för de mer allvarliga fallen av köp av sexuell handling av barn. Straffmaximum för brottet bör således höjas.

När det gäller att bestämma straffmaximum för brottet finns enligt vår uppfattning två rimliga alternativ att överväga, fängelse i högst tre eller fyra år.

De straffmaximum som traditionellt har använts i brottsbalken är fängelse i lägst sex månader, ett år, två år, fyra år, sex år, tio år, 18 år och fängelse på livstid. Skäl av systematisk natur talar således för att straffmaximum för köp av sexuell handling av barn bör bestämmas till fängelse i högst fyra år. I sammanhanget bör dock näm-

nas att det i specialstraffrätten förekommer att tre år används som straffmaximum.⁵⁵ Det kan emellertid finnas skäl att överväga att utnyttja också andra steg på skalan. Något bör därför sägas om i vilken utsträckning det kan anses motiverat att använda andra straffskalesteg än de som traditionellt har använts i brottsbalken.

Lagstiftaren har i andra fall gjort sådana avsteg. Den 1 juli 2013 ändrades minimistraffet för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning från fängelse i sex månader till fängelse i nio månader. Regeringen hänvisade till fridskränkingsbrottens speciella karaktär och samtidigt angavs att fängelse i sex månader inte tillräckligt återspeglade brottslighetens straffvärde på en lägsta nivå samtidigt som en höjning till ett år inte borde göras.⁵⁶ Det är alltså inte uteslutet att använda tidigare oanvända straffskalesteg om det finns sakliga skäl som talar för det. Med andra ord kan sägas att det är mer angeläget att straffskalan för en brottstyp fastställs till en lämplig straffnivå än till en nivå som har använts i tidigare lagstiftningsärenden.

Vidare har två utredningar lämnat förslag om andra nivåer för minimistraffen än de som hittills använts för vissa allvarliga våldsbrott, Utredningen om skärpta straff för allvarliga våldsbrott⁵⁷ och Utredningen om skärpta straff för organiserad brottslighet.⁵⁸

Det finns alltså skäl att överväga ett annat straffskalesteg än de som har använts traditionellt i brottsbalken och att överväga ett straffmaximum för köp av sexuell handling av barn till fängelse tre år. Det kan i sammanhanget också nämnas att i norsk rätt, där det finns en motsvarande gradindelad reglering, anges straffet för grovt brott till fängelse i högst 3 år (se avsnitt 4.6).

Av betydelse för frågan om lämpligt straffmaximum är emellertid också de överväganden vi gör om en gradindelning av brottet (se nedan avsnitt 4.7.5). Vi föreslår där att straffmaximum för normalgraden av brottet bör vara fängelse två år, bl.a. för att uppfylla krav i ett EU-direktiv. Mot den bakgrunden bör ett straffmaximum för grovt brott om fängelse fyra år ändå väljas. Det ger vidare ett tillräckligt utrymme för att vid mer allvarliga fall av utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling ta hänsyn till omständigheter som talar i skärpande riktning. Frågan behandlas vidare i författ-

⁵⁵ Se t.ex. 1 § narkotikastrafflagen (1986:64).

⁵⁶ Prop. 2012/13:108 s. 18 f.

⁵⁷ SOU 2014:18.

⁵⁸ SOU 2014:7.

ningskommentaren (avsnitt 8). Vidare framstår enligt vår mening ett straffmaximum om fängelse i högst fyra år som väl avvägt i förhållande till övriga sexualbrott mot barn i 6 kap. BrB. I sammanhanget bör nämnas att straffskalan för koppleri av normalgraden (6 kap. 12 § BrB) är fängelse i högst fyra år och för grovt koppleri fängelse i lägst 2 år och högst 8 år. Även vid jämförelse med detta brott är vår uppfattning att ett straffmaximum för köp av sexuell handling av barn om fängelse i högst fyra år framstår som väl avvägt.

4.7.5 Brottet köp av sexuell handling av barn ska gradindelas

Förslag: Brottet köp av sexuell handling av barn ska gradindelas på så sätt att ett grovt brott införs.

För normalgraden av brottet ska straffet vara fängelse i högst två år. Är brottet grovt, ska straffet vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Bedömning: Genom att straffmaximum för det grova brottet höjs till fängelse i högst fyra år bör utrymmet för att bestämma påföljden till en icke frihetsberövande påföljd bli mindre än i dag.

Som anförts ovan anser vi att det finns anledning att se allvarligare på köp av sexuell handling av barn än hittills och att en förändring av brottets straffskala därför behöver åstadkommas. I föregående avsnitt har vi föreslagit att straffskalan för brottet ska skärpas genom att böter avskaffas som möjlig påföljd för brottet och genom att höja straffmaximum för brottet.

Därutöver har vi övervägt om brottet köp av sexuell handling av barn bör gradindelas på det sättet att det ska införas ett grovt brott med en särskild straffskala. Av samma skäl som ovan angetts beträffande brottet köp av sexuell tjänst (se avsnitt 3.7.3) är en gradindelning att föredra framför modellen att enbart komplettera befintlig lagtext med exempel på försvärande omständigheter. En gradindelning är enligt vår uppfattning även ett lämpligt instrument för att ytterligare markera allvaret i utnyttjandet och kränkningen av den unge och synen på brottets allvar.

Vi har i avsnitt 3.7.3 föreslagit att brottet köp av sexuell tjänst bör gradindelas. Som vi angett i avsnitt 3.2 genomfördes en lagändring i syfte att ge ett tillräckligt utrymme för att även vid mer allvarliga fall av köp av sexuell tjänst ta hänsyn till omständigheter som talar i skärpande riktning.

Vid praxisgenomgången avseende brottet köp av sexuell tjänst framkom, som framgår i avsnitt 3.5, att påföljden i mycket stor utsträckning bestäms till 50 dagsböter och förekomsten av försvårande omständigheter utreds eller uppmärksammas i mycket liten utsträckning. Vi har därför, bl.a. mot denna bakgrund, i avsnitt 3.7.3 föreslagit att brottet köp av sexuell tjänst ska gradindelas. När det gäller brottet köp av sexuell handling av barn har inte någon motsvarande lagändring gjorts i avsikt att säkerställa att tillräckligt utrymme finns att beakta försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet. I samband med ändringen av köp av sexuell tjänst uttalades endast att köp av sexuell tjänst fortfarande i normalfallet skulle anses ha ett lägre straffvärde än köp av sexuell handling av barn.⁵⁹

Vår genomgång av praxis avseende brottet köp av sexuell handling av barn har dock visat att påföljden i cirka 80 procent av domarna bestämdes till en icke frihetsberövande påföljd. Detta skulle kunna tala för att de brottsbekämpande myndigheterna respektive domstolarna i alltför liten utsträckning beaktar försvårande omständigheter enligt de allmänna reglerna om straffmätning i 29 kap. BrB.⁶⁰ Det bör dock poängteras att antalet domar avseende köp av sexuell handling av barn är avsevärt mindre än domar avseende köp av sexuell tjänst.

Även om vår genomgång av praxis inte visar en sådan likformighet som vid genomgången av praxis för brottet köp av sexuell tjänst är det vår uppfattning att en gradindelning av brottet skulle skapa ett tydligt utrymme i rättstillämpningen för att kunna beakta försvårande omständigheter. Det framstår för övrigt som naturligt att gradindela även brottet köp av sexuell handling av barn när vi föreslår att brottet köp av sexuell tjänst ska gradindelas.

På samma sätt som för brottet köp av sexuell tjänst bör förhållandet till andra sexualbrott övervägas för att analysera vilka konsekvenser eventuella lagändringar såvitt avser brottet köp av sexuell

⁵⁹ Prop. 2010/11:77 s. 21.

⁶⁰ Se även RÅ:s överklagande av Svea Hovrätts dom den 19 maj 2015 i mål nr B 2517-15.

handling av barn skulle medföra för tillämpningen av övriga bestämmelser i 6 kap. BrB. Som angetts ovan är av särskilt intresse i detta hänseende brotten utnyttjande av barn för sexuell posering (6 kap. 8 § BrB), sexuellt ofredande (6 kap. 10 § BrB) och kontakt med barn i sexuellt syfte (6 kap. 10 a § BrB).

Beträffande de båda brotten sexuellt ofredande och kontakt med barn i sexuellt syfte kan utredningen se att det finns skäl som talar för en gradindelning även av dessa, men vårt arbete har inte avsett dessa brottstyper särskilt och vi har inte haft utrymme eller möjlighet att inhämta något underlag för att överväga frågan närmare. En jämförelse mellan dessa båda brott och brottet köp av sexuell handling av barn visar emellertid inte på ett sådant omedelbart samband att det för oss medför att vi bör avstå från att föreslå en gradindelning vad gäller brottet köp av sexuell handling av barn.

När det sedan gäller brottet utnyttjande av barn för sexuell posering förekommer detta redan i en grov form. Är ett sådant brott att anse som grovt döms för grovt utnyttjande av barn för sexuell posering till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Även denna bestämmelse har tillkommit i syfte att skydda barn från att utnyttjas sexuellt. En gradindelning av brottet köp av sexuell handling av barn skulle således inte avvika från systematiken vad gäller vissa andra sexualbrott mot barn.

Vid en samlad bedömning anser vi att brottet köp av sexuell handling av barn bör gradindelas så att ett grovt brott med en särskild straffskala införs. Lämpligtvis bör, på samma sätt som föreslagits beträffande köp av sexuell tjänst, en sådan bestämmelse placeras som ett eget stycke i befintlig bestämmelse om köp av sexuell handling av barn. Genom införandet av en gradindelning blir regleringen tydligare och det skapas förutsättningar för de rättsvårdande myndigheterna att göra en differentierad bedömning av de straffvärdepåverkande omständigheter som förekommit i det enskilda fallet.

På samma sätt och av samma skäl som föreslagits beträffande brottet köp av sexuell tjänst föreslår vi att det i lagtext anges vilka omständigheter som bör beaktas vid bedömningen av om ett brott ska anses som grovt. I kommande avsnitt (avsnitt 4.7.6) beskriver vi närmare exempel på försvårande omständigheter som bör föranleda att brottet ska anses som grovt.

Köp av sexuell handling av barn är straffbelagt på försöksstadiet. Även det grova brottet bör vara det.

Grova fall av köp av sexuell handling av barn är ett allvarligt brott. Det kan i vissa fall tänkas att brottet föregås av noggrann planering med flera personer inblandade. Ett tänkbart exempel är att flera gärningsmän tillsammans vidtar åtgärder, i syfte att åstadkomma ett köp av sexuella handlingar av ett barn, såsom att ta kontakt med ett barn och att ordna med lokal där de sexuella handlingarna ska äga rum. Vår uppfattning är att dessa omständigheter talar för att brottet bör straffbeläggas på planerings- och förberedelsestadierna.⁶¹ Mot bakgrund av brottets allvar bör även underlåtenhet att avslöja brottet straffbeläggas.⁶² Från och med den 1 juli 2016 kommer de bestämmelser i brottsbalken som anger att underlåtenhet att avslöja ett visst brott är straffbar ändras genom att det kommer anges att underlåtenhet att avslöja *eller förhindra* ett visst brott är straffbar.⁶³

Straffskalornas närmare utformning

När det gäller straffskalorna för de olika graderna av köp av sexuell handling av barn gör vi följande överväganden.

Vid bestämmande av straffskalorna vid gradindelning av brott bör beaktas principerna om proportionalitet och ekvivalens (se ovan). Det är av vikt att straffskalorna för de olika graderna av köp av sexuell handling av barn får en lämplig utformning som uttrycker brottets generellt högre straffvärde jämfört med köp av sexuell tjänst av vuxna och andra brott i 6 kap. BrB. För att markera brottets allvar och särskilda beskaffenhet jämfört med köp av sexuell tjänst föreslår vi därför att straffet för normalgraden av brottet bör vara fängelse i högst två år. I sammanhanget kan noteras att ett förslag lämnades till regeringen den 21 oktober 2015 med innebörden att maximistraffet för kontakt med barn i sexuellt syfte ska skärpas från fängelse i ett år till fängelse i två år.⁶⁴ Promemorian bereds för närvarande inom Justitiedepartementet.

Ett straffmaximum om fängelse i högst två år skulle även säkerställa att svensk lagstiftning uppfyller de krav som uppställs i EU:s

⁶¹ Se även regeringens överväganden i motsvarande fråga för brottet grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, prop. 2004/05:45 s. 117 f.

⁶² Se även prop. 2004/05:45 s. 117 f.

⁶³ Prop. 2015/16:113, rskr 2015/16:234.

⁶⁴ Ds 2015:49, *Översyn av straffbestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte*.

direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi.⁶⁵ Direktivet anger i artikel 4.7 att det lägsta maximistraffet får vara två år för den som ägnar sig åt sexuella handlingar med ett barn, där barnprostitution utnyttjas.

Enligt vår uppfattning behövs ett kännbart minimistraff för grova brott (beträffande det grova brottets närmare utformning, se avsnitt 4.7.5). Vi föreslår därför att minimistraffet bör bestämmas till fängelse i lägst sex månader.

Sammantaget är vår uppfattning att straffskalan för grovt brott bör bestämmas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Särskilt om straff och valet av påföljd

Vi har föreslagit att böter helt tas bort ut straffskalan för köp av sexuell handling av barn. Det kan därmed konstateras att det föreskrivs fängelse för såväl köp av sexuell handling av barn som för grovt sådant brott.

När ett brott har ett så högt straffvärde att böter inte kan anses som en tillräcklig påföljd ska påföljden bestämmas enligt bestämmelserna om val av påföljd i 30 kap. BrB. Därvid ska särskilt avseende fästas vid omständigheter som talar för en icke frihetsberövande påföljd (4 § första stycket). För vuxna lagöverträdare kan det i dessa fall beroende på omständigheterna i det enskilda fallet och den tilltalades personliga förhållanden bli fråga om villkorlig dom eller skyddstillsyn. Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens straffvärde och art, beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott (4 § andra stycket). Det bör i sammanhanget även påpekas att straffmätningen av gärningar generellt ska ske med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet, i enlighet med vad som stadgas i 29 kap. BrB.

I fråga om bedömningen av om ett brott är av sådan art, att det finns skäl – starkare eller svagare – för fängelse, har vissa typer av omständigheter ansetts påverka bedömningen av brottslighetens art, t.ex. att brottsligheten har fått en större utbredning, att brottet

⁶⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 4 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF.

utgör ett angrepp på den personliga integriteten eller att brottet innebär ett åsidosättande av respekten för rättsväsendet.⁶⁶

När det gäller val av påföljd för köp av sexuell handling av barn kan konstateras att bestämmelsen är föranledd av att det finns ett behov av ett särskilt straffrättsligt skydd för barn mot att utnyttjas för köp av sexuella tjänster samt syftar till att skydda barn från att dras in i prostitution. De angivna syftena talar enligt vår uppfattning för att det ofta finns anledning att överväga ett fängelsestraff för sådan brottslighet, om inte omständigheter hänförliga till den tilltalades person med styrka talar för ett annat påföljdsalternativ. I vår genomgång av praxis har det emellertid framkommit att påföljden i omkring 80 procent av fallen har bestämts till en icke frihetsberövande påföljd.

Enligt vår mening är det önskvärt att påföljden i mindre utsträckning än hittills bestäms till en icke frihetsberövande påföljd. Brottsens generella s.k. artvärde bör således öka något. Till följd av vår uppfattning att en allvarigare syn på brottet bör anläggas samt att straffskalan skärps genomgående, genom att böter tas bort ur straffskalan och att straffmaximum för grovt köp av sexuell handling av barn bestäms till fängelse i högst fyra år, skärps straffvärdet för brottet generellt. Följaktligen bör även utrymmet för icke frihetsberövande påföljder till följd av individualpreventiva skäl minska. Som en jämförelse kan nämnas att vårt förslag om en genomgående skärpning av straffskalan till fängelse i lägst 14 dagar till fängelse i högst fyra år medför att straffskalans yttre ramar motsvarar den som gäller för brottet sexuellt utnyttjande (6 kap. 5 § BrB). Vid påföljdsvalet vid detta brott tillmäts brottets art enligt fast praxis väsentlig betydelse.⁶⁷ Vår uppfattning är att det sammantaget är rimligt att brottets art även tillmäts betydelse vid påföljdsvalet i fråga om brottet köp av sexuell handling av barn.

⁶⁶ Martin Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, 2 uppl., 2012, s. 263 f.

⁶⁷ Se t.ex. NJA 2015 s. 948.

4.7.6 Närmare om grovt köp av sexuell handling av barn

Förslag: Vid bedömande av om ett köp av sexuell handling av barn ska bedömas som grovt ska särskilt beaktas om barnet befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art.

Avsikten med vårt förslag om en gradindelad straffskala är bl.a. att göra lagstiftningen tydligare och att skapa förutsättningar för domstolar och andra rättsvårdande myndigheter att fullt ut, inom ramen för respektive straffskala, beakta samtliga för straffvärdet relevanta omständigheter. Ovan har vi föreslagit att exempel på omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av till vilken grad brottet ska hänföras bör anges i lagtext.

När det gäller frågan om vilka omständigheter som bör beaktas i sammanhanget faller det sig naturligt att beakta samma omständigheter som anges för brottet köp av sexuell tjänst. Vår bedömning är att de angivna exemplen på försvårande omständigheter när det gäller köp av sexuell tjänst utgör en lämplig avgränsning av de förhållanden som särskilt bör beaktas vid en bedömning av om ett brott ska bedömas som grovt även när det gäller köp av sexuell handling av barn. För en närmare redogörelse dessa omständigheter hänvisas till avsnitt 3.7.4. Vad som sägs där bör alltså gälla även för de fall som avses i detta avsnitt. Det bör dock hållas i minnet att omständigheter som kanske inte är att betrakta som försvårande mot en vuxen person i många fall kan betraktas som försvårande när det gäller gärningar riktade mot ett barn. Som exempel kan nämnas att det kan bli aktuellt att beakta ett barns svårigheter att stå emot en vuxen persons vilja.

I lagtext bör, mot angiven bakgrund, anges att vid bedömande av om ett köp av sexuell handling av barn ska bedömas som grovt ska särskilt beaktas om barnet befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art.

4.7.7 Brottet bör benämnas utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

Förslag: I stället för köp av sexuell handling av barn ska brottet benämnas *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*. Om brottet är att bedöma som grovt ska dömas för *grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*.

Enligt utredningens direktiv ska straffskalan för köp av sexuell handling av barn ses över i syfte att säkerställa en straffskala som avspeglar brottets allvar. Våra överväganden i denna del återfinns i avsnitt 4.7.2 och innebär att vi anlägger en skärpt syn på brottet. Med hänsyn till denna översyn anser vi att man också bör överväga en ändrad brottsbenämning, även detta i syfte att klargöra brottets allvar och särskilda beskaffenhet jämfört med köp av en sexuell tjänst av den som är vuxen. I det följande redogör vi för våra överväganden.

Som nämnts ovan i avsnitt 4.2 syftar den nuvarande straffbestämmelsen om köp av sexuell handling av barn till att skydda barn från att dras in i prostitution. Skyddsaspekterna för den enskilde unge är således särskilt framträdande.

Enligt vad som redogjorts för tidigare (se avsnitt 4.3) visar undersökningar att de barn och unga som utnyttjas genom sexköp ofta har en problematisk livssituation och att det förekommer att unga säljer sex som ett led i ett självskadebeteende. Det finns vidare ett starkt samband mellan att själv ha blivit utsatt för sexuella övergrepp och att tillhandahålla sex mot ersättning. En ung person har därutöver ofta svårigheter att sätta bl.a. sexuella gränser. Genom köp av sexuella handlingar av barn utnyttjas således ungas utsatthet och bristande förmåga till gränssättning.

Utöver syftet att skydda barn från att dras in i prostitution finns det även ett samhälleligt intresse av att markera att sexköp av unga är oacceptabelt och att det innebär en grov kränkning av barnet. Den generellt sett försämrade förmågan hos unga att sätta sexuella gränser och de typiska skadeeffekterna talar med styrka för att ett sexköp av en ung person alltid bör betraktas som ett utnyttjande av den unge. Det är därför viktigt att slå fast att ett sexköp av en ung person aldrig kan ses som en affärstransaktion mellan två jämbördiga parter. Det är således angeläget att markera skillnaden mellan barn och vuxna

i fråga om sexköp ytterligare. Detta kan uppnås bl.a. genom en ändrad brottsbenämning. En ändrad brottsbenämning kan vidare bidra till att brottets allvar tydligare avspeglas (se avsnitt 4.7.2–4.7.6 ovan).

Mot bakgrund av det nu anförda är det vår mening att angivna syften med kriminaliseringen avspeglas än bättre genom att brottet i stället för köp av sexuell handling av barn benämns *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*. Om brottet är att bedöma som grovt (se ovan 4.7.5–4.7.6) ska dömas för *grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*.

5 Oaktsamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn (6 kap. 13 § BrB)

5.1 Inledning

Enligt direktiven för utredningen ska vi se över och utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § BrB. Bestämmelsen innebär att den som begår ett sexualbrott mot någon under en viss ålder ska dömas till ansvar även om han eller hon inte insåg men hade skälig anledning att anta att den andra personen inte uppnått den åldern. Syftet med utvärderingen är att med utgångspunkt i resultatet av det arbetet överväga behovet av lagändringar.

I förevarande avsnitt redogörs för frågor hänförliga till kravet på oaktsamhet i förhållande till målsägandens ålder i 6 kap. 13 § BrB. Avsnittet inleds med allmänna utgångspunkter rörande sexualbrott mot barn (avsnitt 5.2) och straffrättsliga principer rörande personligt ansvar (avsnitt 5.3). En närmare redogörelse för bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB ges i avsnitt 5.4. Därefter redovisas inhämtad praxis och domstolarnas tillämpning av oaktsamhetskravet i bestämmelsen (avsnitt 5.5). En jämförelse med andra straffbestämmelser där oaktsamhet kan leda till ansvar görs i avsnitt 5.6. I avsnitt 5.7 redogörs kort för jämförlig lagstiftning i några utvalda länder. Avsnittet avslutas med våra överväganden och förslag hänförliga till ovan angivna frågeställningar (avsnitt 5.8).

5.2 Sexualbrott mot barn

5.2.1 Barns behov av skydd mot sexuella övergrepp

I 6 kap. BrB finns bestämmelser om sexualbrott, både mot vuxna och mot barn. Motiven bakom den lagstiftning som skyddar vuxna och den som skyddar barn mot sexuella övergrepp är delvis olika. Flera av straffbestämmelserna i 6 kap. brottsbalken, inte minst våldtäktsbestämmelsen, bygger på människors förmåga till viljeuttryck. Barns förmåga att samtycka till sexuella handlingar skiljer sig från vuxnas, på grund av deras utvecklingsnivå och beroendeställning. Barns förmåga att ge uttryck för sin vilja i sådana situationer är av naturliga skäl mycket begränsad. När det gäller övergrepp som riktar sig mot barn framstår det därmed som främmande att laborera med begrepp som frivillighet och samtycke. Barn har ett ännu större behov av skydd mot sexuella övergrepp. Lagstiftningen skiljer därför på om ett sexualbrott riktats mot ett barn eller mot en vuxen. Avsikten är att lagstiftningen tydligt ska förmedla att om ett barn deltar i en sexuell aktivitet med en vuxen är detta helt och hållet den vuxnes ansvar. Svensk lagstiftning har under lång tid präglats av insikten att det är förödande för barns psykiska hälsa att utnyttjas sexuellt.

Den sexuella självbestämmanderätten i Sverige inträder vid 15 års ålder. Åldersgränsen för den sexuella självbestämmanderätten har funnits mycket länge. Utgångspunkten är därför att barn under 15 år har ett behov av ett absolut skydd mot alla sexuella handlingar och att det alltid är en kränkning av barnet att utsätta det för sexuella handlingar. För vissa särskilda situationer gäller en åldersgräns om 18 år.

5.2.2 Ett effektivt skydd mot sexuellt utnyttjande av barn

Att ha ett starkt och väl fungerande skydd mot sexuella kränkningar och övergrepp av olika slag är en grundläggande uppgift för samhället. Sexuella övergrepp är extrema uttryck för bristande respekt för en annan människas självklara rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. Arbetet med att förebygga och bekämpa sexuella kränkningar och sexuella övergrepp förutsätter ett brett spektrum av åtgärder och måste bedrivas på bred front, såväl nationellt som internationellt. I detta arbete är skyddet för

barn en särskilt angelägen fråga. Sexuellt utnyttjande av och sexuella övergrepp mot barn har under senare år också fått allt mer gränsöverskridande inslag, inte minst genom det växande användandet av internet samt att resandet mellan länder ökar, inom och utom Europa. Därför är även ett internationellt samarbete en förutsättning för att effektivt kunna bekämpa aktuella brott.

En rad internationella instrument av olika karaktär ställer krav på att Sverige vidtar åtgärder för att förebygga och bekämpa sexuella övergrepp mot barn. Nedan redovisas de mest centrala internationella instrumenten som uppställer sådana krav på ett effektivt skydd för barn mot sexuella övergrepp samt vissa nationella åtgärder som vidtagits som ett led i detta arbete.

Internationella instrument

FN:s konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi

Den 20 november 1989 antog FN:s generalförsamling konventionen om barnets rättigheter. Sverige ratificerade konventionen den 21 juni 1990. Därmed åtog sig Sverige att garantera rättigheterna enligt konventionen för alla barn och ungdomar i Sverige samt att verka för respekt för och främjande av barnets rättigheter internationellt. Barnrättsutredningen har i februari år 2016 lämnat förslag till bl.a. en lag om inkorporering av barnkonventionen (SOU 2016:19).

Barnkonventionen innebär bl.a. en rätt till skydd mot övergrepp, utnyttjande och diskriminering samt en rätt till inflytande genom att få uttrycka sin åsikt och få den respekterad. Konventionen bygger på fyra grundläggande principer; att varje barn, utan åtskillnad, har rätt att få del av sina rättigheter, att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, att barnets rätt till överlevnad och utveckling ska säkerställas samt barnets rätt att få komma till tals i alla frågor som rör barnet.

Reglerna är, enligt art. 1, i princip tillämpliga på varje individ upp till 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. I Sverige gäller således konventionens rättigheter för alla personer upp till 18 år. Vissa rättigheter enligt konventionen gäller dock huvudsakligen för mindre barn.

Enligt art. 34 ska barn skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och staterna ska vidta alla lämpliga åtgärder, såväl nationellt som internationellt, för att förhindra att barn tvingas till "olagliga" sexuella handlingar eller utnyttjas i prostitution eller i pornografi. Av art. 35 framgår att konventionsstaterna ska vidta lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra bortförande och försäljning av eller handel med barn för varje ändamål och i varje form. I art. 36 anges att staterna också ska skydda barn mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende.

Den 25 maj 2000 antog FN:s generalförsamling två fakultativa protokoll till barnkonventionen. Det ena behandlar barns indragning i väpnade konflikter. Det andra protokollet behandlar försäljning av barn, barnpornografi och barnprostitution. Det sistnämnda protokollet undertecknades av Sverige den 8 september 2000 och inleds med en ingress som förklarar bakgrunden till och syftet med protokollet. Det fakultativa protokollet ska ses som en förstärkning och fördjupning av de åtaganden i barnkonventionen som handlar om skydd mot övergrepp och utnyttjanden. I protokollets inledning betonas att det har skett en omfattande och ökande internationell handel med barn i syfte att sälja barn, bedriva barnprostitution och barnpornografi, och att det internationella samarbetet måste stärkas. Barnkonventionen är inriktad på individen, det enskilda barnet. Det innebär att när myndigheter och andra institutioner, verksamheter eller organ vidtar åtgärder som rör ett barn måste de överväga vilka behov just det enskilda barnet har. Det är därför viktigt att barnets behov uppmärksammas och att barnet så långt som möjligt kommer till tals i samband med skydds-, stöd- och hjälpinsatser samt i rättsprocessen.

Av art. 1 följer att staterna ska förbjuda försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi enligt bestämmelserna i protokollet. I art. 2 definieras vissa uttryck i protokollet. Där framgår att i protokollet avses med a) försäljning av barn: varje handling eller transaktion genom vilken ett barn överförs av en person eller grupp av personer till annan mot betalning eller någon annan form av ersättning, b) barnprostitution: användning av ett barn i sexuella handlingar mot betalning eller någon annan form av ersättning, c) barnpornografi: framställning, av vilket som helst slag, av ett barn som deltar i verkliga eller simulerade oförblommerade sexuella handlingar eller

varje framställning av ett barns könsorgan för huvudsakligen sexuella syften.

Enligt art. 3.1 ska varje stat säkerställa att åtminstone följande handlingar och verksamheter omfattas helt av dess straffrättsliga lagstiftning, oavsett om brotten begås inom ett land eller är gränsöverskridande och oavsett om de begås på individuell basis eller i organiserad form: a) när det gäller försäljning av barn enligt art. 2 i) att bjuda ut, leverera eller ta emot ett barn, på vilket sätt det än sker, i syfte att barnet ska utnyttjas sexuellt eller att barnets organ ska överlåtas i vinstsyfte eller att barnet ska sättas i tvångsarbete, och ii) att som mellanhand otillbörligt framkalla samtycke till adoption av ett barn i strid med tillämpliga internationella rättsliga instrument om adoption, b) att bjuda ut, ta emot, skaffa fram eller tillhandahålla ett barn för barnprostitution enligt art. 2, c) att producera, distribuera, sprida, importera, exportera, bjuda ut eller sälja eller att, för sådant syfte, inneha barnpornografi enligt definitionen i art. 2.

Av art. 3.2 följer ett åtagande för staterna att också, med förbehåll för bestämmelserna i den nationella lagstiftningen, kriminalisera försök samt medhjälp och annan medverkan till någon av de nämnda handlingarna. I art. 3.3 sägs att staterna ska belägga brotten med lämpliga straff som beaktar deras allvarliga beskaffenhet.

Art. 4 och 5 innehåller bestämmelser om behörighet och utlämning medan art. 6 och 7 innehåller bestämmelser om rättslig hjälp och tvångsmedel.

Enligt art. 8 ska staterna besluta om lämpliga åtgärder för att, under alla stadier av det straffrättsliga förfarandet, skydda de rättigheter och intressen de barn har som är offer för verksamheter som är förbjudna enligt protokollet. Enligt art. 8.2 ska staterna säkerställa att osäkerhet i fråga om offrets verkliga ålder inte förhindrar inledande av brottsutredningar, inbegripet utredningar som syftar till att fastställa offrets ålder.

Av art. 8.3 följer att staterna ska se till att barnets bästa kommer i första rummet vid rättsväsendets behandling av barn som är offer för brott enligt protokollet. Vidare ska staterna, enligt art. 8.4, vidta åtgärder för att säkerställa att personer som arbetar med offer för de brott som anges i protokollet ges lämplig utbildning, särskilt i juridik och psykologi.

Enligt art. 9.1 ska staterna anta eller förstärka, genomföra och sprida lagar och administrativa åtgärder, social policy och program

för att förebygga de brott som avses i protokollet. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt att skydda barn som är särskilt sårbara när det gäller sådan verksamhet. Vidare ska staterna, enligt art. 9.2, genom information på alla lämpliga sätt, utbildning och vidareutbildning, främja medvetenheten hos allmänheten, inbegripet barn, om förebyggande åtgärder och om de skadliga effekterna av de brott som avses i protokollet. Vid fullgörandet av förpliktelserna ska staterna uppmuntra till medverkan av samhället och särskilt barn och offer i sådan information och i utbildningsprogram, även på internationell nivå.

Enligt art. 9.3 ska staterna vidta alla möjliga åtgärder som syftar till att se till att allt lämpligt bistånd ges till offren för de brott som avses i protokollet, inbegripet fullständig återanpassning i samhället och fullständig fysisk och psykisk återhämtning. Staterna ska också, enligt art. 9.4, säkerställa att alla barn som är offer för de brott som anges i protokollet får tillgång till lämpliga förfaranden för att, utan diskriminering, söka ersättning för skador från dem som är juridiskt ansvariga. I art. 9.5 anges att staterna ska vidta lämpliga åtgärder i syfte att effektivt förbjuda produktion och spridning av material som annonserar om de brott som beskrivs i protokollet.

Av art. 10.1 framgår att staterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att stärka det internationella samarbetet såvitt gäller bl.a. förebyggande, upptäckt, utredning, åtal och bestraffning av dem som är ansvariga för handlingar som omfattar försäljning av barn, barnprostitution, barnpornografi och barnsexturism. Staterna ska också främja internationellt samarbete och samverkan mellan sina myndigheter, nationella och internationella icke-statliga organisationer och internationella organisationer. Staterna ska också, enligt art. 10.2, främja internationellt samarbete för att bistå barn som är offer i deras fysiska och psykiska återhämtning, återanpassning i samhället och repatriering. Av art. 10.3 följer att staterna ska främja ett ökat internationellt samarbete för att angripa de grundorsaker, t.ex. fattigdom och underutveckling, som bidrar till att barn är sårbara för försäljning av barn, barnprostitution, barnpornografi och barnsexturism.

Av art. 11 framgår att inget i protokollet påverkar några bestämmelser som går längre när det gäller att förverkliga barnets rättigheter, och som kan ingå i en stats nationella lagstiftning eller i internationell rätt som är i kraft för den staten.

Andra FN-konventioner och protokoll

Utöver barnkonventionen har FN antagit andra konventioner med tillhörande protokoll som berör frågan om skydd mot exploatering av barn. I december år 2000 öppnades FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet (United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, UNTOC) och Palermo-protokollet (som utgör ett tilläggsprotokoll till konventionen) för undertecknande. Till dem som har undertecknat konventionen och Palermoprotokollet hör samtliga EU:s medlemsstater, Europeiska kommissionen (för gemenskapens räkning), Norge och Island. Konventionen trädde i kraft i Sverige den 29 september 2003.

Internationella arbetsorganisationen (ILO) är FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor. Såvitt avser barn bör särskilt nämnas ILO:s konvention nr 182, Worst Forms of Child Labour Convention. Konventionen antogs av ILO i juni 1999 och syftar till att avskaffa de värsta formerna av barnarbete. Till dessa värsta former räknas bland annat slaveri och slaveriliknande förhållanden, sexuella övergrepp mot barn, prostitution, medverkande i pornografi och handel med droger.

EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi

Inom EU antogs i december 2003 ett rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (2004/68/RIF).¹ Genom rambeslutet skapades gemensamma minimiregler i EU:s medlemsstater när det gäller straffrättsliga åtgärder, däribland straffrättsliga påföljder, i kampen mot sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi. Rambeslutet innehåller bl.a. bestämmelser om vad som ska utgöra straffbart sexuellt utnyttjande av barn respektive straffbara förfaranden med barnpornografi samt vilka straffrättsliga påföljder som dessa gärningar ska kunna leda till. Dessutom finns bestämmelser om bl.a. ansvar och sanktioner för juridiska personer, jurisdiktion och skydd för brottsoffer. Rambeslutet föranledde vissa författningsändringar. Till följd av rambeslutet infördes brotten utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt utnyttjande av

¹ EUT L 13, 20.1.2004, s. 44–48, Celex 32004F0068.

barn för sexuell posering i 6 kap. 8 § BrB, maximistraftet för grovt barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § brottsbalken höjdes till sex års fängelse och den särskilda preskriptionsregeln i 35 kap. 4 § BrB utvidgades till att omfatta grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri och grovt koppleri, liksom försök till dessa brott.²

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp

Under åren 2006 och 2007 utarbetades inom Europarådet en konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse), CETS nr. 201. Sverige undertecknade konventionen i samband med att den öppnades för undertecknande den 25 oktober 2007. Sverige antog konventionen 6 juni 2013 och den trädde i kraft för Sverige den 1 oktober 2013.

Syftet med Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp är att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, att skydda brottsoffrens rättigheter samt att främja nationellt och internationellt samarbete i frågan. Av inledningen till konventionen framgår att medlemsstaterna i Europarådet och övriga som undertecknat konventionen anser att sexuell exploatering av barn, främst barnpornografi och prostitution, samt alla former av sexuella övergrepp mot barn, inklusive handlingar som begås utomlands, förstör barns hälsa och psykosociala utveckling. Vidare uppmärksammas att sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn har fått allvarliga proportioner både på nationell och internationell nivå, framför allt vad gäller barns såväl som förövares ökade användning av informations- och kommunikationsteknik, och att det krävs internationellt samarbete för att förebygga och bekämpa sådan sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn.

I art. 42 i konventionen, som rör förhållande till andra internationella instrument, framgår att konventionen inte ska påverka de rättigheter och skyldigheter som har sin grund i bestämmelserna i FN:s konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa proto-

² Prop. 2004/05:45.

koll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi. Enligt artikeln är i stället avsikten med konventionen att förbättra det skydd som de instrumenten ger och utveckla och komplettera de normer som de innehåller.

Konventionen innehåller 50 artiklar, uppdelade i 13 kapitel. Artiklarna är av olika karaktär. En del utgör målsättningsstadganden medan andra ställer krav på att staterna – på ett flertal rättsområden – ska anpassa sin lagstiftning eller vidta andra åtgärder. Således ställs bl.a. krav på förebyggande åtgärder, åtgärder om hjälp till och skydd för brottsoffer samt omfattas frågor om behandling av sexualbrottsförövare, materiell straffrätt och olika processrättsliga regler. Med anledning av konventionen antog Europarådets Ministerkommitté den 12 juli 2007 rapporten *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*. Rapporten är vägledande i frågan om tolkningen av konventionen.

I det inledande kapitlet anges i art. 1 syftet med konventionen och i art. 2 den icke diskrimineringsprincip som ska gälla när parterna tillämpar bestämmelserna i konventionen. Art. 3 innehåller definitioner av begrepp som används i konventionen. Således avses till exempel med ”barn” i konventionen varje person under 18 år.

I art. 4 anges som principer gällande förebyggande åtgärder att varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och för att skydda barn. Art. 5 behandlar frågan om ökande av medvetenheten hos personer som har kontakt med barn i sitt arbete samt frågorna om utbildning och rekrytering av sådana personer. I art. 6 stadgas om utbildning för barn gällande riskerna för sexuell exploatering och sexuella övergrepp och hur de kan skydda sig själva. I art. 7 stadgas att staterna ska säkerställa att personer som befarar att de kan komma att begå något av de brott som föreskrivs i konventionen, där så är lämpligt, får tillgång till effektiva program eller åtgärder som syftar till att utvärdera och förebygga riskerna för att brott begås. Art. 8 beskriver förebyggande åtgärder som parterna ska vidta riktade till allmänheten medan det i art. 9 stadgas om att uppmuntra barn, den privata sektorn, medierna och det civila samhället i övrigt i arbetet mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn.

I art. 10 finns bestämmelser om sakkunniga myndigheter och samordnande organ. Art. 11 innehåller principer gällande stöd för brottsoffer, deras anhöriga och personer som har ansvar för deras vård. I art. 12 behandlas frågor kring anmälan om misstanke om sexuell exploatering eller sexuella övergrepp. Art. 13 behandlar frågan om hjälptelefon för personer som behöver stöd och föreskriver att varje part ska vidta alla nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att uppmuntra och stödja inrättande av informationstjänster, som till exempel telefon- eller internetrådgivning för att kunna ge råd till den som söker stöd.

Art. 14 innehåller bestämmelser om hjälp till brottsoffer och personer som står ett offer nära. Art. 15 innehåller bestämmelser om förebyggande eller behandlande program eller åtgärder. I art. 16 talas om parternas närmare åligganden vad gäller förebyggande eller behandlande program eller åtgärder för förövare eller misstänkta förövare. Genom art. 17 åläggs parterna att säkerställa att förövare eller misstänkta förövare för vilka sådana program eller åtgärder har föreslagits har fått fullständig information om skälen för förslaget och att de samtycker till programmet eller åtgärden med full kännedom om omständigheterna.

Art. 18–24 innehåller bestämmelser om kriminalisering av gärningar. Art. 18 behandlar därvid kriminalisering av sexuella handlingar med barn, art. 19 brott som avser barnprostitution, art. 20 brott som avser barnpornografiskt material och artikel 21 brott som har anknytning till ett barns deltagande i pornografiska föreställningar. I art. 22 behandlas frågan om kriminalisering av handlingar som gäller ett barns bevittnande av sexuella övergrepp eller sexuella handlingar. Art. 23 gäller kriminalisering av kontaktsökning med barn i sexuella syften, s.k. grooming. I art. 24 tas frågan upp om kriminalisering av medhjälp och försök till de brott som föreskrivs i konventionen.

Art. 25–27 innehåller bestämmelser om jurisdiktion, juridiska personers ansvar och påföljder och åtgärder. I art. 28 räknas de omständigheter upp som ska beaktas som försvårande omständigheter när påföljd eller annan rättsverkan ska bestämmas för brott enligt konventionen. I art. 29 föreskrivs att parterna ska vidta alla nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att skapa möjlighet att beakta lagakraftvunna domar som meddelats av en annan

part och som avser brott som föreskrivs i denna konvention när påföljden ska bestämmas.

I art. 30–36 finns bestämmelser om utredningar, åtal och processrätt. Därefter följer ett avsnitt om registrering och lagring av data (art. 37). I art. 38 behandlas frågan om internationellt samarbete. Bestämmelser om konventionens övervakningsmekanism finns i art. 39–41. I art. 42 och 43 behandlas konventionens förhållande till andra internationella instrument medan det i art. 44 tas upp regler om ändringar i konventionen. I art. 45–50 finns slutbestämmelser.

EU:s direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi

Det ovan nämnda rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi ersattes den 15 november 2011 av Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi. Det trädde för Sveriges del i kraft den 17 december 2011. Direktivet ersatte rådets rambeslut 2004/68/RIF, som nämnts i avsnittet ovan. Direktivet är sedan den 18 december 2013 genomfört i svensk rätt. För en närmare redogörelse för direktivets innehåll, se avsnitt 4.4.

Europakonventionen och Europadomstolens praxis

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) gäller som lag i Sverige. Enligt art. 1 ska varje stat som anslutit sig till konventionen garantera var och en, som befinner sig under deras jurisdiktion, de fri- och rättigheter som anges i avdelning I i denna konvention. Av art. 3 följer ett förbud mot tortyr. Enligt artikeln får ingen utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Vidare följer av art. 8.1 att var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.

En persons fysiska integritet är en mycket viktig aspekt av skyddet för privatlivet. Allvarliga kränkningar av den fysiska integriteten kan utgöra tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling och därigenom stå i strid med artikel 3 i Europakonventionen.

Om det däremot är fråga om mindre allvarliga kränkningar av den fysiska integriteten kan det tänkas att de inte når upp till den nivå som krävs enligt artikel 3. Det kan i sådana fall i stället vara fråga om en kränkning av artikel 8.³

Ett sexuellt övergrepp är ett allvarligt ingrepp i en enskild persons privatliv och staten kan förväntas inte bara kriminalisera sådana handlingar utan också beivra dem effektivt. Ett otillräckligt lagskydd mot övergrepp aktualiserades i målet X och Y mot Nederländerna.⁴ Målet gällde en 16-årig flicka med en intellektuell funktionsnedsättning som utsatts för övergrepp. Enligt gällande nederländsk lag kunde åtal för brottet väckas endast efter angivelse av målsäganden, men flickan var på grund av sitt mentala tillstånd inte kapabel att göra en sådan angivelse. Nederländerna ansågs skyldigt till brott mot artikel 8 genom att inte ha skapat ett tillfredsställande rättsligt skydd i en sådan situation.⁵

I fråga om sexuellt tvång har Europadomstolen i målet M.C. mot Bulgarien hänvisat till både artikel 3 och artikel 8.⁶ Europadomstolen har vidare tydliggjort att staterna har ansvar, särskilt enligt art. 3 och 8, att tillämpa det straffrättsliga systemet effektivt för att straffa alla former av sexuellt utnyttjande.⁷

Nationella åtgärder

Nationell handlingsplan mot sexuell exploatering av barn

Regeringen presenterade i december 2007 den andra uppdaterade versionen av den nationella handlingsplanen mot sexuell exploatering av barn. Den första handlingsplanen tillkom 1998, som ett resultat

³ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 2015, s. 371.

⁴ X och Y mot Nederländerna, Europadomstolens dom den 26 mars 1985, no 8978/80, para 27 och 30.

⁵ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 2015, s. 365.

⁶ M.C. mot Bulgarien, Europadomstolens dom den 4 december 2003, no 39272/98, para 148–153 och 167.

⁷ Se t.ex. M och C mot Rumänien, Europadomstolens dom den 27 september 2001, no 29032/04, para 111. Se dock Söderman mot Sverige, Europadomstolens dom den 12 november 2013, no 5786/08, para 80–85, där domstolen (stora kammaren) fann att vid mindre svåra övergrepp (t.ex. vid kränkningar av den psykiska integriteten) krävs inte någon effektiv straffrättslig reglering, utredningar, straff m.m., utan det kan räcka med andra möjligheter, t.ex. civilrättsliga sådana. Vad som är ett 'adequate legal framework' beror på övergreppet eller kränkningen.

av 1996 års världskongress mot kommersiell sexuell exploatering av barn som hölls i Stockholm. Den första uppdateringen av handlingsplanen gjordes 2001. I 2007 års handlingsplan valde regeringen att låta handlingsplanen omfatta, inte bara kommersiell, utan all sexuell exploatering av barn. Handlingsplanen från 2007 innehåller dels en beskrivning av det arbete som genomförts på området sedan 2001, dels ett antal åtgärder som regeringen valt att initiera för att ytterligare driva på arbetet med att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av barn. Åtgärderna är inriktade på bl.a. kunskapsspridning, kartläggning av insatser riktade mot förövare och ökat samarbete på både nationell och internationell nivå. En av åtgärderna är dessutom att följa upp åtgärderna och handlingsplanen i dess helhet. En uppföljning av åtgärderna har skett under 2010 (se bilaga 2 i prop. 2009/10:232).

Handlingsplan för skydd av barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp

Regeringen aviserade i budgetpropositionen 2014 en handlingsplan mot exploatering och sexuella övergrepp mot barn.⁸ Den 20 februari 2014 antog regeringen en ny handlingsplan för skydd av barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp under 2014 och 2015.⁹ I jämförelse med den tidigare handlingsplanen från 2007 har den nya handlingsplanen ett bredare perspektiv avseende målgrupp och omfattar olika former av exploatering, såsom exempelvis människohandel och utnyttjande i tiggeri eller i kriminell verksamhet samt mot sexuella övergrepp i olika sammanhang (inklusive i samband med turism och resande). Avsikten är att de åtgärder som presenterades, vilka syftar till att förbättra skyddet av barn i de sammanhang där barn kan vara särskilt utsatta, ska leda till att öka kunskapen om barns utsatthet för människohandel, exploatering och sexuella övergrepp, att öka effektiviteten i arbetet för att skydda barn mot dessa kränkningar hos myndigheter och övriga relevanta aktörer samt att förbättra de svenska myndigheternas bidrag till det internationella samarbetet för skydd av barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp.

⁸ Prop. 2013/14:1.

⁹ Se skr. 2013/14:91, kapitel 6.

Även om flera av de åtgärder som presenterades i den tidigare handlingsplanen genomförts konstaterade regeringen att barns utsatthet för människohandel, exploatering och sexuella övergrepp fortfarande behövde uppmärksammas särskilt. Regeringen bedömde att angelägna områden för det framtida arbetet är ökat skydd och stöd till utsatta barn, ökad kunskap och information om barnets rättigheter riktad till barn, deras vårdnadshavare och allmänheten samt metodstöd till yrkesverksamma som möter barn i sitt arbete. Utöver detta ville regeringen ytterligare stärka samordningen mellan myndigheter och relevanta aktörer och öka kvaliteten och effektiviteten i myndigheternas arbete. Vidare ansåg regeringen att omvärldsbevakningen och det internationella samarbetet behövde förbättras inom berörda myndigheter.

I den nya handlingsplanen lämnades riktlinjer för regeringens arbete i angivna frågor för åren 2014 och 2015. Regeringen konstaterade i handlingsplanen att den har det yttersta ansvaret för att skapa de bästa förutsättningarna för barns utveckling genom att barnets rättigheter tillgodoses för varje enskilt barn i alla situationer och att regeringens målsättning med handlingsplanen är att inget barn ska utsättas för människohandel, exploatering av något slag eller sexuella övergrepp.

Handlingsplanen innehåller ett flertal förslag till åtgärder. Här kan exempelvis nämnas att regeringen har gett Länsstyrelsen i Stockholms län i uppdrag att samordna och sprida kunskap och metoder i arbetet mot människohandel med barn och exploatering av barn till kommuner, landsting, länsstyrelser och myndigheter (Skr.2013/14:91). Uppdraget omfattar även att arbeta för en ökad samverkan med hotell-, taxi- och restaurangbranschen och internationellt erfarenhetsutbyte samt att genomföra en nationell informationsinsats riktad till allmänheten om sexuell exploatering av barn i samband med turism och resande. Länsstyrelsen i Stockholms län har också fått i uppdrag att kartlägga och samla kunskap om prostitutionens utveckling och omfattning i Sverige. Uppdraget är slutfört i sist nämnda del och i mars 2015 överlämnade Länsstyrelsen i Stockholms län Rapport 2015:10, *Prostitutionen i Sverige 2014 – en omfattningskartläggning*, till regeringen.

Nämnas kan också att regeringen gett Socialstyrelsen i uppdrag att bl.a. uppdatera och sprida utbildningsmaterial till yrkesverksamma som arbetar med barn som utsatts för sexuell exploatering och

människohandel. Socialstyrelsen har även fått i uppdrag att regelbundet undersöka utvecklingstendenser inom prostitutionen och att utifrån detta samla in uppgifter om vad personer som säljer respektive köper sexuella tjänster själva ser för behov av stöd och hjälp. Därutöver kan nämnas att regeringen har gett Migrationsverket i uppdrag att redovisa vilka åtgärder som vidtas för att uppmärksamma ärenden i vilka barn är utsatta för eller riskerar att utsättas för människohandel. Medel har beviljats Stiftelsen Allmänna Barnhuset för att genomföra en informationsinsats riktad mot att minska riskerna för sexuella övergrepp mot barn och för att genomföra en studie för att samla in kunskap om unga kvinnors och unga mäns sexualitet, erfarenheter av övergrepp, sexuella exploatering och sexuella exponering via digitala medier.

En skärpt sexualbrottslagstiftning

Straffbestämmelserna i 6 kap. BrB, där sexualbrotten regleras, har varit föremål för ett flertal omfattande reformeringar. Framförallt har bestämmelserna om brott mot barn och ungdomar ändrats flera gånger i syfte att stärka skyddet för barn och ungdomar mot att utsättas för sexuella övergrepp. Likaså har man i den straffrättsliga lagstiftningen ytterligare velat markera allvaret i sexuella övergrepp mot barn.

År 2005 gjordes en genomgående revidering av 6 kap. BrB. Detta innebar genomgripande förändringar av straffbestämmelserna gällande sexuella övergrepp mot barn och ändringarna är grundade på en skärpt syn på sexualbrott mot barn.

Den 1 juli 2013 genomfördes ytterligare ändringar i sexualbrottslagstiftningen som syftar till att än mer skärpa det straffrättsliga regelverket och därigenom förstärka skyddet för den sexuella integriteten och den sexuella självbestämmanderätten.¹⁰ För att ytterligare markera allvaret i sexualbrott som riktar sig mot barn utvidgades bl.a. tillämpningsområdet för grovt sexuellt övergrepp mot barn. Syftet är att ge domstolarna ett större utrymme att bedöma allvarliga sexuella övergrepp mot barn som grova brott. Ändringarna innebar vidare ett genomförande av den lagstiftning som krävdes för att

¹⁰ Prop. 2012/13:111.

Sverige skulle uppfylla åtagandena enligt Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (se ovan).

Vidare genomför 2014 års sexualbrottskommitté (Ju 2014:21) för närvarande en översyn av bl.a. av våldtäktsbrottet. I uppdraget ingår bl.a. att lämna förslag på hur en reglering för ett särskilt straffansvar för oaktsamhetsbrott avseende våldtäkt bör utformas, att överväga om det bör införas en samtyckesbaserad regleringsmodell för våldtäkt, att ställning till om straffet för de mest allvarliga fallen av våldtäkt och våldtäkt mot barn bör skärpas, samt att analysera om den befintliga lagstiftningen erbjuder ett tillräckligt starkt skydd mot vissa sexuella övergrepp som med hjälp av modern teknik sker via internet.¹¹

Lag om registerkontroll

Den 18 december 2013 infördes lagen (2013:852) om registerkontroll av personer som ska arbeta med barn. Lagen utgjorde ett led i genomförandet av EU:s direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi,¹² se ovan. Enligt lagen ska den som erbjuds en anställning i staten, en kommun, ett landsting, ett företag eller en organisation, om arbetet innebär direkt och regelbunden kontakt med barn, på begäran av den som erbjuder anställningen visa upp ett utdrag ur det register som förs enligt lagen (1998:620) om belastningsregister (1 §). Vidare ska ett utdrag ur belastningsregistret på begäran även visas upp av den som erbjuds eller tilldelas uppgifter som innebär direkt och regelbunden kontakt med barn inom sådan verksamhet som avses i 1 § om det sker genom 1. uppdrag, 2. anställning hos någon som ingått avtal med den som bedriver verksamheten, eller 3. praktiktjänstgöring (3 § samma lag). Av andra stycket i bestämmelsen följer att registerutdraget i fall som avses i första stycket ska visas upp för den inom

¹¹ Översyn av våldtäktsbrottet, Dir. 2014:123 och tilläggsdirektiv Dir. 2015:5.

¹² Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF (EUT L 335, 17.12.2011, s. 1, Celex 32011L0093) och rättelse till direktivet (EUT L 18, 21.1.2012, s. 7, Celex 32011L0093R[01]).

verksamheten som beslutar om att anlita eller ta emot någon på ett sådant sätt som avses där.

5.2.3 Brottsbalkens bestämmelser om sexualbrott mot barn

Som nämnts ovan finns bestämmelser om sexualbrott mot barn i 6 kap. BrB. Gemensamt för dessa bestämmelser är att en förutsättning för att de ska vara tillämpliga är att målsäganden är under en viss ålder. Den åldersgräns som är av betydelse är vanligen 15 år, men i vissa fall är även åldersgränsen 18 år relevant. Därutöver krävs att gärningsmannen har insikt om barnets ålder eller, enligt 6 kap. 13 § BrB, att han eller hon haft skälig anledning att anta en viss ålder. De bestämmelser som föreskriver ansvar för en gärning som någon begår mot en annan person under en viss ålder finns i 6 kap. 4–6 och 8–10 a §§ BrB. Det handlar alltså om brotten våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, vissa fall av sexuellt ofredande samt kontakt med barn i sexuell syfte. Det bör vidare nämnas att för vissa av dessa brott kan ansvarsfrihet bli aktuellt under de särskilda förutsättningar som anges i 6 kap. 14 § BrB (se nedan). Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB innebär således att det inte finns något krav på full insikt eller uppsåt hos gärningsmannen vid dessa brott såvitt avser barnets ålder. Det är i stället tillräckligt med oaktsamhet (se nedan i avsnitt 5.3 om uppsåt och oaktsamhet).

Närmare om de olika sexualbrotten mot barn

Enligt 6 kap. 4 § BrB döms den som har samlag med ett barn under 15 år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, för *våldtäkt mot barn* till fängelse i lägst två och högst sex år. Av bestämmelsens andra stycke följer att detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt 15 men inte 18 år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen ska svara på grund

av en myndighets beslut. Om brott som avses i bestämmelsens första eller andra stycke att anse som grovt, döms för *grovt våldtäkt mot barn* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgräp sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

I 6 kap. 5 § BrB anges att för det fall ett brott som avses i 4 § första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som mindre allvarligt, döms för *sexuellt utnyttjande av barn* till fängelse i högst fyra år.

Av 6 kap. 6 § BrB följer att den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ med ett barn under 15 år, eller med ett barn som fyllt 15 men inte 18 år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket, döms för *sexuellt övergrepp mot barn* till fängelse i högst två år. Enligt bestämmelsens andra stycke döms om brottet är grovt, för *grovt sexuellt övergrepp mot barn* till fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen är närstående till barnet eller i övrigt utnyttjat sin ställning eller missbrukat ett särskilt förtroende eller om fler än en förgräp sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om brottet med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

Av 6 kap. 8 § BrB följer att den som främjar eller utnyttjar att ett barn under 15 år utför eller medverkar i sexuell posering, döms för *utnyttjande av barn för sexuell posering* till böter eller fängelse i högst två år. I andra stycket i bestämmelsen anges att detsamma gäller den som begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt 15 men inte 18 år, om poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. I bestämmelsens tredje stycke föreskrivs att om brottet är grovt, döms för *grovt utnyttjande av barn för sexuell posering* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

Enligt 6 kap. 9 § BrB döms den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmår ett barn som inte fyllt 18 år att mot ersätt-

ning företa eller tåla en sexuell handling, för *köp av sexuell handling av barn* till böter eller fängelse i högst två år. Av andra stycket följer att vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan. Detta brott behandlas utförligt i avsnitt 4, där vi föreslår att brottet benämns *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* samt att det gradindelas och får en skärpt straffskala.

I 6 kap. 10 § BrB anges att den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under 15 år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för *sexuellt ofredande* till böter eller fängelse i högst två år. Av andra stycket i bestämmelsen följer att detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet.

Enligt 6 kap. 10 a § BrB döms den som, i syfte att mot ett barn under 15 år begå en gärning för vilken straff föreskrivs i 4, 5, 6, 8 eller 10 §, träffar en överenskommelse med barnet om ett sammanträffande samt därefter vidtar någon åtgärd som är ägnad att främja att ett sådant sammanträffande kommer till stånd, för *kontakt med barn i sexuellt syfte* till böter eller fängelse i högst ett år. Den 21 oktober 2015 lämnades ett förslag att maximistraffet för kontakt med barn i sexuellt syfte ska skärpas från fängelse i ett år till fängelse i två år samt att brottsrubriceringen kontakt med barn i sexuellt syfte ändras till *åtgärd för att möta ett barn i sexuellt syfte*. Vidare föreslås att kravet på främjande åtgärd slopas.¹³ Promemorian bereds för närvarande inom Justitiedepartementet.

Ansvarsfrihet i vissa fall

Som ovan nämnts finns en bestämmelse i 6 kap. 14 § BrB som i vissa fall kan medföra ansvarsfrihet. Av bestämmelsen följer att den som har gjort sig skyldig till sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering eller sexuellt ofredande, mot ett barn under 15 år, inte ska dömas till ansvar om det är uppenbart att gärningen inte inneburit något över-

¹³ Ds 2015:49, *Översyn av straffbestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte*.

grepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt. I andra stycket i 6 kap. 14 § BrB anges att detsamma gäller den som har gjort sig skyldig till kontakt med barn i sexuell syfte, om gärningen har syftat till en sådan gärning som anges i första stycket och som, om den hade fullbordats, enligt vad som anges där uppenbarligen inte skulle ha inneburit något övergrepp mot barnet.

Avsikten är att bestämmelsen ska tillämpas med stor restriktivitet. För att något övergrepp inte ska ha skett krävs att barnet i ålder befinner sig nära gränsen för den sexuella självbestämmanderätten, dvs. 15 år. Den som har begått gärningen bör endast vara obetydligt äldre och kommit obetydligt längre i sin mognad. Vidare bör hänsyn tas till omständigheterna i övrigt, i första hand parternas relation till varandra och omständigheterna under vilka den sexuella handlingen företogs. Det krävs naturligtvis att barnet deltagit i den sexuella handlingen helt frivilligt, dvs. utan att tvång eller någon annan form av otillbörlig påverkan har använts. Gärningar begångna mot någon som står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen eller gärningar mot en person för vars vård eller tillsyn gärningsmannen ska svara på grund av en myndighets beslut torde inte kunna omfattas av ansvarsfrihetsregeln. Ett typiskt fall där man kan tänka sig ansvarsfrihet är där en 16-åring och en 14-åring som har en nära och god relation till varandra deltar i en ömsesidig och helt frivillig sexuell handling. Ett annat fall kan vara en 14-åring som poserar sexuellt för en partner.¹⁴ I praxis har ansvarsfrihet bl.a. kommit i fråga där en 17-åring har haft samlag med en flicka som var 14 år och 7 månader.¹⁵ I vissa fall har ansvarsfrihetsregeln även tillämpats när den underårige varit under 14 år.¹⁶

¹⁴ Prop. 2004/05:45 s. 152.

¹⁵ Se NJA 2007 s. 201.

¹⁶ Se t.ex. RH 2013:12, Göta hovrätts dom den 26 augusti 2008 i mål nr B 1985-08 (Jönköpings tingsrätts dom den 25 juni 2008 i mål nr B 612-08) och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 8 januari 2014 i mål nr B 5135-13 (Uddevalla tingsrätts dom den 18 november 2013 i mål nr B 1833-13).

5.2.4 Omfattningen av sexualbrott mot barn

Barn som utsätts för sexualbrott

Den faktiska omfattningen av sexualbrott mot barn i Sverige är okänd. Sexualbrott överlag är ett område där statistik över den anmälda brottsligheten utgör en mycket otillförlitlig indikator på den faktiska brottslighetens omfattning.

När det gäller just sexualbrott mot barn tyder vissa internationella bedömningar på att endast mellan 3 och 12 procent av samtliga sexuella övergrepp upptäcks och anmäls till polisen medan andra studier visar att sexuella övergrepp rapporterades i genomsnitt av 18,0 procent av flickorna och 7,6 procent av pojkarna.¹⁷ Svenska undersökningar år 2004 och 2009 har visat att 2,7 procent respektive 4,4 procent av pojkarna och 9,8 respektive 7,3 procent av flickorna som utsatts för sexuella övergrepp anmält detta till socialtjänsten eller polisen.¹⁸

Undersökningar har vidare genomförts för att försöka uppskatta omfattningen av sexualbrott mot barn i Sverige genom att fråga vuxna hur många som under uppväxten blivit utsatta för handlingar av denna typ. Sådana undersökningar har som regel visat att mellan 7 och 10 procent av svenska kvinnor och 1–3 procent av svenska män har blivit utsatta för ett sexuellt övergrepp någon gång under uppväxten. Dessa siffror blir mycket högre om även olika typer av sexuellt ofredande räknas in.¹⁹

År 2009 och 2014 genomfördes undersökningar om ungdomars sexuella utsatthet.²⁰ Studierna bedrevs på så sätt att ett representativt urval av Sveriges elever i årskurs 3 på gymnasiet fick besvara en enkät. År 2009 uppgav 7,1 procent av de manliga eleverna och 25,4 procent av de kvinnliga att de utsatts för någon sexuell handling mot sin vilja.²¹ Motsvarande andel år 2014 var 29,3 procent av de

¹⁷ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*, s. 21 och Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 25.

¹⁸ Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 25.

¹⁹ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*, s. 21.

²⁰ Gisela Priebe, *Adolescents' experiences of sexual abuse, Prevalence, abuse characteristics, disclosure, health and ethical aspects*, Lunds Universitet, 2009 och Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015.

²¹ Gisela Priebe, *Adolescents' experiences of sexual abuse, Prevalence, abuse characteristics, disclosure, health and ethical aspects*, Lunds Universitet, 2009.

kvinnliga eleverna jämfört med 9,6 procent bland de manliga.²² Av de mer allvarliga övergreppen som inneburit någon form av penetration uppgav 3,1 procent av de manliga eleverna i 2009 års undersökning att de hade utsatts medan motsvarande siffra för de kvinnliga eleverna uppgick till 10,0 procent. År 2014 uppgav 9,2 procent av kvinnorna och 3,0 procent av männen att de hade erfarenhet av penetrerande övergrepp.²³ Medelåldern vid första övergreppstillfället var i 2009 års undersökning 14,1 år. I 2014 års undersökning var medelåldern bland de manliga eleverna 15,4 år och för de kvinnliga 14,6 år.

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) genomförde år 2014 en nationell studie där 10 000 kvinnor och 10 000 män inbjöds att delta.²⁴ 8 procent av kvinnorna och 3 procent av männen uppgav att de hade erfarenheter och minnen av att någon gång före 15 års ålder ha blivit utsatta för sådana sexuella övergrepp som inneburit att en förövare hade tilltvingat sig, eller försökt tilltvinga sig, oralt, vaginalt eller analt samlag. Betydligt fler kvinnor och män, 20 respektive 8 procent, uppgav att de hade blivit utsatta för annat sexuellt övergrepp, exempelvis blivit tvingade att posera nakna eller blivit smekta på ett sexuellt sätt. Vidare uppgav 8 respektive 2 procent av kvinnorna och männen att de i 15–17-årsåldern hade blivit utsatta för övergrepp som inneburit att en förövare tilltvingat sig, eller försökt tilltvinga sig, samlag medan 11 respektive 3 procent uppgav att de hade blivit utsatta för andra former av sexuella övergrepp. Totalt sett uppgav 13 procent av kvinnorna och 4 procent av männen att de någon gång före 18 års ålder hade blivit utsatta för sexuella övergrepp som inneburit att en förövare hade tilltvingat sig, eller försökt tilltvinga sig, oralt, vaginalt eller analt samlag.²⁵

Enligt statistik från Brå anmäldes år 2008 totalt 5 866 sexualbrott mot barn, dvs. en person under 18 år. Detta inkluderar brotten våldtäkt, våldtäkt mot barn, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, kontakt med barn i sexuellt syfte, utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn och sexuellt ofredande.

²² Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 26.

²³ Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 27.

²⁴ NCK-rapport 2014:1, *Väld och Hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, Nationellt centrum för kvinnofrid.

²⁵ NCK-rapport 2014:1, *Väld och Hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, Nationellt centrum för kvinnofrid, s. 26 f.

Motsvarande siffra för år 2009 var 6 575, 6 905 för år 2010, 7 223 för år 2011, 7 368 för år 2012, 7 624 för år 2013 och för år 2014 uppgick antalet anmälningar till 10 371. Gemensamt för samtliga år är att flest anmälda brott var våldtäkt, våldtäkt mot barn och sexuellt ofredande.

Tabell 5.1 Sexualbrott mot barn <18 år

Anmälda brott	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Totalt antal sexualbrott mot barn	5 866	6 575	6 905	7 223	7 368	7 624	10 371
Våldtäkt och våldtäkt mot barn	2 416	2 901	2 621	2 994	2 884	2 664	3 172
Sexuellt tvång eller utnyttjande	1 045	936	889	1 085	984	1 053	1 264
Utnyttjande av barn för sexuell posering	70	127	213	206	758	637	1 513
"Grooming"	-	-	187	182	149	191	143
Köp av sexuell handling av barn	46	150	233	131	103	150	98
Sexuellt ofredande	2 289	2 461	2 762	2 625	2 490	2 929	4 181

Statistik – Brå 2015

Vid en jämförelse med det totala antalet anmälda våldtäktsbrott utgör brotten mot personer under 15 år ungefär en tredjedel.²⁶

Brå redovisar i sin statistik antal anmälningar som avser pojkar respektive flickor för brotten våldtäkt, våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn. Av statistiken framgår att den allra största andelen anmälningar om sexualbrott mot barn rör brott mot flickor. Under åren 2008–2014 var andelen anmälningar av sexualbrott mot flickor mellan 81–90 procent i åldersgruppen barn under 15 år, medan motsvarande andel för barn mellan 15–17 år uppgick till mellan 93–98 procent.

År 2007 genomförde Brå en webbundersökning, där drygt 1 000 vana internetanvändare i åldrarna 15–17 år besvarade en enkät. Undersökningen visade att det bland de ungdomar som uppgett att de blivit föremål för sexuella kontakter från vuxna via internet fanns en överrepresentation av personer som också uppgav umgänges-

²⁶ Statistik Brå, år 2011.

mönster och beteenden som länge har ansetts ingå som en del i ett generellt risktagande beteende under ungdomsåren (exempelvis berusningsdrickande, att ha provat narkotika och att umgås med äldre personer). Överrepresentationen av ungdomar med dessa kännetecken var som högst bland dem som uppgav att de blivit föremål för sexuella kontakter från vuxna såväl på som utanför internet. Självrapporterade problem inom familjen och i skolan, och även utsatthet för mobbning och för stöld- och våldsbrott, var också betydligt vanligare inom denna grupp än bland övriga ungdomar.²⁷

I många av de fall där gärningsmannen begått ett sexualbrott mot offret vid en träff utanför internet finns antydningar i förhörsmaterialet om svåra förhållanden i offrets bakgrund.²⁸

Konsekvenser av sexuella övergrepp

Forskning visar att ungefär två tredjedelar av alla barn uppvisar symtom och beteendestörningar efter konstaterade övergrepp.²⁹ Att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp under barndomen har också visat sig ge långtidseffekter för den psykosociala hälsan. Studier har visat att kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp löper två till fyra gånger ökad risk att utveckla symptom och beteendestörningar som vuxen jämfört med om man inte haft erfarenhet av sexuella övergrepp under barndomen. Forskning har funnit stöd för signifikanta samband mellan sexuella övergrepp och olika senare diagnoser som ångestillstånd, depression, ätstörningar, post-traumatiskt stressyndrom, sömnstörningar och självmordsförsök. När man bedömer hälsoeffekterna av att ha varit utsatt för sexuella övergrepp så måste man dock ta i beaktning att barn och ungdomar som varit utsatta för sexuella övergrepp också ofta har erfarenheter av att ha upplevt andra negativa händelser under uppväxten.³⁰

I NCK:s ovan nämnda studie år 2014³¹ uppgav 17 procent av kvinnorna och 6 procent av männen att de hade utsatts för allvarligt

²⁷ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*, s. 9.

²⁸ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*, s.13.

²⁹ Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 25 f.

³⁰ Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 25 f.

³¹ NCK-rapport 2014:1, *Väld och Hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, Nationellt centrum för kvinnofrid.

sexuellt våld³² före 18 års ålder. Av undersökningen framgick att bland både kvinnor och män som varit utsatta för allvarliga sexuella övergrepp i barndomen var symtom på post-traumatiskt stressyndrom cirka tre gånger vanligare än bland andra. I undersökningen framkom vidare att 36 procent av kvinnorna och 27 procent av männen som utsatts för allvarligt sexuellt våld i barndomen uppvisade självskadebeteende någon gång i livet. Detta kan jämföras med 12 respektive 8 procent bland de kvinnor och män som inte utsatts för sådana övergrepp. Vidare uppvisade både kvinnor och män som utsatts för allvarligt sexuellt våld i barndomen en högre andel med riskbruk av alkohol (26 respektive 27 procent) jämfört med dem som inte hade varit utsatta (16 respektive 21 procent).³³

NCK:s undersökning visade vidare att både kvinnor och män som varit utsatta för allvarligt sexuellt våld före 18 års ålder uppgav *fysisk ohälsa* i högre grad (23 respektive 16 procent) jämfört med kvinnor och män som inte varit utsatta (15 respektive 11 procent). Kvinnor och män som varit utsatta för denna typ av övergrepp uppgav även förekomst av psykosomatiska symtom i högre utsträckning än personer som inte varit utsatta, 17 respektive 8 procent jämfört med 12 respektive 4 procent. Bland kvinnorna i åldern 56–74 år som deltog i studien som uppgav att de utsatts för allvarliga sexuella övergrepp före 18 års ålder var det mer än dubbelt så vanligt att under de senaste fem åren ha drabbats av hjärtinfarkt jämfört med de kvinnor som inte varit utsatta för sådana övergrepp under barndomen (1,1 procent jämfört med 0,5 procent). För de utsatta männen var andelen 3,9 procent jämfört med 2,5 procent för de män som inte hade utsatts för sådana övergrepp.

Förövarna

Statistik från Brå visar att av personer som misstänkts för sexualbrott mot barn under åren 2008–2014 var andelen män mellan 97–98 procent.

³² I studien avsågs med allvarliga sexuella övergrepp eller allvarligt sexuellt våld att man som barn har blivit påtvingad samlag (eller försök till) någon gång och/eller blivit utsatt för annat sexuellt övergrepp vid upprepade tillfällen.

³³ NCK-rapport 2014:1, *Väld och Hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, Nationellt centrum för kvinnofrid, s. 76 f.

Enligt statistik från Brå var under samma tid störst andel av de personer som misstänktes för sexualbrott mot barn i åldrarna 30–39 år. Dessa personer utgjorde 21 procent av det totala antalet misstänkta för sexualbrott mot barn. 20 procent av de personer som misstänktes för sexualbrott mot barn var i åldrarna 15–20 år medan 18 procent av de misstänkta var i åldrarna 40–49 år. 12 procent av de misstänkta var i åldrarna 25–29 år och 11 procent var i åldrarna 50–59 år. 10 procent av de misstänkta var i åldrarna 21–24 och 8 procent var över 60 år.

I olika sammanhang framhålls ofta att när barn utsätts för sexuella övergrepp är förövaren oftast någon som barnet känner.³⁴ Ju yngre barnet är, desto vanligare är det att förövaren är någon som finns i barnets närmaste omgivning, t.ex. en släkting, familjemedlem eller granne. När tonåringar utsätts för sexuella övergrepp är det dock vanligare att förövaren är någon utanför familjen. Av statistik från Brå för år 2008 framgår bl.a. att när det gäller barn under 15 år hade den misstänkte gärningsmannen en nära relation till offret i 55 procent av anmälningarna om bl.a. sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn. Motsvarande andel för barn mellan 15–17 år var 45 procent. En undersökning av 900 anmälningar om sexualbrott mot barn i Stockholms län år 2004 och 2006 visade att andelen närstående förövare uppgick till omkring en tredjedel.³⁵

I en översikt av studier från de nordiska länderna har dock framkommit att föräldrar inklusive styvföräldrar endast utgjorde 0,2–1,2 procent av förövarna och om även släktingar inkluderades utgjorde dessa 0,1–5,5 procent bland pojkarna och 0,7–15,2 procent bland flickorna.³⁶ I den studie från 2009 som nämnts ovan uppgav 4,6 procent av de gymnasieelever som besvarade enkäten och som varit utsatta för sexualbrott att det var en familjemedlem medan en pojkvän/flickvän eller annan känd jämnårig utgjorde 38,8 procent. En helt okänd person angavs som gärningsman i 29,2 procent av fallen.³⁷

³⁴ Se t.ex. polisanmälda våldtäkter mot barn, Brå, rapport 2011:6.

³⁵ Christian Diesen, *Övergrepp mot kvinnor och barn*, 2013, s. 149.

³⁶ Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 25.

³⁷ Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 25.

5.2.5 Ungas användning av internet

Att vuxna söker kontakt med barn i sexuellt syfte är inget nytt fenomen. Under de senaste 20 åren har det dock skapats en i det närmaste helt obevakad kontaktyta mellan barn och vuxna. De flesta barn och ungdomar använder internet för att kommunicera med andra och den anonymitet som kommunikation via internet tillhandahåller har ansetts skapa gynnsamma förutsättningar för vuxna som vill utveckla relationer med barn i sexuella syften. Att även yngre barn i allt större utsträckning använder internet på detta sätt framgår av statens medieråds undersökning år 2015, vilken visade att 65 procent av 9–12-åringarna använder internet varje dag. Motsvarande andel för 13–16-åringarna och 17–18-åringarna är 95 procent.³⁸

Internet är således en mycket central arena i ungas sociala liv. För tonåringar kan det också vara ett sätt att experimentera med frågor som rör identitet och sexualitet. Detta behöver i sig inte vara något negativt. Det kan dock i vissa fall vara riskfyllt eftersom den unge kan dras in i en kommunikation om sex med en person som inte är jämbördig. Ett exempel på att ungdomar använder internet och andra sociala medier för att experimentera med sin sexualitet är s.k. *sexting* vilket innebär att skicka en avklädd bild eller film där bröst, kön eller rumpa syns. I den studie år 2014 som nämnts ovan uppgav 24,7 procent av deltagarna att de någon gång skickat en sådan bild. Detta var vanligare bland de kvinnliga eleverna och bland dem där könsindelningen inte passade (27,1 respektive 24,5 procent). Vanligast var att man skickat en bild till sin partner (68,2 procent) eller till en kompis, (30,8 procent). Drygt en femtedel av bilderna hade skickats till någon de enbart känt via nätet. Av bilderna hade 2,3 procent skickats till en vuxen de kände och 7,4 procent till någon de inte kände alls.³⁹

Av deltagarna i studien ovan uppgav 10,9 procent att de träffat någon på internet för att ha sex med utanför internet under de senaste 12 månaderna. Det var vanligare att pojkar hade den erfarenheten (13,1 procent) jämfört med flickor (9,1 procent). Vanligast var att eleverna träffade någon som var något äldre eller jämnårig. 8,5 pro-

³⁸ Ungar & medier 2015. *Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*, Statens Medieråd.

³⁹ Unga, sex och internet – i en föränderlig värld, Carl Göran Svedin (red.), 2015, s. 50.

cent av eleverna kände sig övertalade, pressade eller tvingade vid dessa möten.⁴⁰

Vidare visar flera undersökningar genom åren att många svenska barn och ungdomar någon gång blir utsatta för övergrepp via internet i form av sexuella chattmeddelanden, försök att få dem att posera nakna framför en webbkamera eller blottning via webbkameran. I studien från år 2014 som nämns ovan framkom att 15,5 procent av eleverna hade fått förslag om att skicka sexuella bilder eller filmer. Av de som fått frågan hade 41,8 procent skickat en bild eller film.⁴¹ I samma studie framkom att flera av eleverna före 15 års ålder hade blivit kontaktade av en vuxen i sexuellt syfte, t.ex. genom att någon bett dem visa avklädda bilder eller försökt få till en träff i sexuellt syfte.⁴²

Flera studier visar att flickor blir föremål för sådana kontakter i mycket större utsträckning än pojkar. 48 procent av flickorna i årskurs 9 som besvarat Brå:s enkät år 2007, en studie riktad till 7 500 ungdomar i grundskolans årskurs 9, uppgav att de blivit föremål för sådana kontakter, jämfört med 18 procent av pojkarna.⁴³ Enligt Brå:s webbundersökning från samma år hade de personer som kontaktat flickorna på detta sätt varit betydligt äldre än de personer som tagit kontakt med pojkarna. För att studera olika aspekter av sexuella internetkontakter från vuxna personer tillfrågades ungdomarna om de någonsin blivit föremål för en sexuell kontakt. Av flickorna i urvalet uppgav 51 procent att de någon gång blivit föremål för en sådan kontakt via internet från en person som varit minst fem år äldre och 33 procent hade erfarenhet av en kontakt av denna typ innan de fyllde 15 år. Motsvarande siffror bland pojkarna var 16 respektive 7 procent.⁴⁴

I Brå:s enkätstudie år 2007⁴⁵, som nämns ovan, framkom att drygt 30 procent av ungdomarna under det senaste året varit föremål för någon form av sexuell kontakt från en tidigare obekant person som

⁴⁰ Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 54.

⁴¹ Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 54.

⁴² Carl Göran Svedin (red.), *Unga, sex och internet – i en föränderlig värld*, 2015, s. 55.

⁴³ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*, s. 8 f. Brå:s webbundersökning utvisade samma resultat, se s. 9 i rapporten.

⁴⁴ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*, s. 9.

⁴⁵ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*.

de trodde eller visste var vuxen. De allra flesta av dem som uppgav att de blivit föremål för sexuella kontakter från vuxna svarade att de blivit kontaktade via internet. Väldigt få (cirka två procent av både pojkar och flickor) uppgav att de varit föremål för en sexuell kontakt från en vuxen person endast utanför internet.⁴⁶

De ungdomar som deltagit i Brå:s webbundersökning beskrev en rad olika typer av sexuella internetkontakter de haft med vuxna innan 15-årsåldern. Ungdomarna beskrev bl.a. kontakter där män hade inlett sexuella samtal med ungdomarna, eller hade försökt förmå eller förmått dem att skicka sexuella bilder på sig själva. I andra fall hade män försökt förmå dem att visa upp sig eller företa sexuella handlingar framför webbkameran. Andra beskrivningar skildrade fall där den vuxne hade blottat sitt kön eller onanerat framför sin egen webbkamera eller hade skickat sexuella bilder till ungdomarna. Av vissa beskrivningar framgår att kontakter av det här slaget hör till vardagen för en del barn och ungdomar. I drygt 20 procent av fallen uppgav ungdomarna att den vuxne gjort ett senare försök att ta kontakt med dem utanför internet, exempelvis via telefon eller genom att försöka stämma träff med dem. Ibland hade den vuxne i dessa fall erbjudit ungdomarna pengar för olika sexuella tjänster. I andra fall hade den vuxne exempelvis sagt att denne vill träffas ”som vänner” för att umgås.⁴⁷

5.3 Allmänt om straffrättsliga principer rörande personligt ansvar

5.3.1 Relevanta straffrättsliga principer för personligt ansvar

Vårt uppdrag är, som framgått ovan, att se över och utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § BrB, i syfte att med utgångspunkt i resultatet av det arbetet överväga behovet av lagändringar. Bestämmelsen innebär att den som begår ett sexualbrott mot någon under en viss ålder ska dömas till ansvar även om han eller hon inte insåg men hade skälig anledning att anta att den andra per-

⁴⁶ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*, s. 8 f.

⁴⁷ Brå, Rapport 2007. *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*, s. 9 f.

sonen inte uppnått den åldern. Detta betyder att en person kan dömas för sexualbrott mot barn även om han eller hon inte hade uppsåt i förhållande till omständigheten att den unge inte hade uppnått den aktuella åldern, om han eller hon i stället varit oaktsam.

Som en allmän bakgrund till den följande redovisningen av gällande rätt och praxis, men även till våra överväganden i denna del, följer i avsnittet nedan korta utblickar i allmänna straffrättsliga principer av betydelse för att bestämma gärningsmannens skuld, dvs. gärningsmannens insikt, avsikt och motiv. Vidare följer i avsnitt 5.3.2 en kort redogörelse för skuldformerna, dvs. uppsåt och oaktsamhet, i gällande rätt.

Av *skuldprincipen* följer bl.a. att alla brott för personligt ansvar förutsätter att gärningsmannen i något avseende har uppvisat skuld. Med skuld avses enligt svensk rätt att en gärning är begången med uppsåt (*dolus*) eller av oaktsamhet (*culpa*). Dessa två grundläggande skuldformer uttrycker olika grader av skuld, där uppsåt alltid är mer klandervärd än oaktsamhet. Om sådan skuld inte föreligger bör man inte hållas straffrättsligt ansvarig.

I 1 kap. 2 § första stycket BrB anges att en gärning, om inte annat är särskilt föreskrivet, ska anses som brott endast då den begås uppsåtligen. Vid tidpunkten för införandet av brottsbalken föreskrevs att gärningar upptagna i balken endast ansågs som brott om de hade begåtts uppsåtligen, förutsatt att inte annat stadgats särskilt.⁴⁸ Genom en lagändring år 1994 utvidgades bestämmelsen till att också gälla specialstraffrätten, dvs. stadganden om straff i andra författningar än brottsbalken.⁴⁹

Skuldprincipen och kravet på att gärningsmannen ska ha agerat med uppsåt eller oaktsamhet kan härledas från *konformitetsprincipen*. Principen uttrycker att en person inte bör anses som ansvarig för ett brott om han eller hon inte har haft möjlighet att kunna rätta sig efter lagen. Av principen följer att lagstiftaren bör försöka undvika att kriminalisera gärningar på ett sätt som gör att den som inte kunde agera annorlunda riskerar straffansvar.⁵⁰

Enligt den s.k. *täckningsprincipen* krävs att det råder huvudsaklig överensstämmelse mellan uppsåt eller oaktsamhet och den faktiska,

⁴⁸ NJA II 1962 s. 16.

⁴⁹ Prop. 1993/94:130.

⁵⁰ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 271.

rättsstridiga gärningen. Gärningsmannens uppfattning av ett händelseförlopp ska således överensstämma med det verkliga händelseförloppet såsom det har bevisats i en brottmålsprocess. Prövningen består i denna del av om gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet ”täcker” gärningen.⁵¹

5.3.2 Skuldformer i gällande rätt

Som nämnts ovan förutsätter ansvar för brott att de objektiva omständigheterna täcks av gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet. Skuldformerna uppsåt och oaktsamhet har inte definierats i lag. I stället har en särskild begreppsbildning utformats närmare i praxis och doktrin. Nedan följer en kort redogörelse av de olika skuldformerna. Även möjligheten att döma till ansvar utan skuld, dvs. ett strikt ansvar, redovisas i avsnittet nedan.

Uppsåt

Uppsåt (*dolus*) kan definieras som att gärningsmannen förstår vad han gör.⁵² I gällande rätt finns tre former av uppsåt: avsiktssuppsåt, insiktssuppsåt och likgiltighetsuppsåt. Oftast ställer lagen inte upp krav på ett särskilt uppsåt utan det anges endast ett krav på ett okvalificerat uppsåt eller så anges inte kravet på uppsåt uttryckligen. I dessa fall har det ingen betydelse vilken uppsåtsform som uppfyller respektive rekvisit. Det finns dock undantag och ibland kräver lagen ett visst kvalificerat uppsåt i form av att en gärningsman ska ha en särskild avsikt. Detta kan uttryckas genom att rekvisit som t.ex. ”med avsikt” eller ”i syfte” används.⁵³ Sådana uttryck visar att gärningsmannen måste ha ett s.k. avsiktssuppsåt till de utpekade följderna. Nedan följer en kort redogörelse för de tre uppsåtsformerna i gällande rätt.

Avsiktssuppsåt (tidigare direkt uppsåt) föreligger om en gärning utförs med en viss avsikt. Gärningen och följden av gärningen utgör ett syfte med gärningen. Det krävs att det är fråga om en medveten,

⁵¹ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 270.

⁵² Nils Jareborg, *Straffrättsideologiska fragment*, 1992, s. 182.

⁵³ Ett exempel är bestämmelsen om människohandelsbrott i 4 kap. 1 a § BrB.

kontrollerad gärning som utförs ”för att” en viss följd ska inträffa. Avsiktsuppsåt kan man endast ha i förhållande till en följd eller en effekt av en gärning och inte i förhållande till förekomsten av en omständighet. När det gäller uppsåt till gärningsomständigheter får man i stället pröva om gärningsmannen har haft insiktsuppsåt eller likgiltighetsuppsåt.⁵⁴

Insiktsuppsåt (tidigare indirekt uppsåt) förutsätter att gärningsmannen ser ett visst faktum, en följd eller omständighet, som mycket sannolik. I princip krävs att gärningsmannen inte hyser några egentliga tvivel om att en följd kommer att inträffa som en konsekvens av gärningen eller att en omständighet föreligger. Gärningsmannen har då vad som kallas praktisk visshet. Detta innebär att gärningsmannen, i förhållande till såväl följder som omständigheter, är praktiskt taget säker eller ser dem som praktiskt taget oundvikliga.⁵⁵

Uppsåtets nedre gräns i förhållande till medveten oaktsamhet (se mer om denna skuldform i avsnittet nedan) utgörs sedan Högsta domstolens avgörande i NJA 2004 s. 176 av *likgiltighetsuppsåtet*. Dessförinnan förekom en form av uppsåt, s.k. eventuellt uppsåt, i praxis och doktrin. I avgörandet uttalade Högsta domstolen när det gäller gränsdragningen av uppsåt i förhållande till oaktsamhet att en grundförutsättning för att uppsåt ska anses föreligga är att gärningsmannen i vart fall varit medvetet oaktsam i förhållande till effekten eller gärningsomständigheten, dvs. en insikt om risken. Därutöver är gärningsmannens inställning till effekten eller omständigheten vid tidpunkten för gärningen avgörande för om gärningsmannen skulle anses ha handlat uppsåtligen eller inte. Denna inställning kan enligt Högsta domstolen beskrivas så att ”ett förverkligande av effekten eller förekomsten av omständigheten inte utgjorde ett relevant skäl för att avstå gärningen”, dvs. en likgiltighet inför följden.

⁵⁴ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 287 f.

⁵⁵ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 289.

Oaktsamhet

Oaktsamhet (*culpa*) kan förklaras med att gärningsmannen inte förstår sin handlingss betydelse, men att han borde förstått den.⁵⁶ Skuldformen oaktsamhet förekommer i två former, medveten oaktsamhet och omedveten oaktsamhet.

Begreppet *medveten oaktsamhet* kom till för att markera gränsen mot uppsåtsformen eventuellt uppsåt, som numera har ersatts av uppsåtsformen likgiltighetsuppsåt.⁵⁷ Medveten oaktsamhet är detsamma som att gärningsmannen haft en misstanke, en insikt om risken eller varit tveksam. En person som är medvetet oaktsam är likgiltig till en risk men inte till dess förverkligande.⁵⁸ Den som är medvetet oaktsam har tillfälle att anpassa sitt agerande i förhållande till vad som anges i lagen. Gärningsmannens handlande anses dock vara mindre klandervärdt än den som handlar uppsåtligt eftersom hans eller hennes likgiltighet är mindre förkastlig då den enbart riktar sig mot *risken* att något händer eller föreligger.⁵⁹

Omedveten oaktsamhet föreligger t.ex. om gärningsmannen hade *skälig anledning att anta* eller *borde ha förstått* att en viss följd skulle inträffa eller att en viss omständighet förelåg. Den omedvetet oaktsamma gärningsmannen kunde ha rättat sig efter lagen om han eller hon hade tänkt efter, varit aktsam eller gjort kontroller. En gärningsman som är omedvetet oaktsam visar en likgiltighet inför huruvida det finns en risk för att en viss omständighet förelåg eller en viss följd skulle inträffa.⁶⁰

Vid bedömningen av om en gärningsman varit omedvetet oaktsam är utgångspunkten att gärningsmannen inte har förstått, ens i form av misstanke, att någon omständighet var för handen eller att något visst skulle komma att hända. I praxis och doktrin har ställts upp att prövningen av om någon har varit omedvetet oaktsam ska ske i två led, orsaksledet och klandervärdhetsledet.⁶¹ I orsaksledet får man fråga sig vad gärningsmannen kunde ha gjort för att komma

⁵⁶ Nils Jareborg, *Straffrättsideologiska fragment*, 1992, s. 182.

⁵⁷ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zetee), kommentaren till 1 kap. 2 § BrB.

⁵⁸ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zetee), kommentaren till 1 kap. 2 § BrB.

⁵⁹ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 314 f.

⁶⁰ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 315.

⁶¹ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 315.

till relevant insikt. Ofta är det relativt enkla åtgärder som skulle leda till relevant insikt, t.ex. att man utnyttjar sin tankeförmåga och sitt förstånd, genom att tänka efter, vara uppmärksam, ta fram information, ordna med hjälp att få information, eller utöva självkontroll. Det är dock inte tillräckligt att konstatera att någon – t.ex. genom att göra kontroller och tänka efter – skulle ha kommit till insikt om att en viss omständighet förelåg för att kunna hävda att han eller hon har varit omedvetet oaktsam. Man måste alltid ta hänsyn till gärningsmannens personliga förmåga vid det aktuella tillfället att vidta dessa åtgärder för att komma till relevant insikt.⁶²

I det därpå följande klandervärdhetsledet får man fråga sig om man kan begära av gärningsmannen att han eller hon skulle ha gjort det som man i det första ledet har funnit att han eller hon hade förmåga och tillfälle att göra – och som alltså skulle ha lett till att han eller hon nått relevant tro eller misstanke. Det ska alltså, vid en rent normativ bedömning, ha kunnat begäras av gärningsmannen att han eller hon gjorde vad som krävdes för att nå insikt.⁶³

Bedömningen av om gärningsmannen varit oaktsam ska göras så individuell som möjligt. Hänsyn ska t.ex. tas till gärningsmannens speciella svagheter såsom kunskap, utbildning, erfarenhet, intelligens, psykisk störning och tillfälliga tillstånd av t.ex. förvirring eller skräck.⁶⁴

När oaktsamheten består i en handling som leder till villfarelse om t.ex. en omständighet, förutsätts att gärningsmannen kan klandras för detta. Vid omedveten oaktsamhet klandras gärningsmannen för att han eller hon inte har visat tillräcklig aktsamhet när det gäller att undvika att föröva en otillåten gärning. Gärningsmannen har inte haft kontroll över situationen, eftersom han på grund av bristande insikt inte hade tillfälle att rätta sig efter lagen, men han eller hon borde ha sett till att ha sådan kontroll, genom att t.ex. skaffa sig nödvändig insikt.⁶⁵

⁶² Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 316.

⁶³ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 317.

⁶⁴ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 317.

⁶⁵ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 317.

Strikt ansvar

Ansvar utan skuld, dvs. strikt ansvar, innebär att en gärningsman kan anses vara skyldig till brott oberoende av uppsåt eller oaktsamhet. I princip utesluter stadgandet i 1 kap. 2 § BrB möjligheten till brottstyper som inte innehåller något krav på skuld. I gällande rätt är det närmaste man kommer ett straffstadgande med strikt ansvar bestämmelserna om yttrandefrihetsbrott i 5 kap. yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469). Enligt reglerna i 6 kap. samma lag presumeras att den som ansvarar för ett yttrandefrihetsbrott i en framställning haft kännedom om innehållet i framställningen och att denne har medgett dess offentliggörande. Strikt ansvar förekommer vidare i fråga om påförande av administrativa, straffliknande sanktioner, t.ex. i form av sanktionsavgifter vid överträdelser av förbud som har meddelats med stöd av bl.a. arbetsmiljölagen (1977:1160) och överträdelser av vissa bestämmelser i arbetstidslagarna.⁶⁶ Lagstiftning om rent strikt ansvar förekommer även inom skadeståndsrätten, främst i fråga om farliga verksamheter.⁶⁷

Ett straffbud utan krav på skuld skulle kunna tänkas strida mot centrala rättssäkerhetsprinciper som uttrycks t.ex. i Europakonventionen, främst principen om rätten till en rättvis rättegång (artikel 6.1) och oskuldspresumtionen (artikel 6.2). Europakonventionen innehåller dock inte något entydigt förbud mot straffansvar oberoende av uppsåt eller oaktsamhet.⁶⁸ Europadomstolen har vidare uttalat att strikt ansvar rörande omständigheten ålder vid våldtäkt mot barn inte strider mot principerna i artikel 6.1 och 6.2.⁶⁹

⁶⁶ Se 8 kap. 5 § arbetsmiljölagen (1977:1160) och 26 § arbetstidslagen (1982:673).

⁶⁷ Se t.ex. lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart, atomansvarighetslagen (1968:45), sjölagen (1994:1009), järnvägstrafiklagen (1985:192), ellagen (1997:857). Strikt ansvar i andra fall än i "farliga" verksamheter förekommer t.ex. i trafikskadelagen (1975:1410), miljöbalken (1998:808) och produktansvarslagen (1992:18).

⁶⁸ Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 365.

⁶⁹ Europadomstolens beslut om upptagande av mål i G mot Storbritannien den 30 augusti 2011, ansökan 37334/08 para 38.

5.4 Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB

5.4.1 Bakgrund

I 6 kap. 13 § BrB regleras ett undantag från kravet på uppsåt i förhållande till den ålder som ett barn som är offer för ett sexualbrott har uppnått. Det är således tillräckligt att gärningsmannen varit oaktsam i förhållande till denna omständighet.

Bestämmelsen infördes i samband med brottsbalkens tillkomst år 1962.⁷⁰ Även före införandet av brottsbalken var en rad sexuella handlingar med barn kriminaliserade, t.ex. otukt med barn som avsåg målsägande som inte hade fyllt 15 år.⁷¹ För ansvar krävdes enligt allmänna straffrättsliga principer att gärningsmannen hade uppsåt i förhållande till omständigheten att målsäganden var under en viss ålder.⁷²

I arbetet med att ta fram en brottsbalk, som skulle ersätta bl.a. dåvarande strafflagen, föreslog Straffrättskommittén att en särskild bestämmelse om gärningsmannens insikt om målsägandens ålder skulle införas i kapitlet som rörde sedlighetsbrott. Här skulle det regleras att för det fall gärningsmannen vid förgripelse mot barn eller ungdom visserligen inte insett men dock haft skälig anledning att anta att den mot vilken gärningen förövats inte uppnått den ålder som krävs för ansvar för otukt med barn eller otukt med ungdom, 15 år respektive 18 år eller i vissa fall 21 år, skulle han eller hon kunna dömas för brott.⁷³

Straffrättskommittén motiverade sitt förslag med att det i detta hänseende stundtals kunde föreligga bevisvärigheter. Det framhölls att det var särskilt besvärligt att avgöra i vilken utsträckning, när verklig insikt om åldern inte var styrkt, eventuellt uppsåt skulle läggas gärningsmannen till last. Kommittén anförde att i praxis hade i sådana fall framträtt vissa svårigheter vid tillämpningen av gällande rätt. Kommittén ansåg därför att det borde införas en särskild bestämmelse för sådana fall då gärningsmannen inte kunde anses övertygad om att ha insett att den mot vilken brottet förövades inte

⁷⁰ Prop. 1962:10. Brottsbalken trädde i kraft år 1965.

⁷¹ 18 kap. 8 § 1864 års strafflag.

⁷² Se t.ex. NJA 1903 s. 487, NJA 1941 s. 466 och NJA 1956 s. 476.

⁷³ SOU 1953:14 s. 247 f.

uppnått den aktuella åldersgränsen men dock haft skälig anledning att anta att så var fallet.⁷⁴

I det följande lagstiftningsärendet angav departementschefen att det för rättsuppfattningen framstod som rimligt att gärningar som var av den allvarliga beskaffenhet som otukt med barn skulle föranleda ansvar även då gärningsmannen inte haft full insikt om åldern men haft anledning att räkna med möjligheten att barnets ålder låg under den i lagen angivna åldersgränsen.⁷⁵ Vidare anfördes att domstolarna enligt denna uppfattning i vissa fall hade dömt till ansvar med en något pressad tolkning av uppsåtsbegreppet. Departementschefen ansåg, i likhet med Straffrättskommittén, att en särskild bestämmelse behövdes men att den borde införas som ett andra stycke i bestämmelserna om otukt med barn och otukt med ungdom. Den valda formuleringen ansågs omfatta ett krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet. Enligt departementschefen skulle gärningsmannen inte dömas till ansvar enligt bestämmelserna om barnet hade en kroppsutveckling som normalt förekommer hos t.ex. en 17- eller 18-åring och omständigheterna i övrigt inte gav gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Det angavs att det var i gränsfallen som gärningsmannen inte skulle kunna undgå ansvar genom att hänvisa till att han eller hon inte haft säker kännedom om barnets verkliga ålder.

Lagrådet hade invändningar mot departementschefens förslag. Det anfördes att åldersgränser även förekom i andra bestämmelser i kapitlet om sedlighetsbrott och att anmärkningsvärda konsekvenser skulle kunna uppstå om det fanns olika regler i subjektivt hänseende i fråga om åldersgränserna i skilda paragrafer.⁷⁶ Lagrådet förordade i stället att en gemensam bestämmelse som reglerade frågan infördes i slutet av kapitlet som rörde sedlighetsbrott. Vidare underströk lagrådet att en bestämmelse av denna karaktär borde tillämpas med stor försiktighet och att det torde vara lämpligt att en gärningsman under mildrande omständigheter kunde dömas till böter även om endast fängelse ingick i straffskalan.

I det fortsatta lagstiftningsärendet föreslog departementschefen att det skulle införas en gemensam bestämmelse på det sätt Lagrådet hade föreslagit.⁷⁷ Det ansågs däremot inte vara nödvändigt att

⁷⁴ SOU 1953:14 s. 247 f.

⁷⁵ Prop. 1962:10 del B s. 171.

⁷⁶ Prop. 1962:10 del B s. 432.

⁷⁷ Prop. 1962:10 del C s. 190.

införa en möjlighet att döma till böter även om endast fängelse ingick i straffskalan eftersom det var angeläget att regeln skulle få en restriktiv tillämpning.

Innehållet i den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB motsvarar i sak vad som vid brottsbalkens tillkomst upptogs i dåvarande 6 kap. 9 § BrB.⁷⁸ Tillämpningsområdet för bestämmelsen har därefter ändrats genom att vissa åldersgränser bortfallit och andra tillkommit. År 1984 flyttades bestämmelsen till 6 kap. 11 § BrB och därutöver gjordes vissa språkliga ändringar.⁷⁹ Även år 1998 gjordes mindre språkliga justeringar av bestämmelsen.⁸⁰

I samband med den stora revideringen av 6 kap. BrB år 2005 flyttades bestämmelsen till 6 kap. 13 § BrB och fick sin nuvarande utformning genom ytterligare språkliga justeringar.⁸¹ I remissbehandlingen anförde bl.a. Rädda Barnen, RFSU och Föreningen Svenska UNICEF-kommittén, att det borde övervägas om inte en gärningsman alltid ska dömas till ansvar när brottet riktar sig mot ett barn som inte har uppnått den ålder som föreskrivs.⁸² Med en sådan ordning skulle straffansvar alltså inträda även om gärningsmannen inte insett barnets ålder och inte heller hade skälig anledning att anta att barnet inte hade uppnått den aktuella åldern. Regeringen delade inte denna uppfattning utan anförde att ett införande av straffrättsligt ansvar som är oberoende av uppsåt eller oaktsamhet, dvs. ett närmast strikt ansvar, skulle strida mot grundläggande straffrättsliga principer och därför inte kunde komma ifråga.⁸³ Regeringen ansåg således att bestämmelsen om subjektivt rekvisit i fråga om ålder skulle kvarstå oförändrad och bestämmelsen skulle omfatta de brott i 6 kap. brottsbalken som föreskriver ansvar för gärning som någon begår mot en annan person under en viss ålder.

⁷⁸ Prop. 1962:10.

⁷⁹ Prop. 1983/84:105.

⁸⁰ Prop. 1997/98:55.

⁸¹ Prop. 2004/05:45.

⁸² Prop. 2004/05:45 s. 114.

⁸³ Prop. 2004/05:45 s. 114.

5.4.2 Gällande rätt

Som nämnts ovan (se avsnitt 5.3) krävs det normalt uppsåt för att någon ska kunna fällas till ansvar för brott enligt 6 kap. BrB. Enligt 6 kap. 13 § BrB ska dock till ansvar som i det kapitlet är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder dömas även den som inte insåg men hade skälig anledning att anta att den andra personen inte uppnått den åldern. De bestämmelser som föreskriver ansvar för gärning som någon begår mot en annan person under en viss ålder finns, som ovan angetts, i 6 kap. 4–6 och 8–10 a §§ BrB. Det handlar alltså om brotten våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, vissa fall av sexuellt ofredande samt kontakt med barn i sexuellt syfte (se avsnitt 5.2.3 ovan för en kort redogörelse för dessa brott). Bestämmelsen innebär således att det inte finns något krav på full insikt eller uppsåt vid dessa brott enligt det nuvarande 6 kap. BrB såvitt avser barnets ålder. Det är i stället tillräckligt med oaktsamhet.

Av förarbetena till bestämmelsen framgår att den ska tillämpas med stor försiktighet och att det för straffansvar ställs krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet.⁸⁴ Till ansvar ska inte dömas om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Det är alltså i gränsfallen som gärningsmannen inte ska kunna undgå ansvar genom att hänvisa till att han eller hon inte haft säker kännedom om barnets verkliga ålder.⁸⁵

Om en sådan oaktsamhet gällande offrets ålder som avses i bestämmelsen kan visas och gärningsmannen därmed fälls till ansvar ger bestämmelsen inte någon uttrycklig möjlighet att döma till lindrigare straff än vad straffskalan för det aktuella brottet anger.

För det fall att sådan oaktsamhet avseende åldern som avses i bestämmelsen inte kan visas, kan bestämmelser i 6 kap. BrB som inte har sådana ålderskrav komma att tillämpas i stället. Ett sådant exempel är att den som åtalats för köp av sexuell handling av barn och

⁸⁴ NJA II 1962 s. 192 f.

⁸⁵ Prop. 2004/05:45 s. 113 f.

som inte funnits ha haft skälig anledning att anta att den unge var under 18 år, i stället kan dömas för köp av sexuell tjänst.

5.4.3 Ungas kroppsutveckling

Som framgår ovan ska, enligt förarbetena till bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB, en gärningsman inte dömas till ansvar för det aktuella sexualbrottet mot barn om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Lagstiftaren har således förutsett att bevisningen i fråga om brottsoffrets ålder kan avse såväl den unges kroppsutveckling som omständigheter i övrigt i samband med gärningen eller en kombination av dessa förhållanden. Frågan om användande av kroppsutveckling som bevis rymmer flera komplikationer och har alltmer kommit att kritiserats, både ur integritetssynpunkt och som grund för rättsliga överväganden.⁸⁶ Mot denna bakgrund lämnar vi nedan en översiktlig beskrivning av forskning om ungas kroppsutveckling.

Den stora förändringen av barns kroppsutveckling sker under puberteten då könsmodnaden inträder. Under puberteten färdigutvecklas såväl könsorgan som sekundära könskaraktistika. Pubertetsutvecklingen har sin grund i flera olika hormonella förändringar. Hormonerna i fråga har funnits i kroppen redan från födseln, men har hållits tillbaka av olika bromssystem som successivt försvinner när barnet kommer upp i skolåldern. Genom de hormonella förändringarna utvecklas barnet dels fysiskt genom tillkomst av hårväxt, akne, bröstutveckling, menstruation, ökad tillväxt, tillväxt av penis och testiklar m.m., dels genom en utveckling av tankeförmågan med ökande förmåga till s.k. abstrakt tänkande. Avslutad pubertet markeras med en avslutad kroppslängdtillväxt. Det tar cirka fem år från pubertetsstart till dess barnet nått sin slutlängd.

Pubertetsutvecklingen startar något tidigare hos flickor än hos pojkar. Hos flickor startar utvecklingen när östrogennivåerna stiger vilket ger en inledande tillväxtspurt till följd av ökade hormonnivåer. Tillväxtökningen startar vanligtvis några månader före starten

⁸⁶ Se t.ex. Märta C. Johansson, *Att göra ett ansvarigt sexköp: uppsåts- och oaktsamhetsbedömningar vid underårighet i fall av människohandel, koppleri och sexköp*, SvJT 2012 s. 219.

av bröstutvecklingen. Pubesbehåring uppträder därefter inom något halvår. Den genomsnittliga åldern för pubertetsstart för flickor i norra Europa är numera 10,7 till 11,2 år. Den första menstruationen, menarke, inträffar genomsnittligt vid cirka 13 års ålder, ungefär ett år efter maximal tillväxthastighet och då tillväxthastigheten börjar avta. De normala åldersvariationerna för flickors pubertetsstart är 8,5 till 13 år och för menarke 11–15 år.⁸⁷

Vid pojkars pubertetsstart orsakar manligt könshormon, testosteron, tillväxt av genitalier och maskulin kroppsbehåring, en väsentlig ökning av muskelmassan och breddökning av axelpartiet. Pojkars pubertetsutveckling startar vanligtvis omkring 11,5 års ålder.⁸⁸

Det förekommer variationer i både flickors och pojkars pubertetsstart, bl.a. beroende på etnicitet. Studier av bl.a. turkiska och nordafrikanska flickor visar att de startar puberteten cirka 0,6 år senare än nordeuropeiska flickor, men att de uppnår menarke cirka 5 månader tidigare. Vidare visar amerikanska studier att pubertetsstarten hos afroamerikanska flickor inträffar betydligt tidigare än för vita flickor, genomsnittligt vid 8,9 år. För pojkar visar studierna att medianåldern för pubertetsstart är omkring ett halvår lägre för afroamerikanska pojkar än för vita pojkar samt att pojkar med mexikanskt påbrå påbörjar sin pubertetsutveckling omkring ett halvår senare än vita pojkar.⁸⁹

Forskning visar också att barn utvecklas betydligt snabbare och mognar tidigare fysiskt i dag jämfört t.ex. med när åldersgränsen för sexuellt självbestämmande infördes, år 1864 för flickor och år 1937 för pojkar. Vid tio års ålder har 68 procent av flickorna i Sverige i dag flera tecken på pubertetsutveckling.⁹⁰ Vidare visar amerikanska studier en ökning av flickor som utvecklar bröst vid sju års ålder. Liknande studier i Danmark visar att danska flickor utvecklar bröst

⁸⁷ Lars Hagenäs, *Pubertetens normala åldersvariationer och sekulära trender för pubertetsutveckling*, *Pediatriisk Endokrinologi* 2008:28 s. 25–36 och <http://www.rikshandboken-bhv.se/Texter/Barnets-tillvaxt-och-mognadsperioder/Pubertetsutveckling/>

⁸⁸ <http://www.rikshandboken-bhv.se/Texter/Barnets-tillvaxt-och-mognadsperioder/Pubertetsutveckling/>

⁸⁹ Lars Hagenäs, *Pubertetens normala åldersvariationer och sekulära trender för pubertetsutveckling*, *Pediatriisk Endokrinologi* 2008:28 s. 25–36.

⁹⁰ Therése Skoog, *On the Developmental Significance of Female Pubertal Timing*, avhandling i psykologi, Örebro universitet, 2008.

ett år tidigare än för femton år sedan; nu vid tio års ålder. Även pojkars pubertet inträder tidigare.⁹¹

Olika faktorer påverkar hur tidigt könsmodnhet inträder hos både flickor och pojkar, t.ex. biologiskt arv, psykosociala faktorer och klimat. Det finns flera teorier om anledningen till att barn i många länder kommer in i puberteten i allt lägre åldrar, t.ex. att kost eller kemikalier påskyndar barns utveckling. Vissa barn kommer dock in i puberteten ännu tidigare än sina jämnåriga. Flera faktorer samspelar i att puberteten startar tidigare, såsom genetiska faktorer, vikt och kroppsfett. Även stress inom familjen, förändrad miljö och tidigare sexuella övergrepp är faktorer som visats skynda på barns pubertetsutveckling.⁹²

Sammanfattningsvis innebär det ovan sagda dels att pubertetsutvecklingen varierar ganska avsevärt mellan olika individer och mellan flickor och pojkar, dels att barn och unga generellt sett inträder i och fullbordar sin pubertet i betydligt lägre ålder än tidigare. Det kan därför konstateras att ett användande av bedömningar av ungas kroppsutveckling som utgångspunkt för gärningsmäns insikt eller misstanke om barns ålder innefattar brister, inte minst ur ett barnskyddsperspektiv. Vi återkommer längre fram till dessa problem.

5.5 Praxis

5.5.1 Det granskade materialet

En av utredningens uppgifter har varit att genomföra en praxisgenomgång för att klarlägga tillämpningen av bestämmelsen samt utreda och redovisa hur bestämmelsen har tillämpats i förhållande till de olika straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn. Utredningen har bl.a. haft till uppgift att undersöka vilka omständigheter som särskilt beaktas av domstolarna och om det finns några särskilda tolkningsproblem eller andra svårigheter vid tillämpningen. För att

⁹¹ Biro, FM, Galvez et al, *Pubertal assessment method and baseline characteristics in a mixed longitudinal study of girls*, 126 *Pediatrics* 3 (2010) 583-90 och Aksglaede, L., Sørensen, K et al., *Recent decline in age at breast development: the Copenhagen Puberty Study*, 123 *Pediatrics* 5 (2009) 932-9 och Aksglaede, L., Sørensen, K et al., *Recent changes in pubertal timing in healthy Danish boys: associations with body mass index*, 95 *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism* 1 (2010) 263-70.

⁹² Therése Skoog, *On the Developmental Significance of Female Pubertal Timing*, avhandling i psykologi, Örebro universitet, 2008.

närmare kunna göra detta har vi valt att samla in, gå igenom och referera domar från tingsrätter och hovrätter där domstolarna tillämpat bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB. Domarna vi valt att titta närmare på är från år 2008 och framåt. Utöver avgörandet NJA 2006 s. 79 II saknas det avgöranden från Högsta domstolen. Ett urval av de domar vi inhämtat där bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB prövats redovisas som refererat i *bilaga 3* till betänkandet. Av utrymmesskäl redovisas inte samtliga domar. Vidare redovisas ett större antal domar i tabellform i *bilaga 4* till betänkandet. Våra slutsatser omfattar dock samtligt material i denna del.

5.5.2 Domstolarnas tillämpning av 6 kap. 13 § BrB

Den 31 december 2015 hade utredningen erhållit mer än 100 domar där domstolen har prövat bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB. Av dessa har cirka 17 procent utgjorts av friande domar, cirka 57 procent av fällande domar där den tilltalade har dömts helt i enlighet med åtalet, 16 procent av fällande domar där den tilltalade fällts till ansvar för annat sexualbrott mot barn än vad åklagaren yrkat samt 10 procent av domar där den tilltalade dömts för annat sexualbrott än sexualbrott mot barn.

Domar som har meddelats efter december 2015 har vi inte kunnat beakta.

Allmänt

Vi har endast haft tillgång till domstolarnas domar i målet. Något ytterligare material, såsom förhör som hållits under förundersökningen, har således inte gått igenom.

Det bör framhållas att domarnas utformning och omfattning varierar. I vissa domar redovisas de hördas berättelser ingående, medan andra domar bara kortfattat tar upp det som domstolarna bedömt vara väsentligt för prövningen av målet. Också när det gäller domstolarnas motiveringar förekommer variationer. I vissa fall har underrätt och överrätt beaktat samma omständigheter, men värderat förekomsten av omständigheten på olika sätt.

Refererad praxis

Högsta domstolen har i *NJA 2006 s. 79 II* prövat frågan om den tilltalade insåg eller hade skälig anledning att anta att målsäganden inte hade uppnått 15 års ålder. I målet hade åklagare väckt åtal mot L.Ö. för våldtäkt mot barn, genom att han haft samlag med målsäganden A, som vid tillfället var 14 år och 10 månader, trots att han insett eller haft skälig anledning att anta att målsäganden inte fyllt 15 år. L.Ö. förnekade gärningen med hänvisning till att han inte visste eller hade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år.

I målet var utrett att L.Ö. under en tid före händelsen hade haft en sexuell relation med målsägande A:s mamma och att han under denna tid hade träffat målsäganden A vid åtminstone något tillfälle.

Tingsrätten fann att L.Ö.:s uppgifter om att han inte känt till målsägandens ålder eller haft skälig anledning anta att hon inte fyllt 15 år motsades dels av målsägandens och dels av målsägandens mors uppgifter om att de båda berättat för L.Ö. att målsäganden var under 15 år. Omständigheter som ytterligare styrkte att L.Ö. känt till att målsäganden var minderårig gav vittnet M.A.:s lämnade uppgift att hon aktuell kväll sagt åt L.Ö. att inte pussa målsäganden och att målsäganden endast var 14 år. Även vittnet C.K.:s kommentar till L.Ö. att denne skulle hålla fingrarna i styr kan mycket väl ha syftat på att målsäganden var underårig vilket också vittnet kände till. *Tingsrätten*, som lade uppgifterna från målsäganden, hennes mor och vittnet M.A. till grund för bedömningen fann det styrkt att L.Ö. insett att målsäganden inte fyllt 15 år innan de hade sexuellt umgänge vid gärningstillfället.

Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning bl.a. i frågan om L.Ö.:s insikt om att målsäganden inte hade fyllt 15 år vid gärningstillfället.

Högsta domstolen prövade frågan om L.Ö. insåg eller hade skälig anledning att anta att målsäganden inte hade uppnått 15 års ålder och anförde följande. L.Ö. har uppgett att målsäganden på kvällen före samlaget sade till honom att hon var 16 år samt att han utgick från att denna uppgift var sanningsenlig och inte kunde tänka sig att hon inte hade uppnått 15 års ålder. Målsäganden har vid förhöret i Högsta domstolen sagt att L.Ö. måste ha vetat hur gammal hon var men att hon nu inte minns att de under den aktuella kvällen

talade om hennes ålder. Uppgiften att det tidigare förekommit samtal mellan målsägandens mor och L.Ö. om målsägandens ålder vinner visst stöd av att L.Ö. själv vidgått att han vid något tillfälle föreslagit att målsäganden skulle sammanföras med hans 17-årige bror. Eftersom förhållandet mellan modern och L.Ö. pågick under omkring ett år kan emellertid inte härav dras slutsatsen att L.Ö. vid tidpunkten för samlaget kände till målsägandens exakta ålder. Det kan vidare inte uteslutas att L.Ö. bl.a. till följd av berusning inte uppfattat ett uttalande från M.A. under festen i målsägandens bostad om att han skulle lämna målsäganden i fred eftersom hon bara var 14 år. Mot bakgrund av det nu anförda och då utredningen i övrigt i viss mån pekar i olika riktningar kan det genom den av åklagaren återopade bevisningen inte med tillräcklig grad av säkerhet anses utrett att L.Ö. insåg att målsäganden var under 15 år vid tillfället. Av utredningen får emellertid anses framgå att L.Ö. redan före den aktuella händelsen haft en sådan kännedom om målsäganden och hennes personliga förhållanden att det i vart fall gett honom skäligen anledning att anta att hon inte uppnått 15 års ålder.

Omständigheter som särskilt beaktas av domstolarna vid tillämpningen av 6 kap. 13 § BrB

Genom vår genomgång av praxis har vi kunnat identifiera vissa omständigheter som domstolarna ofta beaktar vid tillämpningen av bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB. Nedan redovisar vi de olika typer av omständigheter som har beaktats i de domar som vi gått igenom samt även hur domstolarna har bedömt dessa.

Under vilka omständigheter som den tilltalade och målsäganden fick kontakt

En viktig omständighet vid bedömningen av vad gärningsmannen har insett eller haft skäligen anledning att anta angående målsägandens ålder är naturligtvis hur parterna först kom i kontakt med varandra och vilken kännedom den tilltalade haft om målsäganden dessförinnan.

I drygt hälften av de domar vi granskat har den tilltalade och målsäganden fått *kontakt med varandra via internet, utan tidigare*

känedom om varandra. I fall som dessa har domstolarna beaktat en mängd olika omständigheter, t.ex. uppgifter om målsäganden eller fotografier på denne på målsägandens profilsida, målsägandens användarnamn eller e-postadress, fotografier på målsäganden som denna har skickat till den tilltalade, innehållet i konversationerna mellan den tilltalade och målsäganden och målsägandens uttryckssätt. Åklagaren har ofta åberopat utdrag ur chatt- eller SMS-konversationer som bevisning för vad den tilltalade haft för kännedom om målsägandens ålder. I något fall har även åklagaren åberopat bevisning i form av uppgifter från aktuell chattsida beträffande vilka åldersuppgifter som fanns på målsägandens profilsida och hur meddelandetjänsten och användarkontot fungerar.⁹³

Som ett exempel kan nämnas ett avgörande från Svea hovrätt,⁹⁴ där en 48-årig man var åtalad för köp av sexuell handling av barn av en 16-årig målsägande. Den tilltalade och målsäganden kom i kontakt med varandra på chattsidan Kamrat.com. Enligt den tilltalade chattade personer i alla åldrar på den aktuella chattsidan medan målsäganden hävdade att det främst var ungdomar som förekom på sidan. Enligt hovrätten var det inte utrett att den tilltalade fått kännedom om målsägandens ålder genom deras konversation eller genom informationen på hennes profilsida. Hovrätten fann inte heller stöd för att Kamrat.com är en uttalad chattsida för ungdomar. Vidare menade hovrätten att det av målsägandens fotografi på sidan framgick att hon hade en kroppsutveckling som en person över 18 år normalt sett kan ha och att det därmed inte var visat att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte fyllt 18 år. I andra fall har dock domstolar uttryckt att det är allmänt veterligt att det är vanligt att personer under 15 år förekommer på sociala medier, vilket också den tilltalade borde ha förstått.⁹⁵

I ett avgörande från Göta hovrätt,⁹⁶ där den tilltalade och målsäganden haft kontakt via en webbplats där ungdomar lägger ut bilder på sig själva, påpekade hovrätten att den tilltalade inte kunde

⁹³ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 23 oktober 2014 i mål nr B 1682-14 (Södertörns tingsrätts dom den 28 januari 2014 i mål nr B 7812-13).

⁹⁴ Svea hovrätts dom den 31 mars 2015 i mål nr B 6181-14 (Uppsala tingsrätts dom den 27 maj 2014 i mål nr B 7502-12 och B 7611-12).

⁹⁵ Se t.ex. Göta hovrätts dom den 13 augusti 2014 i mål nr B 1998-14 (Linköpings tingsrätts dom den 23 juni 2014 i mål nr B 997-14).

⁹⁶ Göta hovrätts dom den 22 november 2010 i mål nr B 2725-10 (Linköpings tingsrätts dom den 21 september 2010 i mål nr B 2206-10).

varit omedveten om att det på webbplatsen även förekom ungdomar under 15 år, vilket påkallade en viss vaksamhet från den tilltalades sida. Hovrätten fann dock mot bakgrund av att utredningen inte gav stöd för att den tilltalade i sina tidigare kontakter med flickor via internet skulle ha varit särskilt inriktad på flickor under 15 år, att den tilltalade inte varit i så hög grad oaktsam att han skulle dömas till ansvar.

Ytterligare ett exempel är ett avgörande från Hovrätten för Västra Sverige⁹⁷ där domstolen fäste vikt vid att den tilltalade varit medveten om att internetforumet där han träffade målsäganden, Snyggast.se, var en ungdomsschat. Hovrätten menade att den tilltalade, även om hans egen uppfattning var att folk i alla åldrar var aktiva på chatten, därmed haft skälig anledning anta att målsäganden var under 15 år.

Omständigheten att *målsäganden använt sitt födelseår i sin e-postadress eller i sitt användarnamn* har beaktats i flertalet fall. När sådana förhållanden har prövats av domstolarna har utfallet varierat. I vissa fall har domstolarna ansett att en sådan omständighet medfört att den tilltalade måste ha känt till eller misstänkt att målsäganden var under en viss ålder, medan domstolarna i andra fall har nått motsatt slutsats.

I ett avgörande från Södertörns tingsrätt⁹⁸ fäste domstolen vikt bl.a. vid omständigheten att målsägandens födelseår fanns med i hennes e-postadress och fann sammantaget att den tilltalade måste ha känt till att målsäganden var under 15 år. Svea hovrätt lade dock inte vikt vid just den omständigheten, men kom till samma slutsats som tingsrätten med beaktande av andra omständigheter i målet.

Södertörns tingsrätt⁹⁹ beaktade i ett annat avgörande att målsägandens användarnamn bestod av hennes smeknamn och siffran 96 på chattsidan Kamrat.com och lade detta till grund för bedömningen att den tilltalade känt till målsägandens födelseår.

I ytterligare ett avgörande från Södertörns tingsrätt¹⁰⁰ hade en av målsägandena använt en e-postadress innehållande hennes namn åtföljt av siffran 95, vilket var hennes födelseår. Den tilltalade uppgav

⁹⁷ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 17 december 2013 i mål nr B 2915-13 (Göteborgs tingsrätts dom den 6 maj 2013 i mål nr B 13472-11).

⁹⁸ Svea hovrätts dom den 14 november 2013 i mål nr B 8977-13 (Södertörns tingsrätts dom den 12 september 2013 i mål nr B 7823-13).

⁹⁹ Södertörns tingsrätts dom den 21 mars 2013 i mål nr B 257-13 (överklagad till Svea hovrätt, dom den 17 september 2013 i mål nr B 3921-13).

¹⁰⁰ Södertörns tingsrätts dom den 27 januari 2014 i mål nr B 10836-13.

att han inte reflekterade över att siffran 95 skulle kunna stå för målsägandens födelseår. Tingsrätten anförde att det var svårförståeligt mot bakgrund av att den tilltalade själv haft sitt födelseår i den e-postadress han använt i sin kontakt med målsäganden. Tingsrätten ansåg att den tilltalade därmed måste ha insett att det fanns en risk för att målsäganden var yngre än 18 år och då den tilltalade inte hade ställt några som helst personliga frågor till målsäganden ansågs detta visa på en likgiltighet inför denna risk. Tingsrätten bedömde därför att den tilltalade i vart fall varit likgiltig till att målsäganden varit under 18 år.

I ett mål från Hovrätten för Västra Sverige¹⁰¹ använde målsäganden sitt födelseår i sin e-postadress. Hovrätten ansåg att den tilltalade inte behövde ha fått anledning att tolka siffrornas innebörd och att det inte heller var självklart att därigenom dra slutsatsen att hon var under 15 år. Därutöver lade hovrätten vikt vid att parterna inledningsvis inte hade kontakt per e-post.

Svea hovrätt fann på liknande sätt att ett meddelande som skickats till den tilltalade med innehållet "adda lillan96@hotmail.com" inte gett den tilltalade skälig anledning att anta att målsäganden, som var född år 1996, varit under 15 år.¹⁰²

Som ytterligare ett exempel på domstolarnas behandling av denna typ av omständighet kan nämnas ett avgörande från Attunda tingsrätt.¹⁰³ Den tilltalade hade fått kontakt med målsäganden via webbplatsen Adoos.se genom att svara på målsägandens annons. Annonsen var kopplad till en e-postadress som innehöll ordet "hotsixteens". Tingsrätten ansåg att e-postadressen, som kan leda tanken till en 16-åring som annonsör, i viss mån talade för att målsäganden skulle kunna vara under 18 år. Tingsrätten menade emellertid att endast namnet "hotsixteens" inte utgjorde tillräckliga skäl för att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 18 år.

¹⁰¹ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 28 februari 2013 i mål nr B 1193-13 (Alingsås tingsrätts dom den 21 december 2012 i mål nr B 1625-12).

¹⁰² Svea hovrätts dom den 24 september 2012 i mål nr B 2011-12 (Attunda tingsrätts dom den 3 februari 2012 i mål nr B 8107-10). Ett hovrättsråd var skiljaktigt och menade att mot bakgrund av att den tilltalade själv hade sitt födelseår i sitt profilnamn kunde det inte vara okänt för honom att det var vanligt förekommande att i profilnamn, e-postadresser och liknande ange sitt födelseår. Hovrättsrådet ansåg därmed att den tilltalade haft skälig anledning att anta att flickan var under 15 år.

¹⁰³ Attunda tingsrätts dom den 11 november 2013 i mål nr B 1239-12.

Ett exempel på att *innehållet i konversationerna mellan den tilltalade och målsäganden* kan ha betydelse är ett avgörande från Göta hovrätt.¹⁰⁴ När det gäller innehållet i konversationerna mellan tilltalad och målsägande bedömde tingsrätten att det inte gav den tilltalade anledning till misstanke att målsäganden hade någon annan ålder än den hon uppgav, dvs. 19 år. Tingsrätten menade vidare att meddelandenas explicita sexuella innehåll närmast gav intryck av att de var skrivna av någon som i vart fall var över 15 år. Inte heller menade tingsrätten att målsägandens sätt att uttrycka sig muntligen gav den tilltalade skäl att ifrågasätta att hon skulle kunna ha fyllt 15 år. Tingsrätten fann dock med beaktande av övriga omständigheter i målet att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte fyllt 15 år.

På liknande sätt ansåg Södertörns tingsrätt¹⁰⁵ att den SMS-konversation och chatt på Kamrat.com som tingsrätten tagit del av tydde på en sexuell erfarenhet som typiskt sett hör hemma hos personer med sexuell erfarenhet och som i vart fall fyllt 15 år. Tingsrätten menade även att omständigheten att den tilltalade fått kännedom om att målsäganden gick i skolan, att hon skulle konfirmera sig, att hon bodde hemma samt hade förhållningsregler gällande hemkomsttider etc. inte innebar att den tilltalade enbart mot denna bakgrund haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år.

Som ytterligare ett exempel kan nämnas ett avgörande från Svea hovrätt¹⁰⁶ där bl.a. en tilltalad åtalades för köp av sexuell handling av barn av en 17-årig flicka. Den tilltalade berättade att flickan sagt att hon tagit studenten och nu studerade ”textillinjen” och att hon även sagt att hon var duktig på oralsex och att ”det skulle gå snabbt”. Den tilltalade uppgav att han därför gjorde bedömningen att hon var erfaren och att det inte fanns anledning att tro att hon var under 18 år. Tingsrätten menade mot denna bakgrund av den tilltalade inte insett eller haft skälig anledning att anta att flickan var under 18 år.

¹⁰⁴ Göta hovrätts dom den 3 mars 2014-03-03 i mål nr B 3190-13 (Norrköpings tingsrätts dom den 30 oktober 2013 i mål nr B 1297-13).

¹⁰⁵ Svea hovrätts dom den 23 oktober 2014 i mål nr B 1682-14 (Södertörns tingsrätts dom den 28 januari 2014 i mål nr B 7812-13).

¹⁰⁶ Svea hovrätts dom den 22 december 2009 i mål nr B 8039-09 (Solna tingsrätts dom den 28 september 2009 i mål nr B 6645-08).

I ett annat avgörande bedömde Hovrätten för Västra Sverige¹⁰⁷ att *den annons* som målsäganden satt ut på internet, och som den tilltalade besvarade, var skriven med ett förhållandevis barnsligt språk och det angavs att hon var i skolan på dagarna. Hovrätten bedömde att den tilltalade bl.a. med beaktande av detta haft skälig anledning att anta att målsäganden inte fyllt 18 år.

Som *ett annat exempel på hur parterna kan ha fått kontakt* kan nämnas en tilltalad som tog kontakt med två unga flickor efter att han sett en anteckning om deras telefonnummer på ett broräcke. Svea hovrätt ansåg att omständigheten att den tilltalade hittade målsägandenas telefonnummer på detta sätt bör ha utgjort en varningssignal för honom att det var fråga om mycket unga flickor.¹⁰⁸

När det gäller sexualbrott mot barn som innebär ett fysiskt möte mellan den tilltalade och målsäganden förekommer det även att den tilltalade och målsäganden fått *kontakten i andra sammanhang än på internet utan tidigare kännedom om varandra*. Domstolarna har då beaktat t.ex. målsägandens utseende, uppträdande eller i vilket sammanhang de träffades.

Ett exempel är ett avgörande från Hovrätten för Västra Sverige,¹⁰⁹ där den tilltalade träffade målsäganden i ett sammanhang med ungdomar från 13 års ålder och uppåt. Tingsrätten ansåg att bl.a. den omständigheten talade för att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte var 15 år. Hovrätten däremot fäste vikt vid att mot bakgrund av att ungdomar i åldrarna 13–20 år var delaktiga när parterna träffades första gången, kunde målsäganden mycket väl ha varit mellan 15–20 år gammal.

I ett annat avgörande¹¹⁰ kom den tilltalade i kontakt med den 13-åriga målsäganden genom en flicka som han kände mycket väl sedan länge och som vid denna tid var 12 år. Enligt Hovrätten för Västra Sverige fanns det inget som talade för att den tilltalade haft anledning att uppfatta målsäganden som äldre än vad hon faktiskt

¹⁰⁷ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 10 juni 2015-06-10 i mål nr B 1457-15 (Göteborgs tingsrätts dom den 9 januari 2015 i mål nr B 14708-14).

¹⁰⁸ Svea hovrätts dom den 28 september 2015 i mål nr B 6472-15 (Falun tingsrätts dom den 8 juli 2015 i mål nr B 1475-15).

¹⁰⁹ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 28 februari 2013 i mål nr B 1193-13 (Alingsås tingsrätts dom den 21 december 2012 i mål nr B 1625-12).

¹¹⁰ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 31 maj 2012 i mål nr B 3342-11 (Uddevalla tingsrätts dom den 15 juni 2011 i mål nr B 782-09).

var och han bedömdes ha haft skälig anledning att anta att målsäganden inte uppnått 15-årsåldern.

På liknande sätt fick en tilltalad kontakt med en flicka som var under 15 år genom en annan flicka som vid tidpunkten var 16 år.¹¹¹ Den tilltalade uppgav att han hade uppfattat att de båda flickorna gick i samma klass och således var jämnåriga. Tingsrätten godtog detta och ansåg inte att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år.

I ett annat avgörande¹¹² var den 14-åriga målsäganden god kamrat med den tilltalades före detta flickvän. Den tilltalade kände till att den före detta flickvännen var 15 år, vilket enligt tingsrätten medförde att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år.

Ytterligare ett exempel på ett fall där den tilltalade och målsäganden träffats utan tidigare kännedom om varandra är ett avgörande från Hovrätten över Skåne och Blekinge, den s.k. Koppleridomen.¹¹³ I målet var bl.a. en tilltalad åtalad för våldtäkt mot barn genom att ha haft samlag med målsäganden, som var 14 år och hade en nedsatt utvecklingsnivå, mot betalning. Tingsrätten anförde att den tilltalade endast haft ett helt kort möte med målsäganden. Vidare menade tingsrätten att målsägandens kroppsliga utveckling inte i sig ingav någon särskild antydning om att hon var underårig. Tingsrätten anförde vidare att omständigheten att det framgick att målsäganden uppträtt berusad och att hon försökt sälja sex i anslutning till några offentliga toaletter på ett köpcentrum knappast utgjorde någon särskild grund för dubier om hennes ålder. I samma mål var en 34-årig man åtalad för bl.a. grov våldtäkt mot barn. Tingsrätten, som anförde att målsägandens kroppsutveckling i sig inte ingav någon särskild antydning om att hon var underårig, fann utrett att den tilltalade haft flera samlag med målsäganden under flera timmars tid och därför måste ha lagt märke till hennes låga utvecklingsnivå. Det var vidare en stor åldersskillnad mellan den tilltalade och målsäganden. Sam-

¹¹¹ Södertörns tingsrätts dom den 24 november 2011 i mål nr B 5148-11.

¹¹² Göta hovrätts dom den 17 mars 2014 i mål nr B 253-14 (Norrköpings tingsrätts deldom den 13 januari 2014 i mål nr B 1380-13).

¹¹³ Den s.k. koppleridomen, Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 18 februari 2011 i mål B 2917-10 och B 3184-10 (Malmö tingsrätts domar den 2 november 2010 i mål B 5513-10 och den 28 oktober 2010 i mål B 5531-10). Målet överklagades i vissa delar till Högsta domstolen, som inte beviljade prövningstillstånd (Högsta domstolens beslut den 1 juni 2011 i mål nr B 1417-11).

mantaget fann tingsrätten att han haft skälig anledning att anta att målsäganden var underårig.¹¹⁴ Hovrätten fann dock att den tilltalade inte haft skälig anledning att anta att målsäganden inte fyllt 15 år.

Ett annat exempel är ett avgörande från Göta hovrätt¹¹⁵ där en 16-årig tilltalad var åtalad för våldtäkt mot barn mot en 12-årig målsägande. Den tilltalade och målsäganden hade inte närmare redogjort för hur deras relation såg ut under den aktuella perioden. De gick inte i samma skola, hade ingen tidigare kännedom om varandra och hade mestadels umgåtts utomhus när de träffades, ibland ensamma och ibland tillsammans med kamrater. Hovrätten menade bl.a. mot denna bakgrund att den tilltalade inte haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Den tilltalade hade vid ett tillfälle sett målsäganden umgås med hans lillasyster, men detta ansågs inte ha gett den tilltalade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år.

I andra fall har den tilltalade och målsäganden *haft viss kännedom om varandra sedan tidigare*. I ett avgörande från Svea hovrätt¹¹⁶ rörande våldtäkt mot barn var det utrett att den tilltalade och målsäganden hade känt varandra i något år och att de umgicks i samma kretsar genom att de båda tillhörde ett större gäng under ungefär ett års tid. Den tilltalade hade alltså träffat målsäganden vid ett stort antal tillfällen och måste därför haft bra förutsättningar att någorlunda korrekt bedöma hennes ålder.

Som ytterligare ett exempel kan nämnas ett avgörande från Göta hovrätt¹¹⁷ rörande sexuellt utnyttjande av barn. Både tingsrätten och hovrätten fann att det av utredningen framgick att den tilltalade och målsäganden hade känt till varandra under flera år. De hade talat förtroligt med varandra, vid några tillfällen hade den tilltalade varit lärare i målsägandens klass, hans mamma hade varit lärare åt målsägandens yngre syskon och han hade själv haft kontakt med det syskonet. Domstolarna fann att den tilltalade i vart fall haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år.

¹¹⁴ Den s.k. koppleridomen, se ovan not 113.

¹¹⁵ Göta hovrätts dom den 21 september 2012 i mål nr B 1866-12 (Örebro tingsrätts dom den 10 maj 2012 i mål nr 4679-11).

¹¹⁶ Svea hovrätts dom den 25 juni 2013 i mål nr B 711-13 (Stockholms tingsrätts dom den 21 december 2012 i mål nr B 11767-12).

¹¹⁷ Göta hovrätts dom den 3 april 2014 i mål nr B 68-14 (Skaraborgs tingsrätts dom den 3 december 2013 i mål nr B 2914-13).

Omständigheter hänförliga till målsäganden

I vår genomgång av domstolarnas tillämpning av bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB har vi sett att flera olika omständigheter som är hänförliga till målsäganden ofta bedöms.

En typ av omständighet som domstolarna fäster avseende vid i stort sett samtliga avgöranden är *målsägandens kroppsutveckling, utseende eller uppträdande*. Mycket sällan har målsäganden hörts personligen i domstol och bedömningen av målsägandens kroppsutveckling eller utseende får därför göras utifrån videoinspelade polisförhör med målsäganden eller fotografier på denna. I något fall har fotografier på målsäganden tagna vid tidpunkten för gärningen granskats av polis.¹¹⁸ I vissa fall har domstolen fäst vikt vid att det inte har klarlagts hur målsäganden utseende var vid tiden och att dennas utseende vid tidpunkten för polisförhör eller dylikt inte kan tas till intäkt för att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte hade uppnått aktuell åldersgräns vid gärningstillfället.¹¹⁹ Vi återkommer nedan till en närmare redovisning av hur domstolarna resonerar i frågan om målsägandens kroppsutveckling.

Exempel på andra omständigheter som rör målsägandens personliga förhållanden som fått betydelse i de avgöranden vi gått igenom är ett avgörande från Svea hovrätt¹²⁰ där en 27-årig man åtalades för våldtäkt mot barn mot en 13-årig flicka. Det var utrett att flickan hade berättat för den tilltalade att hon hade rymt från ett omhändertagande. Tingsrätten menade att en sådan omständighet närmast talade för att hon var över 15 år, eftersom att rymma är något man förknippar med äldre barn. Hovrätten anförde att målsägandens uppgift till den tilltalade att hon rymt från ett omhändertagande, att hennes mamma slog henne och att hon varken hade telefon eller pengar och ville låna hans telefon för att kontakta en kompis, inte var sådana omständigheter som varit ägnade att ge den tilltalade några särskilda misstankar om att målsäganden var yngre än vad hennes

¹¹⁸ Svea hovrätts dom den 18 november 2010 i mål nr B 7361-10 (Södertörns tingsrätts dom den 31 augusti 2010 i mål nr B 2364-10).

¹¹⁹ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 23 oktober 2014 i mål nr B 1682-14 (Södertörns tingsrätts dom den 28 januari 2014 i mål nr B 7812-13), Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 12 februari 2015 i mål nr B 1212-14 (Östersunds tingsrätts dom den 3 oktober 2014 i mål nr B 496-14) och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14 (Uddevalle tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12).

¹²⁰ Svea hovrätts dom den 30 januari 2015 i mål nr B 7485-14 (Västmanlands tingsrätts dom den 3 juli 2014 i mål nr B 2037-14).

kroppsutveckling och allmänna uppträdande gav intryck av, särskilt mot bakgrund av avsaknaden av uppgifter om skolgång och årsklass.

I ett avgörande från Örebro tingsrätt¹²¹ framkom att en 17-årig flicka som hade sålt sex till flera män hade uppgett till en av de tilltalade att hon hade panikångest och att hon i detta sammanhang nämnt BUP (barn- och ungdomspsykiatri). Den tilltalade uppgav dock att han inte visste vad BUP var. Tingsrätten ansåg inte att detta var en sådan omständighet som medförde att den tilltalade borde ha misstänkt att målsäganden var under 18 år.

Ett annat exempel är en dom från Svea hovrätt¹²² där en man åtalades för att ha köpt sexuella tjänster av en 16-årig flicka. Målsäganden hade tydliga missbruksproblem och var föremål för vård på behandlingshem, vilket den tilltalade kände till. Tingsrätten menade att med hänsyn till detta och då målsäganden inte ansågs ha en kroppsutveckling och allmän mognad som motsvarar en kvinna väl över 18 år, hade den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 18 år. Hovrätten fann att med hänsyn till att den tilltalade hade sett flickans pass och att han visste att hon var föremål för vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, hade den tilltalade insett att målsäganden var underårig.

Ovan har nämnts den s.k. Koppleridomen¹²³ där flera män åtalades för bl.a. våldtäkt mot barn mot en 14-årig flicka med en nedsatt utvecklingsnivå. Enligt tingsrätten utgjorde målsägandens beteende, att hon uppträtt berusad och försökt sälja sex vid offentliga toaletter på Rosengårds Centrum knappast någon särskild grund för dubier om hennes ålder.

Ett annat exempel på personliga förhållanden som aktualiserats i flertalet fall är den tilltalades kännedom om *målsägandens skolgång*. Det har i dessa fall framkommit att den tilltalade fått veta att målsäganden gick på en viss skola eller att hon eller han gick i *högstadiet*. I några fall har en sådan kännedom hos den tilltalade medfört, eller bidragit till, att bedömningen gjorts att den tilltalade haft skälig anled-

¹²¹ Örebro tingsrätts dom den 28 juni 2010 i mål nr B 7161-09.

¹²² Svea hovrätts dom den 13 september 2012 i mål nr B 10915-11 (Solna tingsrätts dom den 1 december 2011 i mål nr B 825-11).

¹²³ Den s.k. Koppleridomen, se ovan not nr 113.

ning att anta att målsäganden inte fyllt 15 år,¹²⁴ medan beaktande av samma omständighet har lett till motsatt slut i andra fall.¹²⁵ Även förhållandet att en tilltalad har känt till att målsäganden gått på *gymnasiet* har föranlett bedömningen att denne haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 18 år.¹²⁶ I ett avgörande från Svea hovrätt¹²⁷ uppgav den tilltalade att den 17-åriga målsäganden på frågan om vad hon studerade svarat att hon gick första året i skolan. Tingsrätten menade att den som går första året på gymnasiet normalt är 17 år gammal och att det svar den tilltalade fick på sin fråga borde ha gett honom en allvarlig tankeställare. Tingsrätten ansåg därmed att den tilltalade under alla förhållanden måste haft skälig anledning att anta att målsäganden inte uppnått 18 års ålder.

Ytterligare ett exempel där målsägandens personliga förhållanden har tillmätts betydelse är en dom från Södertörns tingsrätt¹²⁸ där flera män åtalades för köp av sexuell handling av barn. Tingsrätten ansåg att målsägandens utseende måste ha väckt vissa misstankar hos gärningsmännen om att målsäganden inte var över 18 år. En av de tilltalade uppgav att målsäganden berättat att hon skulle upp och jobba nästa dag och att hon brukade gå på krogen. Han uppgav också att målsäganden uppträdde på ett erfaret och oblygt sätt, vilket gjorde att han inte fick några misstankar om hennes verkliga ålder. Tingsrätten anförde att uppgifterna inte hade motbevisats av åklagaren och att de därför fick godtas. Dessa omständigheter innebar enligt tingsrätten att det inte var visat att den tilltalade insett risken för att målsäganden var under 18 år eller att han förstod att det över huvudtaget fanns en sådan risk.

¹²⁴ Se t.ex. Södertörns tingsrätts dom den 2 mars 2012 i mål nr B 14554-11, Uppsala tingsrätts dom den 30 juli 2012 i mål nr B 3449-12 (överklagad till Svea hovrätt, dom den 24 september 2012 i mål nr B 7123-12), Lunds tingsrätts dom den 7 oktober 2013 i mål nr B 5831-12 (överklagad till Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 20 februari 2014 i mål nr B 2807-13), Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 15 april 2014 i mål nr B 3414-13 (Kristianstads tingsrätts dom den 25 november 2013 i mål nr B 1396-13) och Uddevalla tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12 (överklagad till Hovrätten för Västra Sverige, dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14).

¹²⁵ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 24 september 2012 i mål nr B 7123-12 (Uppsala tingsrätts dom den 30 juli 2012 i mål nr B 3449-12), Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 20 februari 2014 i mål nr B 2807-13 (Lunds tingsrätts dom den 7 oktober 2013 i mål nr B 5831-12) och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14 (Uddevalla tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12).

¹²⁶ Se t.ex. Södertörns tingsrätts dom den 2 mars 2012 i mål nr B 14554-11.

¹²⁷ Svea hovrätts dom den 22 december 2009 i mål nr B 8039-09 (Solna tingsrätts dom den 28 september 2009 i mål nr B 6645-08).

¹²⁸ Södertörns tingsrätts dom den 12 december 2012 i mål nr b 3863-12.

Omständigheter hänförliga till den tilltalade

Vid bedömningen av vad den tilltalade insett eller haft skälig anledning att anta i fråga om målsägandens ålder är det naturligtvis av stor vikt att ta hänsyn också till omständigheter som hänför sig till den tilltalades person. I vår genomgång av praxis har vi kunnat se att en rad sådana omständigheter beaktats av domstolarna.

Ett exempel på omständigheter som rör den tilltalades person som beaktats är *den tilltalades förmåga att bedöma åldern hos unga personer*. Ett exempel på detta är tingsrättens resonemang i ett mål där den tilltalade arbetade som lärare och ungdomsledare.¹²⁹ Tingsrätten ansåg att den tilltalade därigenom var bättre rustad att göra bedömningar av unga personers ålder, eller i vart fall vara införstådd med hur svårt det kan vara. Hovrätten gjorde dock inte samma bedömning.

I ett annat mål var en 47-årig man åtalad för köp av sexuell handling av barn av en 15-årig flicka.¹³⁰ Tingsrätten ansåg att målsäganden hade ett relativt moget utseende och sätt i förhållande till sin ålder samt att det inte kan uteslutas att en man, som inte var särskilt bekant med åldersgruppen, kunde uppfatta målsäganden som äldre än hon var. Tingsrätten ansåg att den tilltalade inte hade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte hade fyllt 18 år.

Den tilltalades ålder har beaktats i förhållande till möjligheten att bedöma unga personers ålder. I vissa fall har en tilltalad som varit betydligt äldre än målsäganden bedömts ha haft sämre förutsättningar att bedöma en ung persons ålder.¹³¹ En stor ålderskillnad mellan parterna har dock i flera andra fall ansetts tala för att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte hade åldern inne.¹³² Ett exempel är ett avgörande från Svea hovrätt,¹³³ där en 33-årig man åtalades för våldtäkt mot barn mot en 13-årig flicka. Dom-

¹²⁹ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 28 februari 2013 i mål nr B 1193-13 (Alingsås tingsrätts dom den 21 december 2012 i mål nr B 1625-12).

¹³⁰ Stockholms tingsrätts dom den 17 oktober 2011 i mål nr B 19672-10.

¹³¹ Se t.ex. den s.k. Koppleridomen, se ovan not nr 113, där en 34-årig man bedömdes ha haft sämre förmåga att bedöma målsägandens ålder jämfört med de medtilltalade som var 16 respektive 17 år.

¹³² Se bl.a. tingsrättens resonemang i den s.k. Koppleridomen, se not nr 113 och Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 5 april 2012 i mål nr B 153-12 (Malmö tingsrätts dom den 15 december 2011 i mål nr B 10275-10).

¹³³ Svea hovrätts dom den 9 mars 2011 i mål nr B 6166-10 (Falun tingsrätts dom den 17 juni 2010 i mål nr B 582-10).

stolen framhöll att det var fråga om en mycket stor åldersskillnad mellan den tilltalade och målsäganden och att den tilltalade, som träffade målsäganden för första gången när hon befann sig berusad och narkotikapåverkad på en fest, med de krav som måste kunna ställas på en man i trettioårsåldern, hade all anledning att vara på sin vakt i fråga om målsägandens ålder innan han bestämde sig för att ha sex med henne. Domstolen påpekade även att den tilltalade inte hade gjort något allvarligt försök att förvissa sig om att hon hade fyllt 15 år.

I andra fall har det å andra sidan ansetts att alltför stora krav på möjligheten att bedöma en persons ålder inte kan ställas på en ung person.¹³⁴ En tilltalad som var 20 år har dock i ett annat fall bedömts ha goda förutsättningar att bedöma åldern hos en 15-årig målsägande.¹³⁵

I den ovan nämnda s.k. Koppleridomen¹³⁶ anförde hovrätten beträffande en av de tilltalade att omständigheten att han hade vistats så kort tid i Sverige och *varken talade eller förstod svenska* hade försvårat hans möjligheter att bedöma bl.a. målsägandens ålder.

Andra omständigheter hänförliga till den tilltalade som beaktats rör *den tilltalades beteendemönster och tidigare brottslighet*. I vissa fall har den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till sexualbrott mot barn. Denna omständighet har domstolarna i de flesta av de fall vi studerat gett vikt vid bedömningen av om den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under en viss ålder.¹³⁷ I några avgöranden har den tilltalade stått åtalad för sexualbrott mot flera barn och domstolarna har då i något fall fäst vikt vid denna omständighet i bedömningen av den tilltalades insikt eller oaktsamhet i förhållande till barnens ålder.¹³⁸ I andra fall har förhållandet att den tilltalade varit åtalad för sexualbrott mot flera olika barn överhuvudtaget inte diskuterats i anslutning till frågan om den tilltalades

¹³⁴ Se t.ex. Göta hovrätts dom den 21 september 2012 i mål nr B 1866-12 (Örebro tingsrätts dom den 10 maj 2012 i mål nr 4679-11). I målet var den tilltalade 16 år.

¹³⁵ Svea hovrätts dom den 12 oktober 2015 i mål nr B 4433-15 (Nyköpings tingsrätts dom den 28 april 2015 i mål nr B 2022-14).

¹³⁶ Den s.k. Koppleridomen, se ovan not nr 113.

¹³⁷ Se t.ex. Svea hovrätts domar den 11 november 2013 i mål nr B 6327-13 (Solna tingsrätts dom den 31 maj 2013 i mål nr B 3215-13) och den 28 maj 2014 i mål nr B 3607-14 (Attunda tingsrätts dom den 26 mars 2014 i mål nr B 917-14). Se dock tingsrätten, i det förstnämnda avgörandet, som kom till en annan slutsats.

¹³⁸ Örebro tingsrätts dom den 3 oktober 2013 i mål nr B 223-13 (överklagad till Göta hovrätt, dom den 6 december 2013 i mål nr B 2785-13).

uppsåt eller oaktsamhet i förhållande till barnens åldrar.¹³⁹ I andra fall har framkommit t.ex. att den tilltalade chattade med yngre personer om sex och att denne verkade lägga stor vikt vid åldern.¹⁴⁰ I ett avgörande från Svea hovrätt¹⁴¹ var en man åtalad för att ha köpt sexuella tjänster av bl.a. tre flickor som var 13, 14 och 17 år gamla. Av målsägandenas uppgifter framkom att den tilltalade tydligt uttryckt ett intresse av att träffa yngre flickor, gärna i åldrarna 13–14 år. Denna omständighet fäste domstolen vikt vid.

Exempel på andra förhållanden som rör den tilltalades person som har beaktats i praxis är att den tilltalade p.g.a. funktionsnedsättning bl.a. har haft svårt att ta till sig information från andra.¹⁴²

Den tilltalades agerande

Ytterligare en typ av omständighet som kan bli aktuell att bedöma är den tilltalades agerande, t.ex. om han har gjort några efterforskningar för att ta reda på målsägandens ålder.

Det kan konstateras att *frågor om åldern* både har ansetts kunna tala för att den tilltalade insåg att det fanns en risk för att målsäganden var underårig och att det i andra fall har haft viss ansvarsfriande verkan.

I ett avgörande från Örebro tingsrätt¹⁴³ stod flera män åtalade för köp av sexuell handling av barn av en 17-årig flicka. En av de tilltalade hade aldrig frågat om målsägandens ålder och han uppgav att han uppfattade att hon var 18–19 år gammal och att detta även framgick av hennes annons. Tingsrätten menade att mannen inte haft skäligen anledning att anta att flickan var under 18 år. En annan tilltalad i målet uppgav att han hade frågat om målsäganden fyllt

¹³⁹ Se t.ex. Hovrätten för Västra Sveriges dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14 (Uddevalle tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12).

¹⁴⁰ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 17 september 2013 i mål nr B 4700-12 (Varbergs tingsrätts dom den 18 oktober 2012 i mål nr B 2159-11) och Svea hovrätts dom den 24 september 2012 i mål nr B 2011-12 (Attunda tingsrätts dom den 3 februari 2012 i mål nr B 8107-10). Se även Svea hovrätts dom den 22 december 2009 i mål nr B 8039-09 (Solna tingsrätts dom den 28 september 2009 i mål nr B 6645-08) där vikt lades vid att den tilltalade varit intresserad av att inleda sexuella förbindelser med unga kvinnor.

¹⁴¹ Svea hovrätts dom den 15 februari 2010 i mål nr B 116-10 (Falun tingsrätts dom den 11 december 2009 i mål nr B 3722-09).

¹⁴² Göta hovrätts dom den 9 november 2010 i mål nr B 2432-10 (Kalmar tingsrätts dom den 26 augusti 2010 i mål nr B 2642-10) och Svea hovrätts dom den 13 februari 2012 i mål nr B 10223-11 (Västmanlands tingsrätts dom den 21 november 2011 i mål nr B 4596-11).

¹⁴³ Örebro tingsrätts dom den 29 juni 2010 i mål nr B 7161-09.

18 år och att hon hade svarat att hon hade det. Tingsrätten fann inte heller att han hade haft skäl原因 att anta att flickan var under 18 år.

Det förhållandet att *den tilltalade har bett att få se målsägandens legitimation* har i flera fall ansetts tala för att den tilltalade känt sig föranledd att kontrollera om målsäganden uppnått en viss ålder, vilket i sig har lett till att den tilltalade ansetts ha haft skäl原因 att anta att målsäganden varit underårig.¹⁴⁴

Även när *den tilltalade har gjort efterforskningar om målsägandens ålder på annat sätt än att be om att få se legitimation* har domstolar bedömt att omständigheten talat för att den tilltalade haft skäl原因 att anta att målsäganden inte uppnått relevant ålder.¹⁴⁵

Förhållandet att den tilltalade inte har kontrollerat målsägandens ålder i tillräcklig utsträckning har i flertalet fall lett till att denne ansetts ha varit oaktsam.¹⁴⁶ Norrköpings tingsrätt¹⁴⁷ ansåg t.ex. i ett fall, där målsäganden uppgett en högre ålder än sin verkliga, att omständigheten att den tilltalade både före, under och efter gärningstillfället ifrågasatt målsägandens uppgift om åldern medförde att det stod klart att han inte hade trott att hon skulle ha fyllt 19 år som hon påstått. Tingsrätten menade att den tilltalade därmed hade anledning att gå vidare med att kontrollera hennes ålder i vidare mån än han sade sig ha gjort.

I ett annat avgörande¹⁴⁸ hade en av de tilltalade, HV, enligt egen utsago fått flera olika besked från målsäganden om hennes ålder. Enligt tingsrätten var det anmärkningsvärt att den tilltalade inte gjort

¹⁴⁴ Se t.ex. Hovrätten för Västra Sveriges dom den 17 september 2013 i mål nr B 4700-12 (Varbergs tingsrätts dom den 18 oktober 2012 i mål nr B 2159-11) och Göta hovrätts dom den 17 januari 2014 i mål nr B 2787-13 (Örebro tingsrätts dom den 25 september 2013 i mål nr B 5341-12).

¹⁴⁵ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 20 mars 2013 i mål nr B 1043-13 (Södertörns tingsrätts dom den 22 januari 2013 i mål nr B 14261-12), Hovrätten för Västra Sveriges dom den 17 september 2013 i mål nr B 4700-12 (Varbergs tingsrätts dom den 18 oktober 2012 i mål nr B 2159-11), Svea hovrätts dom den 4 april 2014 i mål nr B 7256-14 (Västmanlands tingsrätts dom den 10 juli 2014 i mål nr B 71-14), Hovrätten för Västra Sveriges dom den 11 augusti 2014 i mål nr B 3284-14 (Borås tingsrätts dom den 28 maj 2014 i mål nr B 308-14) och Göta hovrätts dom den 13 augusti 2014 i mål nr B 1998-14 (Linköpings tingsrätts dom den 23 juni 2014 i mål nr B 997-14).

¹⁴⁶ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 23 april 2015 i mål nr B 10508-14 (Solna tingsrätts dom den 21 oktober 2014 i mål nr B 1490-14) och Svea hovrätts dom den 28 september 2015 i mål nr B 6472-15 (Falun tingsrätts dom den 8 juli 2015 i mål nr B 1475-15).

¹⁴⁷ Norrköpings tingsrätts dom den 30 oktober 2013 i mål nr B 1297-13 (överklagad till Göta hovrätt, dom den 3 mars 2014-03-03 i mål nr B 3190-13).

¹⁴⁸ Göta hovrätts dom den 26 februari 2010 i mål nr B 64-10 (Örebro tingsrätts dom den 23 december 2009 i mål nr B 1999-09).

något för att förvissa sig om flickans ålder och den tilltalade ansågs ha haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år.

Att den tilltalade inte frågade målsäganden efter hennes ålder talade enligt tingsrätten,¹⁴⁹ som även beaktade den stora åldersskillnaden mellan den 26-åriga tilltalade och den 13-åriga målsäganden, för att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år.

I några avgöranden har den tilltalades brist på kontroll av målsägandens ålder lett till att domstolen funnit att den tilltalade varit *likgiltig* i förhållande till om målsäganden varit underårig. Ett exempel är ett avgörande från Svea hovrätt,¹⁵⁰ där en man åtalades för ett stort antal sexualbrott mot 23 olika flickor. Han dömdes bl.a. för sexuellt övergrepp mot barn mot en 13-årig flicka, målsägande D. Både målsäganden och den tilltalade uppgav att de inte talat om hennes ålder vid tillfället. Den tilltalade uppgav att han hade gissat att hon var omkring 15 år. Hovrätten ansåg att det stod klart att den tilltalade uppskattat att målsäganden var i 15-årsåldern. Genom att inte kontrollera hennes ålder hade den tilltalade i vart fall förhållit sig likgiltig inför om målsäganden hade uppnått 15 års ålder eller inte. I samma mål dömdes den tilltalade även för våldtäkt mot barn mot en flicka som vid tiden för gärningarna var 13 och 14 år, målsägande Q. Hovrätten menade att det inte framgick att målsäganden och den tilltalade talat om sina respektive åldrar. Genom att inte ens fråga målsäganden om hennes ålder hade den tilltalade förhållit sig likgiltig i förhållande till om hon var under 15 år.

I ett avgörande från Södertörns tingsrätt¹⁵¹ menade domstolen att tre av de tilltalade i målet, som var åtalade för köp av sexuell handling av barn av en flicka som vid tidpunkten var 15,5 år gammal, skulle ha förstått att målsäganden, som haft ett utseende som visade att hon mycket väl kunde vara under 18 år, var underårig om de hade kontrollerat saken närmare, t.ex. genom att kräva att få se en identitetshandling. Tingsrätten menade att den som avser att köpa sex inte kan ställa sig helt likgiltig inför risken att den som erbjuder sex mot betalning är underårig och med anledning av detta ansåg

¹⁴⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 5 april 2012 i mål nr B 153-12 (Malmö tingsrätts dom den 15 december 2011 i mål nr B 10275-10).

¹⁵⁰ Svea hovrätts dom den 21 oktober 2010 i mål nr B 6183-10 (Södertälje tingsrätts dom den 20 juni 2010 i mål nr B 401-10).

¹⁵¹ Södertörns tingsrätts dom den 12 december 2012 i mål nr B 3863-12.

tingsrätten att de tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 18 år.

I ett annat fall var en man åtalad för våldtäkt mot barn mot en flicka som var 14 år och 10 månader gammal.¹⁵² Tingsrätten poängterade att det kan vara svårt att avgöra en tonårig flickas ålder och en flicka som är 14 har ofta nått den kroppslängd och fysiska utvecklingsgrad som hon kommer att ha som vuxen. Målsäganden kunde vidare lätt kunna tas för att vara äldre än hon var enligt tingsrättens mening. I målet var emellertid utrett att den tilltalade känt till vilket år målsäganden var född och var därmed medveten om att hon kunde vara såväl 14 som 15 år. Den tilltalade hade även *efter* samlaget frågat flickan om hennes ålder, vilket tingsrätten menade tydde på att flickans ålder på något sätt oroaden den tilltalade. Mot bakgrund av dessa omständigheter ansåg tingsrätten att den tilltalade borde ha förväntat sig om målsägandens ålder innan han hade sex med henne.

Förhållandet att *den tilltalade lämnat felaktiga uppgifter om ålder eller namn* på t.ex. internetsidor har i vissa fall lett till att domstolen har ansett att den tilltalade därigenom inte utan vidare har kunnat utgå från att målsägandens uppgivna ålder stämde.¹⁵³

Omständigheter kring den sexuella handlingen

I något fall har domstolen bedömt om omständigheter kring den sexuella handlingen har gett den tilltalade skälig anledning att anta att målsäganden inte hade uppnått relevant ålder. I den ovan nämnda s.k. Koppleridomen¹⁵⁴ anger hovrätten att det inte var troligt att förhållandena, att målsäganden på olika ställen haft sex med ett flertal män och att hon varit påverkad av alkohol och eventuellt droger, skulle fått den tilltalade att tänka just på målsägandens ålder.

¹⁵² Svea hovrätts dom den 15 april 2010 i mål nr B 9804-09 (Solna tingsrätts dom den 11 november 2009 i mål nr B 7360-09).

¹⁵³ Svea hovrätts dom den 21 oktober 2010 i mål nr B 6183-10 (Södertälje tingsrätts dom den 29 juni 2010 i mål nr B 401-10).

¹⁵⁴ Den s.k. Koppleridomen, se ovan not nr 113.

Tillämpningen av 6 kap. 13 § BrB i förhållande till de olika straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn

Vi har förutom den ovan redovisade kartläggningen av domstolar-
nas tillämpning av bestämmelsen i uppdrag att utreda och redovisa
hur bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB har tillämpats i förhållande till
de olika straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn. Som fram-
gått ovan är bestämmelsen tillämplig på en rad sexualbrott mot barn.
Det rör sig om olika typer av sexualbrott med stora variationer av
straffskalorna – det lägsta minimistraffet anges till dagsböter för
bl.a. köp av sexuell handling av barn (6 kap. 9 §) och det högsta
minimistraffet till fängelse fyra år för grov våldtäkt mot barn (6 kap.
4 §). Vidare har de olika brotten där 6 kap. 13 § kan bli tillämplig
olika karaktär. Exempelvis kan en person som inte anses ha varit
straffbart oaktsam i förhållande till barnets ålder ändå dömas för
brott i vissa fall. Så är fallet om han eller hon åtalats för köp av
sexuell handling av barn. Den tilltalade kan då i stället dömas för köp
av sexuell tjänst. Detta är att jämföra med t.ex. våldtäkt mot barn
där handlingen är straffri om målsäganden är över 15 år eller, vilket
är av intresse i detta sammanhang, om den tilltalade inte haft i vart
fall straffbar oaktsamhet i förhållande till barnets ålder.

Nedan lämnas en redogörelse för våra iakttagelser i fråga om dom-
stolarnas tillämpning av 6 kap. 13 § BrB i förhållande till de olika
straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn.

Tillämpningen av 6 kap. 13 § i mål om köp av sexuell handling av barn

Som nämnts ovan döms den som förmår ett barn som inte fyllt
18 år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, för *köp
av sexuell handling av barn*. Av de drygt 100 domar vi gått igenom
utgörs 26 av domar där den tilltalade åtalats för köp av sexuell hand-
ling av barn. Av dessa ledde 1 åtal till en helt friande dom och 3 åtal
ledde till fällande dom för köp av sexuell tjänst. Därutöver innehöll
fem domar, som avsåg antingen flera tilltalade eller gärningar rik-
tade mot flera mälsägande, både fällande domslut för köp av sexuell
handling av barn som för köp av sexuell tjänst. Mot bakgrund av att
vi endast gjort nedslag i praxis i vår genomgång och inte haft möj-
lighet att gå igenom samtliga domar där brottet köp av sexuell hand-

ling av barn förekommit kan några säkra slutsatser inte dras om i vilken utsträckning åtal för brottet leder till fällande dom. Däremot framgår av tillgänglig statistik att väldigt få anmälda köp av sexuell handling av barn leder till lagföring. T.ex. framgår av statistik från Brå att år 2013 rapporterades 150 anmälningar och 7 lagföringar.¹⁵⁵ Det är således en mycket liten andel av brotten köp av sexuell handling av barn som leder till dom eller lagföring.

En förklaring till det låga antalet lagföringar skulle möjligtvis kunna vara kopplad till bedömningen av den tilltalades insikt eller oaktsamhet i förhållande till målsägandens ålder. Vi har, som ovan framgått, identifierat flera svårigheter i denna bedömning vid samtliga typer av sexualbrott mot barn. När det särskilt gäller köp av sexuell handling av barn är situationen ofta sådan att den tilltalade och målsäganden endast haft mycket korta kontakter före det fysiska mötet då den sexuella handlingen äger rum. Därutöver rör brottet köp av sexuell handling av barn också barn vars ålder oftast är svårast att bedöma, dvs. 15–17 år. Detta innebär att en tilltalad som har fått kontakt med målsäganden i syfte att köpa en sexuell handling av denne ofta inte har haft några större möjligheter att bedöma målsägandens ålder före det fysiska mötet. Detta kan jämföras med andra typer av sexualbrott mot barn, t.ex. som våldtäkt mot barn, där den tilltalade och målsäganden i många fall har en längre kontakt eller relation innan den sexuella handlingen företas. I avsaknad av andra omständigheter blir ofta målsägandens kroppsutveckling, utseende och uppträdande centralt för att bedöma vad den tilltalade haft skälig anledning att anta om målsägandens ålder. Typen av tjänster som den unge tillhandahåller den tilltalade torde dock allra oftast innebära att den tilltalade har möjlighet att observera barnets kroppsutveckling närmare.

Som ett exempel på omständigheter utöver målsägandens kroppsutveckling kan nämnas att i flera av de domar vi gått igenom har den tilltalade fått kontakt med målsäganden genom att besvara en *annons* som målsäganden har lagt ut på internet. I de flesta fall förekommer det uppgifter från den tilltalade att målsäganden i sin *annons* har uppgett en ålder minst motsvarande åldersgränsen om 18 år. I något fall har målsägandens *annons* saknat uppgift om hans eller hennes ålder men *annonsen* har funnits på en *annonsplats* där det

¹⁵⁵ RPS Rapport 2014, *Människohandel för sexuella och andra ändamål*, Lägesrapport 15, s. 27.

gäller vissa åldersgränser för annonsören.¹⁵⁶ I något av dessa fall har domstolen bedömt innehållet i målsägandens annons. I ett fall där målsäganden hade annonserat om något helt annat än tillhandahållande av sexuella tjänster fann domstolen vid en bedömning av annonsen att den var avfattad på ett barnsligt språk och att det bl.a. angavs att målsäganden tillbringade dagarna i skolan. Domstolen fann mot denna bakgrund att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte hade fyllt 18 år.¹⁵⁷

I vår genomgång av praxis vad gäller köp av sexuell handling av barn har vi inte funnit någon avgörande skillnad i hur domstolarna gör bedömningen av den tilltalades oaktsamhet i förhållande till den unges ålder jämfört med hur domstolarna gör denna bedömning i övriga sexualbrott mot barn. Dock bör framhållas att åldersbedömningen är en mer frekvent fråga i de fall där offret är ett äldre barn, vilket är fallet vid brottet köp av sexuell handling av barn, än när offret är ett yngre barn, som t.ex. vid brottet våldtäkt mot barn. Frågan om målsägandens ålder torde därmed nästan alltid vara en fråga vid brottet köp av sexuell handling av barn, men inte alltid vid brottet våldtäkt mot barn.

Som framgått ovan har domstolarna i flera fall gällande sexualbrott mot barn funnit att omständigheterna att den tilltalade inte kontrollerat den unges ålder lett till att han eller hon ansetts ha varit oaktsam och i några fall även till att den tilltalade ansetts ha varit likgiltig i förhållande till barnets underårighet. Ett sådant exempel i mål om köp av sexuell handling av barn är ett avgörande från Södertörns tingsrätt.¹⁵⁸ Tingsrätten ansåg att tre av de tilltalade i målet, som var åtalade för köp av sexuell handling av barn av en flicka som vid tidpunkten var 15,5 år gammal, skulle ha förstått att målsäganden, som haft ett utseende som visade att hon mycket väl kunde vara under 18 år, var underårig om de hade kontrollerat saken närmare, t.ex. genom att kräva att få titta på en identitetshandling. Tingsrätten menade att den som avser att köpa sex inte kan ställa sig helt likgiltig inför risken att den som erbjuder sex mot betalning är underårig och med anledning av detta ansåg tingsrätten att de

¹⁵⁶ Se t.ex. Stockholms tingsrätts dom den 17 oktober 2011 i mål nr B 19672-10.

¹⁵⁷ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 10 juni 2015-06-10 i mål nr B 1457-15 (Göteborgs tingsrätts dom den 9 januari 2015 i mål nr B 14708-14).

¹⁵⁸ Södertörns tingsrätts dom den 12 december 2012 i mål nr B 3863-12.

tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 18 år.

I något av de avgöranden som rör köp av sexuell handling av barn har dock domstolen¹⁵⁹ inte ens behandlat omständigheten att den tilltalade inte hade frågat efter målsägandens ålder.

Tillämpningen av 6 kap. 13 § BrB i mål om övriga sexualbrott

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB är som ovan nämnts tillämplig i en rad olika sexualbrott mot barn. Dessa bestämmelserns karaktär skiftar väldigt, dels pga. att det förekommer bestämmelser med olika åldersgränser, dels på grund av att brotten i praktiken är av växlande natur. Exempelvis så förutsätter inte brotten utnyttjande av barn för sexuell posering (6 kap. 8 §) och kontakt med barn i sexuellt syfte (6 kap. 10 a §) att något fysiskt möte mellan barnet och förövaren, att jämföras med t.ex. brottet våldtäkt mot barn (6 kap. 4 §), som förutsätter ett fysiskt möte mellan barn och förövare.¹⁶⁰ Den övervägande delen av de domar vi gått igenom har utgjort exempel på den sistnämnda typen av brott, främst våldtäkt mot barn. När det gäller tillämpningen av bestämmelser i dessa fall hänvisas till vår redovisning av praxisgenomgången i övrigt.

Beträffande brottsbestämmelser med olika åldergränser har vi, utöver de mål som rör köp av sexuell handling av barn som berörs ovan, endast stött på två fall där brotten riktats mot personer mellan 15–17 år. I det första avgörandet¹⁶¹ stod en man åtalad för utnyttjande av barn för sexuell posering, både av normalgraden och grovt brott, mot åtta flickor mellan 13 och 17 år. Tingsrättens resonemang i frågan om den tilltalades insikt eller oaktsamhet i förhållande till flickornas ålder, vilka hovrätten delade, har bl.a. mot bakgrund av omfattningen och karaktären av den tilltalades brottslighet varit relativt kortfattade.

¹⁵⁹ Stockholms tingsrätts dom den 17 oktober 2011 i mål nr B 19672-10.

¹⁶⁰ Se dock om s.k. *virtuella övergrepp* i NJA 2015 s. 501. Enligt Högsta domstolen har handlingen att förmå ett barn att utföra en sexuell handling på sig själv ansetts vara att genomföra en sexuell handling med barnet på det sätt som är straffbart enligt bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn i 6 kap. 6 § BrB.

¹⁶¹ Svea hovrätts dom den 24 juni 2013 i mål nr B 4297-13 (Mora tingsrätts dom den 15 april 2013 i mål nr B 55-13).

Det andra avgörandet som rör brott mot en målsägande mellan 15–17 år rör ett åtal för utnyttjande av barn för sexuell posering i samband med ett köp av sexuell handling av barn av en målsäganden som var 17 år.¹⁶² Tingsrätten fann att den tilltalade insett att målsäganden varit under 18 år, bl.a. mot bakgrund av att målsäganden angett sin verkliga ålder i den annons som den tilltalade besvarat, att hon när de träffades vidhöll sin ålder samt att han var medveten om att målsäganden alltså bodde hemma hos sina föräldrar och gick i skolan.

Vid samtal med företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna har det framkommit att det upplevs som mycket svårt att bevisa för domstolen att gärningsmannen haft uppsåt eller varit oaktsam i förhållande till den unges ålder. Förhållandet gäller både i de fall där det uppställs en 15-årsgräns som i de fall en 18-årsgräns är aktuell. I de senare fallen framstår svårigheterna dock som avsevärt större. Detta kan säkerligen vara en del i förklaringen till varför vi funnit så få fall av brott begångna mot 15–17-åringar i vår praxisgenomgång, dvs. att man överhuvudtaget inte väcker åtal i dessa fall.

Särskilda tolkningsproblem eller andra svårigheter vid tillämpningen av 6 kap. 13 § BrB

Vi har ovan redovisat vår genomgång av praxis där bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB har tillämpats och därvid gått igenom de omständigheter som domstolarna vanligtvis beaktar och även hur bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB har tillämpats i förhållande till de olika straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn. En annan del i vårt uppdrag är att i samband med vår praxisgenomgång undersöka bl.a. om det finns några särskilda tolkningsproblem eller andra svårigheter vid tillämpningen. Nedan följer en redogörelse för de problem som vi identifierat i samband med vår praxisgenomgång.

¹⁶² Kristianstads tingsrätts dom den 2 juni 2015 i mål nr B 2574-14.

Allmänt om bevissvärigheter i mål där bestämmelsen är tillämplig

I denna typ av mål är det unga personer som har blivit föremål för sexualbrott. En första svårighet som både brottsbekämpande myndigheter och domstolar stöter på är att dessa barn kan ha mycket svårt att berätta om övergreppen de varit med om. I vissa fall har domstolarna anmärkt att det varit mycket svårt för målsäganden att berätta något om vad som förevarit mellan denna och den tilltalade. En följd av detta är att målsägandens uppgifter kan framstå som knapphändiga vilket leder till att det är svårt att lägga dem till grund för en fällande dom utan stöd i annan utredning.¹⁶³

I mål om sexualbrott mot barn som riktas mot målsäganden under 15 år är det sällan som målsägandena hörs i rätten. I stället förebringas deras utsagor för domstolen genom uppspelning av inspelade videoförhör som hållits av polis under förundersökningen. Detta har i vissa fall inneburit att domstolen ansett att enbart målsägandens utsaga inte varit tillräcklig som bevisning.

I de fall målsäganden är en ung person som inte kommer att höras i rätten är det även av vikt att förhören under förundersökningen har hållits på sådant sätt att de kan läggas till grund för domstolens bedömning, t.ex. att ledande frågor inte har ställts, att målsäganden har fått kompletterande frågor efter att tekniska undersökningar av t.ex. mobil har färdigställts och att den tilltalades försvarare har fått möjlighet att ställa frågor till målsäganden, vilket utgör krav enligt Europakonventionen och som måste iakttas.

Vidare har domstolar ansett att det varit svårt att avgöra målsägandens utveckling och utseende enbart genom att spela upp videoförhör som hållits med målsäganden. Därutöver har det förekommit att de inspelade videoförhören med målsäganden har hållits en tid efter gärningen och om det dessutom saknas utredning om målsägandens utseende m.m. vid tidpunkten för gärningen har detta inneburit en brist i bevishänseende.

Hovrätten för Västra Sverige har t.ex. i ett avgörande¹⁶⁴ ansett att målsägandens utseende visserligen kunde tala för att den tilltalade haft skäl att anta att målsäganden varit under 15 år. Underlaget för

¹⁶³ Se t.ex. Lunds tingsrätts dom den 7 oktober 2013 i mål nr B 5831-12 (Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 20 februari 2014 i mål nr B 2807-13).

¹⁶⁴ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14 (Uddevalle tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12).

bedömningen var dock begränsat till de iakttagelser som kunde göras av målsägandens utseende vid det första polisförhör som hade hållits med henne. Hovrätten anmärkte att det inte fanns någon utredning om hur målsäganden såg ut vid händelsen. Vidare framhöll hovrätten att den tilltalade kunde ha upplevt målsäganden annorlunda vid deras möte i förhållande till hur hon framstod vid ett polisförhör, bl.a. beroende på hennes klädsel.

I ett avgörande från Södertörns tingsrätt¹⁶⁵ ansåg domstolen att det inte hade klarlagts om målsägandens utseende vid tiden för gärningen borde ha gett den tilltalade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Utöver en ansiktsbild på målsägandens profilsida på Kamrat.com saknade tingsrätten all kännedom om hur målsäganden sett ut tidigare och det var dessutom oklart när bilden togs. Tingsrätten menade att det inte heller gick att se vilken kroppslik utveckling målsäganden hade.¹⁶⁶

Ett exempel på att domstolar även anser det svårt att bedöma målsägandens kroppsutveckling utifrån upptagningar av förhör med målsäganden i domstol ges i ett avgörande från Hovrätten för Nedre Norrland.¹⁶⁷ Vid tingsrättens huvudförhandling hade målsäganden fyllt 15 år. Hovrätten ansåg att det var svårt att med ledning av bilden från upptagningen av målsägandens förhör vid tingsrätten få någon uppfattning om hennes kroppsutveckling. I övrigt hade inte i hovrätten åberopats någon utredning om hennes kroppsutveckling var åldersadekvat eller om den klart översteg kroppsutvecklingen för någon som fyllt 15 år. Hovrätten fann därmed att utredningen inte gav tillräckligt stöd för att den tilltalade med hänsyn till målsägandens kroppsutveckling skulle anses ha känt till eller haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år.

¹⁶⁵ Södertörns tingsrätts dom den 28 januari 2014 i mål nr B 7812-13 (överklagad till Svea hovrätt, dom den 23 oktober 2014 i mål nr B 1682-14).

¹⁶⁶ Se även Malmö tingsrätts dom den 24 maj 2012 i mål nr B 4495-11 (överklagad till Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 19 december 2012 i B 1864-12) och Göta hovrätts dom den 21 september 2012 i mål nr B 1866-12 (Örebro tingsrätts dom den 10 maj 2012 i mål nr B 4679-11).

¹⁶⁷ Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 12 februari 2015 i mål nr B 1212-14 (Östersunds tingsrätts dom den 3 oktober 2014 i mål nr B 496-14).

Bedömningen av målsägandens kroppsutveckling

Som nämnts ovan anser domstolarna ofta att det är svårt att bedöma målsägandens kroppsutveckling och utseende utifrån återopad bevisning. Största skälet härtill har angetts vara att målsäganden sällan hörs i rätten i denna typ av mål. Men bedömningen av målsägandens kroppsutveckling som beståndsdel i prövningen av vad gärningsmannen har insett eller haft skälig anledning att anta om målsägandens ålder innebär enligt vår mening ytterligare problem.

Enligt förarbetena till bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB ska inte dömas till ansvar om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt (se ovan avsnitt 5.4.2). Det är alltså i gränsfallen som gärningsmannen inte ska kunna undgå ansvar genom att hänvisa till att han eller hon inte haft säker kännedom om barnets verkliga ålder.¹⁶⁸

Vid vår genomgång av praxis har, som nämnts ovan, domstolarna ofta resonerat kring målsägandens kroppsutveckling eller utseende. Det finns flera exempel på resonemang i enlighet med uttalandena i förarbetena i vår praxisgenomgång, dvs. att domstolarna har prövat om målsäganden haft en kroppsutveckling som är naturlig för den som *klart* passerat åldersgränsen.¹⁶⁹ Domstolarna har uttryckt detta krav på olika sätt. Södertörns tingsrätt ansåg t.ex. i ett mål att utifrån de bilder som återopats av målsäganden, som var tagna vid den i målet aktuella tidpunkten, framgick det inte att hon hade en kroppsutveckling eller annars ett utseende som normalt förekommer hos unga kvinnor vars ålder *avsevärt överstiger 15 år*.¹⁷⁰ Solna tingsrätt har i ett avgörande menat att målsägandens utseende och uppträdande gav intryck av en normalt utvecklad högstadietjej och att det var uteslutet att den tilltalade kan ha uppfattat målsägandens kroppsutveckling motsvarande vad som är *naturligt för en 17-åring*.¹⁷¹ Ett

¹⁶⁸ Prop. 2004/05:45 s. 113 f.

¹⁶⁹ Se t.ex. Svea hovrätts domar den 13 oktober 2009 i mål nr B 6324-09 (Solna tingsrätts dom den 8 juli 2009 i mål nr B 7714-08) och den 5 juni 2013 i mål nr B 2619-13 (Västmanlands tingsrätts dom den mars 2013 i mål nr B 4585-12).

¹⁷⁰ Södertörns tingsrätts dom den 21 mars 2013 i mål nr B 257-13 (överklagad till Svea hovrätt, dom den 17 september 2013 i mål nr B 3921-13).

¹⁷¹ Svea hovrätts dom den 23 april 2015 i mål nr B 10508-14 (Solna tingsrätts dom den 21 oktober 2014 i mål nr B 1490-14).

annat exempel är ett avgörande från Svea hovrätt¹⁷² där domstolen menade att en målsägande, som vid tidpunkten var 13 år, inte kunde anses ha en kroppsutveckling som *normalt förekommer hos en 17- eller 18-åring*.¹⁷³ I ett mål där flera tilltalade var åtalade för köp av sexuell handling av barn av en 17-årig flicka menade Solna tingsrätt att flickan hade en kroppsutveckling och allmän mognad som väl motsvarade en kvinna *över 18 år* varför de tilltalade endast dömdes för köp av sexuell tjänst.¹⁷⁴

I andra avgöranden har domstolarna resonerat kring frågan om målsäganden kunnat uppfattas ha uppnått den relevanta åldersgränsen¹⁷⁵ eller vara *något äldre*¹⁷⁶ eller att målsäganden hade en sådan kroppsutveckling som en person över åldersgränsen normalt sett kan ha.¹⁷⁷

I en rad avgöranden har domstolarna ansett att den underåriga målsäganden haft ett *åldersadekvat utseende*. I vissa av dessa fall har domstolen med anledning av detta funnit att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte hade uppnått den relevanta åldern.¹⁷⁸ I andra fall har detta lett till att den tilltalade inte har ansetts agerat oaktsamt. I ett avgörande från Hovrätten för Västra Sverige¹⁷⁹ åtalades en 22-årig man bl.a. för våldtäkt mot barn

¹⁷² Svea hovrätts dom den 9 mars 2011 i mål nr B 6166-10 (Falun tingsrätts dom den 17 juni 2010 i mål nr B 582-10).

¹⁷³ Se även Svea hovrätts dom den 11 november 2013 i mål nr B 6327-13 (Solna tingsrätts dom den 31 maj 2013 i mål nr B 3215-13).

¹⁷⁴ Solna tingsrätts dom den 28 september 2009 i mål nr B 6645-08 (överklagad till Svea hovrätt, dom den 22 december 2009 i mål nr B 8039-09).

¹⁷⁵ Svea hovrätts domar den 15 februari 2010 i mål nr B 116-10 (Falun tingsrätts dom den 11 december 2009 i mål nr B 3722-09) och den 27 augusti 2010 i mål nr B 5933-10 (Norrtälje tingsrätts dom den 22 juni 2010 i mål nr B 783-10).

¹⁷⁶ Se t.ex. Göta hovrätts dom den 9 november 2010 i mål nr B 2432-10 (Kalmar tingsrätts dom den 26 augusti 2010 i mål nr B 2642-10), Stockholms tingsrätts dom den 17 oktober 2011 i mål nr B 19672-10 och Svea hovrätts dom den 25 juni 2013 i mål nr B 711-13 (Stockholms tingsrätts dom den 21 december 2012 i mål nr B 11767-12).

¹⁷⁷ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 15 februari 2010 i mål nr B 116-10 (Falun tingsrätts dom den 11 december 2009 i mål nr B 3722-09), Göta hovrätts dom den 13 augusti 2014 i mål nr B 1998-14 (Linköpings tingsrätts dom den 23 juni 2014 i mål nr B 997-14) och Svea hovrätts dom den 31 mars 2015 i mål nr B 6181-14 (Uppsala tingsrätts dom den 27 maj 2014 i mål nr B 7502-12 och B 7611-12).

¹⁷⁸ Se Linköpings tingsrätts dom den 21 september 2010 i mål nr B 2206-10 (överklagad till Göta hovrätt, dom den 22 november 2010 i mål nr B 2725-10). Hovrätten fann dock att det av återopade fotografier av målsäganden var vanskligt att dra någon säker slutsats över huruvida målsäganden sett ut att vara 15 år eller yngre och att den tilltalade således inte haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år. Se även Kristianstads tingsrätts dom den 2 juni 2015 i mål nr B 2574-14.

¹⁷⁹ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14 (Uddevalle tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12).

mot en 12-årig flicka, målsägande A, som vid tidpunkten var 12 år. Enligt tingsrättens bedömning hade målsäganden ett halvår efter händelsen, när polisförhören med henne spelades in, ett högst åldersadekvat utseende. Tingsrätten ansåg vidare att det borde ha varit uppenbart för den tilltalade, när han mötte målsäganden vid tidpunkten för gärningen, att målsäganden kunde vara under 15 år. Ändå gjorde han inget för att i det skedet ta reda på hennes ålder eller avstå från den sexuella relationen. Tingsrätten menade därför att den tilltalade i vart fall haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år när de hade samlag. Hovrätten ansåg dock att även om målsäganden hade ett utseende som i och för sig framstod som åldersadekvat, utslöt det dock inte att hon skulle kunna vara äldre än 15 år.

I flera fall har domstolarna inte bedömt om målsäganden hade en kroppsutveckling som var naturlig för den som *klart* passerat åldersgränsen utan i stället resonerat kring omständigheter som talat för att målsäganden skulle kunna uppfattas som *under* en viss ålder.¹⁸⁰ Som ett exempel kan nämnas att Svea hovrätt i ett avgörande ansåg att åberopade fotografier på målsäganden inte gav stöd för att den tilltalade med anledning av målsägandens utseende och kroppsutveckling hade skälig anledning att anta att målsäganden var yngre än 15 år.¹⁸¹ Liknande resonemang fördes av Stockholms tingsrätt som uttalade att gällande målsägandens person och det intryck av hennes ålder som förmedlats kunde det inte sägas att hon direkt framstod som under 15 år.¹⁸² I något fall har domstolen uttalat att det utifrån målsägandens utseende och kroppsutveckling varit svårt att dra någon säker slutsats i frågan om målsäganden sett ut att vara *15 år eller yngre*.¹⁸³

¹⁸⁰ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 18 november 2010 i mål nr B 7361-10 (Södertörns tingsrätts dom den 31 augusti 2010 i mål nr B 2364-10), Göta hovrätts dom den 22 november 2010 i mål nr B 2725-10 (Linköpings tingsrätts dom den 21 september 2010 i mål nr B 2206-10), Södertörns tingsrätts dom den 12 december 2012 i mål nr B 3863-12, Stockholms tingsrätts dom den 17 september 2013 i mål nr B 11628-13 (överklagad till Svea hovrätt, dom den 27 december 2013 i mål nr B 8904-13), och Svea hovrätts dom den 30 januari 2015 i mål nr B 7485-14 (Västmanlands tingsrätts dom den 3 juli 2014 i mål nr B 2037-14), särskilt tingsrättens resonemang.

¹⁸¹ Svea hovrätts dom den 18 november 2010 i mål nr B 7361-10 (Södertörns tingsrätts dom den 31 augusti 2010 i mål nr B 2364-10).

¹⁸² Stockholms tingsrätts dom den 17 september 2013 i mål nr B 11628-13 (överklagad till Svea hovrätt, dom den 27 december 2013 i mål nr B 8904-13).

¹⁸³ Se t.ex. Göta hovrätts dom den 22 november 2010 i mål nr B 2725-10 (Linköpings tingsrätts dom den 21 september 2010 i mål nr B 2206-10).

I andra fall har domstolarna funnit att en underårig målsägande har *kunnat tas för att vara äldre än hon var*. I ett avgörande från Hovrätten för Västra Sverige har hovrätten uttalat att en 13-årig målsägande på uppspelade videoförhör framstod ha ett åldersadekvat utseende och beteende och verkade inte vara äldre än 13 år. Hovrätten menade dock att målsäganden emellertid för den tilltalade kunde ha framstått som 15 år. Mot bakgrund av att det i målet inte var visat någon omständighet som talade för att den tilltalade ändå borde ha insett att hon var under 15 år ogillade hovrätten åtalet.¹⁸⁴

I något avgörande har domstolen ansett att *en ung målsägandes utseende har inneburit att det funnits anledning för den tilltalade att vara på sin vakt* och förvissa sig om hur gammal hon egentligen var.¹⁸⁵

Sammanfattningsvis kan konstateras att det förekommer stora skillnader i hur domstolarna gör bedömningen av målsägandens kroppsutveckling och utseende i förhållande till den aktuella åldersgränsen och i en stor andel av de domar vi gått igenom har bestämmelsen inte tillämpats i enlighet med förarbetena. Som ovan nämnts anges i förarbetena att en gärningsman ska gå fri från ansvar om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som *klart passerat* åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Att domstolar i flera fall har resonerat kring att en underårig målsägande haft ett *åldersadekvat* utseende eller t.o.m. framstått som *yngre* än den aktuella åldersgränsen samt att detta inte gett den tilltalade skälig anledning att anta att målsäganden varit underårig, är tolkningar som avviker från förarbetsuttalandena. Även i de fall där domstolarna har prövat gärningsmannens oaktsamhet utifrån målsägandens kroppsutveckling och därvid resonerat kring huruvida målsäganden har haft en kroppsutveckling hos den som passerat åldersgränsen finns en variation i hur denna nivå uttrycks.

¹⁸⁴ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14 (Uddevalla tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12). Se även Svea hovrätts dom den 15 april 2010 i mål nr B 9804-09 (Solna tingsrätts dom den 11 november 2009 i mål nr B 7360-09).

¹⁸⁵ Se t.ex. Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 5 april 2012 i mål nr B 153-12 (Malmö tingsrätts dom den 15 december 2011 i mål nr B 10275-10).

Något om domstolarnas bedömning av gärningsmannens skuld

Vid genomgången av det antal domar vi valt ut har cirka 57 procent utgjorts av fällande domar där den tilltalade har dömts helt i enlighet med åtalet, 18 procent av fällande domar där den tilltalade fällts till ansvar för annat sexualbrott mot barn än vad åklagaren yrkat samt 8 procent av domar där den tilltalade dömts för annat sexualbrott än sexualbrott mot barn.

Av de fällande domarna har domstolen i cirka 64 procent av fallen funnit att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var underårig. I de övriga domarna har domstolarna funnit att den tilltalade haft uppsåt, till allra största delen har domstolen funnit att den tilltalade haft s.k. *insiktssuppsåt* (se ovan i avsnitt 5.3.2). I flera fall har underrätt och överrätt beaktat samma omständigheter men kommit fram till olika slutsatser i fråga om gärningsmannens skuld. Så har varit fallet i knappt hälften av hovrättsdomarna vi gått igenom. En möjlig förklaring till detta är att det råder en oklarhet i fråga om vilken nivå den straffbara oaktsamheten faktiskt ligger på.

Av bestämmelsens ordalydelse, dvs. att den som haft *skälig anledning att anta* att barnet varit under en viss ålder kan straffas för sexualbrott mot barn, följer att det inte torde krävas någon form av kvalificerad oaktsamhet för att straffansvar ska kunna komma i fråga. Som redovisats ovan i avsnitt 5.4 följer dock av bestämmelsens förarbeten att formuleringen *skälig anledning att anta* vid tillkomsten av bestämmelsen ansågs omfatta ett krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet. Vidare poängterades under lagstiftningsarbetet att en bestämmelse av denna karaktär bör tillämpas med stor försiktighet och att det var angeläget att regeln skulle få en restriktiv tillämpning. Dessa uttalanden i kombination med bestämmelsens ordalydelse, som i vart fall enligt doktrin torde signalera att det inte krävs någon kvalificerad oaktsamhet, verkar försvåra tolkningen av vilket krav på oaktsamhet som bör ställas på den tilltalade. Vidare kan nämnas att det i vår genomgång av praxis har framkommit att domstolarna i ganska hög utsträckning hänvisar till uttalandena om *restriktivitet* i förarbetena.

I några fall där domstolen funnit att den tilltalade inte haft uppsåt men i vart fall haft skälig anledning att anta borde resonemangen snarare ha lett till bedömningen att den tilltalade haft i vart

fall s.k. likgiltighetsuppsåt.¹⁸⁶ Möjligen kan även detta förhållande härledas till uttalandena om restriktivitet i bestämmelsens förarbeten.

I ett stort antal fall av domstolarnas bedömningar av en tilltalads oaktsamhet har resonemangen i frågan om den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under en viss åldersgräns kretsat kring vad den tilltalade haft för kännedom eller misstankar om målsäganden och dennes ålder eller om omständigheter som kunnat indikera en låg ålder, dvs. att gärningsmannen närmast varit *medvetet oaktsam* (se avsnitt 5.3.2 ovan).¹⁸⁷ Mycket sällan har domstolarna uttryckligen argumenterat kring och prövat vad den tilltalade, som uppgett sig inte ha förstått – ens i form av misstanke – att målsäganden var underårig, kunde ha gjort eller borde ha gjort för att komma till relevant insikt, dvs. om den tilltalade varit *omedvetet oaktsam*.

I några fall synes dock domstolarna ha fört resonemang kring frågan om huruvida omedveten oaktsamhet förelåg hos gärningsmannen. Hovrätten över Skåne och Blekinge¹⁸⁸ anförde t.ex. i ett mål där den tilltalade åtalades för våldtäkt mot barn vid ett tiotal tillfällen mot en 13-årig målsägande att inget i målsägandens uppträdande tydde på att hon avvek från vad som var normalt för den åldern och det saknades andra omständigheter som kan ha fått den tilltalade att tro att hon hade fyllt 15 år. Hovrätten menade att åtminstone målsägandens utseende borde ha inneburit att det fanns anledning för honom att vara på sin vakt och förvissa sig om hur gammal hon egentligen var. Han bedömdes därför haft skälig anledning att anta att målsäganden inte var 15 år. Domstolen fann alltså att den tilltalade, mot bakgrund av målsägandens utseende, borde ha miss tänkt att hon var under 15 år.

I ett annat avgörande har hovrätten uttryckligt resonerat kring vad den tilltalade hade kunnat göra för att försäkra sig om målsägandens ålder, t.ex. kontrollerat hennes profilsida på Facebook – där de

¹⁸⁶ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 11 november 2013 i mål nr B 6327-13 (Solna tingsrätts dom den 31 maj 2013 i mål nr B 3215-13), Svea hovrätts dom den 23 april 2015 i mål nr B 10508-14 (Solna tingsrätts dom den 21 oktober 2014 i mål nr B 1490-14) och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14 (Uddevala tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12).

¹⁸⁷ Se t.ex. Göta hovrätts dom den 21 september 2012 i mål nr B 1866-12 (Örebro tingsrätts dom den 10 maj 2012 i mål nr 4679-11).

¹⁸⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 5 april 2012 i mål nr B 153-12 (Malmö tingsrätts dom den 15 december 2011 i mål nr B 10275-10).

var vänner – eller ha tillfrågat någon av de två kompisar som målsäganden var i sällskap med när hon och den tilltalade träffades.¹⁸⁹ I målet diskuterade hovrätten även om omständigheterna var sådana att det också kunde begäras av den tilltalade att han gjorde sådana kontroller. Enligt hovrätten hade det redan under den inledande chattkommunikationen mellan den tilltalade och målsäganden stått klart för den tilltalade att målsägandens intresse handlade om mer än kamratskap och att den tilltalade när han träffade målsäganden inte kunde ha uppfattat henne som 17 eller 18 år gammal. Vidare menade hovrätten att den tilltalade, som tidigare dömts för våldtäkt mot barn, måste ha varit fullt medveten om behovet av att skapa klarhet om åldern hos den han hade sexuellt umgänge med. Det nu angivna avgörandet är ett av få avgöranden i vår genomgång av praxis där domstolen uttryckligen prövat vad den tilltalade hade kunnat göra för att kunna komma till insikt och även om gärningsmannen hade förmåga och tillfälle att göra det samt om det kunde begäras av honom att han gjorde det, dvs. en bedömning i flera led för att fastställa om gärningsmannen varit *omedvetet oaktsam*.

På liknande sätt resonerade tingsrätten i ett avgörande¹⁹⁰ där målsäganden talat om vilken skola hon gick på. Den tilltalade kände till att det var en högstadieskola. Enligt tingsrätten borde den tilltalade därför ha misstänkt att målsäganden kunde ha varit under 15 år. En sådan indikation borde enligt domstolen ha föranlett honom att närmare undersöka hennes ålder.

I ett avgörande från Göta hovrätt,¹⁹¹ där den tilltalade och målsäganden haft kontakt via en webbplats där ungdomar lägger ut bilder på sig själva, påpekade hovrätten att den tilltalade inte kunde varit omedveten om att det på webbplatsen även förekom ungdomar under 15 år, vilket påkallade en viss vaksamhet från den tilltalades sida. Hovrätten fann dock mot bakgrund av att utredningen inte gav stöd för att den tilltalade i sina tidigare kontakter med flickor via internet skulle ha varit särskilt inriktad på flickor under 15 år, att den tilltalade inte varit i så hög grad oaktsam att han skulle fällas till

¹⁸⁹ Svea hovrätts dom den 11 november 2013 i mål nr B 6327-13 (Solna tingsrätts dom den 31 maj 2013 i mål nr B 3215-13).

¹⁹⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 20 februari 2014 i mål nr B 2807-13 (Lunds tingsrätts dom den 7 oktober 2013 i mål nr B 5831-12).

¹⁹¹ Göta hovrätts dom den 22 november 2010 i mål nr B 2725-10 (Linköpings tingsrätts dom den 21 september 2010 i mål nr B 2206-10).

ansvar. Det kan diskuteras huruvida domstolen i angivet fall i vart fall hade berört frågan om den tilltalade agerat omedvetet oaktsamt (vilket för övrigt gäller de flesta fall vi gått igenom). Genom konstaterandet att den tilltalade borde varit mer vaksam eftersom han varit medveten om att det förekom ungdomar under 15 år på webbplatsen torde domstolen ha avsett att den tilltalade därigenom borde ha misstänkt att det fanns en risk för att även målsäganden kunde vara under 15 år. Genom att inte tänka efter, ställa frågor eller på annat sätt kontrollera hur det låg till måste han ha varit i vart fall omedvetet oaktsam i förhållande till målsägandens underårighet. Att därutöver kräva att det fanns stöd för att han hade ett särskilt intresse för unga flickor innebär ett tämligen högt ställt krav på oaktsamhet.

Nämnas bör även att i vissa fall när domstolen funnit att den tilltalade inte har haft uppsåt i förhållande till barnets ålder har frågan om gärningsmannen då varit oaktsam inte ens prövats.¹⁹²

5.6 En jämförelse med andra straffbestämmelser där oaktsamhet kan leda till personligt ansvar

Som nämnts ovan ska vi enligt våra direktiv se över och utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § BrB i syfte att med utgångspunkt i resultatet av det arbetet överväga behovet av lagändringar. Som ett led i detta kommer vi nedan att göra nedslag i brottsbalken och specialstraffrätten, dvs. stadganden om straff i andra författningar än brottsbalken, för att se hur andra brott där ansvar kan komma i fråga vid oaktsamhet är konstruerade. Avsnittet inleds med en utblick i BrB, där vi kort redogör för vissa straffbestämmelser där ansvar kan komma i fråga vid oaktsamhet. Därefter gör vi på samma sätt nedslag i vissa straffbestämmelser inom specialstraffrätten.

¹⁹² Se t.ex. Örebro tingsrätts deldom den 10 maj 2012 i mål nr B 4679-11 (överklagad till Göta hovrätt, dom den 21 september 2012 i mål nr B 1866-12).

5.6.1 Oaktsamhet i brottsbalken

Inledning

Det finns ett tjugotal bestämmelser i brottsbalken som kan medföra straffansvar för den som varit oaktsam på olika sätt. Utformningen av kravet på oaktsamhet varierar, liksom vilken grad av oaktsamhet som krävs för straffansvar. I ett flertal bestämmelser anges det subjektiva kravet endast så att den som av *oaktsamhet* t.ex. vidtar någon åtgärd fälls till ansvar, medan andra bestämmelser anger att den som inte inser men har *skälig anledning att anta* eller *borde ha insett* att en omständighet är vid handen ska dömas till ansvar om övriga rekvisit är uppfyllda.

Nämnas bör även att den parlamentariska kommittén *Sexualbrottskommittén* har i uppdrag att bl.a. utreda hur en oaktsam form av våldtäktsbrottet bör utformas. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 1 oktober 2016.¹⁹³

Olika grader av oaktsamhet

Straffansvar enligt bestämmelserna i BrB kan komma i fråga för ringa oaktsamhet, oaktsamhet av ”normalgraden” eller för grov oaktsamhet. Denna gradbedömning ska göras med beaktande av alla omständigheter i det enskilda fallet. Bedömningen av den normala oaktsamhetsgraden, och även ringa oaktsamhet, utgår ofta från olika former av undersökningsplikter. Dessa vägs i sin tur mot särskilda förhållanden runt gärningen, som utbildningsnivå, tjänstereglementen och åligganden, samt andra yttre omständigheter som kan vara relevanta för att skapa ett oaktsamhetskrav i den aktuella situationen. Medveten oaktsamhet kan ofta komma att klassificeras som *grov oaktsamhet* på grund av att gärningsmannen i detta fall insett, eller haft en berättigad misstanke om en möjlig följd av sitt handlande eller om att en viss omständighet möjligen förelåg, men inte handlat med en så stor likgiltighet inför denna risk att gärningen kan bedömas vara uppsåtlig.¹⁹⁴

¹⁹³ Direktiv 2014:123.

¹⁹⁴ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 3 kap. 9 § BrB.

Bestämmelser där det subjektiva kravet anges som ”oaktsamhet”

Exempel på en straffbestämmelse där det subjektiva kravet uttrycks på så sätt att den som av *oaktsamhet* orsakar en viss följd och därför kan fällas till ansvar är t.ex. 3 kap. 7 BrB, där den som av oaktsamhet orsakar annans död, döms för *vållande till annans död* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter. Ansvar för vållande till annans död förutsätter att gärningsmannen har orsakat den dödliga utgången och att han eller hon har orsakat denna genom oaktsamhet. Det krävs alltså att gärningen varit oaktsam i förhållande just till den dödliga utgången, dvs. effekten. Om gärningsmannen inte hade anledning att ta risken för den inträffade effekten – i detta fall döden – i beräkning, ska han eller hon alltså inte dömas för vållande av denna, även om han eller hon handlat oaktsamt och genom sin handling orsakat effekten. Gärningsmannen ska alltså haft anledning att ta risken i sin beräkning för att anses ha vållat effekten.¹⁹⁵ Det krävs inte att oaktsamheten på något sätt är kvalificerad, men vilken avvikelse som helst från det helt aktsamma beteendet kan inte ses som en sådan oaktsamhet som krävs för straffansvar enligt bestämmelsen. Vad som avses är en avvikelse som är tillräckligt stor för att uttrycket oaktsam framstår som befogat i det sammanhang vari den relevanta gärningen har begåtts.¹⁹⁶ Om brottet är grovt blir en strängare straffskala tillämplig. Vid bedömning av om brottet är grovt ska enligt bestämmelsens lydelse särskilt beaktas om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag.

Ett annat exempel på bestämmelse i BrB där det subjektiva rekvisitet har formulerats på samma sätt som ovan är 20 kap. 1 § BrB. Enligt paragrafen döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften ska dömas för *tjänstefel* till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen med hänsyn till gärningsmannens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutöv-

¹⁹⁵ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 3 kap. 7 § BrB.

¹⁹⁶ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 3 kap. 7 § BrB.

ningen i övrigt eller till andra omständigheter är att anse som ringa, ska inte dömas till ansvar. Enligt 1975 års lydelse av bestämmelsen kunde ansvar utdömas vid uppsåtliga gärningar eller vid grov oaktsamhet. Anledningen härtill var att straffansvaret skulle gälla endast mer allvarliga fall. Denna avgränsning ansågs dock vara olämplig, särskilt i de fall då enskilda intressen var berörda. Mot denna bakgrund ändrades kravet på oaktsamhet till att omfatta även oaktsamhet av normalgraden.¹⁹⁷ Av kommentaren till lagrummet följer att oaktsamhet kan bestå i att inte skaffa sig kännedom om eller inte hålla reda på de regler som gäller för myndighetsutövning. Vid bedömningen av om gärningsmannen varit oaktsam är det i första hand av betydelse vilka krav på noggrannhet och omsorg som uppgiften innefattat. Detta får sedan vägas mot omständigheter som hänförs till gärningsmannen personligen, t.ex. dennes kunnighet, utbildning och erfarenhet eller om han eller hon handlat under tidspress.¹⁹⁸

Bestämmelser där straffansvar kan komma i fråga om gärningsmannen haft *skäligen anledning att anta att en viss omständighet förelåg*

I andra straffbestämmelser är kravet på oaktsamhet som subjektivt rekvisit formulerat på annat sätt än som angetts ovan. I vissa bestämmelser anges oaktsamheten genom att uttrycket *skäligen kan antas används*. I 9 kap. 6 § andra stycket BrB anges att den som bl.a. i näringsverksamhet på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande förvärvar eller mottar något som *skäligen kan antas* vara frånhänt annan genom brott, döms för *häleri*, s.k. näringshäleri. För ansvar krävs alltså inte att ett förbrott kan styrkas.¹⁹⁹ Omständigheter som beaktas är sådana som egendomens art, mängd och utseende samt arten av förvärvarens eller mottagarens verksamhet. Även annat, t.ex. förhållandena hos den som överlämnar egendomen, kan tas i beaktande. Eftersom det är fråga om ett objektivi brottsrekvisit – som ska vara täckt av uppsåt vid tiden för förvärvet eller mottagandet – är det endast omständigheter som inträffat eller förhållanden

¹⁹⁷ Prop. 1988/89:113 s. 18.

¹⁹⁸ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zetee), kommentaren till 20 kap. 1 § BrB.

¹⁹⁹ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zetee), kommentaren till 9 kap. 6 § BrB.

som förelegat vid denna tidpunkt som kan beaktas. Omständigheter som inträffat efter förvärvet eller mottagandet kan sålunda inte inverka på bedömningen. Däremot är omständigheter som förelegat vid tiden för förvärvet eller mottagandet men som blivit kända först senare att beakta vid prövningen huruvida – objektivt sett – skälig anledning föreligger till antagande att egendomen frånhänts annan genom brott.²⁰⁰

På liknande sätt uppställs i 9 kap. 7 § andra stycket BrB att den som i enlighet med 9 kap. 6 § första stycket BrB på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande tar befattning med något som är frånhänt annan genom brott, bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv, eller genom krav, överlåtelse eller på annat liknande sätt hävdar genom brott tillkommen fordran, som inte insåg men hade *skälig anledning att anta att brott förelåg*, ska dömas för *häleriförseelse*. Av kommentaren till bestämmelsen framgår att det vid bedömningen av frågan om det finns anledning att misstänka brott bör beaktas under vilka förhållanden handlingen företogs, vad man känner till om den som man tar emot egendomen av och vad för slags transaktion det är fråga om.²⁰¹ Skentransaktioner och ett regelrätt döljande av egendomen bör rimligen ge anledning till misstankar, liksom anonymt uppträdande eller oklar identitet. Av betydelse är vidare om det rör sig om ovanliga eller omfattande transaktioner eller om transaktionen saknar ett uppenbart, legitimt ekonomiskt syfte.

Ytterligare exempel på en brottsbestämmelse som kräver oaktsamhet för ansvar finns i 15 kap. 6 § andra stycket BrB. Enligt första stycket i bestämmelsen döms för *falsk angivelse* om man angiver någon oskyldig till åtal med uppsåt att hon eller han ska bli fälld till ansvar för brott. I andra stycket föreskrivs dock att om gärningsmannen inte insåg men hade *skälig anledning att anta*, att den angivne var oskyldig, döms denne i stället för *obefogad angivelse*. Motsvarigheten till andra stycket var ett tredje stycke i 13 kap. 7 § strafflagen där det stadgades ansvar bl.a. för den som av grov oaktsamhet begick gärning som i första stycket av paragrafen var straffbelagd som falsk angivelse. År 1958 ändrades bestämmelsen på förslag av departe-

²⁰⁰ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 9 kap. 6 § BrB.

²⁰¹ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 9 kap. 7 § BrB.

mentschefen, som menade att innebörden av detta stadgande inte vara fullt klar. Att uttrycket ”grov oaktsamhet” byttes ut mot uttrycket ”skälig anledning att anta” föranleddes inte av någon önskan att utsträcka det straffbara området. Med skälig anledning att anta att den angivne var oskyldig ska enligt förarbetena här förstås en ganska stark anledning att anta detta. Det räcker inte att angivaren hade anledning att hysa tvivel om den angivnes skuld. Det ska i stället framstå som klandervärt att göra angivelsen på så svaga grunder som angivaren hade.²⁰²

På liknande sätt anges i 15 kap. 7 § BrB att den som, i annat fall än som avses i 6 §, hos åklagare, polismyndigheten eller annan myndighet sanningslöst tillvitar någon annan en brottslig gärning, påstår besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet, döms, om myndigheten ska ta upp anmälan i sådan sak, för *falsk tillvitelse* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Av andra stycket följer att om han eller hon inte insåg men hade skälig anledning att anta att utsagan var sanningslös, döms för *vårdslös tillvitelse* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Enligt kommentaren till nämnd bestämmelse är det naturligt att vad som får anses vara skälig anledning att anta att utsagan var sanningslös i någon mån måste variera efter omständigheterna. Det får i allmänhet ställas mindre stränga krav på en uppgiftslämnarens tillförlitlighet när uppgiften gäller ett brott som berör uppgiftslämnaren – t.ex. en stöld från honom själv, eller ett brott för vars avslöjande han har särskild anledning eller t.o.m. skyldighet, att vara verksam – än när uppgiften avser förhållanden med vilka han inte har att befatta sig med, t.ex. när han gör anmälan om stöld från någon annan som själv lika väl hade kunnat anmäla stölden om denna ägt rum.²⁰³

Till vilken myndighet en uppgift lämnas är även av betydelse för frågan vad som ska fordras för att uppgiften inte ska medföra ansvar. Det bör naturligtvis även beaktas i vad mån det möter svårigheter för uppgiftslämnaren att själv skaffa utredning i saken. Givet är också att det ibland kan finnas anledning att ställa mindre stränga krav på

²⁰² Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zetee), kommentaren till 15 kap. 6 § BrB.

²⁰³ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zetee), kommentaren till 15 kap. 7 § BrB.

hans eller hennes sanningsenlighet när det gäller svar på frågor som av myndigheten riktas till honom än när han självmant uttalar sig.

Bestämmelser där det subjektiva rekvisitet uttrycks så att gärningsmannen ”borde ha insett” ett visst förhållande

Enligt bestämmelsen i 19 kap. 14 § andra stycket BrB döms den som underlåter att avslöja vissa brott mot rikets säkerhet till ansvar enligt 23 kap. Vidare anges att gärningsmannen ska dömas till ansvar även om han eller hon inte har insett men *borde ha insett* att brottet höll på att ske.²⁰⁴

Bestämmelser som förutsätter grov oaktsamhet för straffansvar

Andra bestämmelser förutsätter *grov oaktsamhet* för att straffansvar ska aktualiseras. Ett exempel är bestämmelsen i 3 kap. 9 § BrB, där det anges att den som av grov oaktsamhet utsätter någon annan för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, döms för *framkallande av fara* för annan till böter eller fängelse i högst två år.

5.6.2 Oaktsamhet i specialstraffrätten

Inledning

Det finns en rad bestämmelser inom specialstraffrätten som kräver oaktsamhet för att ansvar för brott ska komma i fråga. Kravet på oaktsamhet eller graden av oaktsamhet är olika formulerade. I ett flertal bestämmelser anges det subjektiva kravet endast så att den som av *oaktsamhet* eller av *grov oaktsamhet* t.ex. vidtar någon åtgärd fällt till ansvar.²⁰⁵

²⁰⁴ En motsvarande bestämmelse finns för vissa allvarliga brott under krigstid, se 22 kap. 7 § andra stycket BrB.

²⁰⁵ Se t.ex. 1 och 3 §§ trafikbrottslagen (1951:649), 3 a § narkotikastrafflagen (1968:64), 5–6, 8 och 10 §§ skattebrottslagen (1971:69), 29 kap. 1–9 §§ miljöbalken (1998:808), 7 och 10 §§ lagen (2000:1225) om smuggling, och 3 § lagen (2005:377) om straff för marknadsmissbruk vid handel med finansiella instrument.

Olika grader av oaktsamhet

På samma sätt som i BrB kan straffansvar enligt straffbestämmelserna inom specialstraffrätten komma i fråga för ringa oaktsamhet, oaktsamhet av ”normalgraden” eller för grov oaktsamhet. Gradbedömning ska göras på samma sätt som enligt BrB.

Bestämmelser där det subjektiva kravet anges som ”oaktsamhet”

En straffbestämmelse inom specialstraffrätten som kan leda till straffansvar och där det subjektiva kravet anges som oaktsamhet är brottet miljöbrott enligt 29 kap. 1 § första stycket 1 p. miljöbalken. Av bestämmelsen följer att den som med uppsåt eller av oaktsamhet t.ex. orsakar att det i mark, vatten eller luft släpps ut ett ämne som typiskt sett eller i det enskilda fallet medför eller kan medföra en förorening som är skadlig för människors hälsa, djur eller växter i en omfattning som inte har ringa betydelse, döms till böter eller fängelse i högst två år. Det behöver alltså inte vara fråga om att det funnits någon konkret risk för skada i det enskilda fallet, utan det är tillräckligt om omständigheterna varit sådana att det typiskt sett förelegat risk för skada. Den straffrättsliga bedömningen av om gärningsmannen varit oaktsam eller agerat med uppsåt görs på sedvanligt sätt.

Bestämmelser där det subjektiva kravet anges som ”oaktsamhet” men också innefattar en uttrycklig kontrollskyldighet

Som ytterligare exempel på en straffbestämmelse som kan leda till straffansvar vid oaktsamhet kan nämnas 11 kap. 9 § alkohollagen (2010:1622). Enligt bestämmelsen döms för olovlig dryckeshantering den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller lämnar ut alkoholdrycker i strid med 3 kap. 7 eller 8 §§ till någon som inte har uppnått föreskriven ålder. Det finns därvid ett krav på att den som lämnar ut alkoholdrycker ska *förvissa sig om* mottagarens ålder (se 3 kap. 8 § tredje stycket). Enligt förarbetena till bestämmelsen markeras härigenom att den som utlämnar alkoholdrycker har en *kontrollskyldighet*. Om det skulle föreligga tveksamhet beträffande en

kunds ålder ska legitimation begäras och om sådan inte lämnas ska försäljning vägras.²⁰⁶

Bestämmelser där det anges att den som haft *skälig anledning att anta* att en viss omständighet förelegat eller en viss effekt skulle inträffa

I andra bestämmelser anges t.ex. att den som inte inser men har haft *skälig anledning att anta* att en viss omständighet är vid handen ska dömas till ansvar om övriga rekvisit som uppställs i bestämmelsen är uppfyllda. Denna formulering av det subjektiva kravet förekommer främst när det rör sig om oaktsamhet i förhållande till förekomsten av olika omständigheter, t.ex. att ett visst objekt varit föremål för brott eller åtkommit genom brott, att ett visst erforderligt tillstånd saknades eller att ett barn inte uppnått en viss ålder.

Som nämnts ovan förekommer även straffbud inom specialstraffrätten som innebär att straffansvar kan komma i fråga i vissa specifika situationer om gärningsmannen har haft *skälig anledning att anta att ett barn inte uppnått en viss ålder*. Enligt 1 § första stycket 5 lagen (2014:406) om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser döms för folkmord den som, i syfte att helt eller delvis förrinta en nationell, etnisk eller rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp som sådan, genom tvång för över ett barn som inte fyllt 18 år från folkgruppen till en annan grupp. Vidare döms enligt 4 § första stycket 11 för krigsförbrytelse, om gärningen ingår som ett led i eller på annat sätt står i samband med en väpnad konflikt eller ockupation, den som till nationella väpnade styrkor eller väpnade grupper rekryterar eller för direkt deltagande i fientligheter använder barn som inte fyllt 15 år. Enligt 12 § samma lag döms den till ansvar för nämnda gärningar även om han eller hon inte insåg men hade skälig anledning att anta att barnet inte uppnått den åldern. Av förarbeten till bestämmelsen följer att bedömningen av om en person varit oaktsam bör göras utifrån samtliga relevanta omständigheter i det enskilda fallet. Barnets eller ungdomens kroppsliga och mentala mognad får givetvis stor betydelse för denna prövning men även andra omständigheter kan beaktas.²⁰⁷ För att undgå straffansvar

²⁰⁶ Prop. 1994/95:89 s. 90 och prop. 2009/10:125 s. 158.

²⁰⁷ Prop. 2013/14:146 s. 199.

för rekrytering till nationella väpnade styrkor eller väpnade grupper som krigsförbrytelse bör en utgångspunkt vara att aktiva åtgärder vidtagits för att kontrollera barnets ålder t.ex. genom att efterfråga identitetshandlingar eller genom att barnets vårdnadshavare eller övriga familj lämnar uppgifter om barnet. Även andra omständigheter kan vara av betydelse för bedömningen av barnets ålder, t.ex. barnets kroppsliga och mentala mognad. Vidare kan faktorer som barnets levnads- och familjeförhållanden, t.ex. det förhållandet att barnet försörjs av sina föräldrar eller går i skolan, ha betydelse för bedömningen.²⁰⁸

När det gäller straffstadganden som innebär att ansvar för brott kan komma i fråga om gärningsmannen haft *skälig anledning att anta att ett visst objekt varit föremål för brott* kan nämnas bestämmelserna i 12 § lagen om smuggling (2000:1225) och 5 kap. 1 a § lagen (1998:506) om punktskattekontroll av transporter m.m. av alkoholvaror, tobaksvaror och energiprodukter. Straffansvar enligt smugglingslagen kan komma i fråga om gärningsmannen t.ex. transporterar, förvarar eller förvärvar en vara som varit föremål för brott enligt 3–11 §§ angiven lag, om han haft skälig anledning att anta att varan i fråga varit föremål för sådant brott. På liknande sätt kan den som vidtar samma typ av åtgärder som de som nämns ovan i smugglingslagen dömas till ansvar för brott enligt lagen (1998:506) om punktskattekontroll av transporter m.m. av alkoholvaror, tobaksvaror och energiprodukter, om han eller hon haft skälig anledning att anta att den aktuella varan varit föremål för brott enligt nu nämnda lag. I förarbeten till bestämmelserna anges att av betydelse för bedömningen av vad gärningsmannen haft skälig anledning att anta är bl.a. under vilka omständigheter t.ex. ett förvärv har skett. Om det är fråga om en vara som normalt inte förekommer i handeln här i landet eller det rör sig om varor som ofta är föremål för införselbrott, exempelvis alkoholdrycker eller tobaksvaror, finns det särskild anledning för en köpare att vara försiktig.²⁰⁹

Som ett annat exempel på ett sådant straffstadgande kan nämnas penningtvättsförseelse i 6 § lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott. Bestämmelsen innebär att den som, om åtgärden syftar till att bl.a. dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott

²⁰⁸ Prop. 2013/14:146 s. 301.

²⁰⁹ Prop. 1999/00:124 s. 145 och prop. 2004/05:149 s. 61.

eller brottslig verksamhet, t.ex. överlåter, förvärvar, eller förvarar egendomen, döms för penningtvättsförseelse, om han eller hon inte insåg men hade skälig anledning att anta att egendomen härrörde från brott eller brottslig verksamhet. Enligt förarbeten till bestämmelsen bör det vid bedömningen av i vilken utsträckning det finns anledning att misstänka att egendom härrörde från brott eller brottslig verksamhet och att åtgärden vidtagits för att dölja detta faktum, beaktas bl.a. under vilka förhållanden handlingen företogs, vad man känner till om den som man ingår affärsförbindelsen med samt vilken slags transaktion det handlar om.²¹⁰ Skentransaktioner och försäljning av s.k. vinstbongor bör rimligen ge anledning till misstankar liksom fall där vederbörande uppträder anonymt eller där identiteten på något annat sätt är oklar. Av betydelse är vidare om det rör sig om ovanliga eller omfattande transaktionsmönster eller om transaktionen uppenbart saknar ett legitimt ekonomiskt syfte.²¹¹

Som nämnts ovan förekommer även straffbestämmelser inom specialstraffrätten som kan leda till ansvar för brott vid oaktsamhet i förhållande till att *ett visst erforderligt tillstånd saknades*. Exempel på sådana straffbud finns i 5 kap. 2 § yrkestrafiklagen (2012:210) och 5 kap. 3 § taxitrafiklagen (2012:211). I de båda lagrummen regleras det s.k. beställaransvaret, tidigare kallat transportköparansvaret. I yrkestrafiklagen anges att om yrkesmässig trafik enligt förordning (EG) nr 1071/2009 eller denna lag har bedrivits utan tillstånd, döms den som yrkesmässigt för egen eller annans räkning har slutit avtal om transporten med trafikutövaren till böter eller fängelse i högst ett år, om han eller hon kände till eller hade skälig anledning att anta att tillstånd saknades. På motsvarande sätt regleras i taxitrafiklagen att om taxitrafik enligt denna lag har bedrivits utan tillstånd, döms den som yrkesmässigt för egen eller annans räkning har slutit avtal om transporten med trafikutövaren till böter eller fängelse i högst ett år, om han eller hon kände till eller hade skälig anledning att anta att tillstånd saknades.

²¹⁰ Prop. 2013/14:121 s. 114.

²¹¹ Prop. 2013/14:121 s. 114.

Bestämmelser där det uppställs krav på grov oaktsamhet

Ett exempel på en straffbestämmelse inom specialstraffrätten som uppställer ett krav på grov oaktsamhet är 10 § skattebrottslagen (1971:69). Enligt paragrafen döms den som uppsåtligen eller av *grov oaktsamhet* åsidosätter bokföringsskyldighet eller sådan skyldighet att föra och bevara räkenskaper, som föreskrivs för vissa uppgiftsskyldiga och därigenom ger upphov till fara för att myndighets kontrollverksamhet vid beräkning eller uppbörd av skatt eller avgift allvarligt försvåras, döms för försvårande av skattekontroll till böter eller fängelse i högst två år eller, om brottet är grovt, till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

5.7 Förhållandet i andra länder

5.7.1 Norden

Danmark

Av straffeloven § 228 följer att om gärningsmannen inte har vetskap om den utsattes tillstånd eller ålder, kan denne inte dömas för uppsåtligt brott. Dock kan det, om vissa förutsättningar föreligger, bedömas som ett oaktsamhetsbrott.

Finland

I finsk lagstiftning finns inte motsvarande stadgande om åldersbedömning som i svensk rätt. Det innebär att det enligt finsk rätt alltid krävs att gärningsmannen har uppsåt i förhållande till den utsattes ålder.

Norge

Liksom i svensk rätt finns i norsk rätt ett krav på aktsamhet gällande barnets ålder. I straffeloven § 307 anges att okunskap om barnets riktiga ålder inte leder till straffrihet om den tilltalade på någon punkt kan klandras för sin okunskap. Detsamma gäller för den som, genom missbruk av beroendeställning, utnyttjar en person under

18 år för köp av sexuella tjänster eller förevisar barn som utsätts för sexuella övergrepp mot barn eller där barn sexualiseras.

5.7.2 Övriga Europa

Nederländerna

För de flesta sexualbrott mot barn krävs enligt nederländsk rätt inte att gärningsmannen kände till eller borde ha känt till att barnet var under en viss ålder. Det krävs varken uppsåt eller oaktsamhet i förhållande till barnets ålder. En person kan alltså fällas till ansvar även om barnet t.ex. har ljugit om sin ålder, och gärningsmannen inte haft skäl att ifrågasätta uppgiften, men barnet de facto varit under en viss ålder.

Tyskland

I tysk rätt finns ett krav på uppsåt. Kravet innebär att uppsåtet även ska omfatta barnets ålder. Kravet på uppsåt är uppfyllt även i de fall där gärningsmannen insett risken att offret var under en viss ålder vid tidpunkten för brottet, men inte närmare undersökt hur det förhållit sig.

5.8 Överväganden och förslag

5.8.1 Inledning

Huvudregeln är att det krävs uppsåt för att någon ska kunna fällas till ansvar för brott enligt brottsbalken, men om det särskilt föreskrivs något annat gäller det (1 kap. 2 § första stycket BrB). För sexualbrotten i 6 kap. BrB finns ett sådant undantag. Enligt 6 kap. 13 § ska nämligen också den dömas för brott som inte insåg men som hade skälig anledning att anta att den andra personen inte hade uppnått en viss ålder. De bestämmelser i 6 kap. som föreskriver ansvar för gärningar som begås mot någon under en viss ålder är, som tidigare angetts, 4 § (våldtäkt mot barn och grov våldtäkt mot barn), 5 § (sexuellt utnyttjande av barn), 6 § (sexuellt övergrepp mot barn och grovt sådant brott), 8 § (utnyttjande av barn för sexuell

posering och grovt sådant brott), 9 § (köp av sexuell handling av barn), 10 § första stycket (sexuellt ofredande) och 10 a § (kontakt med barn i sexuellt syfte). Vid dessa brott uppställs således inte något krav på full insikt om barnets ålder. Det är i stället tillräckligt med oaktsamhet.

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § infördes i samband med brottsbalkens tillkomst. I samband med 2005 års sexualbrottsreform gjordes bedömningen att bestämmelsen skulle kvarstå i princip oförändrad.²¹² Av de ursprungliga förarbetena till bestämmelsen framgår att bestämmelsen ska tillämpas med stor försiktighet och att det för straffansvar ställs krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet.²¹³ Vidare anges att till ansvar ska inte dömas om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Det sagda innebär enligt förarbetena att det är i gränfallen som gärningsmannen inte ska kunna undgå ansvar genom att hänvisa till att han eller hon inte haft säker kännedom om barnets verkliga ålder.²¹⁴

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB fyller en viktig funktion i upprätthållandet av det straffrättsliga skyddet för barn mot att utsättas för sexuella övergrepp. Bestämmelsen har haft i stort sett samma lydelse sedan den infördes i samband med brottsbalkens tillkomst. Samtidigt har lagstiftningen om sexualbrott mot barn utvecklats och genomgått betydande förändringar i riktning mot ett förstärkt skydd för barn under 18 år. Vidare har frågor om bestämmelsens tillämpning uppkommit i den allmänna debatten, framför allt i samband med uppmärksammade domar. I det sammanhanget har det bl.a. hävdats att tillämpningsområdet kommit att bli alltför begränsat.

Det är mot angiven bakgrund vi har i uppdrag att se över och utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § BrB samt med utgångspunkt i resultatet av det arbetet överväga behovet av lagändringar.

²¹² Prop. 2004/05:45.

²¹³ NJA II 1962 s. 192 f.

²¹⁴ Prop. 2004/05:45 s. 113 f.

5.8.2 Behovet av en förändring av oaktsamhetsbestämmelsen för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn i 6 kap. 13 § BrB

Bedömning: Det framstår som oklart vilken nivå av oaktsamhet som krävs för straffansvar enligt gällande rätt. Vidare varierar domstolarnas oaktsamhetsbedömningar i alltför stor utsträckning. Bestämmelsens nuvarande tillämpningsområde framstår därför inte som allt igenom rimligt och ändamålsenligt.

Bestämmelsens tillämpningsområde framstår inte som rimligt och ändamålsenligt

I vårt uppdrag ingår att överväga och ta ställning till om bestämmelsens tillämpningsområde framstår som rimligt och ändamålsenligt eller om det finns skäl att i något avseende förändra det. För det fall vi bedömer att det finns behov av författningsändringar, ska vi lämna förslag till sådana.

Det är oklart vilken nivå av oaktsamhet som krävs för straffansvar

I vår genomgång av praxis har framkommit att det saknas en gemensam oaktsamhetsstandard. Uttrycket *skäligen kan antas* signalerar att det inte krävs någon kvalificerad form av oaktsamhet, som för t.ex. brott där det uttryckligen krävs grov oaktsamhet för att straffansvar ska komma i fråga. Grov oaktsamhet utgörs ofta av s.k. *omedveten* oaktsamhet, det vill säga när gärningsmannen insett eller haft en berättigad misstanke om en möjlig följd av sitt handlande eller om att en viss omständighet möjligen förelåg, men inte handlat med en så stor likgiltighet att gärningen kan bedömas vara uppsåtlig. Uttrycket *skäligen anledning att anta* medger enligt doktrinen många gånger att en tilltalad ska kunna dömas till ansvar även om han eller hon handlat omedvetet oaktsamt. Som nämnts ovan i avsnitt 5.3 anses den omedvetet oaktsamma gärningsmannen ha kunnat rätta sig efter lagen om han eller hon hade tänkt efter, varit aktsam eller gjort kontroller. En gärningsman som är omedvetet oaktsam visar alltså en likgiltighet inför huruvida det finns en risk för att en viss omständighet förelåg eller att en viss följd skulle inträffa.

Att formuleringen *skälig anledning att anta* i bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB medger straffansvar även vid omedveten oaktsamhet motsägs dock till viss del av förarbetsuttalandena, där det uttrycks att bestämmelsen ska tillämpas med stor försiktighet och att det för straffansvar ställs krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet.²¹⁵ Vidare uttalades i lagstiftningsärendet inför brottsbalkens tillkomst att det var angeläget att regeln skulle få en *restriktiv* tillämpning. Detta medför enligt vår mening att bestämmelsens tillämpningsområde blir otydligt, vilket också återspeglas i praxis.

Av vår praxisgenomgång kan också konstateras att domstolarna sällan resonerar kring frågan om den tilltalade handlat omedvetet oaktsamt. Resultaten av vår genomgång av praxis kan i detta avseende jämföras med en genomgång vid Örebro universitet av 56 underrettsdomar från åren 2004–2011 där bl.a. köp av sexuell handling av barn prövats.²¹⁶ I den studien kunde slutsatsen, i de fall där ansvar funnits vid omedveten oaktsamhet, dras att det ställts mycket höga krav på aktivitet och information från barnets sida för att gärningsmannen ska anses ha haft skäl att misstänka underårighet.

Det bör även beaktas att bestämmelsen inte har förändrats i sak sedan tillkomsten på 1960-talet. Som framgått ovan faller tillämpningen av bestämmelsen tillbaka på förarbetena från denna tid, vilket är problematiskt, bl.a. mot bakgrund av samhällets utveckling i stort, men särskilt till den tekniska utveckling som skett. Som vi redovisat ovan om utvecklingen av ungas användning av internet i dag och att den tilltalade och målsäganden numera ofta får kontakt med varandra via internet, utan tidigare kännedom om varandra, i mer än hälften av de domar vi studerat har bestämmelsen ännu större betydelse i dag än vad den hade vid dess tillkomst.

Det finns endast begränsad vägledning rörande tillämpningen av bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB i praxis. De vägledande avgöranden som finns där bestämmelsen tillämpats tyder emellertid på att tillämpningen numera i viss mån har distanserat sig från den restriktivitet som de tidigare motivuttalandena ger uttryck för, se t.ex. NJA 2006 s. 79 II. I samma riktning talar det som anförs i senare kommen-

²¹⁵ NJA II 1962 s. 192 f.

²¹⁶ Märta C. Johansson. *Att göra ett ansvarigt sexköp: uppsåts- och oaktsamhetsbedömningar vid underårighet i fall av människohandel, koppleri och sexköp*. SvJT 2012 s. 219.

tarer till bestämmelsen och i doktrin.²¹⁷ Detta är dock inte något som tydligt avspeglats i den praxis som vi har gått igenom inom ramen för utredningens arbete. I flertalet fall har domstolarna explicit hänvisat till den restriktivitet som motivuttalandena ger uttryck för.

Vid vår genomgång av praxis har vi sett att domstolar beaktat liknande omständigheter på olika sätt. En del domstolar har, som det får förstås, lagt stor vikt vid det uttalande om restriktivitet som anges i förarbetena, medan andra domstolar hanterat frågan annorlunda. Omständigheten talar enligt vår mening för att det i praktiken råder en osäkerhet kring hur stadgandet ska uppfattas och kring vilken grad av oaktsamhet som krävs i förhållande till barnets ålder. Förhållandet får anses otillfredsställande. Det är av vikt för inte minst rättssäkerheten att lika förhållanden bedöms lika och att det också är tydligt för den enskilde vilka krav, som ställs på denne när det gäller graden av oaktsamhet i förhållande till ålder.

Domstolarnas oaktsamhetsbedömningar varierar i stor utsträckning

Vår genomgång av praxis visar vidare att oaktsamhetsbedömningen i flera fall, där samma eller liknande typ av omständighet beaktats, lett till diametralt motsatta utfall. Ett exempel på ett sådant förhållande är *gärningsmannens egen ålder*. I vissa fall har det ansetts att det inte kan ställas särskilt höga krav på en ung person i frågan om möjligheten att göra en korrekt bedömning av målsägandens ålder, medan det i andra fall har ansetts att en ung person har bättre förutsättningar att göra en sådan bedömning än vad en äldre person har.

Ett annat exempel på en sådan omständighet är *gärningsmannens kännedom om målsägandens skolgång*. I flera fall har det förhållandet att en gärningsman har känt till att målsäganden gick på en högstadieskola, där ungdomarna i årskurs nio normalt är mellan 15–16 år gamla (men i årskurserna sju och åtta är de 13–15 år gamla), inte ansetts ha gett honom eller henne anledning att misstänka att målsäganden kunde vara under 15 år. I några fall har dock en sådan kännedom om målsäganden hos den tilltalade lett till att denne ansetts ha haft skälig anledning att anta att målsäganden inte fyllt 15 år.

²¹⁷ Se Berggren m.fl., *Brottsbalken En kommentar*, (version den 1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 13 §, Lexino 2015-05-15 och Asp, Ulväng och Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013 s. 315 ff.

En annan typ av förhållande som ofta förekommer i denna typ av mål är att målsäganden har använt sitt *födelseår i sin e-postadress eller profilnamn*. I många fall har den tilltalade inte ansetts ha fått anledning att misstänka att målsäganden var född just det året som siffran som användes i e-postadressen. Därmed har gärningsmannen inte heller ansetts fått en misstanke om att målsäganden kunde ha varit underårig. I andra fall har dock denna typ av omständighet lett till att gärningsmannen har ansetts haft i vart fall skälig anledning att anta att målsäganden inte hade uppnått en viss ålder.

Förhållandet att *gärningsmannen inte har kontrollerat målsägandens ålder* i tillräcklig utsträckning har i flertalet fall lett till att denne ansetts ha varit oaktsam²¹⁸ medan det i andra fall har lett till att domstolen funnit att den tilltalade varit likgiltig i förhållande till om målsäganden varit underårig.²¹⁹

Vi kan alltså konstatera att det finns stora variationer i domstolarnas oaktsamhetsbedömningar. Detta riskerar att allvarligt försämra skyddet för de barn som utsatts för sexuella övergrepp men även förutsebarheten för den tilltalade sätts ur spel. Bestämmelsen bör därför förtydligas för att öka förutsättningarna för en rättssäker och förutsebar tillämpning av bestämmelsen.

Den unges kroppsutveckling som en omständighet i bedömningen

Som framgår av vår genomgång av praxis förekommer det stor variation i hur domstolarna resonerar kring målsägandens kroppsutveckling för att bedöma gärningsmannens skuld.

Enligt förarbetena till bestämmelsen ska gärningsmannen inte anses ha agerat oaktsamt om barnet haft en kroppsutveckling som är naturlig för den som *klart passerat* åldersgränsen och det inte heller finns andra omständigheter som gör att gärningsmannen borde ha varit på sin vakt. Det förekommer dock i praxis att domstolarna för att bedöma om målsäganden har en sådan kroppsutveckling i stället konstaterar att målsäganden har ett åldersadekvat utseende, *upplevs*

²¹⁸ Se t.ex. Svea hovrätts domar den 23 april 2015 i mål nr B 10508-14 (Solna tingsrätts dom den 21 oktober 2014 i mål nr B 1490-14) och den 28 september 2015 i mål nr B 6472-15 (Falu tingsrätts dom den 8 juli 2015 i mål nr B 1475-15).

²¹⁹ Se t.ex. Svea hovrätts dom den 21 oktober 2010 i mål nr B 6183-10 (Södertälje tingsrätts dom den 20 juni 2010 i mål nr B 401-10), Kristianstads tingsrätts dom den 30 april 2012 i mål nr B 722-10 och Södertörns tingsrätts dom den 12 december 2012 i mål nr B 3863-12.

som äldre än åldersgränsen eller sin egen ålder, eller till och med inte har en kroppsutveckling som förekommer hos den som *inte* har passerat åldersgränsen. Detta medför en betydande risk för att rättstryggheten för de barn som utsätts för sexuella övergrepp äventyras eftersom domstolarna tenderar att använda vitt skilda utgångspunkter för sina bedömningar av gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet.

Ungas kroppsutveckling har behandlats ovan i avsnitt 5.4.3. Det har framkommit att ungas pubertetsutveckling varierar avsevärt mellan olika individer och mellan flickor och pojkar, bl.a. inträder barn och unga generellt i och fullbordar sin pubertet i betydligt lägre ålder än tidigare. Det kan därför konstateras att ett användande av bedömningar av ungas kroppsutveckling som utgångspunkt för gärningsmäns insikt eller misstanke om barns ålder innefattar brister, inte minst ur ett barnskyddsperspektiv eftersom barn med tidig pubertetsutveckling får svagare skydd än barn med senare pubertetsutveckling.

Barns rätt till ett effektivt skydd mot sexuella övergrepp

Sverige är förpliktat enligt internationella instrument att se till att alla barn skyddas mot sexuella övergrepp (se avsnitt 5.2.2 ovan). Med barn avses alla ungdomar under 18 år. Genom sättet den nuvarande bestämmelsen har kommit att tillämpas på finns det en risk för att en del barn inte erhåller det skydd som de har rätt till.

Av de domar vi gått igenom har cirka vart femte åtal för sexualbrott mot barn ogillats på grund av att domstolen inte funnit att gärningsmannen haft uppsåt till eller varit oaktsam i förhållande till barnets ålder. Detta gäller i synnerhet brott som begås mot en person har fyllt 15 men inte 18 år. Vår praxisgenomgång visar också att det endast är ett fåtal domar som rör barn i åldrarna 15–17 år. Även företrädare för de brottsbekämpande myndigheterna har uppfattningen att det är mycket svårt att visa en gärningsmans insikt eller oaktsamhet i förhållande till en 15–17-årigs ålder. En slutsats som kan dras av det sagda är att barn i åldrarna 15–17 riskerar att erhålla ett otillräckligt skydd mot sexuella övergrepp.

Ytterligare en aspekt gällande barns behov av skydd har framkommit vid möten med poliser som arbetar med bl.a. unga som ut-

nyttjas genom köp av sexuella handlingar. Det har i dessa sammanhang anförts att karaktären av de sexuella handlingar som köparna efterfrågar av dessa unga offer generellt sett är av ett mer hänsynslöst slag eftersom de unga har betydligt svårare att sätta gränser än vuxna personer som säljer sex (se ovan i avsnitt 4.7.4).

Som nämnts i avsnitt 4 ovan visar aktuell forskning att de barn och ungdomar som utnyttjas genom sexköp ofta är särskilt utsatta genom att de har en mycket problematisk livssituation, med dålig psykisk hälsa, bristande vuxenkontakter, missbruk eller andra självdestruktiva beteenden. Dessa barn är således utsatta i dubbel bemärkelse och det är av vikt att de kommer i åtnjutande av det skydd mot sexuella övergrepp som de är berättigade till enligt bl.a. barnkonventionen.

Det kan också framhållas att i flera fall har domstolar kommit fram till att en tilltalad inte haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år i fall när flickor varit så unga som 12 år.²²⁰ Utifrån ett barnskyddsperspektiv framstår detta som högst otillfredsställande.

I de fall där domstolen resonerat kring frågan huruvida barnet haft en kroppsutveckling eller ett utseende som förekommer hos en person *under* 15 år krävs i praktiken att barnet är underutvecklat för sin ålder för att omfattas av bestämmelsen. Inte ens de barn som har en åldersadekvat kroppsutveckling bereds således skydd i samtliga fall. Detta framstår som oförenligt med Sveriges åtaganden enligt bl.a. barnkonventionen.

Vidare kan nämnas att vi i avsnitt 5.2.5 ovan har redogjort för ungas användning av internet och deras utsatthet för brott i samband med detta. Det kan konstateras att barn i mycket hög utsträckning använder internet i sina sociala liv. Ungas användning av internet har skapat en i det närmaste helt obevakad kontaktyta mellan barn och vuxna vilket ger mycket gynnsamma förutsättningar för vuxna som vill komma i kontakt med barn i sexuella syften. Det är därför viktigt att tillämpningen av brottsbestämmelserna i 6 kap. BrB sker på ett ändamålsenligt sätt.

²²⁰ Se t.ex. Göta hovrätts dom den 30 april 2014 i mål nr B 883-14 (Norrköpings tingsrätts dom den 27 februari 2014 i mål nr B 3015-14) och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 15 september 2015 i mål nr B 5506-14 (Uddevalla tingsrätts dom den 21 november 2014 i mål nr B 1875-12).

Mot angiven bakgrund anser vi att den nuvarande utformningen och tillämpningen av bestämmelsen riskerar att medföra att inte alla barn erhåller det skydd som de är berättigade till.

Det finns skäl att förändra bestämmelsen

Vi har ovan funnit att det råder en osäkerhet kring vilken nivå av oaktsamhet som krävs i förhållande till barnets ålder för att en tilltalad ska fällas till ansvar för sexualbrott mot barn. Vidare har vi vid vår genomgång av praxis noterat stora variationer i domstolarnas oaktsamhetsbedömningar. Detta riskerar att allvarligt försämra skyddet för de barn som utsatts för sexuella övergrepp och även förutsebarheten för de tilltalade. Som framgår av vår genomgång av praxis förekommer det vidare stor variation i hur domstolarna resonerar kring målsägandens kroppsutveckling för att bedöma gärningsmannens skuld. Att som utgångspunkt för bedömningen av en gärningsmans insikt eller misstanke om barns ålder använda sig av den unges kroppsutveckling innefattar brister, inte minst ur ett barnskyddsperspektiv.

Med hänsyn till det ovan sagda finns det starka skäl att ändra och så långt möjligt förtydliga bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB, för att öka förutsättningarna för en rättssäker och förutsebar tillämpning av bestämmelsen.

5.8.3 En ny utformning av oaktsamhetsbestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB

Förslag: Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB ska utformas så att till ansvar som i 6 kap. BrB är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder ska dömas även *den som varit oaktsam* i förhållande till att den andra personen inte hade uppnått den åldern.

Utformningen av en ny oaktsamhetsregel

Vi har ovan funnit att bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB bör förtydligas till följd av den osäkerhet om vilken nivå av oaktsamhet som krävs i förhållande till barnets ålder för att en tilltalad ska fällas till ansvar för sexualbrott mot barn. Vi har också funnit att det förelegat alltför stora variationer i domstolarnas oaktsamhetsbedömningar samt även en osäkerhet kring vilka utgångspunkter domstolarna tillämpar beträffande den unges kroppsutveckling. Det sagda riskerar enligt vår mening att allvarligt försämra skyddet för de barn som utsatts för sexuella övergrepp. Som angetts medför detta även att förutsebarheten för de tilltalade riskerar att sättas ur spel. Sammantaget har vi funnit skäl för ändra och förtydliga bestämmelsen för att öka förutsättningarna för en rättssäker och förutsebar tillämpning av bestämmelsen. Vi redogör nedan för hur vi anser att en sådan ändring bör ske.

Vilka grundläggande krav bör ställas för straffansvar?

Vår utgångspunkt är att det inte heller fortsättningsvis ska krävas att gärningsmannen insett brottsoffrets ålder, utan att det ska vara tillräckligt med oaktsamhet för straffansvar.

En särskild fråga är om nivån för straffbarhet på något sätt kan sättas lägre än så. Sett från ett rent barnskyddsperspektiv innebär mycket högt ställda krav på gärningsmannen vad gäller dennes agerande i förhållande till den unges ålder naturligtvis fördelar. Mycket hårda sådana krav kan förväntas innebära att skyddet för unga mot att utsättas för sexualbrott ökar.

I flera lagstiftningsärenden som berört bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB har det från vissa remissinstanser framförts att ett *strikt*

ansvar gällande omständigheten ålder vid sexualbrott borde införas.²²¹ Regeringen delade vid tillfället inte denna uppfattning utan anförde att ett införande av straffrättsligt ansvar som är oberoende av uppsåt eller oaktsamhet, dvs. ett närmast strikt ansvar, skulle strida mot grundläggande straffrättsliga principer och kunde därför inte komma ifråga.²²² I andra lagstiftningsärenden har regeringen uttalat att för att en konstruktion med strikt ansvar ska vara försvarbar ur rätts-säkerhetssynpunkt bör det förutsättas att det finns starkt stöd för en presumtion att överträdelser på området inte kan beivras genom krav på uppsåt eller oaktsamhet.²²³ Regeringen har också i flera sammanhang tagit ställning till frågan om överträdelser av bestämmelser ska leda till straff eller sanktionsavgifter samt uttalat principer för vad som ska gälla för sanktionsavgifter och andra med tillsyn sammanhängande frågor.²²⁴ Vad gäller straffbestämmelser har dock inte strikt ansvar införts utan utgångspunkten är fortsatt densamma som tidigare, dvs. att det för straffansvar ska krävas uppsåt eller oaktsamhet.

Vi delar den bedömningen regeringen gjort i de tidigare lagstiftningsärendena. Enligt vår uppfattning finns inte en tillräckligt stark presumtion för att de överträdelser som vi har att överväga, dvs. sexualbrott mot barn, inte kan beivras med en konstruktion av det subjektiva rekvisitet genom krav på uppsåt eller oaktsamhet. Vi anser således att det även fortsättningsvis bör krävas åtminstone oaktsamhet för straffbarhet enligt bestämmelsen.

Även om vi således avfärdar ett rent strikt ansvar, kan man tänka sig andra konstruktioner där aktssamhetskravet på gärningsmannen i praktiken görs mycket långtgående. En sådan möjlighet är att ålägga gärningsmannen ett s.k. presumtionsansvar. Ett sådant ansvar innebär att gärningsmannen ska antas ha varit försumlig om han eller hon inte kan visa på motsatsen. En sådan ordning skulle emellertid innebära närmast en omvänd bevisbörda till den tilltalades nackdel

²²¹ Se t.ex. prop. 2004/05:45 s. 114.

²²² Prop. 2004/05:45 s. 114.

²²³ Prop. 2012/13:143 s. 47 f., gällande effektivare sanktioner för arbetsmiljö och arbetstidsreglerna.

²²⁴ Se bl.a. prop. 1994/95:123 Ny marknadsföringslag, prop. 1997/98:45 Miljöbalk, prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag, prop. 2007/08:107 Administrativa sanktioner på yrkesfiskets område och prop. 2009/10:170 En enklare plan- och bygglag, samt skrivelsen En tydlig, effektiv och rätts säker tillsyn (skr. 2009/10:79).

och helt stå i strid med grundläggande principer i brottmål om att det är åklagaren som har att styrka gärningsmannens skuld.

En annan möjlighet är att inom ramen för en oaktsamhetsreglering ställa upp en uttrycklig kontrollskyldighet för gärningsmannen, det vill säga kräva att denne alltid måste *förvissa* sig om den unges ålder (jfr t.ex. regleringen vid tillhandahållande av alkohol till unga, se avsnitt 5.6.2 ovan). Ett sådant ansvar närmar sig det strikta svaret och är långtgående, men förekommer alltså redan på specialstraffrättens område och är dessutom där föranlett av intresset att skydda unga mot skadlig inverkan. Straffvärdet för de brott som kan aktualiseras med stöd av bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB är emellertid avsevärt högre än vad som blir aktuellt enligt alkohollagen. Främst med hänsyn härtill anser vi att en ordning med lagstadgad kontrollskyldighet vad avser ungas ålder vid sexualbrott blir för långtgående. En annan sak är att omständigheterna i det enskilda fallet ändå kan vara sådana att det vid en oaktsamhetsbedömning i vissa fall bör krävas av gärningsmannen att han eller hon vidtagit åtgärder för att undersöka den unges ålder för att undgå straffansvar (se nedan).

Vår samlade slutsats blir därför att det för att aktualisera ansvar enligt bestämmelsen bör krävas någon form oaktsamhet i fråga om åldern. Vi återkommer nedan till vilken grad av oaktsamhet som enligt vår uppfattning ska krävas för att straffansvar ska kunna komma i fråga.

Graden av oaktsamhet som ska kunna leda till straffansvar

Som framgått ovan har Sverige genom olika internationella förpliktelser åtagit sig en skyldighet att förhindra och bekämpa sexualbrott som begås mot barn. Med barn avses alla under 18 år. För att i rimlig utsträckning tillförsäkra alla barn ett sådant skydd bör bestämmelsens tillämpningsområde inte vara alltför snävt. Den hittillsvarande ordningen med motivuttalanden om restriktiv tillämpning är då inte godtagbar. I stället anser vi att det bör tydliggöras att det inte krävs någon kvalificerad form av oaktsamhet i förhållande till barnets ålder för att en gärningsman ska kunna dömas till ansvar. Det ska således vara tillräckligt med s.k. *omedveten oaktsamhet* (se avsnitt 5.3.2 ovan).

En gärningsman bör således normalt alltid anses ha agerat oaktsamt om han eller hon misstänkt att barnet var under 15 år, eller i förekommande fall 18 år, eller i vart fall varit tveksam till om barnet uppnått den aktuella åldern. Om situationen är den att gärningsmannen inte ens misstänkt att så varit fallet bör oaktsamhet i förhållande till åldern ändå kunna anses ha förelegat, om han eller hon varit *omedvetet oaktsam*. Bedömningen av om sådan oaktsamhet förelegat bör kunna ske på så sätt att domstolen först får ställa sig frågan vad gärningsmannen kunde ha gjort för att komma till sådan insikt. Därefter får frågan ställas om gärningsmannen hade förmåga och tillfälle att göra detta, men också om det kunde begäras av honom eller henne att göra det. I vilka fall det kan begäras av en gärningsman att t.ex. kontrollera åldern när han eller hon inte ens misstänkt att den andre var under en viss angiven ålder får bedömas i varje enskilt fall. Frågan i denna del får således lämnas till rättstillämpningen.

Enligt vår mening speglar i och för sig bestämmelsens nuvarande utformning, *haft skälig anledning att anta*, till sin ordalydelse en någorlunda rimlig avgränsning av det straffbara tillämpningsområdet, särskilt vid en jämförelse med andra brott i brottsbalken och specialstraffrätten där uttrycket används och där uttrycket ansetts omfatta även omedvetet oaktsamma gärningar. Som ovan nämnts har det dock, genom vår praxisgenomgång, framkommit att förarbetsuttalandena till bestämmelsen och den restriktivitet som uttrycks i dessa, medfört en tillämpning som inte alltid står helt i överensstämmelse med vad bestämmelsens ordalydelse signalerar. För att tydliggöra att någon kvalificerad form av oaktsamhet inte krävs – och att det därmed är tillräckligt att gärningsmannen varit omedvetet oaktsam – bör bestämmelsens utformning av kravet på det subjektiva rekvisitet ändras. En sådan ändring är också lämplig utifrån ett barnskyddsperspektiv.

En ny formulering av oaktsamhetskravet

Som vi redogjort för ovan i avsnitt 5.6 finns en rad straffbestämmelser i brottsbalken och i specialstraffrätten som föreskriver straffansvar vid oaktsamhet. I dessa bestämmelser är kravet på oaktsamhet i huvudsak formulerat så att den som "av oaktsamhet" t.ex. orsakar en följd eller åsidosätter vad som ålegat honom eller henne kan fällas till ansvar, under förutsättning att övriga rekvisit är upp-

fyllda. Ett fåtal bestämmelser har ett krav på oaktsamhet som är formulerat på samma sätt som den aktuella bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB, dvs. den som *haft skäligen anledning att anta* att någon omständighet förelegat kan dömas till straffansvar. I något fall är kravet på oaktsamhet i stället angett så att straffansvar kan komma i fråga för den som *borde ha insett* att ett visst förhållande varit för handen.

Ett alternativ till en ny utformning är att till ansvar som i 6 kap. BrB är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder ska dömas även den som varit *oaktsam* i förhållande till att den andra personen inte hade uppnått den åldern. En sådan formulering av oaktsamheten följer visserligen inte helt systematiken i brottsbalken eftersom uttrycket hittills använts främst i förhållande till en viss effekt eller följd av den brottsliga gärningen, medan för vissa andra omständigheter såsom insikt om ålder eller brottslig åtkomst av föremål i stället annat uttryck har använts, nämligen skäligen anledning att anta. En viktig fördel med en utformning av bestämmelsen där uttrycket oaktsam används skulle emellertid vara att det därmed blir tydligt vad som åsyftas, nämligen att gärningsmannen alltid bör kunna fällas till ansvar när han eller hon brustit i oaktsamhet i förhållande till den unges ålder och att domstolarna vid prövningen härav i princip har att utgå från en allmän oaktsamhetsbedömning, utan krav på att det måste föreligga någon oaktsamhet av mer kvalificerat slag.

En annan tänkbar lösning är att kravet på oaktsamhet i förhållande till den unges ålder formuleras så att den som inte insåg men *borde ha insett* att den andra personen var underårig döms till ansvar. Formuleringen av oaktsamheten så att den som ”*borde ha insett*” ett visst förhållande förekommer, som nämnts ovan i avsnitt 8.6.1, i bestämmelsen i 19 kap. 14 § andra stycket BrB, vilken reglerar ansvar för den som underlåter att avslöja vissa brott mot rikets säkerhet.²²⁵ Detta uttryck för oaktsamhet synes avspegla ett högre krav på oaktsamhet än det nuvarande uttrycket ”*haft skäligen anledning att anta*”. En formulering av kravet på oaktsamhet på detta sätt skulle kunna medföra en fokusering på en mer kvalificerad oaktsamhet. Att formulera kravet på oaktsamhet så att straffbarhet inträder för den som *borde ha insett* den andra personens underårighet torde

²²⁵ En motsvarande bestämmelse finns i 22 kap. 7 § andra stycket BrB avseende underlåtenhet i krigstid att avslöja vissa allvarliga brott.

därmed inte medföra det tydliggörande och den förändring som vi eftersträvar.

Ytterligare ett alternativt uttryckssätt för oaktsamhet i bestämmelsen skulle kunna vara att den som *borde ha misstänkt* att den andra personen var underårig skulle kunna dömas till ansvar. Formuleringen återfinns inte i någon straffbestämmelse men förekommer exempelvis i 2 § lagen (1986:796) om godtroshörsförvärv av lösöre. Enligt paragrafen får den som förvärvat lösöre genom överlåtelse från någon annan som hade egendomen i sin besittning men varken var ägare till den eller var behörig att förfoga över den på det sätt som skett, äganderätt till egendomen, om han har fått den i sin besittning och var i god tro. Vidare följer att en förvärvare ska anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte *borde ha misstänkt* att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Före år 1999 krävdes att förvärvaren *borde ha insett* förhållandena. Att kravet i stället formulerades så att förvärvaren *inte borde ha misstänkt* att ett visst förhållande förelåg innebar enligt regeringen ett förtydligande av att det skulle krävas av förövaren att denne, när omständigheterna var sådana att det fanns anledning till misstanke om överlåtarens rätt att förfoga över egendomen, närmare undersöker hur det verkligen förhåller sig. Regeringen menade vidare att lagändringen även utgjorde en klar skärpning av oaktsamhetskravet. Det uttalades att formuleringen *borde ha misstänkt* medförde att varje omständighet som gjorde förvärvaren misstänksam om säljarens rätt att förfoga över egendomen ställde ett krav på förvärvaren att vidta kontrollåtgärder, t.ex. genom att ställa följdfrågor eller att ta kontakt med en tidigare ägare. Sådana åtgärder måste leda till att de omständigheter som gett anledning till misstanke fått en rimlig och acceptabel förklaring. Det skulle inte heller bli möjligt att som förvärvare freda sig enbart med att det vid förvärvet inte funnits någon praktisk möjlighet att vidta ytterligare kontroller.²²⁶

Denna ordalydelse, *borde ha misstänkt*, skulle i och för sig tydliggöra vad vi avser med ändringen, dvs. att domstolarna inte bara ska bedöma om gärningsmannen varit *medveten* om risken för att målsäganden varit underårig utan även huruvida gärningsmannen

²²⁶ Prop. 1997/98:168 s. 12 f.

borde ha nått en insikt om denna risk. Uttrycket förekommer dock för närvarande inte i någon straffbestämmelse i brottsbalken eller i specialstraffrätten varför en formulering av oaktsamhetskravet på detta sätt skulle bryta mot den befintliga systematiken i brottsbalken. Vidare bör poängteras att uttrycket *borde ha misstänkt* i exemplet ovan förekommer i en civilrättslig lagstiftning, där beviskrav har en annan betydelse än i brottmål, och att uttrycket i en straffrättslig kontext kan medföra att alltför långtgående krav ställs på en gärningsman för att han eller hon inte ska anses ha agerat oaktsamt, särskilt som det närmar sig en sådan uttrycklig kontrollskyldighet som vi tidigare avfärdat (se ovan under rubriken *Vilka grundläggande krav bör ställas för straffansvar?*). Det bör i sammanhanget framhållas att bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB i vissa fall kan leda till ansvar för brott med mycket höga straffsatsar, som mest fängelse tio år. Enligt vår mening skulle uttrycket i det sammanhang vi nu prövar därför ställa alltför höga krav på en tilltalad för att han eller hon ska kunna undvika straffansvar. Vår slutsats är således att uttrycket *borde ha misstänkt* skulle ställa alltför långtgående krav på en gärningsman i detta sammanhang.

En annan möjlighet är att i stället för att ange oaktsamhetskravet så att den som har haft *skälig anledning att anta* att den andra personen varit underårig, uttrycka kravet på oaktsamhet så att den som *haft anledning att anta* detta förhållande kan dömas till ansvar. Uttrycket *haft anledning att anta* förekommer t.ex. vid inledande av förundersökning (23 kap. 1 § rättegångsbalken) och i samband med tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (lagen [2007:979] om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott). När det gäller inledande av förundersökning gäller att en sådan får påbörjas när det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. I praktiken krävs att det finns en misstanke om ett konkret brott, oaktat att gärningsmannen är okänd. Uttrycket *haft anledning att anta* används således främst i brottsbeivrande verksamhet och i samband med reglering av användande av tvångsmedel. En formulering av oaktsamhetskravet på detta sätt skulle enligt vår mening innebära ett alltför lågt ställt krav på oaktsamhet. Sammantaget anser vi inte att uttrycket är det mest lämpliga alternativet till att ersätta den befintliga formuleringen i bestämmelsen.

Ett sista alternativ som vi tar upp är att formulera bestämmelsen så att till ansvar, som i 6 kap BrB är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder ska dömas även den som inte insåg men hade *skäl att anta* att den andra personen inte uppnått den åldern. Fördelen med ett sådant uttryckssätt är att det kan uppfattas ligga ganska nära den nuvarande lydelsen av bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB, men ändå på sitt sätt markera ett ändrat synsätt på kravet avseende oaktsamhet. Uttrycket måste emellertid språkligt sett närmast ses som synonymt med det nyss nämna uttrycket ”haft anledning att anta”. Med hänsyn härtill och då dessutom inget av dessa båda uttryck förekommer i straffbestämmelser med ett oaktsamhetskrav i brottsbalken, bör de inte heller användas i nu aktuellt sammanhang.²²⁷

Det finns således ett flertal uttryckssätt som kan övervägas vid en ändring av bestämmelsen. Det uttryck som väljs bör kunna tjäna som utgångspunkt för att visa att hittillsvarande restriktivitet vid tillämpningen, grundad i förarbetena, utmönstras och att i stället en allmän oaktsamhetsbedömning – innefattande även s.k. omedveten oaktsamhet – bör göras. Vid en samlad bedömning anser vi att det av oss allra först nämna alternativet, nämligen att den som var *oaktsam i förhållande till* att den andra personen inte uppnått föreskriven ålder, bör väljas då det bäst speglar den ändring av bestämmelsen som vi eftersträvar. Som nämnts ovan skulle en sådan formulering av oaktsamheten inte helt följa systematiken i brottsbalken så till vida att uttrycket hittills använts främst i förhållande till en viss effekt eller följd av den brottsliga gärningen. Det sagda utgör dock enligt vår uppfattning inte något avgörande argument mot en sådan formulering av oaktsamhetskravet. Något hinder råder inte heller mot att formulera oaktsamheten i förhållande till en omständighet i stället för en effekt, så som de flesta bestämmelserna i brottsbalken är formulerade i dag. Som vi angett ovan medför en formulering av oaktsamhetskravet på detta sätt en viktig fördel genom att det därmed blir tydligt vad som åsyftas, nämligen att gärningsmannen alltid bör kunna fällas till ansvar när han eller hon brustit i oaktsamhet i förhållande till den unges ålder och att domstolarna vid prövningen

²²⁷ Uttrycket ”haft skäl att anta” förekommer dock i bestämmelsen 2 kap. 1 § BrB, i vilken det anges att om det är ovisst var brott förövats men finns skäl att anta att brott är begånget inom riket så är svensk domstol behörig.

härav i princip har att utgå från en allmän oaktsamhetsbedömning, utan krav på att det måste föreligga någon oaktsamhet av mer kvalificerat slag. Detta innebär ett förtydligande av tillämpningsområdet. Därutöver medför vår föreslagna ändring i förhållande till den befintliga bestämmelsen även en viss skärpning av kravet på aktsamhet hos en gärningsman för att han eller hon ska kunna undvika straffansvar.

En allmän oaktsamhetsbedömning ska göras

Som nämnts ovan tyder Högsta domstolens avgörande NJA 2006 s. 79 II och senare uttalanden i doktrin möjligen på att det finns en rörelse bort från de gamla motivuttalandenas restriktivitet. Detta är i så fall i linje med det vi eftersträvar och önskar tydliggöra. Vid tillämpningen av bestämmelsen enligt den av oss föreslagna lydelsen, bör tyngdvikten inte ligga på restriktivitet såsom tidigare lagmotiv uttryckt, utan i stället ska en allmän oaktsamhetsbedömning göras. Samtliga föreliggande omständigheter ska beaktas. Eftersom målsägandens ålder är ett objektiva brottsrekvisit, som ska vara täckt av gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet vid tiden för gärningen, är det endast omständigheter som inträffat eller förhållanden som förelegat vid denna tidpunkt som ska beaktas. Vi redovisar nedan exempel på för bedömningen betydelsefulla omständigheter och hur de enligt vår mening skulle kunna värderas.

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB kan bli tillämplig i en rad sexualbrott mot barn. De olika brotten som kan komma i fråga innefattar således gärningar av olika slag och straffskalorna för brotten varierar avsevärt, allt från ett lägsta straff om dagsböter till ett högsta straff om fängelse tio år. Det är naturligt att oaktsamhetsbedömningen kan variera i så skilda typer av brott mot barn och att de omständigheter som blir aktuella att beakta kan vara av skilda slag beroende på vilken typ av brott som är för handen och utifrån den föreliggande situationen. Bedömningen kan också avse olika åldersgränser, 15 år eller 18 år.

Alltför stor vikt bör inte läggas vid den unges kroppsutveckling

Som framgått ovan finns det problem ur såväl rättssäkerhets- som integritetsperspektiv med domstolarnas fokus på målsägandens kroppsutveckling för att fastställa huruvida den tilltalade borde ha

misstänkt att den unge var under en viss ålder. Som ovan redovisats påbörjas pubertetsutvecklingen hos unga allt tidigare i dag jämfört med tidpunkten för införandet av bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB. Det är vidare skillnad i ålder mellan pojkar och flickor i fråga om när pubertetsutvecklingen inleds och även under hur lång tid den pågår. Därutöver skiljer sig pubertetsutvecklingen åt mellan ungdomar med bl.a. olika social bakgrund, genetiska faktorer och etnicitet. Effekterna av bestämmelsens tillämpning utifrån den unges kroppsutveckling riskerar därmed att variera betydligt på grund av variationer i pubertetsutveckling. Detta är något som allvarligt hotar barns skydd mot sexuella övergrepp.

I våra kontakter med företrädare för barnrättsorganisationer har därutöver framkommit att de i stor utsträckning, från barn som utsatts för sexuella övergrepp, fått uppfattningen att rättsväsendets fokus på och bedömning av deras kroppsutveckling ibland har upplevts som kränkande.

I stället för att alltför stort fokus läggs på barnets kroppsutveckling är det enligt vår uppfattning av vikt att samtliga föreliggande omständigheter beaktas för att fastställa om gärningsmannen haft uppsåt eller varit oaktsam i förhållande till den unges ålder. Polis och åklagare bör vid förundersökningar så långt möjligt inrikta sitt arbete i enlighet härmed.

Exempel på andra betydelsefulla omständigheter i oaktsamhetsbedömningen

Vi har ovan i avsnitt 5.5 redovisat vår genomgång av praxis. Som framgått har vi i denna genomgång noterat vissa typer av omständigheter som vanligtvis är föremål för domstolens bedömning i mål om sexualbrott mot barn. Som vi också angett anser vi att man vid bedömningen av gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet av flera skäl bör undvika att lägga allt för stort fokus på den unges kroppsutveckling och att det i stället är viktigt att beakta samtliga föreliggande omständigheter i det enskilda fallet. I detta avsnitt redovisar vi vår syn på hur dessa omständigheter, efter den av oss föreslagna lagändringen, normalt bör kunna värderas.

En omständighet som många gånger är relevant för bedömningen av om gärningsmannen varit oaktsam i förhållande till den unges ålder är att han eller hon *frågat efter den unges ålder*. Som vi konsta-

terat i vår praxisgenomgång har förhållandet att gärningsmannen efterfrågat den unges ålder både ansetts kunna tala för och emot att den tilltalade insåg att det fanns en risk för att målsäganden var underårig. Vidare har den tilltalades brist på kontroll av målsägandens ålder i flera fall lett till att domstolen funnit att den tilltalade varit likgiltig i förhållande till målsägandens underårighet. Omständigheten att den tilltalade överhuvudtaget inte har vidtagit någon form av kontroll av den unges ålder torde allmänt sett kunna tala för att han eller hon inte agerat med tillräcklig grad av aktsamhet för att undvika straffansvar. Förhållandet att gärningsmannen har vidtagit olika former av kontroller för att få klarhet i den unges ålder bör däremot många gånger kunna medföra att gärningsmannen inte bedöms ha varit oaktsam, under förutsättning att kontrollåtgärden varit allvarligt menad. Kraven på hur långtgående denna kontroll bör vara får dock bedömas från fall till fall i rättstillämpningen.

En annan typ av omständighet som vi anser särskilt bör kunna leda till att en gärningsman bedöms som oaktsam är att han eller hon på olika sätt har haft *kännedom om den unges skolgång*. En sådan typ av kännedom hos den tilltalade bör enligt vår mening medföra att det objektivt sett finns skäl att anta att barnet är underårigt. Som exempel bör en tilltalad som känner till att barnet går på en högstadieskola, där de äldsta barnen i årskurs nio i normala fall är mellan 15–16 år och de yngsta i årskurs sju är 13 år, inte med ansvarsfriande verkan kunna utgå från att barnet har fyllt 15 år. För att undvika att gärningsmannen anses ha varit oaktsam i dessa fall bör således krävas viss aktivitet från gärningsmannens sida när omständigheter föreligger som ger anledning att misstänka att den unge kan vara underårig, i detta fall 15 år. Det sagda innebär att det förhållandet att den unge går på en sådan skola utgör skäl att misstänka att den unge kan vara under 15 år.

Kontaktytan, dvs. i vilket sammanhang den tilltalade och den unge har kommit i kontakt med varandra, bör i många fall kunna få inverkan på bedömningen av den tilltalades oaktsamhet i förhållande till den unges ålder. Som framgått ovan i redovisningen av vår praxisgenomgång får förövare och offer i mycket stor utsträckning kontakt med varandra på olika internetforum eller på sociala medier. Oftast rör det sig om sådana forum där det är vanligt att personer under 15 år förekommer. En medvetenhet hos gärningsmannen om detta förhållande bör enligt vår mening i många fall medföra en misstanke

hos denne om att motparten kan vara en ung person, som kan vara underårig. I dessa fall bör långtgående krav på åtgärder ställas på gärningsmannen för att denne ska undgå straffansvar.

Det bör påpekas att de exempel som lämnats ovan utgör just en exemplifiering och därmed inte är avsedd att uttömmande beskriva vilka situationer som innebär att gärningsmannen ska anses ha varit oaktsam i förhållande till den unges ålder. Frågorna behandlas ytterligare i författningskommentaren.

6 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

6.1 Ikraftträdande

Förslag: De föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2017.

De lagändringar som vi föreslår bör träda i kraft så snart som möjligt. Med hänsyn till den tid som kan beräknas gå åt för remissförfarande, fortsatt beredning inom Regeringskansliet, inhämtande av Lagrådets yttrande och riksdagsbehandling bör de nya bestämmelserna kunna träda i kraft den 1 juli 2017.

6.2 Övergångsbestämmelser

Bedömning: De föreslagna lagändringarna kräver inte några särskilda övergångsbestämmelser

Av 2 kap. 10 § regeringsformen framgår att det inte får dömas ut en svårare brottspåföljd för en gärning än vad som var föreskrivet när den begicks. En liknande bestämmelse finns i Europakonventionen, där det i artikel 7 första punkten andra meningen föreskrivs att det inte får mätas ut ett strängare straff än vad som var tillämpligt vid den tidpunkt då brottet begicks.

Den nu beskrivna principen har kommit till uttryck i 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken (BrP). Enligt paragrafens andra stycke ska straff bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs, om inte den lag som gäller när domen meddelas leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. Denna bestäm-

melse anses generellt tillämplig inom straffrätten om inte något annat har föreskrivits beträffande en viss författning.

En konsekvens av våra förslag till ändringar i brottsbalken är bl.a. att straffet kommer att skärpas för brottet köp av sexuell handling av barn. Någon annan övergångsbestämmelse än regleringen i 5 § BrP är emellertid inte nödvändig. Några särskilda övergångsbestämmelser behövs därför inte.

7 Konsekvenser

7.1 Inledning

I kommittéförordningen (1998:1474) och förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning finns bestämmelser om skyldighet att genomföra konsekvensutredningar när nya eller ändrade föreskrifter föreslås. I detta kapitel redogör vi för vår bedömning av de konsekvenser i dessa avseenden som våra förslag kan antas medföra.

Enligt 6 § p. 2 i förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning ska en konsekvensutredning innehålla en beskrivning av vilka alternativa lösningar som finns för det man vill uppnå och vilka effekterna blir om någon reglering inte kommer till stånd. Vi har valt att kontinuerligt i betänkandet beskriva alternativa lösningar till de förslag som lämnas och löpande motivera varför vi valt just det föreslagna alternativet. Det kan särskilt pekas på att vi i avsnitt 3 fört resonemang kring olika alternativa lösningar för att se till att 2011 års lagändring ska få genomslag i rättstillämpningen.

7.2 Krav på redovisningen av konsekvenser av förslagen i ett betänkande

Bestämmelser om redovisning av konsekvenser av förslagen i ett betänkande finns i 14–15 a §§ kommittéförordningen.

Om förslagen i ett betänkande påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda ska enligt 14 § kommittéförordningen en beräkning av dessa konsekvenser redovisas i betänkandet. Om förslagen innebär samhälls-ekonomiska konsekvenser i övrigt ska dessa redovisas. När det gäller

kostnadsökningar eller intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting ska kommittén föreslå en finansiering.

Om förslagen i ett betänkande har betydelse för den kommunala självstyrelsen, ska enligt 15 § kommittéförordningen konsekvenserna i det avseendet anges i betänkandet. Detsamma gäller när ett förslag har betydelse för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

Om ett betänkande innehåller förslag till nya eller ändrade regler, ska enligt 15 a § kommittéförordningen förslagets kostnadsmässiga och andra konsekvenser anges i betänkandet.

Närmare bestämmelser om konsekvensutredningens innehåll finns i 6–7 §§ förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning.

7.3 Vilka berörs av förslagen?

Bedömning: De som främst berörs av våra förslag är personer som åtalas för brott, brottsoffer och de rättsvårdande myndigheterna samt personer som anlitas som försvarsadvokater och målsägandebiträden.

Det följer av 6 § förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning att en konsekvensutredning ska innehålla uppgifter om vilka som berörs av regleringen. I samma bestämmelse anges även att kostnadsmässiga konsekvenser av en regelgivning ska anges. Nedan redogör vi för vilka som berörs av de förslag som vi lämnar i betänkandet.

7.3.1 Personer som åtalas för brott, brottsoffer m.fl.

Våra förslag innebär förändringar i flera avseenden för personer som åtalas och döms för brott samt för brottsoffer. Förslagen syftar i flera fall till att bidra till ökad förutsebarhet för den enskilde. I något fall syftar våra förslag även till att markera en skärpt syn på sexualbrott mot barn.

Våra förslag om gradindelning av brotten köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling kommer att beröra personer som åtalas för brott och brottsoffer. Enligt våra förslag kommer det i lagtext att framgå vilka omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av om ett köp av sexuell tjänst eller köp av sexuell handling av barn ska rubriceras som grovt. Därmed ökar tydligheten och förutsebarheten för en person som åtalas för köp av sexuell tjänst i fråga om när en sådan gärning är att bedöma som mer allvarlig och han eller hon följaktligen kan dömas till ett strängare straff. Som vi redogjort för i avsnitt 5 bör den som tillhandahållit den sexuella tjänsten regelmässigt ses som målsägande vid grovt köp av sexuell tjänst. Genom vårt förslag om gradindelning av köp av sexuell tjänst blir det därmed även tydligare för brottsoffret när han eller hon får status som målsägande i rättsprocessen.

Våra förslag om en skärpt straffskala och ändrad brottsbenämning avseende brottet köp av sexuell handling av barn kommer främst att beröra brottsoffer och gärningsman. Våra förslag innebär ett tydliggörande av att köp av sexuella handlingar av barn alltid utgör ett utnyttjande och aldrig kan ses som en affärstransaktion mellan två jämbördiga parter. Därutöver markerar den nya brottsbenämningen vår skärpta syn på brottets allvar. Förslaget medför bl.a. att barnets roll som brottsoffer blir än tydligare än i dag.

Även en person som åtalas för brott berörs av vårt förslag, genom att det straff som väntar den som döms för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling kan förväntas bli strängare.

Vårt förslag om en ändring av oaktsamhetskravet för gärningsmän i förhållande till brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn berör både brottsoffer och gärningsman. Genom vårt förslag blir det tydligare vilken nivå av oaktsamhet som krävs av en gärningsman. Detta medför en högre grad av förutsebarhet. Samtidigt skärps kravet på gärningsmannen i fråga om nivån av oaktsamhet som krävs för att han eller hon ska undgå straffansvar. För brottsoffret medför detta skärpta krav ett förstärkt skydd mot att utsättas för brott.

Vidare kan ett genomförande av våra förslag, som i flera avseenden utgör tydliggöranden, förväntas leda till ökad förutsebarhet och rättssäkerhet samt skapa förutsättningar för en mer nyanserad tillämpning inom såväl de brottsbekämpande myndigheterna som den dömande verksamheten. Detta påverkar både den som åtalas för brott och brottsoffret.

7.3.2 Rättsväsendet, inklusive de brottsbekämpande myndigheterna

Utredningens förslag innebär att brotten köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling gradindelas, att straffet skärps för det sistnämnda brottet och att aktsamhetskravet tydliggörs och skärps för gärningsmän i fråga om brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn.

Ett genomförande av förslagen om gradindelning av brott kommer framför allt beröra de brottsutredande myndigheterna, främst Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten, genom att förslagen kommer att kräva nya brottskataloger, handböcker, utbildning m.m. De allmänna domstolarna kommer att påverkas genom ett behov av informationsinsatser m.m. Även personer som anlitas som försvarsadvokater och målsägandebiträden kan komma att påverkas av förslagen på liknande sätt, dvs. genom behov av informationsinsatser och dylikt. Kriminalvården kommer att påverkas genom att det kan antas att förslagen om gradindelning kan komma att medföra att fler frivårdspåföljder och fängelsestraff döms ut av domstolarna. Brottsförebyggande rådets (Brå:s) arbete med bl.a. statistik kommer att påverkas av förslagen.

Förslaget om skärpt krav på aktsamhet i fråga om brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn kommer främst att påverka Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, personer som anlitas som försvarsadvokater och målsägandebiträden samt de allmänna domstolarna genom behov av informationsinsatser m.m. Genom att antalet fällande domar för sexualbrott mot barn kan förväntas öka något till följd av förslaget kan även Kriminalvården komma att påverkas, genom att påföljden för övervägande delen av sexualbrott mot barn bestäms till fängelse eller till en frivårdspåföljd.

7.4 Ekonomiska konsekvenser

Bedömning: Ett genomförande av våra förslag kan komma att medföra ökade kostnader för Kriminalvården. De ekonomiska konsekvenserna bedöms dock framförallt uppstå först på längre sikt. Kostnadsökningen bedöms emellertid rymmas inom de befintliga anslagen.

Våra förslag leder inte till några kostnadsökningar för rättsväsendet i övrigt.

7.4.1 Inledning

En skyldighet att redovisa de ekonomiska konsekvenserna av förslagen i ett betänkande följer av bestämmelserna i 14 och 15 a §§ kommittéförordningen samt av 6 § p. 5 förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning. Av 14 § kommittéförordningen följer också en skyldighet att föreslå en finansiering om förslagen leder till kostnadsökningar och intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting.

Våra förslag till ändringar av straffskalan för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, införandet av ett grovt köp av sexuell tjänst och ett grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling samt förtydligandet och skärpningen av aktsamhetskravet för gärningsmannen i fråga om brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn innebär inte i sig någon nykriminalisering. Den nya lagstiftningen kan därför inte av den anledningen antas leda till fler lagföringar för brott. Vårt förslag om skärpta krav på aktsamhet hos en gärningsman i fråga om brottsoffrets ålder kan emellertid leda till att något fler än i dag kan komma att dömas för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, i stället för köp av sexuell tjänst som sker i vissa fall i dag. Förslagen kan vidare komma att leda till att fler döms till en annan påföljd än böter, antingen till en icke frihetsberövande påföljd, dvs. en frivårdspåföljd, eller fängelse, vilket i sin tur kan komma att leda till ökade kostnader för framförallt Kriminalvården.

Det är svårt att uppskatta i vilken utsträckning fängelsepåföljderna kommer att öka i längd eller omfattning och i vilken utsträckning kostnaderna kommer att öka. De sammanlagda strafftiderna

beror inte bara på hur myndigheterna prioriterar och på hur domstolarna tillämpar de föreslagna bestämmelserna utan också på antalet brott som begås och hur stor andel av dessa brott som klaras upp och kan lagföras. Även antalet utdömda frivårdspåföljder, vilka också innebär en kostnad för Kriminalvården, är beroende av dessa faktorer.

Trots dessa svårigheter kommer vi nedan att redogöra för vår uppskattning av den merkostnad som kommer att uppstå om våra förslag genomförs. Det bör påpekas att de ökningar som nämns i detta avsnitt endast är en grund för beräkningarna i denna konsekvensanalys och inte bör ses som en rekommendation av hur de förändrade straffskalorna ska tillämpas i enskilda fall. De beräkningar vi gjort grundas, i de delar det inte finns någon officiell statistik, på antaganden och bedömningar. Den analys vi gjort kan därför inte ses som något annat än en uppskattning av de kostnadsmissiga effekterna av ett genomförande av förslagen.

7.4.2 Konsekvenser för staten

Köp av sexuell tjänst

Vi har lämnat förslag om att brottet köp av sexuell tjänst gradindelas. Syftet med den föreslagna ändringen är att göra lagstiftningen tydligare och att skapa förutsättningar för domstolarna att göra en riktig och differentierad bedömning av straffvärdet utifrån samtliga föreliggande omständigheter som är av relevans. Avsikten är inte att generellt skärpa straffen för köp av sexuell tjänst.

Av vår genomgång av tillämpningen av bestämmelsen och statistik har framkommit att det endast undantagsvis förekommer att påföljden för köp av sexuell tjänst bestäms till annan påföljd än böter. Ett genomförande av vårt förslag kan antas medföra att fler av de allvarliga fallen av köp av sexuell tjänst än hittills kommer att leda till annan påföljd än böter, genom att sådana fall bedöms som grova köp av sexuell tjänst. Enligt vårt förslag ska straffet för grovt köp av sexuell tjänst vara fängelse i högst ett år, dvs. minimistraftet blir i praktiken fängelse 14 dagar. I dessa fall ska därmed påföljden bestämmas till annat än böter.

Som vi nämnt ovan i inledningen är det svårt att uppskatta i vilken utsträckning frivårdspåföljderna och fängelsepåföljderna kom-

mer att öka i längd eller omfattning och i vilken utsträckning kostnaderna därigenom kommer att öka. Anledning därtill är att en ökning av kostnaderna för staten inte bara beror på hur myndigheterna prioriterar och på hur domstolarna tillämpar de föreslagna bestämmelserna utan också på antalet brott som begås och hur stor andel av dessa brott som klaras upp och kan lagföras.

Vår bedömning är emellertid att antalet frivårdspåföljder och fängelsestraff kommer att öka i mindre utsträckning och att de ökade kostnaderna för detta ryms inom befintliga anslag.

Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

Det förslag vi har lämnat innebär att brottet köp av sexuell handling av barn i stället benämns utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling och att brottet gradindelas på så sätt att det även införs ett grovt brott. Vidare skärps straffskalan för brottet genomgående, dels genom att böter tas bort ur straffskalan, vilket leder till att vissa gärningar kommer att bedömas ha ett högre straffvärde inom ramen för straffskalan för brott av normalgraden och dels genom att vissa gärningar kommer att anses som grova och straffmätas på straffskalan för det grova brottet.

Syftet med den föreslagna ändringen är att markera brottets allvar, att göra lagstiftningen tydligare och att skapa förutsättningar för domstolarna att göra en riktig och differentierad bedömning av straffvärdet utifrån samtliga föreliggande omständigheter som är av relevans.

Som framgått av vår genomgång av praxis och statistik förekommer endast ett fåtal lagföringar för brottet. Påföljden för dem som har dömts för köp av sexuell handling av barn har i övervägande delen bestämts till en icke frihetsberövande påföljd. Vidare förekommer böter som påföljd. Ett genomförande av våra förslag kommer att leda till att påföljden inte längre kan bestämmas till böter och att straffnivån skärps. Antalet frivårdspåföljder och fängelsestraff kan därigenom förväntas öka.

Som vi nämnt i avsnitt 4 förekommer det i dag att en andel av brotten köp av sexuell handling av barn av olika anledningar lagföras som köp av sexuell tjänst. En anledning till att så sker är att det i vissa fall inte har gått att styrka gärningsmannens insikt beträffande

att brottsoffret var under 18 år. Vi föreslår emellertid att aktsamhetskravet på gärningsmannen i detta avseende ska skärpas. Ett genomförande av vårt förslag i den delen kan således även förväntas medföra att fler gärningsmän lagförs för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling än för köp av sexuell tjänst.

Eftersom våra förslag delvis förväntas leda till att fler personer döms för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling och delvis till att ett antal av de som i dag döms för dessa brott kommer att dömas till fängelsestraff uppstår kostnadsökningarna i viss mån först på längre sikt. De ekonomiska konsekvenserna av de ändrade straffnivåerna för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling kan beräknas få genomslag tidigast först några år efter det att lagstiftning och praxis har ändrats. Fullt genomslag kan de beräknas få först ytterligare ett par år därefter.

Hur stora kostnadsökningarna blir är beroende av flera olika faktorer. Den sammantagna effekten av våra förslag beror till stor del på hur domstolarna tillämpar lagstiftningen. Det är inte möjligt att på förhand bedöma exakt hur stora straffskärpningarna kommer att bli. Av samma skäl är det inte heller möjligt att precisera kostnadsökningarna till följd av förslagen. Vi bedömer dock att en ökning av statens kostnader kommer bli av sådan storlek att den ryms inom befintliga anslag.

Oaktsamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn

Vi har lämnat förslag om ett förtydligande och en skärpning av aktsamhetskravet för en gärningsman i fråga om brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn.

Ändringens syfte är att tydliggöra vilken nivå av aktsamhet som krävs av en gärningsman. Samtidigt skärps kravet på gärningsmannen i fråga om nivån av aktsamhet som krävs för att han eller hon ska undgå straffansvar.

Ett genomförande av den föreslagna ändringen kan förväntas medföra att något fler gärningsmän än i dag bedöms ha varit oaktsamma i förhållande till barnets ålder och, under förutsättning att övriga förutsättningar för straffansvar är uppfyllda, därmed kan dömas för sexualbrott mot barn.

De brott som vårt förslag kommer att påverka är våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, vissa fall av sexuellt ofredande som riktas mot en person under 15 år samt kontakt med barn i sexuellt syfte. Vårt förslag kan således träffa en rad olika gärningar med stor variation i straffskalorna, allt från sexuellt ofredande och utnyttjande av barn för sexuell posering med böter i straffskalan, till våldtäkt och grov våldtäkt, med föreskrivna lägsta straff om fängelse i två respektive fyra år.

I dagsläget är det mycket vanligt att påföljden för de allvarligaste brotten, våldtäkt mot barn och grov våldtäkt mot barn, bestäms till fängelse. Fängelsestraff förekommer även för personer som döms för sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, köp av sexuell handling av barn, sexuellt ofredande och utnyttjande av barn för sexuell posering, dock i lägre omfattning än för våldtäkt av barn och strafftiden är genomgående avsevärt kortare.

Sammantaget bestäms i dag påföljden för olika sexualbrott mot barn i varierande utsträckning till fängelse. Därutöver förekommer det i relativt stor utsträckning att gärningsmannen döms till en frivårdspåföljd. Även böter förekommer som påföljd i några fall.

Som nämnts ovan kan genomförandet av vårt förslag förväntas medföra att ett något större antal personer döms för sexualbrott mot barn. Mot bakgrund av vad som anförts ovan angående förekomsten av fängelsestraff för personer som döms för sexualbrott mot barn kan det antas att det totala antalet domslut med huvudpåföljden fängelse kommer att öka till följd av vårt förslag. Även antalet utdömda frivårdspåföljder kan antas öka. Det är emellertid vanskligt att uppskatta för vilka brott som lagföringarna kommer att öka till följd av våra förslag och därmed hur stor ökningen kan komma att bli av antalet domslut där påföljden bestäms till fängelse eller till en frivårdspåföljd, vilket i sin tur leder till ökade kostnader för Kriminalvården. I ett längre tidsperspektiv, efter att lagstiftning och praxis har ändrats och domstolarna anpassat tillämpningen, torde dock en ökning av antalet lagföringar bli något större för samtliga sexualbrott mot barn. Frågan om ökningen av antalet fängelsestraff och frivårdspåföljder är dock mycket svåröverskådlig, vilket leder till att

även storleken på ökningen av kostnaderna för staten till följd av detta är mycket svårberäknad. Ökade kostnader till följd av ett genomförande av vårt förslag torde emellertid vara av den storleken att de ryms inom befintliga anslag. Det kan dock vara lämpligt att konsekvenserna följs upp efter att bestämmelserna varit i kraft en tid.

Övriga kostnader för staten

Den nya lagstiftningen kan, utöver de konsekvenser som vi redogjort för ovan, komma att medföra ett begränsat behov av information, utbildning, ändringar i brottskataloger, handböcker, informationsmaterial och liknande för de rättsvårdande myndigheterna. Kostnaderna för detta kan inte anses som mer än begränsade och bör rymmas inom de befintliga anslagen.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av våra förslag inte kommer att leda till mer än begränsade kostnadsökningar för Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, domstolarna, Brå eller i övrigt för staten. Dessa ökningarna bör kunna finansieras inom ramen för befintliga anslag hos de berörda myndigheterna.

7.5 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Bedömning: Våra förslag kan antas medföra vissa positiva effekter, främst för det brottsförebyggande arbetet.

Vi föreslår att brotten köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling gradindelas. En uppdelning av straffskalan i ett brott av normalgraden och ett grovt brott innebär en markering från samhällets sida att viss brottslighet är så allvarlig att ett minimistraff om fängelse 14 dagar kan motiveras.

En grundtanke bakom att kriminalisera ett visst beteende är att kriminaliseringen ska påverka människor på sådant sätt att de inte begår brott, dvs. att den ska ha en allmänpreventiv verkan. Allmänpreventionen sägs verka genom avskräckning och genom moralbildning eller moralförstärkning.

Generellt är det dock svårt att härleda effekter av detta slag till en specifik lagändring, eftersom det kan finnas andra förändringar i samhället som kan påverka brottsutvecklingen. Det finns emellertid anledning att anta att den skärpta syn på köp av sexuella tjänster eller sexuella handlingar, som ett införande av en särskild straffskala för de brott som bedöms vara grova samt den generella höjningen av straffet för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, kan få viss avhållande effekt på brottsligheten och positiv inverkan på det brottsförebyggande arbetet. Den allvarigare inställningen från samhällets sida på brottsligheten, både beträffande brott av normalgraden och grovt brott, bör ge en signal till myndigheter och andra aktörer i samhället att fortsätta att prioritera åtgärder som syftar till att förebygga och bekämpa sådan brottslighet.

Vår uppfattning är att det kan vara lämpligt att de ändrade reglerna följs upp och utvärderas en tid efter att de har trätt i kraft och börjat tillämpas.

7.6 Övriga konsekvenser

Utredningens bedömning: Utredningens förslag bör inte leda till några andra konsekvenser av de slag som anges i kommittéförordningen och förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning.

I 15 § kommittéförordningen samt 6 och 7 §§ förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning finns krav på att ett betänkande ska innehålla beskrivningar av andra betydande konsekvenser av de förslag som läggs fram. Vi bedömer att våra förslag i övrigt inte får några sådana konsekvenser som anges i 15 § kommittéförordningen, dvs. konsekvenser för den kommunala självstyrelsen, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

Vi bedömer inte heller att våra förslag får några sådana konsekvenser som anges i 6 och 7 §§ förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning, såsom om regleringen överensstämmer med eller går utöver de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning

till EU. De skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU torde inte påverkas av förslagen i detta betänkande.

7.7 Ikraftträdande och informationsinsatser

Bedömning: Vi redovisar våra överväganden om tidpunkten för ikraftträdande av de förslag vi lämnar i avsnitt 6.

Vidare bedömer vi att det finns ett behov av vissa informationsinsatser för aktörer inom de brottsbekämpande myndigheterna.

Enligt 6 § förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning ska en konsekvensutredning innehålla en bedömning av om särskilda hänsyn behöver tas när det gäller tidpunkten för ikraftträdande och om det finns behov av speciella informationsinsatser.

Vi föreslår i avsnitt 6 att de författningsändringar som vi föreslår ska träda i kraft den 1 juli 2017. Våra överväganden kring detta framgår av det avsnittet.

Vår bedömning är att det till följd av våra förslag sannolikt kommer att uppstå ett behov av särskilda informations- och utbildningsinsatser av olika slag. I avsnitt 7.4.2 ovan har vi angett de insatser vi bedömer kan bli aktuella för de rättsvårdande myndigheterna till följd av våra förslag. I denna del hänvisar vi till vad vi angett ovan.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken (1962:700)

6 kap. 9 §

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmår ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om barnet befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art.

Vad som sägs i *första och andra styckena* gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Paragrafen innehåller bestämmelser som är avsedda att skydda barn från att dras in i prostitution, men omfattar även gärningar som inte utgör ren prostitution. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 4.7. Ändringarna innebär att brottets benämning har ändrats till *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*, böter har tagits bort i straffskalan för brottet och brottet har gradindelats på så sätt att det även har införts ett brott benämnt *grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* med högre straffmaximum än för vad som hittills har inrymts i straffbestämmelsen.

Av paragrafens *första stycke* framgår att den som förmår ett barn som inte fyllt 18 år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* till fängelse i högst två år. I stycket behandlas brott som inte anses som grova. Maximistraffet för brottet *utnyttjande av barn*

genom köp av sexuell handling av normalgraden har bestämts till fängelse två år. Någon ändring i övrigt vad gäller straffansvar för brottet har inte skett (jfr prop. 2004/05:45 s. 147 f.).

Enligt bestämmelsen ingår inte längre böter i straffskalan för brottet. Av 26 kap. 1 § BrB följer att fängelse som döms ut på viss tid inte får understiga 14 dagar. Ändringen är avsedd att tydligare markera att köp av sexuella handlingar av underåriga generellt sett har ett högre straffvärde än motsvarande handlingar som riktar sig mot vuxna. Ändringen är också avsedd att på ett bättre sätt se till att straffskalan motsvarar brottets allvar och att det innebär en allvarlig kränkning av barnet. Borttagande av böter som påföljd innebär att straffvärdet skärps genomgående. Hur stor skärpningen bör bli i varje enskilt fall får lösas i rättstillämpningen.

Andra stycket behandlar grova fall av utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling och är nytt i förhållande till gällande rätt. Genom bestämmelsen införs en särskild brottsrubricering och straffskala – fängelse i lägst sex månader och högst fyra år – för grova fall av utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Gradindelningen är avsedd att ytterligare markera allvaret i kränkningen av den unge och synen på brottets straffvärde. Som angetts ovan är borttagandet av böter i straffskalan av generellt straffvärdehöjande karaktär. Förhållandet får av naturliga skäl även påverka på det grova brottet. Genom att straffmaximum för det grova brottet har bestämts till fängelse i högst fyra år har även straffskalans yttre ramar skärpts.

Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om barnet som tillhandahållit eller fått tåla den sexuella handlingen befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art. De i lagrummet angivna omständigheterna utgör endast exempel på sådana omständigheter som särskilt bör beaktas vid en samlad bedömning. Omständigheterna som nämns är desamma som de som anges i bestämmelsen om köp av sexuell tjänst, se kommentaren till 11 §. Det bör påtalas att omständigheter som i vissa fall inte är att betrakta som försvårande mot en vuxen person i många fall kan betraktas som försvårande när det gäller gärningar riktade mot ett barn. Som exempel kan nämnas att det kan bli aktuellt att beakta ett barns svårigheter att stå emot en vuxen persons vilja.

Ett tänkbart exempel på ett fall av utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling som skulle kunna bedömas ha ett straff-

värde i den övre delen av straffskalan för det grova brottet är att flera vuxna personer tillsammans hänsynslöst av en mycket ung person köper långdragna eller upprepade sexuella handlingar av särskilt kränkande och förnedrande karaktär som utförs på en plats eller annars under förhållanden där målsäganden är särskilt skyddslös, men utan att gärningen faller in under någon annan bestämmelse i 6 kap. BrB.

Även försök, förberedelse och stämpling till samt underlåtenhet att avslöja grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling är straffbelagt (se kommentaren till 15 § nedan).

Paragrafens *tredje stycke* är ändrat endast på så sätt att det numera hänvisar till såväl första som andra styckena i paragrafen. Någon ändring i sak är inte avsedd.

6 kap. 11 §

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst *sex månader*.

Är brottet grovt, döms för grovt köp av sexuell tjänst till fängelse i högst ett år. Vid bedömande av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art.

Vad som sägs i *första och andra styckena* gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

I paragrafen föreskrivs straffansvar för den som skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning. Ändringarna innebär att brottet har gradindelats på så sätt att det har införts ett brott benämnt grovt köp av sexuell tjänst. Vidare innebär ändringarna att den tidigare straffskalan för köp av sexuell tjänst har anpassats till gradindelningen. Någon ändring av straffskalans yttre ramar har således inte skett. Köp av sexuell tjänst ska fortfarande i normalfallet anses ha ett lägre straffvärde än utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 3.7.

Av paragrafens *första stycke* framgår att den som i annat fall än som avses förut i 6 kap. BrB, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller

fängelse i högst sex månader. I stycket behandlas numera brott av den s.k. normalgraden. Mot bakgrund av att det införs en grov variant av brottet köp av sexuell tjänst (se nedan) har maximistraflet för brottet köp av sexuell tjänst bestämts till fängelse sex månader, dvs. samma straffskala som gällde innan ändringen av straffmaximum år 2011. Avsikten är att det som avsågs åstadkommas med den nämnda ändringen av straffmaximum nu i stället bör vara att betrakta som omständigheter som bör medföra att gärningen bedöms som grov (se nedan). Om det inte finns någon särskilt försvårande omständighet bör påföljden även fortsättningsvis normalt ligga på dagsbotts nivå. Någon ändring i övrigt vad gäller straffansvar för brottet har inte skett (jfr prop. 2010/11:77 s. 21 f.).

Andra stycket behandlar grova fall av köp av sexuell tjänst och är nytt i förhållande till gällande rätt. Genom bestämmelsen införs en särskild brottsrubricering och straffskala – fängelse i högst ett år – för grova fall av köp av sexuell tjänst. Avsikten med införandet av ett grovt brott är att säkerställa en mer nyanserad bedömning av straffvärdet för de allvarigare fallen av köp av sexuell tjänst. Någon generell skärpning av straffvärdet i förhållande till ändringarna år 2011 är inte avsedd. Genom att lagstiftningen blir tydligare skapas bättre förutsättningar för att göra en differentierad bedömning av olika straffvärdepåverkande omständigheter i det enskilda fallet.

Vid bedömning av om ett köp av sexuell tjänst ska bedömas som grovt ska särskilt beaktas om den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art. Det rör sig alltså om omständigheter som har att göra med såväl den person som tillhandahåller den sexuella tjänsten som med det sexuella umgänget i sig och det sammanhang i vilket gärningen äger rum. De i lagrummet angivna omständigheterna utgör endast exempel på sådana omständigheter som särskilt bör beaktas vid en samlad bedömning. Även andra omständigheter kan alltså beaktas. Domstolen ska liksom tidigare göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet för att ta ställning till om dessa var för sig eller tillsammans motiverar att brottet bedöms som grovt.

Som exempel på omständigheter som kan innebära att den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en *utsatt situation* kan anges förhållanden där denne t.ex. befinner sig i en skyddslös eller annars utsatt situation, t.ex. på grund av en beroendeställning, ett

psykiskt funktionshinder eller märkbar alkohol- eller annan drog-påverkan. Det bör också anses försvårande att utnyttja en ung person. Det är unga personer som har fyllt 18 år som avses. För det fall att den unge är under 18 år bör i stället brottet utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling komma i fråga. Ytterligare exempel är t.ex. att begagna sig av eller åstadkomma drogberoende för att förmå en person att prostituera sig. Andra exempel kan vara att den som utför den sexuella tjänsten är utländsk och inte kan göra sig förstådd och befinner sig på en okänd plats, eller är utlämnad till en tredje person som avtalar om detaljerna för köpet samt ofta även tar emot betalningen och står för arrangemangen kring köpet såsom lokal eller transport. Även andra situationer kan tänkas där det finns tecken på att det finns andra personer involverade. Sådana omständigheter torde inte sällan förekomma vid köp av sexuella tjänster som har anknytning till koppleri, människohandel eller annan liknande organiserad brottslighet.

Som exempel på omständigheter som kan innebära att *gärningen annars varit av hänsynslös art* kan anges t.ex. förhållanden som rör det sexuella umgängets karaktär. När det gäller själva gärningen kan i skärpande riktning tala t.ex. att det sexuella umgänget haft tvångsliknande eller förnedrande inslag för den som tillhandahållit den sexuella tjänsten, t.ex. genom att en person blivit bunden och spottad på eller att den sexuella akten innefattar urin eller avföring. Det rör sig också om fall där en gärning framstår som typiskt sett mer kränkande för den som tillhandahållit tjänsten, t.ex. för att det rör sig om flera köpare som har sex med samma person samtidigt eller direkt efter varandra eller att det är fråga om ett långvarigt förlopp. Även situationer där det enskilda köpet av en sexuell tjänst bär tydliga likheter med sexualbrott av mera allvarligt slag, t.ex. sexuellt tvång eller sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, bör ofta medföra att gärningen anses hänsynslös. Här kan det exempelvis handla om en situation där den som utför den sexuella tjänsten på grund av omständigheterna befinner sig i ett sådant underläge att hon eller han – även om några direkta hotelser inte uttalats – uppfattar situationen så att det är i det närmaste omöjligt att vägra samlag och annat sexuellt umgänge eller att i övrigt påverka situationen, vilket gärningsmannen inser och utnyttjar.

Exemplen ovan visar på omständigheter vid brottet som normalt sett bör föranleda att gärningen får anses ha ett högre straffvärde,

och att det bör bedömas som grovt brott, där böter inte kan komma i fråga som påföljd. Exempelen ovan är just exempel och är inte avsedda att vara en uttömmande uppräkningslista av de omständigheter som bör beaktas i sammanhanget. Som angetts kan även andra omständigheter än de nu nämnda tala i skärpande riktning. Det bör i sammanhanget påtalas att även omständigheter som talar i mildrande riktning kan förekomma. Domstolen ska göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

Även försök till grovt köp av sexuell tjänst är straffbelagt (se kommentaren till 15 § nedan).

Paragrafens *tredje stycke* är ändrat endast på så sätt att det numera hänvisar till såväl första som andra styckena i paragrafen. Någon ändring i sak är inte avsedd.

6 kap. 13 §

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder *ska* dömas även den som *varit oaktsam i förhållande till* att den andra personen inte *hade* uppnått den åldern.

I paragrafen anges när ansvar för sexualbrott mot barn kan komma i fråga för den som inte insåg att den andra personen var underårig. Ändringen är avsedd att innebära ett förtydligande av bestämmelsens tillämpningsområde. Detta tydliggörande utgör även en viss skärpning av kravet på den aktsamhet som krävs för att en gärningsman ska undvika straffansvar. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 5.8.

I paragrafen regleras ett undantag från kravet på gärningsmannens uppsåt beträffande brottsoffrets ålder vid sexualbrott mot barn. Den som begår ett sexualbrott mot någon under en viss ålder ska således dömas till ansvar även om han eller hon varit *oaktsam i förhållande till* att den andra personen inte hade uppnått den åldern. Detta uttryck ersätter det tidigare begreppet ”haft skäligen anledning att anta”. Ändringen innebär att en allmän oaktsamhetsbedömning ska göras beträffande vad gärningsmannen insett, misstänkt eller bort misstänka avseende den unges ålder. Det sagda innebär även

att de uttalanden om restriktivitet som angetts i de tidigare förarbetena till bestämmelsen inte längre är aktuella.

En gärningsman bör normalt sett alltid anses ha varit oaktsam om han eller hon misstänkt att barnet var under 15 år, eller i förekommande fall 18 år, eller i vart fall varit tveksam till om barnet uppnått den åldern, och inte vidtagit någon åtgärd för att klarlägga åldern. Om situationen är den att gärningsmannen inte ens misstänkt låg ålder bör oaktsamhet i förhållande till åldern ändå kunna anses ha förelegat, dvs. om han eller hon varit omedvetet oaktsam. Bedömningen av om sådan oaktsamhet förelegat bör kunna ske på så sätt att domstolen först får ställa sig frågan vad gärningsmannen kunde ha gjort för att komma till sådan insikt. I vissa fall kan det av omständigheterna t.ex. vara påkallat att gärningsmannen borde ha kontrollerat den unges ålder på olika sätt genom att titta på legitimation, ställa relevanta frågor m.m. (frågan om eventuell ansvarsfrihet till följd av vidtagna kontrollåtgärder behandlas mer nedan). Därefter får frågan ställas om gärningsmannen hade förmåga och tillfälle att göra detta men också om det kunde begäras av just honom eller henne att vidta dessa åtgärder. I detta led av bedömningen av gärningsmannens oaktsamhet får den situation gärningsmannen och den unge befunnit sig i betydelse. I de allra flesta lägen torde dock en gärningsman ha haft både möjlighet och tillfälle att vidta någon form av kontrollåtgärd. Även gärningsmannens personliga egenskaper och erfarenheter kan påverka bedömningen av vilka åtgärder han eller hon kunde ha vidtagit för att komma till insikt om den unges ålder.

En allmän oaktsamhetsbedömning ska således göras i varje enskilt fall och samtliga för gärningsmannen iakttagbara omständigheter ska beaktas.

Eftersom barnets ålder är ett objektivi t brottsrekvisit, som ska vara täckt av gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet vid tiden för gärningen, är det endast omständigheter som inträffat, eller förhållanden som förelegat, vid denna tidpunkt som ska beaktas.

En omständighet som tidigare varit central för bedömningen av gärningsmannens oaktsamhet har varit den unges kroppsutveckling och vad som får anses vara utrett kring denna. Även fortsättningsvis kan barnets kroppsliga och mentala mognad vara av betydelse för bedömningen av gärningsmannens oaktsamhet i förhållande till den unges ålder. Vid denna bedömning måste dock beaktas att ungas

kroppsutveckling sker i olika takt och att stora variationer förekommer i fråga om ungas pubertetsutveckling. Förhållanden kring den unges kroppsutveckling bör därför inte tillmätas alltför stor betydelse vid prövningen av gärningsmannens oaktsamhet i förhållande till den unges ålder. Om ändå den unges kroppsutveckling blir av betydelse vid en prövning i ett enskilt fall och om annan stödbevisning då saknas, så är det rimligt att det inte döms till ansvar om barnet har en kroppsutveckling vid gärningstillfället som är naturlig för den som *klart* passerat åldersgränsen. Så är fallet om den unge har en kroppsutveckling som är naturlig för den som med flera år passerat åldersgränsen. I gränsfallen bör gärningsmannen inte kunna undgå att anses oaktsam.

Härutöver finns andra slag av omständigheter som typiskt sett får betydelse för frågan om en gärningsman bör anses ha agerat oaktsamt. En omständighet som ibland är relevant för bedömningen av om gärningsmannen varit oaktsam är om han eller hon har *frågat efter den unges ålder*. Även om bestämmelsen inte innefattar något uttryckligt krav på att gärningsmannen ska förvissa sig om den unges ålder, så kan förhållandena i det enskilda fallet vara sådana att gärningsmannen för att inte betraktas som oaktsam måste vidta rimliga åtgärder härvidlag. Omständigheten att den tilltalade överhuvudtaget inte har vidtagit någon form av kontroll av den unges ålder bör således, om förhållandena medfört att gärningsmannen borde vara på sin vakt, allmänt sett tala för att han eller hon inte agerat med tillräcklig grad av aktsamhet för att undvika straffansvar. Förhållandet att gärningsmannen har vidtagit olika former av kontroller för att få klarhet i den unges ålder bör däremot ofta kunna tala för att gärningsmannen inte varit oaktsam, under förutsättning att åtgärderna varit allvarligt menade. Kraven på hur långtgående denna kontroll bör vara får dock bedömas från fall till fall i rättstillämpningen. Ibland kan förhållandena vara sådana att det inte ens är tillräckligt att gärningsmannen har frågat enbart den unge om dennes ålder och godtagit den unges svar utan vidare efterforskningar. Omständigheter kan nämligen ha förelegat som borde föranlett gärningsmannen att vidta ytterligare kontroller. Det bör i dessa fall kunna krävas att gärningsmannen vidtagit aktiva kontroller såsom att ställa relevanta följd- eller kontrollfrågor eller be att få se den unges legitimation. Därutöver bör en gärningsman i vissa fall ha att räkna med den unge kan ha anledning att ljuga om sin ålder,

varför han eller hon i så fall inte bör kunna utgå från den unges uppgift om sin ålder och undvika straffansvar. Så kan t.ex. vara fallet om det finns särskild anledning som medför att gärningsmannen inte bör förlita sig på uppgiften, så som t.ex. då den unge går på en högstadieskola (se nedan).

Ett annat exempel på ett sådant förhållande som ofta kan få relevans för bedömningen av den tilltalades oaktsamhet är att han eller hon haft *kännedom om att målsäganden gick i en viss klass eller skola*. En sådan typ av kännedom hos gärningsmannen bör medföra en misstanke hos den tilltalade om att målsäganden var underårig. Som ett exempel bör en gärningsman som känner till att barnet går på en högstadieskola, där de äldsta barnen i årskurs nio i normala fall är mellan 15–16 år och de yngsta i årskurs sju är 13 år, rimligen inte med ansvarsfriande verkan kunna utgå från att barnet har fyllt 15 år. På samma sätt bör en gärningsman som känner till att målsäganden går på gymnasiet, där de äldsta eleverna i normalfallet är mellan 18–19 år och de yngsta mellan 15–16 år, inte kunna ta för givet att den unge är över 18 år.

En annan sådan omständighet som i många fall kan leda till att gärningsmannen varit oaktsam i förhållande till att den unge varit underårig kan vara i *vilket sammanhang den tilltalade och den unge kommit i kontakt med varandra*. Som exempel kan nämnas att parterna fått kontakt med varandra via ett internetforum eller via sociala medier. Att unga personer, även personer under 15 år, i stor utsträckning förekommer i sådana sammanhang måste anses vara allmänt känt. Särskilt gäller detta för vissa slag av sådana mötesfora, som har en tydligt ung målgrupp. Förhållandet att parterna fått kontakt i en sådan eller liknande kontext bör i många fall ha gett gärningsmannen anledning att vara på sin vakt i frågan om den unges ålder och det bör då kunna krävas att han eller hon förhöll sig särskilt kritisk till uppgifter om den unges ålder i dessa sammanhang och att han eller hon vidtog olika typer av kontrollåtgärder.

Även situationer där gärningsmannen och den unge fått kontakt med varandra genom andra miljöer än internet kan medföra att gärningsmannen har anledning att iaktta försiktighet i frågan om den unges ålder. Så kan vara fallet om parterna träffats i ett sammanhang där unga – och underåriga personer – naturligt förekommer eller att gärningsmannen genom sin kännedom om att andra per-

soner i detta sammanhang är unga eller underåriga borde ha fattat misstankar om att även den aktuella unge kan vara underårig.

Ytterligare en omständighet som många gånger bör kunna väcka misstankar hos gärningsmannen om att den unge kan vara underårig är förekomsten av *andra uppgifter som kan härledas till den unges ålder*, t.ex. siffror som kan antas utgöra födelsenummer i den unges e-postadress eller profilnamn på internetforum. Det får anses vara allmänt känt att det är vanligt att använda sitt födelseår i kombination med andra uppgifter som t.ex. namn och bostadsort i sådana sammanhang.

Kraven på en gärningsman varierar således naturligt beroende på vilken situation det rör sig om. Omfattningen av vilka krav som kan ställas på eventuella åtgärder från gärningsmannens sida får därför också bedömas från fall till fall.

En särskild situation föreligger när en gärningsman är i färd med att köpa en sexuell handling av en ung person. En gärningsman som avser att köpa en sexuell handling förbereder sig på att genomföra något som han eller hon är medveten om utgör en kriminaliserad handling. Gärningsmannens agerande utgör i denna situation ett avsevärt risktagande, vilket bör kunna få betydelse i bedömningen av hans eller hennes oaksamhet i förhållande till barnets ålder. En sexköpare som frågat den unge efter dennes ålder bör normalt sett inte kunna utgå från att en uppgift från den unge – eller från en tredje part – om den unges ålder är korrekt. Av en gärningsman måste i dessa fall kunna krävas i vart fall att denne, genom olika utåt sett observerbara omständigheter, bildar sig en egen uppfattning om ålder.

6 kap. 15 §

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*, *grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*, köp av sexuell

tjänst, *grovt köp av sexuell tjänst*, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse till koppleri samt förberedelse och stämpling till och underlåtenhet att avslöja våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, *grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* och grovt koppleri.

Paragrafen ger besked om i vilka fall osjälvständiga brottsformer av brotten i 6 kap. BrB är kriminaliserade.

Ändring har skett i *första stycket* på så sätt att den nya brottsbenämningen utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling har införts och att även de nya brotten grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling och grovt köp av sexuell tjänst straffbelagts på försöksstadiet. Övervägandena finns i avsnitt 3.7.3, avsnitt 4.7.5 och avsnitt 4.7.7.

Andra stycket har ändrats på så sätt att de brott som är kriminaliserade på förberedelsestadiet och som stämpling enligt andra stycket har utvidgats till att omfatta också grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Detsamma gäller för underlåtenhet att avslöja sådant brott. Övervägandena finns i avsnitt 4.7.4. Från och med den 1 juli 2016 kommer de bestämmelser i brottsbalken som anger att underlåtenhet att avslöja ett visst brott är straffbar ändras genom att det anges att underlåtenhet att avslöja eller *förhindra* ett visst brott är straffbar.

Särskilt yttrande

Särskilt yttrande enligt 21 § kommittéförordningen (1998:1474) av experterna Kajsa Wahlberg, Stina Holmberg, Marianne Nordström och Patrik Cederlöf

Av delbetänkandet framgår att utredningen avser att föreslå att brottet köp av sexuell tjänst (6 kap. 11 § brottsbalken) ska gradindelas på så sätt att ett grovt brott införs.

Vi är eniga med utredningen om att valet av påföljd för köp av sexuell tjänst i dag i alltför hög utsträckning följer en schablon, och att förekomsten av försvårande omständigheter utreds i alltför liten omfattning. Det innebär att påföljdsbestämningen inte är så nyanserad som den borde vara.

Vi delar däremot inte utredningens bedömning att en gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst skulle lösa detta problem.

Inledning

Lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster trädde i kraft i den 1 januari 1999. Enligt prop. 1997/98:55, Kvinnofridspropositionen, genomfördes lagstiftningen för att förebygga och bekämpa ett allvarligt samhällsproblem som ”medför allvarliga skador både för de enskilda och för samhället” samt för att markera Sveriges inställning till prostitution gentemot andra länder.

Ändamålet med lagstiftningen var bl.a. att underlätta för polisen att ingripa mot existerande prostitutionsverksamheter och förhindra etableringen av utländska brottsnätverk i Sverige, och att avskräcka personer från att köpa sexuella tjänster, och därmed medföra en minskning av antalet personer i prostitution. År 2005 upphävdes den särskilda lagen och kriminaliseringen flyttades till brottsbalkens 6 kap. 11 §.

Efter tio år utvärderades sexköpslagstiftningens effekter och resultaten presenterades i ett betänkande, SOU 2010:49 Förbud mot köp av sexuell tjänst, till regeringen i juli 2010. I betänkandet konstaterades att en indelning av brottet i flera svårhetsgrader skulle kunna medföra flera nackdelar för bekämpningen av detta och relaterade brott. Vi delar dessa farhågor av följande övergripande skäl:

- En gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst skulle kunna leda till att rättsväsendets resurser huvudsakligen kan komma att satsas på de mer straffvärda fallen. Detta riskerar att leda till att färre brott totalt sett beivras och på sikt att lagstiftningens attitydpåverkande effekter minskar.
- Att det är angeläget att mindre grova fall inte bortprioriteras är också andemeningen i EU:s direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel, och direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem. De kräver att alla EU:s medlemsländer arbetar för att motverka efterfrågan och för att stärka skyddet för alla offer. En gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst skulle kunna innebära att myndigheternas utredningar fokuserar på de mest allvarliga brotten, och att de offer som utsatts för köp av sexuell tjänst av den lindrigare graden inte får det skydd och stöd som de har rätt till under bindande direktiv.
- Vi anser att det finns en risk för att en gradindelning skulle kunna uppfattas som att sexköp generellt sett är mindre klandervärda än tidigare. En gradindelning skulle även kunna uppfattas som ett tecken på att den svenska lagstiftningen gör skillnad mellan olika former av sexköp och prostitution.
- Vi vet att domstolar av tradition är obenägna att bedöma brott som grova. Det finns inte någon anledning att tro att denna försiktighet skulle avta. Att dela upp den nuvarande straffskalan i två, skulle troligen medföra att få gärningar skulle anses som grova brott. Förslaget riskerar därmed att leda till att utrymmet för en nyanserad straffvärdebestämning och påföljdsbedömning begränsas påtagligt för den stora majoritet av brott som inte kommer att anses som grova. Den redovisning av tidigare praxis som nämnts ovan visar att böter var den klart dominerande påföljden

när straffskalan tidigare var böter eller fängelse i sex månader, vilket även gäller för andra brottstyper med denna straffskala. Den vidare straffskala som finns i dag ger möjlighet till de nyanseringar av påföljdsbestämningen som efterlysts i flera sammanhang.

Dessutom vill vi föra fram följande lagtekniska invändningar och konsekvenser samt effekter för rättsväsendets vidare arbete:

- Det straffrättsliga regelsystemet är utvecklat efter en viss logik och med en strävan efter enhetlighet. En del av denna logik innebär att det finns vissa principer som följs för gradindelning av brott. Är det ett grovt brott ska brottets allvar återspeglas i den tillämpliga straffskalan. Den relativa proportionaliteten i det straffrättsliga systemet måste upprätthållas. Detta innebär att brott som bedöms ha ett abstrakt straffvärde på fängelse i högst ett år inte är föremål för gradindelning om den lägre svårhetsgraden skulle ha fängelse i sex månader som maximum. Låt oss ge några exempel. Brottet skadegörelse, 12 kap. 1 § BrB, har i straffskalan böter samt fängelse i högst ett år. Skadegörelsebrottets lägre svårhetsgrad åverkan, 12 kap. 2 §, har enbart böter i straffskalan. Det finns många exempel på brottstyper där den lägre svårhetsgraden har straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader, men då har det allvarligare brottet ett betydligt högre maximum i sin straffskala. Det är vanligt med fängelse i två år som maximum i sådana fall (se t.ex. misshandel och flera av de centrala för-mögenhetsbrotten). Fängelse i högst tre år (för bl.a. narkotikabrott), fyra år (t.ex. vållande till kroppsskada) eller sex år (t.ex. vållande till annans död) förekommer. Det finns i den gällande lagstiftningen inte någon brottstyp för vilken normalgraden av brottet har fängelse i sex månader som straffmaximum då det grova brottet har en straffskala med fängelse i högst 1 år. Inte heller finns det några skäl för att införa en sådan ordning. Brottet köp av sexuell tjänst är ett allvarligare brott än snatteri, vilket innebär att dessa två brott inte ska ha samma straffskala med maximum på fängelse i sex månader.

- Enligt utredningens förslag ska straffet för normalgraden av brottet köp av sexuell tjänst vara böter eller fängelse i högst sex månader. Detta innebär att möjligheten att utnyttja tvångsmedel såsom häktning enligt 24 kap. 1 § rättegångsbalken förvinner, och därmed försvinner även möjligheten för polisman att gripa. Proportionalitetsprincipen betydelse för användande av tvångsmedel (t.ex. husrannsakan) kan medföra att sådana utredningsåtgärder inte kommer att användas. Givetvis är det brottets eller brottstypens straffvärde som är avgörande för om tvångsmedel ska kunna användas eller inte.
- En gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst skulle också innebära ökade krav på polisen att alltid utreda om det finns försvårade omständigheter t.ex. utreda offrets grad av utsatthet och förövarens hänsynslöshet. Eftersom sådana utredningar vanligen är svåra och resurskrävande kommer ett sådant krav att generera behov av ytterligare resurser till polis och åklagare.

Vårt förslag

Brottet köp av sexuell tjänst kvarstår i sin nuvarande utformning. Såväl förmildrande som försvårade omständigheter bör utredas och beaktas vid straffvärdebestämningen. (T.ex. bör straffvärdet vara högre när en förövare utnyttjar en person i en skyddslös eller utsatt situation). För att nå framgång i dessa ärenden bör rättsväsendets myndigheter utveckla sitt arbetssätt och omfördela sina resurser så att dessa brott prioriteras och utreds mer fullständigt. Därmed skulle en mer nyanserad bestämning av enskilda gärningars straffvärde kunna göras med den nuvarande straffskalan.

Kommittédirektiv 2014:128

Ett starkt straffrättsligt skydd vid människohandel och köp av sexuell handling av barn

Beslut vid regeringssammanträde den 4 september 2014

Sammanfattning

En särskild utredare ska undersöka om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel, köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn. Vid behov av förändringar ska förslag till sådana lämnas. Utredaren ska i detta syfte bl.a.

- utvärdera tillämpningen av bestämmelsen om människohandelsbrott och undersöka om syftet med lagändringen
- 2010 har uppnåtts,
- granska hur de brottsbekämpande myndigheterna utreder och i övrigt arbetar med ärenden om människohandel,
- utvärdera vilket genomslag 2011 års skärpning av straffet för köp av sexuell tjänst har fått,
- se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn, och
- utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet i
- 6 kap. 13 § brottsbalken som innebär att en gärningsman kan dömas för vissa sexualbrott mot barn även om han eller hon inte insåg men hade skälig anledning att anta att barnet inte hade uppnått en viss ålder.

Uppdraget ska redovisas senast den 9 mars 2016.

Behovet av utredning

Människohandelsbrottet

Handel med människor är en komplex företeelse som många gånger är gränsöverskridande och involverar en rad olika aktörer. I regel innefattar brottsligheten att människor, ofta kvinnor och barn, rekryteras och transporteras inom ett land eller mellan länder i syfte att de senare ska utnyttjas på olika sätt, t.ex för sexuella ändamål eller genom arbetskraftsexploatering.

Att förebygga och bekämpa människohandel är sedan länge en högt prioriterad fråga för Sverige. En viktig del i det arbetet är en stark och ändamålsenlig straffrättslig lagstiftning. Brottet människohandel för sexuella ändamål infördes i brottsbalken den 1 juli 2002 (prop. 2001/02:124, Straffansvaret för människohandel). Två år senare utvidgades straffansvaret bl.a. till att även omfatta människohandel för andra former av exploatering och brottet rubricerades människohandel (prop. 2003/04:111, Ett utvidgat straffansvar för människohandel). Bestämmelsen om människohandelsbrott fick sin nuvarande utformning den 1 juli 2010. Avsikten med de ändringar som genomfördes var att ge straffbestämmelsen en tydligare och mer ändamålsenlig brottsbeskrivning i syfte att effektivisera brottsbekämpningen. Kravet på att gärningsmannen genom handelsätgärden ska ta kontroll över offret, det s.k. kontrollrequisitet, togs då bort (prop. 2009/10:152, Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel).

Enligt bestämmelsen om människohandelsbrott i 4 kap. 1 a § brottsbalken döms den som genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte. Om brottet begås mot en person under 18 år krävs inte att något otillbörligt medel har använts. Straffskalan är fängelse i lägst två och högst tio år. Om brottet bedöms som mindre grovt är straffskalan fängelse i högst fyra år.

Den grundläggande konstruktionen och utformningen av bestämmelsen om människohandelsbrott bygger på internationella överenskommelser.

De brottsbekämpande myndigheternas arbete mot människohandel

Strafflagstiftningen utgör en viktig grund för arbetet med att förebygga och bekämpa människohandel. Att de brottsbekämpande myndigheterna har goda förutsättningar att arbeta med denna typ av ärenden, som ofta är resurskrävande och svårutredda, är en annan viktig förutsättning i det arbetet.

Regeringen har vidtagit ett antal åtgärder för att stärka kvaliteten och effektiviteten i rättsväsendet när det gäller bl.a. människohandel. Den handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (skr. 2007/08:167) som antogs 2008 innehöll flera åtgärder som syftade till detta, bl.a. satsningar på ökad kompetens inom polisen, Åklagarmyndigheten, domstolsväsendet och Migrationsverket. Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten tillfördes vidare extra medel för att förstärka de operativa insatserna för att bekämpa människohandel samt utöka metod- och kompetensutvecklingen. Handlingsplanen har följts upp med fortsatta åtgärder. Exempelvis har Länsstyrelsen i Stockholms län getts ett utökat mandat när det gäller att på nationell nivå samordna arbetet som bedrivs av myndigheter mot prostitution och människohandel. Från att tidigare endast haft till uppgift att arbeta med människohandel för sexuella ändamål omfattar uppdraget nu alla former av exploatering.

Vidare arbetar de brottsbekämpande myndigheterna kontinuerligt med att se över kompetens och arbetsmetoder för att upptäcka eventuella brister och för att förbättra och effektivisera arbetet mot människohandel. Myndigheterna upprättar i detta syfte rapporter där arbetet mot människohandel granskas och analyseras och förslag till åtgärder lämnas. Flera rapporter pekar på betydelsen av kompetens och effektiva arbetsmetoder för ett framgångsrikt arbete mot människohandel.

Under 2012 genomförde Rikspolisstyrelsen en inspektion av ett urval polismyndigheters förmåga att utreda ärenden om människohandel för sexuella ändamål och köp av sexuell tjänst (Tillsynsrapport 2013:7 Inspektion av polismyndigheternas förmåga att utreda ärenden om människohandel för sexuella ändamål och köp av sexuell tjänst). Inspektionsgruppen konstaterar bl.a. att det finns brister inom underrättelsearbetet och att det inte bedrivs något arbete mot köp av sexuell tjänst inom flertalet av de inspekterade polis-

områdena. Inspektionsgruppens bedömning är att ett framgångsrikt arbete bygger på att angripa hela kedjan av kriminella aktörer, dvs. sexköpare, hallickar och de som ägnar sig åt människohandel. Inspektionsgruppen rekommenderar polismyndigheterna bl.a. att skapa sig en lägesbild där internet ingår som en av källorna, avsätta resurser samt tydliggöra ansvar, metod och mål för verksamheten inom hela det inspekterade brottsområdet.

Beslutet att fr.o.m. den 1 januari 2015 bilda en sammanhållen polismyndighet kommer för polisen att skapa ytterligare förutsättningar för verksamhetsutveckling och en effektivare utredningsverksamhet.

Vidare har Åklagarmyndigheten ett pågående projekt som syftar till att öka lagföringen av ärenden som rör människohandel. I en delredovisning av projektet presenterade myndigheten i oktober 2013 en rapport där domar och ärenden om människohandel från 2009 till sommaren 2012 har undersökts (Människohandel – delredovisning av ett projekt – Domar 2009–2012, ÅM-A 2013/1731). I rapporten konstateras att få åtal för människohandel leder till fällande dom för detta brott. Åtal för människohandel för sexuella ändamål bedöms i stället i stor utsträckning som koppleri eller grovt koppleri. Genomgången av praxis tyder också på att det förhållandevis låga antalet fällande domar för människohandel delvis beror på svårigheter att förmedla den speciella relation som ofta finns mellan förövare och offer i människohandelsärenden. Ett offer befinner sig inte sällan i ett känslomässigt och socialt beroende till gärningsmannen. Det medför ofta att offret ogärna vill medverka i utredningen. En annan svårighet, enligt rapporten, är att leda i bevis att gärningsmannen använt sig av ett otillbörligt medel vid handelsåtgärden med offret.

Länsstyrelsen i Stockholms län har i en lägesrapport angående utsatta EU-medborgare i Sverige (Rapport 2014:10 Utsatta EU-medborgare i Sverige, Lägesrapport ur ett människohandelsperspektiv) pekat på behov av insatser, bl.a. utbildning för att upptäcka och identifiera offer samt förbättrad samverkan mellan myndigheter och frivilligorganisationer.

Även den nationella rapportören i frågor som rör människohandel, som är placerad vid Rikspolisstyrelsen, har understrukit vikten av att metod- och kompetensutvecklande åtgärder regelbundet genomförs inom samtliga rättsvårdande myndigheter som kommer

i kontakt med frågor som rör människohandel (Människohandel för sexuella och andra ändamål, Lägesrapport 14, RPS Rapport 2014).

Få fällande domar för människohandel

Trots förändringar av människohandelsbrottets utformning, regeringens olika satsningar och de åtgärder som brottsbekämpande myndigheter vidtagit är det fortfarande få anmälningar som leder till åtal och fällande domar för människohandelsbrott. Under 2013 anmäldes 83 människohandelsbrott, varav 40 för sexuella ändamål. År 2012 var motsvarande siffror 69 anmälningar, varav 21 för sexuella ändamål, och 2011 var det 98 anmälningar, varav 35 för sexuella ändamål. Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) dömdes 2 personer för människohandel 2013. År 2012 dömdes 9 personer och 2011 dömdes 2 personer.

I riksdagen har flera motioner väckts om utformningen och tillämpningen av bestämmelsen om människohandelsbrott samt behovet av ökade resurser för att höja kompetensen och ge effektivare brottsbekämpning (t.ex. motion 2013/14:Ju364, 2012/13:Ju354 och 2011/12:Ju321).

Vidare har Sverige nyligen varit föremål för utvärdering av hur kraven i Europarådets konvention om bekämpande av människohandel uppfylls. Den expertgrupp, GRETA, som genomfört utvärderingen presenterade sin rapport i maj 2014. Rapporten innehåller ett antal förslag till åtgärder, bl.a. ökad utbildning till relevanta yrkesaktörer och effektivare brottsutredningar (Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Sweden, GRETA[2014]11).

Mot denna bakgrund finns anledning att utvärdera tillämpningen av bestämmelsen om människohandelsbrott och vid behov föreslå de förändringar som behövs för att säkerställa ett starkt och ändamålsenligt skydd mot människohandel. Det finns vidare skäl att undersöka hur de brottsbekämpande myndigheterna utreder och i övrigt arbetar med ärenden om människohandel och överväga behovet av åtgärder i syfte att effektivisera utredningarna och öka lagföringen av människohandel.

Straffet för allvarliga fall av köp av sexuell tjänst

Sedan den 1 januari 1999 är det i Sverige förbjudet att köpa sexuella tjänster. Enligt 6 kap. 11 § brottsbalken döms den som skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år. Förbudet utgör ett viktigt instrument i arbetet med att förebygga och bekämpa både köp av sexuell tjänst och människohandel för sexuella ändamål.

Den nuvarande straffskalan för köp av sexuell tjänst infördes den 1 juli 2011 då straffmaximum höjdes från fängelse i sex månader till fängelse i ett år (prop. 2010/11:77, Skärpt straff för köp av sexuell tjänst). En utvärdering av tillämpningen av förbudet mot köp av sexuell tjänst hade visat att det fanns en stor likformighet när det gäller bedömning av straffvärde och påföljdsval (SOU 2010:49, Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008). Sedan Högsta domstolen år 2001 prövade frågan om straffmätning för ett köp av sexuell tjänst (NJA 2001 s. 527) hade mer än 85 procent av alla lagföringar för brottet medfört påföljden 50 dagsböter. Endast i ett fåtal fall fann utredningen att försvårande omständigheter hade redovisats och beaktats och annan påföljd än böter dömts ut.

Syftet med höjningen av straffmaximum var att skapa ytterligare utrymme för en mer nyanserad bedömning av straffvärdet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst. Som exempel på omständigheter som vid straffvärdebedömningen bör tala i en skärpande riktning angavs att den som utför en sexuell tjänst befinner sig i en skyddslös eller annars utsatt situation, t.ex. på grund av att han eller hon är utländsk och inte kan göra sig förstådd och befinner sig på en okänd plats, eller är utlämnad till en tredje person som avtalar om detaljerna för köpet samt ofta även tar emot betalningen och står för arrangemangen kring köpet, såsom lokal eller transport. Sådana omständigheter torde inte sällan förekomma vid köp av sexuella tjänster som har anknytning till människohandel eller annan liknande organiserad brottslighet.

I samband med höjningen av straffmaximum övervägdes också en gradindelning av brottet. En gradindelning ansågs dock ha flera nackdelar. Det anfördes bl.a. att det med en sådan lösning skulle finnas risk för att resurser enbart skulle satsas på mera straffvärda fall, att färre brott totalt sett skulle beivras och att den attitydpåverkande effekten på sikt skulle minska. Vidare framhölls att en

gradindelning också väcker frågor av systematisk och lagteknisk karaktär, i första hand i förhållande till köp av sexuell handling av barn men också andra sexualbrott. När det gällde den av Lagrådet förordade ordningen, att utan en samtidig gradindelning komplettera lagtexten med exempel på försvårande omständigheter, ansågs ett sådant förfaringssätt bryta mot systematiken i brottsbalken.

Av statistik från Brå för 2011–2013 framgår att påföljden i fall där köp av sexuell tjänst varit huvudbrott nu bestäms till annat än dagsböter i något fler fall än förut. Det handlar dock fortfarande endast om enstaka fall. Böternas storlek ligger i flertalet fall fortfarande på en nivå runt 50 dagsböter. I de allra flesta fallen är det åklagare som bestämmer påföljden genom att meddela strafföreläggande för brottet. Samtidigt framgick det vid utvärderingen av tillämpningen av förbudet att lagföringar för köp av sexuell tjänst många gånger har koppling till koppleri- eller människohandelsärenden.

Även om den nuvarande straffskalan för köp av sexuell tjänst varit i kraft en relativt begränsad tid tyder statistikuppgifterna på att straffskärpningen inte har fått det genomslag som var avsett. Bedömningen av straffvärde och påföljdsval tycks fortfarande vara likformig, vilket talar mot att omständigheter som bör tala i skärpande eller mildrande riktning komma att beaktas i någon nämnvärd utsträckning.

Mot denna bakgrund finns det skäl att utvärdera vilket genomslag 2011 års höjning av straffmaximum för köp av sexuell tjänst har fått. Med utgångspunkt i utvärderingen ska det övervägas om det finns behov av förändringar i straffbestämmelsen för att säkerställa att omständigheter som förekommer vid de allvarigare fallen av köp av sexuell tjänst, t.ex. där den som säljer en sexuell tjänst är offer för människohandel eller koppleri, får genomslag vid straffvärdebedömningen. I det sammanhanget bör det särskilt övervägas en höjning av straffminimum genom att ta bort böter i straffskalan vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst.

Straffet för köp av sexuell handling av barn

Enligt 6 kap. 9 § brottsbalken döms den som förmår ett barn som inte fyllt 18 år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling för köp av sexuell handling av barn. Straffet är böter eller fängelse i högst två år. Bestämmelsen tar i första hand sikte på köp av sexuella handlingar av barn mellan 15 och 18 år. När det gäller barn under 15 år blir andra sexualbrott tillämpliga, såsom exempelvis våldtäkt mot barn. Syftet med bestämmelsen är framför allt att skydda ungdomar från att dras in i prostitution.

Straffbestämmelsen fick sin nuvarande utformning och rubricering i samband med sexualbrottsreformen 2005 (prop. 2004/05:45, En ny sexualbrottslagstiftning). En av de förändringar som då genomfördes var en höjning av maximistraffet till fängelse i två år, för att markera att köp av sexuella handlingar av barn generellt sett har ett högre straffvärde än motsvarande gärningar som riktar sig mot vuxna personer. Då bestämmelsen ansågs kunna omfatta gärningar för vilka ett minsta straff om fängelse 14 dagar kunde tyckas för strängt ansågs att straffskalan även fortsättningsvis borde innehålla böter. Som exempel nämndes fall där ersättning i någon form visserligen förekommit, men där offret är nära 18 års ålder och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt.

Vid utvärderingen av 2005 års sexualbrottsreform gjordes, med hänsyn till att underlaget för utvärderingen varit mycket begränsat, bedömningen att det inte var möjligt att dra några säkra slutsatser om det fanns några problem vid tillämpningen av brottet köp av sexuell handling av barn (SOU 2010:71, Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag). Enligt utredningen gick det inte heller att dra några slutsatser i fråga om synen på straffvärde för köp av sexuell handling av barn jämfört med före reformen.

Av statistik från Brå för åren 2006–2013 framgår att antalet lagföringar där köp av sexuell handling av barn varit huvudbrott varierar från 1 fall 2006 till som mest 24 för 2012. Påföljden varierar från böter till fängelse. År 2013 bestämdes påföljden till fängelse i 1 fall, skyddstillsyn med kontraktsvård i 1 fall, villkorlig dom med samhällstjänst i 3 fall och böter i 2 fall.

Det kan sättas i fråga om böter som påföljd för köp av sexuell handling av barn fullt ut kan anses motsvara allvaret i gärningen. Sverige har också av FN:s barnrättskommitté kritiserats för att inte

se tillräckligt allvarligt på bl.a. köp av sexuell handling av barn och för att påföljderna inte är proportionerliga.

Mot denna bakgrund finns det anledning att se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn för att säkerställa att den motsvarar brottets allvar. I det sammanhanget ska det särskilt övervägas en höjning av straffminimum genom att ta bort böter i straffskalan.

Oaktsamhetskravet i förhållande till ålder

Normalt krävs det uppsåt för att någon ska kunna fällas till ansvar för brott enligt 6 kap. brottsbalken. Enligt 6 kap. 13 § ska dock också den dömas som inte insåg men som hade skälig anledning att anta att den andra personen inte hade uppnått en viss ålder. De bestämmelser i 6 kap. som föreskriver ansvar för gärningar som begås mot någon under en viss ålder är 4 § (våldtäkt mot barn), 5 § (sexuellt utnyttjande av barn), 6 § (sexuellt övergrepp mot barn), 8 § (utnyttjande av barn för sexuell posering), 9 § (köp av sexuell handling av barn), 10 § första stycket (sexuellt ofredande) och 10 a § (kontakt med barn i sexuellt syfte). Vid dessa brott uppställs således inte något krav på full insikt om barnets ålder. Det är i stället tillräckligt med oaktsamhet.

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § infördes i samband med brottsbalkens tillkomst. I samband med 2005 års sexualbrottsreform gjordes bedömningen att bestämmelsen skulle kvarstå i princip oförändrad. Riksdagen delade den uppfattningen (prop. 2004/05:45, En ny sexualbrottslagstiftning). Av de ursprungliga förarbetena framgår att bestämmelsen ska tillämpas med stor försiktighet och att det för straffansvar ställs krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet (NJA II 1962 s. 192 f.). Till ansvar ska det inte dömas om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Det innebär att det är i gränfallen som gärningsmannen inte ska kunna undgå ansvar genom att hänvisa till att han eller hon inte haft säker kännedom om barnets verkliga ålder (prop. 2004/05:45 s. 113 f.).

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § fyller en viktig funktion i upprätthållandet av det straffrättsliga skyddet för barn mot att utsättas för sexuella övergrepp. Bestämmelsen har haft i stort sett samma lydelse

sedan den infördes i samband med brottsbalkens tillkomst. Samtidigt har lagstiftningen om sexualbrott mot barn utvecklats och genomgått betydande förändringar i riktning mot ett förstärkt skydd för barn under 18 år. Vidare har frågor om bestämmelsens tillämpning uppkommit i den allmänna debatten, framför allt i samband med uppmärksammade domar. I det sammanhanget har det bl.a. hävdats att tillämpningsområdet kommit att bli alltför begränsat, vilket exempelvis när det gäller köp av sexuella handlingar av barn medfört att sådana gärningar inte sällan i stället lagförs som köp av sexuell tjänst.

Mot denna bakgrund finns det anledning att se över och utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § brottsbalken samt med utgångspunkt i resultatet av det arbetet överväga behovet av lagändringar.

Uppdraget

Människohandel

Utredaren ska utvärdera tillämpningen av bestämmelsen om människohandelsbrott. Syftet med utvärderingen är att följa upp och undersöka hur bestämmelsen fungerar i praktiken och om syftet med lagändringen 2010 har uppnåtts. Utredaren ska också granska hur de brottsbekämpande myndigheterna bedriver sitt arbete.

Utredaren ska

- genomföra en praxisgenomgång i syfte att klarlägga tillämpningen av bestämmelsen om människohandelsbrott och analysera hur den har utvecklats sedan 2010, inklusive utredningar som inte lett till åtal för människohandel eller som har lett till åtal för andra brott,
- uppmärksamma och analysera om det finns några särskilda tolkningsproblem eller andra svårigheter vid tillämpningen av straffbestämmelsen,
- överväga om det finns behov av att förtydliga eller annars förändra bestämmelsen om människohandelsbrott,
- analysera vilka konsekvenser en lagändring skulle medföra för tillämpningen av andra relevanta bestämmelser i brottsbalken,

- granska och analysera hur polis och åklagare utreder och i övrigt hanterar ärenden om människohandel,
- överväga åtgärder för att stärka kvaliteten och effektiviteten i brottsutredningarna och öka lagföringen av människohandelsbrott, och
- om utredaren bedömer att det finns behov av författningsändringar eller andra åtgärder, lämna förslag till sådana.

Köp av sexuell tjänst

Utredaren ska utvärdera vilket genomslag 2011 års höjning av straffmaximum för brottet köp av sexuell tjänst har fått. Syftet med utvärderingen är att säkerställa att straffet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst, t.ex. där den som säljer en sexuell tjänst är offer för människohandel eller koppleri, fullt ut motsvarar brottslighetens allvar.

I uppdraget ingår att

- kartlägga gällande praxis när det gäller straffvärdebedömning och påföljdsval för köp av sexuell tjänst samt analysera hur tillämpningen har utvecklats sedan 2011,
- göra en genomgång av förundersökningar avseende lagförda köp av sexuell tjänst och undersöka i vilken utsträckning förmildrande och försvårande omständigheter utreds och åberopas av polis och åklagare samt, när ansvarsfrågan prövas i domstol, på motsvarande sätt undersöka i vilken utsträckning sådana omständigheter beaktas av domstolarna,
- analysera och ta ställning till om det finns behov av att förändra straffbestämmelsen för att säkerställa att försvårande omständigheter får genomslag vid straffvärdebedömningen, och i det sammanhanget särskilt överväga en höjning av straffminimum genom att ta bort böter i straffskalan vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst,
- analysera vilka konsekvenser eventuella lagändringar skulle medföra för tillämpningen av övriga bestämmelser i 6 kap. brottsbalken, och

- om utredaren bedömer att det finns behov av författningsändringar, lämna förslag till sådana.

Köp av sexuell handling av barn

Utredaren ska se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn och överväga en höjning av straffminimum i syfte att säkerställa en straffskala som återspeglar brottets allvar.

I uppdraget ingår att

- granska och analysera tillämpningen av straffbestämmelsen, särskilt när det gäller straffvärdebedömning och påföljdsval,
- överväga om straffskalan bör ändras och i det sammanhanget särskilt överväga en höjning av brottets straffminimum genom att ta bort böter i straffskalan,
- analysera vilka konsekvenser eventuella lagändringar skulle medföra för tillämpningen av övriga bestämmelser i 6 kap. brottsbalken, och
- om utredaren bedömer att det finns behov av författningsändringar, lämna förslag till sådana.

Oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 § brottsbalken

Utredaren ska se över och utvärdera tillämpningen av bestämmelsen i 6 kap. 13 § brottsbalken i syfte att säkerställa och upprätthålla ett starkt straffrättsligt skydd för barn mot att utsättas för sexuella övergrepp.

I uppdraget ingår att

- genomföra en praxisgenomgång för att klarlägga tillämpningen av bestämmelsen,
- utreda och redovisa hur bestämmelsen har tillämpats i förhållande till de olika straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn, bl.a. genom att undersöka vilka omständigheter som särskilt beaktas av domstolarna och om det finns några särskilda tolkningsproblem eller andra svårigheter vid tillämpningen,

- överväga och ta ställning till om bestämmelsens tillämpningsområde framstår som rimligt och ändamålsenligt eller om det finns skäl att i något avseende förändra den, och
- om utredaren bedömer att det finns behov av författningsändringar, lämna förslag till sådana.

Uppdragets genomförande och tidsplan

När det gäller metoder för uppdragets genomförande står det utredaren fritt att utforma dessa efter vad som bedöms lämpligt.

Utredaren ska samråda med och inhämta upplysningar från berörda företrädare för rättsväsendet, dvs. polis, åklagare och domstolar, samt vid behov andra myndigheter eller organisationer som kan vara berörda, t.ex. Länsstyrelsen i Stockholms län.

Utredaren ska undersöka och beskriva hur de frågor som uppdraget omfattar behandlas i några länder som är jämförbara med Sverige.

Utredaren ska hålla sig informerad om och vid behov beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet och utredningsväsendet samt inom EU och andra internationella forum.

Utredaren ska genomgående ha ett jämställdhetsperspektiv i den analys som görs. Vidare ska all statistik som utredaren redovisar vara köns- och åldersuppdelad.

Förslagets konsekvenser ska redovisas enligt 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474).

Uppdraget ska redovisas senast den 9 mars 2016.

(Justitiedepartementet)

Kommittédirektiv 2015:6

Tilläggsdirektiv till Utredningen om ett starkt straffrättsligt skydd vid människohandel och köp av sexuell handling av barn (Ju 2014:22)

Beslut vid regeringssammanträde den 29 januari 2015

Sammanfattning av tilläggsuppdraget

Utredningen om ett starkt straffrättsligt skydd vid människohandel och köp av sexuell handling av barn ska utöver vad som framgår av redan beslutade kommittédirektiv (dir. 2014:128) analysera och ta ställning till om brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

Utredningens nuvarande uppdrag

Regeringen beslutade den 4 september 2014 att ge en särskild utredare i uppdrag att undersöka om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel, köp av sexuell tjänst och köp av sexuell handling av barn. Den del av uppdraget som avser köp av sexuell tjänst omfattar att utvärdera vilket genomslag 2011 års höjning av straffmaximum har fått och att överväga om det finns behov av att förändra straffbestämmelsen för att säkerställa att försvårande omständigheter får genomslag vid straffvärdebedömningen. Om behov av förändringar bedöms finnas ska förslag till sådana lämnas. Uppdraget ska redovisas senast den 9 mars 2016.

Bakgrund

Prostitution är en i vårt samhälle oacceptabel företeelse som medför skador både för den enskilda individen och för samhället i stort. Att förebygga och bekämpa prostitution är därför ett angeläget samhällsligt intresse. I det arbetet utgör straffbestämmelsen om förbud mot köp av sexuell tjänst ett viktigt instrument. Den tar sikte på att minska efterfrågan av sexuella tjänster och markerar samhällets inställning i frågan.

En utvärdering av tillämpningen av förbudet mot köp av sexuell tjänst har visat att effekterna av förbudet i Sverige varit positiva (SOU 2010:49, Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008). Enligt utredningen har kriminaliseringen bidragit till att bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Kriminaliseringen har också haft en normativ effekt. Det finns numera ett starkt stöd för förbudet i Sverige. Samtidigt förekommer uppgifter om att en betydande andel köp av sexuella tjänster, där köparen är svensk eller bosatt i Sverige, sker utomlands.

Köp av sexuell tjänst är ett brott mot svensk lag även när det begås utanför svenskt territorium (prop. 2010/11:77 s. 13, Skärpt straff för köp av sexuell tjänst). För att brottet ska kunna lagföras i Sverige krävs emellertid också att svensk domstol har behörighet att döma över brottet. Denna fråga regleras i huvudsak i 2 kap. brottsbalken. Svenska domstolar är alltid behöriga att döma över brott som har begåtts i Sverige (1 §). Därutöver finns en vidsträckt behörighet att döma också över brott som har begåtts utomlands. Således omfattar den svenska domsrätten t.ex. i princip alla brott som i utlandet har begåtts av svenska medborgare, av utlänningar med hemvist i Sverige eller, om fängelse i mer än sex månader enligt svensk lag kan följa på brottet, av andra utlänningar som finns i Sverige (2 § första stycket). Vissa begränsningar i denna s.k. extraterritoriella behörighet uppställs dock. En sådan begränsning är att gärningen inte ska vara fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten (2 § andra stycket). Det ska alltså föreligga dubbel straffbarhet.

Som yttersta skäl för kravet på dubbel straffbarhet åberopas traditionellt den folkrättsliga principen att stater inte ska gripa in i varandras inre angelägenheter. Det brukar också ifrågasättas om det inte strider mot den straffrättsliga legalitetsprincipen att bestraffa en gärning som är straffri enligt lagen på gärningsorten.

Från kravet på dubbel straffbarhet har det dock gjorts undantag för vissa sexualbrott mot barn – bl.a. köp av sexuell handling av barn –, vissa barnpornografibrott, människohandel och äktenskaps tvång (2 § fjärde stycket). Undantag har även gjorts för könsstymning enligt 3 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstymning av kvinnor. Dessa brott kan alltså lagföras i Sverige även om gärningarna skulle vara fria från ansvar i det land där de begicks. När det gäller köp av sexuell tjänst finns det inte något sådant undantag. Har brottet begåtts i ett land där gärningen är kriminaliserad, t.ex. i Norge, är dock kravet på dubbel straffbarhet uppfyllt och brottet kan lagföras här.

De brott som är undantagna från kravet på dubbel straffbarhet är sådana som betraktas som särskilt allvarliga eller är av internationell och gränsöverskridande karaktär eller där det råder en internationell samsyn om vilka handlingar som ska vara straffbelagda. Vid överväganden av om ett brott bör undantas från kravet på dubbel straffbarhet har det också beaktats att det kan vara förenat med svårigheter att utreda och därmed lagföra brott begångna utomlands, beroende bl.a. på vilket land brottet är begånget i.

Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst gjorde bedömningen att det fanns ett behov av att utvidga möjligheterna att vid svensk domstol lagföra köp av sexuell tjänst som begåtts utomlands, men ansåg sig inte kunna föreslå ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet. Att avskaffa kravet på dubbel straffbarhet för köp av sexuell tjänst ansågs innebära ett tydligt avsteg från de principer som ligger bakom kravet.

Frågan om att undanta brottet köp av sexuell tjänst från kravet på dubbel straffbarhet har också tagits upp i flera motioner i riksdagen (t.ex. motion 2010/11:Ju10, 2010/11:Ju12 och 2010/11:Ju323).

Den internationella utvecklingen under senare år visar på ett ökat stöd för kriminalisering av köp av sexuella tjänster. Norge och Island har infört förbud mot köp av sexuell tjänst och dessutom undantagit brottet från kravet på dubbel straffbarhet. Även i andra länder, både inom och utanför EU, övervägs en kriminalisering av köp av sexuella tjänster.

Behovet av en utvidgning av uppdraget

Enligt regeringen är köp av sexuella tjänster oacceptabla oavsett om de sker i Sverige eller utomlands. De som säljer sexuella tjänster befinner sig ofta i en mycket utsatt situation och utnyttjas inte sällan av såväl köpare som kopplare eller människohandlare. En lagstiftning som inte fullt ut återspeglar denna syn på köp av sexuella tjänster riskerar att urholka respekten för straffbestämmelsen och att motverka den attitydförändring som förbudet medfört. Det är därför viktigt att tydligt markera att Sveriges inställning till köp av sexuella tjänster gäller oavsett var i världen de sker. Detta talar för att köp av sexuell tjänst ska kunna lagföras i Sverige oavsett var brottet har begåtts.

Vidare är det väl etablerat, såväl internationellt som i Sverige, att det finns en koppling mellan prostitution och brottslighet såsom människohandel och koppleri. Det handlar inte sällan om brottslighet i organiserad form som genererar stor ekonomisk vinning och som verkar över nationsgränser. Enligt regeringen är det angeläget att motverka att personer med anknytning till Sverige bidrar till denna brottslighet utomlands genom att där köpa sexuella tjänster. Även detta talar för att lagföring av brottet alltid ska kunna ske vid svensk domstol.

Mot denna bakgrund finns det anledning att ge utredningen i uppdrag att även analysera och ta ställning till om brottet köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Ett sådant undantag skulle ge svensk domstol behörighet att döma över köp av sexuell tjänst som begåtts utomlands även om gärningen inte är kriminaliserad på gärningsorten.

Tilläggsuppdraget

Utredningen om ett starkt straffrättsligt skydd vid människohandel och köp av sexuell handling av barn ska analysera och ta ställning till om köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

Oavsett utredningens ställningstagande i sak ska förslag lämnas på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas.

(Justitiedepartementet)

Redovisning av domstolsavgöranden

I vårt uppdrag har ingått att genomföra ett flertal praxisgenomgångar. Praxisgenomgångar har skett såvitt avser tillämpningen av bestämmelsen om köp av sexuell tjänst, köp av sexuell handling av barn samt tillämpningen av bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB.

För att närmare kunna redogöra för praxis har vi valt att samla in, gå igenom och referera domar från tingsrätter och hovrätter (några relevanta avgöranden från Högsta domstolen har inte meddelats under de tidsperioder vi valt) där domstolarna prövat frågor som rör de områden utredningen haft att behandla. I det följande redogörs för ett urval av det material vi erhållit. Materialet omfattar domar rörande köp av sexuell tjänst som meddelats efter den 1 juli 2011 och som avser gärningar begångna efter angivet datum, domar avseende köp av sexuell handling av barn och domar där bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB tillämpats, från år 2008 till och med den 31 december 2015.

De följande referaten redovisar domarna i nedkortad form och endast såvitt avser den aktuella frågan som är relevant för utredningen. Vad gäller domstolarnas bedömningar i frågor om tillämpningen av respektive bestämmelse redovisas dessa huvudsakligen på det sätt som de antecknats i domarna. Vi har emellertid valt att inte redovisa de delar av domstolarnas bedömningar där domstolarna redogör för innehållet i lagförarbeten. Vi har också valt att korta ned redovisningen av bedömningarna av målsägandenas och de tilltalades trovärdighet. Frågor rörande skadestånd och andra särskilda yrkanden berörs inte, vilket även innebär att eventuella överklaganden från målsäganden inte berörs. Överklaganden redovisas endast såvitt avser den för utredningen relevanta frågan och endast såvitt avser den eller de tilltalade eller åklagaren.

1 Köp av sexuell tjänst

1.1 Hovrätterna

Avgörande från Hovrätten för Västra Sverige, januari 2014

I målet¹ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle mot en målsägande. MM har bestritt ansvar för brott. Han har erkänt att han har haft en tillfällig sexuell förbindelse men förnekat att det har skett mot ersättning.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade följande. MM:s uppgift om att han inte kände till att Magdalena var prostituerad är utifrån omständigheterna så osannolik att den kan lämnas utan avseende. Vid denna bedömning har tingsrätten fäst särskild vikt vid hur MM fick kontakt med Magdalena och karaktären på deras möte. Magdalena har i polisförhör uppgett att hon fick betalt av MM för tjänsten. Det saknas särskilda skäl att betvivla hennes uppgift. Enligt tingsrättens bedömning saknar MM:s berättelse om vad som utspelades i bilen trovärdighet. Sammantaget visar utredningen att MM skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning. Han kan därför inte undgå ansvar för köp av sexuell tjänst enligt åtalet.

Tingsrätten bestämde påföljden till 50 dagsböter.

Hovrättens bedömning

MM överklagade tingsrättens dom och yrkade bl.a. att hovrätten skulle ogilla åtalet.

Hovrätten konstaterade följande. I målet är ostridigt att Magdalena är en bulgarisk prostituerad som har verkat i Göteborg bl.a. under perioden december 2012–januari 2013 samt att MM och Magdalena har haft en tillfällig sexuell kontakt med varandra vid det tillfälle som åtalet avser. Frågan är om MM:s uppgift, att det inte var aktuellt med någon ersättning i sammanhanget, är motbevisad genom

¹ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 27 januari 2014 i mål nr B 2691-13. Prövnings-tillstånd beviljades inte i Högsta domstolen (se Högsta domstolens beslut den 18 juni 2014 i mål nr B 1029-14).

den bevisning som har lagts fram av åklagaren. Inledningsvis kan anmärkas att Magdalena – som i polisförhör uppgett att hon fick betalt av MM för tjänsten – inte har hörts i målet. Åklagaren har uppgett att detta beror på att Magdalena för ett vagabonderande liv i Europa, att hon sannolikt inte längre befinner sig i Sverige och att hon därför inte går att få tag på. Hovrätten konstaterar att MM inte har beretts möjlighet att närvara vid det polisförhör som hållits med Magdalena eller vid det förhör som hölls med henne under huvudförhandlingen i Göteborgs tingsrätt. Han har inte heller på annat sätt beretts möjlighet att ställa kompletterande frågor till henne. Detta reducerar bevisvärdet av Magdalena uppgift om att hon fått betalt av MM på ett sådant sätt att den inte bör kunna leda till en fällande dom, annat än tillsammans med annan betydelsefull bevisning. Hovrätten har således att utgå från MM:s utsaga om att han inte har erlagt någon betalning till Magdalena, om inte utredningen i övrigt motbevisar hans uppgifter. Av den telefonavlyssning som åklagaren har åberopat i målet framgår att MM i det första telefonsamtalet med Magdalena den 21 december 2012 kl. 16.33 inledningsvis frågar henne om hon talar svenska eller engelska. Han berättar därefter för henne att han inte kommer från Göteborg, att han har fått hennes telefonnummer från internet samt uppger att han behöver henne kl. 18. Magdalena svarar att hon kan träffas men att hon inte har något ställe där de kan ses. MM och Magdalena kommer därefter överens om att de ska träffas i MM:s bil. I ett senare telefonsamtal samma dag kl. 18.54 bestämmer MM och Magdalena möte i Bellevue och Magdalena uppger att hon bär en röd jacka. I det sista inspelade telefonsamtalet några minuter senare berättar MM för Magdalena att han har en svart Audi och dirigerar henne till sin bil. Enligt hovrättens mening talar innehållet i ovan nämnda telefonsamtal med styrka för att MM och Magdalena inte har haft en sådan relation som MM har beskrivit. Av samtalen framgår att MM inte visste om Magdalena talade svenska eller engelska samt att Magdalena saknade kännedom om att MM inte kom från Göteborg. MM:s uppgifter om att de dessförinnan haft regelbunden kontakt med varandra under en viss tid och han då bl.a. har lovat att ordna henne ett jobb, framstår därför inte som trovärdiga. Därtill kommer följande. Av polisens spanings-PM i ett ärende om grovt koppleri och Johanna Hendix uppgifter, som hovrätten saknar anledning att ifrågasätta, framgår att polisen på kvällen den 21 december 2012

mellan kl. 18.10 och 18.56 har observerat en mörk Audi med samma registreringsnummer som MM:s bil på den plats där polisen bedrivit spaning för att bevaka ett eventuellt kommande sexköp. När en bulgarisk bil närmat sig platsen har den mörka Audin kört efter bilen till en parkeringsplats i Bellevue. Där har en kvinna i röd jacka lämnat den bulgariska bilen och satt sig i Audin. Audin har kl. 19.02 lämnat parkeringsplatsen och kört till ett mörkt, avskilt grönområde. Kl. 19.17 har Audin varit tillbaka på parkeringsplatsen och kvinnan har då lämnat Audin och gått tillbaka till den bulgariska bilen. Den korta tid som MM och Magdalena tillbringade tillsammans talar mot de uppgifter om deras möte som MM har lämnat. Sammantaget anser hovrätten att MM:s berättelse om hur han kom i kontakt med Magdalena, vilken relation de har haft och vad som utspelades i bilen genom åklagarens ovan nämnda bevisning är motbevisad. Vidare anser hovrätten att den av åklagaren återopade bevisningen i målet är av sådan styrka att det – även med beaktande av det ringa bevisvärdet av Magdalenas uppgifter vid polisförhöret – är bevisat att MM skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning på det sätt som anges i gärningsbeskrivningen. Åtalet är därför styrkt.

Hovrätten gjorde samma bedömning som tingsrätten i frågan om påföljd. Med hänsyn till MM:s ändrade ekonomiska förhållanden sattes dock dagsbotsbeloppet lägre.

Avgörande från Hovrätten för Västra Sverige, september 2014

I målet² yrkade åklagaren ansvar för koppleri, köp av sexuell tjänst och försök till köp av sexuell tjänst. I målet förekom åtta tilltalade, Två av de tilltalade, AM och GV, åtalades för koppleri. Resterande tilltalade, sex stycken, åtalades för köp av sexuell tjänst, varav en även åtalades för försök till köp av sexuell tjänst.

Åklagaren yrkade ansvar för koppleri enligt följande.

² Hovrätten för Västra Sveriges dom den 9 september 2014 i mål nr B 1085-14 (Värmlands tingsrätts dom den 11 december 2013 i mål nr B 4790-13).

Åtalspunkt 1

AM har under tidsperioden den 1 januari 2009 till och med den 24 oktober 2013 på Club Afrodite på V-gatan i Karlstad främjat att kvinna A haft tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.

Främjandet har bland annat bestått i att AM i lokalen där kvinna A utfört sexuella tjänster har agerat vakt, skött in- och utsläpp, tagit betalt för inträde och skött telefonkontakter med köpare.

Åtalspunkt 2

AM har, utöver vad som framgår under åtalspunkten 1, tillsammans och i samförstånd med GV, under perioden den 1 januari 2009 till och med hösten 2013 på Club Afrodite på V-gatan i Karlstad främjat att i vart fall kvinna B och C haft tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.

Främjandet har bland annat bestått i att AM i lokalen där kvinnorna utfört sexuella tjänster har agerat vakt, skött in- och utsläpp, tagit betalt för inträde och skött telefonkontakter med sexköpare samt att GV hållit bordell, upplåtit lokal åt kvinnorna där de utfört sexuella tjänster och bokat sexköpare åt kvinnorna.

När det gällde åtalen för köp av sexuell tjänst avsåg dessa tre fall där det påstods köp vid ett tillfälle, ett fall där köp påstods vid fyra tillfällen samt även ett försök till köp av sexuell tjänst, ett fall där köp påstods vid ett stort antal tillfällen samt ett fall där köp påstods vid i vart fall två tillfällen. Samtliga köp påstods ha skett av kvinna A, B eller C.

Såväl AM som GV förnekade de gärningar som lagts dem till last. Fem av de sex åtalade för köp av sexuell tjänst, inklusive försök av sexuell tjänst, erkände de gärningar som lagts dem till last. Endast en person, MC, som åtalats för att ha köpt sexuella tjänster vid ett tillfälle, förnekade gärningen i denna del.

GV, tilltalad under åtalspunkten 2, är samma person som kvinna A.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade inledningsvis, beträffande åtalen för kopp-leri, att det var styrkt att det pågått prostitution på Club Afrodite. Tingsrätten konstaterade vidare att såväl kvinna A som kvinnorna B och C sålt sex och att sex sålts till ett antal personer varje helg. Likaså fann tingsrätten det utrett att AM och GV känt till kvin-

norna B:s och C:s försäljning av sexuella tjänster samt att såväl AM som GV främjat prostitutionen, dock att GV inte kunde anses främjat sin egen prostitution. Gärningarna ansågs ha utförts tillsammans och i samförstånd. Tingsrätten dömde således såväl AM som GV för koppleri till fängelse tio månader.

När det gällde åtalen för köp av sexuell tjänst fann tingsrätten samtliga åtal styrkta. Beträffande påföljden för dessa anförde *tingsrätten*, efter att ha redogjort för förarbeten och praxis till aktuellt brott och efter att ha konstaterat att straffvärdet vid ett brott där det saknas försvårande och förmildrande omständigheter var 50 dagsböter, i huvudsak följande. Övriga tilltalade ska dömas för köp av sexuell tjänst i allt från ett fall till många fall. I ett fall ska dessutom dömas för ett försöksbrott. MC döms för ett fall av köp av sexuell tjänst. Åklagaren har hävdats att det finns försvårande omständigheter som ska beaktas vid bestämmandet av straffvärdet. De försvårande omständigheterna är enligt åklagaren att prostitutionen är organiserad, bl.a. på det sättet att det finns en kundtelefon. Åklagaren har därför yrkat att MC döms till 70 dagsböter. Tingsrätten konstaterar att det inte finns sådana försvårande omständigheter som nämns i lagens förarbeten, såsom att den som utfört tjänsten har befunnit sig i en särskilt utsatt situation eller att hon har blivit utsatt för en förnedrande behandling. Den organisering av verksamheten som tingsrätten pekat på medför i detta fall inte straffvärdet ska sättas högre än vid ett "normalbrott". MC ska därför dömas till 50 dagsböter. EL döms för ett fall av köp av sexuell tjänst. Det har i hans fall inte framkommit några försvårande omständigheter. Hans försvarare har däremot hävdats att det finns förmildrande omständigheter och hänvisat till EL:s psykiska funktionshinder. Som förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande (29 kap. 3 § första stycket 2 brottsbalken). Tingsrätten konstaterar att EL har ett psykiskt funktionshinder. Han har dock förstått sitt handlande och bl.a. varit medveten om att det varit olagligt. Hans brott har inte skett i en för honom plötslig situation, utan han har haft tid att överväga sitt handlande. Inget har framkommit om att EL haft nedsatt för-

måga att kontrollera sitt handlande. Det finns därför inte förmildrande omständigheter av betydelse vid bedömningen av straffvärdet. EL ska dömas till 50 dagsböter. KGL döms för fyra fall av köp av sexuell tjänst samt ett fall av försök till köp av sexuell tjänst. Åklagaren har med samma resonemang som för MC påstått att det finns försvårande omständigheter. Enligt åklagaren ska KGL dömas till 150 dagsböter. Tingsrätten finner inte heller i KGL:s fall att det finns försvårande omständigheter som gör att normalstraffet ska frångås. Han döms dock för flera brott. Detta medför att han ska dömas till 120 dagsböter. KO döms för köp av sexuell tjänst i ett stort antal fall. Det går inte att precisera hur många brott han har begått. Som vägledning vid bedömning av straffet får användas hans egna uppgifter att han köpt sex varannan eller var tredje vecka. Hans brottslighet har skett i en sådan omfattning att påföljden inte kan stanna vid böter. Han ska dömas till villkorlig dom i förening med 50 dagsböter. MF döms för två fall av köp av sexuell tjänst. Åklagaren har med samma resonemang som för MC påstått att det finns försvårande omständigheter. Enligt åklagaren ska MF dömas till 100 dagsböter. Tingsrätten finner inte heller i MF:s fall att det finns försvårande omständigheter som gör att normalstraffet ska frångås. Han döms dock för två brott. Detta medför att han ska dömas till 70 dagsböter. BM döms för ett fall av köp av sexuell tjänst. Det har inte framkommit några försvårande eller förmildrande omständigheter. Han ska därför dömas till 50 dagsböter.

Hovrättens bedömning

Tingsrättens dom överklagades endast av AM, som i tingsrätten dömdes för koppleri. Åklagaren överklagade endast anslutningsvis.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom i denna del utan några ändringar.

Avgörande från Hovrätten för Västra Sverige, december 2015

I målet³ yrkades ansvar för koppleri, misshandel, köp av sexuell tjänst och försök till köp av sexuell tjänst. I målet förekom sex tilltalade och en målsägande. OG åtalades för misshandel, köp av sexuella tjänster vid flertalet tillfällen och försök till köp av sexuell tjänst. AA åtalades för köp av sexuell tjänst. BO åtalades för koppleri. GA, JL och J-OW åtalades för köp av sexuell tjänst.

Åklagaren yrkade ansvar för misshandel, köp av sexuell tjänst och försök till köp av sexuell tjänst enligt följande.

Åtalspunkt 1

OG har under natten till den 21 oktober 2014 i hennes bostad i Lödöse misshandlat målsäganden genom att knuffa ned henne på sängen, lägga sig ovanpå henne, hålla sin armbåge mot hennes hals så andnöd uppstod och slå henne i ansiktet med öppen hand. Av misshandeln uppstod smärta, ömhet och rädsla.

Åtalspunkt 2

OG har under perioden 9 januari–20 oktober 2014, huvudsakligen i Lödöse, ett antal gånger skaffat sig tillfälliga sexuella tjänster, samlag, mot ersättning, av målsäganden. Betalningen har bestått i att han kört henne för att hon skulle köpa narkotika, betalat hennes räkningar men även överlämnat eller ställt i utsikt kontant betalning.

Han har därvid köpt sexuella tjänster av henne vid i vart fall sju tillfällen, 2014-02-27, 2014-03-19, 2014-03-29, 2014-04-22, 2014-05-28, 2014-06-02 samt försökt köpa sex av henne vid i vart fall ytterligare två tillfällen, 2014-01-09 och 2014-06-03–04.

Gärningarna är att bedöma särskilt allvarliga då OG utnyttjat målsägandens säregna personlighetsdrag och svårighet att värja sig och kört henne för att understödja hennes bruk av narkotika.

OG förnekade gärningarna.

Åklagaren yrkade därutöver ansvar för köp av sexuell tjänst enligt följande.

³ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 21 december 2015 i mål nr B 2768-15 (Göteborgs tingsrätts deldom den 17 april 2015 i mål nr B 483-15).

AA och en till har båda mellan den 11–12 januari 2014, båda på Drakblommegatan och dessutom på Norra Gubberogatan, i Göteborg, skaffat sig tillfälliga sexuella förbindelser med samma kvinna under förutsatt kontant betalning.

Gärningarna är att bedöma som särskilt allvarliga enär de skett genom att utnyttja målsägandens utsatta, svaga och skyddslösa ställning och i vart fall i vad avser händelsen på Norra Gubberogatan under förhållanden där hon inte haft verklig möjlighet att avvisa kontakten.

AA förnekade gärningen.

Åklagaren yrkade vidare ansvar för koppleri enligt följande.

BA har i Partille och Göteborg främjat att målsäganden haft tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning med andra enligt nedan.

Han har den 26 februari 2014 kört henne från hennes bostad i Partille till ett personalrum på en arbetsplats på Långavallsgatan i Göteborg för att hon där skulle ha tillfälliga sexuella förbindelser mot förutsatt ersättning med ett antal män som befann sig där, vilket också skedde. Han har vid tillfället låtit anteckna hennes telefonnummer på en lapp som placerats och därefter legat kvar i lokalen fram till i vart fall 21 augusti 2014 och upplyst männen som vistades där att de skulle kunna ringa henne för ytterligare sexuella förbindelser mot ersättning, vilket också skett.

BA förnekade gärningen.

Slutligen yrkade åklagaren ansvar för köp av sexuell tjänst enligt följande.

Den 26 februari 2014 har JL, GA och J-OW i personalrummet till en arbetsplats på Långavallsgatan i Göteborg var och en efter tur, haft tillfällig sexuell förbindelse med målsäganden mot förutsatt kontant betalning.

Efter händelserna betalade GA 900 kr för sig och JL, medan J-OW betalade för sig.

Därefter har GA och en annan medarbetare från arbetsplatsen vid i vart fall ett tillfälle före 1 april 2014 låtit hämta målsäganden i hennes bostad och kört henne till arbetsplatsen på Långavallsgatan i Göteborg där de två och ytterligare en medarbetare haft en praktiskt taget samtidig tillfällig sexuell förbindelse med henne i en husvagn under tvångsliknande former mot förutsatt kontant betalning.

Gärningarna är att bedöma som särskilt allvarliga då de inträffat under omständigheter där målsäganden befunnit sig i särskilt utsatt och skyddslös ställning och utan möjlighet att påverka situationen och riktat sig mot en särskilt svag person.

GA, JL och J-OW förnekade gärningarna.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade inledningsvis att målsäganden har diagnoserna Aspergers och ADHD och att hon lider av posttraumatiskt stressyndrom sedan barndomen. Åklagaren hade anfört att detta medförde att målsäganden kunde ha svårt att värja sig och säga ifrån.

I fråga om åtalet mot OG för köp av sexuell tjänst och försök till köp av sexuell tjänst fann tingsrätten följande utrett. OG:s uppgift att han och målsäganden var ett par motbevisas av annan utredning och det står klart att samlagen skett mot ersättning på det sätt åklagaren påstått. Vidare är det helt klarlagt att OG; som känt och umgåtts med målsäganden en längre tid, känt till målsägandens särregna personlighetsdrag och de effekter dessa har på henne. Målsäganden har därvid uppgett att OG passat på att ha sex med henne när hennes autism brutit ut. Det är också klarlagt att OG kört målsäganden för att understödja hennes bruk av narkotika. Gärningarna ska därför bedömas som särskilt allvarliga.

Tingsrätten fann även åtalet mot OG för misshandel styrkt och uttalade att gärningen inte skulle bedömas som ringa.

Påföljden för OG bestämdes till villkorlig dom med samhällstjänst. Om fängelse valts som påföljd skulle fängelsestraffets längd bestämts till tre månader.

I fråga om åtalet mot AA för köp av sexuell tjänst konstaterade tingsrätten följande. AA har förnekat att han skulle haft sex med målsäganden i en lägenhet på Norra Gubberogatan. Målsäganden har uppgett att AA försökte ha sex med henne men att hon inte vet om han lyckades. Av dessa omständigheter kan det inte anses visat att AA haft sex med målsäganden i en lägenhet på Norra Gubberogatan. AA har förnekat att samlaget i lägenheten på Drakblommegatan skulle ha skett mot betalning. Målsäganden å sin sida har berättat att de i förväg kom överens om att hon skulle få betalt med 800 kr och att hon fick det av AA:s kamrat dagen efter samt att betalningen gällde för båda. Av utredningen i målet är bevisat att

AA skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse med målsäganden under förutsatt kontant betalning den 11–12 januari 2014 på Drakblommegatan. Däremot kan det inte anses bevisat att AA uppfattat målsägandens ställning som utsatt, svag eller skyddslös. Gärningen ska därför inte bedömas som särskilt allvarlig av de skäl åklagaren anført. Gärningen är alltså styrkt endast i denna omfattning.

Påföljden för AA bestämdes till 50 dagsböter.

Avseende åtalet mot GA, JL och J-OW för köp av sexuell tjänst konstaterade tingsrätten följande. BO träffade målsäganden för första gången 2009. Efter en tid bröts kontakten. I början av 2014 återupptog de kontakten genom att målsäganden kontaktade honom genom Facebook. Vid ett tillfälle hämtade BO henne och tog med henne till hans arbetsplats på Långavallsgatan där det bland annat finns baracker med personalrum. I en barack fanns en säng som användes vid övernattningar. I denna säng hade flera män sex med målsäganden efter varandra. GA har medgett att han haft sex med henne där. J-OW har medgett att han lagt sig i sängen tillsammans med henne där hon låg naken och att han smekt henne vid könet och bröstet men att han inte gjort något mer. Åklagaren har påstått att även JL hade sex med henne, vilket han förnekat. BO lämnade målsäganden där och åkte hem under kvällen. Hon övernattade i sängen och fick skjuts hem av J-OW morgonen efter. Tingsrätten fann att det av utredningen var utrett att GA, JL och J-OW hade haft sex med målsäganden mot betalning den 26 februari 2014, på sätt åklagaren påstått. Däremot fann tingsrätten åtalet mot GA i enlighet med tredje stycket i gärningsbeskrivningen, dvs. gärningen den 1 april 2014, inte styrkt.

När det så slutligen gäller åklagarens påstående i fjärde stycket om att gärningarna ska bedömas som särskilt allvarliga beaktade tingsrätten följande. Det är ostridigt att målsäganden har diagnoserna Aspergers och ADHD samt att hon lider av posttraumatiskt stressyndrom sedan barndomen. Åklagaren har anført att detta medför att målsäganden kan ha svårt att värja sig och säga ifrån. De uppgifter målsäganden lämnat ger fog för påståendet. Det gäller exempelvis hennes berättelse om hur hon följde med någon av de okända männen in i baracken, att hon på någons förslag lade sig i sängen för att vila och att det sedan ”kom någon och började klä av henne kläderna”, varefter någon sa att han var kåt och ville knulla, vilket han fick göra. Situationen har varit sådan den aktuella kvällen att målsägan-

den lämnades ensam med flera okända män i en barack där hon fick tillbringa natten. Hon hade en ögoninfektion som gjorde att hon var känslig för ljus. Männerna har turats om att ha sex med henne efter varandra. Det framstår knappast som att hon haft någon större kontroll över händelsen, vilket inte kan ha undgått de män som hade sex med henne. Det går inte att dra någon annan slutsats av detta än att hon befunnit sig i en särskilt utsatt och skyddslös ställning. Gärningarna är därför att bedöma som särskilt allvarliga.

Påföljden för GA, JL och J-OW bestämdes till villkorlig dom och 50 dagsböter.

I fråga om åtalet mot BO för koppleri fann tingsrätten det bevisat att BO medvetet främjat att målsäganden haft tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, genom att han kört henne från bostaden till ett personalrum på arbetsplatsen på Långvallsgatan för att hon där skulle ha tillfälliga sexuella förbindelser mot förutsatt ersättning med ett antal män som befann sig där, vilket också skedde. Däremot har det inte framkommit med säkerhet att BO skulle ha varit den som skrev den lapp med målsägandens telefonnummer som funnits i baracken eller att han skulle upplyst männen om att de kunde ringa henne för ytterligare sexuella förbindelser mot ersättning. BO dömdes för koppleri och påföljden bestämdes till skyddstillsyn med samhällstjänst. Det alternativa straffet bestämdes till fängelse tre månader.

Hovrättens bedömning

GA, JL och J-OW överklagade tingsrättens dom och yrkade att åtalet för köp av sexuell tjänst skulle ogillas, i andra hand yrkade de strafflindring. BO yrkade att åtalet för koppleri skulle ogillas.

Åklagaren och målsäganden yrkade anslutningsvis att GA skulle dömas även för köp av sexuell tjänst enligt tredje stycket i gärningsbeskrivningen samt att påföljderna för samtliga tilltalade skulle skärpas.

Hovrätten konstaterade följande. Målsäganden har gett ett trovärdigt intryck. Det finns inget som tyder på att hon medvetet skulle lämnat felaktiga uppgifter. Hennes berättelse framstår som återhållssam och inte något talar för att hon haft anledning att beljuga någon av de tilltalade. Men tanke på att det gått lång tid sedan händelserna och då målsäganden varit osäker på vissa delar av

händelseförloppet anser hovrätten dock att hennes berättelse måste värderas med viss försiktighet. Hennes berättelse kan därför läggas till grund för bedömningen endast i de delar där den får stöd av övrig utredning.

Målsäganden har uppgett att såväl GA som JL och J-OW hade sex med henne under kvällen. Dock kan hon inte minnas vem av dem som var först. GA har medgett att han hade sex med målsäganden och uppgett att det var han som var först. Genom vad som sålunda framkommit är det utrett att GA hade sex med målsäganden den aktuella kvällen.

När det gäller JL så har han förnekat kännedom om händelsen. Som tingsrätten antecknat i sin dom har såväl målsäganden som J-OW berättat att JL hade sex med henne. Vidare har GA uppgett dels att han mötte JL ute på gården efter det att han själv hade haft sex med målsägande, dels att JL var med och samlade ihop pengar till målsäganden efteråt. Också den omständigheten att JL:s telefonnummer har återfunnits i målsägandens telefon samt att det av den skriftliga bevisningen har framkommit att JL efter händelsen haft flera telefonkontakter med målsäganden ger stöd åt gärningspåståendet. I enlighet med tingsrätten anser hovrätten därför att det är bevisat att även JL haft sex med målsäganden den aktuella kvällen.

Inte heller när det gäller J-OW gör hovrätten någon annan bedömning än tingsrätten. Liksom tingsrätten anser hovrätten att målsägandens uppgifter får sådant stöd av den övriga utredningen att det är bevisat att J-OW haft sex med målsäganden den aktuella kvällen.

Även när det gäller frågan om GA, JL och J-OW varit medvetna om att det varit fråga om sex mot betalning anser hovrätten, på sätt tingsrätten angett, att det är klarlagt att samtliga tre från början varit medvetna om det.

Målsägandens uppgifter om att hon utfört sex mot betalning på Långavallagatan vid ytterligare ett tillfälle, i tiden före den 1 april 2014, sammantagna med uppgiften om att GA:s telefon ringt upp målsägandens telefon den 22 mars talar för att GA gjort sig skyldig till köp av sexuell tjänst vid ytterligare ett tillfälle. Dock anser hovrätten, liksom tingsrätten, att den initiala osäkerhet som målsäganden uttryckt kring om det verkligen var GA som hade sex med henne i husvagnen gör att åtalet i denna del ska ogillas.

När det gäller åtalet för koppleri mot BO gör hovrätten samma bedömningar som tingsrätten. Det är alltså bevisat att BO på sätt åklagaren påstått medvetet främjat att målsäganden haft tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Däremot har det inte framkommit något som visar att BO skulle ha varit den som skrev lappen med målsägandens telefonnummer eller att BO skulle ha upplyst männen om att de kunde ringa målsäganden för ytterligare sexuella förbindelser mot ersättning. Åtalet i den delen ska alltså ogillas.

Liksom tingsrätten anser hovrätten att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt och skyddslös ställning och utan möjlighet att påverka situationen. De omständigheterna talar i skärpande riktning vid bestämmandet av straffvärdet och innebär att påföljden för köp av sexuell tjänst inte kan stanna vid böter. GA, JL och J-OW är tidigare ostraffade. Varken straffvärdet eller gärningens art är sådant att det är oundgängligen påkallat med ett fängelsestraff. Påföljden ska därför, som tingsrätten funnit, bestämmas till villkorlig dom och böter.

Även när det gäller påföljden för BO instämmer hovrätten i tingsrättens bedömning.

1.2 Tingsrätterna

Avgörande från Göteborgs tingsrätt, maj 2012

I målet⁴ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle. HA förnekade gärningen.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade följande. Björn Petersson är polisinspektör och han arbetade den aktuella kvällen i Rosenlundsområdet mot försäljning av sexuella tjänster. Det finns ingen anledning att ifrågasätta hans uppgifter. Han har gett ett trovärdigt intryck och han har ingen anledning att beskylla HA för något brott denne inte begått. Björn Petersson har berättat att han sett hur en för honom känd prostituerad kvinna gick iväg med HA och gav honom oralsex samt att hon sedan blottade sitt underliv mot HA. När poliserna

⁴ Göteborgs tingsrätts dom den 9 maj 2012 i mål nr B 755-12.

sedan ingrep uppgav hon att hon fått 500 kr av HA för att ha samlag med honom. Hon visade även pengarna för Björn Petersson. Enligt tingsrättens mening är det helt uppenbart vad som skedde och vad HA höll på med, nämligen att han köpt sig en tillfällig sexuell förbindelse. Åtalet är därmed styrkt och HA ska dömas för köp av sexuell tjänst.

Tingsrätten bestämde påföljden till 50 dagsböter.

Avgörande från Nacka tingsrätt, maj 2012

I målet⁵ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst alternativt försök till köp av sexuell tjänst i ett fall. BR förnekade gärningen.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten fann det utrett att BR och HCC träffades i Stockholms city, vid Hötorgets tunnelbanestation. De började samtala och beslutade sig för att ta sällskap hem till BR. De drack några glas vin tillsammans hemma hos BR. BR ville efter ett tag att HCC skulle lämna hans lägenhet men då hon vägrade ringde han polisen. Vittnet CE var en av de poliser som kom till platsen. Tingsrätten fann att CE på ett trovärdigt sätt berättat om händelsen och hans uppgifter bedömdes som tillförlitliga. CE uppgav att BR vid det aktuella tillfället berättat att han hade betalat HCC 2 500 kr för att hon skulle ha sex med honom och för att hon sedan skulle spendera natten där. Även HCC uppgav att hon och BR hade kommit överens om att hon, mot en ersättning om 2 500 kr, skulle ha sex med BR och sedan spendera natten där. Hon har vidare uppgett att de, innan polisen kom till platsen, utfört oralsex på varandra. Eftersom hon sedan vägrade att genomföra samlag utan kondom, kom de inte att genomföra ett samlag. Tingsrätten fann ingen anledning att ifrågasätta hennes uppgifter och bedömde även dem som tillförlitliga. De vann stöd av vad CE berättat och lades därför till grund för bedömningen. Genom dessa uppgifter fann tingsrätten det visat att BR betalat HCC för att de skulle ha sex med varandra och att de dessutom haft oralsex. Brottet ansågs fullbordat i och med att

⁵ Nacka tingsrätts dom den 30 maj 2012 i mål nr B 2637-12.

sexuella handlingar som omfattas av bestämmelsen om köp av sexuell tjänst har utförts. Åtalet befanns därmed styrkt och BR dömdes för fullbordat brott av köp av sexuell tjänst. Tingsrätten angav att aktuell gärning fick anses vara ett typiskt fall av brottet köp av sexuell tjänst. Några försvårande eller förmildrande omständigheter som var ägnade att påverka bedömningen av straffvärdet förelåg därför enligt tingsrätten inte.

BR ådömdes 50 dagsböter.

Avgörande från Göteborgs tingsrätt, april 2013

I målet⁶ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle. NA förnekade gärningen.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade följande. NA har medgett att han varit på platsen och tagit upp kvinnan i sin bil men förnekat att han haft sexuellt umgänge med henne mot betalning. Enligt NA har den för honom okända kvinnan helt plötsligt hoppat in i hans bil för att få skjuts in till stan. Tingsrätten anser att detta är något märkligt. Kvinnan har sedan föreslagit att de ska ha sex men NA har tackat nej. Att de strax efter detta stannat på en parkering bakom Folkets hus finner tingsrätten då ännu märkligare. Sammantaget anser tingsrätten att NA:s berättelse, under rådande omständigheter, är så osannolik att den kan lämnas utan avseende. JA:s berättelser grundar sig på direkta iakttagelser av händelsen samt på de uppgifter som kvinnan lämnat i polisförhör i direkt anslutning till händelsen. Det har inte framkommit någon omständighet som ger anledning att ifrågasätta tilltron till de uppgifter som JA har lämnat. Hans berättelse ska därför läggas till grund för tingsrättens bedömning. Genom JA:s vittnesmål finner tingsrätten det därför bevisat att NA betalat kvinnan för oralsex. NA ska dömas för köp av sexuell tjänst i enlighet med åklagarens gärningsbeskrivning.

Tingsrätten bestämde påföljden för NA till 50 dagsböter.

⁶ Göteborgs tingsrätts dom den 9 april 2013 i mål nr B 2933-13.

Avgörande från Göteborgs tingsrätt, april 2013

I målet⁷ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst vid två tillfällen. BB erkände köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade följande. BB har under förundersökningen erkänt köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle den 28 december 2012. Han har bestritt ansvar för köp av sexuell tjänst vid det tillfälle som enligt åtalet ska ha ägt rum i november eller december månad år 2012. Åklagaren har åberopat viss skriftlig bevisning. BB:s erkännande stöds av den övriga utredningen. Han ska därför dömas för köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle. Vad beträffar det andra tillfället har åklagaren inte motbevisat BB:s uppgifter. Åtalet ska därför ogillas i denna del.

Tingsrätten bestämde påföljden till 50 dagsböter.

Avgörande från Göteborgs tingsrätt, april 2013

I målet⁸ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle. MA erkände gärningen.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade följande. MA har erkänt gärningen. Erkännandet stöds av den övriga utredningen. Tingsrätten finner därmed att gärningen är bevisad. Den ska bedömas som åklagaren har gjort.

Tingsrätten bestämde påföljden till 50 dagsböter.

⁷ Göteborgs tingsrätts dom den 12 april 2013 i mål nr B 3606-13.

⁸ Göteborgs tingsrätts dom den 12 april 2013 i mål nr B 3612-13.

Avgörande från Malmö tingsrätt, augusti 2013

I målet⁹ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle. JL erkände under huvudförhandlingen köp av sexuell tjänst.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten fann åtalet styrkt och påföljden bestämdes till 50 dagsböter.

Avgörande från Göteborgs tingsrätt, januari 2014

I målet¹⁰ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle. GK förnekade gärningen.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade följande. Redan av GK:s uppgifter framgår att han erbjudits oralsex av en prostituerad kvinna vid den tid och plats som åtalet rör och att han i samband med det gett henne 500 kr. Genom Linda Olofssons vittnesmål, som det saknas anledning att ifrågasätta, och hans egna uppgifter är det utrett att GK:s penis var blottad med en kondom påförd när polisgripandet skedde. Omständigheterna visar att en sådan sexuell handling påbörjats som avses i bestämmelsen om köp av sexuell tjänst. GK har berättat att han kontinuerligt gett pengar till kvinnan för att hjälpa henne. De uppgifter som han lämnat om deras relation innebär inte en sådan stadigvarande förbindelse motsvarande äktenskap, samboförhållande eller liknande att han kan undgå ansvar för brott. GK har kontinuerligt försett henne med pengar och överlämnat pengar i samband med att den sexuella handlingen utfördes. Förhållandena är sådana att han måste ha insett att hon inte skulle ha haft oralsex med honom utan betalning. Därmed är det ställt utom rimligt tvivel att GK skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning.

⁹ Malmö tingsrätts dom den 19 augusti 2013 i mål nr B 5628-13.

¹⁰ Göteborgs tingsrätts dom den 10 januari 2014 i mål nr B 13176-13. Prövningstillstånd beviljades inte i hovrätten (se Hovrätten för Västra Sveriges beslut den 5 mars 2014 i mål nr B 1568-14).

Gärningen är således bevisad. Den ska bedömas som åklagaren har gjort.

Påföljden bestämdes i enlighet med straffvärdet till 50 dagsböter.

Avgörande från Malmö tingsrätt, januari 2014

I målet¹¹ yrkades ansvar för köp av sexuell tjänst vid ett tillfälle, GT förnekade brott.

Domen är slutlig dom i målet. Deldom i målet meddelades av Hovrätten över Skåne och Blekinge den 5 mars 2014. I deldomen, redovisad ovan under rubriken människohandel, dömdes TK för bl.a. människohandel beträffande målsägande A. Målsägande A är målsägande även i aktuell dom.

Tingsrätten fann vid en samlad bedömning att GT:s berättelse framstod som en osammanhängande efterhandskonstruktion som det inte gick att fästa någon vikt vid. Enligt tingsrätten var det i stället utrett att GT skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse i enlighet med åtalet. GT dömdes således för köp av sexuell tjänst till 50 dagsböter.

Avgörande från Värmlands tingsrätt, september 2014

I målet¹² yrkades ansvar för MJ för köp av sexuell tjänst under påståendet att MJ uppsåtligen vid i vart fall tio tillfällen under tiden 1 mars–14 december 2013 i Karlstad och i Grebbestad skaffat sig tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning. MJ förnekade att han vid något tillfälle skaffat sig tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning.

¹¹ Malmö tingsrätts mål den 30 januari 2014 i mål nr B 2361-13.

¹² Värmlands tingsrätts dom den 19 september 2014 i mål nr B 1494-14. Målet överklagades av den tilltalade till Hovrätten för Västra Sverige men överklagandet återkallades och målet skrevs av (Hovrätten för Västra Sveriges beslut den 10 mars 2015 i mål nr B 4620-14).

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten, som fann att de båda vittnena A och B trovärdiga och tillförlitliga, fann det genom vittnesmålen och utredningen i övrigt styrkt att MJ köpt sexuella tjänster av A vid i vart fall tio tillfällen i enlighet med åtalet.

I frågan om påföljd uttalade *tingsrätten* i huvudsak följande. MJ är inte tidigare dömd. Vad gäller frågan om påföljd kan vägledning hämtas ur Högsta Domstolens avgörande från den 9 juli 2001, refererat i NJA 2001 s. 527. I målet hade en man i sin bil mot betalning låtit en prostituerad utföra oralsex åt honom. HD fann att det var fråga om ett typiskt fall av brottet köp av sexuell tjänst. Det ansågs inte föreligga några särskilda förmildrande eller försvårande omständigheter som varit ägnade att påverka bedömningen av gärningens straffvärde. HD hänvisade till hovrättens domskäl i målet och fastställde i likhet med hovrätten påföljden till 50 dagsböter. Av hovrättens domskäl kan följande överväganden återges. Enligt 29 kap. 1 § brottsbalken ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska särskilt beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft. Vid införandet av nämnda lagrum (prop. 1987/88:120 s. 80) anfördes att ett av syftena med att inte göra någon uttömmande uppräknings av faktorer av betydelse för straffvärdebedömningen var att ge utrymme för domstolarna att ta hänsyn även till andra omständigheter. En sådan faktor som särskilt nämndes var allmänpreventiva överväganden. Några riktlinjer för fall i vilka allmänpreventiva skäl kan motivera ett höjt straffvärde gavs inte. Det framstår dock som klart att möjligheten bör användas restriktivt. I förarbetena till lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster (prop. 1997/98:55) – ett brott som nu inlagts i 6 kap. BrB – framhålls att prostitutionen medför allvarliga skador för både de enskilda och samhället, att det omkring de prostituerade i regel förekommer en omfattande kriminalitet av olika slag, t.ex. narkotikahandel, koppleriverksamhet och misshandel, samt att de prostituerade i allmänhet har en mycket svår social situation. På grund härav anses det vara en viktig samhällsangelägenhet

att prostitutionen bekämpas. I propositionen anförs vidare att genom införandet av ett förbud mot köp av sexuella tjänster markeras samhällets inställning i frågan, samtidigt som ett förbud även förutses kunna effektivisera arbetet med bekämpning av prostitutionen och dess skadeverkningar. I propositionen uttalas också – i fråga om de svårigheter som kan förutses när det gäller kontrollen av efterlevnaden av förbudet – att redan kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster och den risk för att hamna i en polisutredning som detta innebär, torde vara tillräckligt avskräckande för att ett förbud ska få effekt. I fråga om straffvärdet för köp av sexuell tjänst har i förarbetena till lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster (prop. 1997/98:55 s. 137) endast uttalats att brottet i normalfallet bör anses ha ett lägre straffvärde än brottet förförelse av ungdom i 6 kap. 10 § brottsbalken. Där har också anförts att det bör vara möjligt att inom straffskalans ram ta vederbörlig hänsyn till t.ex. offrets ålder och andra omständigheter av betydelse för påföljden. I övrigt har i förarbetena inte närmare angetts vilka omständigheter som i det enskilda fallet bör påverka straffmätningen. Hovrätten uttalade vidare att variationerna från straffvärdessynpunkt vid brott av förevarande slag i allmänhet torde vara tämligen begränsade. Straffet bör därför bli detsamma i de flesta fall av brott mot lagen. Utrymme bör dock finnas att i vissa speciella situationer, då omständigheterna kan betraktas som förmildrande eller försvårande, döma till ett mildare eller strängare straff än det normala. Även vid flerbrottslighet och vid återfall i samma brott måste naturligtvis straffmätningen kunna nyanseras. Som framhållits i förarbetena torde redan kriminaliseringen som sådan av köp av sexuella tjänster ha en avskräckande effekt på ett stort antal presumtiva köpare av sådana tjänster. Mot bakgrund härav fann hovrätten att det inte förelåg förutsättningar för att vid straffvärdebedömningen ta hänsyn till – utöver de i 29 kap. 1 § BrB angivna faktorerna – allmänpreventiva överväganden. Vid straffvärdebedömningen ska däremot, som tidigare angetts, beaktas vilken skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Vidare fann hovrätten att det vid denna bedömning är av betydelse vilket intresse man avsett att skydda genom lagstiftningen. Det ligger i det aktuella brottets natur att det föreligger samtycke från den som säljer den sexuella tjänsten. Det finns således inte någon enskild person som är behörig att lämna samtycke med ansvarsbefriande verkan för gärningsmannen. Det anförda leder till slutsatsen att

brottet närmast är att se som ett brott mot allmän ordning. Att brottet inte kan anses vara att betrakta som ett brott mot person talar emot att vid straffvärdebedömningen beakta förhållanden som är hänförliga till den prostituerades situation i det enskilda fallet. Inte minst gäller detta då det i allmänhet skulle innebära betydande svårigheter att förebringa utredning härom i varje enskilt mål. För att sådana förhållanden skulle kunna beaktas vid straffvärdebedömningen skulle därutöver krävas att det i varje särskilt fall blir utrett att gärningsmannen haft insikt i den prostituerades sociala situation, dvs. att det finns subjektiv täckning för vad som objektivt är styrkt i målet. Inte heller finns skäl att vid straffvärdesbedömningen ta i beaktande omständigheter hänförliga till hur kontrollen av efterlevnaden av förbudet utförs. Med anledning av att förarbeten och praxis pekar i riktning mot en återhållsam straffmätning – bl.a. eftersom lagföringen i sig anses medföra den allmänpreventiva effekt som lagstiftningen syftar till – ska påföljden bestämmas till 100 dagsböter.

Avgörande från Stockholms tingsrätt, september 2014

I målet¹³ yrkades ansvar mot MA och MM för grovt koppleri. Åtalet omfattade påstående om grovt koppleri avseende i vart fall fyra målsägande under cirka ett års tid. Såvitt framgått har samtliga målsägande sålt sexuella tjänster frivilligt. De båda tilltalade erkände att de bedrivit koppleriverksamhet under viss tid men gjorde gällande att brottsligheten inte varit grov. De förnekade otillbörligt ekonomiskt utnyttjande och medgav främjande av prostitutionsverksamhet.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten dömde de tilltalade för grovt koppleri, mot bakgrund av att verksamheten varit organiserad och omsatt betydande belopp. Påföljden bestämdes till fängelse 2 år.

¹³ Stockholms tingsrätts dom den 26 september 2014 i mål nr B 5652-14.

I målet yrkades därutöver ansvar för köp av sexuell tjänst. Åtalet omfattade sex personer som var och en påstods ha köpt sex vid vardera ett tillfälle av någon av målsägandena A–D.

Tingsrätten fann inte åtalet styrkt beträffande tre av männen varför åtalet ogillades beträffande dessa. De övriga tre männen hade erkänt gärningen. Tingsrätten fann att erkännandena stöddes av utredningen och fann åtalet i dessa delar styrkta. Påföljden, beträffande alla tre männen, bestämdes till 50 dagsböter.

2 Köp av sexuell handling av barn

2.1 Hovrätterna

Avgörande från Svea hovrätt, mars 2008

I målet¹⁴ väckte åklagaren talan mot TK för bl.a. köp av sexuell handling av barn mot en målsägande vid ett tillfälle. TK bestred ansvar.

Tingsrätten fann åtalet för köp av sexuell handling av barn, liksom två fall av olovligt anskaffande av alkoholdrycker, styrkt. Beträffande påföljden konstaterade tingsrätten följande. När det gäller köp av sexuell handling av barn ingår i straffskalan såväl böter, som fängelse i högst två år. Den angivna strafflatituden ger utrymme för att handlingar som alla bedöms ligga inom det straffbara området för brottet av lagstiftaren ansetts kunna ha ett mycket varierande straffvärde, från böter till ett tämligen långt fängelsestraff. Det nu aktuella brottet har begåtts av en man som är betydligt äldre än målsäganden. Detta torde vara normalfallet och typiskt för de handlingar som lagstiftaren sökt att straffbelägga. TK har emellertid en utvecklingsstörning som gör att den faktiska skillnaden i ålder mellan honom och målsäganden inte alls är så stor som den framstår på papperet. TK:s utvecklingsstörning kan tingsrätten inte bortse från när tingsrätten har att bedöma allvaret och straffvärdet i hans handlande. TK svarar självklart för sina handlingar men i förståndshänseende är han närmast att betrakta som en tonåring. TK:s handlande mot målsäganden har, utöver att det varit

¹⁴ Svea hovrätts dom den 14 mars 2008 i mål nr B 8918-06 (Stockholms tingsrätts dom den 18 oktober 2006 i mål nr B 1070-06).

taffligt och inte särskilt trevligt, i sig inte innefattat några andra moment som, utöver det faktum att målsäganden företagit och fått tåla handlingar av sexuell natur mot ersättning, inverkar förhöjande på straffvärdet. Inga skändliga eller direkt kränkande moment har förekommit. Tingsrätten finner mot bakgrund av det anförda att det svårligen går att definiera nu aktuell gärning som särskilt farlig eller kränkande. Gärningen utgör inte typiskt sett ett sådant brott vars art utgör en presumtion för att bestämma påföljden till fängelse. Tingsrätten finner i stället att aktuellt brott hör hemma i den nedre delen av straffskalan som lagstiftaren synes ha ansett föreligga där böter är en tillräckligt ingripande påföljd. Tingsrätten finner således att nu aktuellt brott, köp av sexuell handling, kan sonas med ett bötesstraff.

Tingsrätten dömde TK för köp av sexuell handling av barn och två fall av olovligt anskaffande av alkoholdrycker till dagsböter 150 å 180 kr.

Hovrättens bedömning

Tingsrättens dom överklagades av samtliga parter. Åklagaren yrkade att hovrätten skulle bestämma påföljden till fängelse. TK yrkade att åtalet för köp av sexuell handling skulle ogillas eller att bötesstraffet i vart fall skulle sättas ned.

Hovrätten fann, i likhet med tingsrätten, åtalet styrkt. Beträffande påföljden anförde hovrätten följande. I förevarande fall var målsäganden 15 år och TK skulle fylla 31 år. De sexuella handlingarna var avancerade; TK förmådde målsäganden att suga på och smeka hans penis, att tåla att han själv stack in fingrar i hennes underliv och anus samt genomförde han ett vaginalt samlag med henne. I samband med detta fick han målsäganden att säga att hon var hans "kåta lilla slyna". Enligt hovrättens mening uppgår straffvärdet till åtminstone ett par månaders fängelse. Även när det gäller val av påföljd för köp av sexuell handling av barn saknas vägledande motivuttalande och rättsfall. Bestämmelsen är föranledd av att det finns ett behov av ett särskilt straffrättsligt skydd för barn och ungdomar mot att utnyttjas för köp av sexuella tjänster samt syftar till att skydda barn från att dras in i prostitution (prop. 2004/05:45 s. 91 och 147). Det angivna syftet talar för att det ofta finns anledning att överväga ett fängelsestraff för sådan brottslighet. Det aktu-

ella brottets karaktär talar enligt hovrättens mening för att påföljden i detta fall bör bestämmas till fängelse, om inte omständigheter hänförliga till TK:s person med viss styrka talar för ett annat påföljdsalternativ. I fråga om TK:s personliga förhållanden har av det läkarintyg som inhämtats i målet framkommit bl.a. att TK kan ha ett autistiskt syndrom, att det kan finnas ett visst intellektuellt handikapp samt att han klarar sig bra i socialt hänseende och att han har en fast anställning som fungerar bra. I läkarintyget föreslås att han döms till skyddstillsyn med föreskrift om psykiatriskt stöd. Även Kriminalvården har föreslagit skyddstillsyn. Enligt hovrättens mening utgör dessa, tämligen särpräglade, förhållanden tillräckliga skäl att frångå ett fängelsestraff och i stället välja en sådan nyss nämnd frivårdspåföljd. Med hänsyn till att brottet köp av sexuella handlingar av barn, i enlighet med vad som har redogjorts för ovan, bör betraktas som ett sådant brott vars art talar för ett fängelsestraff, ska skyddstillsynen förenas med böter.

Hovrätten ändrade således tingsrättens dom på så sätt att påföljden bestämdes till skyddstillsyn med föreskrift att genomgå den psykiatriska behandling som Kriminalvården i samråd med läkare fann nödvändig, och – med tillämpning av 28 kap. 2 § brottsbalken – dagsböter 150 å 180 kr.

Avgörande från Hovrätten för Nedre Norrland, april 2012

I målet¹⁵ yrkade åklagaren ansvar för köp av sexuell handling av barn. Brotten skulle ha begåtts mot fyra olika målsägande (Målsägande A; Målsägande B, Målsäganden C; Målsägande D). Beträffande Målsägande B yrkades ansvar även för köp av sexuell tjänst. ALK förnekade samtliga gärningar. Han medgav att han träffat målsägandena enstaka gånger men att det inte förekommit några sexuella handlingar. Han förklarade att han inte gett målsägandena hasch eller alkohol. Han uppgav vidare att målsäganden uppgett att de varit 18 år.

¹⁵ Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 18 april 2012 i mål nr B 1048-11 (Gävle tingsrätts dom den 30 september 2011 i nr mål B 339-11).

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten, som fann att målsägandenas berättelser kunde läggas till grund för prövningen, fann samtliga gärningar styrkta. Tingsrätten fann vidare att ALK haft skälig anledning att anta att målsägandena var under 18 år. Åtalen för köp av sexuell handling av barn bifölls, liksom åtalet för ett senare inträffat köp av sexuell tjänst av Målsägande B, som då hunnit fylla 18 år.

Mot bakgrund av brottens art och straffvärde fann tingsrätten att fängelse skulle väljas som påföljd. Något som påverkade straffvärdet fanns enligt tingsrätten inte. Straffets längd bestämdes till fängelse ett år.

Hovrättens bedömning

ALK överklagade tingsrättens dom och yrkade, såvitt är aktuellt här, att hovrätten skulle ogilla åtalen. I andra hand yrkades att påföljden skulle bestämmas till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan eller i vart fall att fängelsestraffets längd sätts ned. Åklagaren yrkade straffskärpning.

Hovrätten gjorde ingen annan bedömning än tingsrätten i fråga om skuld och rubricering varför tingsrättens dom fastställdes i dessa delar. Vid påföljdsbestämningen beaktade hovrätten att ALK vid ett stort antal tillfällen under flera års tid förmått fyra målsägande till sexuella handlingar med honom, att gärningarna bestått i fullbordade orala, vaginala och anala samlag, att ersättningen bestått företrädesvis av hasch och alkohol, vilket de haft svårt att skaffa på annat sätt, och inte vid något tillfälle i kontanter, att målsäganden vid samtliga tillfällen utom ett varit under 18 år och att målsägandena vid flera tillfällen fått röka hasch innan de sexuella handlingarna. Utifrån angivna omständigheter fann hovrätten att straffvärdet kunde bestämmas till fängelse ett år och sex månader.

Mot bakgrund av det höga straffvärdet och brottens art och med hänsyn till att behandlingsplanen inte kunde anses tillräckligt ingripande, bestämdes påföljden till fängelse ett år och sex månader.

Avgörande från Hovrätten för Nedre Norrland, april 2012

I målet¹⁶ yrkade åklagaren ansvar för köp av sexuell handling av barn och utnyttjande av barn för sexuell posering (åtalspunkten 1). Ansvar yrkades även för sexuellt ofredande (åtalspunkten 2). I målet förekom två målsägande. Den tilltalade hade, beträffande åtalspunkten 1 medgivit de faktiska omständigheterna men förnekat brott.

Tingsrättens bedömning

I den del målet rörde åtalspunkten 1, fann tingsrätten följande utrett. Flickan A, som vid aktuell tidpunkt var 15 år, träffade NEV sommaren 2009. De började prata och hade även kontakt via SMS, varvid de skickade bilder till varandra. De träffades även i NEV:s bil och hemma hos flickan A. Det har tagits bilder bl.a. när de träffats. Totalt har 1 224 bilder av flickan hittats hos NEV. Vissa av dessa bilder är bilder där flickan A är påklädd och andra är bilder där hon poserar naken eller penetrationsbilder. NEV har gett flickan A alkohol, cigaretter, underkläder, kläder och pengar till kontantkort till mobiltelefon m.m. Flickan A har skickat bilder via mobiltelefon till NEV som även han skickat bilder till flickan. Kontakten upphörde någon gång i februari–mars 2010.

Tingsrätten konstaterade följande. Flickan A:s berättelse stämmer i stort med de uppgifter NEV lämnat, även om han uppger att de träffats vid färre antal tillfällen än Flickan A uppgett. NEV kände till att hon var 15 år. Dessutom finns bilderna som föreställer flickan A och även NEV. Både Flickan A och NEV har uppgett att syftet med deras träffar var att NEV skulle ta foton av Flickan A där hon var halvklädd eller utan kläder och där NEV utförde sexuella handlingar med henne. Det framgår att hon har fått bl.a. underkläder av NEV och att han då velat ha bilder av henne när hon hade dessa underkläder på sig. Det framstår som klart att gåvorna från NEV till Flickan A är direkt kopplade till möjligheten att få fotografera henne i olika situationer av sexuell natur eller att hon själv ska skicka sådana bilder till NEV.

¹⁶ Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 13 september 2012 i mål B 544-12 (Ångermanlands tingsrätts dom den 19 april 2012 i mål B 680-10).

Vid en samlad bedömning av samtliga omständigheter fann tingsrätten att de uppgifter som lämnats och stödbevisningen, främst bilderna, tillsammans var tillräckligt för att åtalet, i åtalspunkten 1, skulle anses styrkt. NEV fälldes också till ansvar för sexuellt ofredande (åtalspunkten 2).

Tingsrätten anförde beträffande påföljden att köp av sexuell handling av barn och utnyttjande av barn för sexuellposering är brott av sådan art att påföljden normalt ska bestämmas till fängelse men att det i vissa fall kan finnas utrymme för en icke-frihetsberövande påföljd. Mot bakgrund av att Flickan A var 15 år och NEV 62 år vid tidpunkten för händelserna, att gärningarna pågått under drygt ett halvt år, att det varit fråga om ett flertal sexuella handlingar om än inget fullbordat samlag och att det handlat om ett stort antal bilder bedömde tingsrätten det samlade straffvärdet (inklusive sexuellt ofredande) till fängelse 10 månader. Mot bakgrund av vad som framkommit om gärningarna, den förhållandevis långa period under vilket det pågått, mängden bilder och att NEV kontaktat Flickan B, som han visste kände flickan A, sedan händelserna kring Flickan A lett till polisutredning, fann tingsrätten att annan påföljd än fängelse inte kunde komma i fråga.

Straffvärdet för den sammanlagda brottsligheten bestämdes till 10 månader. Mot bakgrund av den förhållandevis långa tid som förflutit sedan brotten begicks, vilket inte kunde läggas NEV till last, bestämdes straffmättningsvärdet till fängelse 8 månader.

Hovrättens bedömning

Avgörandet överklagades endast såvitt avsåg påföljden. NEV yrkade i hovrätten att påföljden skulle bestämmas till villkorlig dom och samhällstjänst eller i vart fall att fängelsestraffet skulle sättas ned. Åklagaren yrkade att fängelsestraffet skulle skärpas.

Hovrätten konstaterade att omständigheterna i fallet när det gällde brotten utnyttjande av barn för sexuell posering och köp av sexuell handling av barn inte var av sådan art att de ensamma kunde medföra att brotten ansågs utgöra artbrott. Vid bedömningen av straffvärdet ansåg hovrätten att detta kunde bestämmas till fängelse 6 månader. Hovrätten konstaterade att det rört sig om ett mycket stort antal bilder och filmer med avancerade sexuella handlingar samt att ersättningen hade bestått i bl.a. alkohol och cigaretter, som

flickan inte lagligt kunde få tag på. Angivna omständigheter ansågs höja straffvärdet. När det gällde köpen av sexuella handlingar särskilt uttalade hovrätten att det förhållandet att flickan mådde dåligt vid tidpunkten för händelserna, vilket NEV i viss mån utnyttjat, höjde straffvärdet för dessa gärningar. Hovrätten fann inte skäl att sänka straffvärdet utan dömde ut fängelse 6 månader.

Avgörande från Hovrätten för Västra Sverige, juni 2013

I målet¹⁷ yrkade åklagaren ansvar för köp av sexuell handling av barn vid ett tillfälle mot en målsägande. PB förnekade gärningen. Han har inte överlämnat några kontanter och något samlag har inte heller ägt rum.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten fann varken målsägande E eller vittnet W vara trovärdiga. Inte heller fann tingsrätten att den av PB lämnade förklaringen om att han endast önskade betala för resesällskap så otroligt att den kunde lämnas utan avseende. Slutligen fann tingsrätten det inte visat att samlag förekommit. Åtalet ogillades således i tingsrätten.

Två av tingsrättens ledamöter var skiljaktiga och angav följande. Vittnet K har, såvitt framkommit, inte något intresse av att belägga PB med skuld. Hon har gett ett trovärdigt intryck och genom hennes berättelse finner vi det utrett att PB på hotellet i Göteborg, innan målsägande E och vittnet W anlände, för K särskilt framhållit att han och hans två gäster skulle dela säng och att det därför inte behövdes någon extrasäng i deras hotellrum. Även målsäganden E och vittnet W har gett trovärdiga intryck. De har bägge berättat på ett rättfram och sakligt sätt utan att verka vilja överdriva. Det är också deras berättelser som får stöd i K:s berättelse. Vi finner det inte sannolikt att PB skulle betala resor inom Sverige, hotell i Göteborg samt två charterresor All inclusive till Kanarieöarna för två främmande underåriga flickor enbart för att få resesällskap. Vi

¹⁷ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 20 juni 2013 i mål nr B 1980-13 (Göteborgs tingsrätts dom den 18 februari 2013 i mål nr B 4355-12).

finner däremot såväl målsägande E som vittnet W vara så trovärdiga att deras berättelser motbevisar PB:s uppgifter. Vi finner det genom målsägande E:s och vittnet W:s uppgifter styrkt såväl att samlag med målsägande E förekommit som att målsägande E härför utlovats och erhållit 4 000 kr. Målsägande E var vid övernattningen i Göteborg endast 15 år gammal, vilket faktum PB tillstått att han hade kännedom om. Vi finner det därmed styrkt att PB gjort sig skyldig till köp av sexuell handling av barn i enlighet med åklagarens påstående. Vad gäller påföljdsvalet är fråga om brott mot en skyddslagstiftning med syfte att skydda barn från att lockas in i prostitution. Skäl talar därför för att, när fråga är om samlag som köpts av ett barn som endast är 15 år, bestämma påföljden till fängelse. PB förekommer inte i belastningsregistret på något sätt som har betydelse i detta mål. Det saknas skäl befara att PB kommer att återfalla i brott och då han godkänt att utföra samhällstjänst föreligger särskilda skäl för en villkorlig dom i förening med samhällstjänst. Påföljden bestäms till villkorlig dom i förening med samhällstjänst 50 timmar. För det fall fängelse i stället hade valts som påföljd hade fängelsestraffets längd bestämts till en månad.

Hovrättens bedömning

Avgörandet överklagades av åklagaren och målsägande som yrkade att hovrätten skulle döma PB för köp av sexuell handling av barn till en månads fängelse.

Hovrätten anslöt sig i fråga om skuld till de bedömningar och överväganden som framgår av den skiljaktiga meningen i tingsrätten. PB dömdes därför för köp av sexuell handling av barn. Hovrätten ifrågasatte om inte straffvärdet för brottet var högre än en månads fängelse men då åklagaren begränsat sitt yrkande till en månads fängelse avstod hovrätten från att pröva om straffvärdet var högre än så.

Hovrätten anslöt sig därmed även i fråga om påföljd till den bedömning som framgår av den skiljaktiga meningen och påföljden bestämdes således till villkorlig dom i förening med samhällstjänst 50 timmar.

Avgörande från Svea hovrätt, juni 2014

I målet¹⁸ yrkades ansvar för köp av sexuell handling av barn för tre personer, CH, ES och HA. Samtliga gärningar gällde samma målsägande, Målsägande A. Beträffande HA yrkades i målet även ansvar för barnpornografibrott, ringa brott.

Åtalet avseende CH avsåg två olika tillfällen mot samma målsägande (åtalspunkt 1 och 2). CH påstods ha förmått målsäganden, som var 16 år vid tillfället, att mot kontant betalning företa eller tåla sexuella handlingar bestående i vaginalt och oralt samlag. CH har vidare förmått målsäganden, som var 16 år vid tillfället, att mot kontant betalning företa eller tåla sexuella handlingar bestående i oralt samlag. CH förnekade gärningarna.

Åtalet avseende ES avsåg ett tillfälle (åtalspunkt 3). ES påstods ha förmått målsäganden, som var 16 år vid tillfället, att mot kontant betalning företa eller tåla sexuella handlingar bestående i vaginalt och analt samlag. ES förnekade gärningen.

Åtalet avseende HA avsåg ett tillfälle (åtalspunkt 4). HA påstods ha förmått målsäganden, som var 16 år vid tillfället, att mot kontant betalning företa eller tåla sexuella handlingar bestående i vaginalt samlag. HA förnekade gärningen.

Tingsrättens bedömning

När det gäller åtalet mot CH fann tingsrätten det utrett att CH och målsäganden haft kontakt med varandra bl.a. via SMS. Målsäganden har på frågor berättat att hon inte varit hemma hos CH den 8 augusti 2011 men att hon den dagen eller kvällen kan ha träffat en man vid T-centralen som hon sedan haft sex med i en bil. Hon har vidare berättat att hon den 9 augusti 2011 inte haft sex med någon samt att hon inte känner igen CH. Med hänsyn till de uppgifter som målsäganden lämnade ansåg tingsrätten det inte tillförlitligen utrett att CH köpt sex av henne varför åtalet ogillades.

Beträffande åtalet mot ES fann tingsrätten det utrett att ES och målsäganden haft kontakt med varandra via internet och att hon i sin anteckningsbok skrivit in ett möte i U-stad. Även det telefon-

¹⁸ Svea hovrätts dom den 3 juni 2014 i mål nr B 787-14 (Stockholms tingsrätts dom den 23 december 2013 i mål nr B 12448-11).

nummer som antecknats kan enligt åklagaren knytas till ES. Målsäganden har berättat att mötet blev av och att de hade sex med varandra i hans lägenhet samt att hon är säker på att hon känner igen ES. På grund härav och då det mot bakgrund av hennes utseende och allmänna utveckling kan hållas för visst att ES måste ha förstått att målsäganden var under 18 år biföll tingsrätten åtalet. Påföljden för ES bestämdes till villkorlig dom med samhällstjänst 75 timmar. ES hade visserligen tidigare dömts för köp av sexuell handling av barn men då brottet begåtts närmare sju år tidigare fann tingsrätten att påföljden trots detta kunde bestämmas till villkorlig dom med samhällstjänst.

När det gäller åtalet mot HA fann tingsrätten det utrett att HA den aktuella dagen tagit in på Clarion Hotel Sign och att han och målsäganden tidigare haft kontakt med varandra via nätet. Målsäganden har i sin anteckningsbok skrivit in hans och hotellets namn samt telefonnummer och beloppet 2 000 kr. Enligt tingsrättens mening kan denna anteckning inte förklaras på annat sätt än att HA avtalat om att ha sex mot betalning med målsäganden. Målsäganden minns också händelsen och att det var HA hon träffade och hade sex med. På de skäl som tingsrätten anfört under föregående åtalpunkt måste HA förstått att målsäganden var under 18 år. Tingsrätten biföll således åtalet för köp av sexuell handling av barn. Åtalet avseende barnpornografibrott, ringa brott, ogillades. Tingsrätten bestämde påföljden till villkorlig dom och samhällstjänst 75 timmar. Hade fängelse i stället valts som påföljd skulle fängelse två månader ha dömts ut.

Hovrättens bedömning

ES och HA överklagade tingsrättens dom och yrkade bl.a. att hovrätten skulle ogilla åtalet.

Beträffande åtalet avseende ES konstaterade hovrätten följande. I likhet med tingsrätten finner hovrätten det utrett att ES och målsäganden haft kontakt med varandra via internet i tiden före den dag då den åtalade gärningen ska ha inträffat. Det är även ostridigt att målsäganden i sin almanacka under den 20 juli 2011 har antecknat klockslaget 19.00, U-stad, 3 500 kr och ett mobiltelefonnummer. Hovrätten konstaterade vidare att målsäganden gett ett trovärdigt intryck och att vad hon berättat vinner stöd av den

skriftliga bevisningen. Hovrätten fann det utrett att målsäganden haft såväl vaginalt som analt sex med ES mot betalning. Med anledning av målsägandens utseende ansåg hovrätten att ES haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 18 år.

Hovrätten fastställde således tingsrättens dom i frågan om skuld. Hovrätten gjorde ingen annan bedömning än tingsrätten när det gällde vilken påföljd som skulle väljas för ES.

Beträffande åtalet avseende HA konstaterade hovrätten följande. Hovrätten konstaterar liksom tingsrätten att det är klarlagt att målsäganden haft kontakt med HA på internet. Det är även ostridigt att målsäganden i sin almanacka under den 30 juni 2011 antecknat "HA, 2000, Clarion Sign" och ett mobiltelefonnummer som HA bekräftat tillhör honom. HA även bekräftat att han den aktuella dagen bodde på hotell Clarion Sign. Även här fann hovrätten målsäganden trovärdig och att hennes berättelse vann stöd av den skriftliga bevisningen. Även hovrätten fann det därmed utrett att målsäganden haft vaginalt samlag mot betalning med HA. Med anledning av målsägandens utseende ansåg hovrätten att HA haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 18 år.

Hovrätten fastställde således tingsrättens dom i frågan om skuld även beträffande HA. Hovrätten gjorde ingen annan bedömning än tingsrätten när det gällde vilken påföljd som skulle väljas för HA.

2.2 Tingsrätterna

Avgörande från Malmö tingsrätt, juni 2010

I målet¹⁹ yrkades ansvar för köp av sexuell handling av barn och barnpornografibrott. Såvitt avser köp av sexuell handling av barn påstods den tilltalade vid ett tillfälle ha förmått målsäganden att genomföra dels oralsex, dels ett samlag mot ersättning. DCC erkände gärningen såvitt avsåg åtalet för köp av sexuell handling av barn. Han förnekade barnpornografibrott.

¹⁹ Malmö tingsrätts dom den 23 juni 2010 i mål nr B 3281-09.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten fann åtalet styrkt genom DCC:s erkännande och den övriga utredningen i målet. Gärningen bedömdes som köp av sexuell handling av barn. Tingsrätten fann även åtalet för barnpornografi styrkt.

Beträffande påföljden uttalade *tingsrätten* i huvudsak följande. I förevarande fall var målsäganden 15 år och DCC skulle fylla 36 år. Det sexuella umgänget ägde rum i hans bostad i Malmö i ett område som hon inte kände till och genomfördes efter det att hon kontaktades och utsattes för påtryckningar från hans sida. Vidare uppträdde DCC maskerad på ett sätt som innebar att målsäganden inte vid något tillfälle såg hans ansikte, vilket hon uppgett att hon uppfattade som skrämmande. Vad gäller det sexuella umgänget kan vidare anmärkas att det rörde sig om oskyddat samlag och att DCC var klart drivande. Slutligen filmades hela förloppet från det att målsäganden kom in i lägenheten tills det att hon lämnade den. Enligt rättens mening innebär omständigheterna vid brottets utförande och innehavet av barnpornografin att straffvärdet uppgår till fyra månaders fängelse. Vid den bedömningen ska särskilt beaktas att målsäganden beträffande brottet i 6 kap. 9 § BrB befunnit sig i en mycket utsatt situation och att hon själv uppgett att hon var rädd. När det gäller val av påföljd vad avser köp av sexuell handling av barn saknas vägledande motivuttalande och rättsfall från Högsta domstolen. I lagförarbetena har det dock konstaterats att bestämmelsen är föranledd av att det finns ett behov av ett särskilt straffrättsligt skydd för barn och ungdomar mot att utnyttjas för köp av sexuella tjänster samt syftar till att skydda barn från att dras in i prostitution. Enligt det ovan nämnda avgörandet från Svea hovrätt²⁰ talar det angivna syftet för att det ofta finns anledning att överväga ett fängelsestraff för sådan brottslighet. Det aktuella brottets karaktär talar enligt Svea hovrätts mening för att påföljden bör bestämmas till fängelse, om inte omständigheter hänförliga till den tilltalades person med viss styrka talar för ett annat påföljdsalternativ. Enligt avgörandet är således köp av sexuell handling av barn att anse som ett artbrott. I fråga om DCC:s personliga förhållanden har det inte framkommit någon omständighet som talar för en

²⁰ RH 2008:79.

annan påföljd än fängelse. Påföljden ska därför med hänsyn till brottets art bestämmas till fängelse i fyra månader.

Avgörande från Ystads tingsrätt, maj 2011

I målet²¹ yrkade åklagaren ansvar för ASL för köp av sexuell handling av barn. I målet förekom två olika målsägande (åtalspunkten 1 – Sekretess A; åtalspunkten 2 – Sekretess E). Ansvar yrkades även för överträdelse av besöksförbud och misshandel. ASL erkände köp av sexuell handling vid 10 till 15 tillfällen av Sekretess A. Han bestred dock att köp förekommit redan år 2007. ALS förnekade köp av sexuell handling av Sekretess E.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten fann det styrkt att kontakten mellan Sekretess A och ASL i vart fall inleddes under sensommaren 2007. Tingsrätten fann åtalet styrkt beträffande båda målsägandena. Tingsrätten fann det uppenbart att drivkraften för de båda målsägandena att acceptera sexuell umgänge med ASL har varit att erhålla utbyte i form av pengar eller andra saker. Det var också klarlagt att ASL medvetet använt sig av gåvor i olika former som ersättning för att målsägandena skulle ha sex med honom. ASL hade också varit fullt medveten om de båda målsägandenas ålder. Beträffande Sekretess A fann tingsrätten att det varit fråga om köp i vart fall vid 15 tillfällen. Beträffande Sekretess E fann tingsrätten köp styrkt vid åtminstone 10 tillfällen. Beträffande Sekretess E bedömdes viss del av gärningarna som köp av sexuell tjänst då Sekretess E fyllt 18 år under hösten 2007.

ASL dömdes för köp av sexuell handling av barn i 25 fall, köp av sexuell tjänst i fem fall och överträdelse av besöksförbud i två fall. Åtalet för misshandel ogillades. Brottslighetens samlade straffvärde bestämdes till fängelse 1 år 4 månader. Vid bedömningen av straffvärdet tog tingsrätten hänsyn till att ASL varit betydligt äldre än målsägandena, ASL var över 50 år och målsägandena var mellan 15

²¹ Ystads tingsrätts dom den 20 maj 2011 i mål nr B 2857-09. Målet överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge men avskrevs pga. återkallelse av överklagandet (se Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut den 24 oktober 2011 i mål nr B 1742-11).

och 17 år samt 17 år, att det vid varje tillfälle varit fråga om avancerade sexuella handlingar, i flertalet fall såväl anala som orala samlag. Även andra sexuella handlingar förekom. Tingsrätten ansåg att omfattningen av brottsligheten talade för ett närmast systematiskt utnyttjande av personer under 18 år. ASL ansågs också ha känt till att de båda målsägandena befunnit sig i ett särskilt utsatt känslotillstånd samt i en svår social situation. Enligt tingsrätten talade såväl art som straffvärde för att ASL skulle dömas till fängelse. Mot bakgrund dock av ASL:s hälsotillstånd (påtagliga psykiska besvär) bestämdes påföljden till skyddstillsyn med föreskrift samt därtill fängelse tre månader.

Avgörande från Göteborgs tingsrätt, februari 2012

I målet²² yrkade åklagaren ansvar för köp av sexuell handling av barn mot en målsägande vid ett tillfälle innebärande såväl oralt som vaginalt samlag. MS förnekade brott.

Tingsrättens bedömning

Genom förhören med målsäganden (Sekretess A) och vittnet framkom bl.a. att de båda flickorna, vid tidpunkten för den åtalade gärningen var 15 respektive 16 år gamla, att de hade kommit att lära MS på det sättet att de av honom kunnat köpa cigaretter i den affär som flickorna trodde var hans. Under hösten 2010 behövde Sekretess A pengar för bl.a. klädinköp. Hon frågade då MS om hon kunde få pengar av honom. MS kom att överföra pengar. Senare samma år behövde Sekretess A ånyo mer pengar än vad hon själv hade tillgång till. Hon tog då åter kontakt med MS. Han ställde sig inte helt avvisande till att åter tillmötesgå målsägandens önskemål om pengar, men den här andra gången ville han ha något i gengäld. Det blev då tal om sex, något som också kom att genomföras på det sätt och vid den tidpunkt som åklagaren påstått i sin gärningsbeskrivning. MS har uppgett, åtminstone antytt, att han trodde att båda flickorna var betydligt äldre än vad de rätteligen var. Han har sagt att han mycket väl kunde tänka sig att Sekretess A vid tillfället var 18 år

²² Göteborgs tingsrätts dom den 10 februari 2012 i mål nr B 1099-11.

fyllda. – Tingsrätten finner denna invändning vara av sådant slag att domstolen kan bortse från den. Målsäganden var vid tillfället nyligen fyllda 15 år och kan omöjligen ha gett intrycket av att ha varit 18 år fyllda. Vidare har det framkommit genom målsägandens och vittnets i det avseendet samstämmiga uppgifter att Sekretess A aldrig skulle ha haft sex med den snart 40-årige MS om inte den ekonomiska belöningen hägrat och att MS med nödvändighet måste ha förstått detta. Detta har emellertid inte hindrat honom från att agera som han bevisligen gjort. MS ska därför dömas för den åtalade gärningen vilken är att bedöma på det sätt åklagaren gjort. Det brott för vilket MS nu befunnits övertygad om är av sådan art och karaktär att påföljden lämpligen bör bestämmas till fängelse. Dock har MS, oaktat hans förnekande attityd, kommit till viss insikt och därvid redan påbörjat det program som Kriminalvården föreslagit att han ska genomgå.

Tingsrätten fann därför att påföljden för MS kunde bestämmas till skyddstillsyn med s.k. kontraktsvård, varvid alternativstraffet bestämdes till två månaders fängelse.

Avgörande från Södertörns tingsrätt, mars 2012

I målet²³ väckte åklagaren talan mot fem personer, JS, PE, OS, JL och HH, och yrkade ansvar för köp av sexuell handling av barn. Beträffande PE och HH gjorde åklagaren i andra hand gällande köp av sexuell tjänst. PE åtalades för två fall av köp av sexuell handling av barn, HH och OS för tre fall och JL och JS för ett fall vardera. Samtliga brott hade begåtts mot en och samma målsägande.

JL och OS erkände gärningarna. PE och HH vitsordade att de köpt sexuella tjänster av målsäganden på sätt åklagaren angett men förnekade köp av sexuell handling av barn och angav att de inte kände till att hon var yngre än 18 år. JS förnekade att det företagits någon sexuell handling på sätt åklagaren angivit den 9 mars 2011 men medgav att detta förekommit den 12 mars 2011 och den 22 mars 2011 men gjort gällande att det endast varit fråga om orala samlag. Även JS angav som skäl för sitt förnekande i de fall han medgivit att sexuella handlingar förekommit att han inte känt till att måls-

²³ Södertörns tingsrätts dom den 2 mars 2012 i mål nr B 14554-11.

äganden var under 18 år. PE, HH och JS underkastade sig ansvar för köp av sexuell tjänst.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten uttalade i huvudsak följande. JL:s och OS:s erkännanden vinner stöd av övrig utredning. Gärningarna är att bedöma som åklagaren angivit. JS, PE och HH har medgivit att de haft sexuella kontakter med målsäganden. JS har dock gjort gällande att varken vaginala eller orala samlag förekom vid det första tillfället och att det vid de följande tillfällena endast varit fråga om orala samlag. JS uppgifter skiljer sig här från vad målsäganden berättat. Det har inte framkommit något som ger vid handen att det finns anledning att betvivla de uppgifter som målsäganden lämnat. Å andra sidan finns inte någon annan utredning än hennes uppgifter och JS har varit mycket bestämd när han berättat om vad som förevarit. Vid angivna förhållanden finner tingsrätten att han inte mot sitt förnekande bör dömas för mer än han medgivit, vilket även det utgör brott i vart fall på det sätt åklagaren angivit i sin åtalsjustering. Frågan är då om JS, PE och HH haft uppsåt vad gäller målsägandens ålder. För ansvar för brottet köp av sexuell handling av barn är det enligt bestämmelsen i 6 kap 13 § BrB tillräckligt att den åtalade haft skälig anledning att anta att den andra personen, det vill säga den som sålt den sexuella tjänsten, inte uppnått 18 års ålder. Av de uppgifter som målsäganden lämnat och i de mailväxlingar och SMS-meddelanden som förekommit mellan henne och JS, PE och HH berörs hennes ålder direkt eller indirekt; i vart fall har det stått klart för var och en av dem att hon vid tiden för händelserna gick i gymnasiet. Detta finner tingsrätten gäller även för JS, som hävdade att den livsmedelsskola han angivit skulle vara en högskoleutbildning. Vid angivna förhållanden finner tingsrätten att envar av JS, PE och HH haft i vart fall skälig anledning att anta att målsäganden inte uppnått 18 års ålder. Även JS, PE och HH har därför enligt tingsrättens mening gjort sig skyldiga till köp av sexuell handling av barn.

När det gällde påföljderna uttalade tingsrätten i huvudsak följande. Straffskalan för köp av sexuell tjänst av barn innefattar böter eller fängelse upp till två år. Maximistraffet för köp av sexuell tjänst är fängelse ett år. Av förarbetena till bestämmelsen om köp av sexuell tjänst av barn (prop. 2004/05:45 s. 90 ff.) framgår att skill-

naderna i straffskalorna mellan dessa brott motiveras av att köp av sexuella tjänster av underåriga generellt sett har ett högre straffvärde än motsvarande handlingar som riktar sig mot vuxna personer. Av samma förarbeten framgår att frågan om att endast ha fängelse i straffskalan övervägts men avvisats eftersom bestämmelsen syftar till att omfatta gärningar för vilka ett minsta straff om fängelse 14 dagar kan tyckas för strängt. Som exempel på detta angavs att offret är nära 18 års ålder och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt. De sexuella handlingar som åtalen gäller har inte varit särskilt avancerade och det har inte förekommit några inslag av förnedring eller våld i samband med dessa handlingar. De har begåtts endast några månader innan målsäganden fyllt 18 år. Vid angivna förhållanden finner tingsrätten att det finns ett utrymme för att bestämma påföljderna till böter. För att markera att gärningarna är allvarigare än om det varit fråga om en kvinna över 18 år bör antalet dagsböter ligga högre än vad som motsvarar den praxis som utvecklats beträffande köp av sexuell tjänst. I de fall det varit fråga om mer än ett sammanträffande med målsäganden bör bötesstraffen sättas högre än i de fall där det endast förekommit ett sådant sammanträffande.

Tingsrätten ådömde således samtliga tilltalade dagsböter. PE ådömdes 100 dagsböter, HH 120 dagsböter, JL 80 dagsböter, JS 100 dagsböter och OS 80 dagsböter.

Avgörande från Attunda tingsrätt, november 2013

I målet²⁴ väckte åklagaren talan mot JK och yrkade ansvar för köp av sexuell handling av barn enligt följande.

JK har den 8 juni 2011 i närheten av K-backen i Sigtuna förmått målsägande A som inte fyllt 18 år att mot ersättning tåla en sexuell handling. Den sexuella handlingen har bestått i att JK genomfört samlag med målsägande A. JK hade skälig anledning att anta att målsägande A inte uppnått åldern 18 år.

JK erkände den del av gärningen som innefattade ansvar för köp av sexuell tjänst. Han förnekade att han hade skälig anledning att anta att målsägande A inte uppnått åldern 18 år.

²⁴ Attunda tingsrätts dom den 11 november 2013 i mål B 1239-12.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten fann det, genom målsägande A:s och JK:s uppgifter, klarlagt att JK genomfört ett samlag med målsägande A mot utlovande av ersättning. Tingsrätten fann det vidare utrett att målsägande A var drygt 17 år vid tidpunkten för gärningen. I frågan om JK hade skälig anledning att anta att målsägande A inte uppnått åldern 18 år uttalade *tingsrätten* följande. Målsägande A har berättat att hon under telefonsamtal och genom e-mail berättat för JK att hon var 15 år, dvs. att hon var yngre än hennes faktiska ålder. JK har förnekat att han fått den informationen. Det saknas annan utredning som ger stöd för målsägande A:s uppgift i denna del. Målsägande A har vidare berättat att JK när de träffades inför den åtalade gärningen givit uttryck för att hon verkat äldre än vad han förväntade sig. Även denna uppgift har förnekats av JK och det finns ingen annan utredning som ger stöd för målsägande A:s uppgift. Det kan därför inte anses styrkt att JK fått information från målsägande A att hon var 15 år eller att han ifrågasatt hennes ålder. Han har således på den grunden inte haft anledning att anta att målsägande A var under 18 år. Det är klarlagt att JK etablerat kontakt med målsägande A via sajten Adoos.se genom en annons som var kopplad till en e-postadress som innefattade ordet "hotsixteens". Det saknas närmare tillförlitlig utredning om vad som stod i annonsen vad gäller frågor som är relevanta för vad JK haft anledning att anta om målsägande A:s ålder. JK har berättat att på sajten får bara personer annonsera som är minst 18 år. Den uppgiften har bekräftats av målsägande A, som förklarat att kontrollen på sajten är begränsad till att annonsören ska bekräfta att man är minst 18 år. Målsägande A har förklarat att hon lämnat sådan bekräftelse. Enligt tingsrättens mening har JK inte kunnat vara säker på att det inte fanns någon under 18 år som annonserade på sajten. Att målsägande A skulle kunna vara under 18 stöds i viss mån av e-postadressen som kan leda tanken till en 16-åring som annonsör. Tingsrätten anser emellertid inte att endast namnet "hotsixteens" utgör tillräckliga skäl för att JK skulle ha skälig anledning att anta att målsägande A var under 18 år. I målet har redovisats utredning avseende två olika chattkonversationer som JK haft med två andra personer. Dessa chattkonversationer innehåller uppgifter som tingsrätten anser ger skälig anledning att anta dess två personer var flickor under 18 år.

Vilken ålder eller kön som dessa personer faktiskt har haft saknas det dock utredning om. Det finns heller inga uppgifter i den utredning som tyder på att JK haft för avsikt att köpa sexuella tjänster av dessa personer. Det finns vidare utredning om vilka e-postadresser som fanns sparade som kontakter i JK:s dator. Till övervägande del innehåller e-postadresserna feminina namn. I många fall finns det sifferuppgifter som det ligger nära till hands att anta att de avser ålder eller födelseår samt att man med ledning av det antagandet kan förmoda att det finns personer bakom aktuella kontaktuppgifter som är under 18 år. Utredningen rörande chattkonversionerna och e-postadresserna ger visst stöd för att JK sökt sig till kvinnor under 18 år. Han har emellertid förnekat att han har sådana preferenser. Med beaktande av den försiktighet och restriktivitet som bör präglade tillämpningen av aktuell bestämmelse anser tingsrätten att det inte med ledning av chattkonversationen eller e-postkontakterna kan dras någon för detta mål relevant slutsats om JK är mer eller minder dragen till kvinnor under 18 år. Mot den bakgrunden finner tingsrätten inte att utredningen i denna del kan läggas till grund för bedömningen att JK hade skälig anledning att anta att målsägande A inte uppnått åldern 18 år. En sammanvägd värdering av utredningen i dess helhet leder enligt tingsrättens uppfattning inte till annat resultat än vad som redovisats för varje del av utredningen. Tingsrätten finner således att det inte är styrkt att JK hade skälig anledning att anta att målsägande A inte uppnått åldern 18 år. JK ska därför dömas för köp av sexuell tjänst.

Tingsrätten dömde således JK för köp av sexuell tjänst. Med stöd av bestämmelserna i 34 kap. BrB förordnade tingsrätten ett tidigare bestämt fängelsestraff skulle avse även det aktuella brottet.

Avgörande från Kalmar tingsrätt, mars 2015

I målet²⁵ väckte åklagaren talan mot LJ för bl.a. köp av sexuell handling av barn vid ett flertal tillfällen mot tre målsäganden. I samtliga dessa fall yrkade åklagare alternativt ansvar för köp av sexuell tjänst. LJ förnekade att han gjort sig skyldig till brottet köp av sexuell handling av barn med hänvisning till att han inte visste om

²⁵ Kalmar tingsrätts dom den 18 mars 2015 i mål nr B 845-14.

att målsägandena var under 18 år. Han erkände att han i stället gjort sig skyldig till köp av sexuell tjänst.

Tingsrätten uttalade i huvudsak följande. Av LJ:s uppgifter och den övriga utredningen framgår till en början följande: Sekretess B, född 1998, fick i början av 2013 kontakt med LJ via webbplatsen ”Badoo”. Därefter träffades de till och från under den period som anges i gärningsbeskrivningen. Vid vissa träffar betalade LJ Sekretess B för sexuella handlingar. – Sekretess B och Sekretess A, född 1997, fick pengar av LJ för delta i en s.k. trekant med honom. Några veckor senare betalade LJ Sekretess A för sexuella handlingar. Båda dessa träffar ägde rum under den tid som anges i gärningsbeskrivningen. – Vid ett tillfälle, under den tid som åklagaren har angett, betalade LJ Sekretess B och Sekretess C, född 1998, för att delta i en trekant med honom. Det står vidare klart att LJ betalade Sekretess A och C pengar för de sexuella handlingarna. När det gäller Sekretess B har LJ anfört att de hade sex mot betalning tre till fyra gånger. Sekretess B har berättat att LJ troligen betalade för sex vid ungefär tio tillfällen. Frågan om hur många gånger som LJ köpte sexuella handlingar av Sekretess B är svårbedömd med hänsyn till att de två även umgicks utan att LJ betalade. Det går därför inte att säga exakt hur många gånger som LJ betalade Sekretess B för sexuella handlingar. Det rörde sig dock under alla förhållanden om tre till fyra (dvs. ett flertal) gånger under den tid som åtalet avser. Både LJ och Sekretess B har berättat att han betalade med pengar och att umgänget vid något eller några tillfällen ägde rum i utbyte mot cigaretter. Sammanfattningsvis är det bevisat att LJ köpte sexuella handlingar av Sekretess A–C i den omfattning och under de perioder som åklagaren har angett i åtalpunkterna 1, 4 och 5.

Beträffande LJ:s vetskap om hur gamla Sekretess A–C var när de träffade honom anförde *tingsrätten* i huvudsak följande. Det kan först konstateras att Sekretess B var 15–16 år under 2013–2014, att Sekretess A fyllde 17 år under 2014 och att Sekretess C fyllde 15 år under 2013. En huvudfråga i det här målet är om LJ visste om att Sekretess A–C var under 18 år när han köpte sexuella handlingar av dem. Som har anförts räcker det att *tingsrätten* kan slå fast att han hade skäligen anledning att anta att Sekretess A–C var under 18 år för att han ska kunna dömas. *Tingsrätten* har fått uppfattningen att LJ vid umgänget med Sekretess A–C inte fäste avgörande vikt vid om

Sekretess A–C hade fyllt 18 år. Som tingsrätten har uppfattat det hade han t.ex. inte avstått från kontakterna med Sekretess A även om han då hade trott att Sekretess A var 17 år. När det gäller Sekretess B konstaterar tingsrätten att det redan mot bakgrund av hur gammal Sekretess B ser ut att vara måste ha uppstått i alla fall ett visst tvivel hos LJ i fråga om Sekretess B hade fyllt 18 år. Vid förhöret i tingsrätten med Sekretess B har Sekretess B sagt att Sekretess B redan från början berättade om sin verkliga ålder i ett meddelande till LJ. Vid huvudförhandlingen har LJ inte bekräftat att han fick den uppgiften. Däremot har han i ett förhör under förundersökningen berättat bl.a. följande:

[...] LJ att han hade för sig att [Sekretess B] sagt att [Sekretess B] varit 15 eller 16 år i samband med att de träffades första gången. Senare hade han fått veta att [Sekretess B] varit 15 år. LJ uppgav att [Sekretess B] sagt olika saker, att [Sekretess B] var 18, att [Sekretess B] var 16 och att [Sekretess B] var 15. Egentligen visste han inte med säkerhet hur gammal [Sekretess B] var nu heller.

På en fråga hur gammal han trodde att [Sekretess B] var första gången de träffades och hade sex sade LJ i samma förhör: ”15 skulle jag tro, just då trodde jag nog att [Sekretess B] var 16, men sedan sade [Sekretess B] att [Sekretess B] var 15”

Ytterligare tecken som LJ kände till och som borde ha framstått som frågetecken om Sekretess B:s ålder var att han köpte cigaretter till Sekretess B och att Sekretess B bodde i ett familjehem. Tingsrätten konstaterar att det som Sekretess B har sagt om att LJ fick reda på Sekretess B:s ålder redan vid deras första möte bekräftas av LJ i det ovan redovisade förhöret. Även om Sekretess B på olika webbsidor angett att Sekretess B var 18 år och att Sekretess B verkar ha lämnat olika besked om sin ålder till LJ, måste det mot nu tecknad bakgrund konstateras att det redan från och med deras första träff fanns skälig anledning för LJ att anta att Sekretess B inte hade fyllt 18. Det innebär att LJ ska dömas för köp av sexuell handling av barn. När det gäller Sekretess A och C konstaterar tingsrätten att det med hänsyn till hur gamla Sekretess A och C ser ut att vara måste ha stått klart för LJ att det fanns en risk för att Sekretess A och C inte hade fyllt 18 år. LJ träffade Sekretess A och C genom Sekretess B. LJ måste således ha förstått att Sekretess A och C troligen var ungefär jämgamla med Sekretess B. Sekretess B har i tingsrätten sagt att LJ i samband med att träffarna arrangerades,

av Sekretess B fick reda på hur gamla Sekretess A och C var. Det kunde dock uttryckas ungefär som ”NN är lika gammal som jag är”. Sistnämnda uppgift från Sekretess B visar att LJ var intresserad av de inblandades ålder. Det kan dock, med hänsyn bl.a. till den långa tid som har gått, inte genom Sekretess B:s uppgift i tingsrätten anses bevisat att LJ faktiskt fick ett meddelande om Sekretess A:s och C:s ålder inför att han träffade dem första gången. I ett förhör under förundersökningen har LJ sagt bl.a. följande om Sekretess A:

[...] trodde LJ att [Sekretess A] var 17–18 år gammal. LJ hade inte frågat [Sekretess A] rätt ut men han hade spontant fått reda på att [Sekretess A] gick [...] på [en gymnasieskola; tr:s anm]. LJ sa spontant– ”Då vet jag att [Sekretess A] är över 15, det är viktigt för mig att [Sekretess A] är över 15”.

Enligt tingsrättens mening är det mot bakgrund av det som nu har anförts visat att det fanns skälig anledning för LJ att anta att Sekretess A och C inte hade fyllt 18 år när han träffade dem. Han ska således för sina kontakter med Sekretess A och C dömas för köp av sexuell handling av barn.

Tingsrätten dömde således LJ för köp av sexuell handling av barn vid ett flertal tillfällen. LJ dömdes även för olovligt anskaffande av alkoholdrycker i tre fall och köp av sexuell tjänst vid två tillfällen. Påföljden bestämdes till villkorlig dom med samhällstjänst 120 timmar. Om fängelse i stället hade valts som påföljd skulle fängelse fyra månader ha dömts ut.

Avgörande från Kristianstads tingsrätt, juni 2015

I målet²⁶ väckte åklagaren talan mot KW för utnyttjande av barn för sexuell posering, barnpornografibrott, köp av sexuell handling av barn samt försök till köp av sexuell handling av barn. KW bestred, såvitt gäller påståendet om köp av sexuell handling av barn, ansvar under påstående att han inte insett eller haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 18 år.

När det gäller åtalet för köp av sexuell handling av barn uttalade tingsrätten i huvudsak följande. Genom den av åklagaren åberopade

²⁶ Kristianstads tingsrätts dom den 2 juni 2015 i mål nr B 2574-14.

bevisningen anser tingsrätten att följande är utrett. I november 2014 hörde KW av sig till målsäganden, efter att målsäganden lagt ut en annons på nätet om att hon sålde sex, och uppgav att han önskade köpa sex av henne. Målsäganden och KW avtalade också om att ersättning om 2 000 kr skulle utgå för de sexuella handlingarna. Därefter utövade KW upprepade gånger påtryckningar gentemot målsäganden via SMS för att förmå målsäganden att träffa honom för att ha sex, trots att målsäganden uppgav att hon hade ångrat sig och inte längre ville ses. KW anförde därvid att han avsåg att underätta målsägandens pappa om annonsen för det fall att målsäganden inte gick med på att ha sex med honom. Under dessa förutsättningar gick målsäganden med på att träffa KW på en grusparkering i Kristianstad den 2 december 2014. Det är också utrett att KW vid detta tillfälle bland annat utförde oralsex på målsäganden och penetrerade hennes underliv med sina fingrar. KW betalade därefter målsäganden 2 000 kr för de sexuella handlingarna. Tingsrätten finner att KW genom sitt agerande förmått målsägande att mot ersättning tåla en sexuell handling. Målsäganden har även uppgett att KW genomförde ett fullbordat samlag med henne i bilen på grusparkeringen, det vill säga att han även penetrerade hennes underliv med sitt kön och fick utlösning i henne. Tingsrätten anser att målsäganden i samtliga delar har lämnat en trovärdig och tillförlitlig berättelse som framstår som självupplevd. Mot KW:s förnekande i denna del och då det saknas ytterligare bevisning som ger stöd åt målsägandens berättelse kan det dock inte uteslutas att det gått till på det sätt som KW berättat, det vill säga att penetrationen varit med fingrarna och att någon utlösning inte skett. Det kan därvid framhållas att de papperstussar som anträffats i KW:s bil, och som KW torkade av målsäganden med, inte analyserats. Målsäganden var vid tidpunkten för gärningarna 17 år gammal, vilket också framgick av den annons som målsäganden hade lagt ut på nätet. Vidare har såväl KW som målsäganden berättat att målsäganden, då hon och KW träffades, vidhöll att detta var hennes ålder. KW har även varit medveten om att målsäganden alltså bodde hemma hos sina föräldrar och att hon gick i skolan. Utifrån vad som framgår av den förevisade filmen har inte heller målsägandens utseende varit sådant att det talar för att målsäganden skulle vara över 17 år. Vidare bör det framhållas att KW endast i ett av de MMS som han skickade till två andra män den 4 december 2014 gjorde gällande att målsäganden

var 18 år. I det andra MMS:et gjorde han däremot gällande att det var fråga om en 17-årig tjej. Det har således inte heller i övrigt framkommit några omständigheter som talar för att KW vid tidpunkten för gärningen trodde att målsäganden var över 18 år. Mot denna bakgrund anser tingsrätten att KW måste ha insett att målsäganden endast var 17 år. Sammanfattningsvis anser tingsrätten det utrett att KW, med undantag för att tingsrätten inte finner det styrkt att KW penetrerat målsägandens underliv med sitt kön, har gjort sig skyldig till köp av sexuell handling av barn på så sätt som åklagaren angett i gärningsbeskrivningen. Åtalet är därmed styrkt i denna del.

Tingsrätten fann även övriga åtal styrkta och KW fälldes således för köp av sexuell handling av barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, barnpornografibrott och försök till köp av sexuell handling av barn. Straffmättningsvärdet bestämdes till fängelse fyra månader. Påföljden för brottsligheten bestämdes till skyddstillsyn med särskild föreskrift att KW skulle genomgå den behandling som frivården ansåg erforderlig samt dagsböter. Tingsrätten konstaterade att brottet köp av sexuell handling av barn var ett brott av sådan art att påföljden skulle bestämmas till fängelse. I fallet fann dock tingsrätten att det förelåg omständigheter hänförliga till KW:s person som med viss styrka talade för annat påföljdsalternativ än fängelse.

3 Oaktsamhet i förhållande till brottsoffrets ålder

3.1 Hovrätterna

Avgörande från Svea hovrätt, november 2010

I målet²⁷ yrkade åklagaren ansvar för EM för bl.a. våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och koppleri. Samtliga angivna brott skulle ha skett mot samma målsägande, A. EM åtalades även för andra brott mot andra målsägande. I målet förekom åtta tilltalade men endast EM åtalades för brott av intresse i sammanhanget. Målet refereras endast med anledning av åtalet mot

²⁷ Svea hovrätts dom den 18 november 2010 i mål nr B 7361-10 (Södertörns tingsrätts dom den 31 augusti 2010 i mål nr B 2364-10).

EM för våldtäkt mot barn. Åklagaren yrkade i angiven del ansvar enligt följande gärningsbeskrivning.

EM har från början av juli 2009 till den 9 augusti 2009 i en lägenhet vid Odenplan i Stockholm och i en lägenhet i Västra skogen, Solna, vid ett stort antal tillfällen haft samlag och genomfört andra sexuella handlingar som är jämförliga med samlag med målsägande A som då var 14 år.

EM vidgick att han haft samlag med A under tid då hon var 14 år men bestred ansvar eftersom han inte insett eller bort inse att A var under 15 år gammal.

Tingsrättens bedömning

I frågan om EM hade kännedom om eller anledning att anta att A vid den nu aktuella tiden inte hade fyllt 15 år gjorde *tingsrätten* följande bedömning. Enligt EM uppgav A när de träffades på plattan först att hon var 18 år gammal och sedan att hon snart skulle fylla 18 år. Han har påstått att han var av den uppfattningen till i slutet av augusti 2009 då han hörde att A berättade för en annan person att hon var 15 år gammal. Enligt EM bekräftade A då detta och han kände sig chockad av beskedet. EM har förklarat att han innan dess inte hade haft någon anledning att misstänka att A var yngre än hon tidigare uppgett. A, å sin sida, har uppgett att hon redan första gången hon träffade EM berättade att hon var 14 år gammal. Hon brukar inte ljuga om sin ålder. EM har hela tiden vetat om hennes verkliga ålder. Han var med och firade hennes 15 årsdag. – Det är riktigt att hon första gången hon hördes av polis uppgav att hon sagt till EM att hon var 18 år gammal. Vid den tiden var hon helt inriktad på att skydda honom. I senare förhör har hon dock hållit sig till sanningen. A:s uppgifter i denna del står således mot EM:s. Även om det inte finns anledning till antagande att A i denna del lämnat felaktiga uppgifter vid huvudförhandlingen kan det inte bara genom hennes uppgifter mot EM:s berättelse anses klarlagt att EM vid den nu aktuella tiden hade vetskap om A:s verkliga ålder. Det finns dock ytterligare utredning i denna fråga. På fotografier där A poserat helt och delvis avklädd tagna under hösten 2009 ger A visserligen ett helt ungt intryck. Av en av försvaret i målet åberopad utredningsanteckning framgår att inspektören Anna Tranefalk, vid IT-gruppen vid Södertörnspolisens, gjort den bedömningen att A,

på filmer hon sett, befunnit sig på gränsen mellan att vara färdigpuberterad och steget innan. Enligt hennes mening har filmerna inte varit barnpornografiska. Detta talar med viss styrka mot att EM insett att A var under 15 år gammal. Å andra sidan har det genom A:s, av hennes mammas stödda uppgifter, framkommit att hon vid den nu aktuella tiden mer eller mindre dagligen, som ett halssmycke, bar en s.k. dödsbricka. På brickan fanns A:s namn och personnummer graverade. EM har uppgett att han sett brickan vid några tillfällen men att han inte läst inskriptionen. Han för sin del var mer intresserad av ett halsband med ett knogjärn, som A ofta bar. Åklagaren har vidare åberopat en i beslag tagen lapp. På ena sidan har EM gjort anteckningar och på lappens baksida finns noteringar om en resväg till Skansen/Gröna Lund samt noteringen: Jag heter A och är 14 år. A har om denna lapp uppgett att hon noterade att EM hade en barnslig handstil och att hon tyckte att hon skrev mer vant, varför hon på baksidan av lappen skrev vad hon hette och sin ålder. EM läste hennes anteckning och kunde översätta den till engelska. Detta skedde den dagen hon under sommaren 2009 skulle gå på en konsert med Lady Gaga på Gröna Lund. EM har vidgått att han gjort anteckningarna på lappens framsida men tillagt att A måste ha gjort sina anteckningar vid ett senare tillfälle. Därtill kommer att Emma Apelman uppgett att hon träffat EM under sommarlovet 2009 i Tantolunden och att EM då för henne uppgett att han brutit ett nyårslöfte som han avgett och haft sex med en minderårig. Hon uppfattade det som om EM menade en person som var under 18 år gammal. Av hans beskrivning av den minderårige förstod hon att det var med A, som EM haft sex. Vid en sammanvägning av det nu anförda finner tingsrätten att omständigheterna varit sådana att EM i vart fall haft skälig anledning anta att A varit under 15 år när han inleddes sin sexuella förbindelse med henne. EM ska följaktligen dömas för våldtäkt mot barn.

Tingsrätten dömde EM för våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri, misshandel, olaga hot och egenmäktigt förfarande, grovt brott, försök till utpressning och övergrepp i rätts sak till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Hovrättens bedömning

EM överklagade tingsrättens dom och yrkade bl.a. att hovrätten skulle ogilla åtalet såvitt avsåg våldtäkt mot barn och koppleri.

EM redovisade i hovrätten samma inställning som vid tingsrätten vilket innebar att det även i hovrätten var klarlagt att EM och A haft samlag med varandra vid flera tillfällen från några dagar efter det att de träffades i juli 2009 till den 9 augusti 2009, då A fyllde 15 år. När det gällde frågan om EM insåg eller hade skälig anledning att anta att A då inte var 15 år uttalade *hovrätten* följande. Enligt hovrätten har A gett ett mer trovärdigt intryck än EM och hennes uppgifter framstår som mer tillförlitliga, inte minst mot bakgrund av det sätt som EM har ändrat sin berättelse under utredningens gång, senast nu i hovrätten. För att åtalet ska vara styrkt är det dock inte tillräckligt att målsägandens berättelse är mer trovärdig än den tilltalades. En alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan dock i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet vara tillräcklig för en fällande dom. Hovrätten övergår därför till en prövning av den övriga bevisningen för att se om det finns tillräckligt stöd för A:s uppgifter i denna del. Emma Apelmans och Emma Larssons uppgifter har varit alltför vaga för att ge något beaktansvärt stöd för åtalet. Juhan Kruus, som hörts utan ed, har i hovrätten lämnat diametralt motsatta uppgifter i saken i förhållande till vad han vid ett flertal tillfällen uppgett under polisutredningen. Hovrätten fäster därför ingen vikt vid hans uppgifter i denna del. Enligt hovrättens mening ger de fotografier av A som åklagaren åberopat inget stöd för att EM med hänsyn till A:s utseende och kroppsliga utveckling hade skälig anledning att anta hon var yngre än 15 år när de inledde sin sexuella relation. Det har även framgått att polisen inte funnit att de filmer som återfunnits av A var barnpornografiska. Den lapp varpå A antecknat att hon ”är 14 år” och som även innehåller anteckningar som EM gjort har lämnats in till polisen av A och kan därför inte ges särskilt bevisvärde utöver hennes egen berättelse. ID-brickan som A bar runt halsen utvisade visserligen hennes ålder, men inskriptionen av personnumret är inte så tydlig att det går att dra slutsatsen att var och en som tittat på smycket även tillgodogjort sig A:s födelsedatum. Sammanfattningsvis saknas sådant stöd för A:s uppgifter i övrig utredning som krävs för att hovrätten ska kunna slå fast att EM insåg att A bara

var 14 år vid något av de tillfällen som han hade sex med henne under den första månaden av deras relation. Det är heller inte visat att han hade skälig anledning att anta att så var fallet. Åtalet för våldtäkt mot barn ska därför ogillas.

Hovrätten ändrade således tingsrättens dom i denna del och ogillade åtalet för våldtäkt mot barn.

Avgörande från Hovrätten över Skåne och Blekinge, februari 2011

I målet²⁸ yrkade åklagaren ansvar för en mängd olika brott, bl.a. människohandel alternativt grovt koppleri, flera fall av grov våldtäkt mot barn och våldtäkt av barn m.m. Samtliga gärningar som avsåg påståenden om sexualbrott, samt även åtalet för människohandel alternativt grovt koppleri, rörde samma målsägande. De åtalade brotten i dessa fall var våldtäkt mot barn, vilket även är intressant för att det bedömdes som köp av sexuell tjänst, och grov våldtäkt mot barn alternativt våldtäkt. Gärningsbeskrivningen för människohandel samt det angivna åtalet för våldtäkt av barn, återges dock nedan för att underlätta förståelsen av målet. Av samma anledning ges en kortare bakgrund för händelserna, som har samband med varandra.

Åklagaren yrkade, i den del målet avser människohandel samt de aktuella åtalen för våldtäkt av barn och grov våldtäkt av barn alternativt våldtäkt ansvar enligt följande gärningsbeskrivning.

Människohandel

GG har den 17–18 mars 2010 i Malmö gemensamt och i samförstånd med IF och AF genom att utnyttjat den 14-åriga, lätt utvecklingsstörda, målsägandens utsatta belägenhet, rekryterat, transporterat, inhyst och tagit emot i syfte att hon skulle utnyttjas sexuellt enligt följande.

Målsäganden som har en betydligt lägre utvecklingsnivå än 14 år har på grund av sin låga ålder och utvecklingsnivå, samt då hon varit påverkad av alkohol och droger samt på rymmen utan pengar, befunnit sig i en utsatt belägenhet vilket gärningsmännen har otillbörligen utnyttjat genom

²⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 18 februari 2011 i mål nr B 2917-10 och B 3184-10 (Malmö tingsrätts domar den 2 november 2010 i mål nr B 5513-10 och den 28 oktober 2010 i mål nr B 5531-10). Målet överklagades i vissa delar till Högsta domstolen, som inte beviljade prövningstillstånd (Högsta domstolens beslut den 1 juni 2011 i mål nr B 1417-11).

att ta med henne till en lägenhet på v R-s väg i Malmö där hon har utnyttjats sexuellt.

De har sedan organiserat transport av målsäganden från v R-s väg i Malmö till en lokal på N G-gatan i Malmö där hennes sexuella tjänster har sålts till flera personer.

De har på detta sätt tagit kontroll över målsäganden då de haft ett psykiskt överläge över den 14-åriga lätt utvecklingsstörda målsäganden, då de vaktat henne, då hon varit påverkad av alkohol och narkotika och då hon vistats utanför sitt hem utan pengar.

Våldtäkt av barn

LG har den 17 mars 2010 haft samlag mot ersättning med 14-åriga målsägande på en toalett i Rosengårds centrum.

Grov våldtäkt av barn alternativt våldtäkt

PI har den 17–18 mars 2010 haft samlag med 14-åriga målsäganden i en lägenhet på v R-s väg i Malmö vid fyra tillfällen. Vid ett av tillfällena var ytterligare en person med.

Våldtäkterna är grova p.g.a. målsägandens låga utvecklingsnivå och då hon befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd genom att vara berusad, påverkad av narkotika och vaktad.

Målsägande har genom att vara påverkad av alkohol och droger, vara vaktad samt med hänsyn till henne låga utvecklingsnivå, befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. PI har i vart fall genomfört samlag med målsäganden genom att otillbörligt utnyttja hennes hjälplösa tillstånd.

LG (åtalet för våldtäkt mot barn) förnekade att han haft samlag med målsäganden.

PI (åtalet för grov våldtäkt mot barn alternativt våldtäkt) erkände att han haft sex fyra gånger med målsäganden men gjorde gällande att samlagen var frivilliga.

Tingsrättens bedömning

Inledningsvis konstaterade tingsrätten att utredningen visade att målsäganden vid tillfällena i fråga var 14 år och hade rymt från en fosterhemsplacering, att hennes bakgrund innehöll såväl placering på HVB-hem som omhändertagande med stöd av LVU, att hennes

skolgång var anpassad och skedde med hjälp av specialpedagogiskt stöd. När det gällde målsägandens trovärdighet fann tingsrätten att målsägandens uppgifter inte utgjordes av en sådan alltigenom trovärdig berättelse som ensam kunde läggas till grund för en fällande dom varför övertygande bevisning därutöver krävdes. Det bör påtalas att målsäganden inte hördes vid tingsrätten. Tingsrätten konstaterade dock att den samlade utredningen gav vid handen att målsäganden under aktuell tid utsatts för ett både klandervärt och cyniskt utnyttjande.

När det gällde åtalet för människohandel fann tingsrätten visserligen att GG tillsammans med PI förmått målsäganden att följa med till den av PI disponerade lägenheten och senare vidare till klubblokalen i syfte att målsäganden där skulle utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser. Tingsrätten fann dock inte att målsäganden kommit att hamna i en faktisk beroendeställning till honom. Tingsrätten dömde dock GG för grovt koppleri till fängelse ett år.

Såvitt avsåg åtalet för våldtäkt mot barn uttalade *tingsrätten* följande. LG har medgett att han varit inne på toaletten i Rosengårds centrum tillsammans med målsäganden, men att de då bara pratat och att målsäganden själv klätt av sig och stönat framför honom. Hans uppgifter är i sig svåra att ta till sig. Särskilt mot bakgrund av att målsägandens uttalade syfte vid tillfället var att sälja sex och då han själv uppgett att hon erbjöd honom sex för pengar. Övrig utredning i form av övervakningsfilmer och förhör visar vidare bl.a. hur LG stått och lyssnat vid toaletten medan målsäganden och GG hade sex och hur hans klädsel förändrats före och efter han varit med målsäganden på toaletten. Hans kamrater har flinande lyssnat medan han och målsäganden var på toaletten. MEJ trodde också att LG gick på toaletten för att ha sex med målsäganden. RK har vidare hört hur målsäganden beklagade sig för GG över att hon blivit bestulen av LG och även övervakningsbilderna ger visst stöd för detta. Den sammantagna utredningen motbevisar således LG:s uppgifter och ger i stället tillräckligt stöd för målsägandens uppgifter, dvs. att LG och hon hade samlag för vilket LG betalade och att han därefter stal hennes pengar. Den sistnämnda gärningen omfattas dock inte av något åtal i målet. LG var vid tillfället 16 år. Även hans möte med målsäganden har varit helt kort och av samma skäl som anförts ovan vad gäller GG [*Vad gäller det ostridiga samlaget på toaletten kan konstateras att GG var relativt ny-*

ligen fyllda 18 år och målsäganden själv uppgav, medveten om att hon var underårig, att hon var 16 år. Vad gäller målsägandens kroppsliga utveckling inger den, efter vad som tingsrätten kan bedöma utifrån bilder och videofilmer, inte i sig någon särskild antydning om att hon var underårig. Frågan blir då om omständigheterna i övrigt föranlett särskild vaksambet. Av utredningen framgår att målsäganden uppträtt berusad och försökt sälja sex i anslutning till några offentliga toaletter i Rosengård centrum. Detta utgör knappast någon särskild grund för dubier om hennes ålder. Hennes sammanträffande med GG har vidare, såvitt framgått, varit både slumpartat och flyktigt. Han kan således inte redan vid denna tidpunkt anses ha insett att målsäganden hade en nedsatt utvecklingsnivå. Omständigheterna i övrigt kan därför inte heller sägas ha föranlett någon sådan särskild vaksambet från GG:s sida, varför han inte heller kan dömas för våldtäkt mot barn vid detta tillfälle] har det inte funnits någon skälig anledning för honom att anta att målsäganden var under 15 år. Han kan därför inte dömas för våldtäkt mot barn. Gärningsbeskrivningen omfattar dock även att LG kan ha gjort sig skyldig till köp av sexuell tjänst, vilket han även beretts tillfälle att bemöta pläderingsvis. Tingsrätten finner att LG skall dömas för köp av sexuell tjänst.

Tingsrätten dömde således LG för köp av sexuell tjänst till 50 dagsböter.

När det gäller åtalet för grov våldtäkt mot barn alternativt våldtäkt uttalade tingsrätten följande. Att målsäganden har haft flera samlag med PI i lägenheten under natten är ostridigt. Även med en försiktig bedömning av bl.a. CS:s och RK:s uppgifter är det enligt tingsrätten vidare visat att målsäganden och PI även hade ett samlag före avfärden till klubben, samtidigt som de andra var i lägenheten. Enligt tingsrätten ger utredningen således stöd för i alla fall tre samlag mellan målsäganden och PI dock finns det inget stöd för åklagarens påstående att ett samlag skett tillsammans med ytterligare en person. Som tingsrätten anfört tidigare vad gäller målsägandens kroppsliga utveckling ingav den inte i sig någon särskild antydning om att hon var underårig. När det gäller omständigheterna i övrigt så har tingsrätten redan konstaterat att PI, under den inte helt korta tid han var tillsammans med målsäganden, måste ha lagt märke till hennes låga utvecklingsnivå. Till detta ska läggas att PI medverkat till att föra henne till den av honom disponerade lägenheten för att hon där skulle utföra sexuella tjänster. Dessa omstän-

digheter tillsammans med den stora ålderskillnaden mellan honom och målsäganden, PI var vid tillfället 34 år, leder till att han hade särskild anledning att vara på sin vakt. Enligt tingsrätten har således PI haft skälig anledning att anta att målsäganden var underårig och han har därför gjort sig skyldig till upprepade fall av våldtäkt mot barn. Även om hans gärningar, mot bakgrund av målsägandens låga utvecklingsnivå och då han även synes ha tvingats sig på målsäganden när de återkom från klubblokalen, är allvarliga har han inte visat sådan särskild hänsynslöshet som kvalificerar brotten som grova.

Tingsrätten dömde PI för våldtäkt mot barn och grovt koppleri till fängelse tre år och sex månader.

Hovrättens bedömning

Såvitt avser LG överklagade åklagaren och yrkade bl.a. att hovrätten skulle döma LG för våldtäkt mot barn. Även LG överklagade tingsrättens dom och yrkade att han inte skulle dömas för köp av sexuell tjänst.

När det gällde åtalerna mot PI överklagade åklagaren och yrkade att hovrätten skulle döma PI inte för grovt koppleri utan för människohandel samt bedöma våldtäktsbrottet som grov våldtäkt mot barn och bestämma ett längre fängelsestraff än tingsrätten gjort. PI å sin sida yrkade bl.a. att hovrätten helt skulle ogilla åtalerna. För det fall hovrätten skulle dela tingsrättens uppfattning att han gjort sig skyldig till brott yrkade PI att hovrätten skulle sätta ned fängelsestraffet.

Åklagaren överklagade tingsrättens dom även i den del den avsåg GG och yrkade att hovrätten skulle döma GG för människohandel och våldtäkt mot barn. GG å sin sida yrkade att hovrätten skulle ogilla åtalet för grovt koppleri. För det fall hovrätten skulle dela tingsrättens uppfattning att han gjort sig skyldig till koppleribrott yrkade GG att hovrätten skulle sätta ned fängelsestraffet.

Inledningsvis konstaterade hovrätten att slutsatsen av vad som antecknats om målsägandens person och hennes varierande vilja att medverka vid förhören, sättet att bedriva förhören med henne under förundersökningen samt bristerna i de uppgifter som hon faktiskt lämnat måste bli att målsägandens påståenden i ett trovärdighets- och tillförlitlighetsperspektiv måste bedömas med utomordentlig försiktighet. Det bör påtalas att målsäganden inte heller hördes vid

hovrätten. Även hovrätten fann det utrett att bl.a. GG, PI och LG haft samlag med målsäganden.

I frågan om bl.a. GG, PI och LG haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år uttalade *hovrätten* följande. Som tidigare har framgått var målsäganden när hon hade samlag med GG, PI, LG och ZN cirka 14 och ett halvt år gammal. Det återstod således bara ett drygt halvår till hennes 15-årsdag. Hennes kroppsutveckling och utseende i övrigt i videoupptagningarna av förhören under förundersökningen, i de förevisade fotona och i övervakningsfilmen ger enligt hovrättens uppfattning inga indikationer på att hon skulle ha varit yngre än 15 år, och åklagaren synes inte heller ha påstått detta. Varken tingsrätten eller hovrätten har haft möjlighet att göra några iakttagelser av målsäganden personligen närvarande vid en huvudförhandling. Målsäganden har dessutom uppgett att hon ljugit om sin ålder och sagt att hon var 16 år gammal eller, exempelvis i klubblokalen, äldre än så. Hon har förklarat sina lögnen med att ingen annars skulle vilja ha sex med henne. Åklagaren har också haft som utgångspunkt att ingen av de tilltalade känt till målsägandens rätta ålder. Hon har i stället, med åberopande av 6 kap. 13 § BrB, gjort gällande att de tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden inte uppnått 15 års ålder. Hovrätten har uppfattat åklagarens inställning så, att hon hävdade att särskilt målsägandens uppträdande, präglad av hennes låga utvecklingsnivå, skulle ha varit en stark väckarklocka, som bort få männen omkring henne att genast misstänka att hon ljugit om sin ålder. Tankarna bakom bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB har varit att en gärningsman inte ska kunna undgå ansvar för brott genom att rent allmänt hänvisa till brist på kännedom om målsägandens ålder. I förarbetena har framhållits att bestämmelsen bör tillämpas med stor försiktighet, och angelägenheten av att den i rättssäkerhetens intresse får en restriktiv tillämpning har betonats. Hovrätten har ovan gjort bedömningen att det inte enbart av målsägandens utseende har gått att dra slutsatsen att hon varit under 15 år. I den mån det är möjligt att bilda sig en närmare uppfattning utifrån det presenterade bildmaterialet skulle målsäganden mycket väl kunna vara åtminstone 16 eller 17 år gammal. Frågan är då om målsägandens uppträdande och omständigheterna i övrigt, trots hennes utseende och oriktiga uppgifter om sin ålder, bör ha väckt misstankar hos GG, PI, LG och ZN om att målsäganden varit under 15 år. Vittnena KL och MH,

som båda har en ingående kännedom om målsägandens problem, har samstämmigt uppgett att det efter bara ett kort samtal med henne tydligt framgår att hon mentalt sett är yngre än vad som svarar mot hennes fysiska ålder. Hovrätten betvivlar inte att vittnena snabbt och enkelt och kanske t.o.m. utan föregående information skulle kunna dra en sådan slutsats. Vad hovrätten har att bedöma är emellertid om GG, PI, LG eller ZN kan antas ha gjort några särskilda iakttagelser i detta hänseende och vad dessa eventuella iakttagelser bort leda till för funderingar. Varken GG eller LG hade tidigare sett eller hört talas om målsäganden när de träffade på henne utanför toaletten i Rosengårds centrum. Den övervakningsfilm som hovrätten tagit del av visar inte att målsäganden utanför toaletten uppträtt annat än synbarligen normalt, bortsett från att hon ville sälja sex. De samtal GG och LG fört med målsäganden före de sexuella förehavandena har sannolikt inte varit särskilt komplicerade. De har varit relativt kortfattade och handlade såvitt känt bara om för henne näraliggande saker som hennes eget liv och hennes brist på pengar. Målsäganden har också erbjudit pojkar sex mot betalning, vilket inte heller kan ha varit något krävande samtalsämne. Deras kontakt med målsäganden har således varit ganska kortvarig, även med beaktande av att GG och målsäganden tillsammans gått iväg för att köpa kondomer. Som tingsrätten antecknat framgår av de videoinspelade polisförhören att målsäganden åtminstone till synes kunnat svara adekvat på ställda frågor och inte minst att hon på ett socialt sätt själv kunnat ställa frågor om saker som intresserar henne. Att GG eller LG måhända uppfattat målsägandens uppträdande som underligt, förvånande eller t.o.m. chockerande betyder inte att de på grund härav måste ha börjat fråga sig om målsäganden varit yngre än hon uppgett. Hovrätten finner sålunda i det presenterade materialet inte fog för påståendet att det funnits omständigheter som bort få GG eller LG att vara särskilt på sin vakt och misstänka att målsäganden varit yngre än hon själv uppgett eller, med andra ord, att de haft skälig anledning att anta att hon varit under 15 år. Med denna motivering ska åtalen mot GG och LG för våldtäkt mot barn ogillas. LG ska dock, som tingsrätten funnit, dömas för köp av sexuell tjänst. Det är inte styrkt annat än att också ZN haft en relativt kortvarig kontakt med målsäganden, och ingenting tyder på att de försökt föra några mer djuplodande samtal. Med i grunden samma motivering som redovisats beträff-

ande GG och LG ska inte heller ZN dömas för våldtäkt mot barn. De samlag PI haft med målsäganden har ägt rum i lägenheten på von Rosens väg 74 dels före avfärden till klubblokalen, dels när målsäganden skulle sova över hos honom efter händelserna i klubblokalen. I analogi med de bedömningar som tidigare gjorts kan det inte antas att PI i det första skedet haft skälig anledning att anta att målsäganden inte fyllt 15 år. Vid det eller de samlag som ägde rum i lägenheten på natten hade PI under en litet längre tidsperiod kunnat observera målsäganden dels tidigare i lägenheten på v-R väg, dels i klubblokalen. Det har inte kunnat undgå PI att målsäganden på båda dessa ställen har haft sex med ett flertal män och, åtminstone i klubblokalen, varit påverkad av alkohol och eventuellt också andra droger. Att dessa förhållanden skulle ha fått PI på tankar angående just målsägandens ålder är inte troligt. Det har inte framkommit att hon på något annat sätt av betydelse i detta sammanhang har uppträtt avvikande. PI hade vid den aktuella tidpunkten, såvitt framkommit, vistats i Sverige under en mycket kort tid. Han varken talade eller förstod svenska, vilket naturligtvis försvårat hans möjligheter att bedöma målsägandens ålder och utvecklingsnivå. Det är inte alls givet att PI på grund av att han är äldre än övriga här berörda tilltalade skulle ha haft bättre förutsättningar att avgöra åldern på målsäganden. Möjligen har det i stället förhållit sig tvärtom. Enligt hovrättens mening har åklagaren inte styrkt att omständigheterna varit sådana att PI haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år, och åtalet mot honom för våldtäkt mot barn kan därför inte vinna bifall.

Även hovrätten dömde således LG för köp av sexuell tjänst, dock att antalet dagsböter, mot bakgrund av LG:s ålder, bestämdes till 40. Då LG varit häktad i målet under nästan två veckor ansåg hovrätten att förordnande om att bötesstraffet skulle anses helt verkställt skulle meddelas.

Hovrätten ogillade åtalet för grovt koppleri som åtalet för grov våldtäkt mot barn och frikände PI helt.

När det gäller åtalet för människohandel fann även hovrätten att detta inte kunde vinna bifall. Även hovrätten fann att GG skulle dömas för koppleri, dock inte grovt. Påföljden bestämdes till fängelse tre månader för koppleribrottet samt till villkorlig dom, utan dagsböter, för övrig brottslighet.

Avgörande från Svea hovrätt, februari 2012

I målet²⁹ yrkade åklagaren ansvar för den tilltalade för sexuellt utnyttjande av barn under påstående att den tilltalade, vid ett och samma tillfälle, haft upprepade samlag med målsägande A som var nyss fyllda 14 år. Åklagaren gjorde gällande att den tilltalade begick gärningen med uppsåt. I vart fall hade den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Den tilltalade förnekade brott men vitsordade att det varit sexuellt umgänge mellan honom och målsäganden i enlighet med vad som påstås.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten fann det utrett att det i aktuell lägenhet hölls en fest på lördagskvällen och att deltagare var tre flickor och tre pojkar. De sistnämnda var alla 16 år medan två av flickorna var 15 år. Målsäganden hade nyss fyllt 14 år. Vidare var utrett att skolan var indelad i två enheter med separata lokaler, att målsäganden och den tilltalade föregående läsår tillhörde olika arbetslag och att målsäganden inte kände pojkarna och aldrig hade pratat med två av dem däribland den tilltalade. Därutöver var klarlagt att festdeltagarna drack alkohol och blev berusade i olika grad.

Tingsrätten uttalade därefter i huvudsak följande. Målsäganden har i mycket liten utsträckning bidragit med uppgifter om vad som hänt. Hon säger sig inte minnas vad som hänt och de få uppgifter hon lämnat har varit fria från detaljer. Hennes trovärdighet framstår inte som hög. Målsäganden har berättat om ett enda samlag mellan henne och den tilltalade. När detta pågått under ett antal minuter har hon sagt att hon inte ville ha sex. När den tilltalade trots detta inte slutade puttade hon till honom i bröstet, reste på sig och gick ut ur rummet. Målsäganden har, som tingsrätten uppfattar henne, knappast pratat med den tilltalade och i vart fall inte om sig själv eller sin ålder vare sig vid åtalad händelse eller tidigare. Åklagarens påståenden om samlag mellan målsäganden och den tilltalade bygger på de uppgifter den tilltalade lämnat. Den sistnämnde påstår att målsäganden frivilligt varit med på det som hänt och att

²⁹ Svea hovrätts dom den 14 februari 2012 i mål nr B 10779-11 (Södertörns tingsrätts dom den 14 december 2011 i mål nr B 13232-11).

hon även själv tagit initiativ till sex. Tingsrätten finner utrett att den tilltalade och målsäganden haft sexuellt umgänge med varandra på det sätt den tilltalade uppgivit. Uppgifterna vinner stöd av vad vittnena berättat om. Tingsrätten bedömer den tilltalades trovärdighet som betydligt högre än målsägandens. Frågan är om den tilltalade insåg eller hade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Den tilltalade har trovärdigt förnekat att han känt till eller bort inse detta. Han har som en förklaring till detta uppgivit att han är inflyttad till Västerhaninge och gått i skolan där först från 5:e klass. Han ska därför inte ha den kännedom om andra ungdomar på orten som övriga inblandade haft och som vuxit upp på orten. Han kände inte igen målsäganden från skolan och visste inte i vilken klass hon gick, eftersom hon ingick i skolans andra arbetslag. Målsägandens utseende och uppträdande i övrigt gav honom inte heller anledning att tro att hon var yngre än de båda andra flickorna.

Mot den tilltalades förnekande fann tingsrätten det inte visat att den tilltalade insett eller haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Tingsrätten ogillade således åtalet.

Hovrättens bedömning

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma den tilltalade för sexuellt utnyttjande av barn. Åklagaren justerade även åtalet till att avse påstående endast om att den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år.

Hovrätten anförde inledningsvis att de instämde i tingsrättens bedömning att det genom uppgifterna var utrett att den tilltalade och målsäganden hade sexuellt umgänge med varandra under kvällen/natten. När det gällde frågan om den tilltalade haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år uttalade *hovrätten* följande. För att kravet ska vara uppfyllt på att den tilltalade hade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år krävs att utredningen visar att den tilltalade i hög grad var oaktsam då han inte uppmärksammade målsägandens ålder. Målsäganden kom till festen tillsammans med två tjejer som hade fyllt 15 år och åldersskillnaden mellan ungdomarna var liten. Hovrätten konstaterar inledningsvis att det varken av målsägandens kroppsutveckling eller av hennes vikt och längd jämfört med de övriga festedtagarnas går

att dra några slutsatser om vad den tilltalade borde ha känt till om hennes ålder. Det har inte heller kommit fram att hennes beteende skilt sig från övriga ungdomars beteende. Det går vidare inte att dra några slutsatser av att den tilltalade, då han gick i årskurs 9, gick i samma skola som målsäganden som då gick i årskurs 7. Ungdomarna som deltog i festen har fått frågor om målsägandens ålder diskuterades innan eller under festen. Ingen av ungdomarna, som under kvällen i olika grad varit påverkade av alkohol, har med säkerhet kunnat säga att den tilltalade deltog i eller uppmärksammade ett sådant samtal. Sammanfattningsvis ger utredningen inte stöd åt att den tilltalade i hög grad var oaktsam när han inte uppmärksammade målsägandens ålder. Den tilltalade hade således inte skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Han har därför inte gjort sig skyldig till något brott och tingsrättens dom ska därmed fastställas.

Avgörande från Hovrätten över Skåne och Blekinge, april 2012

I målet³⁰ yrkade åklagaren ansvar för CL för våldtäkt mot barn under påstående om att CL vid i vart fall tio tillfällen haft samlag med målsäganden A, som varit under 15 år. Det påstods vidare att CL har insett eller i vart fall haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år. CL förnekade brott.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade inledningsvis att det av utredningen framgått att CL haft samlag med målsäganden i den omfattning och vid tid och på plats som åklagaren har påstått, vilket CL vidgått. Då uppgift stod mot uppgift och CL bestred påståendet, fann tingsrätten det inte visat att CL, när han hade samlag med målsäganden, visste att hon var under 15 år. Vad gällde frågan om CL hade skälig anledning att anta att målsäganden inte hade fyllt 15 år, när han hade samlag med henne, uttalade *tingsrätten* i huvudsak följande. Vad gäller frågan om CL hade skälig anledning att anta att målsägan-

³⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 5 april 2012 i mål nr B 153-12 (Malmö tingsrätts dom den 15 december 2011 i mål nr B 10275-10).

den inte hade fyllt 15 år, när han hade samlag med henne, bör beaktas den stora ålderskillnaden mellan honom och målsäganden och att han, enligt vad han uppgett, inte frågade målsäganden om hennes ålder. Trots vad målsäganden uppgett, om att hon ofta fått höra att hon ser äldre ut än vad hon var, finns det ingenting i hennes nuvarande utseende och uppträdande som tyder på att hon som 13-åring på ett påtagligt sett avvek från vad som är normalt för den åldern. Det finns inga omständigheter i övrigt som kan ha gett CL anledning att tro att målsäganden var 15 år gammal. Han har därför haft skälig anledning att anta att hon inte hade fyllt 15 år. Både målsäganden och CL har uppgett att avsikten att ha samlag varit helt ömsesidig, och att CL inte utsatt målsäganden för någon påtryckning eller övertalning. Trots den stora ålderskillnaden mellan dem bör CL:s handlande därför anses falla under den lindrigare bedömningen sexuellt utnyttjande av barn.

Tingsrätten dömde således CL för sexuellt utnyttjande av barn. Mot bakgrund av den stora ålderskillnaden mellan CL och målsäganden samt att det var fråga om ett tiotal samlag med ett barn fann tingsrätten att brottet hade ett straffvärde som motsvarade fängelse ett år och sex månader, vilket också påföljden bestämdes till.

Hovrättens bedömning

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma CL för våldtäkt mot barn samt att hovrätten i vart fall skärpte fängelsestraffet.

CL yrkade bl.a. att hovrätten skulle ogilla åtalet.

Hovrätten anförde i huvudsak följande. Målsäganden och CL har i huvudsak lämnat samstämmiga uppgifter om hur de fick kontakt med varandra på en s.k. dejtingsajt på internet och om hur deras kontakter därefter utvecklades. Som tingsrätten konstaterat är det i målet utrett att CL haft samlag med målsäganden i den omfattning och under den tid och på den plats som åklagaren angett i gärningsbeskrivningen. Frågan är inledningsvis om CL insett eller haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Målsäganden och CL har lämnat oförenliga uppgifter om vilken insikt CL hade om målsägandens ålder. Målsäganden har uppgett att hon "har för sig" att CL visste om hur gammal hon var när de träffades i mars månad. Hon har berättat att hon i sin profil på dejtingsajten

angett sitt namn och att hon var född 1996. Målsäganden har vidare uppgett att hon, utan att ange när i tiden, berättade för CL att hon var 13 år och att hon skulle fylla 14 år i augusti samt att hon gick på Söderkullaskolan. Även om det saknas anledning att ifrågasätta målsägandens uppgifter i dessa avseenden kan det inte med tillräcklig grad av säkerhet anses utrett att CL, redan i mars månad då det första samlaget ägde rum och inte heller vid de efterföljande samlagstillfällena under våren och sommaren, visste om att målsäganden var under 15 år. Den frågan uppstår därmed, om CL, som åklagaren alternativt angett, hade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Som tingsrätten antecknat finns det inte något i målsägandens nuvarande utseende eller uppträdande som tyder på att hon som 13-åring på något påtagligt sätt avvek från vad som är normalt för den åldern. Som tingsrätten också angett har det saknats andra omständigheter som kan ha gett CL anledning att tro att hon fyllt 15 år. Även om CL inte haft någon direkt kännedom om att målsäganden inte hade fyllt 15 år, måste åtminstone hennes utseende ha inneburit att det fanns anledning för honom att vara på sin vakt och förvissa sig om hur gammal hon egentligen var. Hovrätten finner således – uttryckt på ett annat sätt – att CL haft skälig anledning att anta att hon inte hade fyllt 15 år.

Hovrätten fann därefter att förutsättningarna i målet var sådana att CL, liksom tingsrätten funnit, skulle dömas för sexuellt utnyttjande av barn. Hovrätten gjorde ingen annan bedömning än den tingsrätten gjort beträffande val av påföljd och straffmätning. Hovrätten fastställde således tingsrättens domslut utan några ändringar.

Avgörande från Svea hovrätt, september 2012

I målet³¹ yrkade åklagaren ansvar för JH för våldtäkt mot barn (åtalspunkt 1 och 2) under påstående att JH vid två tillfällen under perioden mars till och med maj 2012 haft samlag med målsäganden som då varit under 15 år, vilket JH känt till eller i vart fall haft skälig anledning att anta. Åklagaren yrkade vidare att JH skulle dömas för sexuellt övergrepp mot barn (åtalspunkt 3–6) och påstod att JH vid

³¹ Svea hovrätts dom den 24 september 2012 i mål nr B 7123-12 (Uppsala tingsrätts dom den 30 juli 2012 i mål nr B 3449-12).

fyra tillfällen under perioden mars till och med april 2012, dels i sin bostad, dels i två olika fordon genomfört sexuell handling med målsäganden som då varit under 15 år, vilket JH känt till eller i vart fall haft skälig anledning att anta.

JH förnekade brott. Han vidgick att han vid ett tillfälle haft samlag med målsäganden men bestred ansvar på den grunden att han inte känt till eller haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år gammal.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade inledningsvis att målsäganden uppgifter lämnade visst utrymme för tveksamhet om vad som verklig förekommit varför hennes uppgifter inte ensamma kunde ligga till grund för bedömningen. När det gällde den fortsatta bedömningen anförde *tingsrätten* följande. JH har vidgått att han har haft samlag med målsäganden vid ett tillfälle och uppgett att det gått till på det sätt som hon berättat om. Han har förnekat att han kände till att målsäganden var under 15 år. Det framstår för tingsrätten som något märkligt att parterna inte skulle ha pratat om hur gamla de var vid något av de fyra tillfällen, som JH uppgett att de träffats. I denna del står målsägandens uppgift mot det JH berättat och det kan i brist på annan utredning inte anses bevisat att målsäganden har berättat för honom hur gammal hon var eller att han på annat sätt, exempelvis via Facebook, fått vetskap om detta. Avgörande blir således huruvida JH haft skälig anledning att anta att målsäganden varit under 15 år. I målet är utrett att JH hade vetskap om att målsäganden gick på en skola för årskurserna tre till och med nio, där han själv tidigare gått. Elever i årskurs nio är normalt 15 eller 16 år gamla. Vidare hade JH flera år tidigare under en kort period varit tillsammans med storasystemen till en av målsägandens klasskamrater. JH bor på en mindre ort där det kan vara svårt att vara anonym. JH har uppgett att han visste vem målsägandens dåvarande pojkvän var. Han har vidare berättat att han inte ville åka omkring i bil med målsäganden eftersom folk då skulle börja prata. Tingsrätten finner att det inte av målsägandens utseende går att dra någon slutsats huruvida hon är under eller över 15 år gammal. Av målsägandens beteende på ICA-butiken där parterna träffades första gången och av sättet som hon pratar och uppträder på i det videoinspelade

förhöret framstår hon dock som mycket ung. Vid två tillfällen har parterna träffats och åkt omkring i bil och pratat, som JH uttryckt det, ”om allt möjligt”. JH har i denna del varit påtagligt luddig om vad som sas vid dessa två tillfällen. Även utan konkreta uppgifter om hur gammal målsäganden var måste JH ha fått indikationer om hennes ålder vid dessa umgängestillfällen. Tingsrätten finner att omständigheterna sammantaget gett JH anledning att vara på sin vakt och att han har visat uppenbar oaktsamhet inför frågan om målsägandens ålder. Även vid en försiktig bedömning finner tingsrätten att JH har haft skälig anledning att anta att målsäganden inte uppnått 15 års ålder. JH har förnekat att han har förmått målsäganden till att ha sex med honom i utbyte mot cigaretter och alkohol. Att diskussioner förts mellan parterna där JH försökt förmå målsäganden till sexuella tjänster i utbyte mot cigaretter styrks av den Facebook-konversation som utgör skriftlig bevisning i målet. Att målsäganden fått alkohol av JH i utbyte mot sex styrks även av vad IH har berättat. Tingsrätten har svårt att se något skäl till varför målsäganden skulle förklara för en vän att hon fått alkohol som hon hade i sin väska i utbyte mot att ha sex med JH, om så inte hade varit fallit. Vidare finner tingsrätten att omständigheterna kring tillfället när samlaget, som JH berättat om, ägde rum talar för att parterna i förväg planerat att de skulle ha sex med varandra. Om det, som JH uppgett, skulle ha varit fråga om två vänner som träffades för att se på en film och som sedan spontant hade sex med varandra, finner tingsrätten det märkligt att parterna skulle ha valt en lunchrast eller en håltimme på en dag när målsäganden gick i skolan som mötestillfälle. Tingsrätten finner sammantaget att det är utrett att JH förmått målsäganden att ha samlag med honom i utbyte mot alkohol. Åklagaren har gjort gällande att JH och målsäganden haft samlag med varandra ytterligare en gång och att målsäganden vid fyra tillfällen onanerat åt JH. Beträffande dessa uppgifter finns viss stödbevisning. IH har uppgivit att hon tror att målsäganden och JH hade sex med varandra två gånger men att hon inte vet om det är målsäganden som sagt detta. Vittnet B har inledningsvis uppgett att hon i målsägandens mobil läst SMS ur vilka det framgått att målsäganden utfört sexuella tjänster åt JH i utbyte mot cigaretter. Vittnet B uppgav dock senare under förhöret vid tingsrätten uppgett att hon inte vet exakt vad som stod i SMS:en och att hennes minnesbilder även kan ha härrört ur den Facebook-konversa-

tion som utgör skriftlig bevisning i målet. JH har lämnat svävande och undvikande förklaringar till varför parterna träffats och åkt omkring i hans bilar vid två tillfällen. Tingsrätten finner dock att det mot JH:s nekande inte kan anses att stödbevisningen är tillräcklig för att beviskravet som gäller brottmål i denna del ska anses uppfyllt. Åtalet ska därför ogillas i denna del.

Mot bakgrund av att JH pressade målsäganden och genom att han dragit fördel av hennes önskan att få alkohol förmådde henne till att ha samlag med honom ansåg tingsrätten vara en försvårande omständighet varför brottet inte kunde anses som mindre allvarligt. Tingsrätten dömde således JH för våldtäkt mot barn till fängelse ett år och nio månader. Vid straffmätningen togs hänsyn till JH:s ålder.

Hovrättens bedömning

JH överklagade tingsrättens dom och yrkade bl.a. att hovrätten skulle ogilla åtalet. I andra hand yrkade JH att hovrätten skulle rubricera gärningen som ett mildare brott än tingsrätten funnit och – under alla förhållanden – att hovrätten skulle lindra straffet.

Åklagaren gjorde i hovrätten inte längre gällande att JH känt till att målsäganden varit under 15 år utan endast att JH haft skälig anledning att anta detta. Målsäganden, som biträdde åtalet även i hovrätten, vidhöll dock påståendet om att JH känt till att målsäganden varit under 15 år.

Hovrätten gjorde i huvudsak följande bedömning. Målsäganden har i målet lämnat en berättelse som sedd för sig uppfyller de krav som uppställs för att berättelsen tillsammans med annan bevisning ska kunna ligga till grund för en fällande dom. Mot hennes berättelse står de uppgifter som JH har lämnat och som även de framstår som trovärdiga. Avgörande är då den övriga utredningen i målet. I motsats till vad tingsrätten funnit anser hovrätten inte att JH:s vetskap om att målsäganden gick på högstadiet eller att en av hennes kamraters storasyster tidigare varit tillsammans med JH är förhållanden som skulle ge honom skälig anledning att anta att målsäganden inte hade fyllt 15 år. Inte heller målsägandens utseende, uppträdande eller någon annan omständighet som framkommit i målet kan medföra en sådan slutsats. Vid sådan bedömning ska JH:s egen

förklaring godtas och åtalet och skadeståndsyrkandet i följd därav ogillas. Tingsrättens dom ska ändras i enlighet med detta.

Avgörande från Hovrätten över Skåne och Blekinge, december 2012

I målet³² yrkade åklagaren ansvar för CL för grov våldtäkt mot barn bestående i att CL någon gång i augusti–september 2009 genom misshandel tvingat målsäganden A, som då var 14 år, till samlag och andra sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Åklagaren påstod även att CL insett eller i vart fall haft skälig anledning att anta att målsäganden, vid gärningstillfället, varit under 15 år. CL förnekade brott.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten fann vid en samlad bedömning, bl.a. på grund av den långa tid som gått sedan den åtalade händelsen ägt rum och den negativa återverkan på tillförlitligheten av förhörspersoners uppgifter detta kan innebära samt målsägandens i vissa hänseenden svår-förklarliga uppgifter och psykiska problembild, att det inte var ställt utom rimligt tvivel att CL använt våld eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet vid samlag eller annan sexuell handling jämförlig med samlag vid det med åtalet avsedda tillfället.

Tingsrätten övergick härefter till att pröva om CL haft skälig anledning att anta att målsäganden vid gärningstillfället var under 15 år. Målsäganden hade i denna del uppgett att hon tror att hon till CL sagt att hon gick på högstadiet och att man på Bilddagboken kunde gå in på en bild som inte visade hennes födelseår. CL uppgav att han uppfattade målsäganden som 15–16 år, bl.a. med hänsyn till att han uppfattat att målsäganden gick på en musikskola som han antog var Heleneholmskolan samt att han tyckte att hon utseendemässigt såg ut att vara 16–17 år. Mot angiven bakgrund fann tingsrätten inte det genom den förebringade utredningen visat att CL insett att målsäganden var under 15 år.

³² Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 19 december 2012 i mål nr B 1864-12 (Malmö tingsrätts dom den 24 maj 2012 i mål nr B 4495-11).

Vad gällde frågan om CL haft skäligen anledning att anta att målsäganden varit under 15 år gjorde *tingsrätten* följande överväganden. Målsäganden fyllde 15 år omkring ett halvår efter händelsen och var enligt vad som framkommit lång och storvuxen för sin ålder. Hon har inför rätten, visserligen lång tid efter händelsen, framstått som mycket välutvecklad både verbalt och i övrigt. Vid tillkomsten av bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB angående det subjektiva rekvisitet underströk Lagrådet att en bestämmelse av denna karaktär bör tillämpas med stor försiktighet. Även departementschefen framhöll angelägenheten av att regeln får en restriktiv tillämpning (NJA II 1962 s. 192). Mot bakgrund av den långa tid – mer än två och ett halvt år – som förflutit efter händelsen som avses med åtalet måste såsom ovan anförts målsägandens uppgifter om vad som sagts eller i övrigt förekommit vid kontakter mellan målsäganden och CL med avseende på målsägandens ålder bedömas med stor försiktighet. De kan inte uteslutas att målsäganden velat framstå såsom äldre än vad hon verkligen var inför den betydligt äldre CL. Tingsrätten anser med hänsyn härtill och till i övrigt föreliggande omständigheter att målsägandens uppgifter i ifrågavarande avseende måste bedömas såsom osäkra och således inte tillförlitliga.

Tingsrätten fann således, mot ovan angiven bakgrund, det inte heller visat att CL haft skäligen anledning att anta att målsäganden var under 15 år varför tingsrätten ogillade åtalet för grov våldtäkt mot barn.

Hovrättens bedömning

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma CL för våldtäkt mot barn alternativt sexuellt utnyttjande av barn.

Åklagaren justerade i hovrätten gärningsbeskrivningen på det sättet att det inte längre gjordes gällande att CL med våld tilltvingat sig samlag med målsäganden.

Hovrätten fann inledningsvis det styrkt att CL, utöver det samlag som vidgåtts, även haft analt samlag med målsäganden. Dock fann hovrätten det inte visat att våld av betydelse för målets bedömning utövats.

Hovrätten prövade därefter frågan om uppsåt och anförde i huvudsak följande. Av utredningen i målet är det visat att målsäganden i

samband med en chattkonversation med CL den 1 augusti 2009 berättat att hon var 14 år gammal. CL har även medgett att han genom chattkonversationen fick kännedom om hennes ålder men att han, när samlaget ägde rum ungefär tre veckor senare, inte kom ihåg att hon var under 15 år eftersom hon såg äldre ut. Enligt vad målsäganden själv har uppgett vid förhör i hovrätten tror hon inte att frågan om hennes ålder kom på tal vid något tillfälle efter den 1 augusti 2009. Med beaktande av att målsäganden i början av augusti 2009 var 14 år och fyra månader gammal och den tid som förflöt från det att hon uppgav sin ålder tills samlaget ägde rum kan det inte med tillräcklig grad av säkerhet anses visat att CL vid samlagstillfället hade insikt om målsägandens exakta ålder. Nästa fråga vid uppsåtsbedömningen är om det är bevisat att CL hade likgiltighetsuppsåt till omständigheten att målsäganden var under 15 år gammal vid samlagstillfället. Utgångspunkten för sådan bedömning ska enligt gällande praxis vara omständigheterna kring gärningen och att gärningsmannen haft insikt om att det har funnits en möjlighet att målsäganden vid det aktuella tillfället har varit under 15 år gammal och dessutom förhållit sig likgiltig inför denna risk. Av uppgifterna i målet har, som redovisats tidigare, framkommit att CL några veckor innan samlagstillfället av målsäganden blivit upplyst om hennes ålder. Han har vid samma tillfälle uppgett att hennes ålder inte hade någon betydelse och för egen del ljugit om sin egen ålder genom att uppge att han var 20 år gammal i stället för verkliga 25. Av den inledande chattkonversationen framgår även att samtalet relativt omgående har handlat om sex. Av parternas egna uppgifter har därutöver framgått att de har varit inställda på att ha sexuellt umgänge när de träffades. Omständigheterna kring gärningen medger enligt hovrättens bedömning inte någon annan slutsats än att CL vid samlagstillfället måste ha insett risken för att målsäganden var under 15 år gammal och att det förhållandet inte har utgjort ett relevant skäl för honom att avstå från att ha samlag med henne. CL ska därför dömas för att uppsåtligen haft samlag med målsäganden när hon var under 15 år gammal. Förutsättningarna för att döma honom till ansvar för våldtäkt mot barn är därmed uppfyllda.

Hovrätten konstaterade därefter att gärningen inte kunde bedömas som mindre allvarlig varför CL skulle dömas för våldtäkt mot barn. Med tillämpning av 34 kap. 3 § andra stycket brottsbalken

dömdes CL särskilt till fängelse för våldtäkt mot barn till ett år och tre månader.

Avgörande från Hovrätten för Västra Sverige, februari 2013

I målet³³ yrkade åklagaren ansvar för våldtäkt mot barn och sexuell övergrepp mot barn under påstående att den tilltalade CT vid i vart fall ett tillfälle haft sexuell kontakt med den då 13-åriga flickan J, född i april 1997. Därutöver påstods att CT vid två andra tillfällen återupptagit kontakten med den då 14-åriga flickan, varvid J bl.a. onanerat åt CT samt har de haft samlag.

CT erkände sexuellt ofredande och sexuellt utnyttjande av barn vid de påstådda andra tillfällena. Han bestred ansvar för brott vid det av åklagaren påstådda första tillfället då han vare sig visste eller hade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år.

Tingsrättens bedömning

Inledningsvis konstaterade tingsrätten att det var bevisat att det som åklagaren påstått i gärningsbeskrivningen hade hänt. Därefter övergick tingsrätten till att pröva vad CT känt till om J:s ålder. I denna del konstaterade *tingsrätten* i huvudsak följande. För att kunna dömas för de påstådda gärningarna krävs att CT hade uppsåt inte bara i förhållande till gärningarna i sig, utan även i förhållande till J:s ålder vid tillfällena. CT har erkänt att han i december 2011 i vart fall hade skälig anledning att anta att J var under 15 år gammal, men förnekat att han i december 2010–januari 2011 insåg eller ens hade skälig anledning att anta att J var 13 år gammal. J har berättat att det hela tiden varit klart mellan dem hur gammal hon var, och att det varit uppe till diskussion mellan dem redan från början. J har generellt gjort ett mycket trovärdigt intryck i sitt förhör. Hennes berättelse har varit sammanhängande, detaljrik och framstått som helt självupplevd. Hon har inte gett intryck av att hysa något agg mot CT eller ha något intresse av att ljuga om det som hänt mellan dem. Hon har sagt mycket positivt om CT, och berättat om saker

³³ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 28 februari 2013 i mål nr B 1193-13 (Alingsås tingsrätts deldom den 21 december 2012 i mål nr B 1625-12).

som hon själv har gjort som kan uppfattas som negativa, som att hon ljugit för sina föräldrar. CT:s uppgifter om vad han känt till om J:s ålder, och när han fått reda på hennes ålder har varit svävande. Han har erkänt att när han den 29 december 2011 skrev på internetforumet om en 14-årig flicka så kände han till hennes ålder, men han har påstått att han inte säkert visste det i början av december 2011 när samlaget ägde rum, även om han då ansåg sig ha skälig anledning att anta att hon var under 15 år. Han har inte närmare kunnat berätta om vad som fick honom att bli säker mellan början av december 2011 och den 29 december 2011. CT är lärare och ungdomsledare. I dessa roller träffar han många ungdomar och får reda på deras ålder. Han måste således vara i någon mån van att bedöma ungdomars ålder, och i vart fall väl medveten om att det inte är alldeles enkelt att göra den bedömningen. Han träffade J i ett sammanhang med ungdomar från 13 år och uppåt och kände till att hon gick på högstadiet. Tingsrätten fäster också avseende vid att han inte kunnat berätta något närmare om när och hur han fått reda på J:s ålder. För en vuxen man som haft sexuellt kontakt med en flicka som man trodde var över 15 år gammal måste det enligt tingsrättens mening normalt sett framstå som tämligen chockerande att upptäcka att flickan vid tillfället endast var 13 år gammal, och en sådan insikt bör man minnas. För bedömningen har det också betydelse att CT i december 2011 genomfört ett samlag med J, trots att han enligt egen uppgift då hade skälig anledning att anta att hon var under 15 år gammal. CT framstår mot bakgrund härav inte som han har varit mån om att hålla sig på rätt sida gränsen. Vid en samlad bedömning av de lämnade uppgifterna, i ljuset av vad som i övrigt framkommit i målet, så anser tingsrätten att J:s berättelse om vad CT känt till om hennes ålder är såväl trovärdig som tillförlitlig, och att CT:s uppgifter inte framstår som vare sig trovärdiga eller tillförlitliga. Det är J:s uppgifter som ska ligga till grund för bedömningen, och det är därmed utrett att CT vid samtliga gärningar med säkerhet känt till hennes ålder. Åtalet är därmed i sin helhet styrkt.

Tingsrätten fann att CT skulle dömas för såväl sexuellt utnyttjande av barn, i två fall, som våldtäkt mot barn, i ett fall. Påföljden bestämdes till fängelse två år och sex månader. Vid straffmätningen beaktades att CT inte längre kunde utöva sitt yrke som lärare.

Hovrättens bedömning

CT överklagade tingsrättens dom och yrkade bl.a. att åtalet för sexuellt övergrepp mot barn i december 2010/januari 2011 skulle ogillas. I stället för våldtäkt mot barn i december 2011 yrkade CT att han skulle dömas för sexuellt utnyttjande av barn. Vidare yrkade CT att han skulle ådömas en icke frihetsberövande påföljd och i andra hand att fängelsestraffet skulle sättas ned.

Inledningsvis anförde hovrätten att hovrätten delade tingsrättens uppfattning att det var utrett att det som åklagaren påstått i gärningsbeskrivningen hade hänt. Därefter anförde *hovrätten* i huvudsak följande. Såvitt gäller händelsen i december 2010/januari 2011 är frågan för bedömningen av skuldfrågan vilken uppfattning CT då haft om målsägandens ålder. Vid de senare tillfällena har CT medgett att han känt till eller i vart fall haft skälig anledning anta att målsäganden var under 15 år. Beträffande samlaget i december 2011 är frågan om det ska bedömas som våldtäkt mot barn eller det mindre allvarliga brottet sexuellt utnyttjande av barn. Målsäganden och CT har lämnat i allt väsentligt samstämmiga berättelser om vad som inträffat vid och kring de aktuella tidpunkterna. För straffansvar behöver CT inte ha varit medveten om att målsäganden var under 15 år vid det första påstådda gärningstillfället, som enligt målsäganden inträffade strax efter nyår 2011. Straffansvar inträder redan om han hade skälig anledning att anta att hon då inte var så gammal. Målsäganden har berättat att hon av sin omgivning uppfattas som mycket äldre än hon är. Av avgörande betydelse är om målsäganden och CT talade om hennes ålder eller om det fanns några andra omständigheter som för honom kunde ge några indikationer om ålder. CT och målsäganden träffades första gången i december 2010 i samband med förberedelserna inför ett luciafirande. Målsäganden var tärna och CT spelade piano. Målsäganden som själv spelar piano imponerades av CT. De lärde känna varandra lite närmare efter att en annan tärna hade bett CT att hjälpa till att bära hem en väska till målsäganden. CT har berättat att inför förberedelserna för luciafirandet deltog personer som var mellan 13 och 20 år. Vid det tillfället kände han inte till målsägandens namn. Kontakten inleddes på allvar efter att CT besvarat en till många personer riktad nyårshälsning från målsäganden. Som framgår av tingsrättens dom fortsatte sedan kontakten via Facebook och SMS. De utveckl-

lade en särskild ”SMS-jargong”. Relationen fördjupades och slutade med sexuella handlingar strax efter nyår 2011. Varken målsäganden eller CT var givetvis inte omedvetna om att många år skilde dem åt. Målsäganden har berättat att de pratade eller SMS:ade om ålderskillnaden, och att det var konstigt att de kunde känna så starkt för en person som var så mycket äldre respektive yngre. Enligt CT pratade de till en början inte om målsägandens skolsituation. Det var först senare, på våren. I stället handlade det runt nyår snart om känslor enligt CT. Målsäganden har berättat att hon redan i januari 2011 i SMS talat om för CT att hon hade det jobbigt i skolan och att hon också fick mycket stöd av honom. Samtidigt har hon sagt att hon inte kommer ihåg när de pratade närmare om hennes ålder. Efter samlaget ett år senare – i december 2011 – talade de om att det kunde bli ”farligt” om det kom ut att hade haft sex med varandra. CT var gift. Målsäganden hade pojkvän och hade dessutom ljugit för sina föräldrar. I bl.a. förarbetena till den nyss nämnda bestämmelsen om insikt eller skälig anledning att anta viss ålder, anges att regeln ska tillämpas restriktivt. Det är inte fråga om en allmän vårdslöshetsregel utan det krävs en tämligen hög grad av oaktsamhet för att det ska föreligga skälig anledning att anta att någon inte uppnått 15 år. Hovrätten anser det oklart om målsäganden berättat om sin ålder redan i december 2010 och början av år 2011. De kände inte varandra sedan tidigare och träffades i ett sammanhang där även personer mellan 15 och 20 år deltog. I gruppen som var engagerade för luciafirandet kunde målsäganden mycket väl framstå som om hon tillhörde de äldre. De kontakter som sedan utvecklades via Facebook och SMS framstår som både reflekterande och djupa; visserligen från en ung, men inte alltför ung eller barnlig person. Allt detta är omständigheter som talar mot att CT inledningsvis fick kunskap om målsägandens ålder eller hade skälig anledning att anta att målsäganden inte var 15 år. Vad som talar i motsatt riktning är att deras samtal redan tidigt under bekantskapen berörde hennes skolsituation. Vid dessa samtal kunde han ha fått en fingervisning om målsägandens ålder. Det är dock oklart vad dessa samtal i detalj handlade om. Intrycket är också att konversationen ganska tidigt fick ett annat fokus. Vad som kan uppfattas som besvärande för CT är att målsäganden använde de två sista siffrorna i sitt födelseår i sin mailadress. I vart fall inledningsvis skedde emellertid deras konversation inte via mail. Därför behö-

ver han inte ha fått anledning att tolka siffrornas innebörd, och enligt hovrätten är slutsaten inte heller självklar. Sammantaget gör hovrätten bedömningen att CT borde ha varit mer försiktig när relationen gick över till sexuella handlingar men att det inte kommit fram några omständigheter som medför att han nått upp till den nivå av oaktsamhet som leder till straffansvar. Det är därför inte visat att CT i december 2010/januari 2011 hade skälig anledning att anta att målsäganden vid det tillfället inte var 15 år. Åtalet i den delen ska därför ogillas.

Hovrätten anförde avslutningsvis att brotten CT gjort sig skyldig till skulle rubriceras som sexuellt övergrepp mot barn och sexuellt utnyttjande av barn. Hovrätten bestämde påföljden till fängelse sex månader. Vid straffmätningen tog även hovrätten hänsyn till att CT skulle komma att förlora sin lärartjänst och inte i framtiden kunna arbeta som lärare.

Avgörande från Hovrätten över Skåne och Blekinge, februari 2014

I målet³⁴ yrkade åklagaren ansvar för JP för våldtäkt mot barn under påstående att JP haft vaginalt samlag med målsäganden, född 1998, trots att han haft insikt om eller i vart fall haft skälig anledning att anta att målsäganden inte fyllt 15 år. JP förnekade brott.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att målsägandens uppgifter inte kan anses så tillförlitliga att de utan stöd av annan utredning kan läggas till grund för tingsrättens bedömning. Därefter anför *tingsrätten* följande i frågan om JP insett eller haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Det är klarlagt att JP har haft samlag med målsäganden och att detta skett då hon var 14 år och sex månader. Den fråga tingsrätten har att ta ställning till är om JP vid tidpunkten för samlaget insett eller haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Målsäganden och JP har lämnat olika uppgifter om vad JP vetat om målsägandens ålder; måls-

³⁴ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 20 februari 2014 i mål nr B 2827-13 (Lunds tingsrätts dom den 7 oktober 2013 i mål nr B 5831-12).

äganden har sagt att hon berättat för JP att hon var 14 år, medan JP har uppgett att han inte visste hur gammal målsäganden var och att han inte frågade om det. Ord står alltså mot ord. Mot bakgrund av vad som anförts ovan när det gäller värderingen av målsägandens uppgifter, kan inte hennes uppgift om att hon sagt till JP att hon var 14 år läggas till grund för bedömningen utan stöd av annan bevisning. Den övriga utredning som finns i målet är den SMS-konversation som varit mellan målsäganden och JP. Det finns inte något SMS där målsäganden eller JP uttalar att målsäganden är under 15 år. I Sms:en skriver JP bl.a. ”Du förstår när du blir äldre” till målsäganden. De pratar också om att han inte tycker att hon ska skaffa barn än, eftersom hon är för ung. Dessa och även vissa andra uttalanden i SMS-konversationen ger visserligen stöd för att JP har vetat om att målsäganden var ung, men de kan inte anses visa att han faktiskt insett att hon var under 15 år. Sammantaget kan det därmed inte genom den bevisning som lagts fram anses utrett att JP insett att målsäganden var under 15 år när han hade samlag med henne. Även om det alltså inte är styrkt att JP vetat att målsäganden var under 15 år, så finns det omständigheter som gett honom anledning att vara på sin vakt när det gäller hennes ålder. Som anförts ovan har JP varit medveten om att målsäganden var ung. Han har dessutom vidgått att målsäganden talat om för honom vilken skola hon gick på och att han visste om att det var en högstadieskola. Även om det finns elever som har fyllt 15 år på högstadieskolor – som regel fyller man 16 år det år man går ut årskurs nio – borde det förhållandet att målsäganden berättade att hon gick på en högstadieskola fått honom att misstänka att hon kunde ha varit under 15 år. En sådan indikation borde också ha föranlett honom att närmare undersöka hennes ålder. Omständigheterna har därmed varit sådana att JP haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år.

Tingsrätten fann härefter att brottet skulle rubriceras som sexuellt utnyttjande av barn och bestämde påföljden till fängelse åtta månader. Vid straffvärdebedömningen tog tingsrätten hänsyn till att JP på grund av brottet drabbats av avskedande från sin anställning.

Hovrättens bedömning

Såväl åklagaren som JP överklagade tingsrättens dom. Åklagaren yrkade att hovrätten skulle döma JP för våldtäkt mot barn och, oavsett rubriceringen av gärningen, skärpa fängelsestraffet.

JP yrkade bl.a. att hovrätten skulle ogilla den talan som förs mot honom. För den händelse även hovrätten skulle döma honom för sexuellt utnyttjande av barn, har han yrkat att hovrätten dömer ut en lindrigare påföljd.

Åklagaren förklarade i hovrätten att hon godtog tingsrättens bedömning att JP inte haft insikt om att målsäganden var under 15 år. I hovrätten gjordes således endast gällande att JP haft skälig anledning att anta att så var fallet.

Inledningsvis konstaterade även hovrätten att det var utrett att JP gjort sig skyldig till en gärning, som objektivt uppfyller rekvisiten för våldtäkt mot barn alternativt sexuellt utnyttjande av barn. När det gällde frågan om JP haft skälig anledning att anta att målsäganden inte uppnått 15 års ålder uttalade *hovrätten* följande. För en fällande dom krävs, utöver att de objektiva brottsrekvisiten är uppfyllda, att JP haft skälig anledning att anta att målsäganden inte hade uppnått 15 års ålder vid samlaget (6 kap 13 § BrB); som nyss redovisats gör åklagaren inte längre gällande att JP insåg att målsäganden var underårig. Nämnda bestämmelse, som föreskriver att fullt uppsåt inte krävs beträffande målsägandens ålder utan att det räcker med att gärningsmannen hade skälig anledning att anta att målsäganden var underårig, infördes med brottsbalken. I förarbetena till denna (prop. 1962:10, del B, s. 171) uttalade föredragande departementschef bl.a. att den valda utformningen av lagtexten fick anses omfatta en tämligen hög grad av oaktsamhet. Ansvar enligt bestämmelsen skulle sålunda inte ådömas, om barnet hade en kroppsutveckling som normalt förekommer hos t.ex. en 17- eller 18-åring och omständigheterna i övrigt inte gav gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Det var i gränsfallen som han inte skulle undgå ansvar genom att hänvisa till att han inte haft säker kännedom om barnets verkliga ålder. – Lagrådet underströk att en bestämmelse av denna karaktär bör tillämpas med stor försiktighet (anförda prop. s. 432). I praxis har inte den omständigheten att den tilltalade kände till att målsäganden gick på högstadiet, ens i förening med annat förhållande, ansetts tillräcklig för att nämnda bestämmelse skulle

kunna tillämpas. Däremot har Högsta domstolen dömt till ansvar med hänvisning till förevarande bestämmelse i rättsfallet NJA 2006 s. 79 II. I det fallet hade emellertid den tilltalade redan före den händelse som avsågs med åtalet haft en sådan kännedom om målsäganden och hennes förhållanden – bl.a. genom tidigare samtal med målsägandens mor – att det i vart fall gett honom skälig anledning att anta att hon inte uppnått 15 års ålder. I förevarande mål är inte omständigheterna sådana som avses i 2006 års rättsfall. Hovrätten har inte heller anledning att göra någon annan bedömning än den Svea hovrätt redovisat i sin dom från 2012 angående betydelsen av att den tilltalade känt till att målsäganden gick på högstadiet. Några andra omständigheter som talar till JP:s nackdel har inte framkommit. I stället finns skäl att framhålla att fotografier av målsäganden, som denna skickade via MMS till JP i augusti och september 2012, mycket väl kan ha gett honom intrycket att hon var äldre än 15 år. Med hänsyn till dessa omständigheter och med beaktande av vad såväl föredragande departementschef som lagrådet yttrade i samband med tillkomsten av bestämmelsen i 6 kap 13 § BrB finner hovrätten att åklagaren inte har styrkt att förhållandena varit sådana att JP hade skälig anledning att anta att målsäganden inte hade uppnått 15 års ålder vid tidpunkten för samlaget. Åtalet, liksom målsägandens skadeståndstalan, ska därför ogillas.

Avgörande från Svea hovrätt, januari 2015

I målet³⁵ yrkade åklagaren ansvar för KA för våldtäkt mot barn under påstående att KA i en lägenhet haft samlag vid flera tillfällen samma dag med målsägande A som var 13 år. Därutöver påstod åklagaren att KA otillbörligt utnyttjat att målsäganden på grund av sömn och/eller stark trötthet samt tillfällig hemlöshet befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Enligt åklagaren begicks gärningarna med uppsåt och KA hade åtminstone skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. I andra hand yrkade åklagaren ansvar för våldtäkt. KA förnekade gärningarna.

³⁵ Svea hovrätts dom den 30 januari 2015 i mål nr B 7485-14 (Västmanlands tingsrätts dom den 3 juli 2014 i mål nr B 2037-14). Hovrättens dom överklagades till Högsta domstolen. Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd (Högsta domstolens beslut den 26 mars 2015 i mål nr B 1133-15).

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att målsägandens uppgifter får bedömas med större försiktighet än brukligt och att de ensamma inte är tillräckliga för en fällande dom.

När det gäller frågan om samlag förekommit finner tingsrätten det utrett att det i vart fall förekommit ett samlag mellan parterna under den åtalade perioden.

Tingsrätten konstaterar därefter att det inte är visat att KA vid samlaget vetat om att målsäganden varit under 15 år. När det gäller frågan om huruvida KA haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år uttalar *tingsrätten* i huvudsak följande. KA har påstått att han trodde att målsäganden var mellan 15 och 17 år. Påståendet att han haft skälig anledning att anta att hon varit under 15 år är något som åklagaren på vanligt sätt ska visa. Det krävs sålunda ingen exculpationsbevisning från den tilltalades sida i den delen. Skulle det däremot vara så att gärningsmannen haft skälig anledning till sådant antagande, så har han en förklaringsbörd angående vad han i så fall gjort för att undanröja tvivlet. Någon specifik bevisning i målet rörande detta finns inte, utan tingsrätten har att bedöma samtlig bevisning även ur denna synvinkel. Man kan därvid tänka sig att det blir fråga om tre skilda saker: Målsägandens fysiska utseende, hennes agerande (till exempel hur hon pratar och uppträder) samt övriga omständigheter (till exempel information om skola, arbete, kamrater och liknande som kan göra att man bör tänka till om personens ålder). Eftersom det är oklart när samlaget har inträffat under perioden måste det vara något som har kunnat märkas redan från början. Vad gäller fysiskt utseende har tingsrätten enbart att gå på vad som kunnat iakttas från videofilmerna från polisförhören. Dessa var dock sammanlagt över 3 timmar, så det har funnits god tid att göra iakttagelser. Enligt tingsrättens mening är målsägandens utseende sådant att hon mycket väl kan vara inom det spann som KA angivit, 15–17 år. Det finns inget i hennes allmänna utseende eller utveckling som talar för att hon skulle vara under 15 år. Hennes uppträdande och sätt att uttrycka sig är också sådant som man kan förvänta av en tonåring över 15 år som berättar saker som upplevts som obehagliga. Berättelsen är visserligen rörig och stundtals mindre sannolik, men på ett sätt som även betydligt äldre personer än hon erfarenhetsmässigt kan upp-

visa. Åklagaren har anmärkt att det sätt hon pratar och uppträder på skulle kunna vara en följd av hennes psykiska diagnoser, men det måste då hållas i minnet att inget i målet har framkommit som tyder på att KA skulle haft anledning att misstänka något sådant. Han har sett henne som hon uppträtt. Uttrycket ”tokig i huvudet” som KA använt om målsäganden har enligt hans egen uppgift enbart avsett hennes olämpliga sätt att uttrycka sig, och annat har inte visats. Vad slutligen gäller övriga omständigheter så synes man, i vart fall inte inledningsvis, närmare ha diskuterat sina privatliv. Det är något som får stöd av J:s uppgift om att målsäganden på tisdagen inte visste vad KA hette. Det förhållandet att målsäganden skulle ha nämnt att hon var på rymmen från ett omhändertagande talar dessutom närmast för att hon var över 15 år. Det är naturligtvis inte okänt att personer under 15 år rymmer, men det är kanske något som man främst förbinder med lite äldre barn. Sammanfattningsvis finner tingsrätten inte visat att KA, när han haft samlag med målsäganden, har haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år.

Mot angiven bakgrund fann tingsrätten att åtalet för våldtäkt mot barn skulle ogillas. Tingsrätten ogillade även andrahandyrkandet om våldtäkt. KA frikändes således.

Hovrättens bedömning

Tingsrättens dom överklagades bl.a. av åklagaren, som yrkade att hovrätten skulle döma KA för våldtäkt mot barn. KA motsatte sig ändringsyrkandena.

Hovrätten fann, i likhet med tingsrätten, det visat att det förekommit i vart fall ett samlag mellan KA och målsäganden. Inte heller hovrätten fann det visat att KA vid samlaget insett hennes rätta ålder. När det gäller frågan om KA ändå haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år gjorde *hovrätten* i huvudsak följande bedömning. När det gäller rekvisitet ”skälig anledning att anta” i 6 kap. 13 § BrB ska detta tillämpas strikt enligt ordalydelsen och till ansvar ska inte dömas om barnet hade en kroppsutveckling som normalt förekommer avsevärt över åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte gav gärningsmannen anledning att vara på sin vakt (se kommentaren till brottsbalken, Zeteo). Oaktsamhetsbedömningen avseende åldern bör alltså inte vara alltför hård. Av det som framkommit av målsägandens svar på frågor under förhören och

vad hovrätten kunnat iaktta vid videouppspelning har målsäganden nått en fysisk utveckling som väl motsvarar en tonåring som passerat puberteten. Målsäganden visar vidare en god närvaro i förhören och trots vissa inkonsekvenser i hennes berättelse har hennes sätt att svara på frågorna inte gett intryck av en sådan naivitet som annars skulle kunna utgöra en varningssignal. Inte heller hennes ordval och språk framstår som oförenligt med möjligheten att hon skulle vara betydligt äldre än hennes verkliga ålder. Vad gäller omständigheterna i övrigt har målsäganden bl.a. berättat för KA att hon rymt från ett omhändertagande, att hennes mamma slog henne och att hon varken hade telefon eller pengar och därför ville låna hans mobil för att ta kontakt med kamrater. Dessa omständigheter, särskilt mot bakgrund av avsaknaden om uppgifter om skolgång och klass, kan dock inte anses vara sådana omständigheter som i detta fall varit ägnade att ge KA några särskilda misstankar om att målsäganden var yngre än vad hennes kroppsutveckling och allmänna uppträdande gav intryck av. Sagda omständigheter synes nämligen normalt kunna förekomma även beträffande äldre ungdomar i samma besvärliga situation. Hovrätten finner alltså sammanfattningsvis att målsäganden uppvisar en kroppsutveckling som inte gav KA särskild anledning att vara på sin vakt beträffande målsägandens ålder och att det inte heller förelåg några omständigheter i övrigt som gav honom anledning att förhöra sig om målsägandens ålder verkligen var mellan 15 och 17 år som han själv trodde. Åtalet för våldtäkt mot barn kan alltså inte vinna bifall.

Inte heller hovrätten fann att åtalet för våldtäkt kunde vinna bifall. Hovrätten fastställde således tingsrättens dom.

Avgörande från Svea hovrätt, april 2015

I målet³⁶ yrkade åklagaren ansvar mot två tilltalade, TE och JL. TE åtalades för fyra fall av våldtäkt mot barn och ett fall av grov våldtäkt mot barn. JL åtalades för sexuellt ofredande, utnyttjande av barn för sexuell posering och skyddande av brottsling. Samtliga brott ska ha begåtts mot en och samma målsägande. Såväl TE som

³⁶ Svea hovrätts dom den 8 april 2015 i mål B 1247-15 (Södertörns tingsrätts dom den 2 februari 2015 i mål B 12165-14 och B 14377-14).

JL förnekade brott. Beträffande målsägandens ålder har TE påstått sig inte ha haft skäl att tro att målsäganden varit minderårig. JL har i denna del uppgett att han visserligen förstått att målsäganden varit ung men att han fick full visshet om hennes ålder först sommaren 2013.

Tingsrättens bedömning

Inledningsvis konstaterar tingsrätten att målsäganden är trovärdig och att hennes uppgifter är tillförlitliga.

Såvitt avser åtalet mot TE och frågan om TE haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år uttalar *tingsrätten* i huvudsak följande. TE har uppgett att han tog kontakt med A på Kamrat.com och att det var hennes användarnamn ”Daddyslitlebadgirl” som väckte hans intresse. Han minns inte vad det stod om hennes ålder på hennes profilsida och han trodde hela tiden att hon var 15–16 år, bl.a. på grund av att hon skrev så utåtagerande om sex. Den konversation som visats från Kik där han och A diskuterar om vårdcentralen minns han inte. Han fick klarhet om hennes ålder först när JL ringde honom och bad honom radera bilder på A. När han i Skypekonversation med jo.svensson på frågan ”Yngsta du knullat?” svarar ”13 faktiskt” var det någonting som han hittade på, det hade inget med A att göra. Enligt hans uppfattning ljuger A när hon säger att de pratat om hennes ålder och att han visste om hennes riktiga ålder. Tvärtom ville han undvika att prata om ålder eftersom han inte ville avslöja sin egen ålder, han hade till henne sagt att han var 20 år. Av det material från internetsajten Kamrat.com som åklagaren presenterat framgår att A på sin profilsida angett åldern 12 år. På denna sida står också användarnamn och det är denna sida som någon som söker kontakt med någon annan måste gå in på för att upprätta kontakt. Så har också skett enligt både TE:s och A:s uppgifter. Tingsrätten har vidare tagit del av konversation på Skype mellan TE och A där hon frågar honom hur man gör för att testa sig mot könssjukdomar. Han tipsar henne om att gå till vårdcentralen eller ungdomsmottagningen varvid hon svarar ”Vågar inte är fan 12”. Detta föranleder såvitt framgår ingen reaktion hos honom utan konversationen, bl.a. om hur det går till på vårdcentralen, fortsätter. Enligt A:s dagbok från datumet 29 juli 2013 framgår det hon den dagen fått tid för att testa sig och att hon vill se om hon är smittad.

Denna uppgift bekräftas bl.a. av journalanteckning från Stuvsta vårdcentral denna dag där det framgår att målsäganden sökt läkare för kontroll av ev. könssjukdomar. A har i förhör uppgett att TE hela tiden visste om att hon var tolv år eftersom hon berättade det för honom vid flera tillfällen. Hon har bl.a. beskrivit att de direkt när de fick kontakt ville veta lite mer om varandra och han frågade då hur gammal hon var. Hon skrev då att hon var tolv år, född 2001. Enligt A reagerade han inte särskilt på detta, han sa bara okej eller liknande och det verkade inte vara någon stor sak för honom. Hon har också berättat att de vid något tillfälle pratat om att hon gick i sexan och att hon då också talade om att hon varit stökig i skolan när hon gick i femman. Tingsrättens uppfattning är att den bevisning som presenterats innebär att TE:s uppgifter om att han saknat kännedom om A:s ålder kan lämnas utan avseende. Tingsrätten kommer därmed att vid bedömningen av gärningarna under samtliga åtalpunkter utgå ifrån att han åtminstone hade skälig anledning att anta att hon var under 15 år.

Mot angiven bakgrund fann tingsrätten åtalet mot TE styrkt i sin helhet och han dömdes för de brott som åklagaren angett. Påföljden bestämdes till fängelse sju år.

När det gäller åtalet mot JL och frågan huruvida JL känt till att målsäganden vid deras kontakter varit 11 och 12 år uttalade *tingsrätten* i huvudsak följande. Av den förteckning över Skypekontakter som förekommit mellan JL och A framgår bl. a att han den 29 januari 2013 skrivit till henne ”Men du....du är 11....du ska inte ha något sexliv” och vidare att han den 13 februari 2013 skrivit ”Du är 11 år. Du ska inte tänka på sådant”. Dessa meddelanden är svåra att kombinera med hans påstående om att han fick full visshet om hennes ålder först sommaren 2013. Tingsrätten finner därför att det som han påstått kan lämnas utan avseende. Vid bedömningen av åtalpunkterna 1 och 2 utgår tingsrätten därför ifrån att han vid sina kontakter med henne insett hennes riktiga ålder.

Mot angiven bakgrund dömdes JL av tingsrätten för sexuellt ofredande, utnyttjande av barn för sexuell posering och skyddande av brottsling. Påföljden bestämdes till fängelse ett år.

Hovrättens bedömning

TE överklagade tingsrättens dom och yrkade bl.a. att hovrätten skulle ogilla åtalen eller i vart fall mildra påföljden. Åklagaren yrkade att hovrätten skulle döma TE till ett längre fängelsestraff än vad tingsrätten har gjort.

Även JL överklagade tingsrättens dom och yrkade bl.a. att hovrätten skulle ogilla åtalen. I andra hand yrkade JL att hovrätten skulle döma honom till villkorlig dom i förening med böter eller samhällstjänst eller under alla förhållanden lindra fängelsestraffet.

Liksom tingsrätten konstaterade även hovrätten att målsägandens uppgifter, som fick starkt stöd av annan utredning, skulle läggas till grund för bedömningen.

Såvitt avser åtalet mot TE och frågan om TE haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år uttalade *hovrätten* i huvudsak följande. Åklagaren har gjort gällande att TE åtminstone hade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. I förarbetena till den bestämmelse som är aktuell framgår bl.a. att innebörden av rekvisitet ”skäligen anledning att anta” innefattar krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet (NJA II 1962 s. 192 f.). Målsäganden har uppgett att TE kände till hennes ålder eftersom hon berättade det för honom. Målsägandens uppgifter i den delen får stöd av vad som framgår av hennes konversation med TE på Kik den 29 juli 2013, som tingsrätten närmare har redogjort för, samt hennes kontakter via Skype den 4 juli 2013 med en person som kallar sig ”Mickey”. Av korrespondensen framgår att målsäganden till ”Mickey” sagt att TE visste att hon var 12 år. TE har berättat att han tog kontakt med målsäganden på Kamrat.com och att det var hennes användarnamn ”Daddyslittlebadgirl” som väckte hans intresse. På målsägandens profilsida på Kamrat.com framgick att hon då var 12 år. TE har berättat att han har svårt att få kontakt med jämnåriga flickor och att han därför söker sig till flickor som är yngre än vad han själv är, dock inte yngre än 15 år. Mot bakgrund av det ovan sagda är det enligt hovrätten utrett att TE hade skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år.

Mot angiven bakgrund fann även hovrätten att TE skulle dömas för ett fall av grov våldtäkt mot barn och fyra fall av våldtäkt mot barn. Hovrätten fastställde tingsrättens dom även i påföljdsdelen.

När det gäller åtalet mot JL och dennes insikt beträffande målsägandens ålder gjorde hovrätten ingen annan bedömning än tingsrätten. Även hovrätten fann alltså att JL känt till målsägandens ålder. Mot angiven bakgrund fann även hovrätten att JL skulle fällas för sexuell ofredande och utnyttjande av barn för sexuell posering. Hovrätten fann dock inte åtalet för skyddande av brottsling styrkt varför tingsrättens dom ändrades i den delen. Hovrätten bestämde påföljden till fängelse åtta månader.

Avgörande från Svea hovrätt, april 2015

I målet³⁷ yrkade åklagaren ansvar för TA för våldtäkt mot barn. TA påstods under perioden fr.o.m. den 13 december t.o.m. den 15 december 2013 vid flera tillfällen haft samlag med målsäganden A som då var 13 år. Åklagaren påstod vidare att TA begått gärningen uppsåtligt eller i vart fall att han haft skälig anledning att anta att målsäganden A var under 15 år. TA vidgick att han umgåtts med A under aktuell tidsperiod men förnekade gärningen med hänvisning till att han inte haft något sexuellt umgänge med henne.

Tingsrättens bedömning

Inledningsvis konstaterar tingsrätten att målsäganden är trovärdig och att hennes uppgifter är tillförlitliga. Tingsrätten finner det här efter utrett att det gått till på det sätt som A redogjort för. I frågan om TA:s insikt beträffande målsägandens ålder uttalade *tingsrätten* i huvudsak följande. A har berättat att hon upplyste TA om att hon var 13 och snart skulle fylla 14 år. Hennes uppgifter styrks av den återopade chattkommunikationen. TA har å sin sida uppgett att han trodde att A skämtade om sin ålder och trodde att hon var äldre bl.a. eftersom han såg på A:s profilbild på Facebook att det fanns en uppgift om att hon var född 1992. TA:s uppgifter om sin insikt om A:s ålder är mindre sannolika. De är dock inte så osannolika att de kan lämnas helt utan avseende. Tingsrätten anser därför inte att det kan anses styrkt att TA insåg att A var under 15 år.

³⁷ Svea hovrätts dom den 23 april 2015 i mål nr B 10508-14 (Solna tingsrätts dom den 21 oktober 2014 i mål nr B 1490-14).

Även om TA:s agerande gentemot A i vissa avseenden kan tas till intäkt till att han varit likgiltig inför A:s ålder anser tingsrätten inte att detta är ställt utom rimligt tvivel. TA har således inte heller haft likgiltighetsuppsåt beträffande A:s ålder. Den fråga som kvarstår är då om TA haft skälig anledning att anta att A var under 15 år vid gärningstillfället. Enligt de numera ganska gamla förarbetsuttalandena framgår att den angivna bestämmelsen ska tillämpas restriktivt och att det för straffansvar ställs krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet, se NJA II 1962 s. 192 f. Det anförs bl.a. att domstolen inte ska döma till ansvar om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Vidare sägs att det är i gränsfallen som en gärningsman inte ska kunna undgå ansvar genom att hänvisa till att han inte haft en säker kännedom om barnets verkliga ålder. De vägledande avgöranden som finns tyder på att tillämpningen numera i viss mån har distanserat sig från den restriktivitet som de tidigare motivuttalandena ger uttryck för, se t.ex. NJA 2006 s. 79 II. Av utredningen framgår att TA inte ställt några frågor till A efter det att hon i deras chattkonversation redovisat sin ålder till honom. Till det kommer att A med sitt utseende och uppträdande ger intryck av att vara en ganska normalt utvecklad högstadietjej. Det är närmast uteslutet att TA kan ha uppfattat att A:s kroppsutveckling motsvarat vad som är naturligt för en 17-årig eller 18-årig tjej. Sammantaget finner tingsrätten att TA haft skälig anledning att anta att A varit under 15 år vid gärningstillfället.

Tingsrätten fann därefter att förutsättningar förelåg att döma TA för sexuellt utnyttjande av barn. Påföljden bestämdes, mot bakgrund av att TA var 19 år vid gärningstillfällena, till fängelse åtta månader.

Hovrättens bedömning

Såväl målsäganden som den tilltalade överklagade tingsrättens dom. Målsäganden yrkade bl.a. att hovrätten skulle döma TA för våldtäkt mot barn. TA yrkade i första hand att hovrätten skulle ogilla åtalet och målsägandens skadeståndstalan. I andra hand yrkade han att hovrätten skulle dels döma honom till en icke frihetsberövande

påföljd eller i vart fall bestämma fängelsestraffets längd till en kortare tid än den som följde av tingsrättens dom.

Liksom tingsrätten bedömde hovrätten att målsägandens berättelse var mycket trovärdig och hennes uppgifter framstod som tillförlitliga. Även hovrätten kom därför till slutsatsen att det var målsägandens uppgifter som skulle läggas till grund för bedömningen av skuldfrågan. Med denna utgångspunkt fann även hovrätten att det genom utredningen i målet var ställt utom rimligt tvivel dels att TA har haft ett flertal samlag med målsäganden, dels att TA har haft uppsåt också till att målsäganden vid den aktuella tiden var 13 år och snart skulle fylla 14 år och att hon således inte hade uppnått den föreskrivna åldern för sexuellt självbestämmande, 15 år. Det anförda innebar sammanfattningsvis att TA skulle dömas för de gärningar som han har åtalats för och att tingsrättens dom i denna del därför inte skulle ändras.

I fråga om rubricering fann hovrätten att gärningarna skulle bedömas som våldtäkt mot barn. Påföljden bestämdes, mot bakgrund av att TA var 19 år vid gärningstillfällena, till fängelse ett år och sex månader.

3.2 Tingsrätterna

Avgörande från Stockholms tingsrätt, oktober 2011

I målet³⁸ yrkade åklagaren ansvar för BA för köp av sexuell handling av barn alternativt köp av sexuell tjänst under påstående att A förmått målsägande A, som då var 15 år gammal, att mot ersättning i form av kontanter under en tillfällig sexuell förbindelse företa och tåla sexuella handlingar. De sexuella handlingarna påstods ha bestått i att BA utfört oralsex på målsäganden samt vaginala samlag (åtalpunkt 1). Åklagaren yrkade vidare ansvar för MA för köp av sexuell handling av barn under påstående att MA förmått målsägande A, som då var 15 år gammal, att mot ersättning i form av kontanter under en tillfällig sexuell förbindelse företa och tåla sexuella handlingar. De sexuella handlingarna påstods ha bestått i att MA utfört oralsex på målsäganden samt att målsäganden utfört oralsex på MA (åtalpunkt 2).

³⁸ Stockholms tingsrätts dom den 17 oktober 2011 i mål nr B 19672-10.

De båda tilltalade bestred ansvar för köp av sexuell handling av barn. BA medgav dock ansvar för köp av sexuell tjänst. BA förnekade att han insett eller haft skälig anledning att anta att A var mindre än 18 år gammal. MA medgav att han träffat A men förnekade att de haft sex samt att han haft skälig anledning att anta att hon inte varit 18 år gammal.

Tingsrättens bedömning

Beträffande åtalet mot BA anförde *tingsrätten* följande (åtalspunkt 1). Genom BA:s medgivande och egna uppgifter är visat att han i vart fall gjort sig skyldig till köp av sexuell tjänst. Frågan är emellertid om han haft skälig anledning att anta att A inte uppnått 18 års ålder och därmed ska fällas till ansvar enligt förstahandsyrkandet. Den skriftliga utredningen och förhören enligt ovan kan inte anses visa att BA haft skälig anledning att anta A var under 18 år gammal. Såvitt framkommit har inte A:s ålder eller därmed relaterade förhållanden diskuterats mellan parterna eller på annat sätt aktualiserats. Den internetsida där A annonserat ut sina tjänster ska vidare enligt finstilta villkor endast avse personer som fyllt 18 år. Den avgörande frågan blir då, vilket intryck A kan ha gjort genom sitt utseende och uppträdande. Rätten måste då anta att hon varit sig relativt lik i förhållande till utseendet vid rättegången ett år efter händelsen. Tingsrätten kan vid denna bedömning inte finna annat än att A har ett relativt moget utseende och sätt i förhållande till sin ålder och att det ingalunda kan uteslutas att en man, som inte är särskilt bekant med denna åldersgrupp, kan uppfatta henne som betydligt äldre än hon är. Tingsrätten anser därför att det inte kan anses visat att BA haft skälig anledning att anta att A inte fyllt 18 år då de träffats den 6–7 november 2010. Såsom ovan anförts ska BA då fällas till ansvar för köp av sexuell tjänst enligt det alternativa yrkandet.

Beträffande åtalet mot MA anförde *tingsrätten* följande (åtalspunkt 2). Av de ovan angivna utdragen från SMS och MSN framgår att MA diskuterat hur han och A skulle ha sexuell kontakt. MA:s påstående att han endast låtsats att detta var aktuellt, för att inte göra A ledsen, framstår som ytterst osannolik. Det framstår vidare som mycket osannolikt att MA skulle kunna ha besökt A:s personliga blogg, vilket han ju medgivit, och få vetskap om hennes bl.a.

abort utan att samtidigt notera de enligt A tydliga och frekventa uppgifterna om hennes ålder på bloggen. Den tyngsta bevisningen mot MA utgörs emellertid av de uppgifter A lämnat vid huvudförhandlingen om att hon och MA haft upprepad oralsex vid sitt möte på MA:s hotellrum samt att de, på MA:s initiativ, skulle ha diskuterat hennes ålder i samband med att de talat om hennes personliga blogg. Det kan inte i dessa fall vara fråga om misstag från A:s sida. Frågan är då om hon kan ha någon anledning att medvetet lämna felaktiga uppgifter till MA:s nackdel. Från försvaret har i denna del framhållit dels att A inte nämnt något alls om sex med MA i sin dagbok, dels att A inte kunnat berätta om den stora tatuering på vänster sida av bröstet som MA uppvisat. – Dessa förhållanden talar i någon mån emot A:s uppgifter men har enligt tingsrätten uppfattning begränsat bevisvärde. Dagboken utgör till sin natur ett urval av händelser och A tycks ha uppfattat det som viktigare att MA besökt hennes blogg, vilket hon tagit upp i dagboken och även vid förhöret framhållit som obehagligt. A har vidare i tingsrätten berättat om att MA visat henne en tatuering på vänster arm och noga förklarat dess innebörd. Att hon ett år efteråt, kan ha glömt en annan tatuering, som inte diskuterats dem emellan, framstår inte som särskilt konstigt. A har gjort ett mycket trovärdigt intryck i rätten och det är mycket svårt att finna något skäl för henne att tala osanning till MA:s nackdel. Hennes uppgifter i övrigt stämmer väl med dagboksanteckningarna och överensstämmer vidare helt med vad BA berättat under åtalspunkt 1 om deras samvaro. Det kan även noteras att A inte fört någon skadeståndstalan i målet och att detta således inte kan utgöra ett sådant motiv. Vid dessa förhållanden och bedömningar finner tingsrätten inte skäl att ifrågasätta A:s uppgifter om att hon och MA har haft oralsex samt att han fått klara uppgifter om hennes låga ålder dessförinnan, varför de bör läggas till grund för domen. Åtalet mot A för köp av sexuell handling av barn ska därför bifallas.

Tingsrätten bestämde påföljden för BA till 50 dagsböter. Tingsrätten uttalade att den gärning BA gjort sig skyldig till inte har inneburit några sådana försvårande moment att annan påföljd bör övervägas.

Påföljden för MA bestämdes till villkorlig dom och 120 dagsböter. Tingsrätten anförde att den gärning MA gjort sig skyldig inte

innehållit några särskilda försvårande omständigheter utöver A:s låga ålder varför tingsrätten inte ansåg att ett fängelsestraff var påkallat.

Avgörande från Borås tingsrätt, mars 2015

I målet³⁹ yrkade åklagaren ansvar för grov våldtäkt mot barn och i andra hand för köp av sexuell handling av barn under påstående att AAR upprepade gånger har genomfört samlag, och andra sexuella handlingar jämförliga med samlag, med målsäganden som vid samtliga tillfällen var 14 år gammal. Handlingarna påstods ha bestått i att AAR genomfört orala, rektala och vaginala samlag med målsäganden och ska ha begåtts efter att AAR lovat målsäganden pengar, alkohol och cigaretter för tjänsterna, vilket AAR därefter gett målsäganden. Därutöver påstods att brotten borde bedömas som grova, dels eftersom det handlat om upprepade övergrepp mot målsäganden, dels eftersom AAR åtminstone vid det sista tillfället använt våld i form av att han slagit henne på rumpan så att hon fått röda märken och tagit stryptag på henne så hårt så att hon fått ont och inte kunnat andas, dels eftersom att han våldfört sig på henne analt och fortsatt med detta trots att hon försökt hindra honom med handen och sagt att det gjorde ont, dels eftersom det vid det sista övergreppet deltagit ytterligare en man, dels eftersom AAR använt sig av, i sammanhanget, förnedrande inslag i form av att han fått utlösning i ansiktet på målsäganden, samt även eftersom han vid sista övergreppet, låtit en manlig bekant filma den sexuella handlingen. AAR påstods således ha visat särskild hänsynslöshet och/eller råhet samt påstods att AAR insett eller åtminstone haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år. Åklagaren yrkade i målet vidare att AAR skulle dömas för koppleri då AAR främjat att målsäganden, 14 år gammal, haft en tillfällig sexuell förbindelse med en manlig bekant till AAR och då målsäganden av AAR utlovats och fått pengar, alkohol och cigaretter som betalning för den tillfälliga sexuella förbindelsen. AAR förnekade brott men vitsordade att han har haft samlag med målsäganden i hennes bostad vid cirka fyra tillfällen. AAR gjorde vidare bl.a. gällande att han varit av den

³⁹ Borås tingsrätts dom den 4 mars 2015 i mål nr B 3446-14.

bestämdaste uppfattningen att målsäganden varit 16 år eller i vart fall 15 år.

Tingsrättens bedömning

I frågan om AAR:s insikt om målsägandens ålder uttalar *tingsrätten* i huvudsak följande. Gällande parternas förhållande och AAR:s insikter om målsägandens ålder får först konstateras att AAR själv sagt att han inte vetat hur gammal målsäganden var, trots att han själv skulle funderat och trots att de skulle ha haft ett förhållande över ett antal månader. När han därtill sagt sig inte ens tro att hon visste var han bodde, står det för tingsrätten klart att AAR:s intresse i målsäganden begränsat sig till den sexuella tillfredsställelsen och erfarenheten han kunnat få ut av henne och att de i övrigt inte haft något sådant kärleksförhållande, som han velat göra gällande. Det sagda innebär också att tingsrätten funnit målsägandens uppfattning om ett eventuellt förhållande har haft fog för sig; att de aldrig haft en kärleksrelation med varandra. Till detta kommer den fyra dagar långa chattkonversationen om närmare 200 chattmeddelanden – kring sex och betalning för sex – där AAR:s användarkonto noterats för mer än hälften av meddelandena gentemot målsägandens användarkonto. Visserligen har AAR förnekat att han skrivit några av meddelandena till målsäganden och i stället gjort gällande att hon eller någon annan skulle kapat hans konto och skrivit meddelandena i hans namn. Emellertid får konstateras att han sagt sig inte ha någon aning om varför hans sagda flickvän falskeligen skulle ha fabricerat inlägg i hans namn och än mindre förklarat hur hon då skulle ha gått till väga. Här ska också noteras att de meddelanden som målsäganden ostridigt skrivit från sitt konto torde vara genanta för henne och att de sedermera också lett till oönskade konsekvenser för henne – då hennes mamma fick syn på dem och gick till polisen. När det därtill inte heller framkommit någon anledning att anta att målsäganden, under den fyra dagar långa konversationen, skulle ha tagit miste på vem hon chattade med, finner tingsrätten att AAR:s invändning – om att målsäganden eller någon annan falskeligen skrivit hans meddelanden – saknar all trovärdighet. Tingsrätten lämnar således AAR:s invändningar utan avseende och finner det kunna hållas för visst att han skrivit de meddelanden som noterats från hans användarkonto. Tingsrätten finner därmed styrkt att

AAR chattat med målsäganden om att penetrera henne analt, vaginalt och oralt samt att han därvid inlätit sig i diskussioner om vad han skulle betala målsäganden för detta. Slutligen ska noteras att det i chattkonversationen finns meddelanden där det framgår att AAR övertalat målsäganden om att ta emot hans jämnåriga kamrat för att ha sex med denne och att hon sedermera sugit på kamratens könsorgan då denne inte fick stånd. Genom den återopade chattkonversationen och målsägandens egna uppgifter i tingsrätten finner tingsrätten styrkt att AAR förmått målsäganden att mot ersättning ha samlag med honom samt att AAR därutöver främjat att målsäganden, mot ersättning, haft en tillfällig sexuell förbindelse med en manlig bekant till honom, på sätt åklagaren påstått. Vad så till sist gäller den inledande frågeställningen, om AAR känt till att målsäganden var under 15 år då han hade sex med henne eller han skäligen bort förstå detta, gör tingsrätten följande överväganden. Först får konstateras att målsäganden under förhöret i tingsrätten inte varit säker på om hon berättat för AAR hur gammal hon var. Vidare har hon tvekat huruvida AAR känt till hennes skola och årskurs. Hon har inte heller varit säker på huruvida AAR förstått att hon var 14 år och huruvida han kan ha missuppfattat henne. Sammantaget menar tingsrätten att det av målsäganden och AAR:s uppgifter i tingsrätten inte går att säga att AAR förstått att målsäganden endast var 14 år eller att han med säkerhet fått kunskap om sådana förhållanden att han haft skälig anledning att anta att hon inte fyllt 15 år. När så är fallet och då varken målsäganden eller AAR kunnat säga när de sista gången hade sex med varandra går det inte heller att säga att de haft sex med varandra efter det att målsäganden den 18 september skrivit till AAR att hon endast var 14 år. Det sagda innebär att tingsrätten inte funnit AAR övertygsad om att ha haft uppsåt till våldtäkt av barn, vilken gärning han objektivt sett utsatt målsäganden för. I stället är AAR:s utnyttjande av målsäganden att bedöma som köp av sexuell handling av barn och koppleri.

Påföljden för AAR bestämdes till skyddstillsyn.

Tabell – praxisgenomgång

I uppställningen nedan används följande förkortningar.

fs t	försök till
Gbg	Göteborg
GH	Göta hovrätt
hf	huvudförhandling
HNN	Hovrätten för Nedre Norrland
HR	hovrätt
HSB	Hovrätten över Skåne och Blekinge
HVS	Hovrätten för Västra Sverige
HÖN	Hovrätten för Övre Norrland
ins upps	insiktsuppsåt
Jkpg	Jönköping
kp sex tj	köp av sexuell tjänst
kp sex handl barn	köp av sexuell handling av barn
Krstd	Kristianstad
likg upps	likgiltighetsuppsåt
mhj t	medhjälp till
må	målsägande
oa	oaktsamhet
sex utn barn	sexuellt utnyttjande av barn
sex ofred	sexuellt ofredande
SH	Svea hovrätt
Sthlm	Stockholm
TR	tingsrätt
tt	tilltalad
utn barn f sex pos	utnyttjande av barn för sexuell posering
vt	våldtäkt
åkl	åklagare
ökl	överklagat/överklagande

Nr	Domstol	Dag för dom	Mål	Åtal för	Utgång	Omständigheter ¹
1.	SH	2009-10-13	B 6324-09 (Solna TR, B 7714-08, 090708)	SA och AA: Grovt mot barn	TR: SA: Grovt vt mot barn (oa) AA: Åtalet ogillades HR: SA ökl, HR ogillade åtalet	SA 18 år AA 19 år Må 13 år TR: Må har berättat att hon hamnade i en lägenhet där fyra män förgrep sig på henne, en och en efter varandra. TR: <ul style="list-style-type: none"> • Åtalet mot AA: • TR fann inte utrett att AA var en av gärningsmännen. • Åtalet mot SA • TR: I förevarande fall kan må:s kroppsutveckling inte anses vara sådan som normalt förekommer avsevärt över åldersgränsen. Det kan däremot vara svårt att avgöra om må är under eller över 15 år endast med hänsyn till detta förhållande. Däremot framgår hennes bristande mognad mycket tydligt i hennes uppträdande, både genom det sätt som hon uttrycker sig på och genom hennes kroppsspråk. • En ytterligare omständighet som måste ges betydelse är att de två personer som må kom till lägenheten med var avsevärt yngre än SA och hans kamrater. Detta förhållande får betydelse eftersom det var genom dessa som SA och de övriga gärningsmännen kom i kontakt med må. Detta måste vara en sådan särskild omständighet som borde ha gett SA och de övriga gärningsmännen anledning att vara på sin vakt. En annan sådan omständighet är må:s uppenbart omogna uppträdande. Det är genom må:s uppgifter

¹ Omständigheter som beaktats vid bedömningen av frågan om gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet i förhållande till målsägandens ålder.

						<p>utrett att den första gärningsmannen frågade henne en massa saker om vem hon var och var hon kom i från innan övergreppen inleddes. Dock frågade han enligt må inte om hennes ålder. Det synes ha varit så att hennes person som sådan varit ointressant för de fyra gärningsmännen utom i det avseendet att de getts möjlighet att utnyttja henne för sexuella ändamål.</p> <ul style="list-style-type: none"> Vid en sammantagen bedömning finner TR att SA haft skälig anledning att anta att må varit under 15 år. <p>HR: Inte utrett att SA haft samlag med må.</p>
2.	SH	2010-02-15	B 116-10 (Falu TR, B 3722-09, 091211)	Vt mot barn, må B och C, kp sex handl barn, må A, C, E och F. ² samt kp sex tj, må A	TR och HR: Vt mot barn, må A och B (oa), kp sex handl barn (C – oa och F – oa) samt kp sex tj (må A)	<p>Tt 52 år Må A 17–18 Må B 14 år Må C 12–15 Må E 15 år Må F 17 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Må A, B och C: Må A och tt fick kontakt när tt svarade på hennes presentation på Phone Café. Må A: Hon minns att hon i sin presentation angav att hon var 18 år. De hade därefter kontakt en tid och började sedan träffas för att ha sex. Tt har sagt till henne att han ville ha "småtjejer", tjejer mellan 13 och 15 år. Han har också frågat om hon kände någon

² Den tilltalade åtalades även för köp av sexuell tjänst av må A; en gärning i tiden efter att må A hade fyllt 18 år. Han åtalades också för köp av sexuell tjänst av må D, som var över 18 år.

yngre tjej som var oskuld som ville träffa honom. Hon sa till tt att hon hade en kompis, må B, som kanske ville träffa honom. Hon berättade inte för honom att må B var hennes lillasyster.

- Må B träffade därefter tt en gång. Må A, B och C åkte för att träffa tt, som åkte i väg med B i en husbil. Må B berättade sedan att hon haft sex med tt.
- Må B: hon fick kontakt med tt första gången när hennes syster, må A, talade med tt i telefon. Tt frågade då om må A kände någon yngre tjej som var oskuld. Må A gav henne då telefonen. Må B sa till tt att hon var 14 år och oskuld. Senare träffade hon tt och de hade sex. De hade då inte pratat mer om hennes ålder.
- Må C: Hon är syster med må A och B. Hon var 13 första gången hon tog kontakt med tt. Hon skrev detta till honom. Må B hade då redan berättat för tt vem hon var. Tt frågade via SMS om hon var oskuld och hon svarade nej. De träffades därefter och hade sex. Därefter träffades de flera gånger och hade sex.
- Tt: Han känner sig egentligen inte dragen till barn eller småflickor. Han har visserligen pratat med må A om sexuella fantasier, som i vissa fall rört sex med unga tjejer, men även om andra fantasier. Han har inte avsiktligt sökt kontakt med flickor yngre än 15 år.
- Första gången han pratade med må A sa hon att hon var 18 och skulle snart fylla 19 år.
- Han kom i kontakt med må B via må A. Må A sa till honom att må B var 18 år. Det stämmer inte att han frågat må A om hon hade någon yngre kompis eller att han frågat efter någon som var 13–14 år. När han träffade må B utgick han från att hon var lika gammal som må A eftersom dessa två, såvitt han kände till, var kompisar. Han kunde aldrig tänka sig att må A hade kompisar som vara så mycket yngre än hon själv. Han såg inte heller någon anledning att fråga må B om hennes ålder eftersom må A sagt till honom att må B var 18 år.
- Må C fick han kontakt med via må B. När han fick kontakt med må C sa hon att hon var liten och blond. Han frågade inte efter hennes ålder. Han utgick från att även må C var 18–19 år, eftersom hon såvitt han visste var kompis med båda må A och B. När han

						<p>vid hf – ha ingett tt starka tvivel om sanningshalten i detta påstående. Han har därför haft skälig anledning att anta att må F var yngre än 18 år när han köpte sexuella tjänster av henne.</p> <p>HR delade TR:s bedömningar i dessa delar.</p>
3.	SH	2010-04-15	B 9804-09 (Solna TR, B 7360-09, 091111)	<p>CM: Kp sex handl barn</p> <p>AN: Vt mot barn och koppleri</p>	<p>TR:</p> <p>CM: Kp sex handl barn, må A och B (ins upps)</p> <p>AN: Sex utn barn, av må A (oa).</p> <p>HR: fastställde TR:s dom mot AN (Endast AN som ökl)</p>	<p>CM 25 år AN 19 år Må A 14–15 år Må B 15 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åtalet mot AN: • Må A och B samt en jämnårig pojke fick kontakt med AN på snyggast.se. De chattade därefter på MSN och stämde träff. AN bjöd dem på öl sedan for han och må A iväg med bil till en skogsväg där de hade sex i bilen. • Må A: Hon skrev nog till AN i ett SMS att hon var 14 år. Hon har ett minne av att AN i bilen frågade hur gammal hon var, att hon svarade 15 år och att han sa ”nu ljuger du för innan skrev du 14”. Hon är dock inte helt säker på detta. • Tt: Han hade klart för sig att må A var född 1994. Han hade frågat henne och hennes kamrater hur gamla de var och de svarade att de var 14/15, Han antog att den ena var 14 och den andra 15. När de träffades såg han att den manliga kamraten såg yngre ut än må A, så han antog att hon var 15 år. Må A hade inte sagt i förväg att hon var 14 år. Det var först efter att de hade haft sex som hon sa att hon var 14 år. • TR: Det kan vara svårt att avgöra en tonårsflickas ålder. Må A var vid tillfället 14 år och 10 månader. En flicka som är 14 år har vanligen nått den kroppslängd och fysiska

4.	Örebro TR	2010-06-28	B 7161-09	KGG, LGK och GS: Kp sex handl barn	KGG och LK: Kp sex tj GS: kp sex handl barn (ins upps) och kp sex tj	<p>utvecklingsgrad som hon kommer att ha som vuxen medan pojkar ofta har en senare pubertetsutveckling. Må A skulle lätt kunna tas för att vara äldre än hon är. Att AN efter att ed hade haft sex förde hennes ålder på tal visar dock att hennes ålder på något sätt störde eller oroade honom. Mot bakgrund av att AN visste att må A var född år 1994 samt att det var fråga om en uppgörelse som hade gjorts efter en kontakt på nätet där hon bjöd ut sig och ville ha pengar för att stå till tjänst med <i>en skön het stund</i> anser TR att AN borde ha förvissat sig om hennes ålder innan han hade sex med henne.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åtalet mot CM: • AN förmedlade kontakten till CM. Må A och må B stämde träff med CM. Han mötte dem i bil och skjutsade hem dem till sitt hem. Där bjöd han dem på alkohol och hade sedan sex med dem. • Må: CM var väl medveten om att hon och må B bara var 15 år och att det var olagligt att köpa sex av dem. Därför föreslog han att han skulle <i>låna ut</i> pengar till dem. • CM: Flickorna verkade äldre än de var. De såg ut att vara 16–18 år. • TR: CM känt till deras ålder. <p>HR delade TR:s bedömning i frågan att AN haft skäligen anledning att anta att må var under 15 år.</p> <p>KGG 57 år LK 59 år GS 59 år Må 17 år</p>
----	--------------	------------	-----------	--	---	--

Åtalet mot GS:

- Må hade satt in en annons på internet om att hon sålde sexuella tjänster. GS svarade på annonsen och de träffades ett tiotal tillfällen och hade sex. I annonsen uppgav må att hon var 18 år. Må uppgav även till GS att hon var 18 år.
- Tt frågade inte må hur gammal hon var utan utgick från att uppgiften i annonsen om hennes ålder var riktig. Han tyckte även att må förde sig som en 20–21-åring. Må talade vid något tillfälle om BUP, men han visste inte vad det var.
- TR: I den aktuella annonsen stod det att må var 18 år och må har själv uppgett till tt att hon var 18 år. Någon anledning för tt att med hänsyn till hennes utseende eller andra omständigheter misstänka att hon var under 18 har inte funnits. Av återopad mailkonversation framgår dock att tt från ett visst datum under perioden han och må träffades haft vetskap om må:s ålder. För tiden därefter ska tt dömas för köp av sexuell handling av barn.

Åtalet mot KGG:

- Tt svarade på må:s annons på internet och de träffades cirka sju gånger och hade sex.
- Tt frågade aldrig må om hennes ålder.
- Tt uppfattade må som 18–19 år. Detta p.g.a. att det var den ålder som angavs i annonsen samt det intryck hon gav och den fysik hon hade.
- Tt kände inte till att det var skillnad om må hade fyllt 18 år eller inte, men han visste att det var olagligt att köpa sex.
- TR: Må har i sin annons och även i övrigt uppgett att hon var 18 år. Mot denna bakgrund och då det inte föreligger några särskilda omständigheter som medfört att tt haft anledning att misstänka att hon var under 18 år ska gärningarna bedömas som köp av sexuell tjänst.

Åtalet mot LK:

- Må besvarade en annons som tt satt in på internet, där tt efterfrågade lättklädd städhjälp. Må berättade att hon hade städat lättklädd hemma hos tt och att de sedan

5.	SH	2010-08-27	B 5933-10 (Norrtälje TR, B 783-10, 100622)	IR: Vt mot barn MR: mhj t vt mot barn och fs t kp sex handl barn	TR och HR (oa): IR: Vt mot barn MR: mhj t vt mot barn och fs t kp sex handl barn	<p>hade haft sex.</p> <ul style="list-style-type: none"> TR: I likhet med vad som anförts ovan beträffande åtalet mot GS och KGG kan det inte anses utrett att LK haft skälig anledning att misstänka att må var under 18 år.
						<p>IR 34år MR 26 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Den aktuella dagen besökte IR sin släkting MR i dennes lägenhet. Under kvällen besökte tre unga pojkar lägenheten, däribland må. Pojkarna bjöds på läsk, godis, cigaretter och alkohol. Må kom att stanna över natten medan de andra pojkarna lämnade lägenheten. Må berättade att IR våldtog honom under flera timmars tid medan MR var utanför rummet och bl.a. hjälpte IR att ta med må till toaletten för att spola av honom när han hade kräkt. MR hjälpte sedan IR att bära tillbaka må till sovrummet där övergreppen fortsatte. Må berättade också att MR frågat honom om han utförde sexuella tjänster mot betalning. Må: Han berättade under kvällen att han var 14 år. En av de andra pojkarna som var med i lägenheten berättade att han under kvällen sagt att han var 15 år eftersom han skulle fylla det under året. Den tredje pojken som var med i lägenheten uppgav att MR och IR frågade hur gamla de var och han uppfattade det som att alla uppgav sina verkliga åldrar. MR : Han trodde att pojkarna var 18–19 år. De pratade inte om deras åldrar. IR: Pojkarna var i 14–16-årsåldern. De pratade dock inte om åldern. TR: IR har själv uppskattat att pojkarna var 14–16 år. Han har därmed i vart fall haft skälig anledning att anta att må inte hade uppnått 15 års ålder.

						<ul style="list-style-type: none"> Även MR hade i vart fall skälig anledning att anta att må inte hade fyllt 15 år. Må ser inte äldre ut än han är och pojkarna har uppgett sina åldrar och även om MR hört en av de andra pojkarna säga att han var 15 år har han inte haft anledning att utgå från att även må var fyllda 15 år. <p>HR fastställde TR:s dom utan att särskilt uttala sig i frågan om de båda tt:s insikter om må:s ålder.</p>
6.	GH	2010-11-09	B 2432-10 (Kalmar TR, B 2642-10, 100826)	Vt mot barn	TR: Sex utn barn (oa) HR: ogillade åtalet	<p>Tt 24 år Må 14 år och 6 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Må: Hon hade kontakt med tt via internet något år tidigare men då avbröts kontakten för att hon upplevde honom som påträngande. Nyligen fick de återigen kontakt igen via ett forum, Kamrat.com, och började chatta. På "kamrat" finns det möjlighet att ange hur gammal man är och där hade hon först skrivit 100 år men i början av året (2010) ändrade hon denna uppgift till 14 år. Må skrev även till tt på MSN att hon var 14 år och så sent som kvällen före att de träffades hade hon telefonkontakt med honom och uppgav då att hon var 14 år. Tt: Han pratade med må i telefon kvällen före att de träffades. Han tror inte att hon sade att hon var 14 år utan han fick uppfattningen att hon hade fyllt 15 år. Telefonlinjen var dock dålig så han kan ha missat att må sagt något om att hon var 14 år. TR: Må har gjort ett trovärdigt intryck. Hennes uppgifter vinner dessutom i huvudsak stöd i såväl den skriftliga bevisningen som vad vittnena uppgett. Det har inte framkommit något skäl för må att vilja falskeligen beskylla tt för brott. Hennes uppgifter kan därför i huvudsak läggas till grund för bedömningen.

- Tt har å andra sidan lämnat en berättelse som vad avser framförallt hans kännedom om må:s ålder är motsägelsefull. Därvid kan nämnas att tt uppgett att han inte skulle ha umgåtts med må om han vetat om att hon var 14 år samt att han inte skulle haft sex med någon som var under 16 år. Samtidigt som han uppgett att må sagt åt honom att hon var 15 år. Han har inte heller lämnat någon rimlig förklaring till varför han medvetet lämnat felaktiga uppgifter till en annan person om må:s ålder. Dessa omständigheter talar med inte obetydlig styrka för att tt insett målsägandens ålder men han har i vart fall haft skäl原因 att anta att må inte fyllt 15 år.

HR:

- Av inhämtat läkarintyg framgår bl.a. följande. Tt har en varaktig psykisk störning och funktionsnedsättning i form av en lindrig mental retardation och ett neuropsykiatriskt funktionshinder som medför att han har en sänkt förmåga till socialt och interpersonellt samspel. Denna medfödda psykiska störning och resurssvaghet medför att han lätt kan misstolka och vilseledas av andra människor. Med hänsyn främst till denna utredning, men även till vad som framkommit vid förhören med tt har hovrätten att utgå från att tt har påtagliga svårigheter med att ta till sig budskap, såväl i muntlig som i skriftlig form.
- Må har uppgett att hon före den aktuella händelsen vid telefonsamtal och via "MSN" hade berättat för tt att hon inte fyllt 15 år, samt att hon hade angett sin verkliga ålder på internetsiten "Kamrat" i början av år 2010. Hon har på förhørsledarens fråga om varför andra personer har uppfattat att hon sagt att hon var 15 år, förklarat att de måste ha misstolkat henne, då hon sagt att hon skulle fylla 15 år. Hon har också berättat att andra människor ofta uppfattar henne som äldre än vad hon är, varav vissa att hon rent av är myndig.
- Ett vittne har uppgett att må till honom hade uppgett att hon var 15 år, och att hon först efter den aktuella händelsen har berättat för honom att hon bara var 14 år. Tt har uppgett att må inte hade berättat för honom hur gammal hon var och att han uppfattade

						<p>att målsäganden var åtminstone 16 år samt att han aldrig hade träffat henne om han hade vetat att hon var endast 14 år. Att han har haft den oriktiga föreställningen stöds av två andra vittnens uppgifter om att han till dem sagt att hon var mellan 15 och 17 år.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Enligt HR:s mening är det inte verklighetsfrämmande att en flicka, som likt må söker umgänge med väsentlig äldre personer, vill framstå som äldre än vad hon är. Av utredningen framgår att hon i vart fall till ett av vittnena uppgett att hon var 15 år. Med hänsyn till detta anser hovrätten att det finns anledning att ifrågasätta om målsäganden varit så tydlig mot tt angående sin ålder att han med sina speciella förutsättningar verkligen har insett att hon endast var 14 år. • Målsäganden har uppgett att hon ofta uppfattas som äldre än vad hon är och det är också HR:s uppfattning att hon såväl till utseende som till sättet verkar vara äldre än 15 år. Med hänsyn härtill, och då det inte har framkommit några förhållanden som talar i motsatt riktning, anser hovrätten att det inte är visat att tt har haft skäligen anledning att anta att målsäganden var endast 14 år, och inte heller att han insett att det fanns en risk för att så var fallet, vilket är en förutsättning för att han ska anses ha haft s.k. likgiltighetsuppsåt. Åtalet ska därför ogillas.
7.	SH	2010-11-18	B 7361-10 (Södertörns TR, B 2364-10, 100831)	Vt mot barn (även grovt utn barn f sex pos och koppleri),	TR: Bl.a. Vt mot barn (oa) HR: ogillade vt mot barn	<p>Tt 27 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Enligt tt uppgav må när de träffades på plattan först att hon var 18 och sen att hon snart skulle fylla 18. Först i slutet av augusti 2009 (åtalet sträckte sig till 9 augusti 2009) fick tt höra av en annan person att må var 15 år, något som må sedan bekräftade för honom. Tt hade inte haft anledning att misstänka att må var yngre än hon tidigare uppgett.

- Må uppgav att hon redan första gången hon träffade tt uppgav att hon var 14 år. Hon brukar inte ljuga om sin ålder. Tt var med och firade hennes 15-årsdag.
- I första polisförhöret uppgav må att hon sagt till tt att hon var 18 år, men hon ville skydda honom då. Därefter har hon talat sanning.
- TR: Må:s uppgifter står mot tt:s. Det är därigenom inte klarlagt att tt haft vetskap om hennes verkliga ålder.
- Av fotografier tagna hösten 2009 ger må ett helt ungt intryck.
- Polis på IT-gruppen, Södertörn har bedömt att må varit färdigpuberterad eller steget innan. Enligt polisen har det inte rört sig om barnpornografi.
- Må har haft ett halssmycke med bl.a. sitt personnummer ingraverat. Tt har uppgett att han sett smycket, men inte läst inskriptionen.
- På en lapp som tagits i beslag från tt finns en notering "jag heter A och är 14 år". Enligt må har hon skrivit den och tt läst den, enligt tt måste må skrivit lappen vid ett senare tillfälle.
- Tt har uppgett för en person att han hade haft sex med en minderårig.
- Slutsats: tt har i vart fall haft skälig anledning att anta att må inte hade fyllt 15 år.

HR:

- Fotografierna ger inte stöd för att tt med anledning av må:s utseende och kroppsutveckling hade skälig anledning att anta att må var yngre än 15 år, dessutom har de inte bedömts som barnpornografiska.
- Lappen har inget bevisvärde, eftersom det var må som lämnade in den.
- Inskriptionen på halssmycket är inte så tydligt att var och en som har tittat på den även har tillgodogjort sig må:s födelsedatum.
- Slutsats: Det saknas sådant stöd för må:s uppg som krävs för att det ska vara visat att tt hade insikt om hennes ålder. Det är inte heller visat att han hade skälig anledning att anta att så var fallet.

8.	GH	2010-11-22	B 2725-10 (Linköpings TR, B 2206- 10, 100921)	Grov vt mot barn	TR: Vt mot barn (oa) HR: ogillade åtalet	Tt 27 år Må 13 år TR: <ul style="list-style-type: none"> Tt och må kom i kontakt med varandra på sajten Snyggast.se. De utbytte adresser och mobiltelefonnummer ganska snabbt. En tid dessförinnan hade må blivit våldtagen och varit inlagd på BUP i en månads tid. Detta var den enda sexuella erfarenheten må hade. Efter våldtäkten var hon i dåligt psykiskt skick och hade skurit sig i handleder och på sina armar. Må uppgav att hon hade berättat för tt innan de träffades att hon gick i sjuan och bodde hemma hos sin mamma samt att tt frågade efter hennes ålder första gången de träffades. Hon sa då att hon var 13 år eller 14 år, eftersom hon snart skulle fylla 14 år. Hon har inte i något skede sagt att hon var 15 år eller skulle fylla 16 år. Tt har uppgett att han inte talat med må om vilken klass hon gick i, att hon första gången de träffades uppgav att hon var 15 år eller skulle fylla 16 år, att han då de möttes blev förvånad och bedömde att hon var äldre än vad hon hade berättat, att han inte gjorde något för att kontrollera hennes ålder samt att han såg att hon hade märken på sina armar. Tt har uppgett att han haft sex med må vid omkring fem tillfällen, att han gav honom oralsex vid första tillfället, att de vid de andra tillfällen hade såväl orala som vaginala samlag, att han tycker om hård sex, vilket han menar förhöjer njutningen, att han vill vara den dominerande, att det i stora drag gått till som må berättat, med lättare våldsinslag, vid två tillfällen samt att må aldrig sa i från när de på hans initiativ hade hård sex. TR uttalade följande: Må har lämnat en tämligen klar, redig och måttfull berättelse som rent allmänt framstår som trovärdig. Tt har varit något mer oprecis i sina uppgifter. Han har uppgett att han har ett tämligen omfattande kontaktnät med unga flickor. Hans
----	----	------------	--	---------------------	---	--

påstående om att må såg äldre ut än 15–16 år vid tillfället framstår inte som sannolikt, särskilt i ljuset av att hon inför rätten (omkring två år efter gärningen) gjort ett tämligen åldersadekvat intryck. Inte heller de fotografier som åberopats när må hade sminkat sig från samma år då gärningen begicks har svårligen kunnat ge tt uppfattningen att må varit fyllda 15 år. Det har vidare förelegat en avsevärd åldersskillnad mellan tt och må. Tt har även sett att må haft skador på armarna utan att närmare efterhöra skälet härför. Mot den angivna bakgrunden i förening med vad som i övrigt förevarit ger den förebragta utredningen belägg för att tt i vart fall hade skälig anledning att anta att må inte var fyllda 15 år.

HR:

- HR: utredningen ger inte stöd för slutsatsen att tt insett att må vid tidpunkten för gärningarna var under 15 år.
- Bedömningen bör utgå från att må uppgett till må att hon var 15 år. Utredningen ger inte stöd för att tt före mötena med må hade tagit del av något annat fotografi än det han vidgått, dvs. det som fanns på Snyggast.se. Annat har inte framkommit än att må vid mötena med tt var klädd och sminkad på liknande sätt. Att utifrån utseende och kroppsutveckling dra någon säker slutsats när det gäller huruvida må har sett ut att vara 15 år eller yngre är enligt HR:s uppfattning vanskligt. Tt kan sammantaget inte, sett enbart till må:s utseende, kroppsutveckling och agerande, anses ha haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år.
- Tt har via internet sökt upp må i syfte att ha någon form av sexuell kontakt med henne. Kontakten har skett via en webbplats där ungdomar lägger ut bilder på sig själva. Att det där förekommer även ungdomar under 15 år kan tt inte ha varit omedveten om och en viss vaksamhet har därmed varit påkallade från hans sida. Det bör i sammanhanget dock framhållas att utredningen inte ger stöd för att tt i sina tidigare kontakter med flickor via internet – vilka synes ha varit mycket omfattande – skulle ha varit särskilt inriktad på

						flickor under 15 år. Det har t.ex. inte framkommit att någon av de personer som nämns i den lista som tagits i beslag skulle ha varit under 15 år. Sammantaget finner HR att tt inte kan anses ha varit i så hög grad oaktsam att han ska fällas till ansvar för våldtäkt mot barn.
9.	HSB	2011-02-18	B 2917-10 och B 3184-10, (Malmö TR, B 5513-10 och B 5531-10, 101102) Ökl till HD, ej PT.	LG: Vt mot barn PI: Grov vt mot barn, alt. vt. ³	TR: LG: Kp sex tj (oa) PI: Bl.a. vt mot barn (oa) HR: LG: kp sex tj (ej oa) PI: åtalet ogillades	<p>LG 16 år PI 34 år</p> <p>Må 14 år</p> <p>Må hade rymt från ett fosterhem. Hon hade varit placerad på HVB-hem och var LVU:ad, hade anpassad skolgång m.m. Må var inte närvarande vid hf.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åtalet mot LG: • Må hade uppgett hon var 16 år. • Av bilder och videofilmer följer att må:s kroppsutveckling inte i sig ingav någon särskild antydning om att hon var underårig. • Omständigheter i övrigt som föranlett särskild vaksamhet? <ul style="list-style-type: none"> ○ Må hade uppträtt berusad och försökt sälja sex vid offentliga toaletter, Rosengårds C. Enligt TR var detta knappast någon särskild grund för dubier om hennes ålder. ○ Må:s sammanträffande med tt var slumpartat och flyktigt. Tt kunde inte redan då ha insett att må hade en nedsatt utvecklingsnivå. ○ Inte heller i övrigt något som gav tt skälig anledning att anta att må var under 15 år.

³ Även åtal för människohandel och grovt koppleri. Prövningen av dessa brott redovisas dock inte i detta sammanhang.

- **Åtalet mot PI:**

- Må hade haft samlag med tt, före avfärd till en klubb och sedan flera samlag i en lägenhet som tt disponerade.
- Må:s kroppsutveckling ingav i sig inte någon särskild antydning om att hon var underårig.
- Tt hade varit tillsammans med må under en inte helt kort tid, han måste ha lagt märke till hennes låga utv.nivå.
- Tt hade medverkat till att föra må till en lägenhet där hon skulle utföra sexuella tjänster.
- Det förelåg en stor åldersskillnad mellan tt och må.
- Sammantalet har tt haft skälig anledning att anta att må var underårig.

HR:

- Vid tillfället var må 14,5 år. Hennes kroppsutveckling och utseende i övrigt ger inga indikationer på att hon skulle ha varit yngre än 15 år.
- Må har uppgett att honjugit om ålder, att hon har sagt var 16 år eller äldre. Hon ljög för att annars skulle ingen velat ha sex med henne.
- Vittnen som har ingående kännedom om må har uppgett att efter endast ett kort samtal med må framgår att hon mentalt sett är yngre än vad som svarar mot hennes fysiska ålder.

- **Åtalet mot LG:**

- Han hade inte tidigare sett eller hört talas om må när han träffade henne utanför toaletten i Rosengårds C.
- Av videofilmer synes må uppträda normalt (bortsett från att hon ville sälja sex).
- De samtal som LG fört med må före sexköpet har inte särskilt komplicerade utan relativt kortfattade och handlade om må:s eget liv och brist på pengar. De hade således endast en kortvarig kontakt.
- Av förhör hos polis verkar må kunna svara adekvat på frågor.

						<ul style="list-style-type: none"> • Att LG uppfattat må:s agerande som underligt, förvånande eller t.o.m. chockerande betyder inte att han på grund av detta måste ha börjat fråga sig om hon var yngre än hon uppgett. • Slutsats: Tt har inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. • Åtalet mot PI: • Tt kan inte antas haft skälig anledning att anta att må var underårig i det första skedet. • Vid de sista samlagen hade tt under en litet längre tidsperiod kunnat observera må och har inte kunnat undgå omständigheten att må på olika ställen haft sex med flertal män och varit påverkad av alkohol och ev andra droger. Att dessa förhållanden skulle fått tt på tankar om just må:s ålder är inte troligt. • Tt hade vistats i Sverige under mycket kort tid. Han varken talade eller förstod svenska, vilket naturligtvis försvårat hans möjligheter att bedöma må:s ålder och utvecklingsnivå. • Det är inte givet att han som är äldre än övriga tt haft bättre förutsättningar att avgöra må:s ålder, möjligen kan han tvärtom haft sämre förutsättningar. • Slutsats: Tt har inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.
10.	SH	2011-03-09	B 6166-10 (Falun TR, B 582-10, 100617)	Vt mot barn	TR och HR: Vt mot barn (oa)	<p>Tt 33 år Må 13 år</p> <p>Må, som var nyligen fyllda 13 år, och hennes kompisar P och A, som var tre till fyra år äldre, hade den aktuella kvällen förfestat och druckit lite alkohol hemma hos P. De tre flickorna hade därefter hämtats upp av 2 pojkar, MI och TA, och samtliga färdades till den sistnämndes lägenhet. Även tt anslöt sig till festen. Må och tt var okända för varandra. Under festen dracks öl och det fanns en vattenpipa på bordet i vardagsrummet som användes för att röka hasch. Må både drack tre öl och rökte. Den åtalade händelsen inträffade enligt åkl i samband med att må och tt befann sig i lägenhetens kök då de ska ha genomfört ett samlag under frivilliga</p>

former. Må blev därefter mer eller mindre utslagen av alkohol och haschpåverkan och hon hamnade senare på golvet i köket varpå TA hade ett samtal med henne. TA dömdes i ett tidigare mål för vt mot barn mot må.

TR:

- Må: När hon kom till lägenheten hälsade hon på tt och samtalade med honom liksom med de andra killarna på festen. Hon talade svenska med tt som förstod henne. TA och tt frågade i början av festen om hennes ålder och hon svarade 13 år. Det skedde när de befann sig i vardagsrummet. Den tredje killen MI kände redan till hennes ålder.
- Tt: Han fick veta att flickorna var kompisar till TA och han presenterade sig för dem. Han tänkte inte särskilt på flickornas ålder men han trodde att de var mellan 16–18 år. Det är riktigt att han i polisförhör sagt att tjejerna var unga och att de såg ut att vara under 16 år. Ingen berättade för honom hur gammal må var.
- P: Hon minns att må berättade att hon var 13 år gammal. Folk i allmänhet kunde tro att målsäganden var 15–16 år.
- MI: Han kände må och P sedan tidigare men hade ingen vetskap om deras ålder.
- TR: Det saknas anledning att betvivla må:s uppgift att hon i lägenheten talat om sin ålder och att hon gjort det inför TA och tt. Uppgiften att må nämnt att hon var 13 år gammal vinner stöd av P:s vittnesmål. Tt har själv i ett förhör under FU uppgett att han trodde att tjejerna var under sexton år och det framgår att han reagerat på deras ålder. Av den korta sekvens av det inspelade förhöret som hölls med må nära händelsen och som spelats upp vid hf framgår att må förvisso är relativt storväxt för sin ålder men hennes utseende och uppträdande gör inte alls att man kan ta för givet att hon har fyllt 15 år. Sammantaget finner TR utrett att tt i vart fall hade skälig anledning anta att må var under 15 år.

HR:

- Att tt skulle ha insett att må var under 15 år förutsätter att han på något sätt blivit informerad om må:s ålder. Utredningen i denna del består främst av må:s och P:s uppgifter. Såsom TR antecknat i sin dom har må visserligen där uppgett att hon i vardagsrummet sagt till såväl tt som TA att hon var 13 år. Må har samtidigt bekräftat att de uppgifter som hon lämnade angående tt:s insikt om hennes ålder vid ovan nämnt polisförhör kan vara riktiga. Det ska anmärkas att polisförhöret låg betydligt närmare i tiden till händelsen än TR:s hf. Detta medför enligt HR:s mening att det trots allt finns en viss osäkerhet i må:s uppgifter om hon nämnt sin ålder direkt till tt. Det saknas stöd i utredningen för att någon av TA eller MI skulle ha upplyst tt om må:s ålder. P har berättat att må i vardagsrummet skulle ha sagt hon var 13 år. Av P:s uppgifter framgår dock inte med tillräcklig tydlighet om tt överhuvudtaget befann sig i rummet när detta uttalades och än mindre om han i så fall uppfattade uttalandet. HR anser vid en samlad bedömning att det finns en sådan tveksamhet i fråga om tt fått veta må:s ålder att det inte kan anses visat att han insett att hon var under 15 år.
- Av utredningen i målet framgår att tt inte kände må eller hennes två kamrater sedan tidigare. Vid det aktuella tillfället hade må just fyllt 13 år. Hennes kamrater var 16–17 år och P har uppgett att må kunde tas för att vara jämgammal med dem. HR har i det föregående inte funnit styrkt att tt insett hur gammal må verkligen var. Det har inte heller framkommit att han kände till hur gamla kamraterna var. Av den återopade korta sekvensen från polisförhöret med må kan inte konstateras att hon hade en kroppsutveckling som normalt förekommer hos en 17- eller 18-årig kvinna utan snarare att hennes utseende talade för att hon var betydligt yngre. Även om må befann sig i en situation – påverkad av alkohol, brukande narkotika samt på fest med okända äldre män – som i sig skulle kunna tala för att hon var äldre än hon faktiskt var saknas det med hänsyn till hennes utseende fog för en slutsats att hon var avsevärt äldre än 15 år. Tt själv var 33 år, vilket innebär att det var en mycket stor ålderskillnad mellan honom och

11.	GH	2011-08-26	B 1537-11 (Jkpgs TR, B 190-11, 110428)	Vt mot barn	TR och HR ogillade åtalet	<p>må. Av tt:s egna uppgifter framgår att han under den aktuella kvällen reflekterade över ålderskillnaden eftersom han tyckte det var olämpligt att vara kvar på festen med hänsyn bl.a. till skillnaden i ålder. Detta bekräftas också av att han till polisen sagt att flickorna på festen såg ut att vara under 16 år. Tt, som för första gången träffade den unga må berusad och narkotikapåverkad på en fest av aktuellt slag hade, med de krav som måste kunna ställas på en man i trettioårsåldern, all anledning att vara på sin vakt i fråga om hennes ålder innan han bestämde sig för att genomföra ett samlag med henne. Genom vad må har berättat är det visserligen utrett att han i varje fall talat med henne om hennes ålder men utredningen i målet visar också att tt, som då träffade må för första gången, inte gjorde något allvarligt försök att förvissa sig om att hon hade fyllt 15 år. Vid sådana förhållanden kan annan bedömning inte göras än att tt varit oaktsam i förhållande till må:s ålder. Hans oaktsamhet svarar väl mot det krav som uppställts för 6 kap. 13 § brottsbalken och den påbudna restriktiviteten vid dess tillämpning. Sammantaget innebär det anförda även enligt HR:s mening att tt, som inte hade insikt om att må:s faktiska ålder var 13 år, hade skälig anledning anta att hon inte hade uppnått 15 år.</p> <p>Tt 18 år Må 12 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må och tt träffades genom en vän till må, vittnet AB. Därefter hade de kontakt via SMS och träffades sedan några dagar i rad. • Må: Hon trodde att tt visste hur gammal hon var. Hon har inte berättat om sin ålder men AB har sagt att han berättat det för tt. Tt visste inte vilken skola hon gick i. Hon debuterade sexuellt vid 6–7 års ålder och har haft sex med flera killar. • Tt: Han vet att AB är äldre än honom. Han uppfattade att må var mellan 16–17 år. Han hade ingen tanke på att hon kunde vara 12 år. Varken AB eller må har berättat hur
-----	----	------------	---	-------------	---------------------------	---

					<p>gammal må var. Han visste inte var må gick i skolan eftersom de inte pratade om skolan.</p> <ul style="list-style-type: none">• Det stämmer att han i förhör uppgett att må inför ett av samlagen sa att "det kommer inte bli någon pedofilgrej". Det är dock en oriktig uppgift eftersom må aldrig sade så. De talade knappt med varandra inför sexet. Han kan inte förklara varför han sa så.• Han fick reda på må:s ålder först efter att AB anmält honom till polisen.• Må hade berättat för honom om sin sexuella erfarenhet. Hennes kroppsutveckling var normal för en tjej i den ålder han trodde hon var. Han hade ingen anledning att misstänka att hon endast var 12 år. Om han hade vetat att hon endast var 12 år hade han avstått från samlag.• AB: Han berättade för tt att må var 12 år i samband med att han lämnade må:s telefonnummer till tt.• TR: AB:s uppgift om att han berättat om må:s ålder för tt i tiden före det att tt och må hade sex har varit svävande och han har inte kunnat ange när i tiden så skulle ha skett. Vidare har både må och tt berättat att AB var svartsjuk på andra pojkar som umgicks med må. Det finns därför en rad omständigheter som gör att det finns skäl att ifrågasätta de uppgifter som AB lämnat. Det kan inte anses styrkt att tt insett att må var under 15 år när han hade sex med henne.• Formuleringen i 6:13 BrB har enligt förarbetena ansetts innefatta en tämligen hög grad av oaktksamhet.• Tt träffade må genom AB. AB var vid tillfället 19 år och han berättade för tt att han hade varit kamrat med må sedan en längre tid. Må umgicks således med vänner som var i samma ålder eller äldre än tt när de båda träffades. Såvitt framkommit har inte må och tt diskuterat må:s ålder, vilken skola må gick på eller andra frågor som gav tt anledning att misstänka att må var under 15 år. De uppgifter som lämnats i målet tyder också på att må hade en kroppsutveckling som talar för att hon var ungefär 16–17 år, alltså avsevärt över åldersgränsen 15 år. Vad må berättat för tt om sin tidigare sexuella erfarenhet har inte heller gett tt anledning för tt att misstänka att hon var under 15 år.
--	--	--	--	--	--

12.	Sthlm TR	2011-10-17	B 19672-10	BA och MA: kp sex handl barn	BA: Kp sex tj MA: Kp sex handl (ins upps)	<ul style="list-style-type: none"> Vid en samlad bedömning finner TR att omständigheterna inte gav tt anledning att vara på sin vakt när han inledde en sexuell relation med må. Han hade inte skälig anledning att anta att må var under 15 år när han hade samlag med henne. <p>HR delade TR:s bedömning.</p> <p>BA 47 år MA 48 år Må 15 år</p> <p>Åtalet mot BA:</p> <ul style="list-style-type: none"> Må:s ålder har inte diskuterats mellan parterna eller aktualiserats på annat sätt. Må har annonserat på sida som enligt finstilla villkor endast avsåg pers över 18. Avgörande blir det intryck må kan ha gjort genom sitt utseende och uppträdande. Må har ett relativt moget utseende och sätt i förhållande till sin ålder. Det kan inte uteslutas att en man, som inte är särskilt bekant med åldersgruppen, kan uppfatta må som äldre än hon är. <p>Åtalet mot MA:</p> <ul style="list-style-type: none"> MA har besökt må:s personliga blogg och det är mycket osannolikt att han inte noterat må:s tydliga och frekventa uppgifter om sin ålder. Må har vid hf uppgett att hon och MA haft upprepad oralsex vid sitt möte och att de på MA:s initiativ diskuterat hennes ålder i samband med att de talat om hennes blogg. TR, som finner att må inte har någon anledning att ljuga, fann av må:s uppgifter utrett att MA måste ha känt till må:s ålder.
-----	----------	------------	------------	------------------------------------	--	---

13.	Södertörns TR	2011-11-21	B 5148-11	Vt mot barn, må GG samt kp sex handl barn, må XX och må AA. ⁴	Åtalet för vt mot barn ogillades och tt dömdes för kp sex handl barn av må XX och AA	<p>Tt 50 år Må GG 14 år Må XX 16 år Må AA 15 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åtalet för vt mot barn, må GG: • GG bodde vid tillfället på ett behandlingshem. Där träffade hon LK, som var 17 år. • GG: Hon och LK blev kompisar. LK berättade för henne att hon hade kontakt med en äldre man, tt, och att han var sugen på att ha sex. Hon blev nyfiken och tog hans nummer och SMS:ade till honom. Hon kommer inte ihåg vad hon skrev. Tt svarade och de började SMS:a. Hon tror att hon berättade vem hon var, vad hon hette och att hon bodde tillsammans med LK. Hon är nog ganska säker på det. Hon tror att hon kan ha skrivit hur gammal hon var men hon är inte säker på det. • Hon och LK träffade sedan tt vid ett tillfälle. Därefter hade hon kontakt med tt per SMS. Sedan träffades de igen. Deras SMS till varandra handlade nog om sex; om de skulle träffas igen och vad de skulle göra då. Han skrev vad han ville göra med henne och hon svarade. Hon sa nog också något om behandlingshemmet. Hon tror inte att de pratade om skolan. Hon sa nog då till tt att hon var fjorton år gammal. Hon minns inte när det var. Hon vet inte om hon skrev det i ett SMS eller om hon sade det när de pratade i mobiltelefon. Det kan stämma att hon sagt till tt hon var 16 år gammal. Tt kan ha trott att hon var sexton år. Det kan även ha varit så att hon inte alls sade till tt hur gammal hon var. Hon tror att tt förstod att hon inte var 16 år gammal. Under perioden då hon och tt sågs sade hennes kompisar och nya personer som hon träffade att hon såg yngre ut än 14 år. • Tt: Han visste att LK var 17 år gammal. När han träffade GG första gången sa hon att
-----	------------------	------------	-----------	--	--	---

⁴ Den tilltalade var även åtalad för andra sexualbrott mot AA samt tre fall av sexuellt ofredande av flickor under 15 år, som dock var åtal enligt 6 kap. 10 § 2 st BrB.

					<p>hon var 16 år gammal eller att hon skulle fylla 16 år. Han hörde på hennes dialekt att hon kom från samma ort som LK. Som tt minns det så sade LK och GG att de kom från skolan. Han trodde därför att LK och GG var jämnåriga och att de gick i samma klass. Han fick reda på att GG var 14 år gammal först efter att hon flyttat från behandlingshemmet.</p> <ul style="list-style-type: none">• LK: Första gången hon och GG träffade tt stod de och pratade med honom i en cirka timme om saker som hur de mådde och vad de pluggade. LK pluggade inte just då och hon måste ha sagt till tt att hon inte pluggade. LK hörde att GG sade till tt att hon var 16 år gammal. Senare under träffen pratade de t.ex. om hur det var på behandlingshemmet. Tt tafsade sedan på GG. Hon minns inte om de då kom in på GG:s ålder. Vid ett senare tillfälle träffade hon tt själv och han frågade henne då hur GG mådde. Hon tror att hon nämnde GG:s ålder. Hon minns inte om hon sa att GG var 14 eller 15 år till tt. Hon sa så gammal som GG var; hon blandar ihop lite och det har gått lång tid. Hon tror inte att tt visste hur gammal GG var. Han såg chockad ut när hon sa 14 år. Hon är inte helt hundra på att hon berättat för tt om GG:s ålder, men hon tror att det är så.• TR: Tt har uppgett att han först efter den aktuella händelsen fått veta att GG var fjorton år gammal. När det gäller de uppgifter som GG lämnat om vad hon sagt om sin ålder till tt bedömer TR uppgifterna som allt för osäkra för att med stöd av dem finna det ställt utom rimligt tvivel att tt vid tiden för gärningen insåg att GG var fjorton år. TR gör samma bedömning vad gäller LK:s uppgifter. LK har dock till skillnad från GG varit mer, om än inte helt, säker på att hon nämnt GG:s ålder för tt. Att LK beskrivit en reaktion hos tt när hon berättade om GG:s ålder talar i och för sig i viss mån för att hon skulle ha berättat det för honom. Emellertid framgår av förhöret med LK att hon är osäker inte endast i fråga om hon berättat utan även när i tiden hon i så fall berättade det. Vad GG och LK berättat kan inte bedömas utgöra så säkra uppgifter att det är möjligt att anse det ställt utom rimligt tvivel att tt kände till GG:s verkliga ålder vid tiden för gärningen. Den övriga bevisning som åkl åberopat kan inte heller medföra att det är ställt utom
--	--	--	--	--	--

						<p>rimligt tvivel eftersom chattkonversationerna har utspelat sig efter den tid då tt säger att han hade fått kännedom om GG:s ålder. Sammantaget är det TR:s bedömning att det inte är ställt utom rimligt tvivel att tt vid tiden för gärningen insett att GG inte hade uppnått femton års ålder.</p> <ul style="list-style-type: none"> Tt har uppgett att han uppfattat det så att LK och GG gick i samma klass och att de var lika gamla. LK var vid tiden för gärningen 16 år gammal, vilket tt ostridigt visste om. Det förhållandet att GG är väldigt kort, vilket målsägandebiträdet påpekat, kan inte tillmätas någon avgörande betydelse för bedömningen av om tt haft skälig anledning att anta att GG inte uppnått femton års ålder. Det har inte heller i övrigt framkommit några omständigheter som ger anledning för TR att bedöma att tt varit oaktsam i sådan grad som krävs för att ansvar ska komma i fråga. Åtalet för kp sex handl barn, må XX och AA: Tt erkände gärningarna.
14.	GBG TR	2012-02-10	B 1099-11	Kp sex handl barn	Kp sex handl barn (likg upps)	<p>Tt 38 år Må 15 år</p> <ul style="list-style-type: none"> Tt uppgett att han trodde må mycket väl kunde ha fyllt 18 år. TR ansåg invändningen vara av sådant slag att domstolen kunde bortse från den då må vid tillfället fyllt 15 år och omöjligen kan ha gett intryck av att vara 18 år. Av uppgifter från må och vt följer att må aldrig skulle haft sex med den 40-årige tt om inte den ekonomiska belöningen hägrat, något som tt nödvändigtvis måste ha förstått. Detta har dock inte hindrat tt.

15.	SH	2012-02-13	B 10223-11 (Västmanlands TR, B 4596-11, 111121)	<p>JO: 3 fall av vt mot barn och 1 fall av sex utn barn (må A)</p> <p>RS: 2 fall av vt mot barn (må A)</p> <p>MW: 2 fall av grov vt mot barn och barnporno-grafibrott samt 3 fall av utn barn f sex pos (1 fall mot må B, övriga mot må A)</p>	<p>TR: JO: åtalet ogillades</p> <p>RS: 1 vt mot barn och 1 sex utn barn (ins upps)</p> <p>MW: gr vt mot barn, utn barn f sex pos och barnporno-grafibrott (oa)</p> <p>HR: JO: vt mot barn, sex utn barn (oa)</p> <p>RS och MW: fastställdes TR:s dom</p>	<p>JO 16 år RS 16 år MW 34 år Må A 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åtalspunkten 1 – grov vt mot barn (MW) och vt mot barn (JO och RS) • Må A har berättat att hon gick i samma skola som RS och när hon gick i årskurs 4 började även JO i deras skola. Hon tappade kontakten med RS och JO när hon gick i årskurs 6, men började umgås igen när hon gick i årskurs 7. De umgicks därefter både på skolraster och efter skolan. Hon visste inte vem MW var från början, men RS kände MW. Hon hade träffat MW 3–4 gånger innan aktuell händelse. Må A hade haft sex med både RS och JO före händelsen. • Den aktuella dagen gick hon hem till JO, där RS befann sig. De gick sedan alla tre hem till MW. Där fanns även en kompis till MW, Markus, som ingen av må A, RS eller JO hade träffat tidigare. Efter att må A, RS och JO druckit en hel del alkohol hade må A sex med RS och JO. MW filmade dem och sedan hade även han och Markus sex med må A. Detta pågick under flera timmars tid. • TR: RS erkänt känt till må:s ålder. • JO har invänt att han inte känt till att må A inte hade fyllt 15 år. Han har uppgett att må A uppförde sig som om hon var 15 år och att han kände till att hon hade haft pojkvänner tidigare. RS och må A har berättat att de trodde att JO kände till må A:s ålder, men dessa uppgifter är allmänt hållna och framstår därför inte som säkra. Det är inte styrkt att JO haft insikt om må A:s ålder. • Eftersom må A får sägas vara tidigt utvecklad såväl kroppsligt som mognadsmässigt, vilket för JO var känt eftersom de hade umgåtts och haft sex tidigare, är frågan vilken ytterligare information han hade om henne. Han har uppgett att han inte visste i vilken
-----	----	------------	--	--	--	---

					<p>klass hon gick, trots att de båda var skolkamrater en tid medan han själv gick i åk 8 – i en skola med årskurserna 6–9 – när de träffades första gången. Det framstår som rimligt att JO med denna kunskap borde ha insett att må A inte hade fyllt 15 år. Han har emellertid invänt att må A kunde ha gått om en klass, vilket i sig inte är helt osannolikt. Det kan inte heller uteslutas att JO har svävat i okunskap om vilka årskurser skolan faktiskt hade den aktuella tiden eftersom han felaktigt uppgett att man går upp till en viss årskurs i en annan skola. Det kan inte heller uteslutas att han rent allmänt har svårt att hålla ordning på åldern vid olika årskurser. Han har t.ex. uppgett under förundersökningen att han trodde må A var 15 år eftersom hon var så "fjortisaktig" och "bitchig" och att han trodde att hon nog gick i åttan eller nian.</p> <ul style="list-style-type: none">• Vid bedömningen av vilka aktsamhetskrav man kan ställa på JO måste hans funktionshinder i form av ADHD och Aspergers syndrom särskilt beaktas. Det senare är enligt vad som är känt för rätten ett handikapp som typiskt sett påverkar förmågor som den sociala interaktionen och föreställningsförmågan. Det senare innebär bl.a. svårigheter att ha överblick över situationen. Det är oklart vilken grad av handikapp JO faktiskt har. Det har dock genom hans försvarare framkommit att han inte kan planera sin tillvaro utan hjälp av en särskild handdator, som ger honom dagliga instruktioner. Det går således inte att ställa lika höga aktsamhetskrav på JO som på jämnåriga utan jämförbara funktionshinder. Genom utredningen i målet kan inte fastställas att JO, trots att han varit skolkamrat med må A, har haft särskild anledning att anta att må A inte hade fyllt 15 år.• MW har lämnat olika och svävande uppgifter om sin insikt om må A:s ålder. Han har berättat att han trodde hon var 15–16 år gammal, vilket i viss mån stöds av uppgifter om hennes ålder som han lämnat på hemsidan BodyContact till Markus, timmarna innan sexträffen. MW har dessförinnan frågat Markus från vilken ålder han kan "knulla en brud" och fått till svar att så länge det är lagligt är det inga problem. MW har berättat att han inte har något minne av konversationen med Markus vilket TR finner mycket
--	--	--	--	--	---

						<p>anmärkningsvärt. MW har vidare förnekat att han frågat må A om hennes ålder via Facebook som må A påstått även om han tillstått att de i och för sig kan ha haft en konversation med varandra sedan de blev vänner på Facebook. I frågan om MW frågat må A om hennes ålder står ord mot ord och RS:s uppgifter om att han informerat MW om må A:s ålder har varit alltför svävande för att kunna tillmätas något bevisvärde. Det är därmed inte styrkt att MW känt till att må A inte var 15 år.</p> <ul style="list-style-type: none">• MW:s konversation med Markus vittnar om att MW hade skaffat sig uppgifter om må A:s ålder. Han har också i konversation med Markus timmarna innan gärningen berättat om en "förbjuden fyrkant" med en "brud på 15 år" som han skulle ha på kvällen. Hur han skaffat sig den uppgiften har han inte klart redogjort för, även om han medgett att han kan ha fått den från RS och JO. Han har också, konfronterad med tidigare uppgifter under förundersökningen, berättat att han tänkte fråga om må A:s ålder men att han inte fick något "rakt svar" och att han sedan glömde bort det. Den uppgiften framstår som en efterhandskonstruktion och vittnar närmast om att han insett att hon kan ha varit minderårig. Det finns också ett klart utrymme för att MW hade skaffat sig information om må A:s ålder genom hennes kontaktuppgifter på Facebook, inkluderat fotografier på henne, som han ostridigt hade tillgång till en tid före händelsen.• MW:s uppgift om att han inte hade träffat må A före gärningen stämmer inte med hans tidigare uppgifter under förundersökningen, inte heller med må A:s och RS:s uppgifter om ett sammanträffande vid en matbutik. MW:s uppgifter om att han inte tidigare hade träffat må A är således motbevisade. Utredningen ger sammantaget mycket starkt stöd för att MW har haft sådan information om må A att han har haft anledning att vara på sin vakt om hennes ålder. Han har därför haft skälig anledning att anta att hon inte hade fyllt 15 år.• MW, RS och JO var åtalade för ytterligare sexbrott mot bl.a. må A. I dessa delar hänvisade TR, i frågan om de tilltalades insikt om må A:s ålder, till resonemangen under åtalspunkten 1.
--	--	--	--	--	--	---

HR:

- **Åtalet mot RS**
- RS visste vid tidpunkten för händelsen att må A inte hade fyllt 15 år.
- **Åtalet mot JO:**
- JO har uppgett att han vid tidpunkten för de händelser som åtalet omfattar, dvs. under sommaren 2011, inte visste hur gammal må A var. Må A, RS och JO har dock förhållandevis samstämmigt berättat att de känt till varandra ganska länge eftersom de gått i samma skolor. Må A har uppgett att hon höstterminen 2009 började i årskurs 6 i Lindboskolan. Alla tre, alltså även JO, har berättat att de började umgås efter det att hon börjat i Lindboskolan och att RS och JO då gick i årskurs 8 i den skolan. Alla tre har vidare beskrivit det som att de umgåtts mycket under år 2011 och att kontakten blev intensiv under sommaren 2011. När det gäller JO:s vetskap om må A: s ålder har hon uttryckt det så att både RS och JO vet att hon är 14 år. RS, som alltså själv haft full insikt om må A:s ålder, har uppgett att han, såvitt han kommer ihåg, pratade med JO om hur gammal må A var i samband med att han och JO började umgås mer med henne.
- De uppgifter som må A och RS lämnat, sammantaget med uppgifterna om att JO känt må A en längre tid och gått på samma skola som henne, talar med avsevärd styrka för att JO visste att må A var under 15 år. HR instämmer dock i TR:s bedömning att må A:s och RS:s uppgifter är så allmänt hållna att de, trots den nu redovisade bakgrunden, mot JO:s förnekande inte är tillräckliga för att anse det styrkt att JO i augusti 2011 hade insikt om målsägande A: s ålder.
- Frågan är då om JO haft skälig anledning att anta att må A var under 15 år. Det förhållandet att JO kände må A sedan tidigare och att han i betydande utsträckning umgåtts med henne före den nu aktuella händelsen måste, enligt HR:s mening, beaktas vid bedömningen av vad JO skäligen hade anledning att anta i fråga om må A: s ålder. JO:s uppgift om att må A skulle ha kunnat gå om en klass i skolan, och därför vara äldre än sina klasskamrater, kan inte tillmätas någon betydelse eftersom han samtidigt

16.	SH	2012-02-14	B 10779-11 (Södertörns TR, B 13232- 11, 111214)	Sex utn barn	TR och HR: ogillade åtalet	<p>hävdat att han inte visste vilken klass må A gick i. Inte heller kan må A sägas vara så tidigt utvecklad att JO av det skälet kunnat utgå från att hon var fyllda 15 år.</p> <ul style="list-style-type: none"> • JO har i såväl polisförhör under förundersökningen som vid TR uttryckt sig på lite olika sätt beträffande må A:s ålder men hans egna uppgifter visar att han vid tidpunkten för gärningen inte var säker på att hon hade fyllt 15 år. Det är vidare klarlagt att han inte, innan han hade sexuellt umgänge med henne, gjorde något för att förvissa sig om den saken. JO har alltså, som det uttrycks i förarbetena till 6 kap. 13 § brottsbalken, inte varit på sin vakt. • Försvaret har hävdat att samma aktsamhetskrav inte kan ställas på JO som på andra personer i motsvarande situation. Detta beroende på att han fått diagnosen Aspergers syndrom och de särskilda svårigheter det innebär. Även med beaktande av vad som framkommit om JO:s person och de svårigheter han kan ha med t.ex. tidsangivelser och åldersbestämningar anser HR emellertid att den långvariga och nära kontakt som JO och må A haft före den nu aktuella gärningen innebär att han, trots sina svårigheter i övrigt, i vart fall måste haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år. • Åtalet mot MW: • HR delade TR:s bedömning i frågan om MW:s insikt om må A:s ålder. <p>Tt 16 år Må 14 år</p> <p>Fest med tre flickor, två av flickorna var 15 år och en 14 år, och tre pojkar, alla 16 år. Skolan var indelad i två enheter med separata lokaler, må och den tt tillhörde olika arbetslag och må kände inte pojkarna och hade aldrig pratat med två av dem, däribland den tt. Fstedeltagarna var berusade i olika grad.</p>
-----	----	------------	--	--------------	----------------------------------	--

TR:

- Må minns inte mycket av händelsen.
- Må har, som TR uppfattat henne, knappast pratat med tt och i vart fall inte om sig själv eller sin ålder vid händelsen eller tidigare.
- TR: Det är utrett att det varit fråga om ett frivilligt samlag.
- Tt har trovärdigt förnekat att han känt till eller bort inse att må var under 15 år. Han är inflyttad till orten och har gått i skolan där först från 5:e klass och har därför inte kännedom om andra ungdomar på orten.
- Tt kände inte igen må från skolan och visste inte i vilken klass hon gick eftersom hon gick i skolans andra arbetslag.
- Slutsats: Tt har inte haft skäl原因 anledning att anta att må var under 15 år.

HR:

- Må kom till festen med två andra tjejer som var 15 och ålderskillnaden mellan ungdomarna var liten.
- Varken av må:s kroppsutveckling eller av hennes vikt och längd jämfört med övriga festdeltagare går några slutsatser att dras om vad den tt borde ha känt till om hennes ålder.
- Det har inte framkommit att hennes beteende skiljt sig från övriga festdeltagares.
- Det går inte att dra slutsatser av att tt gick i samma skola som må, han i 9:an och hon i 7:an.
- Ingen av ungdomarna har kunna säga med säkerhet att tt deltog i eller uppmärksammade samtal om må:s ålder.
- Slutsats: Tt har inte haft skäl原因 anledning att anta att må var under 15 år.

17.	Södertörns TR	2012-03-02	B 14554-11	Samtliga tt åtalades för kp sex handl barn	Samtliga tt dömdes för kp sex handl barn, OS och JL med ins upps och JS, PE samt HH av oa	<p>PE: 53 år HH: 47 år JL: 33 år JS: 39 år OS: 36 år Må: 17 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må satte in en annons under rubriken "erotiska tjänster" på Adoonis.se, där hon kallade sig "The girl next door". I annonsen stod det "Hej jag är en 17-årig tjej som verkligen behöver pengar, om du har något förslag så maila mig". Helt oberoende av varandra svarade JS, OS och JL på annonsen, vilket ledde till de aktiviteter som åklagaren angett i respektive gärningsbeskrivning. PE och HH har inte svarat på må:s annons utan det är må som besvarat annonser som de själva, oberoende av varandra, haft på nätet. Även i dessa fall ledde kontakterna till de aktiviteter åklagaren angett. • Må: hon har för var och en av de tt, antingen i mail eller muntligen när de träffats, berättat att hon var 17 år. Ingen av de tt har haft någon särskild invändning mot hennes ålder. • Det är utrett att OS och JL visste om hennes ålder • Hade JS, PE och HH uppsåt till må:s ålder? • Av de uppgifter må lämnat och i de mailväxlingar och sms-meddelande som förekommit mellan henne och JS, PE och HH berörs hennes ålder direkt eller indirekt; i vart fall har det stått klart för var och en av dem att hon vid tiden för händelsen gick i gymnasiet. Detta finner TR gäller även för JS, som hävdade att den livsmedelsskola han angett att han trodde må gick i skulle vara en högskoleutbildning. Vid angivna förhållande finner TR att envar av JS, PE och HH haft i vart fall skälig anledning att anta att må inte uppnått 18 års ålder.
-----	------------------	------------	------------	---	--	---

18.	HSB	2012-04-05	B 153-12 (Malmö TR B 10275-10, 111215)	Vt mot barn, minst tio tillf	TR: Sex utn barn (oa) HR: fastställde TR:s dom (oa)	Tt 26 år Må 13 år Tt och må fick kontakt på en dejtingsajt. TR: <ul style="list-style-type: none"> • Det var inte visat att tt vetat om att må var under 15 år. • Man måste beakta den stora ålderskillnaden mellan tt och må och att tt inte frågade må om hennes ålder. • Det fanns inget i må:s utseende och uppträdande som tyder på att hon som 13-åring påtagligt avvek från vad som är normalt för åldern. • Det förelåg inga omständigheter i övrigt som kan ha fått tt att tro att må var 15 år. • Tt har haft skäligen anledning att anta att må var under 15 år. HR: <ul style="list-style-type: none"> • Må hade "för sig" att tt visste hur gammal hon var när de först träffades. • I hennes profil på dejtingsidan angav hon att hon var född 1996. • Må har uppgett att hon berättat för tt att hon var 13 år, att hon skulle fylla 14 år under hösten och att hon gick på Söderkullaskolan. • Det kan inte med tillräcklig grad av säkerhet anses utrett att tt redan när det första samlaget ägde rum eller vid de efterföljande tillfällena under våren och sommaren visste att hon var under 15 år. • Inget i må:s uppträdande som tyder på att hon avvek från vad som är normalt för den åldern. • Det saknas andra omständigheter som kan ha fått tt att tro att hon fyllt 15. • Åtminstone må:s utseende borde ha inneburit att det fanns anledning för honom att vara på sin vakt och förvissa sig om hur gammal hon egentligen var. Tt har haft skäligen
-----	-----	------------	---	---------------------------------	--	---

						anledning att anta att må var under 15 år.
19.	SH	2012-09-13	B 10915-11 (Solna TR B 825-11, 111201)	Bl.a. kp sex handl barn	TR och HR: kp sex handl barn (oa)	<p>Tt 52 år Må 16 år</p> <p>Må var vid tiden för de åtalade gärningarna sedan lång tid omhändertagen enligt LVU bl.a. på grund av missbruksproblem. Under tiden för åtalet var hon familjehemsplacerad i Stockholm men omhändertogs av polis i samband med Pridefestivalen och fördes då till behandlingshem i Örebro. Därefter vistades hon en tid på ett annat behandlingshem, vilket hon senare avvek från.</p> <p>Tt och må fick kontakt med varandra under sommaren 2010 på QX. Må är lesbisk och hade en egen kontaktsida på QX. Tt var intresserad av sexuella möten varför han sökte kontakter både på QX och på kontaktsidan Bodycontact. Det är ostridigt att tt och må hade kontakt med varandra under den tid som åtalet omfattar och att de träffades i tt:s bostad samt att må hade sexuellt umgänge med andra kvinnor i tt:s närvaro i bostaden.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt: Han och må hade regelbundet kontakt bl.a. genom SMS och telefonsamtal och han uppfattade henne som en bra tjej. Han visste att hon var föremål för samhällsvård men förstod inte att hon var yngre än 18 år. Han bedömde hennes ålder till mellan 18 och 20 år. • Må: Hennes verkliga ålder fanns på QX-sidan och tt hade sett hennes pass, något som tt har förnekat. • TR: Det kan konstateras att det på kontaktsidor på nätet inte är ovanligt att det uppges oriktiga åldrar. Må:s uppgifter är inte sådana att de ensamma kan motbevisa tt:s uppgifter. Det är därför inte styrkt att tt har haft insikt om att må var under 18 år.

						<ul style="list-style-type: none"> Må kan inte anses ha en kroppsutveckling och allmän mognad som väl motsvarar en kvinna väl över 18 år. Det har också varit fråga om en ung person med tydliga missbruksproblem och hon var föremål för vård på behandlingshem, omständigheter som tt väl kände till. Han har därför haft skälig anledning att anta att hon var under 18 år. HR delade TR:s bedömning i denna del.
20.	GH	2012-09-21	B 1866-12 (Örebro TR, B 4679-11, 120510)	Vt mot barn	TR: ej visat ins upps och prövar inte oa HR ogillade åtalet, ej oa	<p>Tt 16 år Må 12 år, 13 år kort efter händelsen.</p> <p>Tt och må träffades när må var ute med sina kompisar.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tt förnekade insikt. Både tt och må uppgett att må:s ålder endast berörts första gången de träffades. Må: sa att hon var 12. Tt: må sa hon var 15 år. Han tyckte må hade kropp och ansikte som en 15-åring och han misstänkte aldrig att hon kunde vara yngre. Ingen omständighet i utredningen som gör den enes påstående mer sannolikt än den andres. Det är inte visat att tt insett att må var under 15 år. TR prövar inte om tt haft skälig anledning att anta att så var fallet. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Vid bedömningen av vad tt insett eller haft skälig anledning att anta måste hänsyn tas till att tt endast var 16 år vid tillfället.

- I målet har det inte presenterats någon utredning angående målsägandens utvecklingsgrad under den aktuella perioden. Det har inte heller framkommit hur hon var som person.
- Vare sig må eller tt har närmare redogjort för hur deras relation såg ut under sommaren och hösten.
- Må och tt gick inte i samma skola, hade ingen tidigare kännedom om varandra och har mestadels umgåtts utomhus, ibland ensamma och ibland med kamrater.
- Må och tt har endast vid något enstaka tillfälle berört må:s ålder.
- Tt har genomgående förnekat att han kände till må:s verkliga ålder eller att han misstänkt att hon inte var 15 år.
- Tt har dock under FU sagt att han visste att hon inte var 15 år och att han trodde att hon skrev en viss sak för att hon var under 15 år. Tt har förklarat detta med att han var chockad när han hördes.
- Uppgifterna måste dock bedömas med försiktighet p.g.a. att förhören hölls drygt 2 år efter händelsen, tt hade inför första förhöret delgetts misstanke om vt genom tvång, samt att det första förhöret måste vara en genomgripande sammanfattning av förhöret. Det går inte att avgöra hur frågorna är ställda eller om tt svarade utifrån att han vid förhörstillfället kände till må:s ålder eller om han redogjorde för sina kunskaper vid gärningstillfället. Tt behärskar inte heller svenska språket till fullo.
- Förhörsuppgifterna ger inte stöd för att tt insett eller haft skälig anledning anta att må var under 15 år.
- Tt hade vid ett tillfälle sett må umgås med hans lillasyster, men detta kan inte anses ha gett honom skälig anledning att anta att må var under 15 år.

21.	SH	2012-09-24	B 2011-12 (Attunda TR, B 8107-10, 120203)	<p>DA: 2 fall av vt mot barn, må A och må B, samt kp sex handl barn, må A</p> <p>MV: Vt mot barn, må B och kp sex handl barn, må A</p> <p>VM: Vt mot barn, må B och kp sex handl barn, må A</p>	<p>TR: DA: kp sex handl barn (ej oa i förh till att A eller B var under 15 år)</p> <p>MV: Sex utn barn (likg upps) och kp sex handl barn</p> <p>VM: kp sex handl barn (ej oa till att må B var under 15 år)</p> <p>HR: fastställde TR:s dom mot DA och VM samt dömde MV</p>	<p>DA 27 år MV 33 år VM 23 år Må A 14–15 år Må B 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åtalet mot DA: • Må A är född i mars 1995 och må B är född i februari 1996. De träffades år 2010 och kom att bli mycket nära vänner. Må A kom i kontakt med DA år 2009 och besökte honom för att ha sex med honom mot betalning under hösten. Enligt må A hade hon före händelsen berättat för DA att hon var 14 år. Sommaren 2010 var må A på nytt hemma hos DA, denna gång i sällskap med må B. Båda flickorna hade sex med DA; enligt flickorna mot betalning. • Må A har sagt sig vara ganska säker på att hon berättat för DA om sin ålder. Hon har emellertid inte kunnat lämna någon närmare beskrivning av när eller hur detta skett. Någon annan utredning som visar att DA känt till må A:s ålder finns inte. Mot DA:s bestridande är det därför inte styrkt att DA insett att må A var under 15 år gammal. • DA har såvitt framkommit en stor bekantskapskrets och flera av de personer han umgåtts med har varit väsentligt yngre än han själv. De vänner till må A som han träffade må A genom har varit i åldrarna 16–17 år. Att DA har umgåtts med så unga flickor har gett honom viss anledning att vara försiktig. Det har dock inte framkommit att DA haft ett intresse av att umgås med personer som varit under 15 år. Det har inte heller framkommit någonting som visar att DA haft skäl att misstänka att må A var yngre än sina vänner. Det som har framkommit om DA:s umgängeskrets är därför i sig inte en sådan omständighet som medfört att han haft skäligen anledning att anta att må A var under 15 år. Mot bakgrund av att den aktuella bestämmelsen ska tillämpas restriktivt
-----	----	------------	--	---	---	--

					<p>för vt mot barn (likg upps) och kp sex handl barn</p>	<p>kan inte heller det som framkommit om må A:s kroppsutveckling medföra att DA visat en så hög grad av oaktsamhet att han haft skälig anledning att anta att må A varit under 15 år. Han ska därför inte dömas för vt mot barn utan i stället för köp av sexuell handling av barn.</p> <ul style="list-style-type: none">• DA har uppgett att han inte känt till att må B var under 15 år. Må B har uppgett att hon inte lämnade några uppgifter till DA om sin ålder. Må A har uppgett att hon inte vet om DA kände till hur gammal må B var. Det är därmed inte mot DA:s bestridande styrkt att han insett hur gammal må B var. I frågan om DA haft skälig anledning att anta att må B var under 15 år gör TR samma bedömning som gällande må A:s ålder ovan. Några omständigheter som medför att DA haft större anledning att misstänka att må B vid det nu aktuella tillfället var under 15 år har inte framkommit.• Åtalet mot MV och VM:• I juli 2010 kontaktade må A och B socialtjänsten och det framkom att de båda sålt sex till olika män. En polisanmälan gjordes och i utredningen kom polisen MV och VM på spåren. Flickorna hade kommit i kontakt med MV och VM genom en profilsida på Kamrat.com. Må A och B hade ett konto med användarnamnet "idahalmgren". På profilsidan angavs bl.a. "14 och 15-åringar från Stockholms innerstad", "till salu" och "någon som vill leka?". Vidare angavs under rubriken "identitet" namnen Ida och Sara samt åldern 14 år. MV kom i kontakt med må A och B samma dag som deras sida skapades. Kontakten ledde till att MV träffade flickorna och köpte sexuella handlingar av dem. Må A och B kom också i kontakt med VM genom kamrat.com. Kontakterna ledde till att VM träffade må A och B och köpte sexuella handlingar av dem.• MV har uppgett att han inte känt till att må B var under 15 år vid tillfället. Han har uppgett att han trodde att flickorna kunde vara runt 16 år men att han borde ha frågat om deras ålder. Varken må A eller B har sagt att de eller någon annan berättat för MV hur gammal må B var. Det finns emellertid ett antal omständigheter som ger stöd för att MV måste ha insett må B:s ålder. Till att börja med kan det konstateras att MV haft ett stort
--	--	--	--	--	--	---

					<p>intresse för att chatta med mycket unga flickor. Den förebringade chattkommunikationen visar att MV haft kontakter av sexuell karaktär med flickor som varit betydligt yngre än 15 år. Vidare har MV själv medgett att han varit inne på flickornas profilsida. På nämnda sida har må B:s ålder angivits på två ställen. Någon säker uppgift om hur sidan var utformad finns inte. Att åldern hela tiden har framgått på sidan är dock utrett. Det framstår som osannolikt att MV, som uppenbarligen haft ett särskilt intresse för mycket unga flickor, inte skulle ha tagit del av informationen på profilsidan. Han har också i en chatt efter händelsen beskrivit må A och B som "fjortisar" vilket visar att han varit medveten om att det varit mycket unga flickor han träffat. Sammantaget anser TR att omständigheterna är sådana att MV måste ha insett att det förelåg en risk för att må B var under 15 år gammal. Genom att trots detta genomföra ett samlag med henne har han förhållit sig likgiltigt till hennes ålder. Han får därmed anses ha haft ett uppsåt till att hon varit under 15 år.</p> <ul style="list-style-type: none">• VM: Av utredningen framgår att må A och B tagit kontakt med VM i syfte att sälja sex till honom. Vidare framgår att flickorna och VM efter en kortare inledande kontakt via chatt gått över till att kommunicera vis MSN och telefon. De har vid de fortsatta kontakterna kommit överens om att VM skulle köpa sexuella tjänster av dem. Det är klarlagt att VM sedan träffat flickorna och haft sex med dem mot betalning i en kontorslokal i Hässelby. VM har uppgett att han inte känt till hur gammal må B var. Må A har inte något minne av att hon berättat för VM om må B:s ålder. Må B däremot har berättat att VM ringt till må A sent en kväll och att må A då berättat för VM hur gammal må B var. Må B har gjort ett trovärdigt intryck. Det finns dock utrymme för att hon kan ha misstagit sig om händelsen. Eftersom det inte var hon själv som talade med VM kan det inte uteslutas att hon misstagit sig på vem må A talade med. Det kan inte heller uteslutas att den som må A talade med inte uppfattade vad hon sa om må B:s ålder. De uppgifter som må B lämnat om telefonsamtalet är således inte tillräckliga för att det ska anses styrkt att VM insett hur gammal må B var. Uppgiften om må B:s ålder har emellertid också funnits tillgänglig
--	--	--	--	--	---

på den aktuella profilsidan. VM har uppgett att han inte varit inne på profilsidan eftersom det var han som blev kontaktad av flickorna och inte tvärtom. Med hänsyn till att VM såvitt framkommit endast haft en kortare kontakt med flickorna på Kamrat.com innan man övergått till att kommunicera på annat sätt kan det inte anses styrkt att han genom nämnda webbplats fått någon information om må B:s ålder. VM har själv uppgett att må B och A i bilen på väg till kontorslokalen sagt att de var 16 respektive 17 år gamla. Att de skulle ha ljugit om sin ålder framstår dock inte som sannolikt. Eftersom deras rätta ålder framgick av profilsidan så har de inte haft någon anledning att ljuga om sin ålder. Oavsett hur det förhåller sig härmed har det emellertid inte framkommit några särskilda omständigheter som gett VM anledning att misstänka att må B var under 15 år. Det som framkommit om må B:s kroppsutveckling innebär inte heller att VM varit i så hög grad oaktsam att han haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år. VM ska därför inte dömas för våldtäkt mot barn. Han ska i stället dömas för köp av sexuell handling av barn avseende såväl må B som A.

HR:

- MV: HR delade TR:s bedömning att han haft uppsåt till att må B var under 15 år.
- DA: HR delade TR:s bedömning.
- VM: Åkl hade i HR åberopat ny bevisning av vilken framgick att tre meddelanden skickats mellan VM och må A och B:s profiler under kort tidsrymd samt att det sista meddelandet skickades till VM:s profil och hade innehållet "adda lillan96@hotmail.com". Även om sifferkombinationen i e-postadressen i detta fall kan tänkas syfta på må B:s födelseår föranleder vad som sammantaget förekommit här inte HR att göra någon annan bedömning än den TR gjort.

22.	SH	2012-09-24	B 7123-12 (Uppsala TR B 3449-12, 120730)	2 fall av vt mot barn och 4 sex över- grepp mot barn	TR. 1 fall av vt mot barn (oa) HR: ogillade åtalet	<p>Tt 20 år Må 14 år</p> <p>Må kände till tt eftersom någon av hennes vänner hade berättat för henne att han köpte ut cigaretter och alkohol till tjejer. De träffades första gången i en matbutik.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har förnekat kännedom om att må var under 15 år. • TR: något märkligt att parterna inte skulle ha pratat om hur gamla de var vid något av de 4 tillfällena de träffats. • Ord står mot ord och det är inte bevisat att må berättat för tt om sin ålder eller att tt på annat sätt, exempelvis via Facebook, fått vetskap om detta. • Tt visste att må gick på en skola med årskurserna 3–9. I årskurs 9 är eleverna 15–16 år. • Tt har varit tillsammans med storasyster till en av må:s klasskompisar. • Tt bor på en mindre ort och visste vem må:s förra pojkvän var. • Tt ville inte köra må i sin bil eftersom han inte ville att det skulle börja pratas. • Av må:s utseende går det inte att dra några slutsatser om hon är under eller över 15 år. Må framstår dock som ung. • Tt och må har två gånger åkt omkring i tt:s bil och pratat "om allt möjligt". Tt måste ha fått indikationer om må:s ålder. • Sammantaget har omständigheterna gett tt anledning att vara på sin vakt och han har visat uppenbar oaktsamhet. Han har haft skälig anledning att anta att hon varit under 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt:s vetskap om att må gick på högstadiet eller att en av hennes kompisars syster varit tillsammans med tt är inte förhållanden som gett honom skälig anledning att anta att
-----	----	------------	---	--	--	---

23.	Söder- törns TR	2012-12-12	B 3863-12	CA: kp sex handl barn RG: kp sex handl barn alt. kp sex tj BGN: kp sex handl barn alt. kp sex tj EW: Kp sex handl barn alt. kp sex tj och kp sex handl barn	CA: kp sex handl barn (oa) RG: kp sex handl barn (oa) och kp sex tj BGN: Kp sex tj EW: kp sex handl barn (oa) och kp sex tj	<p>må var under 15 år.</p> <ul style="list-style-type: none"> Inte heller må:s utseende, uppträdande eller någon annan omständighet kan medföra en sådan slutsats. <p>CA 38 år RG 43 år BGN 50 år EW 32 år</p> <p>Må 15–16 år</p> <p>Må hade satt in flera annonser på Adoos.se, bl.a. en där det angavs att hon och en annan flicka sålde sexuella tjänster samt en med förfrågan om någon ville åka utomlands med "två snygga blondiner", där sex erbjöds som betalning för resan.</p> <ul style="list-style-type: none"> Åtalet mot CA: Må har berättat att hon och CA hade kontakt via mejl och MSN. CA frågade ingenting om hennes ålder. Om han frågade sa hon att hon var 18 år, men hon kan inte minnas att han frågade henne. Vid denna tid var hon inte lika utvecklad som vid tiden för hf i TR. TR: Vid tidpunkten för gärningen var må 15,5 år. Vid hf i TR var hon 17 år. Må:s utseende vid hf i TR var sådant att hon kan uppfattas som en väldigt ung person. Det kan därför hållas för visst att hon ett och ett halvt åt tidigare haft ett utseende som visade att hon mycket väl kunde vara under 18 år. Det innebär att CA skulle ha förstått detta, om han hade kontrollerat saken närmare, till exempel genom att kräva att få titta på en identitetshandling. Även om det torde vara brukligt i dessa sammanhang att man uppträder under falska namn, kan den som avser att köpa sex inte ställa sig helt likgiltig
-----	--------------------	------------	-----------	---	---	---

						<p>inför om det finns en risk att den som erbjuder sex är underårig. I det nu aktuella fallet borde alltså CA ha förstått, eller haft skälig anledning anta, att målsäganden var under 18 år.</p> <ul style="list-style-type: none">• Åtalet mot RG:• Må har uppgett att hon och RG kom i kontakt med varandra genom en av hennes annonser. De hade kontakt via MSN och mejl. Kontakterna handlade om sexköp. De kom överens om att de skulle ses, att han skulle betala för oralsex och onani samt att hennes kompis skulle följa med. Hon och kompisen, som var 16 år, träffade RG på dennes hotell. De åt först middag tillsammans. De sa till honom att de studerade. Han drack vin till maten och hon tror att han frågade om de också ville ha vin. Hon och hennes kompis sa att de inte drack alkohol, eftersom de var rädda att personalen skulle ifrågasätta deras ålder om de skulle beställa alkohol. Därefter gick de upp till RG:s hotellrum och hade sex. Hon tror inte att han frågade henne om hennes ålder men om han hade gjort det så hade hon svarat att hon var 18 år eftersom hon alltid gav det svaret. Han frågade dem om de hade gjort det tidigare. Vid den tidpunkten var hon smalare och mindre i kroppen. Hennes utseende har utvecklats sedan dess. Hon såg inte lika mogen ut i ansiktet då. Hon tror inte att någon skulle kunna tro att hon var 18 år.• RG: Må berättade att hon var 18 år, att hon hade hoppat av skolan och att hon bodde tillsammans med en kompis. Han misstänkte ingenting om deras ålder. Båda var prydligt klädda och välsminkade. Han tänkte att de måste vara 18–25 år. Han reagerade inte över något särskilt avseende deras kroppar. Målsäganden var smal men inte utvecklad.• TR: Vid tidpunkten för gärningen var målsäganden 15,5 år. Vid hf i TR var hon 17 år. Målsäganden har beskrivit hur hon såg ut vid tiden för gärningen. Hon har då berättat att hennes kropp inte var lika utvecklad som nu. Målsägandens utseende vid huvudförhandlingen var enligt TR sådant att hon kunde uppfattas som en väldigt ung person. Det kan därför hållas för visst att hon ett och ett halvt år tidigare haft ett utseende som visade att hon mycket väl kunde vara under 18 år. Det innebär att RG skulle ha
--	--	--	--	--	--	--

					<p>förstått detta, om han hade kontrollerat saken närmare, till exempel genom att kräva att få titta på en identitetshandling. Även om det torde vara brukligt i dessa sammanhang att man uppträder under falska namn, kan den som avser att köpa sex inte ställa sig helt likgiltig inför om det finns en risk att den som erbjuder sex är underårig. Enligt TR kan personen i fråga inte heller helt freda sig med att målsäganden sagt sig vara 18 år när det finns en risk att den uppgiften inte överensstämmer med de verkliga förhållandena, som fallet var här. Dessutom hade målsäganden enligt RG upplyst honom om att hon hade hoppat av skolan, något som indikerade att målsäganden kunde vara under 18 år. I det nu aktuella fallet anser TR därför att RG borde ha förstått, eller haft skäligen anledning anta, att målsäganden var under 18 år.</p> <ul style="list-style-type: none">• Åtalet mot BGN:• Må: Hon och BGN kom i kontakt med varandra via mejl. Hon och hennes syster träffade honom sedan på ett hotell vid Fridhemsplan. Hon sa att hon var 18 år. Vid den tidpunkten var hon smalare. Hon har gått upp i vikt sedan dess. Hon såg ut som ett barn i formerna. Numera har hon lite mer former.• BGN: Han kände inte till sajten Adoos utan hittade den via Google. Av sajten framgick det att annonsörerna måste vara 18 år. Han svarade på en annons från två tjejer och de började konversera. Han frågade om deras ålder. Han ville helst ha en tjej som var över 20 år med tanke på hans sjukdomsbild. Han behöver någon som engagerar sig i sexakten. Han fick veta att de båda var 18 år. Efter det hade de kontakt via sms. Han krävde då att få fotografier på dem, vilket han fick. Det var samma fotografier som syntes på sajten. Han frågade också över sms om de var 18 år, vilket de svarade att de var. Han frågade igen om deras ålder och båda svarade att de var 18 år. Han misstänkte inte att de var yngre men han ville ändå försäkra sig om deras ålder. Han ställde ytterligare frågor och fick veta av må att hon inte kunde stanna eftersom hon skulle upp och jobba dagen efter. Hon jobbade med hemtjänst. Han tänkte inte på hur de såg ut i kroppen eftersom han själv var nervös. Han tyckte inte att deras utseende föranledde
--	--	--	--	--	---

						<p>några misstankar avseende åldern. Han trodde att de var över 18 år. Dels hade de sagt det flera gånger, dels agerade de självsäkert och obehindrat. När de badade ställde sig målsäganden upp och poserade nära honom. Det var också hon som frågade om det inte var dags att göra det de kom dit för att göra. Hon uppvisade ingen oerfarenhet alls. Hon uppgav dessutom att hon var ute på krogen ibland. Han hade ingen anledning att misstro henne angående hennes ålder.</p> <ul style="list-style-type: none">• TR: TR har tidigare funnit att må:s utseende måste ha väckt vissa misstankar hos gärningsmännen om att målsäganden inte var över 18 år. I BGN:s fall har han framhållit att det fanns en rad omständigheter som gjorde att han trodde att må var 18 år, bl.a. att må skulle ha sagt att hon skulle upp och jobba nästa dag och att hon gick ut på krogen. Utöver detta uppträdde enligt BGN må på ett erfaret och oblygt sätt som gjorde att några misstankar om målsägandens verkliga ålder inte väcktes hos honom. Dessa uppgifter har inte motbevisats av åklagaren och får därför godtas. Dessa omständigheter innebär enligt TR att det inte är visat att BGN vare sig insett risken för att målsäganden var under 18 år eller att han förstod att det över huvud taget fanns en risk att hon inte var myndig. Det innebär att han varken haft likgiltighetsuppsåt eller varit oaktsam i förhållande till målsägandens ålder.• Åtalet mot EW:• Må: Hon kom i kontakt med EW via en av annonserna på Adoos. Hon tror att de även pratade i den telefon som hon och hennes syster hade tillsammans. De möttes alla tre vid en tunnelbaneuppgång på Kungsholmen. Tillsammans gick de till en lägenhet som EW förfogade över. De pratade inte något om hennes ålder. EW frågade inte hur gammal hon var. Om han skulle ha frågat henne skulle hon ha sagt att hon var 18 år för det gjorde hon alltid. Hon brukade säga att hon var 18 år eftersom hon vet att det är mer olagligt om hon är under 18 år. Hon skulle däremot aldrig säga att hon är 20 år eftersom hon tyckte att hon knappt såg ut som 18 år. Vid det aktuella tillfället var hon mindre i kroppen och hade nästan inga bröst. Hon var dock sminkad. Håret var ungefär detsamma
--	--	--	--	--	--	---

						<p>som nu och hon var vardagsklädd.</p> <ul style="list-style-type: none">• EW: Han skrev i sms han att han inte ville träffa någon som var yngre än 20 år eftersom han inte är intresserad av yngre tjejer. Han tycker att det är för ungt med 18-åringar och anser att det är mer klandervårt ju yngre tjejerna är. De svarade i sms att de båda var tjugo år. De chattade innan de träffades. När de träffades trodde han att de båda var över 20 år. De såg båda ut att vara 20 år. Han skulle aldrig ha träffat dem om han visste att de var systrar eller att de var under 20 år. Han frågade aldrig om deras ålder och han reagerade inte heller på något särskilt i detta avseende. Han trodde att de båda var lika gamla.• TR: Vid tidpunkten för gärningen var må 15,5 år. Vid hf i TR var hon 17 år. Må har beskrivit hur hon såg ut vid tiden för gärningen. Hon har då berättat att hennes kropp inte var fullt så utvecklad som nu. Må:s utseende vid hf var enligt TR sådant att hon kunde uppfattas som en väldigt ung person. Det kan därför hållas för visst att hon ett och ett halvt år tidigare haft ett utseende som visade att hon mycket väl kunde vara under 18 år. Det innebär att EW skulle ha förstått detta, om han hade kontrollerat saken närmare, till exempel genom att kräva att få titta på en identitetshandling. Även om det torde vara brukligt i dessa sammanhang att man uppträder under falska namn, kan den som avser att köpa sex inte ställa sig helt likgiltig inför om det finns en risk att den som erbjuder sex är underårig. Enligt TR kan personen i fråga inte heller helt freda sig med att må sagt sig vara över 20 år när det finns en risk att den uppgiften inte överensstämmer med de verkliga förhållandena, som fallet var här. I det nu aktuella fallet anser TR därför att EW borde ha förstått, eller att han haft skälig anledning anta, att må var under 18 år.
--	--	--	--	--	--	--

24.	HSB	2012-12-19	B 1864-12 (Malmö TR B 4495-11, 120524)	Grov vt mot barn	TR: Ogillade åtalet (oa) HR: Vt mot barn (likg upps)	Tt 25 år Må 14 år Kontakt via Bilddagboken TR: <ul style="list-style-type: none"> • Må: Hon tror att hon sagt till tt att hon gick på högstadiet. • På må:s sida på Bilddagboken, finns bilder på henne och uppgift om födelseår. • Tt: Han uppfattade må som 15–16 år gammal och att hon gick på en musikskola, som han antog var Heleneholmsskolan (gymnasieskola i Malmö). • Tt tyckte att må utseendemässigt såg ut att vara 16–17 år. • Det är inte visat att tt insett att må var under 15 år. • Må är lång och storvuxen för sin ålder. Må är vidare välutvecklad verbalt och i övrigt. Må befann sig inför rätten lång tid efter händelsen. • Bestämmelsen ska tillämpas med stor försiktighet och restriktivitet. • Eftersom det var lång tid sedan händelsen, 2,5 år, måste må:s uppgifter därför bedömas med stor försiktighet. • Det kan inte uteslutas att må velat framstå som äldre inför den betydligt äldre tt. • Tt har inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. HR: <ul style="list-style-type: none"> • Ny bevisning i HR. Må har i en chattkonversation i början av åtalsperioden berättat att hon var 14 år. • Tt har medgett att fick kännedom om må:s ålder då, men att han, när samlaget ägde rum 3 v senare, inte kom ihåg att må var under 15 år eftersom må såg äldre ut. • Må: Hon tror inte hennes ålder kom på tal igen därefter. • Det är inte visat att tt hade insikt om hennes ålder, men han har dock haft
-----	-----	------------	---	---------------------	--	---

						<p>likgiltighetsuppsåt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt blev upplyst av må om hennes ålder några veckor tidigare. Tt har samtidigt uppgett att må:s ålder inte hade någon betydelse och tt hade dessutom ljugit om sin egen ålder. • Den inledande chattkonversationen handlade relativt omgående om sex. • Parternas uppgifter var att de varit inställda på att ha sex. • Tt måste vid samlagstillfället insett risken för att må var under 15 år och det förhållandet har inte utgjort ett relevant skäl för honom att avstå från att ha sex med må.
25.	HSV	2012-12-21	B 4228-12 (Halmstads TR, B 1693- 12, 120910)	Vt mot barn	TR och HR: Vt mot barn (ins upps)	<p>Tt 27 år Må 13 år och 11 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må och tt kom i kontakt med varandra på Facebook under sommaren. • Av Facebook-konversation framgår att tt frågat må hur gammal hon var och att hon svarat att hon var 13 år. • Tt har förnekat att han skrivit eller fått dessa meddelanden samt andra meddelanden som har gemensamt att om man känner till dem så framstår det som uppenbart att målsäganden är mycket yngre än 18 år, vilket är vad tt uppgett att må sagt att hon var. • TR anser det sammanfattningsvis genom den återopade Facebook-konversationen i förening med må:s uppgifter, vilka även stöds av vad må:s mamma berättat, styrkt att tt varit medveten om att må var tretton år och snart skulle fylla fjorton när han träffade henne. <p>HR delade bedömningen.</p>

26.	SH	2013-02-05	B 453-12 (Falu TR, B 3663-11, 111221)	Vt mot barn	TR och HR: Sex utn barn (ins upps)	<p>Tt 22 år Må 14 år och 7 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må träffade tt i samband med att den armbrytningsklubb, där han var engagerad, höll informationsmöte på må:s skola. Må blev intresserad av armbrytning och gjorde en skriftlig intresseanmälan. Må träffade tt några gånger i klubbens lokaler och hon och tt pratade och skickade SMS till varandra före gärningstillfället, även om sex. • Enligt tt har må uppgett att hon var 16 år. • Må har uppgett att hon sagt till tt att hon var 14 år, att hon sagt det under sådana omständigheter att han måste ha hört det, samt att han därefter kommenterat hennes ålder och utveckling. • Må har genomgående framstått som mycket trovärdig och inget skäl för att hon skulle ljuga har framkommit. • Det har inte heller framkommit något skäl till varför hon tidigare felaktigt skulle ha uppgett att hon var 16 år. • Må har också berättat om sin ålder på armbrytarklubben redan innan hon ska ha berättat för tt. • Att tt kände till att hon var 14 år vinner också stöd av vad ett vt berättat. • Vid en samlad bedömning finner TR utrett att tt känt till må:s ålder. <p>HR kommer till samma slutsats som TR på de skäl som TR anför.</p>
-----	----	------------	--	-------------	--	---

27.	SH	2013-02-08	B 28-13 (Uppsala TR, B 4010-12, 121206)	DH och RÖ: Grovt mot barn	TR: DH och RÖ dömdes för vt (ej mot barn), ej oa beträffande åldern HR: ogillade åtalet mot RÖ (ej ökl beträffande DH)	DH 17 år RÖ 17 år Må 14 år TR: <ul style="list-style-type: none"> • Må och några väninnor hade varit på fest och var berusade. De träffade på DH och RÖ och festade tillsammans, först utomhus och senare hemma hos DH. • Det har inte framkommit något i utredningen om att må själv ska ha uppgett hur gammal hon är. Inte heller vittnena har lämnat sådana uppgifter om att de skulle ha berättat det för någon av tt. Ett vittne har påstått att hon skulle ha berättat detta, men hon har inte kunnat precisera när och på vilket sätt hon skulle ha framfört detta. • DH har berättat att han trodde att må var född -96, att han hade fått höra det av en kompis, och att han hade denna uppfattning innan det första polisförhöret. Han var medveten om att må gick två klasser under honom, tillsammans med dem som är födda -97, men att det är ganska normalt att gå om en klass. Han har gjort så själv och går med de som är ett år yngre. • RÖ har berättat att han haft uppfattningen att må varit född -96, eftersom hon var kamrat med ett av vittnena, som är född -96. • Mot bakgrund av vad de båda tt har påstått och då det finns brister i utredningen avseende när och hur de eventuellt skulle ha fått reda på må:s ålder av vittnena, menar TR att det inte är visat att de haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. Inte vt mot barn, däremot vt. <p>HR delade TR:s bedömning.</p>
-----	----	------------	--	---------------------------------	--	---

28.	HSV	2013-02-21	B 3185-11 (Värmlands TR, B 4028-10, 110601)	Bl.a. kp sex handl barn (även kp sex tj, efter att må fyllt 18 och andra brott)	TR: ogillade åtalet för kp sex handl barn (ej skäl att bedöma oa). HR: kp sex tj (ej oa)	Tt mellan 37 och 39 år Må mellan 16 och 17 år TR: <ul style="list-style-type: none"> • Må: Han hade registrerat sig på en kontaktsajt på internet i början av sommaren år 2008 när han var 16 år gammal. Han skrev i sin profil att han var 17. Tt skrev till honom och frågade om de kunde träffas. De träffades relativt snart efter den första kontakten. • TR fann det inte styrkt att tt utgett ersättning till må. HR: <ul style="list-style-type: none"> • Genom utredningen är det styrkt att ersättning utgetts. • Det var inte klarlagt när i tiden sexköpen ägde rum och följaktligen inte vilken ålder må hade uppnått. • Må hade på sin profil på hemsidan plussat på sin ålder och för tt målat upp en bild kring boende, utbildning och arbete. • Det var inte visat att tt insåg eller hade skälig anledning att anta att må var under 18 år.
29.	GH	2013-02-22	B 3632-12 (Norrköpings TR, B 3052-12, 121207)	Vt mot barn, må A och B	TR: 2 fall av vt mot barn (oa mot må A och ins upps må B) HR: ogillade ett fall av vt mot barn och	Tt 36 (åp 2) och 38 (åp 1) Må A 14 år 10 månader Må B 14,5 år TR: <ul style="list-style-type: none"> • Åtalspunkten 1 (må A) • Må: Hon träffade tt första gången vid en majbrasa och de träffade därefter på varandra några gånger på stan. Därefter blev de vänner på Facebook och konverserade en del med varandra. Må och en väninna begav sig hem till tt där tt utförde sexuella handlingar på

					<p>dömde i stället för sexuellt övergrepp mot barn, må A (oa), och ogillade det andra fallet av vt mot barn, må B.</p>	<p>henne.</p> <ul style="list-style-type: none">• Må: Tt frågade henne hur gammal hon var och hon svarade med sin rätta ålder. Han sa att hon såg äldre ut p.g.a. att hon hade stora bröst.• Tt: Kanske har må nämnt hur gammal hon var.• TR: Må och väninnan är ense om att tt vid något tillfälle, då man kommit in på må:s ålder, kommenterat uppgiften om åldern med att må hade stora bröst. Det är därmed utrett att må:s ålder diskuterats. Må har uppgett att hon uppgav sin rätta ålder medan väninnan uppgett att må uppgav att hon var 15 år. TR anser att man kan basera domen på att må uppgett sin verkliga ålder om 14 år. Även om så inte vore fallet borde tt – med tanke på det intryck som må gett inför rätta och det som framkommit om må:s skolgång – haft skälig anledning att anta att må var underårig.• Åtalspunkten 2:• Det var utrett att tt kände till må:s ålder. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none">• Åtalspunkten 1:• HR fann det utrett att sexuella handlingar förekommit, dock inte i samma utsträckning som åkl påstått.• HR: Det är utrett att tt visste om att må gick på en högstadieskola samt att må:s ålder diskuterats, varvid må enligt må:s väninna uppgett sig vara 15 år. Även om det inte är visat att tt känt till att må varit under 15 år har han, mot bakgrund av vad som framkommit om må och hennes person, haft skälig anledning att anta det.• Åtalspunkten 2:• HR fann inte utrett att det förekommit sexuella handlingar som åkl påstått.
--	--	--	--	--	--	--

30.	SH	2013-02-25	B 6775-12 (Falu TR, B 1554-11, 120621)	Sex utn barn och barn- porno- grafibrott	TR och HR: Sex utn barn och barnporno- grafibrott (oa)	<p>Tt 28 år Må 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må: Tt tog kontakt med henne via Lunarstorm. Efter ett tag bytte de telefonnummer med varandra och sedan träffades de. Hon hade då fyllt 13 år. Tt ville inte säga hur gammal han var men hon hade en stark känsla av att han var 27–28 år. Tt visste hur gammal hon var. Hennes ålder hade stått i en tidningsartikel som han nämnt att han hade sett och det stod F12 på hennes profil på Lunarstorm. Tt hade också besökt henne på hennes högstadieskola en gång. De pratade även om hennes ålder. • Tt: Han hde inte sett må i någon tidning. F12 behöver inte betyda att personen är 12. Hans uppfattning var att hon var 16–17 eller åtminstone 15. Han är osäker om han frågade efter hennes ålder. • Även om F12 i en persons profil på Lunarstorm inte behöver betyda att personen är 12 måste det ändå ha gett tt anledning att anta att detta faktiskt stämde när han träffade må. Det har också framkommit att tt besökt må:s högstadieskola och då även pratat med må. Det finns även en chattkonversation där må skrivit "jag är inte 15". Sammantaget måste tt haft skälig anledning att anta. <p>Målet överklagades till HR endast i påföljdsdelen.</p>
31.	SH	2013-02-25	B 10740-12 (Norrtälje TR, B 1225-12, 121119)	Vt mot barn	TR och HR: vt mot barn (ins upps)	<p>Tt 21 år Må 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt och må blev bekanta under sommaren. Det var en ytlig bekantskap och det är oklart om de träffades mer än en gång före gärningstillfället.

						<ul style="list-style-type: none"> • Må:s ålder har varit på tal före gärningen. • Enligt tt har må sagt att hon var 17 år. Tt:s uppgifter svepande och allmänt sett torde mognadsgraden hos en 13-åring och en 17-åring skilja sig åt markant. Tt:s uppgift att han trodde att må var 17 framstår som mindre trovärdig. Därutöver har må och ett vittne redovisat en spontan konversation om att må såg äldre ut än 13. • Det var utrett att tt insett att må inte fyllt 15 år.
						HR delade TR:s bedömning.
32.	HSV	2013-02-28	B 1193-13 (Alingsås TR, B 1625-12, 121221)	Vt mot barn, sex. övergrepp mot barn	TR: Vt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn (ins upps) HR: dömer för sex utn barn (ins upps) och ogillade ett åtal för sex. övergrepp mot barn (ej oa)	<p>Tt 30 år, lärare och ungdomsledare Må 13–14 år</p> <p>En gärning ska ha inträffat i december 2010 eller januari 2011, må var då 13 år. I denna del gjorde åkl gällande sexuellt övergrepp mot barn. Vid den andra gärningen, ett samlag i december 2011, var må 14 år 8 mån. Åkl gjorde gällande vt mot barn.</p> <p>Tt hade erkänt att han i december 2011 i vart fall haft skälig anledning att anta att må varit under 15 år.</p> <p>Nedan redovisas övervägandena beträffande gärningen i dec 2011.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må: Det hade varit klart dem emellan redan från början hur gammal hon var. • Tt var lärare och ungdomsledare, han måste vara van att bedöma ungdomars ålder och i vart fall väl medveten om att det inte är alldeles enkelt att göra den bedömningen. • Tt träffade må i ett sammanhang med ungdomar från 13 års ålder och uppåt och kände

till att må gick på högstadiet.

- Det framstår inte som trovärdigt att tt inte minns när han fick reda på må:s ålder.
- Tt genomförde ett samlag trots att han haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år, i december 2011. Tt är alltså inte mån om att hålla sig på rätt sida om gränsen.
- Må:s uppgifter ska läggas till grund för bedömningen. Därmed är det utrett att tt med säkerhet känt till må:s ålder.

HR:

- Må har uppgett att hon uppfattas som äldre av omgivningen.
- När de träffades var andra 13–20-åringar med.
- De hade kontakt på Facebook och därefter via sms. Relationen fördjupades och de hade sex efter nyår 2011.
- Enligt må pratade de mycket om ålderskillnaden dem emellan
- Enligt tt talade de inte om må:s skola inledningsvis, först senare på våren.
- Enligt må pratade de om hennes skola redan i januari 2011.
- Må minns inte när de pratade närmare om hennes ålder.
- HR: När må och tt träffades första gången kunde må mycket väl ha varit 15–20 år.
- Kontakterna på Facebook och sms var reflekterande och djupa
- Men tt och må kom redan tidigt samtal om hennes skola, vilke borde utgöra en fingervisning om hennes ålder.
- Må hade använt sitt födelseår i sin mejladress, men inledningsvis hade parterna inte kontakt per mejl.
- Tt behöver inte ha fått anledning att tolka siffrornas innebörd och det är ingen självklar slutsats att dra, att de var hennes födelseår.
- Sammantaget har tt inte haft skälig anledning anta att må var under 15 år.

33.	SH	2013-03-20	B 1043-13 (Södertörns TR, B 14261- 12, 130122)	Vt och kp sex handl barn må A, kp sex handl barn, må B. ⁵	TR och HR: Vt och kp sex handl barn, må A (ins upps) samt kp sex tj, må B (ej oa)	Tt 26 år Må A 15 år Må B 16 år TR: <ul style="list-style-type: none"> • Åtalet rörande må A: • Må A och tt kom i kontakt genom en chattsida. Efter att ha upprättat kontakten på den öppna delen av chattsidan övergick deras kommunikation till den slutna delen. I chatten använde sig må A av namnet "tjej" i kombination med ett visst Ortsnamn och "97". Det skickades ett stort antal sms mellan parterna. Av de sms åklagaren åberopat framgår att tt frågade efter må A:s ålder och att hon svarade med sitt verkliga förnamn och att hon var 15 år. Parterna kom överens om att oralsex skulle utföras mot betalning om ett visst belopp. Därefter träffades parterna och vissa sexuella handlingar förekom mellan dem. • Tt: När han frågade må A om hennes ålder uppgav hon att hon var 15 år. Han tvivlade dock på det eftersom folk brukar ljuga om sin ålder i sådana sammanhang. Må skickade bilder till honom och utifrån dessa uppfattade han att hon var 18 år. När de träffades tyckte han att hon verkade vara en mogen tjej men tänkte inte mer på hennes ålder. • TR: Genom de upplysningar må A lämnade om sin ålder, vilket på intet sätt kan ha motsagts av det intryck hon gav när de träffades, måste tt ha haft insikt om att hon var 15 år. Tt ska därför dömas för köp av sexuell handling av barn. TR fann att tt även skulle dömas för vt av må A. • Åtalet rörande må B • Må B hade lagt ut en annons om att hon sålde trosor. Hon och tt kom genom detta i kontakt med varandra, varefter de mejlade och bytte telefonnummer. De kom överens om
-----	----	------------	---	--	--	---

⁵ Den tilltalade åtalades även för sexuellt ofredande mot en målsägande C, som var 18 år.

						<p>att träffas. Tt körde vid tillfället må i sin bil till en parkeringsplats där sexuella handlingar företogs. Därefter gav tt en viss summa pengar till må B.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må: Någon gång när de hade SMS-kontakt frågade tt efter hennes ålder och hon svarade att hon var 17 år. I vart fall vid ett tillfälle har hon lämnat den uppgiften. De talade inte om hennes ålder när de träffades. • Tt: han fick uppfattningen att må B var 19–21 år när de träffades. Han minns inte något om att hon innan de träffades och hade sexuellt umgänge hade uppgett att hon var 17 år, men att hon på parkeringsplatsen eller i bilen på väg från platsen sa att hon var 17 år. • TR: Må B:s uppgifter om att hon vid något tillfälle via SMS berättat om sin ålder är allmänt hållna och utan större konkretion. I avsaknad av annan bevisning och mot tt:s förnekande utgör dessa uppgifter inte tillräcklig bevisning för att tt, innan de träffades, fick upplysning av må B att hon var 17 år. Det har inte heller framkommit några särskilda omständigheter som innebar att tt kunde inse eller hade skälig anledning att anta att må B var under 18 år. Tt ska därför dömas för köp av sexuell tjänst. <p>Domen överklagades till HR; som inte hade anledning att pröva TR:s bedömning av tt:s skuld i förhållande till må A:s och B:s åldrar.</p>
34.	HSV	2013-04-22	B 1081-13 (GBG TR, B 673-12, 121121)	Sex ofred och sex utn barn alt. sexuellt övergrepp mot barn	TR och HR: Sex ofred och sex utn barn (oa, närmast insikt)	<p>Tt 39 år Må 14 år TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt och må kom i kontakt med varandra på en chattsida, Snyggast.nu. Efter en tids chattande övergick de till att ha SMS-kontakt. De hade kontakt i drygt en vecka och träffades sedan. Tt plockade upp må och hennes väninna som var ett år äldre och de åkte hem till tt. Där inträffade den första gärningen, sexuellt ofredande. Därefter

						<p>återupptogs kontakterna efter en tids avbrott och parterna träffades på nytt i må:s bostad, där gärningen som åkl rubricerat som sexuellt utnyttjande av barn skedde.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt: Han trodde att må var 17 år eftersom det var vad hon hade sagt i chatten. Därigenom och genom flickornas utveckling var han övertygad om att båda gick på gymnasiet, vilket var vad må sa när de träffades. • Må: Hon har uppgett sin riktiga ålder i chatten. • Må:s uppgifter stöds av parternas SMS-konversation och av väninnans uppgifter. I ett SMS före besöket uppgav må på fråga från tt att hennes väninna var ett år äldre än henne och när de träffade tt berättade väninnan för tt att hon var 15 år. • I ett SMS efter må:s 15-årsdag uppgav må att hon bara var 15 år och fick svar från tt att han helst ville ha sex med tjejer i den åldern. • Tt har åtminstone haft skälig anledning att anta att må varit under 15 år. <p>HR delade TR:s bedömning.</p>
35.	GH	2013-05-06	B 51-13 (Norrköpings TR, B 730-12, 121205)	Vt mot barn	TR. Vt mot barn (oa) HR: Sex utn barn (oa)	<p>Tt 47 år Må 14 år och 9 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt: helt säker på att må var 15 år. Hon var med på QX, som har 15-årsgräns och hon talade också om för honom på Skype att hon var 15. Hon såg ut som 17–19 på en bild som han fick på Skype och uppträdde moget under chattandet. Visserligen kan han se av chattloggen att hon ska ha talat om och vidhållit att hon var 14 år, men han trodde henne helt enkelt inte. Han var inte orolig och kontrollerade inte heller hennes ålder. • I förundersökningen har tt sagt att må inte hade känts 100 procentig mentalt, att det var något som fattas och hon var väldigt sexfixerad, men han kunde absolut inte tro att hon

						<p>var under 15 och att han inte kunde jämföra henne med sin 15-åriga dotter som är så "clever" i skolan.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må: Hon tror inte hon berättade för tt om vilken klass eller skola hon gick i. Efter att hon berättat att hon var 14 år fortsatte han fråga henne hur gammal hon var. Sedan sa hon till honom på Skype att hon var 15. • Det var inte visat att tt visste om att må var under 15 år. • Av en chattlogg framgår att må på Skype talade om och vidhöll för tt att hon var 14 år och oskuld. Vidare framgår att tt vid något tillfälle frågade må om hennes mamma var vaken och att må vid något annat tillfälle talade om för tt att hon saknade sin pappa. • Dessa omständigheter, och det förhållandet att må inte haft en kroppsutveckling som normalt förekommer hos unga kvinnor vars ålder avsevärt överstiger 15 år, innebär att tt haft starka skäl att vara på sin vakt när det gäller hennes ålder. • Trots att må varit aktiv på QX och Skype och visat intresse för sex och även sagt att hon var 15 år, har tt varit oaktsam i sådan grad att han ska dömas.
						<p>HR delade TR:s bedömning i denna del.</p>
36.	HSV	2013-05-17	B 2242-13 (GBG:s TR, B 13486-12, 130322)	Vt mot barn, grov vt mot barn och barnporno-grafibrott	TR (ins upps) och HR (oa): Vt mot barn, grov vt mot barn och barnporno-grafibrott	<p>Tt 20 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parterna fick kontakt genom Bilddagboken och konverserade via internet en period och bestämde sedan att de skulle träffas. Må var av uppfattningen att de var ett par medan tt hade uppfattat att det kanske skulle komma att bli så, men att de ännu inte blivit det. Tt besökte må, som bodde hemma hos sin mamma, över en helg. Efter en tid besökte han må två gånger till. Vid dessa tillfällen förekom sexuella handlingar. Därefter åkte må för

att besöka tt, som bodde hemma hos sin pappa. Även då förekom sexuella handlingar mellan parterna.

- Tt har uppgett att han inte minns om han visste vilken ålder må hade när han besökte henne första gången i hennes hem.
- Må har emellertid uppgett att hon berättat detta för honom. Hon har vidare sagt att tt vid något tillfälle uttryckt att det var synd att hon inte var yngre.
- Tt har vidgått att han uttryckt sig på det sättet men att det var något han "slängde ur sig".
- TR: Tt:s uttalande ger stöd för att tt måste ha vetat vilken ålder må hade. Till detta ska läggas att må uppgett att Bilddagboken, där de träffades, innehåller allas profiler och att man där uppger sitt namn och sin ålder.
- Sammantaget har tt:s uppsåt även omfattat att målsåganden endast var 14 år.

HR:

- Utöver de skäl TR redovisat har det av utredningen framgått att tt och må från hösten 2010 hade intensiv kontakt med varandra via internet och att de sedan träffades hemma hos må vid tre tillfällen, då även må:s mamma var med. Hemma hos må träffade tt även en kamrat till må. Inför må:s resa till tt kontaktade må:s mamma tt:s pappa och förklarade att må inte hade fyllt 15 år och att må inte var redo för sexuellt umgänge. Tt:s pappa ska då ha lovat att tala med tt om detta.
- Mot denna bakgrund finner HR att tt åtminstone haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.

37.	SH	2013-06-05	B 2619-13 (Västman- lands TR, B 4585-12, 130301)	AH och CK: vt mot barn	TR: AH och CK vt mot barn (oa) HR: Bara CK som ökl, dömdes för sex utn barn (oa)	AH 23 år CK 28 år Må 14 år TR: <ul style="list-style-type: none"> • Åtalet mot AH: • Parterna träffades via Facebook och inledde en kontakt via SMS. Några dagar senare skedde det första samlaget. De träffades drygt en månad och hade samlag omkring varannan gång de träffades. • Tt har tidigare varit tillsammans med en klasskamrat till må och kände till att må hade hans bror, som är ett år yngre än må, som vän på Facebook. • Må uppgav inledningsvis i deras kontakter att hon var 16 år. • Av SMS-konversation några dagar efter det första samlaget har parterna diskuterat dels att de har haft sexuellt umgänge och dels att må har provat narkotika och att tt som avslutning uppgav att båda händelserna skulle vara olagliga. • Det var inte utrett att tt insett att må var under 15 år. • Må:s kroppsutveckling kan inte anses motsvara en person som klart passerat 15-årsgränsen. På grund härav och då det av utredningen i övrigt får anses framgå att tt redan i samband med det första samlaget haft en sådan kännedom om må och hennes bekantskapskrets att det i vart fall gett honom skäligen anledning att anta att hon inte uppnått 15 års ålder. • Åtalet mot CK: • Parterna kom i kontakt med varandra som en följd av att AH vid ett tillfälle använt CK:s telefon att ringa till må med. CK hittade numret och ringde må. Efter den inledande kontakten per telefon träffades de någon dag senare. • Tt har uppgett att de hade samlag vid ett tillfälle i samband med att må:s far ringde honom och förklarade att må inte var 15 år.
-----	----	------------	--	---------------------------	---	--

						<ul style="list-style-type: none"> • Mot denna bakgrund står det klart att tt efter detta har varit medveten om att må inte var 15 år. • Vad gäller de sexuella handlingarna dessförinnan anser TR att det av de uppgifter som tt lämnat om att han tyckte att må såg ung ut och den SMS-konversation de hade där må först nämner att hon är 14 år sammantaget med övrig utredning för att hans kännedom om må måste ha gett honom skälig anledning att anta att hon inte uppnått 15 års ålder. <p>HR: Ökl till HR i rubricerings- och påföljdsfrågorna. HR delade TR:s bedömning.</p>
38.	SH	2013-06-24	B 4297-13 (Mora TR, B 55-13, 130415)	Bl.a. utn barn f sex pos må D, grovt utn barn f sex pos, må C, G, I och K fs t grovt utn barn f sex pos, må D, F; H och J	TR: fullt bifall HR: ändrade rubricering på två fs t grovt utn barn f sex pos och bedömde två fs t grovt utn barn f sex pos som sex ofred.	<p>Tt 50 år Må C 15–16 år Må D 13 år Må F 15 år Må G 17 år Må H 15 år Må I 16 år Må J 14 år Må K 16 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samtliga flickor har blivit kontaktade och antingen förmåtts att visa sig i underkläder eller nakna och i vissa fall att onanera framför webbkamera eller blivit hotade att visa sig på samma sätt, dock utan att de har följt uppmaningarna. • Tt har förnekat att han ska ha haft något med detta att göra. • TR fann styrkt att det var tt som tagit kontakt med målsägandena. • Tt:s insikt eller oaktsamhet i förhållande till flickornas ålder:

- **C:**
- Hon sa till honom att hon var 16 år. TR har utgått från detta.
- **D:**
- Tt måste ha förstått att må, som var 13 år, var under 18 år.
- **F:**
- Tt tog kontakt med må genom att utspela sig för att vara en "söt kille på 15 år". P.g.a. detta och då må uppgett att hon var 16 år måste tt ha insett att må var under 18 år.
- **G:**
- Må hade uppgett att hon var 17 år. TR lade detta till grunden för bedömningen och fann det utrett att tt visste att må var under 18 år.
- **H:**
- Inget resonemang om tt:s insikt eller oaktsamhet.
- **I:**
- När tt kontaktade må sa han att han var en kille född 1996. Han har därför i vart fall haft skälig anledning att anta att må, som var 16 år, inte hade fyllt 18 år.
- **J:**
- Tt kände till må:s namn och såg hennes ansikte. Han måste därför ha förstått att hon var under 18 år.
- **K:**
- Tt har förmått må att posera naken för honom. Tt har haft skälig anledning att anta att må, som var 16 år, var under 18 år.

HR: Delade TR:s bedömningar.

39.	SH	2013-06-25	B 711-13 (Sthlms TR, B 11767-12, 121221)	Vt mot barn	TR: Sex utn barn (oa) HR: Vt mot barn (oa)	<p>Tt 29 år Må 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parterna har känt varandra i något år och umgåtts i samma kretsar. De tillhörde båda ett större gäng som ofta höll till vid Sergels torg och ibland i Tantolunden. Enligt tt var de äldsta i gänget över 50 år och de yngsta 12 år. • Enligt TR framstår må:s utseende på videospelade förhör som helt åldersadekvat. Hon kan varken sägas se äldre eller yngre ut än 13 år. Det är möjligt att hon i andra sammanhang kan se äldre ut än vad hon gör på videospelningen. Det går inte att med bestämdhet säga att hon aldrig skulle kunna uppfattas som fyllda 15 år eller något äldre. • Tt har dock känt må under ungefärs ett års tid och träffat henne vid ett stort antal tillfällen. Eftersom han sett henne många gånger måste han haft bra förutsättningar att någorlunda korrekt bedöma hennes ålder. • Det har inte framkommit en enda konkret omständighet som talar för att tt skulle haft goda skäl att uppfatta må som 15 år eller äldre. Tvärtom har de flesta ur den gemensamma bekantskapskretsen som hörts i målet omvittnat att de uppfattat må som under 15 år. • Redan på dessa omständigheter anser TR att tt måste haft starka skäl att misstänka att må var under 15 år vid tillfället. • Därtill kommer de för tt besvärande uppgifterna att må:s ålder diskuterats i hans närvaro och att han enligt må rent av uttryckt sig på sådant sätt att han avslöjat vetskap om hennes verkliga ålder. • TR kan dock inte med säkerhet dra slutsatsen att tt verkligen kände till att må var under 15 år, men han har haft skälig anledning att anta att så var fallet. <p>HR: ansluter sig till TR:s bedömning i denna del.</p>
-----	----	------------	---	-------------	---	---

40.	HSB	2013-07-01	B 350-13 (Kristian- stads TR, B 433-11, 130104)	Vt mot barn	TR (ins upps) och HR (oa): Vt mot barn	<p>Tt 29 år Må 12 år och 11 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parterna hade känt varandra några månader och hade ingen relation till varandra. De träffades genom en gemensam bekant och hade sex av en ren tillfällighet. De har inte haft någon kontakt med varandra därefter. • Både må och den gemensamma bekanta har berättat att de vid ett tillfälle före gärningen diskuterat må:s ålder med tt; tt fick då gissa må:s ålder. Tt fick då klart för sig att må var 12 år. Detta har även bekräftats av ett annat vittne. • Tt har inte kunnat minnas att må:s ålder diskuterats. Han utgick från att hon i vart fall var 15 år. Hennes utveckling, uppträdande, mognad och val av umgänge tydde på det. Även omständigheten att hon gick på en musikskola, som han uppfattade var en gymnasieskola, tydde på detta. • TR fann det styrkt att tt känt till att må var under 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må har uppgett att tt vid tiden för gärningen visste vad hon hette, hur gammal hon var och att hon var intresserad av musik. Hon har också berättat för honom hur gammal hon är. • Genom de uppgifter som må och vittnena lämnat är det utrett att må:s ålder varit på tal vid minst ett tillfälle före händelsen. Mot bakgrund av detta och med hänsyn till vad som i övrigt framkommit får anses framgå att tt redan före händelsen haft en sådan kännedom om må att det åtminstone gett honom anledning att vara på vakt i fråga om må:s ålder. • Även om må under förhör som spelats upp gett ett förhållandevis moget intryck kan konstateras att hon då inte såg ut att vara avsevärt äldre än 15 år. Tt har i vart fall haft anledning att anta att må var under 15 år vid tidpunkten för samlaget.
-----	-----	------------	---	-------------	--	--

41.	SH	2013-07-04	B 4192-13 (Attunda TR, B 153-13, 130409)	Vt mot barn, 5 tillfällen, vt alt. kp sex handl barn, 3 tillfällen och kp sex handl barn. ⁶	TR: Vt mot barn och kp sex handl barn (ins upps) HR: Vt mot barn (oa), ogillade ett åtal för kp sex handl barn	Tt 53 år Må 14 år vid tidp som omfattas av åtalet för vt mot barn, 15–16 vid köp av sexuell handling av barn TR: <ul style="list-style-type: none"> Må och ett vittne som var ett år yngre än må har berättat att de i början av bekantskapen med tt berättat att de var 14 resp. 13 år. Tt måste därför ha varit medveten om att må inte hade fyllt 15 år. HR gjorde ingen annan bedömning.
42.	SH	2013-09-17	B 3921-13 (Södertörns TR, B 257- 13, 130321)	MB: Vt mot barn KT: Sex utn barn PJ: Vt mot barn och barnporno- grafibrott	TR: MB: Sex utn barn (ins upps) KT: Sex utn barn (oa) PJ: Vt mot barn, (likg upps)	MB 25 år KT 19 år PJ 28 år Må 14 år TR: <ul style="list-style-type: none"> Åtalet mot MB: Utrett att MB kände till att må var 14 år. Åtalet mot KT: Må och KT fick kontakt på Kamrat.com. De chattade med varandra och hade även kontakt per telefon. De hade kontakt nästan varje dag och pratade bl.a. om att ha sex. Efter att ha haft kontakt med varandra i ca en månads tid träffades de där KT bodde och hade sex

⁶ Den tilltalade åtalades och dömdes även för narkotikabrott.

falsk ID-handling som utvisade att hon var 15 eller 16 år – i sig en osannolik uppgift eftersom det rimligen inte finns starka skäl för en 14-åring att skaffa sig en falsk handling som visar att man endast är ett eller två år äldre.

- Utifrån de bilder som åberopats av må – tagna vid den i målet aktuella tidpunkten – framgår inte att må hade en kroppsutveckling eller annars ett utseende som normalt förekommer hos unga kvinnor vars ålder avsevärt överstiger 15 år – detta även om må själv uppgett att hon hade vänner som tyckte hon såg äldre ut än hon var.
- KT måste därför i vart fall haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.
- **Åtalet mot PJ:**
- Parterna fick kontakt med varandra via internet och PJ kontaktade sedan må på Kamrat.com. De chattade om att ha sex och bestämde att de skulle träffas hemma hos PJ. De hade därefter sex i PJ:s bostad.
- Må har uppgett att hon sagt till PJ att hon var 14 år men att han då bytte samtalsämne. Ett vittne har uppgett att må sagt till henne att hon berättat att hon var 14 år för samtliga män hon träffade och hade sex med.
- Tt har uppgett att han visste att må var född 1996, men att han trots detta var säker på att hon hade fyllt 15 år. Han har uppgett att han är osäker på hur han hade fått denna uppfattning, men uppgett att den byggde på den kontakt som han haft med må på internet innan han kontaktade henne på Kamrat.com. Uppfattningen stärktes enligt honom av att må framstod som sexuellt erfaren, att hon hade haft ett långt förhållande och pratade om killar som var 15–17 år gamla. Med anledning av att han hade uppfattningen om att må var 15 år frågade han inte om hennes ålder och funderade inte heller på den. Han hade inte heller uppfattat att hon hade åldern 14 år angiven på sin profilsida på Kamrat.com.
- PJ:s uppgift om att han visste om att må var född 1996 stöds av SMS-meddelanden av vilka framgår att må i ett SMS till PJ uppgett att hennes användarnamn på Kamrat var hennes smeknamn följt av siffran 96.

43.	HSV	2013-09-17	B 4700-12 (Varbergs TR, B 2159-11, 121018)	Bl.a. vt mot barn	TR: Vt mot barn (likg upps) HR: vt mot barn (oa)	<ul style="list-style-type: none"> • TR: Mot bakgrund av PJ:s egna uppgifter och av ovan nämnda SMS står det klart att han visste om att må var född år 1996. Eftersom kontakten mellan honom och må skedde under sommaren 2011 kunde – utifrån PJ:s perspektiv – må vid tidpunkten för deras kontakter lika gärna ha varit 14 år som 15 år gammal. Genom att inte på något sätt kontrollera hennes ålder innan han hade sexuellt umgänge med henne måste PJ i vart fall ha förhållit sig helt likgiltig inför att må kunde vara 14 år gammal. Han hade därför uppsåt till att må var 14 år. <p>HR: (MB och PJ ökl)</p> <ul style="list-style-type: none"> • (MB: kände till må:s ålder) • PJ: • Enligt egen uppgift ska PJ ha känt till att må var född år 1996. Må har i samband med att de skulle träffas på PJ:s fråga svarat i SMS att henens namn på Kamrat.com var Jossan96. Med hänsyn även till hans övriga kännedom om må måste PJ i vart fall haft skälig anledning att anta att hon vid den med åtalet aktuella tidpunkten inte uppnått 15 års ålder. <p>Tt 42 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parterna fick kontakt på en kontaktsida på internet. • Tt har aldrig kontrollerat må:s ålder. • Må: Tt visste om att han inte hade fyllt 15 år. • Av utdrag från tt:s chatttrafik framgår att mycket handlar om sex med yngre pojkar och att tt verkar lägga stor vikt vid åldern. Utdragen ger intryck av att det snarare är ett plus
-----	-----	------------	---	----------------------	--	---

						<p>om det är fråga om yngre personer och det finns inget som indikerar att tt lägger ribban vid 15 års ålder.</p> <ul style="list-style-type: none"> Tt var väl medveten om att må var under 15 år. Även om må inte skulle ha uttalat det så tydligt att tt förstått att så var fallet har han i vart fall förhållit sig likgiltig inför att kontrollera hur det förhöll sig. Att tt när han såg må skulle ha uppfattat honom som äldre verkar inte heller troligt. Må som vid tiden för hf var 18 såg definitivt inte äldre ut än sin ålder, snarare tvärtom. Det framstår inte som troligt att må skulle sett äldre ut än sina 14 år vid gärningstidpunkten. Tt borde även ha förstått att allt inte stod rätt till eftersom må hade skurit sig själv, något som borde gjort tt än mer vaksam.
44.	SH	2013-10-17	B 5242-13 (Attunda TR (B 8671-11, 130430)	Vt mot barn vid 6 till- fällena och vt vid 2 tillfällena	TR och HR: Sex utn barn vid 5 tillfällena (ins upps)	<p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Må har uppgett att han vid flera tillfällen upplyst tt om sin verkliga ålder. Detta talar med styrka för att tt hade vetskap om att må inte fyllt 15 år. Må såg i vart fall inte äldre ut än sin ålder, snarare tvärtom. Må och dennes pappa har uppgett att må vid gärningstillfällena såg något yngre ut än sin ålder. Detta kan tt inte undgått att notera när han träffade tt första gången. Tt har uppgett att han bad att få se må:s legitimation vid det tillfället, vilket visar att han känt sig föranledd att kontrollera om må fyllt 15 år. Tt har således haft skälig anledning att anta att må var under 18 år. <p>Tt 20 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Parterna fick kontakt via en dejtingsida på internet. De lärde känna varandra och bestämde sig för att träffas. Må uppgav på sin profilsida att han var 15 år.

45.	GH	2013-10-29	B 2402-13 (Jkpg TR, B 1543-13, 130828)	Vt mot barn och sex utn barn	TR: Vt mot barn (oa) och sex utn barn (ins upps) HR: 2 fall av sex utn barn (oa vid båda gärningarna)	<ul style="list-style-type: none"> • Det var utrett att inga ålderskontroller utförs på dejtingsidan. • Efter att parterna chattat på sidan fortsatte de sin konversation på MSN och per telefon. En månad efter första kontakten träffades de hemma hos må. De inledde en kärleksrelation. • Må: Han berättade redan i början om sin verkliga ålder. • Av konversationen på MSN framgår tydligt att må berättat att han var 14 år. Tt måste ha insett att må var under 15 år. <p>HR delade bedömningen i denna del.</p> <p>Åtalspunkten 1: Tt 15 år och 10 månader Må 13 år och 7 månader</p> <p>Åtalspunkten 2: Tt 16 år och 7 månader Må 14 år och 3 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åtalspunkten 1: • Tt och må träffades via nätet. Vid gärningstillfället var tt och må tillsammans med sina respektive vänner i Habo. Senare på kvällen skickade tt ett meddelande till må och frågade om må ville sova hos honom. Efter viss övertalning följde må med honom hem. Det var första gången som de träffades och pratade med varandra. Innan dess hade de bara träffats på nätet och i större sammanhang med flera andra kompisar. • Må: Hon tror att hon ganska tidigt, när hon och tt pratade över nätet, fick frågan hur
-----	----	------------	---	------------------------------------	--	---

					<p>gammal hon var och att hon svarade ärligt på den frågan. Hon tror också att hon ganska tidigt fick frågan av tt om hon var oskuld.</p> <ul style="list-style-type: none">• På hennes Facebook-sida stod, såvitt hon minns, hennes födelsedata, både månad och år samt vilken klass hon gick i.• En nära klasskompis till henne umgicks ganska mycket med tt.• Tt: Han och må hade vetat om varandra ett tag. De umgicks i samma kretsar. Han antog att må var i samma ålder som honom. Han minns inte att han har frågat må om hennes ålder.• Efter händelsen i åtalspunkten 2 fick han veta hur gammal må var i samband med att han fick veta att en kompis till honom gick i samma klass som må.• Han tror inte att han hade haft sex med må om han vetat hur gammal hon var.• Må var längre än honom och välutvecklad. När han och må började träffas visste han inte när hon var född.• TR: Vad må har berättat framstår som trovärdigt. Hennes uppgifter vinner också stöd av vad hennes mamma har berättat, nämligen att må:s Facebook-sida innehöll uppgift om må:s födelsedata vid den aktuella tidpunkten. Vad tt har berättat framstår däremot inte som trovärdigt, särskilt inte med beaktande av att han kände en klasskompis till må samt att ungdomar i den aktuella åldern vanligtvis har mycket bra kontroll på varandras åldrar. TR:s slutsats är alltså att åkl har förmått bevisa att tt i vart fall har haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.• Åtalspunkten 2:• Efter händelsen i juli 2011 hade tt och må sporadisk kontakt via nätet. De träffades på en fest och tt och en vän till honom fick följa med må hem. De la sig alla tre i må:s säng, må i mitten. Tt och må genomförde ett samlag under tiden som tt:s kompis låg i sängen.• Vid tidpunkten för händelsen var tt 16 år och 7 månader medan må var 14 år och tre månader. Som framgår ovan har TR kommit fram till att tt har haft skälig anledning anta att Sekretess B var under 15 år i juli 2011. Vid tidpunkten för gärningen i åtalspunkten 2,
--	--	--	--	--	--

						<p>i mars 2012, måste tt ha haft vetskap om må:s ålder.</p> <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det framgår av utredningen att tt i vart fall haft skälig anledning att anta att målsäganden var under 15 år vid tidpunkten för de båda åtalspunkterna.
46.	SH	2013-10-30	B 2017-13 (Uppsala TR, B 2218-12, 130130)	Sex utn barn	<p>TR: ogillade åtalet.</p> <p>HR: Sex utn barn (oa)</p>	<p>Tt 23 år Må 14 år och 7 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må:s far hade umgåtts med tt och må och tt hade träffats flera gånger i må:s familjs bostad och i samband med fritidsaktiviteter. • TR fann det inte visat att något samlag förekommit mellan tt och må och ogillade åtalet. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • HR fann det utrett att samlag skett mellan tt och må. • Enligt må:s pappa började denne träffa tt 5–6 år före händelsen. • Med hänsyn till hur tt umgåtts med må:s familj och därigenom träffat må som ett yngre barn har han haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år.
47.	HSV	2013-11-05	B 3268-13 (Alingsås TR, B 1329-12, 130528)	Vt mot barn, fs t vt mot barn	TR och HR: Vt mot barn (ins upps)	<p>Tt 20 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må och 2 andra flickor var klasskamrater och hade gått ut sjuan. Tillsammans med fyra andra flickor i klassen hade de en fest hemma hos en av flickorna. Alla var födda

48.	Attunda TR	2013-11-11	B 1239-12	Kp sex handl barn	Kp sex tj	<p>samma år. Tt och en kamrat till denne kom till festen. Tt var den som hade köpt ut alkohol åt flickorna. Tt var vid tidpunkten tillsammans med en storasyster till en av de andra flickorna i må:s klass.</p> <ul style="list-style-type: none"> • TR: Det är utrett att tt kände till att alla flickor var eller skulle fylla 14 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uppgift står mot uppgift när det gäller frågan om må sagt till tt att hon var 15 år. Må har sagt att hon inte har haft anledning att ljuga om sin ålder och det finns andra omständigheter i utredningen som talar för att tt under alla förhållanden borde ha förstått att hon var under 15 år. • Av de uppgifter som har lämnats har framgått att tt har känt sin flickväns syster väl, att han har haft kännedom om dennas ålder och att hon har berättat för honom att det var hennes klasskamrater som skulle komma till festen och som skulle dricka alkoholen han skulle köpa ut till dem. Ett vittne har i HR uppgett att det var tal om flickornas ålder under kvällen och att tt sagt att han ville vara med eftersom de var 14 år och skulle hantera alkohol. • Tt måste ha insett att även må var under 15 år. <p>Tt 40 år Må 17 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt och må fick kontakt genom må:s annons på Adoos.se och därefter hade de kontakt per mejl och telefon. • Må: Hon har under telefonsamtal och genom e-post berättat för tt att hon var femton år, dvs. att hon var yngre än hennes faktiska ålder.
-----	---------------	------------	-----------	----------------------	-----------	---

- Tt: Han har förnekat att han fått den informationen.
- TR: Det saknas annan utredning som ger stöd för må:s uppgift i denna del. Må har vidare berättat att tt när de träffades gett uttryck för att hon verkat äldre än vad han förväntat sig. Även denna uppgift har förnekats av tt och det finns ingen annan utredning som ger stöd för målsägandens uppgift. Det kan därför inte anses styrkt att tt fått information från målsäganden att hon var 15 år eller att han ifrågasatt hennes ålder. Han har således inte på den grunden haft anledning att anta att målsäganden var under 18 år.
- Det är klarlagt att tt etablerat kontakt med målsäganden via sajten "Adoos.se" genom en annons som var kopplad till en e-postadress som innefattade ordet "hotsixteens". Det saknas närmare tillförlitlig utredning som vad som stod i annonsen.
- Tt har berättat att på sajten får bara personer annonsera som är minst 18 år.
- Den uppgiften bekräftas av må som dock förklarat att kontrollen på sajten är begränsad till att annonsören ska bekräfta att denne är minst 18 år. Må har uppgett att hon lämnat sådan bekräftelse.
- Enligt TR har tt inte kunnat vara säker på att det inte fanns någon under 18 år som annonserade på sajten.
- Att må skulle kunna vara under 18 år stöds i viss mån av e-postadressen som kan leda tanken till en 16-åring som annonsör.
- TR anser emellertid inte att endast namnet "hotsixteens" utgör tillräckliga skäl för att tt skulle ha skälig anledning att anta att målsäganden var under 18 år.
- I målet har redovisats utredning avseende två olika chattkonversationer som tt haft med två andra personer. Dessa chattkonversationer innehåller uppgifter som TR anser ger skälig anledning att anta att dessa två var flickor under 18 år. Vilken ålder eller kön dessa faktiskt haft saknas det dock utredning om. Det finns inte heller några uppgifter i utredningen som tyder på att tt haft för avsikt att köpa sexuella tjänster av dessa personer.
- Det finns vidare utredning om vilka e-postadresser som fanns sparade i kontakter i tt:s

49.	SH	2013-11-11	B 6327-13 (Solna TR, B 3215-13, 130531)	Vt mot barn	TR: ogillade åtalet HR: Sex utn barn (oa)	<p>dator. Till övervägande del innehåller e-postadresserna feminina namn. I många fall finns det sifferuppgifter som det ligger nära till hands att anta att de avser ålder eller födelseår samt att man med ledning av det antagandet kan förmoda att det finns personer bakom aktuella kontaktuppgifter som är under 18 år.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utredningen rörande chattkonversationerna och e-postadresserna ger visst stöd för att tt sökt sig till kvinnor under 18 år. Han har emellertid förnekat att han har sådana preferenser. • Med beaktande av den försiktighet och restriktivitet som bör prägla tillämpningen av aktuell bestämmelse anser TR att det inte med ledning av chattkonversationerna eller e-postkontakterna kan dras någon för detta mål relevant slutsats om tt är mer eller mindre dragen till kvinnor under 18 år. Mot den bakgrunden finner TR inte att utredningen i denna del kan läggas till grund för bedömningen att tt haft skälig anledning att anta att målsäganden inte uppnått åldern 18 år. • En sammanvägd värdering av utredningen i dess helhet leder enligt TR:s uppfattning inte till annat resultat än vad som redovisats för varje del av utredningen. TR finner det således inte styrkt att tt hade skälig anledning att anta att må inte uppnått 18 års ålder. <p>Tt 21 år Må: 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parterna började kommunicera med varandra via internet några veckor före händelsen. De kände inte varandra sedan tidigare. Under deras kommunikation med varandra, som också innefattade ett par telefonsamtal, bestämde de att de skulle träffas i Kista centrum. Må kom till mötet med en ett år yngre väninna och en killkompis. Även tt hade en kompis med sig. När parterna möttes satte de sig efter en stund på en bänk vid en
-----	----	------------	--	-------------	--	---

						<p>biograf och började kramas och pussas. Efter ca 5–10 minuter gick de tillsammans till en närbelägen handikapptolett där den åtalade gärningen ägde rum.</p> <ul style="list-style-type: none">• Må har uppgett att hon i sin internetkommunikation med tt informerat honom om att hon var 13 år och snart skulle fylla 14 år. Tt har förnekat detta och i stället påstått att må berättat att hon var 15 år och snart skulle fylla 16.• Må:s moster och mamma har uppgett att må berättat för dem om att hon informerat tt om sin ålder, men dessa uppgifter får värderas med försiktighet med hänsyn till att informationen kommer från må själv, långt efter händelsen och då de är närstående till må.• Det som i viss mån talar för att må inte har uppgett någon felaktig ålder är att hon synes varit helt öppen med sin ålder på sin profilsida på Facebook.• Men då ord står mot ord och då må:s åldersuppgifter inte fullt ut kontrollerats under förundersökningen, är det inte styrkt att tt haft vetskap om må:s korrekta ålder.• Utredningen ger inte belägg för att tt haft någon närmare kännedom om må. Han har endast känt henne en kort tid och det finns inte någon omständighet som tyder på att han på grund av sin kännedom om må haft skäligen anledning att anta att hon inte hade fyllt 15 år.• Omständigheterna kring det möte som skett i Kista centrum är i sig något märkliga. Det finns dock inte något som tyder på att tt skulle ha fått konkreta indikationer på må:s ålder vid mötet. Vare sig må:s utseende, uppträdande, att hon kommit till platsen med en ett år yngre kamrat kan medföra en sådan slutsats.• Den omständigheten att tt tidigare har dömts för vt mot barn är inte ägnat att påverka bedömningen av vad tt haft skäligen anledning att anta angående må:s ålder.• Tt har inte haft skäligen anledning anta under 15 år.
--	--	--	--	--	--	---

HR:

- Må har uppgett att hon under parternas inledande chatkommunikation uppgav för tt att hon var 13 år och snart skulle fylla 14 år. Hennes uppgift om sin ålder framstår, liksom hennes utsaga i övrigt, som både trovärdig och tillförlitlig. Den vinner även visst stöd av de redogörelser som lämnats av må:s moster och mamma. Värdet av denna stödbevisning är dock, som TR funnit, begränsat.
- Tt har å sin sida förnekat kännedom om må:s rätta ålder och uppgett att må för honom berättat att hon var 15 år och snart skulle fylla 16 år. Även om tt:s uppgifter i denna del framstår som mindre trovärdiga än må:s är de inte så osannolika att de kan lämnas utan avseende. HR delar därför TR:s bedömning att det mot tt:s förnekande inte kan anses styrkt att han vid det aktuella tillfället insåg att må var under 15 år.
- Av utredningen framgår att tt får anses haft flera möjligheter att på ett ganska enkelt sätt skaffa sig säkrare kunskap om må:s ålder. Han, som var vän med må på Facebook, kunde t.ex. ha kontrollerat hennes profilsida där. Han kunde även ha tillfrågat någon av de två kompisar som var i sällskap med må när de träffades på Kista galleria.
- Vid bedömningen av om omständigheterna var sådana att det också kan begäras av tt att han gjorde sådana kontroller kan följande beaktas. Redan under den inledande chatkommunikationen gjorde må klart för tt att hon tyckte han var snygg. Det måste alltså tidigt ha stått klart för tt att må:s intresse nog handlade om mer än kamratskap. När de träffades i Kista galleria var må i sällskap med två lika unga eller yngre kompisar, varav åtminstone den ena med hänsyn till sitt utseende och sätt måste uppfattas som klart under 15 år. Även må ger med hänsyn till sitt utseende och uppträdande intryck av att vara en ganska normalt utvecklad högstadietjej.
- Det verkar alltså närmast uteslutet att tt kan ha uppfattat att må:s kroppsutveckling motsvarat vad som är naturligt för en 17-årig eller 18-årig tjej.
- Till detta kan läggas tt:s särskilda personliga erfarenheter. Han måste således till följd av den tidigare domen mot honom för våldtäkt mot barn ha varit fullt medveten om be-

50.	SH	2013-11-14	B 8977-13 (Södertörns TR, B 7823- 13, 130912)	Vt mot barn vid 4 till- fällan	TR och HR: Vt mot barn (ins upps)	<p>hoved av att skapa klarhet om åldern hos den han har sexuellt umgänge med. Därmed måste tt också ha insett att han tog en stor risk när han hade sex med må då de, efter bara en kortare tids internetkommunikation och ett par telefonsamtal, träffades för första gången.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har således haft skäligen anledning att anta att må var under 15 år. <p>Tt 31 år Må 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må la in en annons på ABC-annonser på internet i vilken hon sökte extraarbete som barn- eller hundvakt. Tt svarade på må:s annons och de inledde en konversation via e-post. Kort därefter träffades parterna. • Tt: Han kände inte till att må var under 15 år. Innan deras första möte berättade må att hon var 14 år. Vid första mötet uppmärksammade han att må var ung, men reflekterade inte över hennes ålder. Vid första eller andra mötet fick han veta att hon just fyllt år. Han förstod att hon var under 15 år först när må berättade att hennes mamma varit hos polisen angående deras relation. • Må: Hon berättade för tt att hon var 14 år, trots att hon egentligen var 13 år, eftersom hon skulle fylla 14 år senare det året. Hon har inte sagt till tt att hon fyllt 15 år. Tt visste att hon var under 15 år, bl.a. sa han vid flera tillfällen att hon verkade äldre och att han inte kunde förstå att hon var så ung. • I må:s annons stod det att hon skulle fylla 14 år det året. Därutöver fanns må:s födelseår, 99, med i hennes mailadress. • Det har framkommit att tt:s dator besökt en webbplats som heter "Fjortis.se". • Tt har i dessa delar uppgett att han inte kom ihåg vad det stod i må:s annons, eftersom
-----	----	------------	--	--------------------------------------	---	--

						<p>han svarade på 10–20 liknande annonser vid samma tillfälle. Han noterade inget speciellt med må:s e-postadress och har inte varit inne på Fjortis.se, utan det måste vara någon som lånat hans dator.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt framstår inte som särskilt trovärdig. Hans svar på frågor om må:s ålder framstår som efterhandskonstruktioner och detsamma gäller Fjortis.se. Må har inte lagt någon skuld på tt, utan hon har varit tydlig med att den sexuella relationen varit helt frivillig från hennes sida. • Enligt TR måste tt ha känt till att må var under 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må:s utsaga stöder inte vad tt uppgett i delen som berör hans insikt om hennes ålder. • Av må:s uppgifter framgår sålunda inte att hon i samband med att hon och tt träffades första gången sa något av innebörd att nyligen hade fyllt 15 år eller att hon i något annat sammanhang skrev eller sa att hon var 15 år. Det saknas skäl att inte sätta tilltro till hennes uppgifter i denna del. • När tt svarade på må:s annons stod det i annonsen att hon ”fyller 14 år i år”. Av må:s uppgifter kan hon ha uttryckt sig så att tt kunde uppfattat att hon hade fyllt 14 år. Av detta skulle följa att tt vid sina möten med må hade att utgå från att hon nyligen fyllt 14 år. Tt måste således ha känt till att må var under 15 år.
51.	GH	2013-12-02	B 1527-13 (Växjö TR, B 559-13, 130430)	Sex utn barn	TR: ogillade åtalet HR: Sex utn barn (oa)	<p>Tt 18 år Må 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parterna kände inte varandra sedan tidigare när de träffades under sommaren 2012. • Må: Tt tillhör de som visste hur gammal hon var och hon sa inte till honom att hon var

					<p>äldre än hon verkligen var. När de därefter började prata på internet berättade hon sin ålder. Tt sa då att han var 93:a. Tt visste vilken skola hon gick på och vilka hennes vänner var.</p> <ul style="list-style-type: none">• Tt: Han och må hade haft kontakt över internet i tre dagar innan de träffades. Må hade skickat lättklädda bilder till honom och berättat att hon hade tidigare sexuella erfarenheter. Av hennes utseende och sätt att klä sig förstod han att hon var runt 15 år.• Åkl åberopade följande uppgifter i förundersökningen som tt lämnat: "Någon gång under hennes vistelse där så nämner må sin ålder men han minns inte om hon sa att hon var 14 eller 15 år gammal. Han nämner också att han egentligen inte ville göra något med må då han hade misstankar om att hon var ung men samtidigt var han osäker på om hon var 14 eller 15 år.• Tt tillade att en kamrat berättade om må:s ålder någon vecka efteråt.• TR: Åkl har inte åberopat någon stödbevisning utöver må:s och tt:s uppgifter. I enlighet med NJA 2009 s. 447 I och II finner TR därför att bevisningen inte är tillräcklig för fällande dom. Åtalet ska därför ogillas. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none">• I likhet med TR finner HR inte det styrkt att tt insåg att må var under 15 år.• Vid bedömningen av om tt hade skäligen anledning att anta att hon var underårig konstaterar HR emellertid följande. Tt har själv i förhöret vid TR uppgett att han, baserat på iakttagelser av må:s ansikte, trodde hon var 15 år eller strax därunder, även om han tyckte att hon i samtal verkade mer mogen. Även i tidigare polisförhör har han gett uttryck för att han var osäker på om hon var 14 eller 15 år. Redan av tt:s egna uppgifter framgår således att han tänkte att må kunde vara under 15 år. Trots detta har han inte frågat henne om hennes ålder eller på annat sätt försökt ta reda på hur gammal hon var. Det förhållandet att må tidigare haft sexuella förbindelser med andra har enligt HR:s mening inte gett tt skäl att utgå från att hon hade fyllt 15 år. Mot den angivna bakgrunden finner
--	--	--	--	--	---

						HR att omständigheterna varit sådana att tt haft skäligen anledning att anta att må inte hade uppnått 15 års ålder.
52.	GH	2013-12-06	B 2785-13 (Örebro TR, B 223-13, 131003)	Sex ofred, må C, vt mot barn, må B, vt mot barn och fs t vt mot barn, må A, och vt mot barn, må D.	TR och HR: Ogillade åtalet för sex ofred, må C, och fs t vt mot barn, må A, dömde för vt mot barn, må B (ins upps), vt mot barn, må A (oa), sex utn barn, må D (oa)	<p>Tt 18–19 år</p> <p>Må A 13 år Må B 13 år Må C 13 år Må D 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sexuellt ofredande, må C: • TR: Ord står mot ord och det är inte styrkt att tt berört må så som åkl påstått. • Vt mot barn, må B: • Det är utrett att tt visste om att må var under 15 år. • Vt mot barn och försök till vt mot barn, må A: • Må och tt träffades på varandra utanför skolan och blev vänner på Facebook. De träffades därefter några gånger under ca två veckors tid. • TR fann styrkt att vissa sexuella handlingar förekommit mellan parterna. • TR: Må, född 1999, har uppgett att hon för tt berättade om sin ålder. Vid det första tillfället må och tt träffades var må tillsammans med två ungdomar som tt kände väl sedan tidigare, vilka var födda 1999 resp. 2000. Den ena av dem, som var född 2000, var tt mycket god vän med. TR finner det uppenbart att tt åtminstone haft skäligen anledning att anta att må var under 15 år. • Vt mot barn, må D: • Tt har uppgett att han visste vilket datum som må var född och vilken skola hon gick på samt att han även var med henne på skolan vid ett tillfälle.

						<ul style="list-style-type: none"> • Må har uppgett att hon berättat för tt redan i det inledande skedet hur gammal hon var samt vart hon bodde. Må tror också att det vid tiden stod när hon var född på hennes Facebook-sida. Att så var fallet vinner även stöd av vittnesuppgifter. • TR: Tt har omväxlande under målet uppgett att han var mycket noga med att ta reda på åldern på dem som han hade sex med och att han inte brydde sig om åldern på dem han umgicks med utan endast gick på sina känslor. Att han är likgiltig inför åldern bekräftas bl.a. av att han erkänt att han hade sex med må B trots att han kände till att hon endast var 13 år gammal. Mot bakgrund av vad som framkommit om uppgifter på må:s Facebooksida, att tt faktiskt umgicks med henne under ett par veckor, att han väl kände åtminstone två ur hennes bekantskapskrets och även besökte hennes skola finner TR att han åtminstone hade skälig anledning att anta att hon var under 15 år.
53.	HSV	2013-12-17	B 2915-13 (GBG TR, B 13472-11, 130506)	Kontakt med barn i sexuellt syfte, sex ofred och barnporno-grafibrott	TR och HR: Sex ofred och barnporno-grafibrott (oa)	<p>HR delade TR:s bedömningar.</p> <p>Tt 42 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må och tt fick kontakt via Snyggast.se. Av deras chattkonversation framgår att de stämt träff med varandra på det sätt som angivits i gärningspåståendet. Detta har också under förhören bekräftats av såväl tt som må. • Tt har dock invänt att det för honom inte var fråga om något allvarligt menat utan att det hela var en form av rollspel där man på chatten utger sig för att vara någon annan än den man är vilket alla är införstådda med. Att han erbjöd må pengar var bara ett sätt att få igång en dialog. Han var aldrig beredd att ge henne 5 000 kronor. Att han gav henne en vägbeskrivning var också en del av spelet. Han blev därför mycket förvånad när han

						<p>gick ut för att köpa cigaretter och fick syn på må på spårvagnshållplatsen. Tt:s förklaring till varför han uttryckt sig som han gjort på chatten ger sken av att vara en efterhandskonstruktion och är dessutom så osannolik att den kan lämnas utan avseende. Det är vidare osannolikt att han av en slump skulle stöta på må just på den plats de bestämt en kort stund senare. TR menar att hans invändning därmed kan lämnas utan avseende.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Av den åberopade chatloggen framgår att må uppgav att hon var 14 år. Vidare har framgått att tt var medveten om att Snyggast.se var en ungdomschat. Tt har därmed, även om hans egen uppfattning är att folk i alla åldrar var aktiva på chatten, haft skälig anledning anta att målsäganden var under 15 år. • TR fann vidare utrett att kontakten skett i sexuellt syfte. • TR fann även det utrett att tt sexuellt ofredat må i enlighet med åtalet och att det brottet konsumerade brottet kontakt med barn i sexuellt syfte då det var fråga om ett gemensamt händelseförlopp.
						HR delade TR:s bedömningar.
54.	SH	2013-12-27	B 8904-13 (Sthlms TR, B 11628-13, 130917)	Vt mot barn	TR: Ogillade åtalet HR: Vt mot barn (ins upps)	<p>Tt 20 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 dagar före gärningen befann sig tt på Sergels torg med sina kamrater. På samma plats befann sig må tillsammans bl.a. med en jämnårig väninna. Tt tog kontakt med må och de kom i samspråk varvid telefonnummer utbyttes dem emellan. Tt erhöll också må:s adress på Facebook. Påföljande dag förekom SMS-meddelanden mellan tt och må. Vid gärningstidpunkten hade må och tt stämt träff vid Sergels torg. Må åkte dit med bl.a.

samma väninna som 2 dagar tidigare och en manlig vän och sammanträffade med tt. Efter en tid kom tt och målsäganden att avlägsna sig från de övriga. De promenerade iväg och kom slutligen att hamna inne i gamla riksarkivets lokaler på Riddarholmen. Först satt de en stund i en soffa och sedan hamnade de inne på en toalett där ett vaginalt och analt samlag ägde rum.

- Av uppspelat videoförhör med må framstår hon som åldersadekvat i sitt uppträdande.
- Må och hennes väninna har samstämmigt berättat att frågan om må:s ålder berördes redan första gången de träffade tt. Enligt väninnan har tt frågat må hur gammal hon var och var hon kom ifrån varvid må svarade 14 år. Tt som förnekat att han skulle ha uppfattat att må redan på onsdagen uttalade sig om sin ålder har å sin sida uppgett att hennes ålder diskuterades med henne under promenaden fram till gamla Riksarkivet på Riddarholmen och att hon då sagt att hon var 17 år.
- Utredningen och då framför allt väninnans uppgifter talar således med viss styrka för att må:s ålder diskuterats redan vid må:s och tt:s första. Om det vore ställt utom rimligt tvivel att tt uppfattat detta skulle det innebära, även med beaktande av hans uppgift om att må på fredagen uttalat att hon var 17 år gammal, att han då i vart fall haft skälig anledning anta att hon var under 15 år. TR finner dock inte att det mot tt:s förnekande kan anses ställt utom rimligt tvivel att han redan vid första mötet fått uppfattningen att må endast var 14 år gammal. Det är därmed inte ställt utom rimligt tvivel att tt insett att målsäganden var under 15 år.
- När det gäller må:s person och det intryck av hennes ålder som förmedlats rätten kan inte sägas att hon direkt framstår som under 15 år. Inte heller väninnan framstår som uppenbart under 15 år. Ett annat vittne, som känner må sedan tidigare, har uppgett att han för sin del haft uppfattningen att hon är 15–16 år gammal. I polisförhör uppgav han att må till honom uppgett att hon var född 1997 eller 1998. Under huvudförhandlingen uppgav vittnet att han inte kunde minnas att må skulle ha sagt vilket år hon var född men den uppgift han lämnade i polisförhör var grundad på hans egen uppfattning om

						<p>hennes ålder.</p> <ul style="list-style-type: none"> Vid en sammantagen bedömning finner TR inte att omständigheterna är sådana att det kan anses ställt utom rimligt tvivel att tt haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Må:s uppgifter är som TR har funnit trovärdiga. Hennes väninna har lämnat uppgifter som ger klart stöd för må:s uppgifter om att de pratade om må:s ålder redan vid första mötet. Väninnan har bland annat redogjort för hur tt frågade målsäganden om hur gammal hon var och att hon då svarade att hon var 14 år samt att må vid samma tillfälle frågade om tt:s ålder och att han då sade att han var 17 år. Väninnans uppgifter har lämnats på ett trovärdigt sätt och de är också tillförlitliga. Därigenom får må:s uppgifter ett sådant stöd att HR till skillnad från TR finner att det är utrett att tt redan vid deras första möte fått reda på att må var 14 år. Detta leder till att tt ska dömas för den åtalade gärningen.
55.	GH	2014-01-17	B 2787-13 (Örebro TR, B 5341-12, 130925)	Vt mot barn, utn barn f sex pos och barnporno-grafibrott	TR (oa) och HR (oa): Vt mot barn, utn barn f sex pos och barnporno-grafibrott	<p>Tt 47 år Må 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Må och tt träffades på en pizzeria och efter att ha pratat en stund följde må med tt hem. Må: Hon berättade för tt att hon var 13 år. Tt: När han träffade må på pizzerian uppfattade han henne som en mogen person. Hon var lång och kraftig och talade på ett helt annat sätt med honom än vad som framgår av de inspelade polisförhören med må. Må berättade att hon hade en pojkvän som var 60 år, en som var 40 år och en som var 25 år. Må hjälpte honom läsa handlingar från

						<p>Försäkringskassan.</p> <ul style="list-style-type: none">• Tt: Han frågade må hur gammal hon var och hon sa 18 år. Han trodde henne, men frågade ändå efter en id-handling eftersom han var nyfiken. Må sa då att hon hade sin legitimation hemma.• Det kan konstateras att må ser ut att vara äldre än 13 år. När man hör henne tala är det dock uppenbart att hon är ett barn.• Må har dessutom sagt att hon berättat för tt att hon var 13 år och att tt frågat efter hennes legitimation visar att han haft funderingar kring hennes ålder.• Ett vittne uppgett att tt sagt till henne att han haft "en liten tjej" hemma hos sig och att han sagt att tjejen inte varit myndig.• Tt har haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. <p>HR</p> <ul style="list-style-type: none">• Det är inte möjligt att avgöra om må var under 15 år utifrån hennes utseende. Varken må:s utseende eller kroppsliga utveckling har gett tt skälig anledning att anta att hon var under 15 år.• Under de inspelade förhören med må har hon gett ett påtagligt barnsligt och omoget intryck. Det är också utrett att hon uppträtt som ett barn i andra situationer.• Det är svårt att med säkerhet veta hur må har uppträtt i tt:s sällskap, men det framstår som ytterst osannolikt att hon har gett ett vuxet och moget intryck.• Även med beaktande av att tt inte har svenska som modersmål bör det allmänna intrycket av må:s uppträdande gett honom anledning att fundera kring hennes ålder.• Det är klarlagt att må och tt diskuterat må:s ålder och att tt frågat efter legitimation, vilket hon inte visat.• Tt har i vart fall haft skälig anledning att anta att må varit under 15 år.
--	--	--	--	--	--	--

56.	Söder- törns TR	2014-01-27	B 10836-13	Kp sex handl barn alt kp sex tj, må B, C och D	Kp sex tj (må B och C) och kp sex handl barn (må D, likg upps)	Tt 32 år Må B 17 år Må C 17 år Må D 17 år <ul style="list-style-type: none"> • Må B och C: • Må B och C publicerade en annons på Adoos.se, i vilken de erbjöd sexuella tjänster mot ersättning. Tt var en av de personer som svarade på annonsen. Tt hämtade upp må B och C och skjutsade hem dem till hans bostad där han först hade sex med må B, sedan med må C. • Må B uppgav att hon var osäker på om hon hade diskuterat sin ålder med tt, men hon kan ha sagt till honom att hon var 18 år. • Må C uppgav att hon inte minns att hon skrivit något om sin ålder till tt via chatt eller SMS innan de träffades, men hon vet att varken hon eller må B uppgav sin ålder i annonsen. • Tt uppgav att han inte känt till att må:s vid tillfället varit under 18 år. Han har uppgett att han per telefon frågat må B om hennes ålder, att må B svarat att hon var 19 år samt att må B sagt att hon och må C varit lika gamla. • Tt uppgav att han la märke till att må C hade skärsår på armarna. Han frågade inte om dem eftersom han inte ansåg att det passade i det sammanhanget. Han märkte inte att må B led av anorexi. Hon sa att hon arbetade som modell och då tyckte han inte att hon var sjukligt smal. Han frågade dem aldrig varför de sålde sex, var de jobbade eller bodde. Må B hade en tatuering som han hade sett ett fotografi av innan mötet. Att hon hade en tatuering av Hannah Montana och att hon berättade att hon jobbade som modell medförde att han bedömde att må B och C var över 18 år. • Det har inte framkommit att de inblandade personerna vid något annat tillfälle skulle ha
-----	--------------------	------------	------------	---	--	---

diskuterat må:s ålder. Inte heller har framgått att må:s skulle ha lämnat några andra upplysningar till tt som inneburit att han borde ha fattat misstankar att de var under 18 år. Vare sig må B:s val av motiv för sin tatuering eller det förhållandet att må C hade ärr efter att ha skurit sig på armarna har gett tt anledning till misstanke att må:s inte hade fyllt 18 år. De var vid gärningstillfället 17 respektive nästan 18 år. Det kan därför inte heller sägas tydligt ha framgått av deras utseende att de varit under 18 år.

- **Må D:**
- Må D hade lagt ut en annons på Adoos.se och fick svar av tt. De träffades fyra gånger och hade sex.
- Enligt må D hade de först kontakt via MSN och hon uppgav då till tt att hon var 17 år. Tt svarade då att det gick bra. Utöver detta diskuterade de inte hennes ålder. Må D använder en e-postadress innehållande siffran 95, vilket syftade på året då hon är född. Hon är helt säker på att hon uppgav sin ålder till honom. När de träffades pratade de väldigt lite med varandra. Hon såg väldigt sliten ut under den här perioden på grund av sitt missbruk.
- Tt uppgav att må:s ålder inte nämndes i annonsen. Han kontaktade henne på den e-postadress som må angett men reflekterade inte över att den innehöll siffran 95. Må uppgav att hon var 19 år. Han ställde inga kontrollfrågor. Han upplevde må som medtagen vid deras första möte, men hon var då förkyld.
- TR: Att tt inte reflekterat över att siffran 95 kunde åsyfta må D:s födelseår finner TR svårt att förstå med tanke på att han själv haft sitt födelseår 80 i den e-postadress han använt i kontakten med må D.
- TR menar att tt, när han träffat och fått se må D, måste ha insett att det funnits en risk att hon var yngre än 18 år. Såvitt framkommit har tt inte ställt några som helst personliga frågor till må D när de träffats. Detta förhållande visar, i kombination med tt:s insikt i risken att må D varit yngre än 18 år, på en likgiltighet inför denna risk.

57.	HSB	2014-02-20	B 2807-13 (Lunds TR, B 5831-12, 131007)	Vt mot barn	TR: Sex utn barn (oa) HR: Ogillade åtalet	<p>Tt 24 år Må 14,5 år</p> <p>Under sommaren 2012 kom må och tt i kontakt med varandra via en chatsida på Internet. Tämliigen omgående övergick kontakten till att ske via SMS. Under hösten 2012 hade de en mycket omfattande SMS-kontakt, innefattande över 250 SMS, som till övervägande del handlade om att de skulle träffas och ha sex. Må kom därefter att besöka tt i hans bostad vid två tillfällen. Vid det första tillfället kom må tillsammans med en kamrat. Sedan kamraten lämnat lägenheten förekom visst sexuellt umgänge mellan må och tt. Vid det andra tillfället kom må ensam till tt. och sexuellt umgänge förekom.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må: Hon har berättat om sin ålder. • Tt: Han visste inte hur gammal må var och frågade inte om det. • SMS-konversation finns återopad, men det fanns inget uttalat om att må var under 15 år. • Tt har skickat SMS med innehållet "du förstår när du blir äldre", "skaffa inte barn än, du är för ung" • Detta får anses ge stöd för att tt vetat om att må varit ung, men det är inte visat att tt insett att må var under 15 år. • Det har förelegat omständigheter som gett tt anledning att vara på sin vakt när det gäller må:s ålder. Må har talat om vilken skola hon gick på och tt visste att det var en högstadieskola. Tt borde ha misstänkt att må kunde ha varit under 15 år. En sådan indikation borde ha föranlett honom att närmare undersöka hennes ålder. • Tt har haft skälig anledning att anta att må inte hade fyllt 15 år.
-----	-----	------------	--	-------------	--	---

58.	GH	2014-03-03	B 3190-13 (Norrköpings TR, B 1297- 13, 131030)	Vt mot barn	TR: Sex utn barn (oa) HR: Vt mot barn (oa)	<p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • I praxis har kännedom om att må gått på en högstadieskola, inte ens i förening med annat förhållande, ansetts tillräckligt för att bestämmelsen i 6:13 ska tillämpas. • Jämför HD i NJA 2006 s. 79 II, där tt redan före händelsen hade haft kännedom om må och hennes förhållanden, bl.a. genom samtal med hennes mor. • Det föreligger inte sådana omständigheter i detta mål. • Inga andra omständigheter har framkommit till tt:s nackdel. • De fotografier av må, som må skickade till tt, kan mycket väl ha gett tt intrycket av att må var över 15 år. • Tt har inte haft skälig anledning att anta att må inte var 15 år. <p>Tt 34 år Må 12 år 10 mån</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parterna träffades på en dejtingsajt på internet. Efter en del kontakter där har deras kontakter skett mestadels via Facebook och SMS. Efter en del skriftliga kontakter, varav många med sexuell innebörd, har parterna träffats vid ett tillfälle och haft sex. Tt reste till Norrköping med syftet att så skulle ske. Efter att de mötts upp har han och må avlägsnat sig från må:s tre jämnåriga väninnor och begett sig till en handikapptoalett där de hade sex. • Det har inte framkommit annat än att må hela tiden utgett sig för att va 19 år. • Det är inte visat att tt haft någon visshet i fråga om må:s ålder. • Innehållet i konversationerna mellan tt och må ger inte anledning till misstanke att må hade någon annan ålder än den hon uppgav. Inte minst ger meddelandenas explicita sexuella innehåll närmast intryck av att de är skrivna av någon som i vart fall är över
-----	----	------------	---	-------------	---	--

						<p>15 år. Inte heller ger må:s sätt att uttrycka sig muntligen skäl att ifrågasätta att hon skulle kunna ha fyllt 15 år. Må uttrycker sig rätt moget och har stundtals en imponerande förmåga att prata om känslor och mående.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har dock både före, under och efter besöket i Norrköping ifrågasatt må:s uppgift om åldern. Det är därför klart att han inte trodde att hon skulle ha fyllt 19 år. Eftersom han inte trodde henne i fråga om vad hon uppgav om sin ålder hade han anledning att gå vidare med att kontrollera hennes ålder i vidare mån än han säger sig ha gjort. • Tt har tagit en del av bilder på må, bl.a. en där hon är iförd en cirkusdress. Dessa bilder ger inte intryck av att föreställa en person som fyllt 15 år. Det gör inte heller de bilder som i övrigt finns i målet som föreställer må, som visserligen inte tt tagit del av men som ger en bild av vilket intryck må gav vid aktuell tid. • Av inspelat förhör med må är intrycket, även om hon är verbalt mogen, att hon inte fyllt 15 år. • Vad som i målet är visat om må:s kroppsliga mognad m.m. ger vid handen att tt hade skälig anledning att anta att må inte var 15 år. • Därutöver träffade tt tre jämnåriga kamrater till må. Det är orimligt att tt inte skulle ha förstått att något var fel. Tt har således haft skälig anledning att anta att må inte var 15 år. <p>HR prövade enbart rubriceringen.</p>
59.	GH	2014-03-17	B 253-14 (Norrköpings TRs deldom B 1380-13, 140113)	Vt mot barn	TR och HR: Vt mot barn (ins upps)	<p>Tt 16 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har haft ett förhållande med E. E och må var väninnor fram till den aktuella händelsen. Såväl må som tt har övernattnat hemma hos E. De har legat i samma säng.

						<p>Klart från samtliga hörda är att något av sexuell natur utspelat sig mellan tt och må.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mycket talar för att tt visste hur gammal må var, även om det inte kan anses visat med den säkerhet som skall gälla för en fällande dom i brottmål. Han visste dock vilken ålder som hans före detta flickvän E hade. Hon var då 15 år gammal. Han visste också att E och må var goda kamrater. Det kan redan med beaktande av dessa omständigheter konstateras att tt hade skälig anledning anta att må inte var 15 år fyllda. Till det kan läggas att TR tagit del av ett inspelat förhör med må nära i tiden för händelsen. Ingenting av må:s uppenbarelse är ägnat att ifrågasätta att hon har en normal mognad för sin ålder. • Sammantaget har tt haft den insikt om må:s ålder som krävs för straffansvar. <p>HR delade TR:s bedömning i skuldfrågan.</p>
60.	GH	2014-04-02	B 426-14 (Örebro TR, B 4215-13, 140131)	Vt mot barn	TR och HR: Ogillade åtalet	<p>Tt 17 år Må 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må var vid tillfället hemma hos en kompis och de bjöd dit tt och tre andra pojkar. Hon har gått i samma skola som tt, hon gick då i trean och han i sexan. Tt har varit kompis med hennes storebror. • Enligt må visste tt och de andra pojkarna hur gammal hon var. Hon har sagt det till dem och det står på hennes Facebooksida. • Tt har uppgett att han fick reda på må:s ålder direkt efter den påstådda händelsen och sa då till en av kompisarna som var med att det var tur att han inte haft sex med henne eftersom hon kunde anmäla honom. • Tt: Han visste från Facebook vem må var innan händelsen. På hennes förstasida står det

inte hur gammal hon var.

- Tt hade träffat henne två gånger tidigare. När de gick i samma skola hade de ingen kontakt. När han gick i sjuan var han klasskompis med må:s bror i ett halvår. En gång var han hemma hos må:s bror och såg då må. Han visste inte i vilken klass hon gick, men visste att hon var lillasyster till hans klasskamrat. Han kände inte till syskonens ålderskillnad.
- Det är inte visat att må upplyst tt om att hon var 13 år. Hennes utseende och, såvitt TR kan bedöma av de videospelade förhören, framtoning talar inte emot att hon mycket väl kunnat vara 15–16 år gammal.
- Tt har varit klasskamrat och har umgåtts en kortare tid med må:s äldre bror och har känt till att må varit dennes lillasyster, men inte känt till hennes ålder. Annat har inte framkommit än att tt:s umgänge med må:s bror var mycket kortvarigt och inte sådant att han därigenom fått närmare kännedom om broderns familj i övrigt.
- Visserligen har ett vittne, som är jämngammalt med tt, antagit att tt känt till må:s ålder eftersom må gick i sexan eller hade börjat sjuan när tt började i nian och mellanstadiet och högstadiet ligger tjugo till femtio meter ifrån varandra. Men må lämnade skolan efter femman och började ny skola. Tt kan således inte ha sett henne på skolan.
- Tt har inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.

HR:

- HR delar TR:s bedömning att det inte är visat att tt insåg att må var under 15 år.
- Utrett att tt före den åtalade gärningen endast träffat må vid ett kortvarigt tillfälle och att han hade begränsade kunskaper om henne. Enbart den omständigheten att tt kände till att må var en yngre syster till hans tidigare klasskamrat är inte tillräcklig för att tt ska anses ha varit oaktsam i den grad som krävs för straffansvar.

61.	GH	2014-04-03	B 68-14 (Skaraborgs TR, B 2914-13, 131203)	Sex utn barn vid 5 tillfällen	TR och HR: Sex utn barn vid 5 tillfällen (oa)	<p>Tt 21 år Må 14 år och sju månader</p> <p>Tt och må känt till varandra i flera år.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har uppgett att han vid den första gärningen inte känt till eller haft skälig anledning att anta att må inte var 15 år, däremot från och med dagen därefter har han känt till detta. • Det är utrett att det förekommit ytterligare gärningar efter den första gärningen och att det genom tt:s egna uppgifter är klarlagt att han då känt till att må var under 15 år. • Av utredningen framgår att må och tt känt till varandra under flera år, de har talat förtroligt med varandra, vid några tillfällen har han varit lärare i må:s klass, hans mamma har varit lärare åt må:s yngre syskon och han har själv haft kontakt med det syskonet. • Tt har i vart fall haft skälig anledning att anta att må varit under 15 år vid första gärningstillfället. <p>HR delade TR:s bedömning.</p>
62.	HSB	2014-04-15	B 3414-13 (Kristianstads TR, B 1396-13, 131125)	Vt mot barn alt. sex utn barn	TR och HR: Sex utn barn (oa)	<p>Tt 20 år Må 14 år och 3 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt hade träffat må och hennes väninna tidigare och hade vetskap om att må gick på en skola för årskurs 6–9 och har haft skälig anledning att anta att hon inte var 15 år.

						HR delade TR:s bedömning i denna del.
63.	GH	2014-04-30	B 883-14 (Norrköpings TR, B 3015- 14, 140227)	Vt mot barn	TR: Vt mot barn (oa) HR: ogillade åtalet	<p>Tt 17 år Må 12 år</p> <p>Det framgår inte av domen hur parterna har träffats.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har förnekat misstanke om må:s låga ålder och uppgett att han fått veta att hon var 15 år. • Av videoinspelade förhör med må kan dock slutsatsen dras att må snarast ger intryck av att vara yngre än 12 år. • Tt har också angett att må:s väninna var smalare och gav ett yngre intryck än må. De två skulle enligt uppgift han fått vara jämgamla. • Mot bakgrund av att må definitivt inte ger intryck av att vara äldre än sin ålder torde väninnan gett ett än yngre intryck. Såväl må:s intryck som intrycket av väninnan borde medfört att tt misstänkt att må inte var 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må lämnade klart felaktiga uppgifter vid det första förhöret och rättade dem först sedan hon fått klart för sig att polisen hade en filmsekvens av händelsen, inspelad av tt. Må:s uppgifter kan därför inte läggas till grund för bedömningen av målet. • Tt:s uppgifter om att han frågade må och hennes väninna om deras ålder och att de svarat att de var 15 år får därför godtas. • HR, som tagit del av de videoinspelade förhören med må, har kunnat konstatera att hennes ålder varit svår att bedöma. I det första förhöret verkar hon betydligt äldre än vad

						<p>hon är medan i det andra företedde hon ett mer åldersadekvat utseende. Hur hon såg ut vid den åtalade händelsen ger den återopade filmsekvensen inte svar på.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sammantaget visar bevisningen inte med tillräcklig säkerhet att tt insett eller haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.
64.	SH	2014-05-28	B 3607-14 (Attunda TR, B 917-14, 140326)	Vt mot barn vid 8 till- fällan	TR och HR: Sex utn barn vid 6 tillfällen (ins upps)	<p>Tt 29 år Må 13 till 14 år gammal vid de olika tillfällena</p> <p>Tt och må träffade varandra för första gången när de tillsammans med två skolkamrater till må, CB och LH, såg en film på en biografi Täby centrum. Tt kände sedan tidigare CB genom att hon, hennes pappa och tt:s bror spelade innebandy på helgerna. Även tt har varit med dem och spelat vid flera tillfällen och på så sätt lärt känna CB. Må och tt blev vänner på Facebook och hade före de aktuella händelserna även gett varandra sina mobiltelefonnummer.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må: Före det första samlaget har hon och tt diskuterat hennes ålder på Facebook och han ska ha svarat att det inte var ofta som man hänger med tjejer som är hälften så gamla som en själv och hon ska ha svarat att det inte heller var så ofta som hon var med killar som var dubbelt så gamla. • Må uppgett att hon och tt talade om hennes ålder alldeles före eller efter den första gärningen och att tt ska ha uttryckt sin förvåning över att en så ung person ska ha haft sex tidigare. • Tt brukade, innan han träffade må, spela innebandy med en kompis till må, som var lika gammal som må. Tt var även vän med denne på Facebook. Tt måste ha känt till väninnans ålder. Må och hennes väninna ringde till tt från väninnans mobil. Tt haft anledning att utgå från att må och väninnan var jämnåriga.

65.	SH	2014-06-03	B 787-14 (Sthlms TR, B 12448-11, 131223)	CH, ES och HA: Kp sex handl barn	TR: CH: åtalet ogillades ES och HA: Kp sex handl barn (ins upps) HR: ES och HA: Kp sex handl barn (oa)	<ul style="list-style-type: none"> Tt har under förundersökningen vidgått att han kände till att må var under 15 år när han hade sex med henne första gången. Han har berättat att han var extra försiktig med henne under det första samlaget eftersom hon var under 15 år. Tt har inte kunnat lämna någon rimlig förklaring till varför uppgiften skulle vara felaktig. Tt har tagit del av förhören och godkänt innehållet. Tt har därutöver tidigare dömts för vt mot barn och må:s i det målet var 13 resp. 14 år gamla. Tt har alltså varit särskilt medveten om att det är straffbart att ha sex med någon som är under 15 år och bör mot den bakgrunden ha varit observant på må:s ålder. Det är utrett att tt har känt till att må var under 15 år. <p>HR delade TR:s bedömning.</p> <p>CH 44 år ES 37 år HA 39 år Må 16 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Det framkom att må hade sålt sex till flera män. Kontakterna hade skett genom att må chattat med män på internetsidor och sedan via mail eller chat kommit överens om att ses. Åtalet mot CH: TR fann det inte utrett att CH köpt sex av må. Åtalet mot ES: TR fann utrett att ES hade köpt sex av må. Mot bakgrund av må:s utseende och allmänna utveckling kan hållas för visst att ES måste ha förstått att må var under 18 år.
-----	----	------------	---	--	--	---

						<ul style="list-style-type: none"> • Åtalet mot HA: • Det var utrett att även HA köpt sex av må. På de skäl TR anfört i fråga om ES: insikt om må:s ålder måste HA ha förstått att må var under 18 år.
66.	GH	2014-07-18	B 1696-14 (Linköpings TR, B 1227-14, 140516)	Vt mot barn vid 3 tillfällen	TR: Vt mot barn vid ett tillfälle (oa eller eg. ins upps?) HR: ogillade hela åtalet	<ul style="list-style-type: none"> • HR: • Med anledning av må:s utseende anser HR att ES och HA haft skälig anledning att anta att må var under 18 år. <p>Tt 18 år Må 13 år</p> <p>Må har mått dåligt och utvecklat en dålig självkänsla främst på grund av att hon är överviktig. Hon har utvecklat ett självskadebeteende på så sätt att hon haft flera sexuella kontakter med olika män. Tt kom att träffa må genom en person som tt har träffat en del. Personen i fråga hade lärt känna må genom sin son.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har uppgett att han inte kände till må:s ålder före samlaget. • Må har uppgett att hon talat om sin ålder för tt före det sexuella umgänget. • Ett vittne har uppgett att må:s ålder på ett klart sätt varit uppe under kvällen när hon, må och tt var närvarande. • Vittnet har under förundersökningen uppgett att innan tt träffade må har vittnet upplyst tt om må:s ålder och om de svenska reglerna om åldersgräns för sexuell samvaro. • Tt har varit medveten om må:s ålder och har åtminstone haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år.

67.	HSV	2014-08-11	B 3284-14 (Borås TR, B 308-14, 140528)	LJ och OL: Vt mot barn	TR: LJ och OL, vt mot barn (likg upps). HR: ogillade åtalet mot LJ (6:14), fastställde TR:s dom	<p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har själv förnekat att han kände till hur gammal må var, medan må varit säker på att denne visste att hon var 13 år. • Enligt må var hennes ålder på tal under deras första möte när vittnet var med. • Vittnet har i HR berättat att det var vid ett senare tillfälle som hon fick veta må:s ålder, än vad hon uppgett i FU. När hon hördes av polis blev hon överrumplad av brottsmiss-tanken och hennes uppgifter i polisförhöret stämmer inte helt. • Vittnet har lämnat motstridiga uppgifter och ger inte ett entydigt stöd för att tt vetat om må:s ålder vid tidpunkten för gärningen. • Det är därmed inte utrett att tt insett att må var under 15 år. • Tt har uppgett att han trodde må var 16 eller 17 år. Med hänsyn till må:s utseende och sätt att uttrycka sig är det inte en orimlig uppfattning. Det har inte heller framkommit några andra omständigheter som gör att tt före gärningstillfället borde ha misstänkt att må var under 15 år. Tt har således inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. <p>LJ 16 år OL 18 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Varken LJ eller OL var närmare bekanta med må. LJ hade träffat må fyra gånger innan gärningen och OL två gånger. • En SMS-kontakt mellan LJ och må och mellan OL och må har haft en tydlig sexuell inriktning. Genom SMS:en har LJ och OL försökt förmå må att delta i och utföra vissa sexuella handlingar.
-----	-----	------------	---	---------------------------	---	--

					mot OL	<ul style="list-style-type: none"> • LJ har varit medveten om att må varit under 15 år. • OL har uppgett att han vid det andra samlaget var medveten om att må var under 15 år men att han inte kände till det vid det första samlaget och inte heller hade skälig anledning att anta att så var fallet. • OL har frågat må hur gammal hon var, trots att hon enligt honom ska ha uppgett för hans mamma att hon var 16 år. • OL har i kontakt med må:s mamma innan må kom till platsen utgett sig för att vara pappa till en kompis till må i syfte att vilseleda må:s mamma. • Må har gett ett intryck av att vara åldersadekvat. • OL har haft starka skäl att misstänka att må inte var 15 år. Trots att han måste ha insett, bl.a. utifrån sina egna iakttagelser och kontakter med må, att det fanns en hög sannolikhet för detta har han genomfört samlag med henne. Hans handlande visar att han varit likgiltig inför det rätta förhållandet.
68.	GH	2014-08-13	B 1998-14 (Linköpings TR, B 997-14, 140623)	Vt mot barn, sex ofred och utn barn f sex pos	TR och HR: Vt mot barn, sex ofred och utn barn f sex pos (oa)	<p>HR delade TR:s bedömning i fråga om OL:s likgiltighetsuppsåt.</p> <p>Tt 20 år Må 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt och må började chatta under hösten 2013. De kände inte varandra sedan tidigare. Kommunikationen handlade i hög grad om sex. Må skickade nakenbilder på sig själv. De träffades i januari 2014 och hade sex i tt:s bil. • Det är inte visat att må före gärningstillfället informerat tt om sin ålder. • Det är visat att tt chattat med må på Kamrat.com och det är mycket sannolikt att han genom förfarandet på Kamrat måste ha sett må:s ålder, men det kan inte anses i prak-

69.	SH	2014-09-04	B 7256-14 (Västman- lands TR, B 71-14, 140710)	Vt mot barn	TR och HR: Vt mot barn (oa)	<p>tiken uteslutet att han missat detta.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det är inte utrett att tt vetat om att må var under 15 år. • Genom ett chattmeddelande en tid före gärningen har tt efterfrågat må:s ålder och inte fått svar. Därigenom är uppenbart att han vid tidpunkten för gärningen haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. Det är även allmänt veterligt att det är vanligt att personer under 15 år förekommer på sociala medier, vilket också tt haft personlig erfarenhet av. <p>HR delade TR:s bedömning.</p> <p>Tt 25 år Må 13 år 6 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må och tt hade aldrig träffats före gärningen. Aktuell kväll befann sig tt hemma hos BA, en bekant som han skulle få bo hos tillfälligt. Må ringde BA och sa att hon mådde dåligt (både må och BA lider av autistiska drag och må brukar ringa BA för att prata). På något sätt fick tt och må kontakt under natten och konverserade via Facebook. De kom överens om att träffas och hade sedan sex. • Må: När hon träffade tt frågade tt om hon verkligen bara var 13 år. • Det finns ingen uppgift om vad må svarade, men enbart omständigheten att tt ställde frågan ger en indikation på att tt misstänkte att må inte var 15 år. • Förhöret med må var dock svårt att uppfatta p.g.a. att må talade tyst och otydligt och hon ville inte berätta särskilt mycket. Må:s uppgifter ensamma är därför inte tillräckligt. • Tt har berättat i ett förhör under förundersökningen att han kände till att må var 13 år när de hade sex, något tt därefter tagit tillbaka
-----	----	------------	--	-------------	-----------------------------------	--

70.	HSV	2014-09-09	B 3575-14 (Alingsås TR B 232-13, 140702)	Vt mot barn	TR: Vt mot barn (likg upps) HR: Ogillade åtalet	<ul style="list-style-type: none"> • BA har uppgett att han under sitt samtal med må fått frågor från tt om må och då berättat att hon var 13 år. • Även om må:s utseende och kroppsliga utveckling innebar att tt tvekade om må:s ålder har han mot bakgrund av BA:s upplysning i vart fall haft skälig anledning att anta att hon var under 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt:s erkännande ger stöd för åkl:s påstående. • BA:s uppgifter har bevisvärde när det gäller vad tt insett eller haft skälig anledning att anta i fråga om må:s ålder. • Tt har i vart fall haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. <p>Tt 16 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt och må hade varit på samma fest där tt och må träffats en kort stund. De befann sig senare på en tågstation tillsammans med många andra ungdomar som varit på festen. • Tt: Han trodde må var äldre än honom eftersom hon var "välutvecklad". Han funderade inte så mycket på hennes ålder. För honom spelade det ingen roll om hon var 15,16, 17 eller 18 år. • Det finns ingen närmare utredning om att tt ska ha insett att må var under 15 år. • Omständigheterna är dock sådana att sannolikheten för detta måste ha framstått som högst betydande för tt. Det föreligger därför en presumtion för att tt varit likgiltig till frågan om må:s ålder. Någon omständighet som talar mot detta föreligger inte. Gärningen och må:s berusning talar för att likgiltighet förelegat. Det är styrkt att tt
-----	-----	------------	---	-------------	--	--

						<p>handlat med likgiltighetsuppsåt.</p> <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det finns ingen uppgift om att må eller någon annan nämnde må:s ålder för tt. Ett vittne, som var jämngammal med tt och som kände må har hävdatt att tt inte kände till må:s ålder. Ett annat vittne har berättat att tt visste att hon och må var kompisar och att hon tror att tt visste att hon och må var lika gamla, dvs. ett år yngre än tt, "han borde veta det". • Det är inte visat att tt hade insiktsuppsåt. • Det är inte helt klart vad tt visste om må:s kompisrelation med vittnet ovan. Man kan inte av utredningen utgå från att vittnets närvaro gav tt anledning att tänka på må:s ålder. • Inte heller i något annat avseende har det kommit fram någon särskild omständighet som måste ha gett tt anledning att vara på sin vakt beträffande må:s ålder. • Det är därmed inte visat att tt varit likgiltig. • Tt har inte heller haft skäl原因 anledning att anta att må var under 15 år.
71.	HNN	2014-10-15	B 165-14 (Sundsvalls TR, B 2345- 13, 131230)	Vt mot barn	TR och HR: Sex utn barn (oa)	<p>Tt 18 år Må 12 år och 11 månader.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Från juni 2013 hade tt och må kontakt med varandra på olika sociala medier. I augusti träffades de som hastigast och dagen därefter besökte tt må i hennes bostad och de hade sex. • Tt har förnekat att han kände till att må var under 15 år. • Enligt tt har må uppgett på Facebook att hon är född 1997, att han frågat henne om hennes ålder men inte fått något svar och att hon uppträtt och i textmeddelandena

					<p>formulerat sig på ett sätt som fått honom att tro att hon var född 1997. Hon uttryckte sig på ett sätt och med ett sådant innehåll som medförde att hon verkade erfaren och agerade för att de verkligen skulle träffas. Han har dessutom sett henne röka cannabis i Sundsvall och hon var väldigt drivande och initiativtagande när de träffades.</p> <ul style="list-style-type: none">• Det är klarlagt att må i sin profil på Facebook angett att hon är född 1997. Av åberopade textmeddelanden framgår att tt redan i juni frågade hur gammal må var utan att få svar. Det framgår vidare att må dagen därpå i en längre konversation uppgav att hon var så liten och blyg. Flera meddelanden senare skrev tt att må såg ut att vara en 97:a, typ, och att han trodde hon var en 97:a, vilket hon besvarade med att det gör hon inte men att de kunde låtsas att hon var en 97:a. Därutöver finns en konkret uppgift från må om åldern, att hon var en 00:a, i ett textmeddelande dagen innan de faktiskt träffades.• Tt har uppgett att han inte uppmärksammat att må skrivit att hon var en 00:a.• Det finns inte tillräckligt stöd i utredningen för att tt vetat om att må var under 15 år.• Med att må i deras konversation flera gånger sagt sig vara liten och blyg måste hon rimligtvis ha åsyftat att hon var ung och oerfaren. Tt måste haft anledning att misstänka att må var yngre än 97:a när må skrev att de kunde låtsas att hon var en 97:a.• Tt har även lämnat uppgifter under förundersökningen om att må i ett tidigt skede uppgett att hon var 14–15 år.• Även om det inte går att fastställa att tt haft anledning att misstänka att må var 12 år och 11 månader när de träffades har omständigheterna varit sådana att tt haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none">• Mot bakgrund av de olika uppgifter som förekommit beträffande må:s ålder har tt haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.
--	--	--	--	--	--

72.	SH	2014-10-23	B 1682-14 (Södertörns TR, B 7812- 13, 140128)	Vt mot barn, barnporno- grafibrott och sex ofred	TR: Barnporno- grafibrott och sex ofred HR: Vt mot barn (ins upps), barnporno- grafibrott och sex ofred.	Tt 33 år Må 14 år Parterna fick kontakt på Kamrat.com TR: <ul style="list-style-type: none"> • Tt: har inte känt till att må var under 15 år. Han har vid hf uppskattat hennes ålder till 16–17 år. • Må: Hon har inte påstått att hon upplyst tt om sin ålder men sagt att hon berättat för honom att hon bodde hemma, gick i skolan samt att hon höll på att konfirmera sig. Hon har också SMS:at tt när hon haft matteprov i skolan och berättat detta för honom. På hennes profilsida på Kamrat.com stod att hon var 14 år. • Tt: Han visste om att hon gick i skolan, hon hade berättat om konfirmationen, matteprovet och att hon bodde hemma samt hade förhållningsregler gällande hemkomsttider etc. Han har dock inte sett att det stod att hon var 14 år på hennes profilsida, som han minns stod det 15 eller 16 år. • Tt uppgav vid det första polisförhöret att han trodde må var 14–15 år. Enligt tt berodde detta på att han befann sig i chock sedan han anhållits och delgetts misstanke om vt mot barn. • Det kan inte anses utrett att tt känt till att må var under 15 år. • Tt har uppgett att han själv var 16 år när han konfirmerades. • Att tt kände till att må gick i skolan, att hon hade berättat om konfirmationen, matteprovet och att hon bodde hemma samt hade förhållningsregler gällande hemkomsttider etc. innebär inte att tt enbart mot denna bakgrund haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. Det har inte klarlagts om må:s utseende vid tiden för gärningen borde ha lett till en sådan slutsats. Utöver en ansiktsbild på må:s profilsida saknar TR all kännedom om hur hon sett ut tidigare. Det är oklart när bilden togs. Det går
-----	----	------------	--	---	--	--

inte heller att se vilken kroppslig utveckling må hade.

- Den SMS-konversation och chatten på Kamrat.com som TR tagit del av tyder på en sexuell erfarenhet som typiskt sett hör hemma hos personer med sexuell erfarenhet och som i vart fall fyllt 15 år.
- Tt har inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.

HR:

- Åkl åberopade ny utredning i HR; bl.a. uppgifter från Kamrat.com angående vilka åldersuppgifter som fanns på må:s profilsida vid gärningstillfället .
- Må:s uppgifter om den ålder hon angett på sidan är korrekta.
- Den som skickar det allra första meddelandet i en konversation mellan två personer måste ha varit inne på mottagarens profilsida där bl.a. en åldersuppgift finns. Profilsidan måste också besökas om man vill lägga till en person som "vän". När en användare är inloggad på Kamrat.com visas användarnamnet och en liten ikon och när muspekaren hålls över användarnamnet visas även kontohavarens ålder och kön.
- Det är utrett att det på må:s profilsida fanns angivet att må var 14 år. Det är också klarlagt att det var tt som tog kontakt med må. Det framgår att tt även tidigare försökt inleda kontakt med må vid två skilda tillfällen. Tt måste därför vid tre skilda tillfällen varit inne på må:s profilsida och måste vid minst tre tillfällen fått upp adekvata uppgifter om må:s ålder på sin skärm. Till stöd för att tt tagit del av denna information talar att han sagt sig minnas andra uppgifter som angavs på profilsidan.
- Mot bakgrund av de täta och talrika konversationerna verkar det närmast osannolikt att tt kunnat undgå få fram uppgifter om må:s ålder.
- Under de fem veckorna från den första kontakten till den aktuella gärningen kom må och tt att beröra många olika personliga förhållanden hos må, att hon gick i skolan, att hon skulle bekräfta sig, att hon bodde hemma och hade förhållningsorder från sin mamma att vara hemma senast en viss tid m.m. Tt har dessutom under förundersökningen och hf

						lämnat olika uppgifter om hur han uppfattat må:s ålder utan att kunna förklara anledningen på ett godtagbart sätt.
						<ul style="list-style-type: none"> Tt har således insett att må varit under 15 år.
73.	SH	2014-10-24	B 3496-14 (Solna TR, B 176-13, 140312)	Vt mot barn, utn barn f sex pos och barnporno-grafibrott	TR: Vt mot barn (oa) HR: ogillade åtalet	<p>Tt 44 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Må: Hon hade registrerat sig på sajten Badoo för att få sexuella kontakter med män. Hon registrerade sig med ett födelsedatum som innebar att hon var 18 eller 19 år och lade upp en bild på sig själv på profilen. Hon fick kontakt med tt och de chattade varje dag. De gick sedan över till mobilchattprogrammet Kik. De chattade i två veckor innan de träffades. Hon berättade för tt efter någon dag att hon var 14 år och han sa "vi kör ändå". De talade om hur de mätte när de skulle ses. Majoriteten av konversationerna handlade om sex. De skickade bilder på varandras kroppar. Hon berättade om sin familj, t.ex. att hennes syster letade lägenhet. Tt: Eftersom man måste va 18 för att få chatta på Badoo utgick han från att må var minst det. Må hade själv sagt att hon var 19. Må berättade att hon gick i skolan och han utgick från att hon menade gymnasiet. Må sa också att hon jobbade extra i butik. Må framstod som begåvad och ville studera utomlands. Må var välartikulerad. Må hade bett honom köpa ut cigaretter; han trodde det var 20-årsgräns. Det krävs att man är minst 18 för att man ska kunna registrera sig på Badoo. I återskapade chattkonversationer mellan må och tt har må talat om hemkunskap, sjundeklassare och andra omständigheter som gör att han måste ha ifrågasatt om må verkligen var 19 år. Hur må:s kroppsutveckling såg ut vid tiden för gärningen är vanskligt att bedöma, ett

						<p>och ett halvt år senare. För TR framstod må dock inte vid hf som så mycket äldre än sin verkliga ålder.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har åtminstone haft skälig anledning att anta att må varit under 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må har bestämt hävdad att hon berättat för tt att hon var 14 år och att det skedde innan de träffades första gången. • Tt förnekat detta och i stället berättat att det var först när de haft sex vid det andra och sista tillfället som han började tvivla på att må uppgett rätt ålder. • Det råder osäkerhet om när de återskapade konversationerna mellan tt och må ägde rum. I en av konversationerna skriver må "jag e 14", men det kan inte uteslutas att konversationen skickats efter att tt och må haft sex. • Det är inte visat att tt insett att må var under 15 år. • Det framgår inte av utredningen att tt haft sådan kännedom om må och hennes personliga förhållanden att det i vart fall gett honom skälig anledning att anta att må inte var 15 år.
74.	HNN	2014-11-21	B 1152-14 (Sundsvalls TR, B 503- 14, 140919)	Vt mot barn	TR och HR: Vt mot barn (oa)	<p>Tt 16 år Må 13 år 9 månader</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt och må träffades hemma hos ett av vittnenas syster. Både tt och må kände vittnet sedan tidigare. Tt och må kände inte varandra och hade aldrig tidigare träffats. • Ett vittne har uppgett att han före gärningen berättat för tt att må var under 15. Han har dock hörts utan ed. • Tt: Han fick veta må:s ålder först dagen efter gärningen. • Det är inte utrett att tt känt till må:s verkliga ålder.

						<ul style="list-style-type: none"> • Tt har uppgett att han under den aktuella kvällen inte funderade på hur gammal må var. Han fick dock veta att må var kamrat till ett vittne, som nyss fyllt 14 år. • Må kan inte, varken till utseende eller beteende, ge intryck av att vara äldre än en av tt:s kompisar som var 14 år. • Vid en samlad bedömning har tt haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. <p>HR anslöt sig till TR:s bedömning.</p>
75.	GH	2014-12-17	B 2943-14 (Växjö TR, B 3118-14, 141017)	Vt mot barn	TR och HR: vt mot barn (ins upps eller i vart fall oa)	<p>Tt 35 år Må 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må var vid tillfället tillsammans med två vänner, varav en var 15 och den andra 13 år när hon träffade tt, som hon inte kände sedan tidigare. Särskilt vänner som var 13 år såg så ung ut att det måste ha gett tt anledning att misstänka att flickorna kunde vara under 15 år. Tt har också frågat efter må:s ålder och må svarade eller visade med fingrarna att hon var 14 år. Tt måste ha förstått eller i vart fall haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. <p>HR delade TR:s bedömning.</p>
76.	HÖN	2014-12-29	B 905-14 (Skellefteå TR, B 857-14 och B 257-14, 141022)	Vt mot barn, 2 fall, må AA, sex ofred och kontakt med barn i	TR: Vt mot barn, 2 fall, mot må AA (ins upps), sex ofred och	<p>Tt 22 år</p> <p>Må AA 12 år Må AB 12 år Må G 13 år</p>

				sexuellt syfte mot må AB, kontakt med barn i sexuellt syfte, må G, fs t utn barn f sex pos, må B	kontakt med barn i sexuellt syfte mot må AB (ins upps), kontakt med barn i sexuellt syfte, må G (ins upps), fs t utn barn f sex pos, må B (ins upps).	HR: ogillade åtalet för kontakt med barn i sexuellt syfte, må AB (ej oa). Dömdes för sex ofred, må AB, och för vt mot barn, må AA (oa,)	Må B 12 år	<p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vt mot barn, må AA: • AA har uppgett att tt frågat henne om hennes ålder och att hon svarat att hon var 12. Hennes underårighet har vidare varit på tal bl.a. i sms mellan parterna dagen efter den första gärningen. • Tt:s flickvän har varit jämngammal med må, boende i samma mindre tätort och TR finner det uteslutet att tt inte skulle ha känt till må:s ålder före första gärningen. • Sexuellt ofredande och kontakt med barn i sexuellt syfte, må AB: • Tt: Han vet vem må är. Må skrivit till honom att hon gick i nian. • TR fann brotten styrkta, men resonerar inte om åldern. • Kontakt med barn i sexuellt syfte, må G: • Tt: De började skriva på Kik som vänner. Han trodde hon var i samma ålder som han därför skrev han mycket. Han tycker hon ser ut att gå i alla fall i nian. • Av SMS framgår att må på ett tidigt stadium påpekat att hon bara är 13 år gammal. • Försök till utnyttjande av barn för sexuell posering, må B: • Tt: Han vet vem må B är. • TR: Åtalet är styrkt. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vt mot barn, må AA: • De träffades första gången genom att tt:s flickvän presenterade tt för några kompisar, bl.a. må AA. • Må AA påstår att hon sagt till tt att hon var 12 innan de hade sex. • Tt trodde må AA var 15 eller 17 eftersom det stod på må AA:s Facebooksida att hon var född 1997 eller 1998. Han har förnekat att må berättat sin ålder för honom.
--	--	--	--	--	---	---	------------	--

- Må AA har sagt att hon inledningsvis inte berättade för tt om sin ålder samt bekräftat att tt från början trodde hon var över 15 för att det ska ha stått på hennes Facebooksida.
- Må AA har sagt att "en del tar henne som lite äldre" och att hon brukar umgås med dem som är äldre och att det nog är därför andra kan tro att hon är äldre.
- Utifrån inspelade förhör ger må med hänsyn till sitt utseende och uppträdande ett intryck av att vara något äldre än 12.
- Det går inte att utläsa av bevisningen att det förts någon diskussion om må:s ålder före gärningstillfället. Däremot har tt och må AA diskuterat hennes ålder i SMS-konversation dagen efter gärningen.
- Det är inte styrkt att tt insett att må AA var under 15 år.
- Må AA ger visserligen med hänsyn till sitt utseende och uppträdande ett intryck av att vara något äldre än 12 år. Att hon skulle kunna tas för 15 år är emellertid uteslutet. Än mindre att hon skulle ha en kroppsutveckling som normalt förekommer hos en 17- eller 18-åring. Redan må AA:s låga ålder och utvecklingsgrad föranleder ett högt krav på aktsamhet hos en potentiell gärningsman. Till detta kommer att tt:s flickvän, vilken var kompis med må AA, vid tidpunkten var 13 år, något som borde föranlett tt att vara mer försiktig.
- Sammantaget har tt haft skälig anledning att anta att må inte var 15 år.
- **Sexuellt ofredande och kontakt med barn i sexuellt syfte, må AB:**
- Må AB har uppgett att hon flera gånger i konversationer med tt uppgett att hon var 12 år.
- Tt har förnekat detta och uppgett att må AB berättat att hon gick i nian och att det var först i deras sista samtal som han fick veta hennes ålder och att de därefter inte haft någon kontakt.
- Det finns inget i bevisningen som stöder må:s uppgift om att hon uppgett sin ålder för tt.
- Det finns inte heller någon utredning i fråga om vad han kände till om må AB:s personliga omständigheter som kan ha gett någon ledning i denna del.
- Det finns inte tillräckligt stöd för att tt har känt till eller haft skälig anledning att anta

						<p>att må AB var under 15 år. Åtalet för kontakt med barn i sexuellt syfte ska därför ogillas.</p> <ul style="list-style-type: none"> • När tt och må AB väl träffades får emellertid tt, mot bakgrund av att må AB genom sitt utseende och uppträdande ger intryck av att vara betydligt yngre än 15 år, anses ha haft skälig anledning att anta att må AB var under 15 år. Tt ska därför dömas för sexuellt ofredande. • Kontakt med barn i sexuellt syfte, må G: • Av Kik-konversationen mellan parterna har det framgått att må G i ett relativt tidigt skede uppgett att hon endast var 13 år gammal. Tt har även kommenterat hennes meddelande. Det är därmed utrett att tt känt till hennes ålder. • Försök till utnyttjande av barn för sexuell posering, må B: • Tt bodde tidigare granne med må B:s styvfar. Tt har också uppgett att han vet vem må B är. Mot bakgrund av detta står det klart att tt har känt till eller i vart fall haft skälig anledning att anta att må B varit under 15 år.
77.	SH	2015-01-30	B 7485-14 (Västmanlands TR, B 2037-14, 140703)	Vt mot barn	TR och HR: ogillade åtalet	<p>Tt 27 år Må 13 år</p> <p>Av utredningen framgår att må varit placerad på ett familjehem, men att hon avvikit i samband med att hon skulle resa tillbaka till hemmet efter permission. Hon hade sedan tagit sig från familjehemmet till Västerås utan att ha några pengar eller någonstans att sova här. Hon kände sedan tidigare en kamrat i Västerås – RJ. Må har uppgett att hon hade tänkt träffa en kamrat i Västerås. I Västerås lånade hon en telefon av en annan person och ringde till kamraten. Denne lovade att komma om ett tag och må tog en promenad i väntan på kamraten. Hon träffade en för henne okänd man, tt, och kom i samspråk med honom. Hon var törstig och accepterade hans erbjudande om att få komma upp till honom och dricka lite läsk. Enligt må förekom sexuella handlingar mellan henne och tt under flera dagars tid, medan tt menar att de</p>

inte haft något sexuellt umgänge alls utan må har endast varit inne i hans lägenhet en kort stund och lånat toaletten.

TR:

- Det är inte visat att tt hade vetskap om att må var under 15år.
- Tt: Han trodde må var 15–17 år.
- Må:s utseende är sådant att hon mycket väl kunde vara 15–17 år.
- Inget i må:s allmänna utseende eller utveckling talar för att hon skulle vara under 15 år.
- Må:s uppträdande och sätt att uttrycka sig är också sådant man kan förvänta sig av en person över 15 år som berättar om något som upplevts som obehagligt.
- Tt har uttryckt att må varit "tokig i huvudet", men enbart avsett hennes olämpliga sätt att uttrycka sig.
- Inledningsvis har tt och må inte diskuterat sina privatliv
- Må har nämnt för tt att hon varit på rymmen från ett omhändertagande, vilket talar för att hon var över 15 år – att rymma är något man närmast förbinder med äldre barn.
- Tt har inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.

HR:

- Det är inte visat att tt hade insikt om må:s ålder.
- Må:s kroppsutveckling motsvarar väl en tonåring som passerat puberteten.
- Må:s sätt att besvara frågor har inte gett intryck av en sådan naivitet som annars kunnat utgöra en varningssignal. Inte heller må:s ordval och språk framstår som oförenligt med möjligheten att hon skulle vara betydligt äldre.
- Må:s uppgift till tt att hon rymt från ett omhändertagande, att hennes mamma slog henne och att hon varken hade telefon eller pengar och ville låna hans telefon för att kontakta en kompis, är inte sådana omständigheter som varit ägnade att ge tt några särskilda misstankar om att må var yngre än vad hennes kroppsutveckling och allmänna

78.	HNN	2015-02-12	B 1212-14 (Östersunds TR, B 496- 14, 141003)	Vt mot barn mot må A, utn barn f sex pos, må B och vt mot barn och utn barn f sex pos, må C	TR: Sex utn barn, må A (oa), utn barn f sex pos, må B (ins upps), vt mot barn och utn f sex pos, må C (oa) HR: ogillade åtalet för vt mot barn, må C (ej oa)	<p>uppträdande gav intryck av, särskilt mot bakgrund av avsaknaden av uppgifter om skolgång och klass.</p> <ul style="list-style-type: none"> Må:s kroppsutveckling gav inte tt särskild anledning att vara på sin vakt och inte heller några omständigheter i övrigt gav tt anledning att förhöra sig om må:s ålder verkligen var mellan 15–17 år som han själv trodde. <p>Tt 20 år Må A 14 år Må B 14 år Må C 14 år</p> <p>TR: Åtalet beträffande må A:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tt: När han lärde känna A fick han höra att hon var 16 år och han gjorde slut på deras relation när han fick veta att hon var under 15 år. A: Hon har redan inledningsvis berättat för tt att hon inte var 15, de resonerade om hennes ålder och tt sade att det inte spelade någon roll för honom att hon inte var 15. Av Facebook-konversation mellan må och tt framgår att tt vid en tidpunkt, långt efter att han enligt egen utsago skulle ha fått veta att hon var under 15, med mycket stor ihärdighet försökt övertala henne att träffa honom för att ha sex. Utredningen ger dock utrymme för visst tvivel om A redan före samlagen med tt berättat om sin ålder. Det framstår dock som tydligt, fortfarande ett år efter att A och tt lärde känna varandra, att hon är en mycket ung person. Tt har således haft skälig anledning att anta att må A var under 15 år. Åtalet beträffande må B:
-----	-----	------------	---	--	--	--

						<ul style="list-style-type: none"> Tt har varit medveten om B:s ålder. Åtalet beträffande må C: Må C: Hon och tt skrev till varandra på Kik och träffades vid ett tillfälle. Hon tror inte tt visste att hon var under 15 år. Av Kik-konversation mellan må och tt framgår att tt visste att må bodde i en mindre ort som saknar gymnasieskola. Må:s utseende visar tydligt att hon befinner sig i de nedre tonåren. Tt har haft skälig anledning att anta att må C var under 15 år. <p>HR (ökl endast avseende må C):</p> <ul style="list-style-type: none"> Enligt må har hennes ålder inte diskuterats. Vid TR:s hf hade må fyllt 15. Det är svårt att med ledning av bilden från upptagningen av hennes förhör vid TR få någon uppfattning om hennes kroppsutveckling. I övrigt har inte i HR åberopats någon utredning om hennes kroppsutveckling var åldersadekvat eller om den klart översteg kroppsutvecklingen för någon som fyllt 15 år. Vad som framkommit ger inte stöd för att tt med hänsyn till hennes kroppsutveckling ska anses ha känt till eller haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. Inte heller innehållet i åberopad Kikkonversation eller vad som i övrigt förekommit leder till någon annan bedömning. Tt har inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.
79.	HSB	2015-02-16	B 20-15 (Malmö TR, B 6956-14, 141211)	Vt mot barn, må A och må B.	TR (oa): 2 fall av vt mot barn HR (oa): 2 fall av	<p>Tt 17 år Må A 13 år Må B 14 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> Det är utrett att tt träffat må A vid två tillfällen före gärningen och att må:s ålder diskuterades båda gångerna. Det är även utrett att tt träffat må B vid ett tillfälle före

80.	Borås TR	2015-03-04	B 3446-14	1. Grov vt mot barn, 2.kp sex handl barn, samt koppleri	sex utn barn Kp sex handl barn och koppleri (ej upps, prövar ej oa)	<p>gärningen och att hennes ålder då diskuterats.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt: Han har inte uppfattat diskussionerna om deras ålder. • Tt har i vart fall haft skälig anledning att anta att båda må:s var under 15 år. <p>HR delade TR:s bedömning.</p> <p>Tt 18 år Må 14 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har uppgett att han inte vetat hur gammal må var. • Tt har påstått att han och må hade ett förhållande, men enligt TR var hans intresse i må begränsat till den sexuella tillfredsställelsen och erfarenheten han kunnat få ut av henne. • I förhör vid TR har må inte varit säker på om hon berättat för tt om sin ålder. • Må även tveksam om tt känt till hennes skola och årskurs. • Må var inte säker på om tt förstått att hon var 14 år och om han kan ha missförstått henne. • I målet åberopades en fyra dagar lång chattkonversation och ca 200 meddelanden kring sex och betalning för sex, där tt:s användarkonto noterats för drygt hälften av meddelandena. • I chatten finns en konversation där må bl.a. påtalat att hon enbart var 14 år. Enligt TR oklart om de haft sex efter denna konversation. • Det sagda innebär att tingsrätten inte funnit tt överbevisad om att ha haft uppsåt till vt mot barn, vilken gärning han objektivt sett utsatt må för. I stället är tt:s utnyttjande av må att bedöma som köp av sexuell handling av barn och koppleri.
-----	----------	------------	-----------	--	--	---

81.	Kalmar TR	2015-03-18	B 845-14	Bl.a. kp sex handl barn, må A, B och C	Fullt bifall (oa beträffande samtliga må:s)	<p>Tt 27–28 år Må A 16–17 år Må B 15–16 år Må C 15–16 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må B fick kontakt med tt genom webbplatsen "Badoo". Därefter träffades de under ett års tid och vid vissa träffar betalade tt må B för sexuella handlingar. Vid ett tillfälle betalade tt må B och A för att ha sex tillsammans med honom. Några veckor senare betalade tt må A för sexuella handlingar. Vid ett tillfälle därefter betalade tt må B och C för att ha sex tillsammans med honom. • Enligt TR:s uppfattning har tt inte fäst avgörande vikt vid om må A–C hade fyllt 18 år. • Må B: Redan mot bakgrund av hur gammal må B ser ut måste det ha uppstått i alla fall ett visst tvivel hos tt i fråga om hon hade fyllt 18 år. • Vid förhören med må B har hon sagt att hon redan från början berättat om sin verkliga ålder i ett meddelande till tt. Detta har tt inte bekräftat vid hf, men under förundersökningen har han bl.a. sagt att han hade för sig att må B sagt att hon var 15 eller 16 i samband med att de träffades första gången. • Ytterligare tecken som tt kände till och som borde ha framstått som frågetecken om må B:s ålder var att han köpte cigaretter till henne och att hon bodde i ett familjehem. • Även om må B på olika webbsidor angett att hon var 18 år och att hon verkar ha lämnat olika besked om sin ålder till tt, måste tt redan vid deras första möte haft skäligen anledning att anta att må B inte hade fyllt 18 år. • Må A och C: Som TR uppfattat det hade tt inte avstått från kontakterna med må A även om han hade trott att hon då var 17 år. • Med hänsyn till till hur gamla må A och C ser ut måste det stått klart för tt att det fanns en risk för att de inte hade fyllt 18 år. • Tt träffade må A och C genom må B. Han måste ha förstått att må A och C troligen var
-----	--------------	------------	----------	---	---	--

						<p>jämngamla med må B.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må B har uppgett att tt i samband med att träffarna arrangerades av henne fick reda på hur gamla må A och C var. Detta visar att tt var intresserad av de inblandades ålder. • Tt har i polisförhör sagt att han trodde må A var 17–18 år och att han inte frågat henne om hennes ålder men att han spontant fått veta att hon gick på en gymnasieskola. • Mot denna bakgrund har tt haft skälig anledning att anta att må A och C inte hade fyllt 18 år när han träffade dem.
82.	SH	2015-03-31	B 6181-14 (Uppsala TR, B 7502-12 och B 7611-12, 140527)	Kp sex handl barn, må A och sex utn underårig, må B	TR och HR: Kp sex tj, må A (ej oa) och sex. utn, må B (ins upps)	<p>Må A 16 vid första tillfället och 17 år vid andra (Tt då 48 år) Må B 14 år (Tt då 38 år)</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det är utrett att tt visste om att må B varit under 15 år. • Tt: Han uppfattade det som må A hade fyllt 18 år. De kom i kontakt med varandra på chattsidan Kamrat.com, där personer i alla åldrar chattar. • Må A: Det är främst ungdomar som chattar på den sidan. Hon har skrivit i sin profil att hon var 16 år. Hon och tt diskuterat att hon var 16 år eller möjligen 17 år. • Tt: Han har inte diskuterat må A:s ålder. Han sökte endast på personer över 18 år på den aktuella chattsidan. Det stod inte i må A:s profil att hon var 16 år. • Det är inte utrett att tt fått kännedom om må A:s ålder. • Utredningen visar inte annat än att även personer över 18 år chattar på den aktuella sidan. Inget stöd för att det är en uttalad chattsida för ungdomar. • Av må A:s fotografi på sidan följer att hon hade en kroppsutveckling som en person över 18 år normalt sett kan ha.

83.	SH	2015-04-08	B 1247-15 (Södertörns TR, B 12165- 14 och B 14377-14, 150202)	TE: 4 vt mot barn, 1 grov vt mot barn JL: Sex ofred och utn barn f sex pos	TR (oa) och HR (oa): fullt bifall beträffande både TE och JL.	<ul style="list-style-type: none"> • Det är inte visat att tt haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. <p>HR delade TR:s bedömning.</p> <p>TE 25 år JL 52–54 år Må 12 år</p> <p>JL känt till åldern</p> <p>TE: TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt har uppgett att han tog kontakt med må på Kamrat.com och att det var hennes användarnamn "daddyslitlebadgirl" som väckte hans intresse. • Tt mindes inte vad det stod om hennes ålder på sidan men trodde hon var 15–16 år p.g.a. att hon skrev så utåtagerande om sex. • Tt menar att han och må inte pratat om hennes ålder eftersom han själv ljugit om att han var 20 år. • Av utredningen framgår att må på sin profilsida angett åldern 12 år. • I en Skypekonversation frågar må tt hur man gör för att testa sig för könssjukdomar. Tt tipsar henne om att gå till vårdcentralen varvid må svarar "vågar inte är fan 12". • Enligt må har tt hela tiden känt till hennes ålder; hon har berättat flera gånger. Hon skrev det direkt i början. • Enligt må har hon också berättat att hon gick i sexan. • Tt har åtminstone haft skälig anledning anta. <p>HR: Ytterligare stödbevisning i HR samt delade TR:s bedömning.</p>
-----	----	------------	--	---	--	--

84.	SH	2015-04-23	B 10508-14 (Solna TR, B 1490-14, 141021)	Vt mot barn	TR: Sex utn barn (oa) HR: Vt mot barn (ins upps):	Tt 19 år Må 13 år TR: <ul style="list-style-type: none"> • Må har uppgett att hon har upplyst tt om att hon var 13 år, vilket styrks av återopad chattkonversation. • Tt: Han trodde må skämtade om åldern, bl.a. eftersom han såg en uppgift om att hon var född 1992 på Facebook. • Det är inte utrett att tt insett må:s ålder eller att han varit likgiltig. • Tt har inte ställt några frågor till må efter att hon redovisat sin ålder. • Må:s utseende och uppträdande ger intryck av en normalt utvecklad högstadietjej. • Det är uteslutet att tt kan ha uppfattat må:s kroppsutveckling motsvarande vad som är naturligt för en 17-åring. • Tt har haft skälig anledning att anta att må inte var 15 år. HR: Tt har haft uppsåt.
85.	Krstad TR	2015-06-02	B 2574-14	Utn barn f sex pos, kp sex handl barn och fs t kp sex handl barn	Fullt bifall (ins upps)	Tt 64 år Må 17 år <ul style="list-style-type: none"> • Må hade lagt ut en annons på internet om att hon sålde sex. Efter att tt besvarat hennes annons kom de överens om att tt skulle betala må en viss summa för sexuella handlingar. Tt utövade därefter upprepade gånger påtryckningar på må, som hade ångrat sig, och till sist gick må med på att träffa tt och då utfördes de sexuella handlingar som åkl påstått. • Av må:s annons framgick att hon var 17 år.

86.	HSV	2015-06-10	B 1457-15 (GBG TR, B 14708-14, 150109)	Vt mot barn och barn- porno- grafibrott	TR: Ogillade åtalen HR: Fs t kp sex handl barn (oa)	<ul style="list-style-type: none"> • Både må och tt har berättat att må vidhöll sin ålder när hon och tt träffades. • Tt har även varit medveten om att må alltjämt bodde hemma hos sina föräldrar och att hon gick i skolan. • Utifrån en förevisad film har inte heller må:s utseende varit sådant att det talar för att må skulle vara över 17 år. • Vidare bör framhållas att tt skickat ett MMS till andra män och gjort gällande att det varit fråga om en 17-årig tjej. • Mot denna bakgrund anser TR att tt måste ha insett att må endast var 17 år. <p>Tt 69 år Må 14 år</p> <p>Må försvann under hösten från föräldrahemmet och hennes mamma hittade då en mängd märkliga meddelanden i må:s telefon. Det framkom att må hade sålt sex till ett tjugotal män under en tid. Må hade en annons på internet, i vilken det inte fanns någon åldersuppgift, endast att hon var ung.</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må: Till någon av kunderna som frågade om hennes ålder sa hon att hon var 17. Hon uppfattade det inte som att många män trodde att hon var yngre. Några av kunderna kände till hennes riktiga ålder. • Tt och må har berättat att de träffats hemma hos honom för att han skulle köpa sex av henne. • Tt: Det blev inget köp av sex. • Må: De hade samlag. • Även om må:s uppg framstår som något mer sannolika än tt:s är åtalet inte styrkt.
-----	-----	------------	---	--	---	---

						<p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åkl yrkade i andra hand ansvar för försök till köp av sexuell handling • Det är utrett att tt och må träffats för ett sexköp. • Det var inte styrkt att de hade haft samlag. • Det var dock utrett att tt försökt förmå må att tåla en sexuell handling mot ersättning. • Det fanns ingen uppgift om att må har berättat om sin ålder. Tt har således inte haft insikt om må:s ålder. • Må, som är 14 år, har ett helt åldersadekvat utseende. • Må har under förhör inte framstått som mer mogen än sin ålder. • Må:s annons har ett förhållandevis barnsligt språk och det anges att hon är i skolan på dagarna. • Tt har haft skälig anledning att anta att må var under 18 år.
87.	HSV	2015-09-15	B 5506-14 (Uddevalla TR, B 1875- 12, 141121)	Vt mot barn, må A, och sex ofred, må B	<p>TR: Vt mot barn (må A, oa) och sex ofred (må B).</p> <p>HR: ogillade åtalet för vt mot barn, må A, dömde för sex ofred, må B.</p>	<p>Tt 22 år Må A 12 år Må B 13 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må A: • Må A: Hon har flera gånger sagt till tt att hon var 12. Hon har också en blogg och i den skrev hon att hon var tolv. • Tt: Antingen i Facebook-konversation eller via SMS har han fått besked att må var 16 år. De pratade aldrig om må:s ålder. Han har inte tittat på må:s blogg. • Av Facebook-konversation framgår att de inte någon gång pratat om må:s ålder. Finns inget stöd för att må berättat om sin ålder för tt. • Tt visste om att må gick på en skola med mellan- och högstadielklasser.

- Tt visste även att må var vän med en flicka som gick i sjuan och som han under en månads tid hade umgåtts med.
- Av Facebook-konversationen framgår att tt skrivit till må innan de skulle träffas att "det får inte gå ut till någon" och må svarade "såklart för jävlar vad problem både du och jag får".
- De hade inte träffats före tillfället då de hade sex.
- Tt har i ett inledande förhör sagt att han, när de träffades, inte ville ha sex med må, för han var rädd att "det kunde bli så här", syftandes på polisförhöret.
- Tt hade starka skäl att anta att må kunde vara under 15 år när han träffade henne.
- Av videoförhör med må, ca ett halvår efter händelsen, hade hon ett högst åldersadekvat utseende. Hon ser ut att vara 12 och definitivt inte 16 som tt hävdade att han trodde hon var.
- Det har varit uppenbart för tt att må kunde vara under 15 år, ändå gjorde tt inget för att ta reda på hennes ålder. Tt har i vart fall haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.
- **Må B**
- Det är utrett att tt och må träffats några gånger och att tt då berörde må B sexuellt.
- Må B: Hon har sagt till tt att hon var 15 år och tt trodde på henne.
- Tt fick reda på må B:s ålder av en tredje person och konfronterade därefter henne och hon svarade att hon var 13 år. Det finns inget i konversationen som tyder på att tt dessförinnan visste hennes verkliga ålder eller att han hade misstänkt att hon var under 15 år. Däremot framgår att han inte ville att deras sexuella relation skulle upphöra, bara att den skulle ske i smyg.
- På videoförhören framstår må B ha ett åldersadekvat utseende och beteende. Hon verkar inte äldre än 13 år. Hon kan emellertid för tt ha framstått som 15 år. Inte visat någon omständighet som talar för att tt ändå borde ha insett att hon var under 15 år. Tt har inte haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.

						<ul style="list-style-type: none"> • Tt dömdes dock för sexuellt ofredande bestående i att ha skrivit meddelanden med sexuell innebörd till må B.⁷ <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må A: • Tt har såväl under FU som vid hf lämnat motsägelsefulla uppgifter om vad han varit medveten om eller förstått. Hans svar har också skiftat beroende på vem som ställt frågor till honom. Detta framstår som en konsekvens av tt:s psykiska och mentala tillstånd. Hans uppgifter måste därför beaktas med försiktighet. • Det finns ingen direkt anledning att tro att må medvetet ljugit om att hon berättat för tt om sin ålder före mötet, men det kan inte bortses från att hennes berättelse i viss mån inte stämmer överens med Facebook-konversationen. • Må:s uppgifter i denna del är allmänt hållna. Även om tt var den klart drivande av de två verkade även må för att mötet skulle bli av. Detta kan tala för att må hade ett intresse av att inte tala om sin ålder för tt, för att på så sätt inte riskera att mötet inte skulle bli av. • Inget av tt:s uttalanden eller meddelanden är sådana att man säkert kan dra slutsatsen att kände till må:s ålder. • Tt visste om att må gick på en högstadieskola. Enbart den omständigheten att han visste att må gick på en skola där det fanns elever som både var äldre och yngre än 15 år är inte ensamt tillräckligt att han kan anses haft skälig anledning att anta. • Må:s utseende kan tala för att tt haft skäl att anta. Underlaget är begränsat till de iakttagelser som kan göras av må:s utseende vid det första polisförhör som har hållits med henne. • Det finns ingen utredning om hur må såg ut vid händelsen.
--	--	--	--	--	--	--

⁷ För detta brott förutsätts inte att brottet riktas mot någon under 15 år.

						<ul style="list-style-type: none"> • Tt kan också ha upplevt må annorlunda vid deras möte i förhållande till hur må framstår vid ett polisförhör, bl.a. beroende på klädsel. • Må har ett utseende som i och för sig framstår som åldersadekvat, men det utesluter inte att hon skulle kunna vara äldre än 15 år. • Sammantaget kan slutsatsen inte dras att tt haft skälig anledning att anta att må var under 15 år. • HR delar TR:s bedömning avseende må B.
88.	SH	2015-09-28	B 6472-15 (Falu TR, B 1475-15, 150708)	Bl.a. sex ofred, må E, vt mot barn vid 2 tillfällen, må F samt vt mot barn och sex ofred, må S.	TR: fullt bifall (ins upps beträffande alla må). HR: ogillade åtalet för vt mot barn mot må F, dömde för vt mot barn och sex ofred, må S (ins upps) och sex ofred, må E (oa)	<p>Tt 35 år Må E 13–14 år Må F 14 år Må S 14 år</p> <p>Tt var kammaråklagare</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vt mot barn och sexuellt ofredande, må S: • Tt visste att hon var 14 år. • Sexuellt ofredande mot må E: • Tt hade sett telefonnummer till må E och flicka V på en bro och skickade SMS till båda numren. De skickade SMS till varandra och SMS:en hade ett sexuellt innehåll. Tt köpte alkohol till dem och skjutsade må E i sin bil, där han pussade och kramade må E. • Tt: Han frågade tidigt om hur gamla de var men minns inte om de sa 15, 16 eller 17 år, men han är säker på att de sa att de var över 15 år. • Må E och flicka V har uppgett att tt redan vid första träffen fick veta hur ung må E var. • Ett fotografi på må E tyder också på att hon knappast såg ut att vara så gammal som

- 15 år, oavsett om hon kan ha varit sminkad vid mötet.
- Tt har varit väl medveten om må E:s ålder.
- **Vt mot barn, må F:**
- Tt fick kontakt med må F på en chattsida. Han åkte ganska snart för att träffa må F. De träffades några gånger och vid något tillfälle hade de även sex. Må F har tidvis varit placerad på ungdomshem och hon har haft en del problem.
- Tt: Må F sa till en början att hon i alla fall hade fyllt 15 år. Hon kan ha sagt 16 år också. Han ville försäkra sig om hennes ålder och frågade därför. Hon såg ut att vara äldre, kanske 17–18 år. Han har för sig att hon sa att hon gick i skolan i Falun och han tolkade det som att hon var äldre.
- Må har uppgett att hon redan från början upplyste tt om sin ålder.
- Mot bakgrund av tt:s mycket låga trovärdighet samt att tt:s beteende passar väl in i det mönster som utkristalliserats i tidigare åtalspunkter – han har tagit kontakt med en ung flicka med trasig bakgrund, besökt henne i smyg i syfte att skapa en sexuell förbindelse – läggs må:s uppgifter till grund för bedömningen. Det är utrett att tt har känt till hennes ålder.

HR:

- **Sexuellt ofredande, må E:**
- Må E har varit svävande kring vilka uppgifter hon och flicka V lämnat som sin ålder, när det skett och på vilket sätt. Det är därmed inte utrett att tt känt till må E:s ålder.
- Att tt hittade må E:s och V:s telefonnummer skrivna på ett broräcke bör ha utgjort en varningssignal för att det var fråga om mycket unga flickor.
- Tt och må E är överens om att de träffades relativt omgående efter den första kontakten.
- Av återopat fotografi framgår att må E och V vid denna tid såg ut som unga tonårsflickor.
- V har uppgett att hon redan vid den första SMS-kontakten upplyst tt om att hon var

89.	SH	2015-10-12	B 4433-15 (Nyköpings TR, B 2022- 14, 150428)	Vt mot barn	TR (oa) och HR (oa): Vt mot barn	<p>14 år. Detta borde ha gett honom anledning att fundera över om hennes kompis var jämnårig med henne.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tt hade redan tidigt skälig anledning att anta att E var under 15 år. Tt borde alltså ha vidtagit någon form av kontroll av flickornas ålder innan han inlätt sig i en utväxling av SMS med sexuellt innehåll. • Vt mot barn mot må F: • Det är inte styrkt att gärningarna ägt rum. • Vt mot barn och sexuellt • ofredande mot må S: • Tt kände till må S:s ålder. <p>Tt 17 år Må 12 år</p> <p>TR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må och tt kom i kontakt med varandra på Facebook. De kände inte varandra sedan tidigare och hade aldrig träffats. Kontakterna, som var omfattande, kom att handla om kärlek och sex, ömsesidigt. Må och tt träffades i ett skogsparti och hade sex. • Må: Hon har berättat om sin ålder för tt på Facebook innan de träffades. Det finns inget stöd för detta i utredningen. Inget annat har framkommit som tyder på att tt fått någon annan info om må:s ålder innan de träffades. Det är således inte visat att han då kände till hennes ålder. • Parterna fortsatte sin kontakt på Facebook en tid efter gärningen. Åldersfrågan diskuterades vid något tillfälle och när må berättade om sin ålder uttryckte tt ingen förvåning. • Tt har vid hf sagt att han visste att man inte får ha sex med någon under 15 och att han
-----	----	------------	---	-------------	--	--

					<p>inte skulle gjort det om han kände till de verkliga förhållandena. Frågan var enligt honom inget han över huvudtaget tänkte på. Å andra sidan har han förklarat de fortsatta kontakterna på Facebook med att han hoppades på fortsatta sexuella kontakter med må.</p> <ul style="list-style-type: none">• Må:s ålder var något som tt inte reflekterade över eller egentligen brydde sig om.• Må:s kroppsutveckling och utseende avviker inte väsentligen från hennes verkliga ålder. Må framstår inte heller som mogen för sin ålder.• Tt, som vid tiden för gärningen var betydligt närmare myndighetsåldern än må, hade skälig anledning anta att må var under 15 år. <p>HR:</p> <ul style="list-style-type: none">• Må hade ett utseende, en kroppsutveckling och en mognad som inte i nämnvärd utsträckning avvek från hennes verkliga ålder.• Må har framstått som betydligt yngre än 15 år. Dessa iakttagelser måste också den fem år äldre tt ha kunnat göra.• Tt har känt till att det inte är tillåtet att ha sex med någon under 15 år. Han har därför bort vara mer uppmärksam på frågan om må:s ålder. Tt har haft skälig anledning att anta att må var under 15 år.
--	--	--	--	--	--

Statens offentliga utredningar 2016

Kronologisk förteckning

1. Statens bredbandsinfrastruktur som resurs. N.
2. Effektiv vård. S.
3. Höghastighetsjärnvägens finansiering och kommersiella förutsättningar. N.
4. Politisk information i skolan – ett led i demokratiuppdraget. U.
5. Låt fler forma framtiden!
Del A + B. Ku.
6. Framtid sökes –
Slutredovisning från
den nationella samordnaren
för utsatta EU-medborgare. S.
7. Integritet och straffskydd. Ju.
8. Ytterligare åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism. Fjärde penningtvättsdirektivet – samordning – ny penningtvättslag – m.m.
Del 1 + 2. Fi.
9. Plats för nyanlända i fler skolor. U.
10. EU på hemmaplan. Ku.
11. Olika vägar till föräldraskap. Ju.
12. Ökade möjligheter till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål. U.
13. Palett för ett stärkt civilsamhälle. Ku.
14. En översyn av tobakslagen. Nya steg mot ett minskat tobaksbruk. S.
15. Arbetsklausuler och sociala hänsyn i offentlig upphandling – ILO:s konvention nr 94 samt en internationell jämförelse. Fi.
16. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2016. Risker, osäkerheter och framtidsutmaningar. M.
17. EU:s reviderade insolvensförordning m.m. Ju.
18. En ny strafftidslag. Ju.
19. Barnkonventionen blir svensk lag. S.
20. Föräldradedighet för statsråd? Fi.
21. Ett klimatpolitiskt ramverk för Sverige. M.
22. Möjlighet att begränsa eller förbjuda odling av genetiskt modifierade växter i Sverige. M.
23. Beskattning av incitamentsprogram. Fi.
24. En ändamålsenlig kommunal redovisning. Fi.
25. Likvärdigt, rättssäkert och effektivt – ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning. Del 1 + 2. U.
26. På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder – landsbygders utveckling, möjligheter och utmaningar. N.
27. Som ett brev på posten. Postbefordran och pristak i ett digitaliserat samhälle. N.
28. Vägen till självkörande fordon – försöksverksamhet. N.
29. Trygghet och attraktivitet – en forskarkarriär för framtiden. U.
30. Människorna, medierna & marknaden. Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring. Ku.
31. Fastighetstaxering av anläggningar för el- och värmeproduktion. Fi.
32. En trygg dricksvattenförsörjning. Del 1 + 2 och Sammanfattning. N.
33. Ett bonus–malus-system för nya lätta fordon. Fi.
34. Revisorns skadeståndsansvar. Ju.
35. Vägen in till det svenska skolväsendet. U.
36. Medverkan av tjänsteleverantörer i ärenden om uppehålls- och arbetstillstånd. UD.
37. Rätten till en personförsäkring – ett stärkt konsumentskydd. Ju.
38. Samling för skolan. Nationella målsättningar och utvecklingsområden för kunskap och likvärdighet. U.

39. Polis i framtiden
– polisutbildningen som högskole-
utbildning. Ju.
40. Straffrättsliga åtgärder mot deltagande
i en väpnad konflikt till stöd för en
terroristorganisation. Ju.
41. Hur står det till med den personliga
integriteten?
– en kartläggning av Integritets-
kommittén. Ju.
42. Ett starkt straffrättsligt skydd mot
köp av sexuell tjänst och utnyttjande
av barn genom köp av sexuell hand-
ling, m.m. Ju.

Statens offentliga utredningar 2016

Systematisk förteckning

Finansdepartementet

Ytterligare åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism. Fjärde penningtvättsdirektivet – samordning – ny penningtvättslag – m.m. Del 1 + 2. [8]

Arbetsklausuler och sociala hänsyn i offentlig upphandling – ILO:s konvention nr 94 samt en internationell jämförelse. [15]

Föräldraledighet för statsråd? [20]

Beskattning av incitamentsprogram. [23]

En ändamålsenlig kommunal redovisning. [24]

Fastighetstaxering av anläggningar för el- och värmeproduktion. [31]

Ett bonus–malus-system för nya lätta fordon. [33]

Justitiedepartementet

Integritet och straffskydd. [7]

Olika vägar till föräldraskap. [11]

EU:s reviderade insolvensförordning m.m. [17]

En ny strafftidslag. [18]

Revisorns skadeståndsansvar. [34]

Rätten till en personförsäkring – ett stärkt konsumentskydd. [37]

Polis i framtiden – polisutbildningen som högskoleutbildning. [39]

Straffrättsliga åtgärder mot deltagande i en väpnad konflikt till stöd för en terroristorganisation. [40]

Hur står det till med den personliga integriteten? – en kartläggning av Integritetskommittén. [41]

Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m. [42]

Kulturdepartementet

Låt fler forma framtiden! Del A + B. [5]

EU på hemmaplan. [10]

Palett för ett stärkt civilsamhälle. [13]

Människorna, medierna & marknaden
Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring. [30]

Miljö- och energidepartementet

Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2016.

Risker, osäkerheter och framtidsutmaningar. [16]

Ett klimatpolitiskt ramverk för Sverige. [21]

Möjlighet att begränsa eller förbjuda odling av genetiskt modifierade växter i Sverige. [22]

Näringsdepartementet

Statens bredbandsinfrastruktur som resurs. [1]

Höghastighetsjärnvägens finansiering och kommersiella förutsättningar. [3]

På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder – landsbygdernas utveckling, möjligheter och utmaningar. [26]

Som ett brev på posten. Postbefordran och pristak i ett digitaliserat samhälle. [27]

Vägen till självkörande fordon – försöksverksamhet. [28]

En trygg dricksvattenförsörjning. Del 1 + 2 och Sammanfattning. [32]

Socialdepartementet

Effektiv vård. [2]

Framtid sökes – Slutredovisning från den nationella samordnaren för utsatta EU-medborgare. [6]

En översyn av tobakslagen. Nya steg mot ett minskat tobaksbruk. [14]

Barnkonventionen blir svensk lag. [19]

Utbildningsdepartementet

Politisk information i skolan – ett led i demokratiuppdraget. [4]

Plats för nyanlända i fler skolor. [9]

Ökade möjligheter till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål. [12]

Likvärdigt, rättssäkert och effektivt – ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning. Del 1 + 2. [25]

Trygghet och attraktivitet – en forskarkarriär för framtiden. [29]

Vägen in till det svenska skolväsendet. [35]

Samling för skolan. Nationella målsättningar och utvecklingsområden för kunskap och likvärdighet. [38]

Utrikesdepartementet

Medverkan av tjänsteleverantörer i ärenden om uppehålls- och arbetstillstånd. [36]